Theatrum Neolatinum
Latinské divadlo v českých zemích

svazek I.

Ediční řadu vedou

Kateřina Bobková-Valentová,
Alena Bočková, Magdaléna Jacková

Book 1.indb 1 25.1.2016 10:03:40

Sv. Jan Nepomucký.

Book 1.indb 2 25.1.2016 10:03:40

Sv. Jan Nepomucký
na jezuitských školních scénách

KATEŘINA BOBKOVÁ-VALENTOVÁ,
ALENA BOČKOVÁ,
MAGDALÉNA JACKOVÁ,
MARTIN BAŽIL, EVA PAUEROVÁ,
JAN ZDICHYNEC, ZDENĚK ŽALUD (EDS.)

ACADEMIA
Praha 2015

Book 1.indb 3 25.1.2016 10:03:40

Kniha vychází s podporou Akademie věd České republiky

Některé části kolektivní monografie jsou uvedeny jako dílčí výstupy z grantu GAČR č. P406/12/P823, GAČR č. 13-23261P a PRVOUK č. P12.

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Sv. Jan Nepomucký na jezuitských školních scénách / Kateřina Bobková-Valentová, Alena Bočková, Magdaléna Jacková, Martin Bažil, Eva Pauerová, Jan Zdichynec, Zdeněk Žalud (eds.). – Vydání první. – Praha : Academia, 2016. – 645 stran : ilustrace. – (Theatrum Neolatinum. Latinské divadlo v českých zemích ; svazek I.)
ISBN 978-80-200-2515-9 (vázáno)

37.014.521:272 * 792.03:27-789.5 * 82-2:27-789.5 * 27-36 * 27-36-5 * 82:7.04 * (437.3)
- Jan Nepomucký, svatý, asi 1340–1393
- katolické školy – Česko – 1701–1750
- jezuitské divadlo – Česko – 1701–1750
- jezuitské drama – Česko – 1701–1750
- křesťanští světci – Česko – 14. století
- kult svatých – Česko – 1701–1750
- literární náměty – Česko – 1701–1750
- texty
- kritická vydání
- kolektivní monografie

82-97 – Náboženská literatura. Duchovní literatura (o ní) [11]

Lektorovaly:
Doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc.
Prof. PhDr. Eva Stehlíková

Editors © Kateřina Bobková-Valentová, Alena Bočková, Magdaléna Jacková, Martin Bažil, Eva Pauerová, Jan Zdichynec, Zdeněk Žalud, 2015

ISBN 978-80-200-2515-9

Obsah

Editorial 7

I. Úvod 9
I.1 Jezuitské školství a divadlo 9
I.1.1 Školské působení jezuitů v české řádové provincii 10
I.1.2 Jezuitské školské divadlo 13
I.2 Jan Nepomucký – legendistická tradice a kult 24
I.2.1 Historické prameny a literární zpracování příběhu 24
I.2.2 Beatifikace a kanonizace 27
I.2.3 Oslavy kanonizace v jezuitských kolejích 28
I.3 Jezuitské školské hry o sv. Janu Nepomuckém 36
I.3.1 Vzorové hry 36
I.3.2 Dosud nevydané hry a synopse 38

II. Edice a překlad her 51
II.1 Ediční poznámka 51
II.1.1 Pravidla pro latinské rukopisné texty her 54
II.1.2 Pravidla pro latinské tištěné synopse 62
II.1.3 Pravidla pro transkripci českého textu 62
II.1.4 Poznámky k českému překladu 63
II.1.5 Rozbor a přehled editovaných rukopisů a tisků 64
II.2 Edice rukopisných textů her a jejich synopsí 72
II.2.1 Angelus ad aras 72
II.2.2 Vox clamantis 140
II.2.3 Divus Joannes Nepomucenus 190
II.2.4 Divus Joannes Martyr 250
II.2.5 Vindex duliae 304
II.2.6 Mysterium a seculis tacitum 354
II.3 Edice synopsí 466
II.3.1 Divus Joannes invictus 466
II.3.2 Gratia indeptae rea gratiae 476
II.3.3 Unio sexaginta elegantiarum 484
II.3.4 Vanitas vanitatum 494
II.3.5 Sacratior Gratiarum trias 504
II.3.6 Pietas spectata 512
II.3.7 Supremi honores 520
II.3.8 Gloriosus agon 528

II.3.9 Pharos famae naufragantis 540
II.3.10 Sanctus Joannes athleta 548
II.3.11 Divus Joannes coronatus 560

III. Medailony autorů her 569

III.1 Antonius Jenisch 569
III.2 Antonius Machek 573
III.3 Joannes Rirenschopff 576
III.4 Joannes Tiller 578
III.5 Joannes Winkler 580

IV. Summary 583

V. Rejstříky a seznamy 597
V.1 Přehled her a synopsí 597
V.2 Slovníček antických jmen 599
V.3 Rejstřík 614
V.4 Seznam zkratek 622
V.4.1 Zkratky v editovaném textu rozepsané i ponechané 622
V.4.2 Editorské zkratky 626
V.4.3 Archivní zkratky 627
V.5 Seznam citací užitých v editovaných textech 628
V.5.1 Citace antických autorů 628
V.5.2 Citace patristických a středověkých autorů 628
V.5.3 Biblické citace 629
V.6 Seznam literatury 630
V.6.1 Rukopisné prameny 630
V.6.2 Tištěné prameny 631
V.6.3 Edice, soupisy a databáze 634
V.6.4 Sekundární literatura 635
V.7 Seznam vyobrazení 642

Autorský kolektiv 647

Editorial

Projekt ediční řady *Theatrum Neolatinum. Latinské divadlo v českých zemích* vychází z dlouhodobého teoretického i praktického zájmu editorů o jezuitské školské drama bohemikálního původu. V českých zemích se vedle množství synopsí dochoval také značný počet kompletních textů jezuitských her, které tvoří v evropském měřítku naprosto výjimečný pramenný korpus. Nejde totiž pouze o díla s uměleckou ambicí, ale převážně o běžnou školskou produkci, která má charakter rutinní tvorby určené pro jediné provedení. Tento typ her se přitom v jiných zemích až na výjimky nedochoval, proto také prakticky není reflektován v odborné literatuře.

Nová ediční řada si tedy v prvé řadě klade za cíl zpřístupnit vybrané, tiskem dosud nevydané texty jezuitských školských her. Jak však naznačuje její název, do budoucna by měla být otevřena i jiným raněnovověkým bohemikálním dramatickým textům spjatým s prostředím tehdejších škol, pro něž byla latina a antický svět vůbec základem vzdělanosti.

V prvním svazku přinášíme texty a synopse jezuitských školských her, které se námětově vztahují ke sv. Janu Nepomuckému. Nejedná se přitom o náhodnou volbu. Právě tomuto velmi oblíbenému mučedníkovi a zemskému patronovi patří mezi ostatními světci první místo v počtu dochovaných her, které jim byly věnovány. Jejich jádro navíc tvoří texty ze 20. a 30. let 18. století, tedy jednoho z vrcholných období rozvoje jezuitského školského divadla, do něhož spadá většina jezuitských her z českých zemí, které dnes máme k dispozici. Předkládaný soubor tak lze považovat za reprezentativní průřez dramatickou školskou produkcí. Na vydávaných hrách můžeme např. sledovat, jak autoři přizpůsobovali téma věku žáků a jakým způsobem jezuité ve svých dramatech pracovali s postavou světce. Dochované texty v tomto směru ukazují celou škálu možností od her určených pro nejmladší žáky, v nichž se protagonista objevuje jako malý chlapec, až po náročné alegorické kusy.

Knihu otvírají tři studie, které se věnují jezuitské škole a divadlu obecně, reflektují nepomucenský kult a jeho podobu v době vzniku editovaných her, shrnují informace o vydávaném korpusu a zařazují ho do kontextu dalších divadelních projevů svatojánské úcty. Následuje ediční poznámka, která specifikuje užité transkripční zásady. Hlavním cílem bylo usnadnit vnímání daných textů dnešnímu čtenáři, ale zároveň zachovat jejich zvláštnosti dané dobou vzniku, účelem nebo např. národností autorů. Formálně byly editované texty sjednoceny, ale v zásadě se prováděné změny týkaly pouze grafické podoby, fonetická podoba zůstala zachována a texty nebyly zbytečně klasicizovány. Jádro publikace tvoří edice šesti rukopisů her a čtrnácti tištěných synopsí, opatřených textověkritickými poznámkami a zrcadlovým prozaickým překladem, na který jsou vázány věcné vysvětlivky. Každý z vydávaných textů má vlastní předmluvu, která shrnuje informace o vzniku a dochování

Book 1.indb 7 25.1.2016 10:03:40

hry, jejím obsahu, stylu a jazyce. Publikaci doplňují medailony autorů vydávaných her, seznam vlastních jmen, mytologických postav a geografických názvů, zkratek a citací.

Cílem předkládané publikace i celé ediční řady je představit jak odborníkům z řad teatrologů, historiků, bohemistů či klasických filologů, tak i širšímu publiku těžko dostupné a dosud prakticky neznámé barokní dramatické texty, připravit půdu pro další vydávání těchto děl a do budoucna tak umožnit jejich soustavnější zkoumání jinými badateli. Další plánované svazky přinesou výběr z korpusu školských her podle jiných kritérií, např. podle třídy, pro niž byly určeny, nebo podle autorského hlediska.

Za pomoc při vzniku této publikace a za významné přispění k její výsledné podobě bychom rádi poděkovali všem spoluautorům a také oběma recenzentkám, prof. Evě Stehlíkové a doc. Ivaně Čornejové. Zvláštní dík patří dvěma neolatinistům z Filosofického ústavu AV ČR v Praze: dr. Markétě Klosové, která připomínkám k první verzi rukopisu věnovala mnoho času, trpělivosti i erudice, a dr. Martinu Svatošovi, na jehož zkušenost jsme se mohli často spolehnout ve chvílích, kdy jsme si sami nevěděli rady.

Děkujeme také Ediční radě AV ČR a nakladatelství Academia za to, že se tohoto obsáhlého a typograficky náročného rukopisu ujaly, stejně jako za podporu při založení ediční řady *Theatrum Neolatinum*.

Rytina stylizované apoteózy sv. Jana Nepomuckého.

I. Úvod

I.1 JEZUITSKÉ ŠKOLSTVÍ A DIVADLO

Jezuité představují pro společnost zemí Koruny české v celém pobělohorském období nesmírně významný fenomén. Ať už jejich činnost hodnotíme pozitivně z hlediska jejich duchovního a kulturního přínosu, nebo kriticky nahlížíme na jejich velmi silné postavení a mocensky podpořené působení, nelze řádu a jeho členům upřít nesmírně výrazný vliv na vzdělávání a také duchovní a kulturní formaci všech typů společenských elit.[1]

S jezuity jsme si zvykli spojovat také rozmanité divadelní produkce,[2] které spoluutvářely dobovou představu o funkcích a podobách divadla jak u diváků, tak u aktérů,[3] jimiž byli především studenti řádových škol. Ti se podíleli na nejrůznějších typech akcí, ať už se jednalo o slavnostní představení při mimořádných příležitostech typu výročí, kanonizace, svatby, návštěvy významné osobnosti apod., nebo o dramatická vystoupení, jež byla součástí obřadů a slavností během náboženských svátků. Především se však s divadlem žáci setkávali od prvního roku na gymnáziu v podobě školských představení, která měla pevné místo v průběhu školního roku a jejichž hlavním účelem bylo předvést, jakých studijních pokroků žáci dosáhli. Právě tato především didakticky motivovaná část řádové produkce stojí v centru naší pozornosti.

---

1 K dějinám a úloze jezuitského řádu u nás naposledy Čornejová, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. 2. vyd. Hart, Praha 2002; Catalano, A.: *Zápas o svědomí: kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách.* Lidové noviny, Praha 2008; Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010; Buben, M. M.: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích* III/4. *Řeholní klerikové (jezuité)*. Libri, Praha 2012; Kroess, A.: *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu* III. Refugium Velehrad – Roma, Olomouc 2012.

2 Port, J.: Divadlo řádových škol a náboženských bratrstev. In: Černý, F. (ed.): *Dějiny českého divadla* I. Academia, Praha 1968, s. 167–196; Jacková, M.: Divadlo v jezuitských školách. *Studia Comeniana et historica 36*, 2006, č. 75–76, s. 187–191; Scherl, A.: Zur Geschichte der Erforschung des Jesuitentheaters in der böhmischen Ordensprovinz. In: Cemus: *Bohemia Jesuitica*, s. 909–915; Bobková-Valentová, K. – Jacková, M.: Úvod do kapitoly: Jesuitské divadlo v Čechách. = Einleitung in das Kapitel: Jesuitentheater in Böhmen. In: Cemus: *Bohemia Jesuitica*, s. 895–908; Jacková, M.: *Divadlo jako škola ctnosti a zbožnosti. Jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století*. FF UK, Praha 2011.

3 Jezuitské školské divadlo musíme vnímat v celoevropském kontextu jako součást neolatinské kultury a dramatu. K nim obecně viz nejnověji Ford, P. – Bloemendal, J. – Fantazzi, Ch. (eds.): *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Brill, Leiden – Boston 2014; k dramatu Bloemendal, J. – Ford, P. (eds.): *Neo-Latin Drama. Forms, Functions, Receptions*. Olms, Hildesheim – Zürich – New York 2008; Bloemendal, J. – Norland, H. B. (eds.): *Neo-Latin Drama and Theatre in Early Modern Europe*. Brill, Leiden – Boston 2013; Ford, P. – Taylor, A. (eds.): *The Early Modern Cultures of Neo-Latin Drama*. Leuven University Press, Leuven 2013; Bloemendal, J.: Neo-Latin Drama. In: Ford – Bloemendal – Fantazzi: *Brill's Encyclopaedia*, s. 473–484.

Book 1.indb 9 25.1.2016 10:03:40

I.1.1 Školské působení jezuitů v české řádové provincii

Ačkoli jezuité nejsou školským řádem a zapojení do vzdělávacího procesu mládeže chápali pouze jako prostředek ke správné formaci nastupující generace katolické společnosti, zaujali v 17. a 18. století v českých zemích majoritní postavení v rodícím se systému škol.[4] Svou činností zajišťovali tzv. latinské vzdělání na gymnáziích a filozofické a teologické na akademiích, resp. univerzitách. V období vzniku většiny her vydávaných v této publikaci, tedy ve 20. a 30. letech 18. století, vedli jezuité v české provincii přes třicet gymnaziálních škol, na kterých studovalo každoročně asi devět a půl tisíce chlapců. Absolutorium kompletního nebo alespoň čtyřtřídního jezuitského gymnázia bylo běžným standardem pro velkou část středních vrstev, tedy zejména pro měšťanstvo, z nějž také značná část studentů pocházela.

Tento nesmírný početní nárůst škol umožnila mimořádná mocenská a finanční podpora, které se řádu dostalo v rámci rekatolizačního procesu. Postavení, které jezuité získali, jasně dokumentují stavby řádových domů, jež nepřehlédnutelně dominují řadě náměstí českých a moravských měst. Budování těchto staveb však bylo otázkou mnoha desetiletí a dokončovací práce spadají často právě do doby, kdy byla sehrána většina her této edice.

Jezuitský systém vzdělávání byl majoritní nejen z hlediska počtu studujících a materiálního zajištění, ale také díky svému vlivu na podobu dalších škol stejného typu u nás. Pro řadu církevních institucí, které veřejné školství provozovaly jen okrajově (benediktýni v Broumově, premonstráti v Žatci), měl formativní funkci a v podstatě určoval podobu jejich školní výuky včetně školského divadla.[5] Piaristé, jako významný školský řád, se vůči jezuitskému školskému systému od počátku jasně vymezovali, formulovali vlastní vzdělávací přístupy a hledali také jiné funkce ve společnosti.[6]

Cíle výuky na jezuitských gymnáziích

Vzdělávací model,[7] který jezuité uplatňovali na svých gymnáziích, vychází ze stejných principů jako systém humanistický, jehož hlavní rysy se ustavily už v antice. Základem vzdělání je v něm studium latiny, která se stává branou ke konkrétním znalostem. Osvojení si tohoto jazyka i dalšího vědění postupuje po jasné linii od poznávání čtením, přes užívání a předávání informací vyjadřováním se, zejména pí-

[4] K vzdělávání v raném novověku včetně shrnutí nejnovější literatury naposledy Mikulec, J. a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Historický ústav, Praha 2013, s. 211–238.

[5] Bobková-Valentová, K.: Divadlo na žateckém gymnáziu. In: Polehla, P. – Hojda, J. (eds.): *Náboženské divadlo v raném novověku*. OFTIS, Ústí nad Orlicí 2011, s. 43–59.

[6] Bartůšek, V.: Šíření piaristických kolejí a škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století. *Paginae historiae 11*, 2003, s. 32–68.

[7] Bobková-Valentová, K.: *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Karolinum, Praha 2006; Koláček, J.: Ratio studiorum a jeho historické pozadí. *Studia Comeniana et historica 36*, 2006, č. 75–76, s. 19–31.

semným, až po úplné zvládnutí, které umožňuje další, samostatné rozvíjení nabytých znalostí a případně i vědeckou práci (*legere – scribere – cognoscere*).

Primárním cílem gymnaziální výuky bylo tedy dokonalé zvládnutí latiny se vším, co patří ke kulturnímu rozhledu člověka, který je v tomto jazyce schopen číst a psát. Mezi takové znalosti počítáme základní seznámení s řečtinou včetně homérské, dobrou orientaci v mytologii, reáliích a dějinách starověkého a biblického světa, osvojení si básnických i prozaických forem klasické antické literatury a znalost jejích základních děl. Ruku v ruce s těmito vědomostmi pak jdou informace o obecné i národní historii a zasazení historických událostí i reálií do geografického kontextu. Na okraji zůstávaly dnes běžné znalosti matematiky, které se omezovaly na základní početní operace, a studium mateřského nebo zemského jazyka či jazyků, které se rozvíjelo pouze v souvislosti s osvojováním si latiny a tříbením překladatelských schopností.

Pro splnění takových cílů výuky bylo třeba vytvořit podrobný studijní předpis, jímž se stalo *Ratio studiorum* sestavované téměř půl století a vydané roku 1599.[8] Nařízení zde obsažená jasně ukazují strukturu školy, stanovují náplň výuky včetně povinné četby či způsobu prověřování znalostí a nastiňují používané metody, formy a časové rozložení výuky. Základní látka byla rozdělena do pěti, resp. šesti tříd, nazvaných podle hlavní náplně výuky. Rétorika (*classis rhetorica* nebo *oratoria*) a poetika (*poësis* nebo *humanitas*) tvořily vyšší gymnázium, nižší gymnázium se skládalo z tzv. gramatikálních tříd: *suprema grammatica* neboli *syntax*, *media grammatica* či pouze *grammatica* a *infima grammatica*, která se z důvodu velkého rozsahu vyučovací látky měla dělit na dvě samostatné třídy rudimentistů a principistů. Setkáváme se však i s označením *parvistae* či *parva schola* pro začínající studenty nebo se vztahováním pojmu *infima grammatica* pouze na starší žáky toho stupně, tedy principisty, jak to známe z tisků a rukopisů školských her.[9]

Ačkoli se tato struktura do jisté míry podobá modernímu víceletému gymnáziu, vypadal systém postupu mezi ročníky a samotná třída velmi odlišně. Výuka v gramatikálních třídách byla rozdělena na dva cykly, přičemž v druhém z nich se základní učivo opakovalo. To sloužilo k dokonalejšímu zvládnutí probírané látky a také umožňovalo mimořádně nadaným studentům přecházet do vyšší třídy už v pololetí. Naopak na vyšším gymnáziu byla látka dosti náročná a často docházelo k opačnému jevu, tj. opakování zejména závěrečného ročníku. Rozdílné tempo studia však nebylo dáno jen nadáním jednotlivých žáků, ale také jejich vstupními znalostmi a věkem, který se u nejnižší třídy pohyboval nejčastěji od osmi do dvanácti let; ani již dospívající mladíci však neměli dveře do školy uzavřené. Vedle značné věkové různoro-

[8] Moderní edice: Lukacs, L. (ed.): *Monumenta paedagogica Societatis Jesu* V. *Monumenta Historica Societatis Jesu* 129. Institutum Historicum Societatis Iesu, Romae 1986, s. 357–454; Koláček, J.: Ratio studiorum. Geneze, struktura a hlavní cíle. In: Novotný, V. (ed.): *Všechno je milost. Sborník k poctě 80. narozenin Ludvíka Ambrustera*. Karolinum, Praha 2008, s. 428–440.

[9] Jednoznačných pojmů *rudimentistae* a *principistae* užívají ve sledovaném období zejména řádové katalogy a školní matriky. V denících, konsvetudinářích a jiných vnitřádových dokumentech se navíc objevuje označení *parvistae, parva schola,* dokonce i *elementaria* pro třídu nejnižší, a s nejasným *infimistae, infima schola* či *infima grammatica,* jehož spojení s příslušnou skupinou žáků musíme odvozovat z kontextu.

dosti studentů byla typickým znakem tříd většiny jezuitských gymnázií v Čechách a na Moravě početnost. Jen malé školy (např. Uherské Hradiště či Kutná Hora) měly pod třicet studentů v jedné třídě, středně velké školy (Nové Město pražské či Klatovy) zhruba padesát a ty největší, jako pražské Klementinum, dokonce kolem stovky.

Metody

Metody výuky na jezuitských školách rozpracovávaly a prohlubovaly nejen principy uplatňované v humanismu, ale i ty známé ze staršího školství. Lze je shrnout do čtveřice klíčových pojmů *memoratio – repetitio – exercitatio – competitio.* Dnes často zavrhované pamětní učení vedlo k osvojení slovní zásoby a frazeologie, ale díky neustálému opakování také k dokonalému zapamatování si a osvojení gramatických a jiných pravidel. K procvičování sloužila písemná i ústní cvičení a zejména kratší či delší slohové práce. Zdá se, že cvičení v sepisování ucelených textů různých forem převažovalo nad prostým nácvikem probíraných gramatických jevů, který se vzrůstajícím věkem žáků zcela vymizel; navíc těžiště upevňování znalostí zejména v gramatikálních třídách spočívalo v práci ve škole, nikoli v domácí přípravě. Hybným momentem práce ve třídě byla podpora soutěživosti, která nabývala různých forem. S přirozenou touhou vyniknout a dobovým důrazem na dosažené osobní hodnosti a vyznamenání pracoval systém školních poct, který umožňoval získat v reálném životě nedosažitelné tituly a hodnosti světských i církevních hierarchů. Osobní konkurenční zápas podporovalo rozdělení třídy do dvojic soupeřů, kteří si vzájemně kontrolovali domácí úkoly i školní práce. Udržování kázně ve třídě zjednodušoval systém školních úřadů, obsazovaných na základě studijních výsledků, školních soutěží i osobních intelektuálních soubojů uchazečů. Důležitou roli hrály soutěže o ceny, které bývaly nejen věcné, ale i čestné, ať už se jednalo o veřejné předčítání jmen vítězů, vyvěšení kaligraficky vyvedeného oceněného textu nebo obsazení hlavní role v připravovaném divadelním představení. Analogicky k systému odměn se vytvořil i systém trestů, jenž byl založen především na principu ztráty školní cti a důstojnosti. I v případě ne příliš často užívaných tělesných trestů hrála disciplinační roli především ostuda spojená s jejich vykonáváním.

Jak už bylo řečeno, jezuité nejsou školským řádem a vedení škol je jen jednou z jeho vedlejších funkcí, čemuž odpovídá i způsob obsazování míst učitelů.[10] Výuka na gymnáziu se v Tovaryšstvu nestala stabilním řádovým povoláním, pobyt za katedrou však byl součástí dlouhého procesu formace řeholníka. V gramatikálních třídách tak vyučovali všichni čerství absolventi filozofie a jejich vlohy pro tuto činnost rozhodovaly v nejlepším případě o tom, zda půjdou učit také do poetiky nebo ne. Tato praxe způsobila, že jezuitští pedagogové sice měli nadšení a odhodlání mládí, ale často jim chyběla zkušenost, zdravý odstup a nadhled zralého věku. Tyto před-

[10] Bobková, K.: Profesoři rétoriky na klatovském gymnáziu 1711–1740. In: *Balbínovská Miscellanea*. Městská knihovna Klatovy, Klatovy 2001, s. 62–76; táž: Profesoři rétoriky na chomutovském gymnáziu 1711–1740. In: *Comotovia 2002. Sborník příspěvků z konference věnované výročí 750 let první písemné zmínky o existenci Chomutova (1252–2002)*. Albis international, Ústí nad Labem 2003, s. 89–101.

nosti mohli mít pouze ti z učitelů rétoriky, kteří u tohoto povolání zůstali několik let (nejčastěji pět až osm) na počátku své řádové kariéry.

Takovýto způsob formování pedagogických sborů gymnázií měl některé výhody, ale především řadu zjevných nevýhod, které nezůstaly bez povšimnutí ani uvnitř řádu a začaly být spojovány s nevyrovnanou a snad i snižující se kvalitou výuky na řádových školách. Zvlášť silně zaznívá volání po větším ohledu na intelektuální i morální kvality učitelů nižších tříd právě ve 20. a 30. letech 18. století, kdy krystalizují snahy po určité proměně řádového školství, především náplně jeho výuky. Z pohledu české provincie lze pro dané období zaznamenat jen velmi drobné posuny v obsazování učitelských míst (např. preference setrvání začínajícího učitele na jednom místě před peregrinací mezi školami) a je zřejmé, že změnu přinesla až 50. léta, kdy došlo také ke konfrontaci se školskými reformami státu. Co do náplně výuky můžeme na základě tisku učebnic i divadelní produkce od konce 20. let prokázat pouze systematické zařazování historie a geografie do výuky.

I.1.2 Jezuitské školské divadlo

Nedílnou součástí školní výuky bylo už od humanismu divadlo, které plnilo jak vzdělávací funkci, neboť sloužilo k procvičování jazyka, kultivaci hlasového projevu a ovládnutí řeči gest a dalších forem nonverbální komunikace, tak i roli prostředku zviditelnění. Poskytovalo možnost prezentace výsledků celoroční práce třídy i jednotlivců před spolužáky, ale také před vnější společností, ve které se chtěla škola etablovat, umožňovalo dosáhnout podpory mecenášů či za ni náležitě poděkovat. Divadlo bylo v prostředí latinské školy takovou samozřejmostí, že ani velmi podrobný školní řád *Ratio studiorum* neobsahuje žádný speciální soubor předpisů pro jeho zapojení do výuky. Najdeme v něm pouze několik roztroušených, spíše regulačních opatření týkajících se jeho provozování. Divadelní činnost se ale samozřejmě nerozvíjela živelně bez pravidel a omezení, která nalezneme zejména v normativních pramenech pro všední život kolejí. Značnou pozornost divadelní činnosti gymnázií věnovali i řádoví představení, jejichž listy jsou jasným dokladem neustále se vracejících problémů, zejména s námětovou vhodností uváděných kusů a provozovací praxí školského divadla.[11]

Daleko pestřejším, byť z hlediska výpovědní hodnoty také omezeným zdrojem našich představ o jezuitské divadelní produkci jsou přímé pozůstatky po jednotlivých představeních, jimiž jsou na prvním místě tištěné (popř. rukopisné) synopse neboli periochy. Tyto dobové divadelní programy, které minimálně v celé zaalpské Evropě nabyly velmi podobné struktury i formy, nás informují o čase, místě a akté-

[11] Poplatek, J.: *Studia z dziejów jezuickiego teatru szkolnego w Polsce.* Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1957; Bobková-Valentová, K.: In theatralibus exercitiis unum fere quaeri popularem plausum. Towards the Mechanisms of Curbing Theatrical Practices at Jesuit Schools in the Early 18th Century. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica, Graecolatina Pragensia 24*, 2012 (Verbi gratia. In honorem Eva Kuťáková), s. 147–158.

rech příslušné produkce, seznamují se základní dějovou linkou a zprostředkovávají smysl jevištních akcí.[12] Obvykle uvádějí i zdroj námětu hry, případně mohou přinášet seznam účinkujících, naopak jméno autora hry ze zásady nezveřejňují. Ač se synopsí dochovalo velké, pro naše země ještě nedostatečně zmapované množství, zachycují jen malou část faktické produkce. Řádově méně se zachovalo kompletních textů her, a proto soubory rukopisů dochované z gymnázií české provincie představují unikátní pramen pro studium jezuitského divadla v evropském kontextu.[13]

Periodizace vývoje v české provincii

Vývoj školského divadla na území české jezuitské provincie lze rozčlenit do čtyř či pěti základních period, které mají prakticky shodné mezníky jako vývoj řádového školství. *První* zahrnuje celé předbělohorské období a je charakterizována snahou o zakládání škol a získání prestiže ve většinově nekatolickém prostředí. Lze ji navíc rozdělit na období před vydáním centrálního školního řádu *Ratio studiorum*, tj. do roku 1599, a po něm. Na počátku tohoto období se stejně jako jinde provozovaly upravené antické hry (Plautova *Aulularia*, 1570, Olomouc; Senekův *Thyestes*, 1574, Olomouc) nebo dramata zahraničních autorů (Livinus Brecht, *Euripus*, 1560, Praha).[14] Od 80. let 16. století se objevuje tvorba vzniklá přímo pro místní školy (např. hry Edmunda Campiona),[15] již dokládají zejména nečetně dochované synopse.

---

[12] Shrnutí v synopsi tedy uvádějí jen to, co je pro posun děje nejdůležitější, a nelze z nich odhadnout počet jednajících postav ani způsob ztvárnění scény. Např. u editované hry *Mysterium a seculis tacitum* nás synopse informuje, že v 10. scéně Thálie Mythosophovi přikazuje, aby se přidal k Filologovi, v textu však zjišťujeme, že tento rozhovor tvoří až druhý výstup scény, kterému předchází výstup Filologa, Eudoxa a Fuscula, o jejichž účinkování ve scéně synopse vůbec nehovoří.

[13] V evropském kontextu je jezuitské produkci v českých zemích věnována minimální pozornost (viz poslední přehledná publikace Bloemendal, J.: Central and Eastern European Countries. In: Bloemendal – Norland: *Neo-Latin Drama and Theatre*, s. 633–656 nebo přehled bádání o dramatu v publikaci Ijsewijn, J. – Sacré, D.: *Campanion to Neo-Latin Studies* II*., Literary, Linguistic, Philological and Editorial Questions*. Leuven University Press, Leuven 1998, s. 139–164) a ve specializovaných studiích bývá reflektována pouze slavnostní produkce (např. Shore, P.: Baroque Drama in Jesuit Schools of Central Europe, 1700–1773. In: *History of Universities XX/1*. Oxford University Press, Oxford – New York 2005, s. 146–179), konkrétní texty či tisky her a synopsí školské provenience byly doposud předmětem výzkumu jen výjimečně (Kovács, E.: Charintus, a gyermeki szeretet példája: Nagyszombatban nyomtatott iskoladráma-program az Uherské Hradiště-i jezsuita kollégium számára. In: Czibula, K. – Demeter, J. – Pintér, M. Z. (eds.): *Szín – játék – költészet : tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére*. Partium Kiadó Protea Kiadó, Nagyvárad Budapest 2013, s. 270–275). Z metodického hlediska může být pro nás inspirativní výzkum školského divadla v Uhrách shrnutý naposledy v publikaci: Demeter, J. (ed.): *Baroque Theatre in Hungary. Education and Entertainment*. Budapest 2015.

[14] Valentin, J.-M.: Zu den Anfängen des Jesuitentheaters in Prag: Der Euripus, tragoedia christiana des Livinus Brechtus OFM († 1558 oder 1560). In: Cemus: *Bohemia Jesuitica*, s. 917–924.

[15] Polehla, P.: *Jezuitské divadlo ve službě zbožnosti a vzdělanosti.* Pavel Mervart, Červený Kostelec 2011, passim; autor vychází ze své disertační práce – týž: *Edmund Campion o vzdělání, rétorice a jeho drama Ambrosia*. Disertační práce, FF MU, Brno 2009; Jacková, M.: Edmund Campion. In: Jakubcová, A. (ed.): *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*. Academia, Praha 2007, s. 109–110; táž: Edmundus Campianus. In: Jakubcová, A. – Pernerstorfer, M. J. (eds.): *Theater in Böhmen, Mähren und Schlesien. Von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts. Ein Lexikon.* Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien – Praha 2013, s. 109–111.

Druhé období začíná vznikem samostatné provincie (1623), resp. nástupem rekatolizace v Čechách. Jeho konec v 70. a 80. letech 17. století lze spojit buď s vizitací, kterou provedl mimořádný vizitátor, dramatik Nicolaus Avancini (1611–1686) roku 1675,[16] nebo se zákazem provozování divadla během oslav svátku Božího Těla roku 1685. Jsou to neklidná léta války i bouřlivého rozvoje řádových domů a velkého nárůstu počtu jejich členů. Z hlediska divadelní činnosti se zdá, že na začátku tohoto období školy soustředily síly především na provedení jedné slavnostní hry za rok, která se hrála u příležitosti předávání cen za studijní výsledky. Připravoval ji snad učitel rétoriky buď se svou třídou, k níž se mohli připojit i studenti z poetiky, nebo s vybranými žáky celého gymnázia. Tato praxe, bezpečně doložená ještě v 50. letech 17. století tvorbou Arnolda Engela (1620–1690),[17] byla postupně vytlačována zvykem provozovat takovou hru v každé třídě zvlášť. Důvod ani průběh této změny, ke které došlo také v sousední rakouské provincii, není zatím zmapován. Svou roli jistě hrál narůstající počet studentů gymnázií či snaha maximálně prezentovat školu před mecenáši, o jejichž přízeň však museli jezuité stále více bojovat. Také toto období vývoje školského divadla máme doložené převážně ostrůvkovitě dochovanými synopsemi.

Následující *třetí* a *čtvrté* období charakterizuje každoroční provozování slavnostního divadelního představení každou z gymnaziálních tříd.[18] Předěl mezi obdobími lze sledovat ve 20. letech 18. století, kdy sílí dopady snah o zkvalitnění výuky na řádových gymnáziích. Je to doba obrovského rozkvětu školského divadla, vyjádřeného mj. kvantitativním nárůstem produkce, a zároveň sílících snah o to, aby se divadlo ve školách udrželo v únosných časových i finančních mezích. Listy generálů a následně provinciálů již od 80. let 17. století apelují na snížení počtu představení, na zkrácení her, a zejména na omezení scénické náročnosti inscenací, jež nejen představovala pro koleje, resp. jejich mecenáše stále větší finanční náklady, ale také si vynucovala delší čas na přípravu představení a narušovala tak školní výuku. Tyto požadavky nabývají na četnosti a důrazu ve *čtvrtém* období, ze kterého pochází soubor vydávaných her, a proto se mu budeme níže věnovat podrobněji.

Poslední etapou vývoje jezuitského školství i školského divadla na našem území bylo krátké období od počátku 50. let 18. století do roku 1763, kdy bylo provozování

---

16 Bobková-Valentová, K.: Raro habeantur comoediae vel tragoediae. In: Bobková-Valentová, K. – Doležalová, E. – Chodějovská, E. – Hojda, Z. – Svatoš, M. (eds.): *Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková.* Scriptorium, Praha 2009, s. 409–423; heslo Avancini, Nicolaus viz Sommervogel, C.: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Nouvelle édition par Carlos Sommervogel S.J. Première partie. Bibliographie I*. Bruxelles 1890, col. 668–680.

17 Jacková, M.: Arnold Engel a jeho tři tragédie pro zakončení školního roku na jezuitských gymnáziích. *Divadelní revue 17*, 2006, č. 2, s. 14–20; Jacková, M.: Arnold Engel. In: Jakubcová: *Starší divadlo*, s. 158–159; táž: Arnoldus Angelus. In: Jakubcová – Pernerstorfer: *Theater in Böhmen*, s. 6–8. Angel, Arnoldus SJ, 1620/1622–1690, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000099734, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

18 Produkci třetího období dokumentují tři svazky her z koleje v Kłodsku, které obsahují 74 textů z let 1684, 1685, 1691–1693, 1697–1699, 1714–1716, 1718–1720. BVW, sign. Akc. 1949 KN 125; Akc. 1949 KN 238; Akc. 1949 KN 180.

divadla na řádových gymnáziích zakázáno. V této době se silněji profesionalizuje učitelské povolání a učitelé setrvávají déle za katedrou jednoho gymnázia. Zároveň pokračují snahy o omezení divadelní činnosti, jež přestala být hlavním reprezentačním prostředkem škol. Tento stav se projevuje jak opuštěním praxe inscenovat závěrečnou hru v každé třídě, tak menší frekvencí tištění synopsí k představením. To je snad jedním z důvodů malého počtu dochovaných tisků z tohoto období. Podobu školského dramatu pak máme doloženou především souborem her z let 1743–1763, jejichž autorem je Wenceslaus Lachatsch (1718–1789).[19]

Školská divadelní činnost 20. a 30. let 18. století

Těžiště korpusu textů a synopsí vydávaných v tomto svazku spadá do 20. a 30. let 18. století. Z hlediska četnosti zpráv a zmínek v pramenech se toto období jeví jako jedna z vrcholných fází rozvoje jezuitského školského divadla a tento dojem podporuje i skutečnost, že zmíněná epocha časově souzní se závěrečnou etapou budování kolejních, a zejména školních komplexů, v nichž se dostavovaly či obnovovaly dnes většinou zaniklé divadelní sály.

Pro toto období je z české provincie známo přes 2000 synopsí. Jde však o soubor víceméně náhodně dochovaných tisků, a tak zachycuje produkci v jednotlivých gymnáziích velmi nerovnoměrně. Po divadelní činnosti některých škol zbylo jen několik programů, naopak pro pražské Klementinum jsme schopni rekonstruovat i poměrně uspokojivou část repertoáru.[20] Kromě toho se nám ale dochovaly tři soubory textů pro školy v Praze na Novém Městě,[21] v Českém Krumlově[22] a Uherském Hradišti,[23] na jejichž základě jsme schopni pro několik let zachytit většinu produkce pro gramatikální třídy a podstatnou část tvorby pro poety, včetně několikadílných týdenních či měsíčních dramatických cvičení. Větší ztráty ale vykazují hry psané učiteli rétoriky. Díky těmto souborům, jež čítají dohromady 200 her, tak máme jedinečnou šanci poznat běžnou školskou produkci, tedy dramata, která učitelé psali povinně. Ačkoli hry neměly větší literární ambice, ovlivnily velkou část tehdejší vzdělané populace. Dochovaný materiál je o to cennější, že tento typ her se z jiných

---

19 Jacková, M.: Mezi duchovním a světským. Jezuitské školské drama v Praze kolem poloviny 18. století. *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2*, 2012, č. 1, s. 49–64; Lachatsch, Wenceslaus SJ, 1718–1789, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000102287, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

20 Bobková, K.: Jezuitské školské divadlo v pražské klementinské koleji ve 20. letech 18. století. In: *Pražský sborník historický 32*, 2003, s. 105–168.

21 NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998–1000; Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*, s. 242–253.

22 Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, sign. I 3Sα 3–4; Jordan, R.: Dramatische Strebungen der Jesuiten in Krumau. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 54*, 1916, s. 141–189.

23 NA ČR, JS, sign. IIIo-446, 447, 448, kart. 175–177; Zemek, M.: Dějiny jesuitské koleje v Uherském Hradišti. Reprint. In: *Kniha o Redutě.* Ottobre 12, Uherské Hradiště 2001, s. 116–155; Bobková-Valentová, K.: Literární činnost jezuitských gymnaziálních učitelů určená škole (na příkladu uherskohradišťského gymnázia ve 30. letech 18. století). *Studia Comeniana et historica 36*, 2006, č. 75–76, s. 179–186.

provincií prakticky nedochoval a téměř o něm neexistuje odborná literatura.[24] Představuje tedy v celoevropském měřítku mimořádný vzorek běžné, každoročně všemi učiteli vytvářené produkce.

Mezi těmito hrami jsou texty podobných typů, jaké známe ze synopsí a textů z předcházejících desetiletí. Nejjednodušší formu divadla na jezuitském gymnáziu nadále představovaly deklamace (*declamationes*) a různé typy cvičení (*exercitationes*), k nimž přibývá na konci 20. let tzv. *exercitium historicum*, jehož zavedení souvisí se zařazením systematických dějepisných výkladů do školní výuky.[25] Nejjednodušší ovšem neznamená, že by právě na nich žáci získávali první divadelní zkušenosti, podle předpisů se tyto akce naopak měly týkat pouze studentů nejvyšších tříd (a podle dochovaných perioch a textů to tak skutečně bylo). Tímto slovem tedy cvičení a deklamace označujeme proto, že se jednalo o poloveřejné produkce předváděné před velmi omezeným okruhem publika, obvykle před studenty jedné třídy. Nemusely mít nutně dramatickou formu, žáci v jejich rámci vystupovali i s přednesem vlastních básní, řečí apod. Divadlo mohlo být také součástí tzv. akademií gramatikálních tříd, provozovaných vždy od ledna do března. Během nich však patrně nebyly předváděny divadelní hry, jednalo se spíš o přednášení básní, řečí, případně kratších dialogů, přičemž se mohly objevovat i některé divadelní prvky. K provozování divadelních her ve vlastním slova smyslu (označovaných obvykle jako *actio* nebo *actio theatralis*) poskytovala nejlepší příležitost dvě období, masopust a vrchol školního roku. Většina z dochovaných textů byla určena právě pro slavnostní představení jednotlivých tříd prováděná obvykle v květnu a červnu.

---

[24] Zahraniční soupisy repertoáru jezuitského divadla v německy mluvících oblastech, kam jsou české země zařazovány, evidují produkci české provincie jen zřídka (viz např. Valentin, J.-M.: *Le théâtre des jésuites dans les pays de langue allemande : Répertoire chronologique des pièces représentées et des documents conservés (1555–1723)* 1, 2. Hiersemann, Stuttgart 1983, 1984). Pohledem na německý materiál se navíc poměrně zřetelně ukazuje odlišnost našich souborů textů od jinde dochovaného materiálu (Szarota, E. M.: *Das Jesuitendrama im deutschen Sprachgebiet. Eine Periochen-Edition. Texte und Kommentare* I/1–2, II/1–2, III/1–2. *Indices* IV. Fink, München 1979–1987). Relativně srovnatelný materiál je zachycen v soupise pro uherské řádové domy, který eviduje všechny doklady o provádění školského divadla (Staud, G.: *A magyarországi jezsuita iskolai szinjátékok forrásai 1561–1773. Fontes ludorum scenicorum in scholis S.J. Hungariae* I–IV. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadása, Budapest 1984–1994). Edice zpřístupňují zejména texty vzniklé v prvních desetiletích fungování jezuitského řádu – viz např. Tilg, S. (ed.): *Die Hl. Katharina von Alexandria auf der Jesuitenbühne: drei Innsbrucker Dramen aus den Jahren 1576, 1577 und 1606.* Niemeyer, Tübingen 2005. Zvláštní ediční pozornost je věnována dvěma skupinám dramat: vzorovým a slavnostním. Pro vzorová dramata viz např. Tarot, R. (ed.): *Jakob Bidermann: Cenodoxus*. Niemeyer, Tübingen 1963; Gier, H. (ed.): *Jakob Bidermann und sein Cenodoxus. Der bedeutendste Dramatiker aus dem Jesuitenorden und sein erfolgreichstes Stück*. Schnell & Steiner, Regensburg 2005 (hra se dočkala i německého překladu, scénického provedení a videonahrávky); Mundt, L. – Seelbach, U. (eds.): *Nicolaus Avancini S.J.: Pietas victrix – Der Sieg der Pietas*. Niemeyer, Tübingen 2002. Pro slavnostní hry viz např. Bauer, B. – Leonhardt, J. (eds.): *Triumphus Divi Michaelis Archangeli Bavarici – Triumph des Heiligen Michael, Patron Bayerns. München 1597. Einleitung, Text und Übersetzung, Kommentar*. Schnell & Steiner, Regensburg 2000.

[25] Provádění tohoto typu cvičení lze bezpečně doložit pro rok 1729 záznamem z klementinských deníků (*Diarium Patris Ministri*, NA ČR, JS, sign. RKP 21, f. 52r, 15. 3. 1729) i z výročních zpráv (např. pro Olomouc LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 224: *Singuli, praeter commendatam pro theatro dexteritatem, exercitium qvoqve historicum exhibuere* [...]).

Vznik a podoba her

Autory textů her i režiséry představení byli třídní učitelé, jejichž jména můžeme doplnit podle řádových katalogů osob a někdy také doložit přípisy v textu nebo potvrdit rozborem písařských rukou. Příprava každého školního představení trvala několik měsíců a její první fází bylo samozřejmě napsání textu.[26] Na samotném počátku tohoto procesu stál výběr námětu, který měl často charakter exempla, a proto učitelé při jeho hledání hojně využívali různých kazatelských příruček.[27] Když řádoví představení (školský prefekt, rektor apod.) schválili zvolené téma, posléze v synopsi uvedené jako *argumentum* hry, mohl učitel začít s textováním dramatu. Postup práce byl asi poměrně individuální, z dochovaných textů je zřejmý odlišný přístup učitelů k dramatickému textu i různá míra nadání. Inspirační zdroj i pokladnici poetických obratů a výstižných vyjádření hledali mladí autoři v příručkách i ve starších textech, ať už vlastních[28] či cizích, nebo v tiskem vydaných dramatech. Z nich přebírali jednotlivé verše či jejich části, ale někdy i delší úseky, které byly, často s drobnými úpravami, použity v novém kontextu.[29] Doklady takového postupu však nacházíme velmi obtížně, a proto nejsme schopni určit četnost takových citací či parafrází starších textů. Hojné využití tragédie *Theoctistus* anglického jezuity Josepha Simona (1593–1671)[30] Joannem Winklerem (1705–1772) ve hře *Divus Joannes Martyr* je pro nás zatím jediným známým případem práce s konkrétním vydaným textem.[31]

Kompletní text hry musel učitel mít hotový minimálně dva měsíce před plánovaným provedením, aby mohl projít schválením po stránce ideové (vhodnost námětu, kvalita zpracování) i praktické (nákladnost výpravy, obsazení rolí). Po zanesení případných úprav zbylo asi šest týdnů na zkoušení. Nácvik probíhal ve třídě po vyučování a učitel měl své žáky vést nejen ke správnému přednesu, ale i k dobrému držení těla

---

[26] Ke vzniku představení blíže viz Bobková-Valentová: *Každodenní život*, s. 98–99.

[27] K nejhojněji užívaným patřily: Beyerlinck, L.: *Magnum theatrum vitae humanae, hoc est rerum divinarum humanarumque syntagma catholicum, historicum et dogmaticum*. Coloniae Agrippinae 1631, Lugduni 1665–1666, Lugduni 1678, Venetii 1707; Pexenfelder, M.: *Florus Biblicus et Concionator historicus tomi duo*. Monachii 1683, Augustae Vindelicorum 1747; popř. Ribadineira, P.: *Flos Sanctorum seu Vitae et res gestae Sanctorum ex probatis scriptoribus selectae et in formam concionum singulari cura ad usum concionatorum accommodatae*. Coloniae Agrippinae 1630.

[28] Autocitaci nacházíme např. ve vydávaných hrách *Angelus ad aras* a *Vindex duliae* A. Machka.

[29] Srov. Zeidler, J.: *Studien und Beiträge zur Geschichte der Jesuitenkomödie und des Klosterdramas*. Theatergeschichtliche Forschungen 4. Voss, Hamburg – Leipzig 1891, s. 14–15: *Einzelne Motive und Scenen kehren – oft wenig verändert – wie Variationen ein und desselben Themas fast ständig wieder. Mit Veränderung der Namen könnte man ganz gut einzelne Scenen willkürlich aus einem Stück ins andere schieben, ohne die geringste Störung hevorzurufen. Besonders die komischen Charaktere, zumeist terentianisches und plautinisches Erbe, lassen sich überall leicht unterbringen. Ich vermute, daß sich die Lehrer, welche pflichtgemäß zur Aufführung und Verfassung von Dramen verhalten, aber gewiß nicht alle geborene Dramatiker waren, mitunter auch auf diese Wiese geholfen haben werden. Ein gewisses formelles Schema war gegeben, eine reiche Litteratur war vorhanden: da wird man denn nach alter Theaterdichterart sein Gut genommen haben, wo man es fand*.

[30] K tvorbě tohoto dramatika viz např. Zeidler: *Geschichte der Jesuitenkomödie*; heslo Simeons, Josephus viz Sommervogel: *Bibliothèque*, VII, col. 1214–1215.

[31] Blíže viz předmluva a poznámky ke hře *Divus Joannes Martyr*.

a přiměřenému užívání gest.[32] Přípravy zakončovala generální zkouška, která se konala dva až tři dny před slavnostním provedením. Probíhala již v kostýmech a se všemi scénickými proměnami a efekty. Jejími diváky byli opět řádoví představení, případně zkušenější kolegové učitelů, kteří po zhlédnutí hry dávali placet pro veřejné provedení nebo naopak nařizovali, aby autor pokračoval ve zkoušení, eventuálně odstranil nefunkční či nadbytečné scénické efekty. Pak už zbývalo jen obeslat s pozváním hosty a připravit sál na vystoupení, které se obvykle konalo ve všední den odpoledne po skončení pravidelného vyučování. Divákům bývala k dispozici synopse, kterou také sestavoval třídní učitel. Nedokážeme sice určit, kdy přesně ji předkládal ke schválení a odevzdával do tiskárny, ale podle dochovaných tisků, kde je často vynechané místo na doplnění nejen dne, ale i měsíce provedení, můžeme usuzovat, že k tomu mohlo dojít už v první fázi příprav představení nebo i před začátkem zkoušení.

Jak školské hry, podle nichž si žáci jezuitských gymnázií utvářeli svou první představu o divadle, vypadaly? Běžnou součástí jsou tzv. vedlejší části.[33] Jejich počet kolísá, nicméně můžeme říci, že průměrná školská hra z první poloviny 18. století má předehru, jeden až dva chory (tedy výstupy oddělující jednotlivá dějství nebo části hry) a epilog. Účelem těchto pasáží je ve zkratce seznámit diváka s hlavní myšlenkou hry a s nejdůležitějšími obraty děje, a především pozvednout toto dění do roviny symbolu, dodat konkrétnímu příběhu obecnou platnost a ukázat jeho nadčasový smysl. Proto také zůstávají tyto části doménou alegorických postav, které jinak v hrách z 18. století do vlastního děje již prakticky nezasahují (pokud se nejedná o čistě alegorickou hru).

Kromě chorů se v jezuitských hrách objevují i jiné mezihry, zvané *intermedia*, *interludia* apod. Jejich forma, obsah i míra spojitosti s hlavním dějem se mohou různit, v zásadě však lze mluvit o dvou hlavních typech. Prvním z nich jsou baletní výstupy, obvykle alespoň volně navazující na děj. V hrách provozovaných v 17. století v římské koleji např. intermezza často v žertovném tónu předváděla bitvy nebo souboje, mohlo jít třeba o výstup dvou soupeřících skupin ve formě baletu, vycházejícího z šermířských figur.[34] Druhý typ představují činoherní, převážně komické výstupy. Jejich souvislost s vlastní hrou je různá – s dějem je může spojovat např. postava nebo místo, vyskytují se však také intermedia zcela nezávislá na obsahu hry. Ta někdy tvoří i vlastní „hru ve hře", jako např. čtyři intermedia z přelomu 17. a 18. století, známá pod souhrnným názvem *Metamorphosis rustici in regem*, která zpracovávají oblíbený námět o sedlákovi, jenž se dočasně stává králem.[35] V dochovaných hrách z české provincie nejsou tyto výstupy příliš rozšířené.

---

[32] Jevištnímu pohybu a gestům se věnuje až poměrně pozdní příručka jezuity F. Langa – viz Kindig, W.: *Franz Lang. Ein Jesuitendramatiker des Spätbarock*. Disertační práce, Graz 1965; Jacková, M.: Franciscus Lang a jezuitské divadlo (překlad části pojednání „Dissertatio de actione scenica" a úvodní studie). *Disk 18*, 2006, s. 95–116.

[33] Podrobněji k této problematice viz Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti,* s. 60–92.

[34] Filippi, B.: *Il teatro degli argomenti, gli scenari seicenteschi del teatro gesuitico romano*. Institutum Historicum Societatis Iesu, Roma 2001, s. 51–53.

[35] Kadulska, I.: *Komedia w polskim teatrze jezuickim XVII wieku*. Zaklad Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków 1993, s. 100.

Co se týče formy vedlejších částí, zdá se, že v první polovině 18. století byly tyto pasáže většinou zpívané. V předehrách a chorech přitom převažovaly árie střídané s recitativem, psané přízvučným rýmovaným veršem ve stylu italské opery, a v epilozích sbory.[36] Tyto výstupy se tedy i svou veršovou stavbou liší od vlastního textu her, v němž po vzoru Seneky dominuje jambický trimetr.

Vlastní děj jezuitských školských her[37] se dělí na scény označované nejčastěji jako *inductiones*, někdy také *scenae* nebo *numeri*. Mohou se sdružovat do větších celků, zvaných části (*partes*) nebo dějství (*actus*). Her, v jejichž textu nebo synopsi je výslovně zachyceno dělení na dějství, ale existuje jen málo a většina z nich má v takovém případě dějství tři. Od nich se nijak neliší hry trojdílné, tedy takové, které jsou rozdělené dvěma chory na tři nepojmenované části. Existují také hry dvoudílné, které buď mají dvě části, nebo obsahují jeden chorus, a hry jednodílné, bez choru. U poslední skupiny je však otázkou, zda v nich skutečně žádný chorus nebyl nebo pouze zůstal nezachycen.

Pokud jde o výstavbu děje, vedle klasických her s dějem vycházejícím z postupně se rozvíjející zápletky mají po celou první polovinu 18. století své místo v repertoáru i hry, jejichž stavba odpovídá jinému principu a které patří k typům, o nichž ve své edici píše E. M. Szarota. Jsou to např. hry epicko-novelistické (*episch-novellistische Stücke*), které se *nedělí na jednotlivé důležité momenty děje, ale odehrávají se na jevišti v krátkých, téměř rovnocenných výstupech a dělení na dějství je v nich čistou konvencí*.[38] Stylem vyprávění se proto blíží spíš novele nebo jinému epickému dílu než dramatu. Dalším typem jsou texty s konfliktní strukturou (*Dramen mit Konfliktstrukturen*),[39] v nichž proti sobě stojí dva protivníci nebo principy a jeden na konci zvítězí. Tuto stavbu mají většinou hry navazující na středověké morality nebo hry založené na principu psychomachie, kde se jedna strana pomocí různých úskoků a lákadel snaží „vyrvat kořist" (buď přímo lidskou duši, nebo nějakého mladíka) straně druhé. Celý děj pak vlastně spočívá v boji těchto dvou táborů, opakovaných pokusech sil zla získat protagonistu na svou stranu a snahy zástupců dobra ho od špatné cesty odvrátit. Mezi texty nacházíme také konfrontační hry (*konfrontative Stücke*).[40] I v nich divák sleduje dva protikladné principy, např. způsoby chování nebo životního stylu, k přímému střetu těchto dvou sil však nedojde.

O jevištní podobě představení nemáme příliš mnoho konkrétních informací.[41] Z vlastních textů můžeme doložit pouze používání rekvizit (kniha, listy papíru, různé nástroje), scénické poznámky jsou v nich minimální. Výprava jako taková, zejména kostýmy, měla být spíše náznaková a k odlišení jednotlivých postav měly sloužit

---

36 Příklady textace zpívaných pasáží viz edice hry *Angelus ad aras*, s. 83–87, 138–139.

37 Podrobněji ke stavbě jezuitských školských her viz Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*, s. 92–111.

38 [...] *die Stücke nicht in einzelne gewichtige Handlungsmomente gegliedert werden, sondern daß sie in kurzen Szenen, die einander fast gleichrangig folgen, und bei denen die Akteinteilung pure Konvention ist, auf der Bühne abrollen*. Szarota: *Das Jesuitendrama* I/1, s. 41.

39 Tamtéž, s. 45–47.

40 Tamtéž, s. 44.

41 Bobková-Valentová: *Každodenní život*, s. 101–102.

především součásti oděvů či jiné předměty, jež měly charakter atributu. Je však otázkou, jak byly tyto představy naplňovány. Zatímco hry zasazené do všedního prostředí větší nároky na výpravu neměly, pro alegorické kusy či hry odehrávající se v exotických zemích nebo na panovnickém dvoře byl bohatší scénický aparát nutností. Jevištní efekty, které na školní scénu potajmu pronikaly ze slavnostních představení, však vyžadovaly zvýšení nákladů na představení i náročnější a delší přípravu inscenace. Tím už však školské divadlo nabylo v očích představených příliš světské podoby, a tak nás nepřekvapí, že v listech řádového generála Franciska Retze (1673–1750) opakovaně čteme o zbytečném pozlátku výpravy či planém pachtění se autora za úspěchem a ocenění diváky a zároveň o neschopnosti učitelů zvolit pro žáky přiměřený námět či napsat dostatečně kvalitní text.[42]

Náměty

Náměty doložených divadelních her jsou velmi rozmanité a poskytují nám určitou, byť stavem dochování jistě poněkud zkreslenou představu o škále témat, prezentovaných na scénách jezuitských škol. Pro tematické členění her již badatelé užili několika přístupů, které preferují různá hlediska.[43]

Z hlediska výchovného cíle můžeme vytvořit čtyři velké skupiny her. Ty se však vzájemně prolínají a řadu her lze zařadit hned do několika z nich. První tvoří hry zaměřené na osobní vztahy člověka, tedy převážně na pouta rodinná a přátelská. Tyto texty mohly do určité míry reflektovat stav těchto vztahů v dobové společnosti, ukazovat špatné příklady i správná řešení. Vystupují v nich synové, kteří si neváží rodičů, bratři či rozkmotření přátelé, kteří si vzájemně závidí, nenávidí se a usilují si o život. Autoři nám ukazují také příčiny takových záporných modelů jednání, zejména špatnou výchovu, preferování jednoho, často nejmladšího ze sourozenců na úkor ostatních či klasické spiknutí dvou proti třetímu. Vzorovým jednáním je pak svornost bratří, ochota obětovat se za své blízké (zejména rodiče) nebo přátele.

Druhou skupinu představují hry věnované obecně ctnostnému životu a správné výchově i rozvíjení jednotlivých dobrých vlastností řádného křesťana. Jejich náměty jsou dosti rozmanité a zařazení do této konkrétní skupiny není jednoznačné. Preferovanými ctnostmi byly pochopitelně ty vlastnosti, které měl prokazovat vzorný žák, tedy píle, poslušnost a touha po vědění. Potíranými neřestmi byly vedle lenosti a zahálky také pýcha a lakota.

Třetí a pochopitelně největší a nejrozmanitější kategorii tvoří hry zaměřené prvotně na rozvíjení náboženského cítění. První podskupinou této kategorie jsou hry o hříšnících, kteří buď díky poznání špatnosti svého jednání a upřímné lítosti nad svými činy dosáhnou odpuštění, jež vede k jejich nápravě, nebo setrvají ve svém hříchu a dojdou věčné záhuby. Tyto hry můžeme považovat za svého druhu

[42] Epp. Gen., ARSI, sign. Boh 7/II, f. 284r, P. Julio Zwicker Provinciali, 26. Februarii 1729.

[43] Srov. Szarota: *Das Jesuitendrama*; Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*, s. 112–114, resp. 114–217.

konfesijně vyhraněnou katechezi o lidském hříchu, lítosti a pokání, na něž Bůh odpovídá milostí a odpuštěním. Do děje zasahují často také špatní přátelé jako pokušitelé a dobří rádci, kteří mladým hrdinům poskytují pomoc kritikou, radou či povzbuzením. V některých hrách je též zdůrazněna pro katolickou zbožnost typická úloha Panny Marie, ať už jako ochránkyně nebo jako prostřednice milosti. Druhou podskupinu tvoří hry o světcích, mučednících a konvertitech. Některé z nich si kladly za cíl pouze představit legendu o příslušném světci a šířit tak úctu k němu nebo vzbudit v chlapcích touhu následovat jej, a to nejen v heroické mučednické smrti, ale i v prostém zbožném životě, jenž má před Bohem stejnou cenu. Příběhy konvertitů, často zasazené do exotického prostředí, měly žáky i diváky vést nejen k obdivu ke statečnosti obrácených, ale zejména k uvědomění si toho, co je na křesťanské víře podstatné.

Poslední skupina zahrnuje hry zaměřené na vlastnosti, které bychom mohli nazvat panovnickými.[44] Krutí, hrabiví, prchliví či lehkomyslní králové se objevují jako negativní postavy v hrách všech již zmíněných skupin. Panovníci jako nositelé ideálních vlastností a vzorů správného jednání, tedy mírní, prozíraví, slitovní, ale také spravedliví a nestranní, vystupují v kusech historických nebo pseudohistorických. Ty byly často určeny pro studenty vyšších ročníků a snad jim jako budoucím příslušníkům společenské elity měly dávat návod, jak se chovat k těm, nad nimiž jim bude dána moc díky zastávanému úřadu. Jezuitští autoři se pokoušeli jevištně ztvárnit i takové momenty v životě panovníka, které ho nutí volit mezi vladařskými povinnostmi a lidskými city a tužbami, přičemž hodnocení dané situace není z hlediska morálního zcela jednoznačné.

Mezi hlavní zdroje námětů her všech těchto skupin či inspirace pro vytvoření alegorického schématu patří legendy o známých i neznámých světcích.[45] Světci jako hlavní či vedlejší hrdinové her nebyli jen horlivými vyznavači či odhodlanými mučedníky, ale také ctnostnými žáky škol, věrnými přáteli a poslušnými syny, dobrými rádci váhajících mládenců či protivníky zlovolných vládců. Vlastní děj hry nemusel prezentovat část legendy, ale mohl být vystavěn na pouhé zmínce nebo pouze vycházet z tradice. Epizoda z legendy o světci tak mohla sloužit jinému cíli než prostému šíření kultu.[46] Se světci spojujeme i ty hry, kde přímo nevystupují, ale děj se nějak odvíjí od jejich kultu, ať se jedná o nebeskou oslavu jejich ctností, která se často ob-

[44] Bobková-Valentová, K.: Das Bild des Herrschers auf der Jesuitenbühne. In: Cemus: *Bohemia Jesuitica,* s. 925–934.

[45] K Janu Nepomuckému nejnověji Bočková, A.: From *sanctulus* to *sacer*: Suggested Typology of Jesuit School Plays Featuring St. John of Nepomuk in the Czech Province. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica, Graecolatina Pragensia 25*, 2015, s. 113–133; viz také Bočková, A. – Zdichynec, J.: Der heilige Nepomuk auf der Jesuitenbühne – ein Editionsprojekt. In: Cemus: *Bohemia Jesuitica*, s. 947–962; Jacková, M.: Zrcadlo ctnosti, zázrak výmluvnosti, věštírna moudrosti (Jezuitské hry o sv. Kateřině Alexandrijské). *Divadelní revue 19*, 2008, č. 4, s. 15–24; táž: Od alegorií k závistivým vrstevníkům (Postava světce ve vybraných jezuitských hrách). In: Polehla – Hojda: *Náboženské divadlo*, s. 43–59.

[46] Jako příklad lze uvést hru *Primaeviae institutionis conformis morum difformitas Wenceslaum inter et Boleslaum* (NK ČR, sign. 52 A 40, adl. 4), ve které vyprávění o mládí sv. Václava užil Joannes Bleiweis jako exemplum o důležitosti výchovy.

jevuje v souvislosti s beatifikacemi a kanonizacemi, dále o obranu či šíření úcty k němu nebo prezentaci nějakého posmrtného zázraku.

Velmi často nám zůstává skryto, proč autor příslušné téma zvolil a proč vybral pro jeho ztvárnění právě příběh o určitém světci. Výběr byl dán celou řadou důvodů od neznámé objednávky až po osobní náhodnou či dobře promyšlenou autorovu volbu, ale přesto vidíme zřejmou souvislost s dobovými událostmi, zejména kanonizacemi. V námi sledovaném období proběhly dvě kanonizační slavnosti členů jezuitského řádu (roku 1727 školských patronů Aloise Gonzagy a Stanislava Kostky, 1735 Jana Františka Regis) a beatifikace i kanonizace Jana Nepomuckého. Právě školské produkci vzniklé k jeho poctě se věnuje tato edice.[47]

[47] Souhrnný rozbor dochovaných textů a synopsí viz s. 38–49.

I.2 JAN NEPOMUCKÝ – LEGENDISTICKÁ TRADICE A KULT

I.2.1 Historické prameny a literární zpracování příběhu[1]

Jan z Pomuku se narodil před polovinou 14. století. Po nižších studiích, o nichž nemáme žádné doklady, působil v Praze jako veřejný notář, sekretář arcibiskupa a farář u sv. Havla na Starém Městě. Studium práv absolvoval na univerzitě v Praze a v Padově a poté je doložen jako doktor dekretů a kanovník u sv. Jiljí. Později byl jmenován kanovníkem vyšehradské kapituly a generálním vikářem pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna. V době dramatických sporů mezi králem Václavem IV. a arcibiskupem byl na příkaz panovníka zajat a 20. března 1393 umučen. Skutečná příčina jeho smrti později upadla v zapomnění a postupně se kolem ní začala vytvářet složitá síť legendistických líčení.

Po smrti Jana z Jenštejna, v letech 1400–1402, sepsal roudnický převor Petr Klarifikátor arcibiskupův oslavný latinský životopis, v němž se zmiňuje také o Janově mučednické smrti utopením a o zázračných světlech, která celou událost ozářila.[2] Postupně se nejen v souvislosti s Janem začíná formovat negativní obraz Václava IV.[3] V kronice Tomáše Ebendorfera z Haselbachu,[4] psané v letech 1445–1451, se navíc poprvé objevuje Jan jako královnin zpovědník, který odmítá vyzradit tajemství svaté zpovědi. Tím se vyprávění o sporu s králem odpoutává z roviny historické a kromě morálního odsouzení králova jednání dostává díky zachování zpovědního tajemství i rozměr teologický. V českém prostředí se projevuje silný vliv vyprávění Pavla Žídka, který roku 1471 dokončil obsáhlý spis *Správovna*.[5] Odsuzující popis krále Václava IV. doplňuje příběh královnina zpovědníka, nezaznamenává ovšem ani rok smrti, ani jméno královny.

---

1 V této kapitole uvádíme pouze nejdůležitější historické prameny a literární díla, která se týkají motivické stránky editovaných her. Blíže k formování nepomucenské legendistické tradice viz Bočková, A.: *Historia S. Joannis Nepomuceni / Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého aneb Podoby barokního překladu*. Scriptorium, Praha 2015 (v tisku). K historické osobnosti i druhému životu Jana Nepomuckého viz např.: Polc, J. V.: *Svatý Jan Nepomucký*. Zvon, Praha 1993; Ryneš, V.: *Svatý Jan Nepomucký* II. *Úcta*. Křesťanská akademie, Řím 1972; Stejskal, F. X.: *Svatý Jan Nepomucký* I, II. Dědictví sv. J. Nepomuckého, Praha 1921, 1922; Vlnas, V.: *Jan Nepomucký, česká legenda*. 2. vyd., Paseka, Praha 2013.

2 Truhlář, J. (ed.): *Vita domini Joannis Pragensis Archiepiscopi tertii, post Patriarchae Alexandrini*. Fontes rerum Bohemicarum I. Museum království Českého, Praha 1873, s. 461–462.

3 Např. v díle Ludolfa Zaháňského nebo Ondřeje Řezenského.

4 Zimmermann, H. (ed.): *Thomas Ebendorfer*, *Chronica Regum Romanorum* I. Hahnsche Buchhandlung, Hannover 2003, s. 550.

5 Tobolka, Z. (ed.): *M. Pavla Židka Spravovna.* Historický archiv České akademie 33, Praha 1908, s. 178–179.

Jedním z ohnisek nepomucenského kultu se stává Janův hrob. Místem jeho posledního odpočinku byl podle pozdější barokní tradice nejprve kostel sv. Kříže při pražském klášteře cyriaků a teprve později[6] bylo tělo přeneseno do chrámu sv. Víta na Pražském hradě. Na mučedníkův hrob poukazují např. *Staré letopisy české*[7] spolu se zmínkou, že na náhrobním kameni je vytesáno Janovo jméno a kříž, na který se neodvažuje nikdo vstoupit. V polovině 16. století je kolem hrobu postavena nová mříž, doplněná nápisem v latinském a českém jazyce. Na něm už figuruje novější podoba světcova jména (Jan Nepomucký) a Jan je představen jako kanovník svatovítské kapituly a královnin zpovědník, utopený roku 1383.[8]

Pro nesrovnalosti v pramenech a datacích rozdělil Václav Hájek z Libočan ve své *Kronice české* z roku 1541 historického Jana do dvou osob – k roku 1383 (2. května) uvádí utopení kněze Jana Nepomuckého, mistra učení pražského, kanovníka pražského kostela a královnina zpovědníka; k roku 1393 (19. dubna) pak zmiňuje tragickou smrt arcibiskupského sufragána doktora Johánka.[9] Hájkova kronika v sobě soustředila většinu motivů budoucí nepomucenské legendistiky, která se k tomuto dílu později obrací jako k prvnímu inspiračnímu zdroji. Byla také hlavním pramenem pro olomouckého biskupa Jana Dubravia, který ve svém latinském spise *Historia Regni Bohemiae* z roku 1552 doplnil příběh mučedníka charakteristikou jednajících postav i morálním podtextem.[10] Díky tomu, že svou kroniku sepsal latinsky, vešel nepomucenský příběh ve známost i za hranicemi českých zemí. Dubravius také jako první zaznamenal jméno královny – Johana (zemřela roku 1386).

V latinské sbírce *Hymnorum sacrorum libri tres* (1602) oslavuje Jiří Pontanus z Breitenberka zanícenými verši katolické světce, mezi které zařazuje i Jana Nepomuckého.[11] Součástí sbírky je i první známé světcovo vyobrazení, na němž je zdůrazněn motiv zpovědi a ze kterého byla také přejata představa o fyzickém vzhledu tohoto mučedníka. Ve svém dalším spise *Bohemia pia* (1608) líčí Jiří Pontanus příběh

---

6 Pravděpodobně mezi léty 1396 a 1416 – srov. Vlnas: *Jan Nepomucký*, s. 50–51.

7 Kaňák, M. – Šimek, F. (eds.): *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*. SNKLHU, Praha 1959, s. 37–38.

8 K určení chybného letopočtu dochází kvůli záznamu na přídeští zápisníku kapitulních děkanů z roku 1483. K nadepsanému letopočtu 1383 je uvedeno *Johánek z Dubé utopen z mostu. Z Dubé* bylo poté opraveno na *z Pomuka*. Srov. *Jura compulsata in processu canonizationis B. Joannis Nepomuceni. Authoritate apostolica fabricata, completa 22. Junii 1725*. NA ČR, APA I, sign. B 61/1, f. 370r. Jméno obce Pomuk či Nepomuk kolísalo již ve středověku, viz Charvátová, K.: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 1. svazek. *Fundace 12. století*. Karolinum, Praha 1998, s. 207.

9 Hájek z Libočan, V.: *Kronika česká, to jest Sepsání a vypsání počátků a pojití národu českého, jeho rozmnožení a všech příběhův v české zemi zběhlých od léta šestistého čtyrycátého čtvrtého až do léta 1527*. Praha 1541, f. 353r–353v, f. 356v; edice: Linka, J. (ed.): *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*. Academia, Praha 2013, s. 826, 834.

10 Dubravius, J.: *Historiae Regni Boiemiae, de rebus memoria dignis in illa gestis, ab initio Boiemorum, qui ex Illyria venientes, eandem Boiemiam, in medio propemodum superioris Germaniae sitam, occupaverunt, libri XXXIII*. Prostannae 1552, lib. 23, f. 144r.

11 Pontanus, G. B.: De S. Ioanne Nepomuceno Canonico Pragensi, Martyre. In: Pontanus, G. B.: *Hymnorum sacrorum de Beatissima Virgine Maria et S. Patronis S. R. Bohoemiae libri tres*. Pragae 1602, s. 203–206.

Jana Nepomuckého podle tradičního Hájkova podání a řadí ho jako almužníka a svatého mučedníka z Nepomuku mezi české patrony.[12]

První pokus o sepsání souvislého životopisu Jana Nepomuckého představuje latinsky, česky a německy psaná knížka jezuity Jiřího Plachého-Fera *Fama posthuma* (1641),[13] kterou doprovázejí rytiny podle kreseb Karla Škréty.[14] Plachý v tomto díle zřejmě poprvé nazývá světla ozařující světcovo mrtvé tělo hvězdami. Roku 1660 vydal jezuita Jan Tanner latinský životopis svého řádového spolubratra Alberta Chanovského pod názvem *Vir apostolicus R. P. Albert Chanovsky S. J.* V něm líčí, co se Chanovskému přihodilo jako malému chlapci, když chtěl vyzkoušet, zda za zneuctění hrobu Jana Nepomuckého bude skutečně potrestán.[15] Podobné motivy z nepomucenské legendistické tradice, zejména vyprávění o potrestání lidí, kteří zneuctili světcův hrob, zpracoval také historik a děkan pražské svatovítské kapituly Tomáš Pešina z Čechorodu ve spise *Phosphorus septicornis* (1673).[16]

Rozsáhlejší latinské pojednání *De Beato Joanne Nepomuceno* sepsal v roce 1668 svatovítský kanovník Jan Ignác Dlouhoveský, který kromě tradičního představení Jana Nepomuckého jako královnina zpovědníka, kanovníka pražské kapituly a děkana královské kaple u Všech svatých datoval jeho mučednickou smrt na 16. května 1383. Kromě dostupných pramenů zapracoval do příběhu i výpůjčky z legend o jiných světcích a dokreslil ho vlastní invencí.

Všechny Dlouhoveského motivy převzal do latinského životopisu *Vita B. Joannis Nepomuceni* Bohuslav Balbín, který však vytvořil dílo výrazně delší a na daleko vyšší literární úrovni. Pro další vývoj nepomucenské literatury se tento spis stal základním a nevyčerpatelným zdrojem inspirace. Poprvé byl ovšem vydán roku 1680, a to v bollandistickém souboru *Acta Sanctorum*,[17] věnovaném dle možností doby kritickému vydávání životopisů svatých. Editoři text v řadě detailů pozměnili, doplnili své vlastní poznámky, změnili strukturu, číslování kapitol i marginálie. Takto upravený text později sloužil jako podklad pro kanonizační proces a definitivně tak ustavil literární tradici nepomucenské legendy. Podruhé Balbín životopis Jana Nepomuckého otiskl v roce 1682 ve čtvrtém svazku svého díla *Miscellanea*

---

12 Pontanus, G. B.: *Bohemia pia, hoc est Historia brevis pietatem avitam Boëmiae e miraculis, Ducibus et Regibus, Sanctis quoque Episcopis et Archiepiscopis et ex aliis ostendens*. Francofurti 1608, lib. 2, s. 27, lib. 4, s. 48.

13 [Ferus, G.]: *Fama posthuma Joannis Nepomuceni, cathedralis ecclesiae S. Viti in Arce Pragensi Canonici, Universitatis Caroli IV. studiosi et Magistri, laude sanctitatis et miraculorum apud suos et exteros clari*. Pragae 1641.

14 Na jedné z rytin je zobrazena nebeská záře, která se objevila nad domem Janových rodičů při jeho narození – Škrétova kresba se tak zřejmě stala základem jednoho z později často zmiňovaných legendistických motivů.

15 Tanner, J.: *Vir apostolicus seu Vita et virtutes R. P. Alberti Chanovsky e Societate Jesu in Provincia Boemiae*. Coloniae Agrippinae 1660, s. 14.

16 Pessina, T. J.: *Phosphorus septicornis, stella alias matutina, hoc est Sanctae metropolitanae D. Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria*. Pragae 1673, radius 5, s. 583.

17 Balbinus, B.: De B. Joanne Nepomuceno ecclesiae metropol. Pragensis S. Viti Canonico, Presb., Martyre Pragae et Nepomuci in Bohemia. In: Henschenius, G. – Papebrochius, D. (eds.): *Acta Sanctorum. Tom. III. Maji*. Antverpiae 1680, s. 667–680.

Book 1.indb 26 25.1.2016 10:03:41

nazvaném *Bohemia sancta*,[18] v němž vycházel ze svého původního rukopisu a změny provedené bollandisty neakceptoval.[19] Dílo se záhy dočkalo českého překladu, vydaného anonymně poprvé roku 1684.[20] V roce 1725 vyšla bollandistická verze latinské Balbínovy legendy, kterou Johann Andreas Pfeffel doplnil rytinami s výjevy ze světcova života.[21]

I.2.2 Beatifikace a kanonizace[22]

K prvním neúspěšným pokusům o zahájení kanonizačního, resp. beatifikačního procesu Jana Nepomuckého došlo už ve druhé polovině 17. století. Žádosti kardinála Arnošta z Harrachu, arcibiskupa Matouše Sobka z Bílenberka ani zástupce svatovítské kapituly Kryštofa z Talmberka neměly předepsané právní náležitosti ani oficiální zaštítění, a nebyly tedy dostatečným podkladem k zahájení procesu. K podstatným změnám došlo až za arcibiskupa Františka Ferdinanda z Khünburgu, který roku 1715 zahájil dvojí soudní proces (o svatém životě a mučednické smrti Jana Nepomuckého a o nepamětné úctě prokazované tomuto světci před rokem 1534[23]). V souvislosti s řízením nechal Khünburg roku 1719 otevřít Nepomukův hrob a při tom byl nalezen mučedníkův domnělý jazyk.[24] Z celého procesu byl vytvořen krátký výtah (*Summarium*) a na základě shromážděných podkladů povolil papež Kliment XI. roku 1720 zahájení samotného procesu beatifikace.

---

18 Balbinus, B.: Vita Sancti Joannis Nepomuceni. In: Balbinus, B.: *Miscellanea historica Regni Bohemiae decadis I., liber IV. hagiographicus seu Bohemia Sancta*. Pragae 1682, s. 94–113.

19 Více se rozdílům mezi jednotlivými verzemi Balbínovy legendy věnuje Martin Svatoš v recenzi na Vlnasovu monografii – Svatoš, M.: Balbínova legenda a svatojánský kult v 17. století. (Poznámky na okraj Vlnasovy antilegendy). *Listy filologické 116*, 1993, č. 1, s. 59–76.

20 *Život s. Jana Nepomucenského*. Praha 1684, 1698, 1710; edice druhého vydání: Vašica, J. (ed.): *Bohuslava Balbína kněze Tovaryšstva Ježíšova Život svatého Jana Nepomuckého*. Kuncíř, Praha 1940.

21 Balbinus, B.: *Vita B. Joannis Nepomuceni Martyris, authore P. Bohuslao Balbino Soc. Jesu conscripta, nunc denuo edita et iconismis praecipua Beati acta exhibentibus illustrata*. Augustae Vindelicorum 1725.

22 Zaměříme se pouze na nejdůležitější body z průběhu beatifikačního a kanonizačního procesu Jana Nepomuckého. Podrobněji viz rukopisné i tištěné prameny (zápisy z procesu svatořečení Jana Nepomuckého, opisy akt, dopisů, dekretů, výpovědí apod.): *Acta processus apostolici in causa canonizationis B. Joannis Nepomuceni, completa 22. Junii 1725*. NA ČR, APA I, sign. B 60/1–2, B 61/1–3, APA I, sign. C 143/4–6, C 144/1–5, C 145/1, kart. 2232–2240; *Acta utriusque processus in causa canonisationis Beati Joannis Nepomuceni Martyris super fama sanctitatis, virtutum et miraculorum, uti et super casu excepto seu cultu publico, huic Beato ab immemorabili tempore ante bullam Urbani VIII. Pontif. Max. exhibito, Pragae constructa, Romae examinata et secuta beatificatione approbata*. Viennae 1721, 1722, Veronae 1725 (nadále citujeme podle druhého vydání z roku 1722, neboť třetí vydání je kvalitativně horší); Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino S.J., nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque*. Augustae Vindelicorum 1729.

23 Papež Urban VIII. stanovil bulou *Caelestis Hierusalem cives* z roku 1634 nepamětnou úctu jako veřejný kult vzdávaný nejméně po sto let před vydáním konstituce.

24 Při antropologickém výzkumu z roku 1973 ukázal histologický a sérologický rozbor, že je tato relikvie ve skutečnosti zbytkem mozkové tkáně, jejíž původce měl tutéž krevní skupinu jako Johánek z Pomuka – viz Vlnas: *Jan Nepomucký*, s. 175–176.

K té nakonec došlo až 31. května 1721 za pontifikátu Inocence XIII. Od tohoto roku se každoročně 16. května, tedy v tradovaný den mučedníkovy smrti, směly konat kněžské hodinky a sloužit mše ke cti blahoslaveného Jana Nepomuckého. Kult se vztahoval nejen na všechny diecéze zemí České koruny, ale i Říše a dědičných zemí habsburského rodu. Na počátku července se v Praze pořádaly velkolepé slavnosti, jejichž vrcholem bylo mohutné procesí, poctěné přítomností samotné císařovny Alžběty Kristýny.[25] Poté se začaly konat přípravy k procesu kanonizačnímu.

Roku 1722 vydal papež Inocenc XIII. povolení k zahájení třetího, apoštolského procesu. Ten měl prokázat mučednickou smrt Jana Nepomuckého a potvrdit zázraky, které se na jeho přímluvu udály. V Praze probíhaly výslechy svědků, opět byly prohlíženy historické prameny, památky, nápisy, votivní dary a prozkoumán mučedníkův hrob. Opis všech protokolů byl roku 1725 odeslán do Říma,[26] kde bylo hned poté zahájeno kanonizační řízení. Roku 1728 uznala komise kongregace obřadů mučednictví Jana Nepomuckého za prokázané a počátkem roku následujícího potvrdila platnost čtyř předložených zázraků.[27] Papež Benedikt XIII. prohlásil Jana za svatého během slavnostního obřadu 19. března 1729 v lateránské bazilice[28] a ustanovil slavení jeho svátku na 16. května. O aktu kanonizace nechal vyhotovit bulu *Christus Dominus*.[29]

I.2.3 Oslavy kanonizace v jezuitských kolejích

Svatořečení Jana Nepomuckého bylo vyvrcholením úsilí několika generací katolických duchovních a důležitost, jaká byla úspěšnému průběhu kanonizačního procesu přikládána, je dobře patrná i na jezuitských školských hrách. Z doložených her na nepomucenské téma jich šest vzniklo před rokem 1729.[30] Dvě z nich vyzývají ke kanonizaci světce, *Unio sexaginta elegantiarum* pak snad přímo reaguje na přání provést ji během milostného léta vyhlášeného v roce 1725.

Po oznámení termínu kanonizace v polovině února 1729[31] nabyly na intenzitě nejen přípravy slavnosti římské, ale také oslav domácích. Ty můžeme časově i význa-

---

25 Viz Vlnas: *Jan Nepomucký*, s. 150–152.

26 *Acta processus apostolici*, viz pozn. 22.

27 Neporušené zachování jazyka Jana Nepomuckého, jeho naběhnutí a změna barvy, náhlé uzdravení ruky Anny Terezie Krebsové z atrofie a záchrana Rozálie Hodánkové před utonutím.

28 Pražská kapitula volbu lateránské baziliky uvítala, přípravy na kanonizační oslavu v Lateránu nebyly časově a finančně tak náročné jako slavnost konaná ve vatikánském chrámu sv. Petra – viz Vlnas: *Jan Nepomucký*, s. 161–162.

29 Benedictus XIII.: *Constitutio, qua Beatus Joannes Nepomucenus ... Sanctorum Christi Martyrum Canoni adscribitur*. Romae et Pragae 1729; viz též Benedictus XIII.: Bulla Christus Dominus (19. 3. 1729). In: *Magnum Bullarium Romanum, seu ejusdem Continuatio. Tom. 10*. Luxemburgii 1741, s. 334–336.

30 Kromě pěti her známých ze synopsí či textů dokládají výroční zprávy provozování nepomucenské hry také roku 1720 opavskými rétory. LA 1720, ARSI, sign. Boh. 135, p. 162: *Rhetorica praeprimis, quae ita placuit, ut suppeditante quopiam liberaliter sumptus actionem suam de D. Joanne Nepomuceno, secundo exhibere debuerit avido spectatori*.

31 Rozhodnutí komise kardinálů o kanonizaci Jana Nepomuckého schválil papež 16. února – srov. *Decretum Pragensis canonizationis B. Joannis Nepomuceni, Canonici ecclesiae metropolitanae Pragae*. NA ČR, APA I, sign. C 143/6, kart. 2234.

mově rozdělit do tří vln. První z nich spadá do období od svatořečení do října 1729, kdy proběhla pražská kanonizační slavnost (9. až 16. října 1729). Ta byla jistě vrcholem, ale také začátkem dva roky trvajících oslav, které v královéhradecké diecézi kulminovaly 16. až 18. dubna 1730, v litoměřické 21. až 23. května 1730 a pro Moravu byly vyhlášeny na rok 1731. V následujících letech ještě můžeme sledovat doznívání těchto oslav a ohlasy velkolepých oficiálních produkcí.

Šíře typů oslavných akcí byla značná. Zahrnovala běžné součásti náboženských slavností: bohoslužby, rozmanité další pobožnosti a procesí či slavnostní kázání pronášená v různých jazycích,[32] i prvky známé také z oslav světských, iluzivní architekturou počínaje přes různé iluminace až po hudební a divadelní produkce všech forem a kvalit. V souvislosti se svatořečením vznikla také celá řada skladeb básnických i prozaických[33] a nepřeberné množství často nedochovaných příležitostných tisků.[34] Na tomto místě se ale soustředíme především na aktivity jezuitských kolejí během slavností, a pokud je to možné, pokusíme se do jejich kontextu zařadit nám známá školská představení řádových gymnázií.

První oslava na jevišti školního divadla proběhla ještě dříve, než dveře kostelů stihly vyzdobit výtisky kanonizační buly. Už dva dny po svatořečení předvedli studenti střední gramatiky v Uherském Hradišti drama o konfliktu zpovědníka Jana s králem Václavem, které vrcholí světcovou mučednickou smrtí. Hru nesoucí název *Divus Joannes Martyr*[35] sepsal Joannes Winkler pro tuto příležitost v době, kdy termín kanonizace ještě nebyl stanoven. Secvičit ji se svou třídou ale musel v poměrně krátké lhůtě a navíc v období, které nebylo pro podobné produkce zcela obvyklé.[36]

Velkou světcovou oslavou se stalo první slavení jeho svátku 16. května 1729. Slavná mše v pražské katedrále se konala za účasti kardinála Michaela Fridricha z Althanu, který byl od roku 1728 referentem apoštolského procesu. Blízké styky s kardinálem měli i jezuité a Klementinum se stalo místem několika setkání významných představitelů církevní hierarchie, která vyvrcholila slavnostním obědem pořádaným v oktávu světcova svátku, tj. 23. května. Jeho součástí bylo přímo v refektáři koleje připravené představení na počest kardinála Althana u příležitosti jeho příjezdu z Říma.[37] Čistě

---

[32] Nepomucenským kázáním se v četných příspěvcích věnuje Michaela Horáková-Hashemi – viz soubor studií Hashemi, M.: *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*. Tribun, Brno 2007.

[33] Galluzzi, F. M.: *Vita di San Giovanni Nepomuceno, Canonico della Metropolitana di Praga e Martire glorioso*. Roma 1729; Wietrowsky, M.: *Historia de vita, martyrio et miraculis S. Joannis Nepomuceni, Canonici Pragensis, ob sacramentalis confessionis secretum invicta constantia servatum in Moldavam fluvium dejecti et submersi*. Vetero-Pragae 1729 a další.

[34] Z tohoto hlediska jsou zajímavé např. konvoluty NK ČR, sign. 51 A 14 a 46 A 81, Strahovská knihovna, sign. AB XII 22 a AB XII 18/53, kde je celá řada příležitostných tisků shromážděna.

[35] K rukopisným hrám i synopsím editovaným v této publikaci podrobněji viz kap. Jezuitské školské hry o sv. Janu Nepomuckém, s. 36–49, jejich souhrnný přehled viz tabulka v závěru publikace, s. 597–598.

[36] Zpráva o rozhodnutí komise kardinálů o kanonizaci (viz pozn. 31) mohla přijít krátce po polovině února. Představení pravděpodobně nahradilo slavnostní produkci třídy obvykle připravovanou na konec května či první polovinu června.

[37] *Diarium Patris Ministri*, NA ČR, JS, sign. RKP 21, f. 55v, 19. a 23. 5. 1729: *23. Lunae: Pransus apud nos in refectorio Emin. Cardinalis Altheinn* [...]. *Post mensam ei producta est actio.* Srov. LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 268–269: [...] *ad Dei gloriam amplius dilatandam id peculiariter sibi collegium nostrum honori duxit, qvod praeter alios majoris notae hospites venerari licuerit vicibus iteratis, nunc in templo, nunc in collegio,*

alegorický příběh s názvem *Ministra Magni Caesaris ales*[38] je reakcí na průběh kanonizačního řízení a vyzdvihuje Althanovu roli v něm. Hra využívá heraldickou symboliku, zejména motiv orlice, kterou měl kardinál Althan ve znaku. Šum jejích křídel probouzí Pověst uspanou v italské zahradě na růžích (narážka na erb Benedikta XIII.) a orlice pak Pověst přenáší přes Alpy do vlasti, aby mohla šířit radostnou zprávu o Janově svatořečení po celé zemi.[39]

Nepomucenská tematika byla dále hojně využívána ve slavnostních představeních jednotlivých tříd, jak to dokládá hra *Angelus ad aras* s námětem z Janova dětství, kterou na konci května 1729 sehráli nejmladší žáci – rudimentisté v Praze na Novém Městě. Gymnázium ve slezské Opoli se dokonce rozhodlo připravit pouze nepomucenské hry.[40] Téma produkce nejnižší gramatikální třídy bohužel neznáme. Střední gramatika vystoupila s dramatem *Sacratior Gratiarum trias*, vyzdvihujícím symbolický význam volby lateránské baziliky pro kanonizační slavnost. V červnu sehrála nejvyšší gramatika představení *Pietas spectata*, pojednávající o mučednické smrti Jana Nepomuckého a šíření jeho slávy do celého světa. Divadelní produkce vrcholila hrou spojené rétoriky a poetiky *Supremi honores*, v níž planety a nebeská tělesa chystají nově kanonizovanému světci pomník nebeské slávy.

K první vlně slavností můžeme zařadit i vysvěcení kaple Jana Nepomuckého v Telči, které vykonal její fundátor, tehdy seckavský biskup Jakub Arnošt z Lichtenštejna-Kastelkornu. K této příležitosti gymnazisté, snad rétoři, nastudovali a 7. července provedli alegorickou gratulační hru *Lux gemmae celsissima*, která si hraje s motivem drahokamu.[41]

Purpuratum S. R. E. Principem Eminentissimum ac Reverendissimum D. D. Michaëlem Fridericum, Presbyterum, Cardinalem e Comitibus de Althann, e Vaticana curia reducem, evicta feliciter causa exoptatae Apotheoseos Divi Joannis Nepomuceni. In primo eqvidem domus ingressu concinna praefatione salutatus per Seniorem Facultatis Theologicae; frugali subinde prandio assidere dignatus est in triclinio nostro, ibidemqve terminata refectione, a musis humanioribus pro theatro hunc in finem extemporanum constructo, gratiosa honoratus actione simul et recreatus, non sine multifaria grati animi et sinceri erga Societatem affectus contestatione a nobis recessit.

38 *Ministra Magni Caesaris ales, e Romano caelo in horizontem Bohemiae festivo alarum plausu reflectens; excussa tandem aliquot seculorum taciturnitate, evicto Vaticano oraculo Joannaei silentii triumphis gloriose victrix acclangens: in Eminentissimo et Reverendissimo Principe ac Domino, Domino Michaele Friderico, Divina miseratione titul. Sanctae Sabinae S. R. E. Presbytero, Cardinali e Comitibus ab Althann, religiosos inter Clementinae domus parietes submississimo homagio ab academica Pallade ejusdem Soc. Jesu collegii honorata*. Synopse se dochovala minimálně ve třech exemplářích: NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 116; 52 A 19, adl. 16; 52 A 40, adl. 31. Synopse není zařazena do této edice, protože se jednalo o gratulační, nikoli školní představení.

39 Srov. Kraus, A.: *Husitství v literatuře, zejména německé* II. *Husitství v literatuře barokní a osvícenské*. Česká akademie, Praha 1918, s. 51, který ovšem uvádí chybný rok provedení 1724.

40 LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 250: *Facultas oratoria et poëtica classesqve caeterae luculenta suae in Sacerrimum Bohemiae Martyrem D. Joannem Nepomucenum pietatis dederunt documenta, qvando singulae cothurnum indutae eundem dramatis sui theatralis ingeniosa poësi concinnati argumentum esse voluerunt, cum magna sui apud summos et infimos commendatione*. K hrám velmi stručně též Mykita-Glensk, C.: Z dziejów szkolnego teatru jezuickiego w Opolu w latach 1670–1754. *Studia Theologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego 6*, 1978, s. 316.

41 LA 1729, ÖNB, sign. Cod. 12 314, f. 158r (ARSI, sign. Boh. 145, p. 330): *Praecipue dum rhetorica Revendissimo ac Celsissimo Principi ac Episcopo Seccoviensi Ernesto Jacobo e Comitibus de Liechtenstein, dum is supra memoratum tempellum S. Joannis Nepomuceni solemni consecrationis ritu inauguraret, splendidum*

Hlavní oslavy kanonizace se konaly v Praze a pražské diecézi, zahrnující velkou část Českého království, v říjnu roku 1729. Prahu zaplnili domácí i cizí poutníci, před chrámem sv. Víta i na jiných místech byly vztyčeny slavobrány, velkolepé oblouky a důmyslná lešení, vše bohatě vyzdobené sochami a alegorickými obrazy, emblematy i nápisy s mnoha aluzemi, citáty, chronogramy apod. Konala se procesí s pegmaty a transparenty, iluminace a velkolepé ohňostroje.[42]

O průběhu oslav v jednotlivých jezuitských kolejích nás informují výroční zprávy. Mnoho kolejí pořádalo na podzim roku 1729 ve spolupráci s představiteli města honosné průvody, ve vyzdobených chrámech měli otcové četná kázání v obou zemských jazycích, z nichž některá byla podle záznamů dokonce vydána tiskem, konala se různá hudební i divadelní představení. Velkou roli při oslavách hrálo i osvětlení oltářů, soch, průčelí kostelů i celých měst. Např. chomutovský dům třetí probace pořádal třídenní slavnosti, během nichž po celém městě neustále hořela světla a průčelí chrámu sv. Ignáce bylo honosně ozdobeno a nasvíceno tak, že za tou podívanou přicházeli lidé nejen z blízkého okolí, ale i ze sousedního (převážně luteránského) Saska.[43] V Březnici zase proběhla u sochy světce na mostě hudební produkce a slavnostní ohňostroj.[44] V Jindřichově Hradci vyzdobili farní kostel, uspořádali procesí a vystavěli Janovi jako ochránci cti slavnostní lešení. Na počest světce se tu konala mše i oslavná kázání, to vše opět za záře mnoha světel.[45] Ve Vratislavi byla u sochy světce postavena 18 loktů vysoká osvětlená slavobrána, u níž se po celých osm dní každý večer zpívaly slavnostní litanie.[46] Dalších podobných festivit se pod záštitou jednotlivých kolejí konala celá řada.[47]

Největší prostor věnuje slavnostnímu dění výroční zpráva klementinské koleje,[48] která popisuje divadelní představení, rozličná procesí vedená italskou kongregací či

juxta ac honoratissimum inter septa gymnica adornavit cothurnum, ejus periocha typis mandata. Cujus gratiosissimus spectator Celsissimus Princeps in comitiva Illustrissimi Domini aliorumque complurium, tum ex Illustrissima familia Liechtensteinica, cum aliunde confluentium Illustrissimorum inexpectatam gymnicae juventutis nostrae agendi dexteritatem publice laudibus contestatus, nec non etiam liberali donario in copiosa praemia expendendo remuneratus est. Synopse hry: *Lux gemmae celsissima e monte Quirinali inter colles aeternales Vaticano oraculo sublimato Sanctitatis sideri Divo Joanni Nepomuceno in Celsissimo et Reverendissimo S.R.I. Principe ac Domino Domino Iacobo Ernesto Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Seccoviensi e S.R.I. Comitibus de Liechtenstein, libero Barone de Castelcorn splendidissime collucens, dum praecelso eiusdem Sancti honori ac venerationi ab Illustrissima Liechtensteiniana Munificentia in colle Telczensi neo-erectum sacellum solemni consecrationis fulgore illustraret, gymnicos inter parietes demississimo homagio a Pallade Telczensi Societatis Jesu honorata anno 1729, mense Julio, die 7*. NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 122. Synopse není zařazena do této edice, protože se jednalo o gratulační, nikoli školní představení. Srov. Kraus: *Husitství v literatuře* II, s. 51–52.

42 Viz Vlnas: *Jan Nepomucký*, s. 193–204.

43 LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 75–76.

44 Tamtéž, p. 60.

45 Tamtéž, p. 213–214.

46 Tamtéž, p. 342, 346.

47 Podrobný rozbor záznamů z *Literae annuae* popisujících oslavy kanonizace Jana Nepomuckého je předmětem dalšího výzkumu.

48 LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 268–284.

jménem Karlo-Ferdinandovy univerzity z Týnského chrámu na Pražský hrad,[49] dočteme se v ní také o hudebních produkcích a univerzitních tezích, které studenti filozofie dedikovali novému světci při obhajobách. Stranou nezůstávají ani slavnostní promluvy významných řádových kazatelů a teologů, které často vycházely tiskem.[50] Zatímco pozornost běžných obyvatel Prahy i poutníků upoutala důmyslná programová iluminace fasády jezuitského kostela,[51] pro vzdělané zvané publikum připravili jezuité vrcholný zážitek až týden po skončení oficiálních oslav. Bylo jím melodrama *Fama sancta vocali Vaticanae gloriae tuba orbe resona universo* (Svatá Pověst, šířená po celém světě hlásnou troubou vatikánské slávy) nastudované žáky klementinského gymnázia,[52] které je snad nejznámější z her opěvujících nového světce. Výroční zpráva se zmiňuje, že účinkující obětovali představení své podzimní prázdniny a vystoupili před početným a nadšeným publikem hned třikrát:[53] 19., 20. a 23. října.[54] Kdo vlastně toto úspěšné dílo napsal, dodnes nevíme zcela jistě. Za autora hudby byl dlouho považován Antonius Saletka (1689–1730).[55] Pro tuto hypotézu však nemáme žádné relevantní důkazy, podle posledních výzkumů se zdá, že hudbu mohl složit

---

[49] *Currus gloriae, quo S. Joannem Nepomucenum olim Czechia, miraculosa primum nativitate orbi, prodigioso postmodum Martyrio astris invexit; dein vero Benedicto XIII. Pontifice Maximo eundem Divum inter Sanctos Martyres numerante, Italia gloria et honore sublimavit; ac tandem natio Italica Vetero-Pragae ad S. Clementem collegii Societatis Jesu in Congregatione B. V. Mariae in Coelos Assumptae adunata sub ipsa ejusdem Divi Sanctorum fastis adscripti sacra solemnia processu publico e sacello Italico ad metropolitanam S. Viti venerata est, anno 1729, die 15. Octobris*. NK ČR, sign. 52 C 32, adl. 6; sign. 52 B 44, adl. 96.

[50] Např. promluva významného teologa a seniora teologické fakulty Bernarda Raschdorffa *Sacrosanctum silentium incorruptae linguae*. NK ČR, sign. 46 A 81, adl. 6; 51 A 14, adl. 13.

[51] *Diarium Patris Ministri*, NA ČR, JS, sign. RKP 21, f. 61v–62r, 10. a 13. 10. 1729: *10.* [...] *a dimidia 7a illuminatio Joannea usque ad dimidium decimae cum maximo concursu hominum et nobilissimo spectatore.* [...] *13.* [...] *producta secundo nostri Propilai templi illuminatio hac et praecedenti vice productae copiosae synopses illuminationis*.

[52] *Fama sancta vocali Vaticanae gloriae tuba orbe resona universo, in medio Europaei cordis theatro Tripoli Pragena ad erigendum juxta trilateram cordis mensuram, trigonum: virtutis, gloriae, doctrinae colossum Thaumaturgo Intaminatae famae patrono, periclitantis vindici S. Joanni Nepomuceno, sacrae apotheoseos honoribus recens donato, solicite intenta; nec non in concepta ideali perennaturi monimenti structura festivissimo tripudio. Melodico-Theatrali dramate in Caesareo Regioque Societatis Jesu Collegio ad S. Clementem Pragae exhibita, anno 1729, mense Octobri, die ...* NK ČR, sign. 52 A 19, adl. 1; 51 A 14, adl. 17; VKOL, sign. II 23220. Text není zařazen do této edice, protože se nejedná o školskou hru, ale melodrama, které mělo jiný charakter a funkci než editované školské hry.

[53] *Pro theatro cothurnum induerunt classes singulae ab agendi dexteritate multum commendandae, qvin imo ne feriis qvidem autumnalibus feriari licuit scholaribus nostris, qvandoqvidem terminata Nepomucenae Apotheoseos octava mensis Octobris die 19. et subseqvis duobus aliis, eleganti cum apparatu comico comparuerunt in producto solemni melodrammate honori pro secreto poenitentiae prodigiosi Martyris dedicato, qvod repetitis exhibitum vicibus e prima Nobilitate spectatori confertissimo mire placuit ad speciale aurium oculorumqve illicium, nec sine tenerrimo sensu devotionis ab indigenis et advenis freqventatum, ut ex ipsa serie actionis typo vulgata fas est conjecturae*. LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 283–284.

[54] Přesná data představení rekonstruujeme na základě zmínek v deníku ministra klementinské koleje o provádění melodramatu (*opera theatralis*). *Diarium Patris Ministri*, NA ČR, JS, sign. RKP 21, f. 62r, 19., 20. a 23. 10. 1729.

[55] Podrobněji k Saletkovi a jeho hrám viz Kraus: *Husitství v literatuře* II, s. 52–55; Jacková, M.: Korunované století – deklamační drama, melodrama a komedie v jednom. In: Šormová, E. – Kuklová, M. (eds.): *Miscellanea Theatralia, sborník Adolfu Scherlovi k osmdesátinám*. Divadelní ústav, Praha 2005, s. 81–88; Jacková, M.: Antonín Saletka. In: Jakubcová: *Starší divadlo*, s. 513–516; Jacková, M.: Anton Saletka. In: Jakubcová – Pernerstorfer: *Theater in Böhmen*, s. 578–581; Jacková, M.: Jak se smáli netopýři + překlad části hry

Šimon Brixi (1693–1735)[56] a Saletka byl spíše autorem libreta. Ani to ale není uspokojivě doloženo.[57]

Fama sancta patří k typu holdovacích dramat, v nichž se oslavenci (jímž může být nejen světec, ale také nějaká významná osobnost apod.) staví pomník a jednotlivé postavy přemýšlejí o jeho podobě. V tomto případě jde samozřejmě o pomník k Janově poctě. Nejprve je pro něj zvoleno místo – Praha, doslova pražské trojměstí, ležící v srdci Evropy. Jednotlivé země (Slezsko, Morava, Itálie, Francie, Španělsko, rakouské země a Uhry) pak předvádějí své návrhy. Hagiophila (Láska ke svatým) nakonec vybírá pomník navržený Trigonianem (jméno odvozené od lat. *trigonum* – trojúhelník), trojstěn ve tvaru srdce, jehož strany symbolizují ctnost, slávu a učenost. O velkém ohlasu tohoto nepomucenského melodramatu svědčí i fakt, že podobné motivy a stejná jména některých postav najdeme nejen ve zde vydávané hře *Mysterium a seculis tacitum*, ale také (a mnohem výrazněji) v gratulační kantátě pro Jana Adama z Questenbergu *Operosa terni Colossi Moles*, kterou roku 1735 složil František Václav Míča na libreto Jakuba Želivského.[58]

Oficiální oslavy pokračovaly i roku 1730, a to jak v těch řádových domech, které je nestihly připravit na rok kanonizace, tak v kolejích ostatních, kde připomínaly výročí kanonizace nebo oslavovaly ustanovení Jana Nepomuckého patronem jezuitů, o něž se zasloužil nový řádový generál Franciscus Retz pocházející z české provincie. Jejich četnost i velkolepé provedení dokládají *Literae annuae* – z tohoto roku pochází nejvíce záznamů o slavnostech, které probíhaly téměř ve dvaceti kolejích nejen v průběhu jara, ale i na podzim jako ozvěna pražské kanonizační slavnosti pořádané před rokem (např. Brno).[59] Oficiální vyhlášení oslav v litoměřické[60] a královéhradecké diecézi se odráží i v podrobném popisu výročních zpráv. V Litoměřicích kromě oslavných kázání a hudebních produkcí vztyčili lešení ozdobené nápisy, symboly, štíty či prapory a věží tyčící se v nočním osvětlení nad Labem jako maják.[61] V Hradci Králové museli otcové postavit u mariánského sloupu provizorní oltář, aby zde pro davy příchozích poutníků sloužili mše. Kromě toho byly postaveny dva triumfální oblouky, kterými procházela slavnostní procesí, a průčelí koleje zdobily vý-

„Saeculum coronatum ...". *Divadelní revue 18*, 2007, č. 1, s. 53–60 a 93–97; Jacková, M.: Komische Elemente im Jesuitendrama. In: Cemus: *Bohemia Jesuitica*, s. 935–945.

56 Novák, V.: Fama Sancta aneb Dostaveníčko pražských muzikantů. In: Cemus: *Bohemia Jesuitica*, s. 1095–1103. Zde také blíže k otázce autorství hry.

57 Proti autorskému podílu A. Saletky na dramatu *Fama sancta* hovoří skutečnost, že nebyl členem žádné z pražských řádových komunit, ale působil už od podzimu 1725 v dosti vzdáleném Kladsku. Naopak pro jeho zapojení do příprav představení by mohl svědčit zápis v diariu, který potvrzuje jeho přítomnost v Klementinu v době provedení: *Diarium Patris Ministri*, NA ČR, JS, sign. RKP 21, f. 62r, 24. 10. 1729: *Discesssit post meridiem R. P. Provincialis, item R. P. Rector Glogoviensis cum P. Saletka*.

58 Helfert, V.: *Hudba na jaroměřickém zámku. František Václav Míča 1694–1744*. Česká akademie věd a umění, Praha 1924.

59 LA 1730, ÖNB, sign. Cod. 12 315, f. 159v–160r.

60 Tamtéž, f. 77r–77v: [...] *etiam nostri duo peculiari affectu invitati, ut in tridui decursu, quo dioecesis nostra Sancti Joannis Nepomuceni Apotheosim solennissime recoluit, de neo-Sancti laudibus ad populum perorarent.*

61 Tamtéž, f. 77v–78r.

jevy ze světcova života doplněné výstižnými epigramy.[62] Nejvíce prostoru věnují slavnostem záznamy z krumlovské koleje. Už v březnu na první výročí svatořečení zde uspořádali slavnostní zpívanou mši, pro niž byl chrám speciálně vyzdoben. Zápis přináší podrobný popis veškerého zařízení i důmyslné výzdoby, využívající symboliky trojího hlasu (Boha, církve i lidu), který prohlašuje Jana za svatého. Další lešení byla postavena před chrámem a na náměstí, nechyběly ani slavobrány a triumfální oblouky. Procesí doprovázela slavnostní hudba a kázání.[63]

Ve školské produkci máme snad jen shodou okolností doloženy hry stejných autorů jako v roce 1729. J. Winkler nastudoval s žáky nejvyšší gramatiky v Klatovech drama *Gloriosus agon*, zobrazující v alegorické rovině střet mezi Janem (Svatostí) a Václavem (Leností). A. Machek působící stále v Praze na Novém Městě připravil se svými žáky, už principisty, hru *Pharos famae naufragantis*, zdůrazňující Janovu roli ochránce dobré pověsti.

Na rok 1731 byly vyhlášeny svatojánské oslavy pro Moravu.[64] V Telči mezi kolejí a chrámem sv. Jakuba vztyčili jezuité triumfální oblouk, ozdobili hlavní oltář i chrámový portál, konali slavnostní procesí, kázání i zpívanou mši.[65] V Opavě uspořádali procesí s pegmaty a alegorickými vozy a nádherně vyzdobili jezuitský kostel.[66] Nejobsáhlejší záznam přináší zpráva z olomoucké koleje. Průčelí chrámu zcela kryla důmyslná stavba ozářená z obou stran až k vrcholu světly ve tvaru pyramidy, odkazující na prvomučedníka, který zachoval svátost zpovědního tajemství. Celé toto dílo, postavené v rekordně krátkém čase, sklidilo obdiv a chválu mnoha lidí, kteří se na tento architektonický skvost chodili opakovaně dívat. Připravena byla divadelní lešení, zřejmě se živými obrazy, konala se tři výpravná procesí s doprovodnými latinskými kázáními a na slavnostní mši byl osobně přítomen kardinál a olomoucký biskup Wolfgang Hannibal ze Schrattenbachu.[67]

V rámci nepomucenských oslav olomoucké diecéze[68] připravili gymnazisté představení *S. Joannes astrum inextinctum*.[69] Celoškolní slavnostní hra pravděpodobně

---

62 Tamtéž, f. 135v–136r.

63 LA 1730, ÖNB, sign. Cod. 11 974, f. 533v–535r.

64 Viz záznam z telčské koleje, LA 1731, ÖNB, sign. Cod. 12 316, f. 142v: *Memorem hic meretur calamum Magni Thaumaturgi S. Joannis Nepomuceni in Moravia hoc anno primum celebrata Apotheosis solennitas* [...]. Srov. Kraus: *Husitství v literatuře* II, s. 89.

65 LA 1731, ÖNB, sign. Cod. 12 316, f. 142v.

66 LA 1731, ÖNB, sign. Cod. 11 975, f. 105r.

67 LA 1731, ÖNB, sign. Cod. 12 316, f. 89r–90r.

68 Tamtéž, f. 91r: *Prodivere pro theatro scholae omnes magna cum laude. In hoc rhetorica excellere visa, qvod post octavam solennis canonizationis S. Joannis Nepomuceni in ejusdem D. Martyrium drama proposuerit festiva cum admiratione coram Eminentissimo D. Episcopo et spectatissima Nobilitate, qvod denuo coram senatu populoqve Olomuceno reproductum fuit. Eadem facultas melodramma coram Excellentissimo marchionatus Capitaneo et affluente Nobilitate exhibuit, dum dicti Capitanei filius ad freqventandam hic poëticam adduceretur.*

69 *S. Joannes Nepomucenus, sacramentalis silentii astrum inextinctum, ex fluctibus tentationum, tribulationum et mortis a Wenceslao ignavo in se commotis, empyrio illatum. Post festive celebratam canonicae apotheoseos octavam pro theatro exhibitum a collegio academico Societatis Jesu Olomucii anno 1731, Junii. / S. Joannes von Nepomuck, ein unerloschener Stern des sacramentalischen Stillschweigens, so auss denen von Wenceslao dem Faulen wider sich erregten Wellen der Versuchung, Trübsalen und des Todes glorreich in den Sitz deren*

pochází z pera pozdějšího řádového historiografa Joanna Dreyhausena (1697–1775).[70] Autor v ní za pomocí prvků historických i alegorických líčí Janovo uvěznění, mučení i vlastní smrt. Roku 1731 vzniklo také třetí, zde editované Machkovo drama *Vindex duliae*, hájící úctu k Janu Nepomuckému a světcům obecně.

I v letech bezprostředně následujících vznikla celá řada jezuitských školských her věnovaných Janu Nepomuckému. Roku 1732 oslavila světce litoměřická latinská mariánská družina, jejímž jménem tradičně připravovali velikonoční představení rétoři. Hra *Sanctus Joannes athleta* zobrazuje události posledních dnů Janova života, které střídá rozjímání světce o Kristově utrpení. Celoškolním představením gymnázia v Uherském Hradišti je drama *Mysterium a seculis tacitum*. V této hře, v níž se Jan stává patronem nově otevřeného divadla, nacházíme také řadu odkazů na pražskou kanonizační slavnost, díky kterým mohl autor znovu evokovat atmosféru oslav svatořečení Jana Nepomuckého a přenést jejich lesk i do divadla v malém moravském městě.

Ausserwehlten erhoben worden. Bald nach höchst-feyerlich begangener Solennität seiner Heiligsprechung auff offentlicher Schau-Bühne fürgestellt von dem academischen Collegio der Gesellschafft Jesu in Ollmütz im Jahr 1731 den ... Junii. NK ČR, sign. 52 A 40, adl. 70. Obsah hry uvádí Kraus: *Husitství v literatuře* II, s. 90. Synopse není do této edice zařazena, protože se domníváme, že se jednalo o součást oficiálních oslav a produkce se výrazně lišila od školských her. Také neměla žádnou konkrétní spojitost se školním provozem, jak to vidíme u vydávané slavnostní hry *Mysterium a seculis tacitum,* kterou byl zahajován provoz v obnoveném školním divadle.

[70] Dreyhausen, Joannes SJ, 1697–1775, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000124893, zpracovaly Anna Fechtnerová a Markéta Holubová.

I.3 JEZUITSKÉ ŠKOLSKÉ HRY O SV. JANU NEPOMUCKÉM

I.3.1 Vzorové hry

Jak už bylo řečeno, Jan se jako dramatická postava v jezuitském divadle objevoval již před svým svatořečením. Stal se například protagonistou dvou her, které bychom mohli označit jako vzorové. Autorem první z nich je Karel Kolčava (1656–1717),[1] jediný český jezuita, jehož dramatické dílo jako celek vyšlo tiskem. Kolčava své hry, postupně publikované pod názvem *Exercitationes drammaticae* v šesti svazcích v letech 1703–1716, pravděpodobně psal jako vzorové texty pro adepty učitelství, kteří měli v rámci přípravného kurzu na své povolání složit latinské drama nebo epickou báseň. Hra *Joannes Nepomucenus*, *ecclesiae metropolitanae Pragensis Canonicus*, *per quatuor elementa honoratus* (Jan Nepomucký, kanovník pražského metropolitního chrámu, uctěný čtyřmi živly) tento soubor uzavírá.[2]

Kolčavovo nepomucenské drama se dělí na čtyři části, z nichž každá je věnována jednomu živlu: *Elementum terrae*, *Elementum aquae*, *Elementum ignis* a *Elementum aëris*. Ve hře jsou patrné ohlasy konceptuální poezie: konceptem se v jednotlivých částech stává právě propojení s konkrétním živlem, který se v textu objevuje v různých souvislostech a periodicky se opakujících narážkách, v podobě různorodých, co nejvynalézavějších motivů apod. Obsahem prvních dvou částí je především Janova cesta do Prahy. Jan putuje nejprve po souši: lesem, horami a venkovskou krajinou. Zde ho vítají místní obyvatelé (satyrové, strážci hor a venkované v čele s bohem stád a lesů Panem), kteří mu nabízejí různé dary země (úrodu, ale také ze země vydobyté zlato a stříbro), i samotná příroda – stromy se před ním uctivě sklánějí apod. V druhé části se Jan plaví po vodě, konkrétně po Vltavě. Vodní prostředí opět slouží k narážkám na jeho budoucí osud (Jan odmítá poslouchat oslavné zpěvy Sirén a dává přednost mlčenlivým rybám). Četné jsou i předzvěsti jeho blížící se smrti. Jan si např. „hraje" s vlnami Vltavy a předvídá, že v nich brzy spočine, v poslední scéně vystupuje Charón. Třetí část líčí Janovo mučednictví. I zde se motiv ohně objevuje v různých podobách: Jan je „rozpálen ohněm svaté horlivosti proti neřestem" (*ab igne Divini zeli de caelo descendentis adversus vitia inflammatur*) a tímto ohněm pak

[1] Podrobněji ke Kolčavovi viz Ryba, B.: Literární činnost Karla Kolčavy. *Časopis Matice Moravské 50*, 1926, s. 434–565; Jacková, M.: Karel Kolčava. In: Jakubcová: *Starší divadlo*, s. 292–294; Jacková, M.: Karl Kolczawa. In: Jakubcová – Pernerstorfer: *Theater in Böhmen*, s. 328–331. Kolczawa, Carolus SJ, 1656–1717, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000101690, zpracovaly Anna Fechtnerová, Ivana Čornejová a Kateřina Bobková-Valentová.

[2] Kolczawa, C.: *Exercitationes drammaticae. Pars VI*. Pragae 1716, s. 704–774. Hru do edice nezařazujeme, protože se dočkala již dobového vydání a navíc není zřejmé, zda byla skutečně provozována na jevišti.

vyhání z Čech Modlosložebnictví (*Idololatria*); z pekla vyslaný Acherillus (jméno odvozeno od podsvětní řeky Acherón) vznítí v královně srdci nenávist proti Janovi; Jan je v rámci mučení pálen pochodněmi, na rožni se otáčí i nešťastný kuchař, který nedopekl maso; místo Janovy smrti ozáří nebeský oheň – hvězdy. V poslední části, věnované vzduchu, sesílá Jupiter rozhořčený Janovou smrtí na Čechy hlad, mor, válku a pomluvu. Jan však všechna tato neštěstí odvrátí.

Druhé ze zmíněných dramat původně vzniklo jako běžný text určený k provozování. Hru *Divus Joannes Nepomucenus invictus Christi Martyr, in silentio secreti confessionis et in spe publicae canonizationis gloriosus* (Svatý Jan Nepomucký, nepřemožený Kristův mučedník, slavný mlčením o zpovědním tajemství a nadějí na veřejnou kanonizaci) nastudoval její autor Bernard Pannagl (1666–1734)[3] s klementinskými rétory roku 1701.[4] Autor se však k dramatu po letech vrátil a zařadil ho do své sbírky *Musa Panagaea*,[5] vydané roku 1729, takže hra mohla dál sloužit jako vzor pro další dramatiky. Vzorem byla ale ještě i v jiném smyslu: obsahuje řadu motivů a situací, s nimiž se setkáme i v dalších (nejen) nepomucenských hrách. *Divus Joannes Nepomucenus invictus Christi Martyr* se dělí na dvě části nazvané *Joannes in silentio* (Jan v mlčení) a *Joannes in spe* (Jan v naději), z nichž každá má deset scén. První část, která zpracovává tradiční příběh Janova mučednictví a smrti, je typickým dramatem o střetu krutého, náladového tyrana s neochvějným zastáncem principů křesťanské víry. Důležitou roli přitom hraje i samotné prostředí dvora, plného intrikujících a úkladných dvořanů, kteří se snaží všemožně vlichotit do královy přízně. Druhá část se odehrává až po Janově smrti a jejím hlavním obsahem je šíření jeho slávy. Vystupují zde převážně alegorické postavy (např. Bezbožnost, Noc nebo Vltava) a najdeme v ní mnoho motivů charakteristických i pro jiné texty oslavující nového mučedníka – Bezbožnost (*Impietas*) usilující o to, aby se na Jana zapomnělo, Pověst (*Fama*) šířící po světě Janovu slávu i umělce, kteří tvoří díla k jeho poctě.

Je pravděpodobné, že pro tištěné vydání Pannagl původní text upravil, podrobnějšímu srovnání však brání skutečnost, že se ze hry z roku 1701 dochovala pouze synopse. Z ní vyplývá, že struktura hry a obsah jednotlivých scén byly v obou případech stejné. Na rozdíl od synopse však text z roku 1729 obsahuje ještě tři komické scény (*extrarium*). Všechny jsou zasazené do první části a hlavní roli v nich hrají „paraziti" Boniscus a Coniscus. Jedná se o pasáže zjevně inspirované antickou komedií, jejichž hlavní zápletka spočívá v tom, že Coniscus na rozdíl od svého druha (a od Jana Nepomuckého) nepozná, kdy je vhodná chvíle mlčet. Proto stejně jako

---

[3] K autorovi viz Svatoš, M.: Bernardus Pannagl. In: Kuťáková, E. – Vidmanová, A. a kol.: *Slovník latinských spisovatelů*. Leda, Praha 2004, s. 441–442; podrobněji viz s. 466, pozn. 2.

[4] *Divus Joannes invictus* – podrobněji zde od s. 466.

[5] Pannagl, B.: *Musa Panagaea, diversa cum thematum, tum carminum genera pererrans, poëticen docentibus in subsidium, discentibus in proludium proposita*. Pragae 1729, s. 9–79. Srov. Zárybnický, Z.: *Musa Panagaea Bernarda Pannagla*. Diplomová práce, ÚŘLS FF UK, Praha 2007. Do této edice zařazujeme pouze synopsi stejnojmenné hry z roku 1701, text nikoli, protože se dočkal již dobového vydání a navíc není jisté, zda byl totožný se skutečně prováděnou hrou.

Jan končí ve vězení a i jemu se dostane výhrůžky, že bude utopen (k čemuž ovšem nakonec zřejmě nedojde). *Extraria* tak tvoří komický pendant k vážnému ději.

I.3.2 Dosud nevydané hry a synopse

Vedle dvou zmíněných dramat, která se dočkala i tištěné podoby, se z jezuitské produkce dochovalo několik dalších nepomucenských her a synopsí. V této edici čtenářům přinášíme všech šest tiskem dosud nevydaných rukopisných textů her, jež byly napsány převážně na sklonku 20. a ve 30. letech 18. století v jezuitských kolejích na pražském Novém Městě a v Uherském Hradišti.[6] Ke třem z nich se dochovala také tištěná synopse. Publikaci doplňují synopse jedenácti dalších her, vzniklých mezi lety 1701 a 1748 v Praze, Opoli, Klatovech a Litoměřicích. Volili jsme zejména synopse těch dramat, která lze zařadit mezi hry školské, jak je definujeme v první kapitole.[7]

Příběhy jsou z větší části plodem autorovy invence, jak vyjadřuje v *argumentu* často používaný výraz *poësis* (např. *Ex vita S. Joannis Nepomuceni argumento accessit Poësis*).[8] Tato fantazie se ovšem většinou opírá o konkrétní legendistickou událost. Hlavním inspiračním zdrojem se pro jezuitské autory v tomto směru stalo dílo Bohuslava Balbína *Vita B. Joannis Nepomuceni*. Jako svůj pramen citují především čtvrtou knihu Balbínových *Miscellaneí*, zvanou *Bohemia Sancta*, nebo bollandistické zpracování jeho textu v souboru *Acta Sanctorum*, případně kanonizační akta nebo jejich výtahy (*Summaria*), do kterých byla Balbínova legenda vtělena.[9] Mezi dalšími autory uvádějí např. Jiřího Pontana, nebo odkazují souhrnně na „jiné historiky" (*aliiqve historici*).[10] Někdy ovšem svůj zdroj necitují vůbec nebo se citace se zněním uvedého díla neshodují. Autoři totiž znali legendu o Janu Nepomuckém z různých pramenů natolik dobře, že oporu konkrétního textu nepotřebovali. Vzhledem k obrovskému množství dobové nepomucenské produkce tak nejsme schopni jednoznačně určit, odkud autor svou látku čerpal. Komentáře editorů v takovém případě jen uvádějí danou pasáž nebo motiv do kontextu legendy nebo odkazují na Balbínovu verzi ve sbírce *Acta Sanctorum*, která se jako součást kanonizačních akt stala oficiálně citovaným textem. Jako ucelený příběh je ovšem tato legenda zpracována pouze v několika hrách zkoumaného korpusu. Častěji si autoři brali za námět pouze jednu epizodu nebo období světcova života (dětství, studium, mučednická smrt), a tu pak rozvíjeli ve vlastním dramatickém pojetí.

---

6 NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998 a 999; NA ČR, JS, sign. IIIo-446, kart. 175 a sign. IIIo-447, kart. 176. Podrobný popis archivního materiálu viz Ediční poznámka, oddíl Rozbor a přehled editovaných rukopisů a tisků, s. 64–67.

7 Viz kap. Jezuitské školství a divadlo, s. 9–23.

8 Viz *Gratia indeptae rea gratiae*, argumentum, s. 478.

9 O všech uvedených dílech podrobněji viz kap. Jan Nepomucký – legendistická tradice a kult, s. 24–35.

10 Viz *Divus Joannes coronatus*, argumentum, s. 562.

Dětství a mládí

Motivy z dětství a mládí protagonisty volili pro své hry především učitelé nejnižších tříd. Antonius Machek v argumentu hry *Angelus ad aras Divus Joannes Nepomucenus* (Anděl u oltáře svatý Jan Nepomucký, 1729, rudimentisté, Praha – Nové Město, text a synopse)[11] odkazuje na Bohuslava Balbína. Z legendy si vybírá zmínku o tom, jak se malý Jan, sotva začal mluvit, hned naučil pravidla pro ministrování a pilně pomáhal při bohoslužbách. Tento motiv pak dále rozvíjí: starší chlapci odcizí Janovi list s ministrantskými pravidly, aby se je nemohl naučit a nestal se tak jejich konkurentem. Když Jan šťastnou náhodou získá pravidla zpět, snaží se mu jeho sokové všemožně zabránit v cestě do kostela. Jan však všechny nástrahy překoná a v závěrečné scéně pak kajícím se protivníkům odpustí.

Soustředěním se na hlavní téma, ministrantskou službu, hra získává zřetelnou pedagogickou funkci. Osvojit si pravidla pro ministrování totiž patřilo k povinnostem chlapců v nejnižší třídě, právě těch, kteří tuto hru hráli. Ve v. 417–428 dokonce zazní popis celého postupu ministrování. Jan tedy v této hře slouží především jako příklad vzorného ministranta, jehož hlavní přednosti jsou vyjmenovány mj. v prologu: skromnost, pokora, zbožnost a mysl soustředěná pouze na Boha. Vedle toho Machek zdůrazňuje i jeho další kladné vlastnosti, jako píli, soucit, štědrost apod. Jeho protivníci naopak ztělesňují prakticky všechny žákovské nectnosti: jsou líní, škodolibí a hašteřiví, a především je nezajímá samotná služba Bohu, ale odměna, kterou za ni získávají.

Z hlediska stavby není *Angelus ad aras* hrou klasického typu, jejíž děj vychází z postupně se rozvíjející zápletky, ale spíše sledem epizod spojených ústřední dvojicí motivů – touhou malého Jana stát se ministrantem a snahou jeho soků mu v tom zabránit. Můžeme ho tedy považovat za zástupce tzv. epicko-novelistických her.[12]

Podobný námět jako *Angelus ad aras* má o pět let starší hra Joanna Tillera *Vox clamantis*, *Mariae amantis echo* (Hlas volajícího, ozvěna milující Marie, 1724, nejnižší gramatika, Praha – Nové Město, text).[13] Text neobsahuje *argumentum* a neodkazuje tedy na konkrétní legendistický zdroj. Z Balbínovy legendy vychází ovšem zmínka, že se Jan narodil neplodným rodičům po jejich prosbách k Panně Marii, a zejména silný motiv mariánské úcty.

Hlavní zápletka se v některých bodech podobá předchozí hře. Jan dostane od svého ochránce Mariophila (ctitel Marie) obrázek Bohorodičky a jeho vrstevník Rosilus mu dárek i Mariophilovu přízeň závidí. I on má podporu v dalších chlapcích, s nimiž vymýšlí nástrahy, jak tento obrázek získat. To se mu sice podaří, vzápětí však svou kořist ztratí, když prchá před loupežníky. Jeden z lupičů projeví lítost a nalezený medailon zavěsí na strom, kde ho nakonec objeví sám Jan. Viník se přizná a kaje a závěr se nese v duchu společné oslavy Panny Marie.

---

11 *Angelus ad aras* – podrobněji zde od s. 72.

12 Viz kap. Jezuitské školství a divadlo, s. 9–23.

13 *Vox clamantis* – podrobněji zde od s. 140.

Zatímco v *Angelus ad aras* byl Jan především příkladným ministrantem, zde je zdůrazněna jeho hluboká láska k Panně Marii. Mariánské téma se odráží v řeči postav (Bohorodičce je např. adresována většina Janových replik), jménech (Mariophilus), úcta k Panně Marii je charakteristická pro většinu postav (včetně jednoho z lupičů) aj. Druhým výrazným motivem jsou květiny. Z nich opět vycházejí jména některých postav (Rosilus, Narcissus, Florilus), krása Panny Marie (i Jana) je často popisována pomocí přirovnání k růži a lilii. Obě témata se spojí ve 3. scéně, kdy Jan se svými druhy přichází do zahrady plné květin, které mají podtrhnout svou krásou půvab Panny Marie.

Také další nepomucenský kus, *Gratia indeptae rea gratiae* (Milost dlužníkem za dosaženou milost, 1725, střední gramatika, Praha – Klementinum, synopse)[14] napsal Joannes Tiller. Hra se v mnohém podobá *Vox clamantis*, je dokonce možné, že zde autor znovu použil i některé celé pasáže. Dochovala se však pouze v synopsi, takže tento předpoklad nemůžeme potvrdit. I v tomto případě je Jan představen především jako ctitel Panny Marie, kterou stejně tak milují jeho druhové. Vrací se motiv podobizny, ovšem v opačném pořadí – tentokrát je to Jan, kdo nese Marii svůj obrázek jako votivní dar za své uzdravení. Důležitou roli hrají opět květiny (jeden z chlapců se jmenuje Florinus, chlapci přinášejí Janovi květy, kterými má uctít Marii, jiní sypou kvítky na cestu, kterou má jít Jan, on sám zdobí květy obraz Panny Marie), i zde zasáhnou do děje loupežníci. Nový je motiv *bivia*, volby mezi dvěma cestami: pohodlnou, ovšem směřující do zkázy, a náročnou, která vede ke spáse.

Joannes Rirenschopff ve hře *Divus Joannes Nepomucenus tenera in aetate virtutis et scientiae illustris idea* (Svatý Jan Nepomucký, již v útlém věku skvostný vzor ctnosti a vědění, 1734, střední gramatika, Praha – Nové Město, text a synopse)[15] zase představuje Jana především jako vzorného žáka, přičemž klade důraz na disciplínu a píli ve škole a na cenu vzdělání vůbec. Autor necituje žádný pramen, ale zdrojem inspirace mu mohla být zmínka v Balbínově legendě o Janových studiích, nesmírném nadání, píli a výmluvnosti.

Rirenschopffovu hru bychom mohli zařadit mezi texty s konfliktní strukturou,[16] ve kterých proti sobě stojí dva protivníci nebo protikladné principy, z nichž jeden na konci zvítězí. Také v *Divus Joannes Nepomucenus* se střetávají dvě skupiny postav. O tom, do kterého z obou táborů patří, vypovídají i jejich jména. Ta mají řecký základ, v synopsi však najdeme i klíč k postavám (*clavis personarum*), který je vysvětluje v latině. Theolater (*Religio* – Zbožná úcta) a jeho pomocníci Eusebius (*Pietas* – Zbožnost), Philotheus (*Amor Divinus* – Láska k Bohu) a Palladius (*Genius scientiae* – Ochránce, Patron vzdělání) vystupují jako obránci zbožnosti, morálky a vzdělání, kteří vedou mládež k řádnému životu. Jejich protivníci Philocosmus (*Amor mundi* – Láska ke světu), jeho dvořan Eleutherius (*Libertas* – Volnost) a další ji naopak vábí k zahálce a užívání si života. Rozličnými lákadly se snaží získat Jana na svou stranu,

[14] *Gratia indeptae rea gratiae* – podrobněji zde od s. 476.
[15] *Divus Joannes Nepomucenus* – podrobněji zde od s. 190.
[16] Viz kap. Jezuitské školství a divadlo, s. 9–23.

ale ten všem svodům neochvějně odolá. Vrací se zpět do školy, kde v závěru hry vyhlašuje učitel soutěž, v níž Jan nad svými spolužáky zvítězí ve ctnosti i ve vědění a stává se ozdobou celé školy.

Princip psychomachie najdeme i v třetí nepomucenské hře Joanna Tillera, *Vanitas vanitatum* (Marnost nad marnost, 1726, nejvyšší gramatika, Praha – Klementinum, synopse).[17] V ní je Jan představen jako „duchovní učitel" (*sacratior magister*, *vitae sanctioris magister*), pravděpodobně ho tedy Tiller vylíčil už jako mladého muže. To poněkud odporuje obvyklé praxi zobrazit hlavního hrdinu víceméně jako vrstevníka chlapců, kteří hru hráli. Jako hlavní postavu v tomto smyslu tedy autor chápal spíš urozeného mladíka Adolpha, kterého láká do svých tenat Philocosmus (ten, kdo miluje svět, srov. *Divus Joannes Nepomucenus*). Ten Adolphovi ukazuje veselý život v radovánkách a světské marnosti, podporuje také jeho marnivost. Jan se ve snu dozví, že má zachránit Adolphovu duši. Setká se s ním v lese, kam si Adolphus vyrazil na lov, a s pomocí obvyklých dobových symbolů (např. jablka navenek krásného, uvnitř ovšem prolezlého červy, nebo růže ukrývající trny) mu ukazuje marnost a pomíjivost světských věcí.

Mučednictví a smrt

Druhým okruhem, z něhož tematicky čerpá několik her, je Janovo mučednictví a smrt. V tomto ohledu se postava Jana příliš neliší od jiných postav mučedníků z podobných her. Vystupuje především jako dobrý křesťan, který respektuje a ctí svého vládce, avšak nejvyšším panovníkem je pro něj Kristus. Krále Václava naopak autoři líčí jako krutého tyrana, který snadno propadá výbuchům hněvu.

Typickým příkladem je hra *Divus Joannes Nepomucenus patiendo Martyr gloriosissimus* (Svatý Jan Nepomucký, svým utrpením nejslavnější mučedník, 1729, střední gramatika, Uherské Hradiště, text),[18] kterou sepsal Joannes Winkler. Jsou v ní zachyceny všechny hlavní body legendy a – na rozdíl od jiných her – zde autor nepřidává nic ze své invence. Jan Nepomucký jako zpovědník královny Johany odmítá vyzradit králi Václavovi zpovědní tajemství. Král ho povolává na hostinu, zkouší ho přesvědčit lichotkami, sliby, penězi, ale i výhrůžkami a mučením. Jan zůstává nezlomný, zachová mlčení a raději podstupuje mučednickou smrt: v noci je svržen z pražského mostu a utopen. Hra končí nářkem nad Janovou smrtí i osudem Čech a dává ve svém vyznění Jana světu za vzor.

Jako v jediné z vydávaných her u Winklera vystupuje i královna Johana. Ženské postavy, s výjimkou světic, některých starozákonních hrdinek a alegorií, se v jezuitských dramatech objevovaly jen vzácně. Snad právě z tohoto důvodu Winkler i zde provázal královnu s alegorickou postavou Zbožnosti (*Pietas*), jak naznačuje *argumentum*.

---

[17] *Vanitas vanitatum* – podrobněji zde od s. 494.

[18] *Divus Joannes Martyr* – podrobněji zde od s. 250.

Tentýž příběh, tedy poslední dny Janova života a jeho smrt, zpracoval Winkler hned následujícího roku ve hře *Gloriosus Divi Joannis Nepomuceni pro sigillo poenitentiae agon* (Slavný zápas svatého Jana Nepomuckého o pečeť zpovědního tajemství, 1730, nejvyšší gramatika, Klatovy, synopse).[19] V ní však alegorie zastupují všechny reálné historické postavy – místo královny Johany vystupuje opět Zbožnost (*Pietas*), místo krále Václava Lenost (*Desidia*) a místo Jana Svatost (*Sanctitas*). Tuto trojici snad doplňovala Zvědavost (*Curiositas*), ze synopse však není zcela zřejmé, jestli se skutečně jednalo o postavu. Důležitá role připadla také dvořanům Fidinovi a Andinovi, ve hře dále vystupoval Parthenius, jehož jméno naznačuje, že se jednalo o ctitele Panny Marie. O dalších postavách se synopse nezmiňuje.

Ve hře *Divus Joannes Nepomucenus virescente inter undas laurea Martyr gloriose coronatus* od Antonia Sindta (Svatý Jan Nepomucký, mučedník slavně ověnčený vavřínem zelenajícím se ve vlnách, 1748, rétorika, Praha – Malá Strana, synopse)[20] stojí za Janovým pádem dvorské intriky. Tarentus a Agilbertus (dvořané nebo jinak vysoce postavené osoby) těžce nesou, že král věnuje Janovi víc přízně než všem ostatním. Tarentus pak využije toho, že Jan odmítl udělit almužnu opilému žebrákovi Vulpinovi (jméno souvisí s lat. *vulpes* – liška), a obviní ho u krále, že svůj úřad almužníka zastává špatně. Obvinění se ale ukáže jako neoprávněné a Tarentovi hrozí trest. Jan se ho však zastane a vyprosí pro něj milost, čímž se ze soka stane přítel. Agilbertus však v intrikách pokračuje a podpoří jistého Libertina (obvyklé mluvící jméno, naznačující bezuzdný život) v jeho plánu namluvit králi, že jeho žena má „nevěrné úmysly". Právě Agilbertus také králi poradí, aby se na to zeptal královnina zpovědníka, což v důsledku vede k Janově smrti.

Na dvoře krále Václava však mohl mít Jan nejen své odpůrce, ale i příznivce. To vidíme ve hře z litoměřické koleje *Sanctus Joannes Nepomucenus, invictus sacramentalis silentii athleta* (Svatý Jan Nepomucký, nepřemožený hrdina svátostného mlčení, 1732, rétorika, Litoměřice, synopse),[21] v níž měli Janovi podporovatelé zřejmě velmi aktivní úlohu a jeden z nich se dokonce pokusil vyvolat lidovou vzpouru proti králi. Základním dějem se hra podobá ostatním dramatům o světcově umučení, líčí celý konflikt krále s Janem, včetně epizody s „pečeným" kuchařem či připomenutí úřadu almužníka. Motivy zdůrazňující zbožný život Jana, např. pouť do Staré Boleslavi, však nechává stranou. Hlubší duchovní rozměr jevištnímu dění totiž dávaly výstupy, kde Jan rozjímal nad Kristovým spasitelným utrpením, které pak světce posilovalo v jeho vlastních strastech a dávalo mu sílu až k mučednictví. Důvodem jejich zařazení bylo pravděpodobně to, že Augustus Grewer toto drama vytvořil zároveň ke dvěma příležitostem: vedle oslavy nově kanonizovaného světce šlo o hru uvedenou o Velikonocích jménem latinské mariánské družiny.

V některých hrách se prolíná historická a alegorická perspektiva zpravidla tak, že v první části autor líčí příběh Janova umučení, v druhé části, odehrávající se až po

[19] *Gloriosus agon* – podrobněji zde od s. 528.
[20] *Divus Joannes coronatus* – podrobněji zde od s. 560.
[21] *Sanctus Joannes athleta* – podrobněji zde od s. 548.

jeho smrti, vystupují převážně alegorické postavy, které šíří jeho slávu. Na tomto principu je vystavěno již zmíněné drama *Divus Joannes Nepomucenus invictus Christi Martyr* (Svatý Jan Nepomucký, nepřemožený Kristův mučedník, 1701, rétorika, Praha – Klementinum, synopse)[22] od Bernarda Pannagla nebo hra Joanna Brauna *Pietas spectata per ignes et aquas* (Zbožnost prověřená ohněm a vodou, 1729, nejvyšší gramatika, Opole, synopse).[23] Braun příběh rozčlenil do dvou částí, historické (*pars historica*) a alegorické (*pars idealis*). V první části k sobě rozlícený Václav naposledy povolává Jana, který ale odešel do Staré Boleslavi pomodlit se k zázračnému obrazu Panny Marie. Král tedy posílá stráže, aby ho při návratu svrhly z mostu, k velké radosti „služebníků rozkoší". Ti doufají, že až Jan zemře, budou mít větší prostor ke svým rejdům. Králův rozkaz je splněn a ve druhé části vystupují české řeky Vltava, Labe, Sázava a Ohře, které předávají zprávu o Janově mučednické smrti římskému Tiberu. Ten pak šíří slávu Jana Nepomuckého do všech koutů světa.

Posmrtný život

V hrách, jejichž děj se celý odehrává po mučedníkově smrti, se Jan Nepomucký pochopitelně téměř neobjevuje. Autoři mají v zásadě dvě možnosti: nahradit Jana alegorickou postavou nebo napsat hru o Janovi bez Jana. První způsob si ve hře *Pharos famae naufragantis* (Maják tonoucí pověsti, 1730, nejnižší gramatika, Praha – Nové Město, synopse),[24] napsané rok po *Angelus ad aras* a hrané touž třídou, vybral Antonius Machek. Jan zde vystupuje v podobě Janovy lásky (*Affectus Joanneus*), která vysvobodí nespravedlivě odsouzenou Nevinnou pověst (*Innocentiae fama*) z vězení a brání ji proti Pomluvě (*Calumnia*), Lži (*Mendacium*) a Závisti (*Invidia*). Zároveň vrátí svobodu i dobré jméno Provinilci (*Reatus*), který byl donucen Pomluvě pomáhat.

Druhý způsob zvolil tentýž autor ve své třetí nepomucenské hře *Vindex duliae Divus Joannes Nepomucenus* (Svatý Jan Nepomucký jako zastánce uctívání svatých, 1731, nejvyšší gramatika, Praha – Nové Město, text).[25] Světec samotný zde „mlčí a není přítomen" (*tacet nec non abest*). Děj hry tvoří zápas mezi Janovými přívrženci, usilujícími o rozšíření jeho slávy a zřejmě i o jeho kanonizaci (hra ovšem vznikla až dva roky po Janově prohlášení za svatého), a odpůrci tohoto záměru. První skupinu vedle Janova ctitele (*Joanneus cultor*) tvoří také např. Dulius (tedy ctitel svatých) nebo Zbožnost (*Religio*). V čele protivníků stojí Obrazoborec (*Iconoclasta*) a Hereze, kteří své nekalé počínání schovávají pod rouškou pravé víry – tvrdí, že je třeba uctívat pouze Boha, nikoliv svaté. Na tomto přesvědčení také nejprve dogmaticky lpí Úzkostlivý ctitel Boha (*Scrupulosus latriae zelotes*), který však nakonec prozře, stejně jako jiný odpůrce jménem Androdilus. Hra vyznívá jako polemika s nekatolickými proudy křesťanství a obhajoba úcty ke světcům.

---

22 *Divus Joannes invictus* – podrobněji zde od s. 466.
23 *Pietas spectata* – podrobněji zde od s. 512.
24 *Pharos famae naufragantis* – podrobněji zde od s. 540.
25 *Vindex duliae* – podrobněji zde od s. 304.

K Janově kanonizaci se vztahuje i melodrama Joanna Pelletia *Unio sexaginta elegantiarum* (Perla tisíce krás, 1725, rétorika, Praha – Nové Město, synopse),[26] napsané čtyři roky před svatořečením. Jan je tu přirovnáván k perle „tisíce krás" a Čechy usilují o to, aby tato perla byla zasazena do papežského prstenu (tedy aby byl Jan prohlášen za svatého). Tento plán vyvolá zděšení u ducha Václava IV., naopak Karel VI. Čechy povzbuzuje a podporuje.

Vlastní kanonizační slavnost, resp. její příprava je námětem dramatu *Sacratior Gratiarum trias* (Přesvatá trojice milostí, 1729, střední gramatika, Opole, synopse)[27] od Carola Walhoffena. Dle úvodního *fundamenta* vychází hra z nedávných zpráv o kanonizaci, rozvedených autorovou fantazií. Podle starého zvyku se po staletí kanonizační slavnosti odehrávaly u sv. Petra ve Vatikánu, Jan Nepomucký však byl prohlášen za svatého v lateránské bazilice. Celý příběh je vystavěn na alegorické rovině. Hlavní svár probíhá mezi stoupenci chystajícími se na Janovu kanonizaci (Nevinnost, Mlčenlivost a Láska) a jejími zarytými odpůrci (Svár, Závist, Pomluva a Domýšlivost). Vše komplikuje Zvyk, který trvá na tom, aby slavnost proběhla ve svatopetrské bazilice ve Vatikánu. Jako vystupující postavy jsou v příběhu ztvárněny i Vatikán i Laterán, soupeřící o poctu stát se dějištěm Janovy kanonizace.

Přímo v kanonizačním roce vznikla také hra *Supremi honores* (Nejvyšší pocty, 1729, poetika a rétorika, Opole, synopse),[28] kterou napsal Josephus Werner. Na základě legendistické zmínky o pěti hvězdách, ozařujících Janovo mrtvé tělo ve Vltavě, vytváří alegorický příběh, v němž hlavní roli hrají planety a vesmírná tělesa. Božstva Parnasu, která mají patronát nad jednotlivými planetami, v čele s Apollónem (Sluncem) chystají po Janově smrti pomstu tyranu Václavovi. Když se dozvědí, že Jan díky milosti nebes získal nesmrtelnou slávu, odloží zbraně a chystají oslavu jeho mučednické smrti tím, že ozáří Janovy ostatky ve Vltavě slavnostními ohni. Pětice planet mu přinese své ozdoby (Jupiter blesk, Mars meč, Venuše přejmenovaná na Jitřenku červánky, Merkur potvrzení dobré pověsti, Saturn zlatý věk Janových ctitelů), Slunce dá mučedníkovi paprsky kolem hlavy a Luna se položí u jeho nohou, tolik milujících Pannu Marii. Z vod Vltavy se nakonec vynořuje pomník nepomucenské slávy, ověnčený slavnostními světly planet.

Poněkud netypickou roli má Jan v poslední z vydávaných her *Mysterium a seculis tacitum, lingva incorrupta sacramentalis merces silentii* (Tajemství po staletí zamlčované, neporušený jazyk jako odměna za dodržení svátostného mlčení, 1732, Uherské Hradiště, text a synopse).[29] Ačkoli Jan proslul svým mlčením, stává se zde patronem divadla, tedy umění spjatého se slovem. *Mysterium* sepsal Antonius Jenisch pro reprezentativní celoškolní představení u příležitosti otevření gymnaziální auly, obnovené po požáru předchozího roku.

---

[26] *Unio sexaginta elegantiarum* – podrobněji zde od s. 484.
[27] *Sacratior Gratiarum trias* – podrobněji zde od s. 504.
[28] *Supremi honores* – podrobněji zde od s. 520.
[29] *Mysterium a seculis tacitum* – podrobněji zde od s. 354.

Děj hry se odvíjí ve dvou základních liniích, které se vzájemně prolínají. V hlavní linii chce Athenarchus vybrat ochranné božstvo pro nové divadlo, které dal postavit. Tento úkol je svěřen Mythosophovi, který vybere boha mlčení Harpokrata. Hagiophylactus však nechce, aby bylo divadlo zasvěceno pohanským modlám, a zařídí, aby patrona vybral Philologus, který pod vedením Eudoxa a Polyhistora vzplane láskou k Janu Nepomuckému. Ctitelem tohoto světce se nakonec stane i Mythosophus a divadlo je zasvěceno Janovi. Vedlejší dějová linie je spojená s dvojicí sluhů, Musellem a Fusculem, kteří do hry vnášejí komické prvky.

Jak vyplývá z předchozího přehledu, edičně předkládaný korpus představuje různorodý a do značné míry reprezentativní vzorek školského dramatu, a to jak s ohledem na celek produkce první poloviny 18. století, tak na způsob vyrovnávání se jednotlivých autorů se zadáním či vlastním nápadem napsat hru k oslavě významného domácího světce.

Z obecných rysů na něm lze dokumentovat většinu běžných typů výstavby děje. Lineární řazení epizod, charakteristické pro epicko-novelistické hry, je patrné u hry *Angelus ad aras*, ve hrách *Vox clamantis* a snad i *Gratia indeptae rea gratiae,* kde ale cítíme silnější snahu podřídit dění hlavní zápletce. Druhým typem jsou hry s konfliktní strukturou, ať už se jedná o texty představující dva modely života či chování, mezi nimiž si má hlavní hrdina vybrat (*Divus Joannes Nepomucenus* a zčásti i *Vindex duliae*), nebo hry s rysy psychomachie (*Vanitas vanitatum*). Hry založené na konfliktu mezi Janem a Václavem IV. spadají spíše mezi klasická zápletková dramata s historickým či hagiografickým námětem.

Alegorické náměty patří k těm, v nichž fikčnost postav dává dramatikovi velkou volnost ve výstavbě děje. Setkáváme se s prostým převedením příběhu Janova umučení z roviny lidského sporu do konfliktu ctností a neřestí (*Gloriosus agon*), s alegorickým ztvárněním světcových zázraků a jejich významu, jako je ochrana dobré pověsti ve hře *Pharos famae naufragantis* či poničení světcova hrobu ve hře *Vindex duliae*. Zcela na alegorické rovině se pochopitelně odehrává spor Lateránu a Vatikánu o místo kanonizace (*Sacratior Gratiarum trias*) nebo probíhá nebeská příprava planet a hvězd na světcovu oslavu (*Supremi honores*). Rétoričnost zejména alegorických her dobře vidíme na hře *Mysterium a seculis tacitum*, kde jediným prostředkem pro posouvání hlavního děje je vysvětlování významu světce a pochopení této výpovědi dalšími postavami.

Zajímavostí tohoto korpusu jsou dvoudílná dramata, jejichž první část je historicko-legendistická a zpodobňuje fatální konflikt mezi králem a Janem, druhá je alegorická a týká se světcovy nebeské slávy. Za poměrně neobvyklou lze považovat proměnu historické postavy královny Johany v alegorickou přímo na scéně, jak k tomu dochází ve hře *Divus Joannes Martyr*. Jinde nedoložené je systematické prokládání dějových scén meditačními pasážemi (*Sanctus Joannes athleta*).

Soubor také dobře ilustruje způsob práce jezuitských dramatiků s obecně známou legendou, případně se souvisejícím historickým příběhem či příběhy. Snadno v něm nacházíme tři oblíbené přístupy, které se mohou v konkrétních případech překrývat.

Prvním je vytvoření realistického, ale fiktivního příběhu, v němž propojení se světcem dodává na věrohodnosti hlavní kladné postavě a její ctnostné jednání akcentuje morální poselství hry. Samostatně fabulovaná zápletka hry bývá postavena pouze na drobné, někdy i okrajové zmínce z legendy (*Angelus ad aras*, *Vox clamantis*). Nejčastěji jde o motivy ze světcova dětství či mládí, navíc obvykle dochází k posunům ve věku hrdiny nebo ke změně místa děje. Příkladem takového postupu je zasazení hry *Divus Joannes Nepomucenus* do prostředí latinské školy, i když se děj podle narážek odehrává spíše v elementární cisterciácké škole pod Zelenou horou, nebo poznámka o početí dítěte na přímluvu Panny Marie či o zasvěcení zázračně uzdraveného nemluvněte Bohorodičce jako východiska pro rozvinutí děje motivovaného mariánskou zbožností malého světce a jeho rodičů (*Vox clamantis*, *Gratia indeptae rea gratiae*, *Divus Joannes Nepomucenus*).

Typickým rysem takových her je použití reálií z výuky na jezuitském gymnáziu (scéna zkoušení v *Angelus ad aras*, soutěž o ceny v *Divus Joannes Nepomucenus*) či běžných situací vznikajících v chlapeckém kolektivu (rvačka v sakristii v *Angelus ad aras*, hra v lese ve *Vox clamantis*). Dramata zobrazují všechny nešvary, se kterými se učitelé u svých žáků setkávali: lenost, nechuť ke studiu, neukázněnost, závist, lehkomyslnost, touhu po bezstarostném životě či náboženskou laxnost a formalismus. Jan je nositelem ctností a modelů chování, jimiž má mladý student oplývat, jeho triumf však často nespočívá v porážce a zahanbení jeho dětských protivníků, ale v duchovní síle, která v nich vzbudí lítost i touhu po nápravě a projeví se v Janově odpuštění a následném obnovení vzájemných vztahů (společná modlitba k Panně Marii nebo ministrování). Učitelé tedy zřejmě tušili, že neukáznění spolužáci a neřádní kamarádi budou jejich žákům blíže než samotný světec, a proto je může k nápravě pohnout právě jejich lítost oceněná odpuštěním a možností připojit se ke světci. Ztotožnění se s hrdinou, který musí správnou cestu životem teprve najít, můžeme předpokládat ve hře *Vanitas vanitatum*, v níž Jan již není dětským vzorem, ale duchovním učitelem centrální postavy, a tak může dodávat autoritu působení mladých jezuitských učitelů na jejich žáky. Cílem tohoto typu zpracování nebylo tedy líčení osudů světce, ale povzbuzení žáků ke zlepšení práce ve škole i k prohloubení duchovního života, zejména důrazem na mariánskou úctu, a také utvrzení v možnosti odvrátit se od nedobrých návyků na správnou cestu.

Druhým častým způsobem práce se známou legendou je ztvárnění jejího příběhu jako exempla. Kostru těchto her tvoří známá legendistická dějová linka, která je upravována a rozvíjena vkládáním fiktivních postav a epizod. V nepomucenských hrách je to konflikt tyranského krále a jeho ctnostného a pokorného, nicméně statečného odpůrce. Nejedná se ale o střet pohanské bezbožnosti a krutosti s křesťanskou ctností, jak je časté v jezuitských hrách z pohanského prostředí, ale o konflikt řádného křesťana, v tomto případě duchovního, který svatě plní své poslání, s králem, který se naopak svému Bohem svěřenému úkolu zpronevěřuje. S tímto pojetím souvisí motiv odporu proti králi. Ve hrách je rozvíjen dvěma cestami: poukazem na přízeň královых poddaných vůči Janovi (*Pietas spectata*, *Divus Joannes coronatus* i *Divus Joannes invictus*) nebo na nespokojenost s královou vládou, vedoucí ke

vzpouře dvořanů či celého lidu. V Pannaglově hře Václav s obavou cítí, že Janova smrt by mohla dát podnět k vypuknutí nepokojů, v slavnostní hře z roku 1731 vzpoura spontánně vypuká a ve hře *Sanctus Joannes athleta* ji Janovi příznivci přímo podněcují. Světec sám pochopitelně stojí mimo takový akt neposlušnosti vůči panovníkovi. Zobrazení Václava IV. jako svévolného a krutého vládce odpovídá senekovskému pojetí postavy tyrana, a proto se zdá poněkud neobvyklý závěr hry *Divus Joannes coronatus*, kde autor nechává lid oplakávat utopeného Jana a krále propadnout trýznivým výčitkám.

V případě postav Jana a Václava IV. či královny autoři mohli pouze rozvíjet legendu, podle potřeby akcentovat či vypouštět některé epizody nebo motivy a dávat jim exemplární platnost. Scéna s nepřiměřeně přísným potrestáním kuchaře, oblíbený motiv propagandy proti Václavovi IV., ukazuje královu krutost či Janovu odvahu se králi postavit. Pouť do Staré Boleslavi může být nahrazena jiným druhem duchovní posily (*Divus Joannes Martyr*, *Sanctus Joannes athleta*), vykonávání povinností almužníka může být jen záminkou pro povolání před krále nebo příležitostí pro lživé obvinění (*Divus Joannes coronatus*). V líčení královského dvora naopak jezuitští dramatici mohli zcela popustit uzdu fantazii, jako to běžně dělali v historických a historizujících hrách. Využívali postav a epizod z dvorského života pouze k dokreslení či oživení základního děje (*Divus Joannes Martyr*) nebo se pokusili o barvitý obraz králova okolí, v němž se pohybují fiktivní královi pochlebovači a přisluhovači i Janovi příznivci (*Pietas spectata*, *Divus Joannes invictus*, *Sanctus Joannes athleta*). Střety obou skupin a sváry i intriky uvnitř králova tábora se pak mohly stát silnějším motorem děje než jednání slabošského krále, který je v jejich vleku (*Divus Joannes coronatus*), což je typické pro negativní obraz Václava IV. v historiografii, běžný i v dějepisectví barokním. Zatímco Janovi odpůrci (často proradní a závistiví) mívají početní i mocenskou převahu, jeho zastánci jsou mírní, poněkud váhaví a málo důrazní (*Divus Joannes invictus*, *Divus Joannes coronatus*) a objevují se i postavy neschopné rozhodnout se, na čí straně stojí (*Divus Joannes Martyr*). Výjimečné je zobrazení dvora ve hře *Sanctus Joannes athleta*, kde jsou obě strany poměrně vyrovnané a Janův zastánce Richardus je natolik horlivý, že chce světce bránit se zbraní v ruce a za podpory lidu.

V daném souboru a v prostředí české provincie vůbec neměl tento způsob zpracování nepomucenské tematiky, jak se zdá, viditelnou převahu. V širším zaalpském (německojazyčném) prostoru však získalo zpracování legendy o Janu Nepomuckém význam exempla o tyranském králi a jeho zvůli vůči knězi, jenž se mu postavil, aby dostál závazkům svého povolání. Jedná se tedy o podobný střet jako ve hrách o konfliktu sv. Tomáše Becketa s Jindřichem II. Plantagenetem nebo sv. Tomáše Mora s Jindřichem VIII.,[30] jejichž srovnání s nepomucenskými hrami se nabízí. Odtažitost příběhu od místních reálií a vazeb navíc umožnila (spolu s faktem, že tyto hry z jiného než českého prostředí vznikly před Janovou kanonizací) daleko volnější nakládá-

[30] Příklady her viz Szarota: *Das Jesuitendrama* III/2, s. 827–832, 1375–1404, 1415–1420, 1421–1428.

ní s příběhem než zpracování domácí.[31] Příkladem může být proměna královny ze zbožné oběti v aktivní bojovnici, která se spolu se svými fiktivními syny zapojuje do spiknutí proti králi a je dokonce uvězněna, vložení postavy královnina bratra Albrechta Bavorského, který brání nejen čest své sestry, ale také život ubohého kuchaře, nebo zdůraznění vlivu kouzelníka Žita na krále, který se navíc z důvtipného šaška mění v pohanského mága. Proměňuje se dokonce i důvod královy touhy odhalit obsah manželčiny zpovědi – z neoprávněného podezření z nevěry na snahu vyzvědět jména spiklenců proti králi a jejich plány. Odlišnost domácích a zahraničních přístupů k líčení nepomucenské legendy jasně ukazuje, jak volně jezuitští dramatici se svými náměty pracovali, aby ve prospěch kýženého vyznění dosáhli maximální působivosti scénického dění.

Třetí cestu, jak se vyrovnat se hrou oslavující všeobecně známého světce, představuje alegorie. Klíčem ke konstrukci je podobně jako u konceptuálních kázání důvtipný nápad, jenž však v případě školních dramatiků nemusel – a možná v soudobé záplavě nepomucenských textů ani nemohl – být zcela originální. Často rozvíjeným konceptem je hra se slovem *gratia* a jeho užíváním jako latinského překladu hebrejského jména Jochanan (Jan), což znamená „Hospodin je milostivý". Tato hříčka je jedním z východisek výstavby alegorické hry *Sacratior Gratiarum trias*, kde je k dvojici milost – Jan přidán ještě odkaz na antické Grácie, nebo v dějové hře *Gratia indeptae rea gratiae*, kde třetí vrchol trojúhelníku tvoří Panna Marie jako *Mater Gratiarum*. Autoři užívají i druhou možnost hry se světcovým jménem, tedy s biblickým označením Jana Křtitele jako „Hlasu volajícího (na poušti)". To se objevuje v názvu hry *Vox clamantis*, kde je však spíše hlasem modlitby, které se dostává laskavé odpovědi Panny Marie, nebo je použito jako protiklad k Janovu mlčení (*Divus Joannes invictus* 1729) či je zapojeno do motivické řady *vox/verbum – lingva – silentium* (*Mysterium a seculis tacitum*). Úzce s ním souvisí také obecně užívaný motiv neporušeného jazyka jako symbolu mlčení, ale i pravdy (*Mysterium a seculis tacitum*). Oblíbený je i obraz Jana jako perly či drahého kamene, jehož vytoužené či uskutečněné zasazení do papežského prstenu je symbolem kanonizace (*Unio sexaginta elegantiarum*, *Divus Joannes invictus*, *Pietas spectata* a částečně i *Lux gemmae celsissima*).

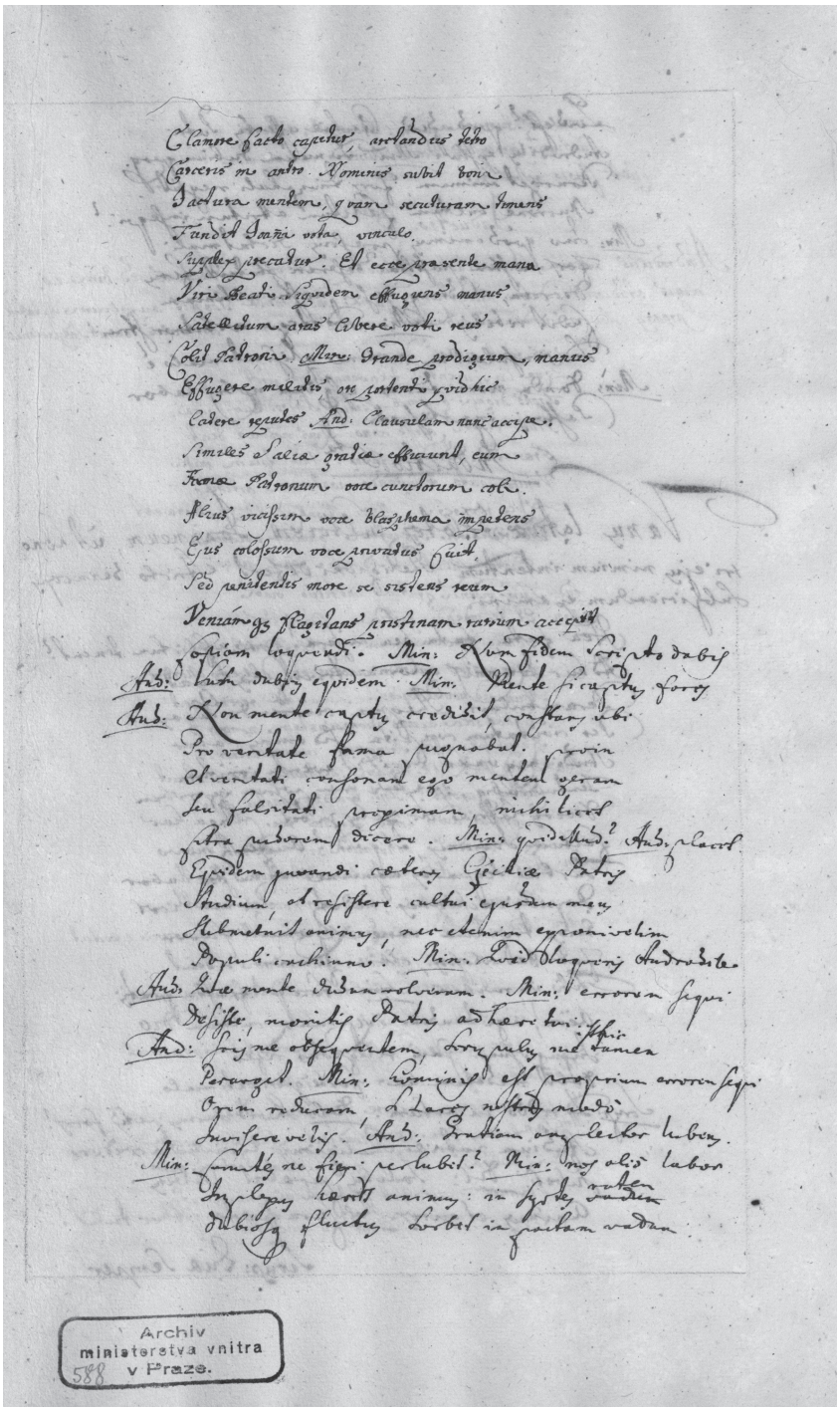
Základní motivy spojované s Janem se jasně odrazily už ve světcově ikonografii. Světla nad řekou v místě utonutí, jež se usadila kolem světcovy hlavy jako pětice hvězd, promlouvají v hrách jako personifikace nebeských těles (*Supremi honores*) nebo se spojují v živel ohně (Kolčava: *Joannes Nepomucenus per quatuor elementa honoratus*). Krucifix v rukou je připomenutím nejhlubší lásky ke Kristu (přímo v *Sanctus Joannes athleta*). V jiných hrách je vroucí vztah ke Spasiteli jako všudypřítomná vlastnost světce vyjádřen invokací Kristova jména v okamžiku mučení. Zásadní roli hraje samozřejmě voda, a to především jako živel posvěcený Janovou mučednickou smrtí (alegorické i historicko-legendistické hry), a Vltava jako posvátná řeka, která šíří Janovu slávu skrze společenství řek po celém světě (*Divus Joannes invictus*, *Pietas spectata*, *Mysterium a seculis tacitum*). Z toho vycházejí i další obrazy:

[31] Užité příklady nepomucenských her viz Szarota: *Das Jesuitendrama* I/2, s. 1275–1298, 1776–1782.

Jan jako maják pro tonoucího v záplavě pomluv, lží i viny (*Pharos famae naufragantis*) nebo jako patron posvěcující prameny Helikónu, jež jsou zdrojem básnického umění (*Mysterium a seculis tacitum*).

Myšlenky a principy, které chtěli autoři nepomucenských dramat hercům a divákům zprostředkovat, tvoří široké spektrum od výzvy „buďte pilní a poslušní" přes „mějte v úctě světce a především Pannu Marii" až po „není žádné umění, které by zbožné srdce nemohlo použít k Boží oslavě". Zdá se nicméně, že hlavní výzva přítomná ve většině her souvisí s jedinečným vymezením Janovy úlohy mezi světci coby mučedníka zpovědního tajemství. Důležitost svátostné zpovědi jako brány k plnohodnotnému duchovnímu životu, jež byla navíc dobově zdůrazňovaným distinktivním rysem katolické církve, se neprojevuje jen v redukci příčiny Janovy smrti na odpor k vyzrazení obsahu zpovědi, ale také ve vylíčení procesu, jenž k dosažení plodů této svátosti vede. S postavami, které poznávají své chyby, projevují lítost, vyslovují vyznání a dosahují odpuštění, se setkáváme nejen v závěrech „dětských" her pro nejmladší studenty, ale v mnohem komplikovanější formě i ve hře *Vindex duliae* či v posunuté rovině v *Mysterium a seculis tacitum*.

Kreativita autorů dramat (alespoň těch, o nichž se nám zachovalo dost informací) tak dobře využívá možností nepomucenské látky nejen na řadě obvyklých úrovní – světec se stává téměř typizovaným ideálním chlapcem, resp. žákem, protivníkem i obětí špatného vladaře a jeho oslava poskytuje prostor hravým alegoriím – ale jeho příběh v sobě nese také individuální poselství, které nepomucenské kusy odlišuje od jiných školských her o světcích.

Archiv
ministerstva vnitra
v Praze.
588

Ukázka rukopisu hry *Vindex duliae*,
na níž je vidět střídání ruky nedbalého písaře a autora hry.

II. Edice a překlad her

II.1 EDIČNÍ POZNÁMKA

Pro vydávání latinských raněnovověkých textů neexistují v současné době žádná jednotná a všeobecně přijímaná ediční pravidla, a to ani na české, ani na mezinárodní úrovni. V českém prostředí došly ve formulování propracovaných a podrobných zásad nejdále pracovní skupiny připravující kritické vydání souborného díla Jana Amose Komenského v rámci řady *Johannis Amos Comenii Opera omnia*.[1] Rámcové pokyny pro editování uvádí také např. publikace vytvořená pod vedením Ivana Šťovíčka, která se ovšem zaměřuje především na české historické prameny a textům jinojazyčným věnuje jen velmi málo prostoru.[2] Podrobnější a systematicky zpracovaná doporučení podal Martin Svatoš v interním materiálu vytvořeném pro účely chystané ediční řady *Fontes rerum Bohemicarum recentioris aevi*.[3]

Daleko více prostoru věnuje této problematice literatura zahraniční. V německých zemích navazují novější studie na nyní již zastaralé zásady Johanna Schultzeho.[4] Jde povětšinou o sborníky z kolokvií, zabývající se jak ediční problematikou, tak i textověkritickými přístupy, a spíše než zásady či směrnice předkládají určitá doporučení.[5] Nejnovější příspěvky k současné ediční praxi přináší sborník *Vom Nutzen des Edierens*.[6] Obsáhlou a přehledně rozdělenou bibliografii, zaměřenou na neolatinistiku a dotýkající se i principů kritického vydávání, podává publikace *Companion*

---

1 Tato pravidla zatím publikována nebyla, dostupná jsou pouze v podobě interního materiálu pro účely ediční práce. První zásady zpracoval prof. Bohumil Ryba, jejich konečnou verzi vytvořila Julie Nováková – srov. Nováková, J.: *Edičně textologická pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského*. Strojopis, s.a. Stručné seznámení s těmito zásadami podává Steiner, M.: Kritische Editionen des komplexen Werkes J. A. Komenskýs. *Acta Comeniana 9 (33)*, 1991, s. 175–188; týž: Ediční pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského. *Listy filologické 122*, 1999, č. 3–4, s. 232–240.

2 Šťovíček, I. a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, Praha 2002, s. 62–64.

3 Svatoš, M.: *Doporučení pro vydávání latinských pramenů v ediční řadě Fontes rerum Bohemicarum recentioris aevi (FRBRAE)*. Strojopis, s.a. Podrobně se vývojovým tendencím při konstituování edičně textologických pravidel věnuje kap. Přehled vývoje a současná ediční praxe pro vydávání latinských spisů v disertační práci Bočková: *Historia S. Joannis Nepomuceni*, s. 173–178.

4 Schultze, J.: Richtlinien für die äußere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte. In: Heinemeyer, W. (ed.): *Richtlinien für die Edition landesgeschichtlicher Quellen*. Selbstverlag des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine, Marburg – Köln 1978, s. 25–36.

5 Mundt, L. – Roloff, H.-G. – Seelbach, U. (eds.): *Probleme der Edition von Texten der Frühen Neuzeit. Beiträge zur Arbeitstagung der Kommission für die Edition von Texten der Frühen Neuzeit*. Niemeyer, Tübingen 1992.

6 Merta, B. – Sommerlechner, A. – Weigl, H. (eds.): *Vom Nutzen des Edierens. Akten des internationalen Kongresses zum 150-jährigen Bestehen* des *Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Wien, 3.–5. Juni 2004*. Oldenbourg Wissenschaftsverlag, Wien – München – Oldenbourg 2005.

Book 1.indb 51 25.1.2016 10:03:42

to Neo-Latin Studies.[7] Stručné shrnutí situace v neolatinistice nejnověji, v roce 2014, přináší Tom Deneire pod heslem *Editing Neo-Latin Texts* v *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Jeho slova výstižně charakterizují základní rozpor, který každý editor při vydávání raněnovověkých latinských textů řeší: *The edition of Neo-Latin texts is a precarious and much debated enterprise. All things considered, there is little use in prescribing rigid norms or standards. Editorial principles and practises may – and should – vary considerably, depending on the specific textual situation and the intended audience. In the end, however, there are two (sometimes conflicting) issues that largely determine any editorial choice: the reader's comfort (and therefore the accessibility and usability of the edition) and the representation of the author's text.*[8] Je tedy zřejmé, že univerzálně platné ediční zásady stanovit ani nelze a že při vydávání novolatinských textů je nutné přihlížet k jejich žánru, době vzniku, provenienci i k dalším specifikům díla a také k účelu edice.

Předkládaná kritická edice představuje čtenáři unikátní rukopisné texty školských dramat a výběr z tištěných synopsí. Zejména u rukopisů divadelních her se jedná o velmi specifický typ textu, k němuž nenacházíme v domácích ani zahraničních edičních počinech žádnou paralelu.[9] Šlo o běžná divadelní představení provozovaná studenty jednotlivých tříd jezuitského gymnázia každý rok a jeden exemplář „scénáře" se povinně odevzdával k založení. Nicméně takových textů vznikalo velké množství a vzhledem ke kvalitě této produkce nebyla jejich archivace dlouhodobě nutná ani praktická. Tomu odpovídá i charakter rukopisů. Jedná se (v případě her editovaných v tomto svazku) vždy o jediný dochovaný přepis textu, nelze tedy sledovat odlišnosti různých rukopisů a textové varianty. Kvalita rukopisů odpovídá jejich pisateli. Ten je jen výjimečně totožný s autorem dramatického textu, tedy učitelem příslušné třídy. Daleko častěji opis vyhotovovali písaři či studenti, kteří zřejmě měli potíže s porozuměním složitému latinskému textu (ať opisovanému nebo diktovanému): v zápise nacházíme četné evidentní chyby a nesrozumitelná místa, které jsou však často následně opraveny (buď písařem samým, nebo jinou rukou, za níž zpravidla tušíme učitele-autora hry). Značné množství takových porušených míst a oprav nás vedlo k rozhodnutí zaměřit se na smysluplný obsah textů a nikoliv na formální stránku zápisu (a kritického aparátu).

Edici her doplňují synopse, které jsou běžným a obecně známým zdrojem informací o jezuitském školském divadle. Ačkoliv se tyto tisky těší dlouhodobě zájmu badatelů, pro jejich zpřístupňování nebyly vypracovány žádné zásady. Pro informaci

---

7 Ijsewijn, J. – Sacré, D.: Chapter V. Texts and Editions, 3. Critical Editions. In: *Companion to Neo-Latin Studies* II. *Literary, Linguistic, Philological and Editorial Questions*. Leuven University Press, Leuven 1998, s. 460–478.

8 Deneire, T.: Editing Neo-Latin Texts: Editorial Principles; Spelling and Punctuation. In: Ford – Bloemendal – Fantazzi: *Brill's Encyclopaedia*, s. 959–962. Zde i další literatura k tomuto tématu.

9 V poslední době vznikají v zahraničí edice slavnostních či vizitačních dramat, většinou ovšem na základě dobových tisků. Viz např. Mundt – Seelbach: *Nicolaus Avancini*; Bauer – Leonhardt: *Triumphus Divi Michaelis*; Weber, D. (ed.): *Augustinus conversus. Ein Drama von Jakob Gretser. Einleitug, Text, Übersetzung und Kommentar*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 2000.

o jejich vesměs velmi rozsáhlých souborech byla zvolena některá z forem soupisu[10] nebo fototypická edice opatřená komentářem.[11] Edice textů her synopse nevydávají a obvykle ani nereflektují. Synopse jsou jednoduchým příležitostným tiskem spotřebního charakteru a jejich kvalita závisí na zběhlosti tiskaře. Pro vydání jsme proto volili formu odvíjející se od způsobu vydávání textů her a upřednostnili obsahovou stránku synopsí před jejich grafickou podobou. Od fototypického vydání jsme ustoupili jednak proto, že by ztěžovalo zrcadlové umístění překladu, a zejména proto, že tisky jsou postupně digitalizovány, a tak zpřístupňovány jejich vlastníky.[12]

Vzhledem k nastíněným specifikům vydávaných dramatických textů jsme přistoupili ke komplexním úpravám a sjednocením. Nejedná se o násilnou klasicizaci latiny či zbytečné změny v ortografii, ale o úpravy převážně formálního charakteru, které by neměly zasahovat do zvukové stránky textu. Usilujeme o zachování všech dobových i individuálních zvláštností a naopak nahrazení starších grafických konvencí, které nejsou úzce spojeny s jazykovou stránkou, konvencemi dnešními. Naším hlavním cílem je usnadnit vnímání a porozumění textu dnešnímu čtenáři. Tento přístup je analogický s pojetím nejnovější edice rukopisných her jezuity Stephana Tucciho, již připravila Mirella Saulini.[13] Oporu nacházíme i v části současných, převážně zahraničních edic raněnovověkých dramatických děl, ve kterých však lze zaznamenat poměrně širokou škálu odlišných přístupů, které vycházejí jak z charakteru vydávaných textů, tak z různých záměrů editorů.[14]

---

[10] Soupis repertoáru jezuitského divadla v německojazyčných zemích, který zahrnuje velmi útržkovitě i české země (Valentin: *Le théâtre des jésuites*), i přehled školského divadla v Uhrách (Staud: *A magyarországi jezsuita iskolai szinjátékok forrásai*) mají především evidenční charakter a snaží se zachytit maximum doložené produkce, přičemž G. Staud pracuje navíc s rukopisnými sekundárními prameny, které Valentin nereflektuje. Oba chronologicky uspořádané soupisy nepodávají žádné informace ani o podobě tisku či rukopisu her a synopsí, ani o struktuře vlastních her. Soubor tisků dochovaných z římské produkce 17. století je pak zpracován formou podrobných evidenčních karet (Filippi: *Il teatro degli argomenti*).

[11] Edice synopsí M. E. Szaroty je uspořádána tematicky a je výběrová (Szarota: *Das Jesuitendrama*).

[12] Tisky chované v NK ČR jsou přístupné přes databázi Prvotisky, staré tisky a mapy (STT). Konkrétní odkazy viz odd. Přehled tisků v závěru této kapitoly.

[13] *Nelle transcrizione (anche in quella dei mss, citati in testo o in nota) siamo intervenuti soltanto ove strettamente al fine di semplificare la lettura.* Saulini, M. (ed.): *Stephanus Tuccius S.J., Christus Nascens, Christus Patiens, Christus Iudex, Tragoediae*. Institutum Historicum Societatis Iesu, Roma 2011.

[14] Obecně lze říci, že zásahy editorů tištěných textů jsou poměrně malé, naopak edice rukopisných her vykazují větší míru úprav. Autoři edic, které sloužily jako klasifikační práce, své ediční zásahy naznačují v textověkritickém aparátu (např. série disertačních prací vedených prof. Gerhardem Petersmannem: Oberparleiter, V.: *Simon Rettenpacher: Judicium Phoebi, De nostri saeculi Vatibus. Lateinischer Text, Übersetzung, Kommentar*. Disertační práce, Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2002; Dienstbier, P.: *Damone gaudens Pythias vivat suo – P. Placidus Scharls Visitationsdrama über die Amicitia Coronata. Einleitung, Text, Übersetzung und Analyse*. Disertační práce, Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2010; Rettenegger, P.: *Boni, ecce, natum, rex, tibi donant dii – P. Marian Wimmers Drama Idomeneus Cretensium rex. Einleitung, Text, Übersetzung und Analysen*. Disertační práce, Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2011). Vydavatelé, snažící se připravit edice pro širší okruh badatelů, obecně uplatněné zásahy shrnují pouze v ediční poznámce (např. Tilg: *Die Hl. Katharina* nebo Saulini: *Stephanus Tuccius*).

II.1.1 Pravidla pro latinské rukopisné texty her

V zásadě se prováděné změny týkají pouze grafické podoby textu, do fonetické podoby v podstatě nezasahujeme. Při transkripci ponecháváme jevy, u nichž byli autoři důslední. Variantní psaní stejných slov sjednocujeme ve prospěch verze obvyklejší v raněnovověkých textech. V některých případech však dáváme přednost autorovu ortografickému úzu, odlišnému od ostatních textů, zejména pokud byl ve svém způsobu psaní důsledný. Nejednotné, či dokonce diletantské pravopisné podoby, užívané především ve hře *Vox clamantis*, upravujeme, neboť jejich ponechání v původní podobě by znesnadnilo nebo dokonce znemožnilo porozumění textu. Přesný popis a výčet výrazně specifických jevů, které nekorespondují s ostatními texty, uvádíme v předmluvách k jednotlivým hrám.

Grafémy

Dvojznak *æ, œ* měníme na dva grafémy *ae*, *oe*. Některé texty mají ligaturu pouze pro *æ*, *oe* pak rozepisují zvlášť (*Angelus ad aras*, *Vindex duliae*, *Mysterium*: *præda*, *poena*), jiné používají pro obě dvojhlásky stejný dvojznak (*Vox clamantis*, *Divus Joannes Nepomucenus*: *amænus*), případně se ojediněle vyskytuje zvláštní znak pro *oe* (*Divus Joannes Martyr*: *pẽnitens*/*pœnitens*, *pœna*). Samozřejmě ponecháváme u vokálů *ae*/*oe*/*e* odlišnosti od dnešního normativního úzu, užívaného pro klasickou latinu, pokud jsou psány důsledně a pokud neztěžují pochopení originálu (*faedus*, *fraeno*, *caeteri*, *amaenus*, *caepit*, *paena*, *faecundus*; *pene*, *seculum*). Pokud u stejných slov psaní tohoto vokálu kolísá, volíme tvar četnější v rámci daného textu či celého souboru her (*coelum*/*caelum* > *caelum*, *coelestis*/*caelestis* > *caelestis*, *aemulus*/*emulus* > *aemulus*), a to zejména v pozicích, kde je původní vokál krátký (*praehendo*/*prehendo* > *prehendo*, *Paenates*/*Penates* > *Penates*, *naemus*/*nemus* > *nemus*, *paerenna*/*perennis* > *perenna*). Pouze tvary v raněnovověkých textech neobvyklé a z hlediska latinského pravopisu nekorektní, jejichž ponechání by výrazně ztížilo porozumění textu, opravujeme (adverbia *pulhrae*, *pulherrimae*, *optimae* > *pulchre*, *pulcherrime*, *optime*). To se týká zejména hry *Vox clamantis*, v jejíž úvodní studii popisujeme zmíněný jev podrobněji.

Dlouhé *ſ* i okrouhlé *s* přepisujeme na *s* (*ſedule*, *fruſtra*, *mentiſ* > *sedule*, *frustra*, *mentis*), zdvojené hlásky, psané obvykle formou *ſs*, upravujeme na *ss* (*conceſsa* > *concessa*). Všechny hry používají stejný znak počátečního *S* bez rozlišení majuskule a minuskule. Proto jsme se při jejich přepisu řídili významem slova (viz oddíl Velká písmena).

Střídání *u* a *v* sjednocujeme podle hláskové kvality (*u* pro vokál, *v* pro konsonant). Většina vydávaných textů toto rozlišení zachovává, výjimečně se vyskytující *u* v platnosti konsonantu měníme na *v* (*Mysterium: foueris* > *foveris*). Opravujeme také znak *V* důsledně používaný pro majuskuli *U* ve hře *Mysterium* (*Vbi* > *Ubi*) a nedůsledně ve hře *Divus Joannes Martyr* (*Vnde*/*Ubi*). Pouze v titulech, kde jsou tyto majuskule součástí chronogramu, zachováváme znak *V*. Ponecháváme grafém *v* jako součást souhláskových skupin *qv*, *gv*, *sv* (*qvis*, *usqve*; *lingva*; *svevi*, *svasa*), neboť jde o důsledný

způsob psaní u většiny her. Abychom zachovali grafickou jednotu edice, upravujeme i ve hře *Mysterium* variantní užívání *qu*/*qv*, *gu*/*gv*, *su*/*sv* ve prospěch méně častého znaku *v*. Ponecháváme však z dnešního pohledu nezvyklou záměnu skupiny *gv*/*gu* za *qv*/*qu* (*linqva*/*linqua*, *linqvulae*, *elinqvis*, *lanqveo*/*lanqueo*, *sanqvis*/*sanquis*, *sanqvisuga*), která je u těchto slov ve hrách *Vox clamantis*, *Divus Joannes Martyr* a *Mysterium* důsledná, neboť takový výskyt není v raněnovověkých textech ojedinělý. Pouze u nich sjednocujeme *qu*, *gu* na *qv*, *gv*. U skupiny *eu*/*ev* zachovává většina textů podobu *eu* (*Eucharus*). Proto u her *Divus Joannes Nepomucenus* a *Mysterium* měníme důsledné užívání *ev* na *eu* (*Evsebius* > *Eusebius*, *Evropa* > *Europa*, *Evdoxus* > *Eudoxus*, *Elevtherius* > *Eleutherius* a další). Důvodem je také hlásková platnost skupiny, kterou na rozdíl od moderní výslovnosti považují dobové příručky za dvojhlásku.[15]

Střídání *i* a *j* upravujeme podle hláskové kvality (*i* pro vokál, *j* pro polokonsonant). Texty toto rozdělení obvykle zachovávají u minuskulí (*ejus*, *majus*, *rejicitur*). U počátečních majuskulí však převažuje u většiny her pro obě hlásky stejný znak, pravděpodobně *I*. U dvou autografů stejného autora (*Angelus ad aras*, *Vindex duliae*) se vedle grafému *I* zřídka vyskytuje také *J* (zejména u jména *Joannes*, dále u slov *Jam*, *Jussa*). Grafém *I* v platnosti polokonsonantu (*Ioannes*, *Iudex*, *Iam*/*jam*, *Iussis*/*jubeo*) upravujeme na *J* (*Joannes*, *Judex*, *Jam*, *Jussis*). Pouze v titulech, kde jsou tyto majuskule součástí chronogramu, ponecháváme znak *I*. Skupinu *ij* (popř. *y*, *ÿ*) měníme na *ii* (substantiva v gen. sg., nom. pl. *socij*, *gaudij*, *imperÿ* > *socii*, *gaudii*, *imperii*; dat./abl. pl. *gratijs*, *basijs* > *gratiis*, *basiis*; verba ve 3. os. sg. *scijt*, *abijt* > *sciit*, *abiit*). Pouze u slova *Maij* opravujeme na *Maji*, neboť zde je součástí kmene polokonsonant *j*.

V užívání *i*/*y* respektujeme úzus originálu nejen u slov řeckého původu, pokud je autor důsledný (*Mysta*, *mysterium*, *eleemosyna*, *tyrannus*, *Martyr*, *lacryma*, *ocyus*, *ingenytus*, *Chymaera*, *Mydas*, *Ulyssis*; *lira*, *labirinthus*, *misticus*, *Cinthius*), neboť to nebrání pochopení významu. Při střídání obou grafémů u stejných slov v témže textu dáváme přednost variantě četnější v rámci jedné hry (*inclytus*/*inclitus* > *inclytus*), případně přihlížíme k distribuci znaku v ostatních hrách (*sidus*/*sydus* > *sydus*). U slov příbuzných však zachováváme odlišné způsoby psaní (*lacryma*, ale *illacrimatur*) i v rámci jedné hry.

Ponecháváme důsledné, ale neklasické psaní zdvojených souhlásek nebo naopak jejich zjednodušení, běžné u raněnovověkých autorů (*siccine*, *sqvallidus*; *imo*, *litera*, *solicitus*, *medela*, *Eclesiastes*). Variantní psaní sjednocujeme na obvyklejší či častější podobu (*tyrannus*/*tyrrannus* > *tyrannus*, *eripuit*/*erripuit* > *eripuit*), odpovídá-li tato úprava také metrice.

U slov psaných důsledně zachováváme neklasické hláskové podoby běžné pro raněnovověké texty, i když jsou pro současný úzus neobvyklé (*negligentorum*, *solatium*, *otius*, *delitium*, *nuncio*, *charus*, *anchora*, *sanqvis*, *linqva*). Podobně ponecháváme hlásky vložené (*isthic*, *thorus*) nebo naopak tvary stažené (*exero*, *exeqvor*, *expuo*). Samozřejmě zachováváme i v klasické latině užívané stažené tvary (*periclum*, *vin-*

[15] Srov. Spevak, O. (ed.): *Bohuslai Balbini Verisimilia humaniorum disciplinarum*. Koniasch Latin Press, Praha 2006, s. 128: *In* eu *utraque vocalis mixtim audiri debet*.

clum, *ni*), jichž autoři užívají z metrických důvodů, neboť dávají přednost jambické stopě před náhradami. Vedle této podoby slov se může v textu objevit i varianta nestažená, tehdy ponecháváme obě varianty (*miracla* i *miracula*, *seclis* i *seculis*). Opravujeme však dobově neobvyklé tvary, jejichž ponecháním by dešifrování smyslu textu bylo výrazně obtížnější (zejména jde o hru *Vox clamantis*: *velud* > *velut*, *pulher* > *pulcher*, *lahrimae* > *lachrimae*). Přesnou charakteristiku a výčet takových oprav uvádíme v předmluvě k této hře.

Ponecháváme v původní podobě české názvy obsahující spřežky. Vypouštíme však diakritiku, užívanou důsledně pouze v textu *Vindex duliae* u toponyma *Czechia* > *Czechia*.

Velká písmena

V zásadě upravujeme psaní velkých písmen podle současné české pravopisné normy, v některých výjimkách ponecháváme způsob psaní obvyklý pro latinu. Pokusili jsme se sjednotit velká písmena ve všech hrách, ale samozřejmě ponecháváme drobné odlišnosti u slov, která jsou pro danou hru specifická a záměrně zdůrazněná.

Velká písmena ponecháváme na začátku větných i jiných celků (titul, nadpisy scén, zpěvů apod. – *Argumentum*, *Prolusio*, *Scena*, *Inductio*, *Aria*, *Recitativus*, *Chorus*...) a v názvech postav, respektive jen u prvního slova u názvu složeného (*Judex mendicorum*, *Joanneus cultor*), pokud druhým slovem není jméno (*Genius Joannis*). Na začátku veršů je u většiny rukopisů patrná snaha po důsledném psaní majuskulí (*Angelus ad aras*, *Divus Joannes Nepomucenus*, *Vindex duliae*, *Mysterium*), jen u hry *Divus Joannes Martyr* se projevuje značná rozkolísanost. Kvůli formální jednotě edice píšeme na počátku všech veršů velká písmena. Také promluvy dalších postav v rámci jednoho verše zahajujeme velkým písmenem, a to i pokud si postavy vpadají do řeči, dokončují větu apod. (viz příklad v oddílu Formální úpravy).

Dále ponecháváme psaní velkých písmen u následujících skupin:

1. Vlastní jména
a) vlastní jména osob (*Joannes*)
b) slova zastupující jména osob, ačkoliv se jinak píší s malým písmenem (*Poëta*, *Vates* = Horatius, *Pater mendatiorum* = Mythosophus, *Pater Musarum* = Athenarchus)
c) mytologická jména (*Morpheus*, *Aurora*, *Fortuna*, *Lares*, *Penates*, *Flora*, *Musa*...)
2. Toponyma
a) místní názvy (*Czechia*, *Bohemia*, *Moravia*, *Austria*, *Nepomuk*, *Mons Viridis*)
b) adjektiva od nich odvozená (*Czechicus*, *Bohemus*, *Moravus*, *Neopragensis*, *Nepomucenus*)
c) výrazy zastupující místní názvy, ačkoliv jsou jinak s malým písmenem (*Urbs* = Řím)
d) názvy státních útvarů (*Regnum Bohemiae*)
e) mytologická toponyma (*Tartar*)
f) adjektiva od nich odvozená (*Tartareus*, *Argolicus*)

3. Bůh, Kristus, Panna Marie, svatí
a) pojmenování Boha, Krista, sv. Trojice, Panny Marie (*Deus*, *Numen*, *Sancta Trinitas*, *Spiritus Sanctus*)
b) názvy zastupující Boha, Krista, Pannu Marii (*Pater*, *Rex*, *Dominus*, *Arbiter*, *Vindex*, *Rector*, *Sator*, *Virgo*, *Domina*, *Sospitatrix*, *Mater*, *Rosa*, *Flos et Corona*)
c) adjektiva a výrazy vztahující se k Bohu, Kristu, Panně Marii a svatým (*Omnipotens*, *Summus*, *Magnus*, *Beatissima*, *Augusta*, *pulchro Pulchrior*, *Sanctus*, *Sacer*, *Divus*, *Divinus*, *Sacratus*, *Patronus*, *Gratiosa*, podobně i *Mater Gratiae*)
d) pronomina vztahující se k Bohu, Kristu, Panně Marii, sv. Janu Nepomuckému (*Tu*, *Tibi*, *Tuus*, pouze k Bohu pak *Ejus*, *Ipse*, *Suus*)
e) z přídomků a výrazů zastupujících sv. Jana Nepomuckého píšeme velké písmeno jen u slov *Martyr*, *Numen silentii* a *Doctor* (univerzitní titul), v ostatních případech malé (*zelo*, *vir*, *arbiter*, *silens*, *praeco*)
f) bohové i démoni pohanského světa (*Numen Harpocrates*, *Superi*)
4. Sakrální termíny spojené s metafyzickým světem
a) nebe, nebesa, andělé, nebeský dvůr (*Caelum*, *Polus*, *Caelites*, *Angelus*, *Aula Angelorum*, *Aulici*, *Chorus Angelorum*, *Sedes Dei*, *Incolae Caeli*)
b) adjektiva k nim náležející (*Angelici Aulici*, *Caelicus*, *Caelestis* X *angelica virtus*, *angelicum ministerium*, adverbium *angelice*)
c) církevní termíny (*Ecclesia* = církev, *Sacrificium*, *Divina*, *Sacra* = mše, *Eucharistia* X výrazy pro kostel, jeho části a vybavení *ecclesia*, *aedis sacra*, *domus sacra*, *domus sacrata Deo*, *templum*, *sacrarium*, *ara*)
5. Hodnosti a funkce (slova označující autoritu, projevující výraz úcty nebo podřízený vztah pisatele či postav ve hře)
a) církevní titulatura (*Papa*, *Archiepiscopus*, *Mysta*, *Sacerdos*, *Pontifex*, *Sacristanus* X výrazy pro ministranty a ministrování *minister*, *servus*, *servulus*, *famulus*; *ministerium*, *obseqvia*, *servitia*, *vigiliae*)
b) řádové a školní funkce a tituly (*Rector*, *Praeses*, *Praesul*, *Magister*, *Doctor*, *Pater* X označení běžných povolání *medicus*, *cocus*, *pincerna*, *curator*, *artifex*)
c) světské hodnosti a tituly, výrazy úcty (*Comes*, *Baro*, *Rex*, *Imperator*, *Princeps*, *Caesar*, *Dux*, *Dominus*, *Herus*)
d) adjektiva k nim přináležející jako konvenční úzus (*Illustrissimus*, *Eminentissimus*, *Reverendissimus*, *Rex Augustus*, podobně *Perillustris*, *Nobilis*, *Praenobilis ac Ingenua juventus mediae classis grammaticae*)
6. Názvy měsíců (*Majus*)

Přízvuky, trema, hranice slov

Ve všech námi vybraných textech označují písaři přízvuky,[16] jež byly obvykle nedílnou součástí raněnovověkých rukopisů. Umožňovaly totiž čtenáři odlišit slovní dru-

[16] Nejde v pravém slova smyslu o přízvuky, odrážející určitou kvalitu vokálu, ale o znaménka běžně užívaná v barokních textech. V souladu s vžitou praxí užíváme tohoto terminologicky nepřesného termínu.

hy, gramatické tvary či odstranit homonymie, což vedlo ke snazší orientaci v textu (označují adverbia *probè*, *modò*, *solùm*, *aliàs*, spojky *verùm*, *ùt*, *cùm*, *licèt*, ablativy substantiv *morbô*, *viâ planâ*, následující příklonku *pedibúsque*, *ergóne*). Cirkumflex naznačuje také tvary stažené, užívané zejména z důvodů metrických (*perîcla*, *negligentûm*, *nôsti*, *patrâsse*). Přesto jsme se rozhodli přízvuky nepřepisovat. Vedla nás k tomu jednak technická náročnost, jednak nejsou autoři při jejich psaní důslední (*fascinasse*, *turbassem*), a to by mohlo v některých případech naopak vést ke zmatení a chybnému výkladu daného slova.

Autorská nedůslednost se projevuje také při psaní trematu (rozlučníku). Abychom usnadnili čtenáři porozumění textu, doplňujeme u příslušných slov se skupinou vokálů *ae*, *oe* trema (*aë*, oë), zvláště jestliže se stejné slovo vyskytuje v obou variantách (*aer*/*aër* > *aër*) a měří-li autor skupinu vokálů dvojslabičně.

Upravujeme hranice slov v textu na tvary pro dnešního čtenáře obvyklejší (*in amaene* > *inamaene*, *praemetu* > *prae metu*, *inaula* > *in aula*, *inte* > *in te*, *tuvero* > *tu vero*, *ad huc* > *adhuc*, *qvis qvis* > *qvisqvis*, *qvid nam* > *qvidnam*, *sub esse* > *subesse*, *post habeo* > *posthabeo*, *sacro sanctus* > *sacrosanctus*, *vos met* > *vosmet*), a to i z důvodu, že u některých rukopisů nelze bezpečně rozlišit hranice jednotlivých slabik a slov. U složených slov odstraňujeme spojovník a obvyklou majuskuli u druhé části výrazu měníme na minuskuli (*Neo-Pragensis* > *Neopragensis*, *Proto-Martyr* > *Protomartyr*). Ponecháváme pouze tvary lokálů *Neo-Pragae*, *Vetero-Pragae* apod.

Zkratky

Paleografické zkratky rozvádíme mlčky bez dalšího vyznačení (*é* > *est*, q_3 > *qve*, *-m̃-* > *-mm-*, *-ñ-* > *-nn-*; *-m*/*-n* za vokálem *ā* > *am*, *ē* > *em*, *ū* > *um*, *&* > *et* a další).

Ostatní zkratky se v textech her vyskytují v menší míře, a to zejména v titulu, argumentu, názvu scén a jejich úvodním shrnutí. Běžně známá sigla (*D.*, *S.*, *B.*, *P.*, *l.*, *t.*, *a.*, *an.*) ponecháváme v původní podobě. Vzhledem k jejich dobovému rozšíření a hojnému užívání lze v tomto ohledu zachovat autenticitu textů, aniž by došlo k nejasnostem nebo nepochopení ze strany čtenáře. Méně obvyklé zkratky, zejména zkrácená jména autorů a děl (*Miscel.*, *Balb.*, *Boland.*, *Act.*, *Recit.*), rozepisujeme mlčky. Vždy rozvádíme zkratky ve vlastním veršovaném textu hry, abychom neporušili metrickou plynulost veršů (*semp.* > *semper*, *om.*/*oms.* > *omnes*, *T.* > *Te*, *n.* > *non*). Výčet zkratek rozepsaných i ponechaných uvádíme spolu s místem výskytu v závěrečném seznamu.

Zvláštní kapitolu tvoří názvy postav uvádějící jejich repliky. I ty se převážně vyskytují ve zkratce (*Joan.* > *Joannes*, *Euch.* > *Eucharus*, *Aemul.* > *Aemulus*, *oês.* > *omnes*), a to i v různých variantách (*Jo.*, *Joa.*, *Joan.*, *Joan. Nepom.* apod.). Pro přehlednost a jednodušší orientaci v textu jsme je mlčky rozepisovali, pouze pokud celý název postavy přesahoval graficky vymezený prostor, přistoupili jsme k jeho logickému krácení (*Genius Joannis* > *Gen. Joannis*, *Judex mendicorum* > *Judex men.*). Rozepiso-

vání zkratek postav vycházelo zejména z jejich celých názvů v synopsích, ze stručných shrnutí obsahu před jednotlivými scénami a přímo z textu, pokud se v něm o postavách hovoří nebo jsou osloveny. Podobně rozepisujeme bez vyznačení názvy postav, u nichž díky častému výskytu v divadelních hrách není pochyb, o jakou postavu se jedná, ačkoliv její celý název není nikde uveden (*Serv.* > *Servus*, *Aul.* > *Aulicus*, *Gen.* > *Genius*). Další skupinu tvoří postavy psané pouze ve zkratce, jejichž název lze odvodit jen z kontextu (*Pinc.* > *Pincerna*, *Sacrist.* > *Sacristanus*, *Ven.* > *Venator*). Rozepisujeme je v hranatých závorkách a v poznámce vysvětlujeme důvody, které vedly právě k takovému rozepsání. Závěrečnou skupinu představují zkratky postav, jejichž název se nám ani z kontextu nepodařilo bezpečně dešifrovat. Zde jsme museli ponechat původní zkrácenou podobu s patřičnou poznámkou pod čarou a případnými návrhy, koho pravděpodobně postava představuje. Často je více postav označeno souhrnným pojmenováním s pořadovým číslem (*Discipulus 1–3*, *Codrus 1–3*, *Servus 1–2*). Je-li z kontextu zřejmé, o jakou postavu se jedná, doplňujeme v hranatých závorkách chybějící čísla nebo naopak vynechané názvy postav, zastoupené pouze danými čísly.

Interpunkce

Dobovou výdechovou a specificky veršovou interpunkci (v níž např. často chybí interpunkční znaménka na konci významových celků, které se shodují s koncem verše) upravujeme na dnešní logickou. Opět jsme vedeni snahou o zpřístupnění textu dnešnímu čtenáři. Rušíme tedy vesměs čárky před *et*, *atqve*, *-qve*, oddělujeme čárkami vedlejší věty či delší participiální celky, čárkou nahrazujeme dvojtečku ve funkci odporovací (*Qvam aemulus praemiola a ministerio conferri solita sibi ereptum iri submetuens, clam tollit: eandem et ipse inter sociorum plausus amittit. – Angelus ad aras*, úvod ke druhé scéně). Čárkou nebo tečkou nahrazujeme také středník, jehož funkcí bývá obvykle prosté přiřazení, někdy však nese i význam vysvětlovací (*Istud benefica, mille qvam basiis colo / patris reqvirit dextra; Tutu eqvidem novis, / si nota sileo, gratiis multum tuum / dignata servum es; faucibus qvando ossei / monstri revulsum pristinae voti reum / vitae dedisti nuper, et rursus modo / astris abactis lumine incolumem beas / Phoebi intuendo; Numen! – Angelus ad aras*, v. 61–68).

Otazníky v nepřímých otázkách, které lze v daném korpusu najít pouze výjimečně (*Divus Joannes Nepomucenus*, v. 465: *Pandite, studia qvae vestra, qvis vitae tenor?*; nebo *Divus Joannes Martyr*, úvod ke třetí scéně: *Haec inter incessit sacrilegum Regem cupido percontandi de Joanna, qvidnam expiandae conscientiae causa arbitro suo aperiret?*), upravujeme na tečku. Vykřičníky ponecháváme ve větách zvolacích (*Angelus ad aras*, v. 70–71: *O Si daretur! modo Sacras alacri pede / Properare ad aedes*), ale následující minuskuli měníme na majuskuli. Podobně vykřičník za citoslovci či oslovením (*Angelus ad aras*, v. 365: *Mater! ah dulcis Pater!*) buď ponecháváme a následující malé písmeno přepisujeme na velké, nebo častěji vykřičník nahrazujeme čárkou, popřípadě vypouštíme (za citoslovci) a minuskuli ponecháváme. Vložená zvolání (*Divus Joannes Martyr*, v. 285–286: *Sacri O! Caesar! in te reperio / Nihil*) oddělujeme

pouze čárkou, nebo pro zdůraznění expresivity ponecháváme vykřičník a doplňujeme závorky.

V zásadě se u interpunkce řídíme *Pravidly českého pravopisu*. Pouze v případech, kdy je ve verších nejen z metrických důvodů výrazně změněn přirozený slovosled, dáváme před pravopisnými pravidly přednost logické jasnosti, která však respektuje zvláštnosti latinského slovosledu (*Angelus ad aras*, v. 314–316: *Generosi pedem / Tenete domini, vester in studiis patet vehemens mihi labor*; v. 374–375: *En jam parata, qvae jubet medicus tibi / Sumenda mane fercula*; v. 516–517: *Qva putas possit via / Id perpetrari?*).

Formální úpravy

Po stránce formální jsou zkoumané rukopisy nesourodé. V edici jsme se rozhodli vytvořit jednotné členění společné všem vydávaným textům. Upravujeme tedy nadpisy, zarovnání a rozložení textu, odsazení mezi jednotlivými scénami a výstupy. Sjednocujeme velikost a různé druhy písma, rušíme původní distribuci kapitálek a versálek. Ponecháváme, resp. zavádíme je pouze u nadpisů scén (Prolusio, Inductio I.), které tím odlišujeme od označení zpívaných pasáží (Aria, Cantus). Všechny nadpisy pak zvýrazňujeme tučným písmem. Vlastní veršový text hry píšeme normálním písmem, kurzivu ponecháváme pro pasáže, které na scéně reálně nezazněly (*argumentum*, shrnutí prologu, epilogu, chorů, stručné úvodní obsahy jednotlivých scén apod.), vyjma názvů postav a nadpisů.

Různorodé číslování jednání a scén, a to i v rámci jedné hry (např. *Inductio 1ª*, *Inductio IV* v *Angelus ad aras*; *Scena Ima*, *Scena IV.* ve hře *Divus Joannes Martyr*) sjednocujeme, arabské číslice upravujeme na římské, rušíme zkratky koncovek i horní indexy. Pro větší přehlednost a snazší orientaci v textu doplňujeme číslování veršů. Na čísla veršů pak odkazujeme při uvádění příkladů a citací.

Názvy postav pokud možno rozepisujeme (viz oddíl Zkratky) a klademe pro přehlednost před veršovaný text, a to i v případě, že v rámci jednoho verše hovoří dvě či více postav. Pro zachování veršového rámce a metrického plynutí pak repliku dalších postav odsazujeme. Např. *Angelus ad aras* (v. 170):

Aemulus 1: Eucharus?
Joannes: Is ipse.
Servus: Nate!
Joannes: Qvid mater jubet?

Poznámkový aparát

Edice latinského originálu zachycuje výsledný textový celek bez ohledu na proces jeho vzniku. V kritických poznámkách, umístěných pod latinskou edicí, tedy nesledujeme autorské škrty, vsuvky, změny pořadí slov a podobně, pokud nejsou zásadní pro obsahovou stránku. Registrujeme převážně opravy jinou rukou, zjevné autorské či písařské chyby a omyly, které emendujeme přímo v textu. Paleografický charakter

textu, četnost škrtů a oprav, zásahy do textu jinou rukou aj. popisujeme v předmluvě ke každé hře.[17] Neúplné či jinak porušené verše (spojení dvou veršů, chybějící stopa uvedená ve verši následujícím apod.), vzniklé většinou nepozorností při přepisu, uvádíme také v opravené podobě, pokud se nám správné znění podařilo bezpečně rekonstruovat. V opačném případě ponecháváme text bez úprav a pouze upozorňujeme na pravděpodobnou koruptelu a na možná doplnění vyplývající z kontextu. Původní znění vždy registrujeme v kritickém aparátu.

Kromě neúplných veršů chybí v některých textech na několika místech i názvy postav (zejména ve hře *Divus Joannes Martyr*). Pokud lze postavu jednoznačně dovodit, uvádíme ji v textu v hranatých závorkách, jimiž naznačujeme editorovu vsuvku. V případě, že postavu nelze s jistotou určit, označujeme nejasné místo a do poznámky případně uvádíme editorem navrhované možnosti. Chybné názvy postav opravujeme a do textověkritické poznámky uvádíme původní název, případně zkratku.

Marginálie a scénické poznámky (*Vox clamantis*, *Mysterium*) zařazujeme na patřičné místo textu na kraj řádku a snažíme se opticky je odlišit kurzivou. Přípisy uváděné často jinou rukou, které jsou logickou součástí či doplněním textu (název hry v *Mysteriu,* doplněné názvy postav a úvody ke dvěma scénám v *Divus Joannes Martyr*), včleňujeme do textu a jinou ruku komentujeme v poznámce. Podobně upozorňujeme v komentáři, pokud je část textu psaná druhou rukou (*Vindex duliae*, *Mysterium*).

Součástí poznámkového aparátu jsou odhalené citace. Ne vždy se nám však podařilo předpokládaný citát dohledat. Autoři často citovali nepřesně a po paměti, případně svůj zdroj parafrázovali. Pokud tedy neznáme přesný původ citátu, alespoň upozorňujeme na možnost, že zde text vychází z jiných autorů. Pokud je ke znění v textu uveden pramen (zejména u biblických odkazů, někdy u antických autorů), dáváme do poznámky správnou citaci pro srovnání, jak volně s nimi raněnovověcí autoři nakládali (viz citace Balbínova spisu *Bohemia Sancta* v argumentu hry *Angelus ad aras*). Užíváme vžitý systém latinských zkratek biblických knih pod textem edice a českých zkratek pod překladem. Plnou citaci příslušných veršů uvádíme podle moderní edice Vulgaty, versio veterior (*Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, eds. Weber, R. – Gryson, R., Stuttgart, 4. vyd., 1994), u Žalmů citujeme verzi překladu podle Septuaginty (*iuxta LXX emendatus*) a verzi podle hebrejského znění (*iuxta Hebraicum translatus*) uvádíme pouze v relevantních případech. Pod českým textem odkazujeme, popř. citujeme podle Ekumenického překladu (Praha 1985). U citací z antických autorů vycházíme převážně z normativních zkratek uvedených v základním latinském slovníku *Thesaurus linguae Latinae*, které ovšem pro snazší porozumění rozepisujeme.

Vzhledem k faktu, že edice je určena nejen pro filology, rozhodli jsme se v poznámkách komentovat a vysvětlovat i některé neobvyklé či obtížněji srozumitelné gramatické jevy a tvary. Vedla nás k tomu snaha, aby textu mohl porozumět i čtenář s pouze rámcovou znalostí latiny.

[17] Celková charakteristika rukopisů a archivního uložení následuje za edičními pravidly.

II.1.2 Pravidla pro latinské tištěné synopse

Transkripci synopsí provádíme v zásadě podle stejných pravidel jako rukopisné texty her. Typografickou podobu originálního tisku jsme výrazně zjednodušili, sjednotili jsme velikost a typ písma. Slova vysázená celá verzálkami jsme převedli na minuskule, kapitálky užíváme pouze v titulu u jména Jana Nepomuckého. Systém nadpisů zachováváme stejný jako u rukopisných textů, v textu samém se synopse liší pouze použitím kurzivy. Neobsahují totiž veršový text hry, jejich základem je pouze shrnutí obsahů jednotlivých scén a v něm ponecháváme normální písmo. Kurzivou pak ve shodě s originálními tisky vyznačujeme citáty a odkazy (zejména na Bibli a antické autory).

Z úprav grafémů se výrazněji liší pouze přepis *u*/*v*, neboť zachováváme v barokní tiskařské praxi obvyklou podobu skupin *qu*, *gu*, *su* (kromě chronogramů v titulech her).[18] Pokud hry zachovávají skupinu *sv* (*svavitas*), v editovaném textu ji ponecháváme.

II.1.3 Pravidla pro transkripci českého textu

V editovaném souboru se nachází jeden český dobový text. Je součástí latinsko-české synopse ke hře *Angelus ad aras*, v níž se pravidelně střídá latinský a český text (viz s. 78–81). Tento text přepisujeme podle pravidel užívaných při vydávání raněnovověkých českých textů. Současná ediční praxe vychází zejména z rámcových zásad formulovaných Josefem Vintrem,[19] obecnější pravidla vydal kolektiv Archivu Ministerstva vnitra pod vedením Ivana Šťovíčka,[20] pro praktické využití poslouží přehledná pravidla sestavená Alexandrem Stichem a Radkem Lungou pro vydání Kořínkových *Starých pamětí Kutnohorských*.[21] Hlavní zásadou těchto prací je přiblížit barokní text čtenáři, usnadnit mu jeho porozumění a přitom nestírat specifika příznačná pro dobu vzniku díla.[22]

I u českého textu jsme tedy zasahovali především do podoby grafické se zachováním jeho fonetické stránky. Rušíme dva typy liter *s* (okrouhlé) a *ſ* (dlouhé), měníme *w* > *v*, počáteční a předložkové *v* > *u*, *j* > *í*, *g* > *j*. Nahrazujeme dvojhlásky *au* > *ou*, skupinu *eg* > *ej*, spřežky *ſſ*/*sſ* > *š*, *rž* > *ř*. Distribuci *i*/*y* upravujeme podle dnešní kodifikace, a to zejména po sykavkách, jak ve kmeni, tak v koncovkách. Podobně měníme i náslovné *s*/*z* (*způsob* > *způsob*). Velká písmena a interpunkci upravujeme v zásadě podle dnešního úzu. Největší problém při transkripci textu představuje kvanti-

[18] Viz např. titul hry *Gloriosus agon*, s. 528.

[19] Vintr, J.: Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické 121*, 1998, č. 3–4, s. 341–346.

[20] Šťovíček, I. a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, Praha 2002, s. 53–57.

[21] Stich, A. – Lunga, R. (eds.): *Jan Kořínek, Staré paměti kutnohorské*. Lidové noviny, Praha 2000.

[22] Podrobné shrnutí ediční problematiky při vydávání raněnovověkých českých textů viz disertační práce Bočková: *Historia S. Joannis Nepomuceni*, s. 188–196.

ta, jednak z důvodu rozkolísanosti dobového úzu, jednak pro sazečskou a tiskařskou nedůslednost. Nezasahujeme do samohláskových délek ve kmeni slov, respektujeme kvantitu předpon. Značných úprav doznala kvantita koncovková (např. u substantivních, adjektivních nebo slovesných tvarů: *veselosti* > *veselostí*, *umějic* > *umějíc*, *chodice* > *chodíce*, *naléza* > *nalézá*, *mysleji* > *myslejí*). Ustálené zkratky nerozepisujeme, upravujeme však jejich podobu podle dnešního úzu (*S.* > *sv.*). Typograficky je český tištěný text shodný s latinským.

II.1.4 Poznámky k českému překladu

Vedle editovaných latinských her a synopsí je zrcadlově umístěn jejich český překlad. Jde o prozaický převod dramatického textu, který nebyl vytvořen za účelem jevištního provozování těchto her. Výsledný text proto není ve verších a neusiluje o umělecké převedení latinského originálu, ale o postižení jeho obsahu a smyslu. Naším záměrem je však zároveň vytvořit takový překlad, který by obstál i jako samostatný text pro čtenáře neznalého latiny. Z tohoto důvodu si při překládání podržujeme určitou volnost. Z formálních důvodů a kvůli snazší orientaci čtenáře je paralelně k latinskému textu rozdělen do obdobně dlouhých řádků, aby si originál i překlad obsahově odpovídaly. Čísla řádků v překladu jsou analogická k číslům veršů latinského textu.

Pod překladem je umístěn věcný komentář, v němž se zaměřujeme na vysvětlení slov a jevů, které mohou být pro dnešního čtenáře neobvyklé či málo známé (historické události a epizody z legendy, dobové reálie, lokality a další). Do poznámek zařazujeme i charakteristiku vystupujících postav, objasnění etymologie jejich jmen, upozornění na vnitrotextové vztahy a dějová propojení nebo vysvětlení překladu některých latinských výrazů a spojení. Naší snahou je přiblížit výkladovými poznámkami kontext zkoumaných divadelních her a usnadnit pochopení jejich smyslu. Z důvodu hojného výskytu mytologických postav ve většině textů zařazujeme jejich výklad do Slovníčku antických jmen v závěru publikace a jejich opakovaným vysvětlováním nezatěžujeme poznámkový aparát. Komentujeme jen postavy méně známé nebo využité v textu hry v posunutém či neobvyklém významu.

V řeckých slovech, zejména vlastních jménech, vyznačujeme délky všech samohlásek v souladu s praxí obvyklou v odborných publikacích k řecko-latinské kultuře.[23]

[23] Viz nejnověji Horáček, F. – Chlup, R.: Přepis a skloňování řeckých vlastních jmen. In: Horáček, F. – Chlup, R.: *Učebnice klasické řečtiny*. Academia, Praha 2012, s. 370–372.

II.1.5 Rozbor a přehled editovaných rukopisů a tisků

Rukopisy her

Rukopisy editovaných her pocházejí ze dvou souborů textů, jejichž geneze byla pravděpodobně velmi podobná. Jedná se zřejmě o torza rukopisů her a dalších školních textů, zejména řečí, jež měly být odevzdávány do kolejní knihovny a v ní uchovávány. Oba korpusy zachycují jen poměrně krátký časový úsek, a navíc nezahrnují produkci v úplnosti. Ke ztrátě jednotlivých textů z původních souborů mohlo dojít jak během manipulace s archiváliemi po zrušení jezuitského řádu, tak již o desítky let dříve, kdy si text někdo z učitelů vypůjčil. Cesty souborů rukopisů tohoto typu z kolejní knihovny nebo archivu do moderních archivních fondů nelze dobře sledovat. Můžeme předpokládat, že byly po zrušení řádu spolu s gymnaziálními písemnostmi převezeny do Vídně, kde bylo pravděpodobně zjištěno, že jsou pro potřeby školské komise bezcenné, a asi proto byla většina z nich skartována. Zachování některých souborů je zřejmě dílem náhody nebo dnes těžko vysvětlitelných okolností.

Mechanismus vzniku jednotlivých rukopisů her ani větších celků také nedovedeme uspokojivě rekonstruovat. Je však pravděpodobné, že se jedná o opisy hotových textů, které vznikly až po provedení hry. Svědčí pro to několik skutečností: rukopisy jsou evidentně čistopisy, avšak často, jak ukázala ediční práce, nejsou opisy příliš kvalitní a nebylo by je možno používat jako texty k nácviku hry, rukopisy nenesou žádné známky používání a hry jsou často spojeny s texty, které s provedením příslušné hry nesouvisely. Nejčastěji byly zapsány a uloženy společně s řečí téhož učitele, která však byla pronášena při jiné příležitosti (někdy již na počátku školního roku). Někdy jsou do téže složky zapsány dvě hry či cvičení téhož autora pro tutéž třídu,[24] doloženo máme také postupné zapisování dramatických textů provedených v témže roce do jednoho svazku, bez ohledu na autora hry.[25] Jasným dokladem následného opisování her za účelem archivace je pak použití předem připravených knih, do kterých se texty zapisovaly postupně a kontinuálně, nelze proto uvažovat o svázání původně volných složek.[26]

Podle písařských rukou můžeme rukopisy rozdělit na autografy autorů her a na opisy, které byly pořízeny buď studenty gymnázia nebo jinými opisovači (koadjutory, školskými prefekty, popř. jinými učiteli). V části rukopisů můžeme identifikovat ruku korektora textu, snad autora hry, jinde zaznamenáváme střídání písařských rukou.

---

[24] Např. v souboru NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 999 jsou v jedné složce zapsána cvičení *Tempus Famae lapis Lydius* a *Tempori aptari decet* prováděná rétory roku 1733 (f. 500r–518v) či cvičení z předchozího roku, která jsou navíc zapsána v opačném pořadí, než byla prováděna: *Erothema morale*, květen 1732 (410r–417v), *Exercitium hebdomadarium super illud Thomae Kempensis*, 17. a 18. března 1732 (f. 418r–424r).

[25] NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 285r–318v.

[26] Příkladem takových knih jsou tři svazky her z koleje v Kladsku, které byly pro zapisování her používány na konci 17. století a poté opět v letech 1714–1722, šev mezi periodami najdeme v druhém svazku. BUW Akc. 1949 KN 238 f. 155.

Písařské látky i užité písmo jsou u všech rukopisů velmi podobné. Písmem všech textů je humanistická kurziva, jejíž čitelnost se liší podle míry vypsanosti ruky jednotlivých písařů a pečlivosti provedení opisu. Některé rukopisy nesou určité znaky kaligrafických tendencí, zejména snahy o napodobení tiskových typů v názvech her. Papír všech textů je mírně zažloutlý, bez známek napadení plísní či většího stupně degradace. Barva použitého inkoustu kolísá od světle hnědé až po velmi tmavé odstíny, u některých rukopisů dochází u jediné písařské ruky k častému střídání inkoustů, což umožňuje poznat rytmus písařovy práce. Zejména u evidentně žákovských opisů je tak zřejmé, že vznikaly postupně, po úsecích čítajících vždy několik desítek veršů.[27]

Čtyři z editovaných her pocházejí se souboru gymnaziálních písemností pražské novoměstské koleje, který je uchován v Národním archivu ČR ve fondu Stará manipulace pod signaturou J 20/17/18 (kart. 998–1000). Dnes není možné rekonstruovat, jakou cestou se tento soubor dostal mezi jezuitské písemnosti víceméně hospodářského charakteru, která se v tomto fondu nacházejí. Čítá přibližně 1550 folií, je rozdělen do čtyř složek, z nichž první tři obsahují převážně hry a poslední řeči. Toto rozdělení písemností na tematické skupiny je moderní a představuje poměrně radikální zásah do původního uspořádání, kde řeč a hra učitele téže třídy byly pohromadě. Řazení ve složkách her částečně zachovává původní chronologické pořadí, které je však dosti narušeno vlivem nešetrné manipulace s písemnostmi před včleněním do fondu (některé původní celky jsou tak rozptýleny) i novodobým uspořádáním složek.[28]

Soubor zachycuje tvorbu učitelů pražského novoměstského gymnázia přibližně od poloviny 20. do poloviny 40. let 18. století. Obsahuje celkem 84 textů her,[29] z nich přibližně u čtvrtiny se dochovaly také synopse, které byly k textu patrně přiloženy již během vytváření opisu či při ukládání k archivaci, dále 24 samostatných synopsí a přibližně 60 řečí. Korpus dokládá většinu dramatické produkce z let 1727–1745 (zcela chybí pouze léta 1730 a 1737), tvorba pro gramatikální třídy je zachována prakticky v úplnosti, z cvičení a her pro poetiku je zachována přibližně polovina, pro rétoriku se ale dochovaly pouze dvě hry a dva páry dramatických cvičení.

Editované hry jsou součástí tří různých původních souborů. Nejstarší hra *Vox clamantis* je zapsána v torzu svazku, v němž se nacházely hry provedené v roce 1724 a 1725. Zatímco ostatní tři hry svazku jsou psány stejnou, pečlivou (snad studentskou) rukou, zápis hry *Vox clamantis* (f. 299v–308v) je proveden jinou rukou poměrně zběžně a s velkým množstvím chyb. Druhou část téhož svazku pravděpodobně tvořily řeči stejných učitelů, které jsou dnes od her oddělené.[30]

Hry *Angelus ad aras* (f. 330r–337v) a *Vindex duliae* (f. 585r–592v), které jsou zjevnými autografy autora Antonia Machka, patřily do jiného většího souboru, který

[27] *Erothema morale*, NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 999, f. 410r–417v.

[28] Zatímco ve složkách v kart. 999 a 1000 je původní pořadí spisů zachováno nebo jen mírně narušeno, složka 1 kart. 998, a zejména její první část, má charakter rozsypu.

[29] Přehled dramat uložených v kartonech 998 a 999 viz Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*, s. 242–253.

[30] NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 1000, f. 1386r–1399v. Původní knižní blok o rozměrech 34 x 21 cm byl šit na čtyři vazy a zdoben červeno-zelenou stříkanou ořízkou, jeho celkový rozsah nelze odhadnout.

zahrnuje texty z let 1727–1733 psané na volných nebo prošitých, neoříznutých samostatných složkách (34 x 21 cm), na stejném papíře s vyznačeným zrcadlem pro psaní. Titulní listy obou her toto zrcadlo přesahují, u hry *Angelus ad aras* je navíc na první straně text uspořádán poněkud neobvykle ve dvou sloupcích. Ve hře *Vindex duliae* (f. 587v–588v, 50 veršů) vystřídal v přepisu autora hry dosti nedbalý opisovač. Důvod krátkodobého předání práce neznáme, ale můžeme vyslovit domněnku, že se jedná o práci horšího žáka uloženou jako trest či pro procvičení latiny. Poněkud překvapivé je, že učitel opis nezkontroloval a neopravil. Řeči, které Machek napsal pro stejné třídy jako hry, jsou dnes uloženy ve čtvrté složce souboru (kart. 1000, f. 1471r–1474v, f. 1521r–1524v), proto není jasné, zda byly původně přiloženy ke hrám nebo tvořily samostatný chronologicky uspořádaný soubor. Na titulní stránce hry *Vindex duliae* je připsáno jméno autora stejnou rukou jako na textech z let 1727, 1728 a 1731, z čehož usuzujeme, že označení mohl provést školský prefekt Sebastianus Loth (1681–1755), který u sv. Ignáce působil právě v letech 1727–1731.

Rukopis poslední hry *Divus Joannes Nepomucenus* byl součástí dnes rozptýleného souboru textů pro školní rok 1733/34, který je specifický tím, že hry a řeči pro jednotlivé třídy jsou zapsány vždy ve společné složce opatřené přebalem s označením třídy a roku (rozměry složek: 33 x 21 cm). Do složky textů pro střední gramatiku (kart. 998, f. 81r–94v), která je snad autografem J. Rirenschopffa, je vložena též tištěná synopse.

Dvě z editovaných her pocházejí z podobného souboru textů z gymnázia v Uherském Hradišti, který je dnes uložen rovněž v Národním archivu ČR ve fondu Jesuitica. Představuje podstatnou část archivu uherskohradišťské koleje,[31] který je součástí skupiny tzv. vídeňských jezuitik, předaných roku 1921 v rámci archivní dohody z Vídně a spojených se zbytkem fondu až v roce 1949. Ani u tohoto souboru her, řečí a jiných literárních písemností neznáme mechanismy a důvody dochování. Zdá se však, se si zachoval více z původního uspořádání než soubor z pražského novoměstského gymnázia. Celky jednotlivých let jsou často zachovány, texty pro jednu třídu jsou řazeny u sebe, řeč a hra jsou někdy opatřeny původním přebalem, jehož titulek na počátku 30. let 18. století uvádí také jméno autora.[32]

Soubor obsahuje několik tematicky či časově vymezených skupin textů z let 1729–1739, resp. 1748.[33] Největší objem zaujímají podklady pro školské divadlo, jde o asi 60 rukopisů her, pět rukopisných a deset tištěných synopsí. Tento korpus zachycuje prakticky v úplnosti představení připravovaná učiteli gramatikálních tříd, z nichž patrně chybí pouze dva texty z předpokládaných 44. Dobře je podchycena i tvorba pro poety, která zahrnuje také několikadílná dramatická týdenní či měsíční cvičení. Je ale škoda, že se dochovala jen malá část (tři z jedenácti) her psaných učiteli rétoriky.

[31] Další větší části se nacházejí v MZA v Brně a v ÖNB ve Vídni.

[32] Např. NA ČR, JS, sign. IIIo-446, kart. 175, f. 189r: *Opera magistri Thomae Grim pro anno 1730mo*.

[33] K souboru písemností blíže viz Bobková-Valentová: *Literární činnost*.

Rukopis hry *Divus Joannes Martyr* (IIIo-446, kart. 175, f. 56r–66v, 67 vacat, 27 x 19,5 cm) je pravděpodobně opisem pořízeným některým ze studentů, po němž práci opravil autor J. Winkler. Původní přebal ani řeč pronesená stejným učitelem či tištěná synopse se nedochovaly.

Rukopis hry *Mysterium a seculis tacitum* (IIIo-447, kart. 176, f. 54r–69v, 27 x 19 cm) je součástí jádra písemností vzniklých v roce 1732.[34] Je psán dvěma opisovači, kteří oba mohli být studenty gymnázia. Kvalita opisu se však velmi liší a střední část textu (od poloviny f. 58v do konce f. 59r, 57 veršů) vykazuje výrazně více chyb než ostatní části. Zjevné obtíže při přepisování mohly být důvodem, proč tento písař, podobně jako u hry *Vindex duliae*, nevystřídal kolegu na delší úsek textu. Rukopisu původně chyběl titul, za jehož připsání vděčíme autorovi hry, stejně jako za vročení a podpis na konci hry[35] i za nečetné opravy v textu, které však končí u v. 162. Nedílnou součástí textu hry byla pravděpodobně od počátku i tištěná synopse,[36] naopak k textu nepatřila žádná řeč.

Přehled rukopisů

Národní archiv ČR, fond Stará manipulace, sign. J 20/17/18
kart. 998, f. 86r–93v
[Joannes Rirenschopff]: ***Divus Joannes Nepomucenus*** *tenera in aetate virtutis et scientiae illustris idea, imitationi studiosae juventuti propositus*. Agente pro theatro academica mediae classis grammaticae juventute Pragae ad S. Ignatium a. 1734

kart. 998, f. 299v–308v
[Joannes Tiller]: ***Vox clamantis****, Mariae amantis echo sive S. Joannes Nepomucenus, qvondam dilectus a Matre pulchrae dilectionis, eidem tenerrima dilectione correspondens*. Hodie in theatro propositus ab infima grammatices classe Neo-Pragae 1724

kart. 998, f. 330r–337v
[Antonius Machek]: ***Angelus ad aras*** *D. Joannes Nepomucenus*. Pro theatro exhibitus a rudimentistis Neopragensibus 1729, 27. Maji

kart. 999, f. 585r–592v
Antonius Machek: ***Vindex duliae*** *Divus Joannes Nepomucenus*. Pro theatro exhibitus ab academica syntaxi Neo-Pragae 1731, 21. Maji

[34] Soubor her a řečí za rok 1732 bohužel nezůstal pohromadě a část, včetně druhé Jenischovy hry pro rétory, se nachází v kart. 177.

[35] Označení hry je provedeno stejně jako u hry *Primum supplicium culpae* (NA ČR, JS, sign. IIIo–448, kart. 177, f. 474r–483v), jejímž opisovačem byl však jiný student.

[36] Svědčí o tom patrně i původní opsání textu bez titulu, protože takovou praxi zaznamenáváme i jinde, např. u hry *Sol in India* (1740), NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 999, text f. 677r/v, 680r–688v, tištěná synopse f. 678r–689v.

Národní archiv ČR, fond Jesuitica
sign. IIIo-446, kart. 175, f. 56r–66v
[Joannes Winkler]: ***Divus Joannes*** *Nepomucenus patiendo* ***Martyr*** *gloriosissimus*. A media classe grammatices Hradistii cothurnum induta pro scena exhibitus anno 1729, die 21. Martii

sign. IIIo-447, kart. 176, f. 54r–69v
Antonius Jenisch: ***Mysterium a seculis tacitum****, lingva incorrupta sacramentalis merces silentii*. A. 1732

Tisky synopsí

Tisky synopsí jezuitských školských her jsou formálně dosti typizované a tiskařsky poměrně jednoduché. U tisků z 20. a 30. let 18. století se jedná převážně o jednolisty nebo dvojlisty foliového formátu, poloviční formát synopse *Angelus ad aras* je typický spíše pro 17. století a druhou polovinu 18. století (použit je též v synopsi hry *Divus Joannes coronatus*). Synopse hry *Divus Joannes invictus* má zmenšený foliový formát typický spíše pro slavnostnější příležitostné tisky. Tisky nejsou paginovány, ale používají stránkové kustody.[37]

V tiscích je použito jen drobných tiskařských ozdob, zejména jemných bordur či čar oddělujících titul a text, výjimečně ornamentů vyplňujících nepotištěnou část stránky.[38] Jako ozdoba slouží též zvětšené majuskule na začátcích odstavců, výjimečné jsou ozdobné iniciály.[39] Tisky jsou zakončeny pro jezuitská díla obligátní zkratkou řádového hesla (*Omnia*) *Ad majorem Dei Gloriam* – (O.) A. M. D. G., která bývá doplněna dovětkem o poctách Janu Nepomuckému. V synopsi hry *Mysterium a seculis tacitum* je heslo rozepsané, v synopsi hry *Angelus ad aras* snad z nedostatku místa chybí.

Tiskaři jsou uvedeni jen ve třech případech: synopsi hry *Unio sexaginta elegantiarum* vytiskl pražský staroměstský tiskař Karel Josef Jeřábek, litoměřickou hru *Sanctus Joannes athleta* tamní biskupský tiskař František Škrochovský a klatovskou hru *Gloriosus agon* typograficky pohledně, ale nepříliš kvalitně Jan Petr Kinczl v Jindřichově Hradci. Ostatní tiskaře neznáme, přesto je z úpravy tisku a použitých typů zřejmé, že ve stejné dílně byly vyhotoveny všechny opolské synopse a snad z klementinské tiskárny vyšly synopse her prováděných v tamním gymnáziu a možná i synopse hry *Divus Joannes Nepomucenus* z novoměstské koleje, která má s nimi některé společné rysy.

Editované synopse se dochovaly buď ve výše rozebraných souborech textů jako příloha k rukopisu hry, nebo ve zvláštních konvolutech. Konvoluty, v nichž se edito-

[37] V edici pro přehlednost zavádíme vlastní paginaci.

[38] Bordura se objevuje v *Divus Joannes invictus*, *Unio sexaginta elegantiarum*, *Gloriosus agon* a *Pharos famae naufragantis*, oddělení čarou v *Gratia indeptae rea gratiae*, *Vanitas vanitatum* a *Divus Joannes Nepomucenus*, ornament pouze na poslední straně synopse *Divus Joannes invictus*.

[39] Iniciála *B* v textu argumenta na titulní stránce synopse hry *Divus Joannes invictus*.

Book 1.indb 68 25.1.2016 10:03:43

vané synopse dnes nacházejí, jsou uloženy převážně v Národní knihovně ČR a vznikly jako soubory příležitostných tisků, jejichž uspořádání však postrádá jasnějšího systému a nedrží se ani čistě chronologického ani místního či tematického uspořádání. Svazky uložené pod signaturami 52 A 39 a 52 A 40 obsahují 130, resp. 143 tisků především běžných školských her, svazek 52 A 19 shromažďuje 122 tisků podobného typu, ale vzniklých ke slavnostnějším příležitostem (např. text melodramat *Fama sancta* a *Sub olea pacis*).

Synopse hry *Divus Joannes coronatus* se dochovala v Křižovnické knihovně v Praze v konvolutu tisků vztahujících se ke sv. Janu Nepomuckému.

Přehled tisků

Národní archiv ČR, fond Stará manipulace, sign. J 20/17/18
kart. 998, f. 82r–v
[Joannes Rirenschopff]: ***Divus Joannes Nepomucenus*** *tenera in aetate virtutis et scientiae illustris idea, imitationi studiosae juventuti propositus*. Agente pro theatro Perillustri, Nobili, Ingenua et academica mediae classis grammaticae juventute Pragae ad S. Ignatium anno 1734, mense ..., die ...

kart. 998, f. 329r–v
[Antonius Machek]: ***Angelus ad aras*** *D. Joannes Nepomucenus.* Pro theatro exhibitus a rudimentistis Neopragensibus anno 1729 / ***Anjel při oltáři*** *Svatý Jan Nepomucký*. Na lešení školním představený od mladeže první školy v Praze u sv. Ignatia léta 1729

sign. IIIo-447, kart. 176, f. 52r–53v
[Antonius Jenisch]: ***Mysterium a seculis tacitum****, lingua incorrupta sacramentalis merces silentii. Revelatum in magni confessionis sigilli Protomartyre S. Joanne Nepomuceno celebratum comica panegyri anno a DIVI passIone sUpra treCentos qVInqVagessIMo, saCrae Vero apotheosIs tertIo*. Quo Musis Hradistiensibus e veteri in novam digressis scenam magno huic sacramentalis consilii et judicii Angelo eadem vocali cordis et oris lingua dicabat, dedicabat, devovebat ligata et obligata universae gymnadis eloquentia

Národní knihovna ČR, sign. 52 A 19, adl. 80
[Augustus Grewer]: ***Sanctus Joannes*** *Nepomucenus invictus sacramentalis silentii* ***athleta****, fidelis Jesu Christi ad iniqua praesidum tribunalia silentis et patientis ad mortem usque aemulator. Piae Excellentissimorum, Illustrissimorum, Reverendissimorum, Perillustrium, Reverendorum et Praecellentium D. Sodalium meditationi, imprimis honori et venerationi Reverendissimi, Perillustris ac Amplissimi Domini, Domini Josephi Mika, Sacri, Candidissimi, Canonici ac Exempti Praemonstratensium ordinis in Celeberrimo ac Regio Doxanensi Parthenone Praepositi infulati, Sacrae, Caesareae, Regiae ac Catholicae Majestatis Consiliarii et Regni Bohemiae Praelati Dignissimi, Almae Sodalitatis Beatae Virginis Mariae ab Archangelo salutatae Rectoris Meritissimi,*

et Reverendissimorum, Amplissimorum Assistentium et Benefactorum lugubri scena sub Patientis Domini ferias ab eadem Sodalitate propositus et dicatus. Agentibus pro theatro facultatis oratoriae studiosis ejusdem Congregationis sodalibus in Regio-Caesareo Litomericensi gymnasio, anno 1732, mense Aprili

Národní knihovna ČR, sign. 52 A 39
adl. 11
[Bernardus Pannagl]: ***Divus Joannes*** *Nepomucenus* ***invictus*** *Christi Martyr, in silentio secreti confessionis et in spe publicae canonizationis gloriosus*. Actione theatrali honoratus ab Illustrissima, Perillustri, Nobili ac Ingenua juventute facultatis oratoriae in collegio academico Soc. Jesu Pragae ad S. Clementem anno 1701, mense Majo

adl. 58
[Joannes Tiller]: ***Gratia indeptae rea gratiae*** *ad tribunal Matris Gratiarum votivo absoluta, debito in S. Joanne Nepomuceno quondam recuperatae sospitatis ergo ad beneficas Mariae aras ex voto peregrino*. Hodie in theatrum assumpto ab Illustrissima, Perillustri, Praenobili, Nobili ac Ingenua mediae classis grammatices juventute Pragae ad S. Clementem anno 1725, mense Majo, die ...

adl. 59
[Joannes Winkler]: ***Gloriosus*** *Divi Joannis Nepomuceni pro sigillo poenitentiae* ***agon****, veneration Sancti Protomartyris scenice adumbratus*. Anno ab apotheosI DeCVrsoqVe soLennIVM eIVs IVbILo, agente pro theatro Perillustri, Nobili ac Ingenua supremae classis juventute Glattoviae, die ..., mense Majo

adl. 60
[Antonius Jenisch]: ***Mysterium a seculis tacitum****, lingua incorrupta sacramentalis merces silentii. Revelatum in magni confessionis sigilli Protomartyre S. Joanne Nepomuceno celebratum comica panegyri anno a DIVI passIone sUpra treCentos qVInqVagessIMo, saCrae Vero apotheosIs tertIo*. Quo Musis Hradistiensibus e veteri in novam digressis scenam magno huic sacramentalis consilii et judicii Angelo eadem vocali cordis et oris lingua dicabat, dedicabat, devovebat ligata et obligata universae gymnadis eloquentia

adl. 65
[Joannes Tiller]: *Nobilissima sapientis lectio* ***Vanitas vanitatum****, ex libro aeternae veritatis desumpta et pro fundamento Coelestis in terra occupationis Adolpho, illustri stirpis avitae surculo, per Sacratiorem Magistrum Joannem Nepomucenum quondam recitata*. Hodie in theatro repetita agente Celsissima, Illustrissima, Perillustri, Praenobili, Nobili et Ingenua syntaxi Pragena ad S. Clementem anno 1726, mense ..., die ...

adl. 78
[Carolus Walhoffen]: ***Sacratior Gratiarum trias*** *sive S. Joannes Nepomucenus in basilica Lateranensi D. Joanni Baptistae et Evangelistae sacra gratioso litigio Sanctorum fastis adscriptus*. Scenice celebratus a Perillustri, Nobili, Praenobili ac Ingenua juventute mediae classis grammaticae Oppolii, anno 1729, die ..., mense ...

adl. 82
[Antonius Machek]: ***Pharos famae naufragantis*** *D. Joannes Nepomucenus*. Pro theatro exhibitus ab infima classe grammaticae Neo-Pragae anno 1730, mense ..., die ...

adl. 113
[Josephus Werner]: ***Supremi honores*** *sacerrimis exuviis Divi Joannis Nepomuceni ad festivas stellarum faces devoto planetarum studio peracti*. Oratoriae et poëticae facultatis opera in scenam dati Oppolii in gymnasio Societatis Jesu anno 1729

adl. 114
[Joannes Braun]: ***Pietas spectata*** *per ignes et aquas, historico-ideali dramate honorI et VeneratIonI DIVI IoannIs NepoMVCenI affeCtVose proposIta* a Perillustri, Praenobili ac Ingenua suprema grammatices classe Oppolii, mense Junio, die ...

Národní knihovna ČR, sign. 52 A 40, adl. 32
[Joannes Pelletius]: ***Unio sexaginta elegantiarum*** *Paraquariam nactus Nepomuci, istum olim Wenceslaus Piger in Albim et Moldavam projecit, pia Bohemia in sacrarium Beati Viti conjecit, eundem subinde decurente anno jubilaeo coronatus Bohemorum leo annulo Piscatoris inserendum in Urbe Romana proposuit*. Super Unione hoc melodrama offerendum patrio spectatori composuit et pro theatro exposuit academica rhetorica gymnasii Societatis Jesu Neo-Pragae 1725, mense Junio, die ...

Křižovnická knihovna, sign. XVIII G 10, sv. 9, adl. 63
[Antonius Sindt]: ***Divus Joannes*** *Nepomucenus virescente inter undas laurea Martyr gloriose* ***coronatus***. Dramate exhibitus a rhetorica Micropragena 1748

II.2 EDICE RUKOPISNÝCH TEXTŮ HER A JEJICH SYNOPSÍ

II.2.1 Angelus ad aras[1]

Hra *Angelus ad aras* (Anděl u oltáře) představuje Jana Nepomuckého jako malého chlapce, který na cestě za vytouženou ministrantskou službou překonává nástrahy svých soupeřů, aby se s nimi v závěru smířil a jako služebník u oltáře se pro všechny stal vzorem hodným následování. Tento dramatický text sepsal učitel Antonius Machek (1705–1760)[2] pro rudimentisty, žáky nejnižší třídy jezuitského gymnázia v Praze na Novém Městě, kteří nacvičené divadelní představení sehráli 27. května roku 1729, tedy krátce po kanonizaci Jana Nepomuckého (19. března).

Dochování: Jediný dochovaný rukopis hry je uložen v Národním archivu České republiky.[3] Písmo je úhledné a poměrně dobře čitelné. Od třetí scény se kvalita písma zhoršuje a objevuje se více škrtů. Všechny opravy můžeme označit za autorské, většinou podmíněné metrickými důvody, některé navíc naznačují, že jde o přepis z konceptu.[4] Předpokládáme, že jde o Machkův autograf, neboť rukopis hry je totožný s autorovými vlastnoručně psanými řádovými sliby.[5]

Ke hře se dochovala tištěná latinsko-česká synopse,[6] podávající stručný dvojjazyčný přehled děje. Existence synopse i kompletního textu ukazuje v případě této hry na mechanismus jejich vzniku. Obsahy jednotlivých scén v synopsi jsou totiž totožné s úvodním shrnutím na začátku každé scény v textu hry. V synopsi na sebe tyto výtahy plynule navazují, ovšem sekundárně rozdělené a vložené do vlastního textu hry působí na některých místech elipticky.[7]

Struktura: Struktura hry je ve srovnání s obdobnými hrami poněkud neobvyklá. Rozsahem (759 veršů) je spíše průměrná, ale vymyká se rozčleněním pouze do

---

1 Podrobněji se této hře věnuje příspěvek Bobková, K. – Bočková, A.: Antonín Machek – Angelus ad aras D. Joannes Nepomucenus. Jezuitská školská hra k oslavě sv. Jana Nepomuckého. In: *Barokní Praha – Barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách*. Archiv hl. m. Prahy a Scriptorium, Praha 2004, s. 955–974.
Hru *Angelus ad aras* nastudoval u příležitosti výstavy Sláva barokní Čechie divadelní soubor Lauriger. Tvořila jádro představení nazvaného *Ad honorem S. Joannis Nepomuceni*, které mělo premiéru 13. 6. 2001 v Památníku národního písemnictví v Praze.

2 K autorovi podrobněji viz s. 573–576.

3 NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 330r–337v.

4 Nejčastější typy korekce textu: přepis slov z konce verše na začátek následujícího nebo naopak, vpisky nad řádek, změna slovosledu apod.

5 *Professi quatuor votorum*, ARSI, sign. Germ. 45, f. 304r, 305r.

6 NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 329r–329v.

7 Viz text hry, pozn. k úvodu 2., 4. a 5. scény.

pěti scén (*inductiones*), což by mohlo být inspirováno stavbou antických dramat. Pátá scéna navíc délkou téměř 300 veršů daleko přesahuje scény ostatní. Název *inductio* zde překládáme raději jako „scéna" než jako „výstup", kterých je z hlediska dramatického v každé scéně několik.[8] Další zvláštností je uvedení plného textu recitativů, árií a zpěvů (*cantus*). Úvodní *argumentum* o dětství a ministrantské službě Jana Nepomuckého tvoří značně upravený citát ze čtvrté knihy Balbínova spisu *Miscellanea*, nazvaného *Bohemia Sancta*.[9] Podobně *vejtah* v české části synopse vychází zřejmě z dobového překladu legendy B. Balbína, i když se s ním shoduje jen částečně.[10] Vlastní hru zahajuje *prologus*, tedy jakási předehra, a to jak ve smyslu hudebním, tak obsahovém. Střídají se v něm recitativy a árie dvou alegorických postav (Genius Jana Nepomuckého a Genius Euchara), kteří shrnují hlavní téma celé hry, Janovu touhu po ministrování. Následuje již zmiňovaných pět scén, do třetí a páté jsou vloženy *cantus* (do v. 271 a za v. 629, 663), které zřejmě zpíval sbor. První z nich vkládá autor dokonce doprostřed verše v promluvě jedné z postav. Hra vrcholí obvyklým *epilogem* v podobě recitativu a árie, u nichž není uvedena zpívající postava, ale pravděpodobně představení takto uzavíral duchovní Eucharus, který pronáší poslední repliku závěrečné scény a podtrhuje tak poučení, které z celé hry vyplývá.

Postavy: Protagonistou hry je Jan Nepomucký, ostatní postavy, stejně jako řada epizod v ději, slouží často k ilustrování jeho jednotlivých vlastností. Autor ho předvádí jako chlapce (často v textu nazýván *parvulus* – „hošík, maličký"), který ačkoliv se sotva naučil mluvit,[11] plane touhou stát se ministrantem. Díky své zbožnosti, horlivosti, píli a učenlivosti[12] dosáhne i přes všechny překážky svého cíle a může pomáhat při bohoslužbě. Hlavními Janovými protivníky je pětice soků označených obecným výrazem *aemulus* a jen výjimečně oslovených jménem (Petrus, Phanellus, Philindus, Fabius). Tito chlapci, o něco starší než Jan, jsou vykresleni jako líní, nepřející, škodolibí, hašteřiví a zejména ziskuchtiví.[13] Ministrování je pro ně pouze zdrojem drobných dárečků, o které se však nechtějí nechat připravit. Jana posměšně označují výrazem *sanctulus* („svatoušek") a vymýšlejí proti němu lsti a úklady, nakonec se ovšem sami nedokážou dohodnout a poperou se přímo v kostele. Svých činů v závěru litují a prosí, aby se mohli stát Janovými pomocníky.[14]

Janovou oporou je Eucharus, který ho nazývá svým chráněncem (*cliens*), ukazuje mu cestu ke zbožnosti a pomáhá mu dosáhnout vytčeného cíle. Eucharů ovšem vy-

---

8 V synopsi je v latině užito názvu *scena*, v češtině *uvod*.

9 Balbinus: *Bohemia Sancta*, s. 95–96, citace viz synopse, pozn. b.

10 *Život s. Jana Nepomucenského*, 1684, s. 4–5, citace viz synopse, pozn. c.

11 *Cum etenim mihi / Fandi est potestas vix data, haud novi probe / Responsa ferre* (v. 133–135).

12 Jan je ve hře charakterizován sérií adjektiv: *modestus, pius, vigilans, diligens, constans, sedulus, probus, dignus angelicae servitiae*.

13 Také soky charakterizuje celá řada adjektiv: *indignus, immodestus, negligens, desides, ineptus, petulans, rabidus, tenax lucri, improbus, ingratus, pervicax*. Prostřednictvím těchto výrazů se studenti naučili velké množství synonym pro dobré i špatné vlastnosti.

14 *Huic comministros esse nos saltem fave / Jamqve meliores aemulatores facis / Comitesqve ad aras* (v. 745–747).

stupuje ve hře pět, tudíž lze toto slovo těžko chápat jako vlastní jméno, spíše jde o označení jakéhosi duchovního rádce a dobrodince. V závěru hry získává Jan nad Eucharem morální převahu, když na rozdíl od něj dokáže sokům odpustit a vyprosí si je za společníky při ministrování.[15] Průvodcem na cestě (skutečné i duchovní) mu je Sophenus, Janův starší a rozumnější druh a ochránce.[16] V rozhodujícím okamžiku se však zachová zbaběle, prchá před domnělými lupiči a nechává jim Jana napospas.[17] Ve srovnání s ním má tedy vyniknout Janova odvaha, resp. neochvějná víra v Boží ochranu. Důležitou roli v příběhu hrají ještě tři žebráci, kteří naleznou ztracené ministrantské předpisy a za almužnu je věnují Janovi. Jejich charakter je v podstatě neutrální, ačkoliv ostrá hádka o almužnu může vyznívat jako paralela k hádce soků v závěru hry. Navíc jejich prostřednictvím mohl autor vykreslit další Janovy přednosti: soucit a štědrost.

Mezi vedlejší postavy patří dva žáci a učitel, s nimiž autor rozehrává výstup ve škole. Srovnání se spolužáky dává vyniknout Janově píli a zbožnosti, neboť kromě něj se žádný z nich nenaučil předepsaná pravidla pro ministrování, za což jsou také všichni potrestáni. Pozdržení děje při Janově a Sophenově putování ke kostelu způsobí dva vinaři, kteří chlapce přistihnou při trhání hroznů. Poté, co se vyjasní, že Janův otec je majitelem vinice, mohou pokračovat v cestě. Tato epizoda má ukázat Janovu laskavost, když sluhům jejich přílišnou horlivost odpouští. Okrajovými postavami, vystupujícími často v jediné replice, jsou sluhové, otec, lékař, kuchař, lovec, rybář, řemeslník, stařec či kostelník. K tak vysokému počtu postav (kolem čtyřiceti) vedla učitele zřejmě snaha zapojit do hry co nejvíce žáků třídy, byť některé jen v epizodních rolích. Proto také znásoboval jednotlivé typy postav (pět soků, pět Eucharů, tři žebráci, dva žáci, tři ministranti, dva vinaři apod.), a tak navíc získal možnost rozehrát mezi nimi dialogy nebo dramatické akce.

Děj: Základní dějová linie spočívá v postupném sledu jednotlivých epizod. V první scéně vystupuje zbožný Jan a Eucharové, kteří marně shánějí ministranty pro bohoslužby. Odmítnuti línými soky potkávají nakonec Jana, který ochotně souhlasí s nabízenou službou. Dostává od nich ministrantské předpisy, pravidla, kolem nichž se pak odvíjí další děj. Ve druhé scéně se představují sokové, kteří mají v úmyslu tak dlouho odkládat službu u oltáře, dokud jim za ni kněz nenabídne štědré dárečky. Takový záměr by mohl překazit Jan, pokud by chtěl ministrovat nezištně. Proto mu jeden ze soků odcizí zapůjčená pravidla, ovšem vzápětí – což je poněkud násilný obrat v ději – je sám ztratí. Příběh se ještě více komplikuje ve třetí scéně, v níž Eucharova pravidla najdou žebráci. Jan je nešťastný z jejich ztráty, ale dokáže Eucharа přesvědčit o své upřímné touze po službě u oltáře. Ve čtvrté scéně přichází částečné rozuzlení, neboť žebráci darují Janovi za jeho štědrost pravidla, která našli. Jan se je hned naučí, ve škole prokáže jejich znalost a spolu se Sophenem odchází do kostela. Proto se mu sokové v páté scéně pokoušejí klást další překážky. Jakmile zjistí, že

[15] *Rursus triumphas Eucharum* (v. 750).
[16] *Caveto manus / Inferre Domini filio* (v. 549–550).
[17] *Heu / Me! Fugio! Cacos!* (v. 603–604).

dostal povolení k ministrantské službě, rozhodnou se mu ji překazit pomocí léčky. Zinscenují přepadení, při kterém však zasáhne Eucharus a chlapce zachrání. Přesto kvůli zdržení přichází Jan do kostela pozdě, poslední plánovaná mše právě končí. Naštěstí se od naříkajících ministrantů dozvídá, že se chystá ještě jedna mimořádná mše pro procesí poutníků. Sokové se však nevzdávají a pokoušejí se provést poslední úskok přímo v kostele: chtějí Janovi zabrat všechny svaté knihy i obřadní šaty. Scéna vrcholí v sakristii, kde se sokové nakonec sami mezi sebou poperou. Přistiženi projeví lítost a po nezbytném odpuštění přistupují společně s Janem k ministrantské službě pro větší slávu Boží.

Děj hry tedy není příliš spletitý, nevystupují zde alegorické postavy, základem nejsou dlouhé monology ani deklamace, postavy jsou černobílé a schematické. Jednoduchost a srozumitelnost odpovídá věku chlapců, pro něž byla hra určena. Zřejmá přímočarost a přehlednost se projevuje už vymezením místa děje. Veden legendou zasazuje autor hru do Nepomuku a okolí, jednotlivé scény se odehrávají na ulici, ve škole či v sakristii klášterního kostela cisterciáků pod Zelenou horou. K uvedení do daného prostředí napomáhají repliky postav, které v úvodu scény pro diváka vysvětlují, kde se právě nacházejí.[18] Z toho můžeme usoudit, že se při inscenaci počítalo spíše s jednoduchými, náznakovými kulisami. Dramatický spád umocňují živé dialogy, nové výstupy často začínají oslovením, což divákům i samotným představitelům usnadňuje identifikaci postav a tím i orientaci v ději (*Amphilon, Petre, Parvule, Vive Joannes, Vivito virorum optime, Dulcis pater* atd.). Krátké úsečné repliky navozují představu skutečného rozhovoru,[19] rychlé střídání promluv postav někdy působí až dojmem skákání si do řeči.[20] První dvě scény sice začínají delšími poetickými monology,[21] ale další scény nás vnášejí rovnou do děje, pátá dokonce uprostřed verše (v. 460b). V průběhu hry se tempo a dramatičnost akce stupňuje až k závěrečnému vyvrcholení. V celém ději několikrát použitý motiv trojího opakování (sokové připravují tři úskoky, žebráci třikrát prosí o almužnu, Jana tři různé okolnosti zdržují na cestě do kostela apod.) je snad možné chápat jako aluzi na typický pohádkový prvek.

Jazyk a styl: Věku aktérů odpovídají také některé jazykové prostředky, jako např. zdrobněliny (*servulus, parvulus, praemiola, chartula*, *latrunculus, misellus*). Školské prostředí nám může připomínat i často používané oslovení chlapců jako bandy drzounů (*turba petulans, turba tumultuans, rabida turba, turma nimium pervicax*

[18] *Sophene, cerne vineam ubertim botris / Turgere* (v. 537–538); *Favente Caelo proximum templo nemus / Ingredimur* (v. 576–577); *Sacrarii hilares ecce jam instamus loco* (v. 681).

[19] Kupř. při rozhovoru soků v závěru druhé scény (*Qvis ergo? Itane? Factum bonum, Est Euchari*, v. 221–231) nebo čtyři promluvy tří postav v rámci jediného verše (*Eucharus? – Is ipse. – Nate! – Qvid mater jubet?* v. 170).

[20] Například v hádce žebráků o almužnu: *Sed ratio certum facit... / ...te sustulisse. – Non tuli* (v. 338–339); *Tace! / Vos abstulistis. – Tu prehendisti* (v. 341–342).

[21] Jan v modlitbě projevuje svou lásku k Bohu (v. 50–78) a v protikladu k němu sok lituje, že byl násilně vytržen ze spánku (v. 140–152).

atd.), na něž i dále navazují slovesné tvary v singuláru.[22] Díky opakování typických slovních spojení a vazeb se studenti mimoděk učili obratům vhodným pro překlad do latiny.[23] Jednak tak cvičili již probranou látku, jednak si učitel vytvářel zásobu příkladů pro další jazykové výklady. Také syntaktické jevy ve hře použité neměli zřejmě studenti ještě aktivně osvojené. Zdráháme se totiž uvěřit, že by žáci nejnižší třídy ovládali jak veškerou syntax pádů a slovesné vazby, tak i funkce konjunktivů, ablativ absolutní, infinitivní vazby či gerundia a gerundiva.[24] Spíše se je studenti takto hravou formou naučili jako obraty, které si pak mohli vybavit, když dospěli k výkladu daného jazykového jevu. Podobnou didaktickou funkci může mít i četný výskyt řeckých slov (*eleemosyna, Mysta, sacchara, charta, chorea, scheda*) nebo jmen etymologicky vycházejících z řečtiny (Eucharus, Sophenus, Amphilon, Harphadax). U této hry je patrně největší disproporce mezi reálnou znalostí latiny (drtivá většina studentů se ji neučila ani rok) a užitými jazykovými prostředky.

Ze stylistických ozdob nalezneme v textu bohaté metafory, obrazná pojmenování, přirovnání, paralely či protiklady.[25] Obohacení výrazu napomáhají synekdochy či konkretizace,[26] v metonymiích jsou hojně zařazena jména mytologických postav,[27] možná také za účelem opakování probrané látky. Rozvinuté poetické obrazy nacházíme v monologických pasážích,[28] i když poněkud nepřesvědčivě působí, když jsou pronášeny ústy malého Jana, který se podle svých slov sotva naučil mluvit. Vtipně vyznívají expresivní výrazy, jimiž sokové vyjadřují rozhořčení nad Eucharovým jednáním nebo se zapřísahají, že se nikdy nepřátelili s Janem.[29] Poetismy, rčení, přirovnání či nadsázka jsou vloženy i do běžného dialogu, což někdy může text ozvláštnit, jindy však působí poněkud strojeně.[30] Expresivní až hrubé výrazy a repliky živě do-

---

22 *Heus turma nimium pervicax! Fores sacras / Clamore tanto polluere non te pudet? / Et vestimenta et codicem huc defer sacrum, / Indigna tanto munere* (v. 711–714).

23 Často šlo o spojení související s částmi lidského těla (např. *pedem inferre, fesso pede, curta aure, ignato pedi, tardato pede, pedem tenere, manu tenere*) nebo různé slovesné vazby (*scholas / domos / templum petere, manum inferre* apod.).

24 *Numini vero hostiam / Mysta offerente, qvid esse faciendum putas?* (v. 422–423); *Astris abactis lumine incolumem beas / Phoebi intuendo* (v. 67–68); *Utiqve gauderet probe / Adeo fuisse conditam a nobis stropham* (v. 182–183); *Cui cubilis cura purgandi data est* (v. 253); *Si possiderem, sine mora vestris darem / Oculis videndum* (v. 328–329); *Arte enim exhibita prius / Arae obseqvendi publice, subito sacras / Eundi in aedes copiam nactus fuit* (v. 482–484) a další.

25 *Nunc animus orbis extima / Percursat inqvietus, / Nunc oculus aedis intima / Scrutatur immodestus* (v. 25–28); *Vosmet indignos agunt / Delicta vestra, hunc sanctitas dignum facit* (v. 743–744).

26 *Nostrum Magister verticem jussis gravat* (v. 383); *vestris darem / oculis videndum* (v. 328–329); *dextra praedatrix adest* (v. 547) apod.

27 *An Phoebe reqviem debitam membris tulit?* (v. 80); *Qvae Tua, spectante hoc Phoebo, servitia sumo* (v. 694).

28 *Reserare imum cordis et primas sacro / Aetheris ad auras impetu defer preces* (v. 55–56); *Morpheus dotes fere / Similes adeptus fontium est, gracilis qvibus / Facies qvieto est Jove, sed amissam semel / Turbante dextra gratiam segne induunt* (v. 141–144).

29 *O rem nefandam!* (v. 611); *Provoco testem Polum / Nunqvam patrasse me facinus adeo improbum* (v. 510–511).

30 *Numqvid sub ipsas excitae Aurorae faces / Sacros ad aras jussit ornatus geri?* (v. 95–96); *Non omne, qvod splendescit, esse aurum puta* (v. 198); *Et adhucdum viget / Nexus hic amoris, sponte Joanni obtulit / Normam* (v. 507–509); *Invisum Eucharum! / Mihi sicne textam praescidit telam doli?* (v. 609–610).

kreslují hádky či rvačky žebráků nebo soků.[31] Stylistická bohatost se projevuje využíváním celé škály synonym jak u jednotlivých výrazů, tak u slovních spojení.[32]

Veršová stavba: Základní metrickou formou hry, běžnou pro jezuitské školské produkce, je jambický trimetr s řadou licencí. Určitou zvláštnost představuje rozdělení verše na dvě části, ať už přerušením v podobě zpěvu (v. 271a–271b), nebo začátkem nové scény (v. 460a–460b). Kromě jambického trimetru nacházíme v mluveném textu hry jeden monolog v elegickém distichu – použité metrum má zdůraznit důstojnost a vážnost této pasáže, v níž Jan Nepomucký deklamuje svou modlitbu k Bohu.[33] Odlišnou formu mají pasáže zpívané: recitativy, jak se zdá, nemají pevnou veršovou stavbu (metrickou ani rytmickou), árie jsou ve verši přízvučném a převládá v nich rým (často gramatický nebo absolutní), zpěvy (*cantus*) jsou také převážně přízvučné a rýmované.

Těžiště hry *Angelus ad aras* spočívá v jejím výchovném zaměření, a to jak v rovině morální (zdůraznění andělských ctností a představení Jana Nepomuckého jako vzorného a příkladného ministranta), tak v rovině didaktické (v procvičení prostředků jazykových i stylistických). Ze způsobu zpracování výrazně vystupuje učitelova snaha umístit děj i zápletku do horizontu svých studentů, malých chlapců, která zvyšuje kontrast mezi vážností námětu a až dětsky naivní realizací. Jednoduchá, výrazně dialogická a místy i vtipná hra, v níž studenti ztvárňovali své vrstevníky, tak přinášela snadno pochopitelný příklad, morální poučení i pobavení.

---

31 *Curas profecto tu anxias buccae geris* (v. 205); *Comprimito mendax labrum!* (v. 329); *Qvid falsa narras?* (v. 481); *Qvid, turba petulans, Euchari famam improbo / Lacerare tentas dente?* (v. 656–657); *Impetu tanto abstine, / Forte tibi, nane, dexteram cedam? Apage* (v. 704–705); *Da, vel senties diras manus* (v. 710).

32 Výrazy pro ministrantská pravidla (*formula, norma, responsa*), měšec (*saccus, bursa, arca, locellum*), almužnu (*munera, eleemosyna, stips, bolus mendicitatis, largitas*), žebráka (*Codrus, mendicus, vagus, Irus, miser, pauper*), chrám (*templum, aedes sacra, domus sacra, fores sacrae*), dům (*Lares, Penates, domus, mansio, aedes*) apod., spojení „naučit se, zapamatovat si" (*menti / animis imprimere, animo tenere / possidere*), spěchat, dát se rychle na cestu (*via est urgenda alacrius, currere / properare alacri pede, provolare celeri pede*) atd.

33 V. 692–701.

[329r]

Angelus ad aras
D. Joannes Nepomucenus
Pro theatro exhibitus
a rudimentistis Neopragensibus anno 1729

Anjel při oltáři
Svatý Jan Nepomucký
Na lešení školním představený
od mladeže první školy[a] v Praze u sv. Ignatia léta 1729

Argumentum

Joannes ut primum fari per aetatem potuit, formulam Sacrificio divino ministrandi exacte perdidicit. Eaque in usum deducta, ex oppidulo patrio ad Matris Divinae aedem sub Auroram quotidie excurrens, sedulam angelico ministerio addixit operam. Ex P. Balbino, l. IV. Miscellaneorum.[b]

Vejtah

Jan když podlé věku mluviti se naučil, snážil se uměti způsob, jakéhož dítky kněžím při mši svaté přisluhující uživají. A jej již umějíc, každodenně z městečka do kostela Matky Boží chodíce, pilně jest anjelskou službu při oltáři vykonával. Tak P. Balbinus, l. IV. Miscellaneorum.[c]

Prolusio

Exhibet Joannis par Angelis ad aras ministerium.

Předhra

Představuje Jana při oltáři služebnost podobnou anjelské.

Scena I.

Eucharus[d] Joannem eucharisticum subinde ominatus ad aras ministrum, eidem sacri ministerii formulam tradit.

---

[a] Nejnižší třídy.

[b] Cf. Balbinus: *Bohemia Sancta*, s. 95–96: *Puer Joannes, ut primum fari per aetatem potuit, formulam Sacrificio divino ministrandi exacte perdidicit, eaque in usum deducta, nullo postea impellente, quottidie cum prima Aurora ex oppido ad Cisterciense coenobium decurrere, omnibus ex ordine, quotquot Sacra facerent, Sacerdotibus ad aram servire consvetudinem sibi fecit* [...].

[c] Cf. *Život s. Jana Nepomucenského*, 1684, s. 4–5: *Pacholátko Jan, když podle věku mluviti se naučil, snažil se uměti způsob, jakéhož dítky kněžím při mši svaté přisluhující užívají; a beze všeho přinucení každodenně na úsvitě z městečka do kláštera cisterciensk*ého *vycházel a všem kněžím mši svatou sloužícím přisluhovati obyčej měl* [...].

[d] Původ jména Eucharus je jistě aluzí na eucharistii; adj. *eucharis, e* – vlídný, milý, příjemný (cf. Sir 6,5: *verbum dulce multiplicat amicos et mitigat inimicos et lingua eucharis in bono homine abundat*).

[329v]

Uvod první

Eucharus předzvědouce, že Jan pilný při oltáři služebník bude, jemu ministranci[e] dává.

Scena II.

Quam aemulus, praemiola a ministerio conferri solita sibi ereptum iri submetuens, clam tollit. Eandem et ipse inter sociorum plausus amittit.

Uvod druhý

Kterou nepříznivý tovaryš,[f] obávaje se, aby obyčejné odplaty[g] od ministrování dávané Jan sám napotom nedostal, soukromě[h] bere. Tu ale i on mezi tovaryšších svých veselostí ztracuje.

Scena III.

Eucharus concessae formulae a Joanne rationem exposcit, qua non deprehensa, aliorum in ministerio incuriam reprehendit et deinceps formulae recuperandae spem facit.

Uvod třetí

Eucharus o dané ministranci Jana se vyptává; kterou když nenalezá, jiných v službě Boží nedbandlivost[i] představuje a Janovi, že ministrance se najde, náději dává.

Scena IV.

Imo optate repertam Joannes sedule perdiscit, et probata angelice ministrandi peritia, in ecclesiam excurrendi facultatem obtinet.

Uvod čtvrtý

Ano vinšovaně[j] již naleznutou Jan se učí, a když svou v službě anjelské představuje umělost[k] Eucharovi, by do kostela jíti mohl, dovolení dostává.

Scena V.

Unde novos obices eidem ponere frustra meditantur aemuli, quippe juvante Eucharo Joannes copiam ministrandi nactus assiduus ad aras Angelus.

---

e Ministrantská pravidla.
f Nepřející druh, soupeř, sok.
g Obvyklá odměna.
h Tajně.
i Nedbalost, nezájem.
j Nad očekávání, nade všechna přání.
k Znalost.

Uvod pátý

To slyšíce nepřízniví tovaryšši, nový překážky jemu představiti[l] darmo myslejí; nebo[m] skrze pomoc Euchara Jan k Božské službě přichází, budoucí napotom pilný při oltáři anjel.

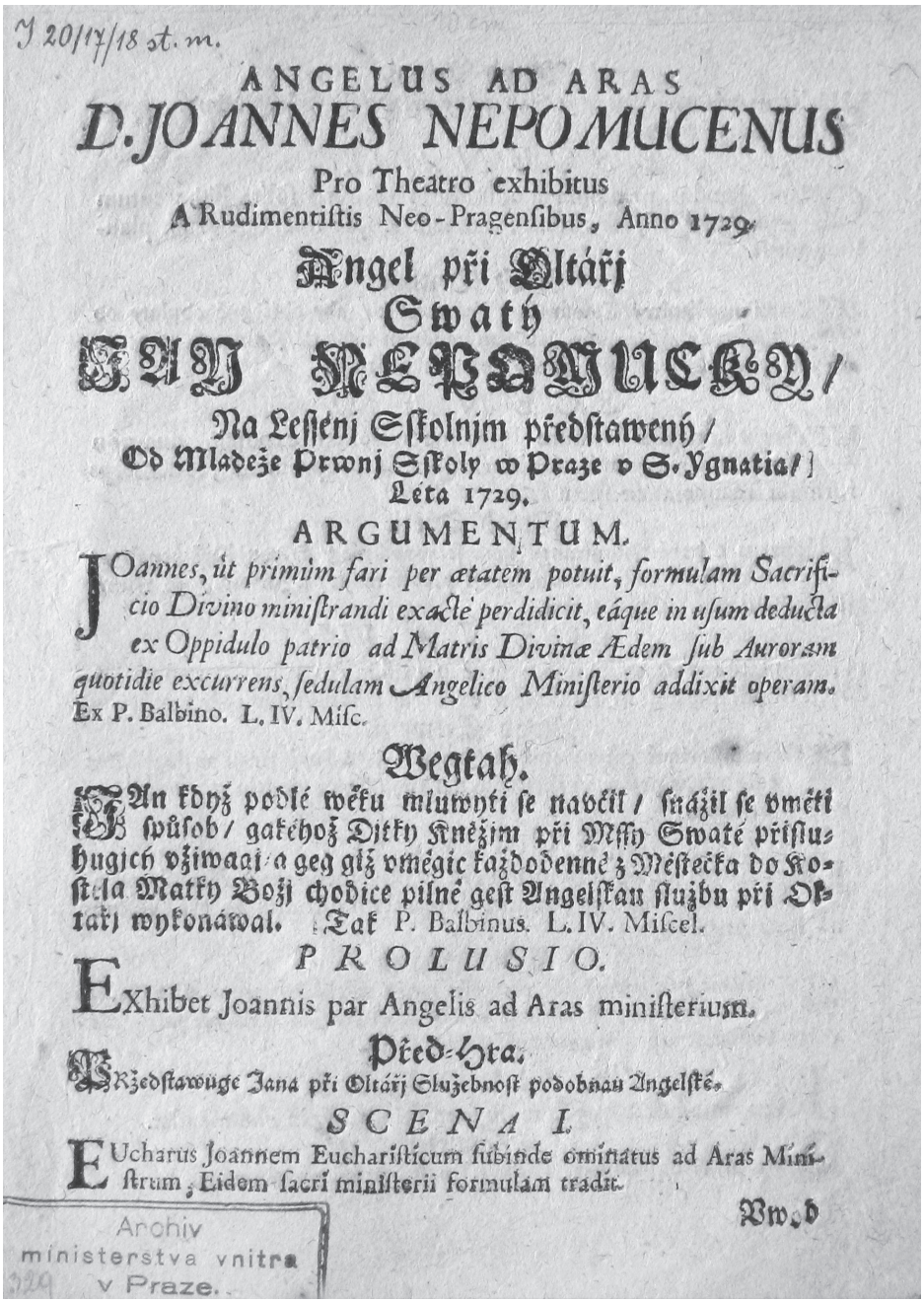
Epilogus

Joannem ad aras Angelum juventuti imitandum commendat.

Závírka

Jana při oltáři anjela mladeži k nasledování představuje.

[l] Klást.
[m] Neboť.

J 20/17/18 st. m.

ANGELUS AD ARAS
D. JOANNES NEPOMUCENUS
Pro Theatro exhibitus
A Rudimentiſtis Neo-Pragenſibus, Anno 1729.

Angel při Oltáři
Swatý
JAN NEPOMUCKÝ,
Na Leſſenj Sſkolnjm předstawený,
Od Mladeže Prwnj Sſkoly w Praze o S. Ygnatia,
Léta 1729.

ARGUMENTUM.

JOannes, ut primùm fari per ætatem potuit, formulam Sacrificio Divino miniſtrandi exactè perdidicit, eáque in uſum deducta ex Oppidulo patrio ad Matris Divinæ Ædem ſub Auroram quotidie excurrens, ſedulam Angelico Miniſterio addixit operam. Ex P. Balbino. L. IV. Miſc.

Wegtah.

JAn když podlé wěku mluwyti ſe nawčil, ſnážil ſe wměti ſpůſob, gakéhož Dítky Knězim při Mſſi Swaté přiſluhugjcy wžiwaj, a geg giž wmégic každodenně z Městečka do Koſtela Matky Božj chodice pilně geſt Angelſkau ſlužbu při Oltáři wykonáwal. Tak P. Balbinus. L. IV. Miſcel.

PROLUSIO.

EXhibet Joannis par Angelis ad Aras miniſterium.

Před-Hra.

WYjedſtawuge Jana při Oltáři Služebnoſt podobnau Angelſké.

SCENA I.

EUcharus Joannem Euchariſticum ſubinde ominatus ad Aras Miniſtrum, Eidem ſacri miniſterii formulam tradit.

Vwod

Archiv
ministerstva vnitra
v Praze.

Titulní list latinsko-české synopse hry A. Machka *Angelus ad aras*.

[330r]

Angelus ad aras
D. Joannes Nepomucenus

Pro theatro exhibitus a rudimentistis Neopragensibus
1729, 27. Maji

Argumentum

Joannes ut primum fari per aetatem potuit, formulam Sacrificio divino ministrandi exacte perdidicit. Eaqve in usum deducta, ex oppidulo patrio ad Matris Divinae aedem sub Auroram qvotidie excurrens, sedulam angelico ministerio addixit operam. Ex P. Balbino, l. IV. Miscellaneorum.[a]

Prolusio

Exhibet Joannis par Angelis ad aras ministerium.

Recitativus

Gen. Joannis:[b] Qvae scena meis panditur oculis?
Fallor, an aether terris junctus
Servitia mortalibus obita
Faedere sancto celebrare cupit?
Illinc propero, provolo, minimus
Una ut Numen servus adorem.
Gen. Euchari:[c] An famulari flagitas aris?
Gen. Joannis: Sic est, mea tu sensa profaris.
Gen. Euchari: Ast indignum genus humanum
Tanto obseqvio sese reddit,
Dum mente vaga tepidaqve nimis
Angelica servitia pendit.

[a] Balbinus: *Bohemia Sancta*, s. 95–96, citace viz synopse, pozn. b.
[b] *Gen. Joannis = Genius Joannis.*
[c] *Gen. Euchari = Genius Euchari.*

Anděl u oltáře
svatý Jan Nepomucký

Na scénu uvedený novoměstskými rudimentisty
27. května 1729

Náměť

Jakmile Jan v útlém věku začal mluvit, naučil se přesně pravidla pro ministrování při mši svaté. Když si je vštípil do paměti, vybíhal denně za jitra z rodného městečka do stánku Matky Boží a tam se horlivě oddával andělské službě. Podle otce Balbína, Miscellanea, 4. kniha.[1]

Předehra

Představuje Jana, jak slouží u oltáře tak jako andělé.

Recitativ

Genius Jana:[2] Jaký obraz se to naskýtá mým očím!
Šálí mě zrak, či se nebesa touží připojit k zemi
a v posvátném spojení slavit službu,
již konají smrtelníci? Tam já spěchám,
chvátám, abych se spolu s nimi
jako nejmenší služebník mohl poklonit Bohu.
Genius Euch.:[3] Toužíš po službě u oltáře?
Genius Jana: Ano, čteš mi myšlenky.
Genius Euch.: Nehodný lidský rod se však
té velké službě oddává pouze tak,
že andělské povinnosti plní
s myslí roztěkanou a příliš vlažnou.

---

1 *Život s. Jana Nepomucenského*, 1684, s. 4–5, citace viz synopse, pozn. c.

2 Lat. *genius, ii, m.* – původně duch, který doprovází člověka od narození. Později obecně alegorická postava, která zastupuje jakoukoli osobu, věc nebo abstraktum. Genius Jana – postava představující duchovní rozměr Jana Nepomuckého, který je vzhledem k textu prologu i zde pojímán nikoliv jako světec, ale jako chlapec ministrující při bohoslužbě.

3 Genius Euchara – postava představující Eucharův duchovní rozměr (původ jména viz synopse). Postava Euchara zřejmě představuje jakéhosi duchovního rádce a organizátora bohoslužeb (viz v. 169), který mimo jiné vyhledává nové adepty na ministrování (viz v. 402–403, 473–474, 649–650). Zároveň však jako by šlo o křestní jméno (*nomen omen*) nesoucí v sobě význam dobrodince, který střeží své chráněnce a pomáhá jim (viz v. 608–609). Této koncepci ovšem neodpovídá, že ve hře vystupuje Eucharů pět. Zmnožení rolí bylo zapříčiněno velkým počtem chlapců ve třídě, z nichž každý musel dostat ve hře alespoň okrajovou roli, ale obvykle šlo o postavy obecné (sokové, žebráci, studenti, ministranti), nikoliv křestní jména jednotlivce.

Aria

Hic Aula Regis Angelum[d]
Mortalibus patescit.
Auditur isthic, pauperum
In orbe qvi gemiscit.
Verum talenta qvispiam
Haud digna fert petenti,
Dum qvilibet fert impiam
Mentem Deo potenti.
Si forte Numen alloqvi
Mortalium qvis optat,
Una tamen tunc colloqvi
Notis suis praeoptat.
Nunc animus orbis extima
Percursat inqvietus,
Nunc oculus aedis intima
Scrutatur immodestus.

Recitativus

Indigna Deo cerne obseqvia.
Gen. Joannis: Ah! Siccine mundus desipiat,
Ut Regi servire refugiat?
Ecce paratum me pronumqve.

Aria

Deo ministrando Choros
Sectabor Angelorum
Simulqve Caelitum modos
Imitabor Aulicorum.
Gen. Euchari: Haec dicta sunt tantum modo,
Vix forte agenda posthac.
Gen. Joannis: Haec dicta sunt a me modo,
Jugiter agenda posthac.
Gen. Euchari: Numqvid futurus es vigil
Arae sacrae minister?
Gen. Joannis: Ero.
Gen. Euchari: Modestus?
Gen. Joannis: Ero.
Gen. Euchari: Pius?
Gen. Joannis: Ero.

[d] *Angelum*, z důvodu metriky a rýmu arch. tvar gen. pl., klas. *Angelorum* (v rkp. je arch. tvar naznačený přízvukem *Angelûm*); podobně viz v. 753.

Árie

Zde se smrtelníkům otvírá
dvůr Krále andělů.
Tam dojde sluchu každý nebohý,
který si na zemi povzdychne.
Však hřivnu nehodnou
dává prosebníkovi,
kdo Bohu mocnému předkládá
bezbožnou mysl.
A i když někdo ze smrtelníků
zatouží promluvit k Bohu,
přece ho to svádí porozprávět
přitom se svými známými.
Tu jeho neklidný duch
těká po širém světě
a hned si zas jeho oko chamtivě
prohlíží vnitřek chrámu.

Recitativ

Jen se podívej na tuto službu Páně nehodnou.

Genius Jana: Ach! Opravdu je svět tak pošetilý,
že odmítá sloužit svému Králi?
Hle, já jsem připraven a ochoten.

Árie

Ve službě Pánu budu následovat
sbory andělské
a zároveň budu napodobovat způsoby
nebeských dvořanů.

Genius Euch.: To se teď lehko říká,
ale stěží potom vykoná.

Genius Jana: To, co jsem právě řekl,
napořád budu vykonávat.

Genius Euch.: Budeš bdělým služebníkem
u svatého oltáře?

Genius Jana: Budu.

Genius Euch.: Skromným?

Genius Jana: Budu.

Genius Euch.: Zbožným?

Genius Jana: Budu.

Gen. Euchari: Deoqve mente
Praesens?
Gen. Joannis: Ero omne, qvod petis,
Ero favente Caelo.

Recitativus

Gen. Euchari: Jam dignas virtutes tanto
Munere dederas, proin Angelicis
Jungitor[e] Aulicis.

[330v]

Inductio I.

Eucharus Joannem Eucharisticum subinde ominatus ad aras ministrum, eidem sacri ministerii formulam tradit.

Joannes:[f] Vos aestuanter mentis accensae faces,
Ardete, juge[g] caelici exurant fibras
Pectoris amores. Qvaeqve concessa est mihi
Animi facultas, omnis adamati Dei
Sit haec odoris victima cremanda ignibus.
Reserare imum cordis et primas sacro
Aetheris ad auras impetu defer preces.
Nunqvam decebit, citius ut Titan suos
Progerminare hoc aethere nitores qveat,
Flammata Caelis vota qvam inferret cliens
Daretqve solitas Numini laudes, preces.
Istud benefica, mille qvam basiis colo,
Patris reqvirit dextra. Tutu eqvidem novis,
Si nota sileo, gratiis multum Tuum
Dignata servum es, faucibus qvando ossei
Monstri revulsum pristinae voti reum
Vitae dedisti nuper. Et rursus modo
Astris abactis lumine incolumem beas
Phoebi intuendo. Numen! Ah, qvantum sacri
Amoris ardet ignibus pectus meum!

[e] *Jungitor*, 2. sg. imperat. II. pas.; podobně viz dep. sloveso *fungitor* (v. 131).
[f] *Joannes = Joannes Nepomucenus.*
[g] *Juge*, adv. od adj. 3. dekl. *jugis, e*, klas. *jugiter* (v. 40); *juge* viz také v. 665, podobně *segne* (v. 144), *perenne* (v. 163), příp. nepr. *maje*, klas. *magis* (v. 196).

Genius Euch.: A myslí nablízku
Pánu?
Genius Jana: Budu všechno, co žádáš,
z milosti nebes budu.

Recitativ

Genius Euch.: Prokázal jsi ctnosti hodné
takové služby, připoj se tedy
k andělským dvořanům.

1. SCÉNA

Eucharus tuší, že Jan bude vhodným služebníkem u oltáře, a proto mu dává ministrantská pravidla.

Jan: Vy pochodně vznícené mysli, sálavě plaňte
a nebeská láska ať bez ustání spaluje hruď i srdce.
A síla ducha, jež je mi dána,
ta ať všechna shoří v ohni
coby vonná obětina milovanému Bohu.
Otevři se, hlubino srdce, a ve svatém vznětu
dones mou první modlitbu k nebeským sférám.
Nikdy nesmí slunce[4] rychleji protknout
svými paprsky tuto oblohu, než vyšle
sluha k nebesům horoucí prosby
a vzdá Bohu každodenní chvály a modlitby.
Tak si to žádá laskavá Otcova pravice,
již pokrývám tisícem polibků. Vždyť právě Ty
jsi poctila svého služebníka novou milostí,
pomlčím-li o věcech známých, když jsi ho,
zaslíbeného,[5] nedávno vyrvala z chřtánu
kostěné stvůry[6] a navrátila zpět někdejšímu životu.
A teď, když noc vystřídal den, ho znovu, již zdravého,
oblažuješ pohledem na záři slunce.[7] Bože! Ach, jak
mé srdce plane ohněm posvátné lásky!

---

4 Lat. *Titan, anis, m.* – jeden z potomků Úrana a Gáie, obv. Hyperión či Hélios, bůh slunce, zde v obecném významu „slunce".

5 Narážka na zázračné uzdravení Jana Nepomuckého poté, co ho rodiče zaslíbili P. Marii (*voti reus* – vázaný slibem oběti). V dalších scénách na nedávnou nemoc znovu odkazují sokové i lékař (viz v. 445, 523–524, 448–449). Tento motiv čerpá autor hry z Balbína: *At non uno beneficio contenta Dei Mater, qvae nuper ex utero sterili Joannem eduxerat et prope creaverat, eadem recreavit. Nam cum puellus Joannes in gravissimum incidisset morbum, voto ad ejusdem Divae Virginis simulacrum edito et oblatis in aetatem reliqvam obseqviis, protinus surrexit incolumis.* (Balbinus: *Bohemia Sancta*, s. 94).

6 Lat. *osseum monstrum* – kostěná stvůra, personifikace smrti, Smrtka.

7 Lat. *Phoebus, i, m.* – Foibos, Apollón, bůh slunce, zde v obecném významu „slunce".

O, si daretur modo sacras alacri pede
Properare ad aedes, inibi velato Deo
Praecordia ardens panderem. Precibus tamen
Curator urgendus erit, ignaro pedi
Ducem se itineris forte praebebit. Gravi
Autem sopitus Morpheo est, clausas dabit
Aures petenti. At esse tentandum jubent
Numinis amores. Amphilon! Stertit, neqve
Signum audientis aliqvod accepi. Amphilon!
Amphilon: Qvis Amphilonem?
Joannes: Cura Joannem premit.
Amphilon: An Phoebe reqviem debitam membris tulit?
Joannes: Satis fruebar Morpheo, qvae isthuc[h] pedem
Inferre memet jusserant, aliud petunt.
Amphilon: Qvod istud?
Joannes: Aedes, qvibus adeundis ducem
Te mihi dedisti, Numini sacrae, sui
Visendi in animo suscitaverunt rogos.
Amphilon: Numqvid volabis illico?
Joannes: Hoc votum meum est.
Amphilon: Id frustra, clausas templi adhuc fores tenent.
Illud videndi tempore statuto tibi
Copia patebit.
Joannes: Ergo frustrata prece
Orationis pristinam sedem petam.
Inibi calenti mente sacratas Deo
Scrutabor aedes Caelitesqve animo pie
[331r] Venerabor.

Eucharus 2: Ergone Eucharus nondum tuis
Obvenit oculis?
Eucharus 3: Non.
Eucharus 4: Mihi haud visus fuit.
Eucharus 2: Numqvid sub ipsas excitae Aurorae faces
Sacros ad aras jussit ornatus geri?
Eucharus 3: Haec jussa fuerant, me tamen ratio latet
Absentiae ejus.

73 ignaro] ignato *AA*.

[h] Doložený je pouze tvar *istuc* – tam; *isthuc* vytvořeno zřejmě analogicky podle *isthac*, *isthic*.

Ó, kdybych tak mohl rychlým krokem pospíchat
do chrámu, vroucně bych tam skrytému Bohu
otevřel srdce. Musím ale požádat
svého opatrovníka, aby mě tam doprovodil,
protože neznám cestu. Ten je však
zmožen tvrdým spánkem a mým prosbám
nepopřeje sluchu. Láska k Bohu přece velí,
abych to zkusil. Amphilone! Spí tvrdě
a nezdá se, že by slyšel. Amphilone!

Amphilon:[8] Kdo mě volá?

Jan: Jan. Mám starosti.

Amphilon: Nepřinesla snad luna[9] údům potřebný odpočinek?

Jan: Už jsem spal[10] dost. Přišel jsem
kvůli něčemu jinému.

Amphilon: Co je to?

Jan: Chrám zasvěcený Bohu, do kterého
jsi slíbil mě doprovodit.
V srdci se mi rozhořela touha ho vidět.

Amphilon: A to tam chceš běžet hned?

Jan: Rád bych.

Amphilon: Zbytečně, brána chrámu je ještě zavřena.
Budeš mít dost příležitostí si ho prohlédnout,
až přijde čas.

Jan: Když jsou tedy mé prosby marné,
vrátím se zpátky k modlitbám.
Vroucí myslí budu hledat chrám
Boží a v duchu zbožně vzývat
nebešťany.

Eucharus 2: Už jsi viděl
Euchara?

Eucharus 3: Ne.

Eucharus 4: Já také ne.

Eucharus 2: Což nerozkázal donést hned, jak se rozhoří
paprsky Jitřenky, obětní roucha k oltáři?

Eucharus 3: To ano, nechápu tedy, proč tu
není.

---

[8] Amphilon – asi Janův opatrovník (viz v. 72–73). Lat. *curator* se jako název postavy objevuje na konci čtvrté scény (v. 443 a další), kde jde zřejmě o Janova lékaře. Zda mají být obě postavy totožné, není z textu hry patrné.

[9] Lat. *Phoebe, es, f.* – Foibé, Títánka, v Římě ztotožněná s Dianou, bohyní měsíce, zde metaforicky „luna, noc".

[10] Lat. *Morpheus*, *i*, *m.* – bůh spánku, zde v obecném významu „spánek".

Eucharus 4: Ast modo optatus venit.
Eucharus 2: Ubi moraris, Euchare? En Mystes[i] sacras
Expectat aras.
Eucharus 1: Laudo vigilantem Angelum.
Sed numqvid ut sublimis est erga genus
Mortale bonitas Numinis, testes cupit
Mysterii homines atqve Sacrificii jubet
Esse administros? At licet fesso pede
Transcursitarim[j] compita, haud ullum tamen
Reperire valui, digna qvi officio gerat
Tanto talenta. Negligunt summum bonum
Pleriqve stertunt, caelicas postqvam decet
Seqvi vigilias. Phosphorum si fors vident,
Id tempus aliis distrahunt longe viis,
Meridiei destinant horam Sacris
Curta audiendis aure. Num vobis lubet
Id experiri?
Omnes: In jussa tua ferimur.

Eucharus 2: Petre!
Aemulus 1: Qvis me?
Eucharus 2: Minister protinus ad aras veni.
Aemulus 1: Media venire nocte debueras. Abi!
Eucharus 3: Qvorsum? Minister potius altari advola
Venare Caeli gratias.
Ven[ator]:[k] Sunt, qvae volant
Per aëra poli gratiae, has cupiam. Vale.
Eucharus 4: At tu obseqventis exhibito ad aras vices.
Pisc[ator]:[l] Solemniori has reddere svevi die.
Eucharus 5: Forsitan hic aris esse ab obseqviis nolet?
Mech[anicus]:[m] Qvid repetis aras? Numqvid instantes mihi
Vides labores? Iste supplebit vices.
Eucharus 1: Abjectiora nempe praebentur Deo.
Hicne est ad aras Angelus? Sed qvis meis
Oculis puellus obviat? Totus Deo

[i] Převažuje tvar nom. sg. *Mysta*, pouze zde řec. tvar *Mystes*, zřejmě kvůli metrické délce.
[j] *Transcursitarim*, stažený tvar za *transcursitaverim* (v rkp. je stažený tvar obvykle naznačený přízvukem *Transcursitârim*); podobně viz *servisti* (v. 133), *nôsti* (v. 167, 721), *fascinasse* (v. 202), *turbassem* (v. 227), *occupârit* (v. 496), *praepedisti* (v. 501), *patrâsse* (v. 511).
[k] *Venator* rozepsáno podle kontextu a předchozí repliky (v. 116–117).
[l] *Piscator* rozepsáno podle kontextu.
[m] *Mechanicus* rozepsáno podle kontextu.

Eucharus 4: Vida, právě přichází.
Eucharus 2: Kdes byl, Euchare? Podívej, kněz už čeká
u oltáře.
Eucharus 1: Chválím tě, jsi bdělý anděl.
Avšak copak si nežádá Boží laskavost,
vyvýšená nad smrtelný rod, lidi
za svědky obřadu a nekáže jim pomáhat
při oběti? Ale i když do úmoru běhám
po cestách křížem krážem,[11] stejně jsem
nenašel nikoho, kdo by si vážil takové
služby. Nezajímá je nejvyšší dobro,
většina jich tvrdě spí, když mají být na vigiliích.
A když už náhodou spatří Jitřenku,[12]
někde daleko promrhají ráno a mši si letmo
vyposlechnou o hodině polední.
Nechcete se přesvědčit
sami?
Všichni: Jak si přeješ.

Eucharus 2: Petře!
Sok 1:[13] Kdo mě volá?
Eucharus 2: Hned pojď ministrovat k oltáři.
Sok 1: Žes nepřišel rovnou o půlnoci. Jdi pryč!
Eucharus 3: Jakže? Raději poleť sloužit k oltáři a lovit
milosti nebes.
Lovec: Toužím jen po těch milostech, které
poletují po obloze.[14] Sbohem.
Eucharus 4: Tak pojď ty sloužit k oltáři.
Rybář: Já ministruji jen ve svátek.
Eucharus 5: Snad tento muž neodmítne službu u oltáře?
Řemeslník: Proč zase mluvíš o oltáři? Copak nevidíš,
kolik mám práce? Tenhle to zvládne.
Eucharus 1: Věru prachbídně je uctíván Bůh.
Má snad tenhle být andělem u oltáře?
Ale copak to vidím za chlapečka?

[11] Lat. *compitum, i, n.* – křižovatky cest (meton. lidé scházející se na křižovatkách), kde Eucharus shání ministranty, mohlo jít tedy i o dospělé. To vysvětluje názvy následujících postav, představujících některá povolání (lovec, rybář, řemeslník), které pak bylo možné snadno scénicky ztvárnit podle oblečení a atributů.

[12] Lat. *Phosphorus, i, m.* – Fósforos, lat. Lucifer, tedy Jitřenka, ranní hvězda.

[13] Lat. *aemulus, i, m.* – sok, soupeř Janův. V první scéně je pouze jeden sok, ve scéně druhé a páté vystupuje soků pět. Někteří z nich jsou v textu označeni jmény, a to dokonce v různých scénách různými: Sok 1 – Petrus (1. scéna, v. 113), ostatní sokové ho však oslovují Phanellus (2. scéna, v. 180); Sok 2 – Philindus, v převleku však vystupuje jako Fabius (5. scéna, v. 493, 573 a další).

[14] Zřejmě myšleni ptáci, které loví.

Vix luce facta junctus est, vigilans erit
Angelus ad aras. Parvule!

Joannes: Ah, qvaeso sine
Dulcore Caeli perfrui.

Eucharus 1: Mentem fave
Et dulciora caelitus capies bona.
Veni, ministri fungitor ad aras vice.

Joannes: Ignota loqveris.

Eucharus [1]: Nuspiam Mystae sacro
Servisti ad aras?

Joannes: Nuspiam. Cum etenim mihi
Fandi est potestas vix data,[n] haud novi probe
Responsa ferre. Formulam ignaro fave
Et vigilem ad aras spondeo ministrum facis.

Eucharus 1: Istud lubenter faxo.[o] Huic operam proin
Da diligenter, usqve dum invisam tuos
Rursus Penates.

Joannes: Gaudio memet beas.

[331v]

Inductio II.

Qvam[p] *aemulus, praemiola a ministerio conferri solita sibi ereptum iri submetuens, clam tollit. Eandem et ipse inter sociorum plausus amittit.*

Aemulus 1: Semel soluta corporis fessi qvies
Non illico redit. Morpheus dotes fere
Similes adeptus fontium est,[q] gracilis qvibus
Facies qvieto est Jove, sed amissam semel
Turbante dextra gratiam segne induunt.
Et en cupitos Eucharus iniqve abstulit
Somni favores, qvos reversuros mihi
Promitto frustra. Nunc ei primum meus
Placere caepit in ministrando modus,
Servire postqvam plurimi altari negant.
Sed et ego solitas inibi non ultra traham
Moras, peramplis obseqvia donis petam
Mihi rependi.

132 Mystae] Mystrae *AA*.

[n] Cf. Vergilius, Aeneis 1,520; 11,248 (*Data est copia fandi*); zde ve významu „schopnost mluvit“ (viz *argumentum*).

[o] *Faxo*, arch. tvar 1. sg. fut. II., klas. *fecero*; podobně viz v. 542.

[p] Tj. *formulam*, viz úvod k první scéně, který v synopsi bezprostředně předchází tomuto textu.

[q] Ve spojení *dotes similes fontium* užit gen. ve významu podobnosti úplné.

Sotva se rozednilo, už se celý oddává Bohu,
to bude bdělý anděl u oltáře. Maličký!

Jan: Ach, nech mě prosím
užívat nebeské slasti.

Eucharus 1: Popřej mi sluchu
a získáš ještě sladší dary nebes.
Pojď ministrovat k oltáři.

Jan: Nerozumím ti.

Eucharus 1: Nikdy jsi nepomáhal
svatému knězi u oltáře?

Jan: Nikdy. Vždyť jsem se sotva
naučil mluvit, neumím správně říkat
odpovědi. Dej mi text pravidel[15] a slibuji,
že získáš bdělého služebníka u oltáře.

Eucharus 1: Milerád. Pilně se je tedy uč,
dokud tě znovu
nenavštívím.[16]

Jan: Udělal jsi mi velikou radost.

2. SCÉNA

Sok v obavě, že přijde o drobné dárky za ministrování, tajně zcizí Janova pravidla. Sám je však ztratí, když loupež oslavuje se svými druhy.

Sok 1: Spánek jednou přetržený se znavenému tělu
zpět nevrátí. Sen se podobá studánkám,
které mají za klidného počasí hladounkou
tvář, ale když je pravice jednou zčeří,
pomalu získávají zpět ztracený půvab.
A Eucharus mi zbůhdarma odehnal
vytouženou sladkou dřímotu, marně si
namlouvám, že se mi vrátí. Teď se mu
teprve začíná zamlouvat mé ministrování,
když už nikdo nechce sloužit u oltáře.
A já už nebudu otálet jako obvykle,
ale za své služby si nechám bohatě
zaplatit.

[15] Lat. *formula, ae, f.* – formule, pravidlo, předpis, norma, zde pokyny pro ministranty. Jejich obsah v podstatě reprodukuje dialog Jana a Euchara ve 4. scéně ve škole, kdy formou otázek a odpovědí Eucharus ověřuje, zda už se Jan pravidla naučil (viz v. 417–428).

[16] Lat. *Penates, ium, m.* – Penáti, římští domácí bůžkové, zde metonymicky „domov, dům" – ve spojení *Penates invisere* „navštívit dům".

Cura qvae incumbit tibi,
Ut adeo celeri provoles isthac pede?
Servus: Sartoris officina visenda est mihi.
Aemulus 1: Qvare?
Servus: Nova vestimenta Joanni jubet
Parare mater in modum tunicae.
Aemulus 1: Deo
Rursus dicatum veste votiva induent,
Istud profecto sanctuli ingenio placet.
Congratulantis indicia mentis dare
Memet decebit.

Vive, Joannes. Tibi
Favore patris gaudeo rursus novam
Venisse vestem. Nonne votiva induet?
Joannes: Sic est, perenne, si dabitur, humeris meis
Gestanda.
Aemulus 1: At edic, cujus imitari volet
Vestis figuram?
Joannes: Qvali adornari soles
Aris minister.
Aemulus 1: Numqvid apprime dare
Responsa nosti?
Joannes: Nunc ea memoriae imprimo
Menteqve revolvo.
Aemulus 1: Qvis tibi normam dedit?
Joannes: Cui Sacrorum est cura commissa, Eucharus.
Aemulus 1: Eucharus?
Joannes: Is ipse.
Servus: Nate!
Joannes: Qvid mater jubet?
Servus: Ut debita tibi vestis obveniat, prius
Es metiendus.
Joannes: Obseqvor jussis lubens.
Aemulus 1: Me cura pariter avocat. Vive interim!

Co tě pálí,
že tady tak pobíháš?
Sluha:[17] Musím zajít ke krejčímu.
Sok 1: Pročpak?
Sluha: Matka chce nechat ušít Janovi
nové šaty na způsob alby.[18]
Sok 1: Takže Jana,
znovu zaslíbeného Bohu,[19]
chtějí obléct do obřadního roucha.
To se bude tomu svatouškovi určitě líbit.
Musím se tvářit, že mu to přeji.

Buď zdráv, Jane.
Mám radost, že ti otec nechává šít
nové šaty. Mají být k obřadu?
Jan: Přesně tak, a dá-li Bůh, už je z ramen
nesundám.
Sok 1: A pověz, jakpak mají ty šaty
vypadat?
Jan: Jako ty, ve kterých
ministruješ.
Sok 1: Copak umíš správně
říkat odpovědi?
Jan: Právě se je učím nazpaměť
a stále si je opakuji.
Sok 1: Kdo ti dal jejich text?
Jan: Ten, kdo má na starosti obřady, Eucharus.
Sok 1: Eucharus?
Jan: Právě ten.
Sluha: Synu!
Jan: Co si matka přeje?
Sluha: Abys dostal slíbené šaty, musíš si nejdřív
nechat vzít míru.
Jan: S radostí uposlechnu.
Sok 1: Já už také musím jít. Zatím buď zdráv!

[17] Postava sluhy se ve hře objevuje v několika krátkých replikách. Ve třetí scéně je sluha osloven v textu jménem Salandus, ve čtvrté scéně vystupují vedle sebe dva sluhové. V každém výstupu mohl hrát roli sluhy jiný chlapec.

[18] Lat. *tunica, ae, f.* – původně římský spodní šat podobný košili bez rukávů. Zde ve významu oděvu pro ministranty, tj. „alba".

[19] Lat. *Deo rursus dicatum* [Joannem] – naráží na zmínku v legendě, že Jan byl poprvé zaslíben Bohu hned po narození a podruhé s prosbou o uzdravení z těžké nemoci (viz pozn. k v. 65).

De stamine etiam serici tunicam para,
Haud tamen ad aras servies. Ecce, Eucharo
Jam displicere videor! En, qvantum meo
Vulnus parabat animo! At id certum sciat,
Nec me, nec illum cernet altari obseqvi,
Nisi decoris obseqvia donis emat.

Aemulus 2: Utinam Phanellus obvius nobis foret,[r]
Eqvidem dolendi gratulandiqve ansulam
[332r] Nancisceretur. Utiqve gauderet probe
Adeo fuisse conditam a nobis stropham,
Qvando ut peramplas a ministrando ferat
Largitiones Mysta, consulto aedibus
Statuimus abstinere divinis. Nimis
Vero Phanellus segnis est, etenim dies
Jam tertia abiit et tamen nondum obseqvi
Aris placebat. Interim large mihi
Vobisqve data sunt munera. Id dure feret
Eqvidem Phanellus.

Aemulus 3: Dives est auro mihi
Imago, certe lippient tanto obruti
Oculi nitore.

Aemulus 4: Sed artifex istam scidit
Dextera. Proinde largius pretium exiget.

Aemulus 2: Hae jam exolescunt. Hic vide Appellis manum.
Numqvid maje tibi placet?

Aemulus 3: At est omni carens
Auri nitore. Conspicito rursus meam.

Aemulus 4: Non omne, qvod splendescit, esse aurum puta.[s]

Aemulus 5: Contentiones frustra de grato magis
Munere movetis, simile vix ullus meo
Fuerat adeptus. Qvid etenim prodest mihi
Fuco coloris fascinasse oculos, ego
Stomacho latranti dum satisfacio, optima
Legisse memet dona non vane arbitror.

Aemulus 2: Curas profecto tu anxias buccae geris.
Id si placeret, offeram dulci modo

193 istam] astam *AA*.

[r] *Foret*, konj. imperf., obvykle *esset*; podobně viz v. 553, 584, 590.

[s] Cf. Walther 15 978: *Ne credas aurum, quidquid resplendet ut aurum*. Viz Kuťáková, E. – Marek, V. – Zachová, J.: *Moudrost věků. Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení*. 4. vyd., LEDA, Praha 2002, N 38, s. 256.

Dej si ušít albu třeba z hedvábí,[20]
stejně ministrovat nebudeš. Tak vida,
už jsem se Eucharovi znelíbil. Ach, jak moc
mě tím ranil! Ale ať si je jistý tím,
že u oltáře neuvidí ani mě, ani jeho,
dokud mi za službu nezaplatí pěknými dárky.

Sok 2: Kdyby tu tak byl Phanellus, věru by
měl důvod ke smutku i k veselí.
Určitě by se radoval, jakou jsme vymysleli
lest, když jsme se rozhodli
schválně nechodit do kostela,
dokud nás kněz za ministrování
štědře neodmění. Phanellus je však
líný až moc. Už uběhly tři dny
a on se ještě neuráčil ministrovat.
Zato my už jsme dostali pěkné dárky.
To Phanellus určitě těžce
ponese.

Sok 3: Já jsem dostal obrázek
celý zlatý, z takové záře až oči
přecházejí.

Sok 4: Zato tenhle vyrobila ruka
opravdového umělce. Proto má větší cenu.

Sok 2: Vždyť už je celý vybledlý. Tady pohleď
na dílo mistra.[21] Nelíbí se ti snad víc?

Sok 3: Vždyť se
ani trochu netřpytí. Podívej se na můj.

Sok 4: Nemysli si, že je zlato všechno, co se třpytí.

Sok 5: Zbytečně se hádáte, kdo má lepší dárek,
stěží se některý vyrovná tomu mému.
Proč bych koukal na křiklavé
barvy, hlavně když se dobře najím.
A proto mám dobrý důvod si myslet, že jsem
si vybral dárek ze všech nejlepší.

Sok 2: Ty se usilovně staráš jen o svůj žaludek.
Když budu chtít, se sladkým úsměvem

[20] Lat. *sericum, i, n.* – hedvábí; odvozeno ze *Seres, um, m.* – Sérové, národ v nynější severozápadní Číně proslulý výrobou hedvábných látek.

[21] Lat. *Apelles, is, m.* – znamenitý řecký malíř, současník Alexandra Velikého; zde v obecném významu „umělec, mistr".

Haec dona matri, mella saccharaqve illico
Fluent.
Aemulus 5: Et istis crastino memet die
Cernes potitum. Candida id certum facit
Promissio viri.
Aemulus 4: Pollicitus aeqve mihi est.

Aemulus 1: Sperate multum, grande capietis nihil.
Aemulus 2: Bene numqvid isthunc invidum dixi fore?
Qvis ista nobis praeripiat? Illud qvidem
A te futurum non opinamur.
Aemulus 1: Licet
Non ego, sed alius ista praeripiet.
Aemulus 3: Librum
Ei negabo.
Aemulus 1: At appetent ejus pia
Obseqvia Mystae. Sanctulus qvippe est, amat
Oculos modeste claudere et junctas manus
Elevat ad aras. Multa qvid demum loqvar,
Manibus eorum pene portatur modo.
Aemulus 2: Qvis ergo?
Aemulus 1: Novistine Joannem?
Aemulus 4: Dare
Responsa nescit.
Aemulus 1: Eucharus normam dedit
Arae obseqvendi, sedule hanc menti imprimit.
Aemulus 5: Haec vera sunt? Tum perditi plane sumus.
Aemulus 1: Solvite timores. Id qvidem certe actui
Datum fuisset, Euchari intentum nisi
Turbassem.
Aemulus 5: Itane?
Aemulus 1: Nec certius qvidqvam puta.
Aemulus 2: Id qvaeso in actum qvi redegisti?
Aemulus 1: Abstuli
Obseqvii ad aras formulam.
Aemulus 3: Factum bonum.
Aemulus 1: Haec numqvid est?
Aemulus 3: Est Euchari.

zanesu tyhle obrázky matce a hned se mi
med a cukrátka jen pohrnou.
Sok 5: Uvidíš, že sladkosti dostanu
zítra i já. To mi zaručuje čestný
slib muže.
Sok 4: Mně je slíbil také.

Sok 1: Jen si dělejte velké naděje, stejně nedostanete nic.
Sok 2: Neříkal jsem, že bude závidět?
A kdo by nám odměny přebral?
Nemyslím, že to budeš ty.
Sok 1: Já sice ne,
ale jiný vás o ně připraví.
Sok 3: Tak mu
nedám knihu.[22]
Sok 1: Ale sami kněží dychtí
po jeho službě. Je to totiž svatoušek,
rád skromně přivírá oči a ruce spíná k oltáři.
Ale co bych zbytečně vykládal,
div že ho nenosí na rukou.
Sok 2: Tak kdo je to?
Sok 1: Znáte Jana?
Sok 4: Neumí říkat
odpovědi.
Sok 1: Eucharus mu dal
jejich text a on se je teď pilně učí.
Sok 5: Je to pravda? Tak to jsme úplně ztracení.
Sok 1: Ale nebojte se! Zaručeně by to tak dopadlo,
kdybych Eucharovy plány
nepřekazil.
Sok 5: Vážně?
Sok 1: Tím si buď zcela jist.
Sok 2: Jak jsi to prosím tě provedl?
Sok 1: Sebral jsem
mu ministrantská pravidla.
Sok 3: Dobrá práce.
Sok 1: Jsou to ona?
Sok 3: Ano, jsou Eucharova.

[22] Výrazem *liber* míněna zřejmě svatá kniha, bible (podobně v závěru hry *codex*, *volumen*, v. 702, 704, 713).

Aemulus 1: Laete diem
Proin hodiernum transigi a nobis decet,
Cras cernere licet Eucharum lusum dolo.
Ego choreis laetitiae initium dabo.

[332v]

Inductio III.

Eucharus concessae formulae a Joanne rationem exposcit, qva non deprehensa, aliorum in ministerio incuriam reprehendit et deinceps formulae recuperandae spem facit.

Codrus 1: O misera vitae portio, qvam solum alunt
Tristissima famis pabula et durus fovet
Mendicitatis bolus. Assiduo vias
Percurso stipem corrogans, verum duos
Vixdum cruciferos colligo et drachmas duas.
Tam liberalis hominibus nunc mens inest.
Codrus 2: Ergo tu adhucdum murmuras? Temet satis
Caepisse gratus autuma, haud obolus meae
Obvenit arcae.
Codrus 3: Singulis forte invidet
Fortuna, junctim facito lustramus domos,
Meliora cives adferent.
Codrus 1: Istud lubens.
Codrus 2: Et ecce, Caeli protinus votis favent.
Qvid charta praesens continet? Nummos reor.
Codrus 3: Vacua est.
Codrus 2: Mendicando praeclarum feret
Juvamen, etenim filio offerri potest,
Hic excitabit muneri dando patrem.
Joannes: Ubi formula?
Sophenus: Isto conditam certe scio
Loco fuisse, nec tamen signum illius

241 obolus] obulus *AA*.

Sok 1: Takže pro dnešek
se můžeme veselit a zítra uvidíme,
jak jsme Euchara přelstili.
Já začnu oslavu tancem.[23]

3. SCÉNA

Eucharus zjišťuje, zda se Jan naučil svěřená pravidla, ale jejich text není k nalezení. Eucharus nejdříve kárá neochotu lidí k ministrování, ale poté dává Janovi naději, že pravidla najde.

Žebrák 1:[24] Ó prachbídné živobytí, kdy hlad tiší
jen přežalostná potrava a tvrdý je
výdělek žebroty. Pořád chodím
po cestách s prosíkem, ale vyžebrám
sotva pár krejcarů a stříbrňáků.
Tak štědří jsou dnes lidé.
Žebrák 2: A ty ještě reptáš? Vděčně si řekni,
že jsi dostal dost, vždyť já nemám ve váčku
ani groš.
Žebrák 3: Snad nám Štěstěna[25] nepřeje,
když chodíme sami. Obcházejme domy společně
a lidé nám snad dají víc.
Žebrák 1: Ano, s radostí.
Žebrák 2: A hele, hned nám nebesa přejí.
Co je v tomto svitku? Doufám, že peníze.
Žebrák 3: Je prázdný.
Žebrák 2: Ale dobře nám pomůže při žebrání:
můžeme ho nabídnout synovi,
a ten poprosí otce o odměnu.
Jan: Kde jsou moje pravidla?
Sophenus:[26] Vím určitě,
že byla tady, ale nikde tu po nich

[23] Jak vyplývá z následující scény, při tanci první sok zřejmě ztratí ministrantská pravidla.

[24] Lat. *Codrus, i, m.* – chudák, žebrák. Pův. vlastní jméno posledního athénského krále, který v přestrojení za žebráka pronikl do spartského tábora a nechal se zabít, aby Athény mohly zvítězit – podle věštby totiž mohli Sparťané dobýt Athény pouze tehdy, nezabijí-li athénského krále. Odtud by pak jméno mohlo mít symbolický význam Janova zachránce (díky žebrákům získal zpět ministrantská pravidla). Žebráci vystupují pouze ve třetí a čtvrté scéně vždy ve trojici. Žebrák 1 označen dvakrát v textu jménem Harphadax.

[25] Lat. *Fortuna, ae, f.* – Štěstěna, bohyně štěstí, jejíž kult měl v Itálii dlouhou tradici. Jejím typickým atributem je točící se kolo, poukazující na její nestálost – viz v. 582.

[26] Sophenus – původ jména (řec. *sofos* – moudrý) naznačuje, že jde o staršího a rozumnějšího Janova druha a průvodce, jemuž otec dává Jana pod ochranu.

Aliqvod reperio. Famulus hanc forte abdidit,
Cui cubilis cura purgandi data est.
Salande! Qvorsum posueras isthic loci
Chartam jacentem?
Servus: Nec pedem cellae intuli.
Sophenus: Verendo numqvid destinabare?[t]
Servus: Alteri
Haec cura venit.
Sophenus: Hunc igitur ocyus cita.

Eucharus 2: Numqvid videndus Euchari nobis cliens
Est nuper invitatus?
Eucharus 1: Ut dixi, gradi
Eo locorum destinatum habeo, dabit
Solatia obseqviosus altari cliens.

Joannes: Propinqvat Eucharus.
Eucharus 1: Ubi Joannes?
Joannes: Meae
Ignosce culpae.
Eucharus [1]: Qvae illa? Fors nondum tuae est
Impressa menti norma? Non ideo angere.
Sophenus: Majus clientem cruciat.
Eucharus [1]: Id nobis refer,
Dabimus medelam.
Sophenus: Forma, qvam dederas, neqvit
Domo reperiri.
Eucharus [1]: Perdita est?
Sophenus: Istud qvidem
Ignoro.
Eucharus 1: Sic concessa, Joannes, tibi
Curae sacrati formula obseqvii fuit.
An aemulari vulgus altari obseqvi
Renuens volebas?

Cantus[u]

Haec nunc mortalium menti data maxima plurimum
Viget, ut vanitati serviant.
Qvod mundus poscit, id sedule discit.
Servire Numini indecens obseqvium putat.

254 Salande] Salande *vel* Selande *AA*.

[t] *Destinabare*, arch. tvar 2. sg. ind. imperf. pas., klas. *destinabaris*.
[u] *Cantus* (zpěv) je vložen do v. 271, aniž by porušil jeho metrum.

není ani stopy. Třeba je odnesl sluha,
který se stará o úklid ložnice.
Salande![27] Kam jsi dal svitek,
255 který tady ležel?
Sluha: Vůbec jsem do ložnice nevešel.
Sophenus: Copak tu nemáš uklízet?
Sluha: To má na starost
někdo jiný.
Sophenus: Tak ho rychle zavolej.

Eucharus 2: Můžeme vidět nového Eucharova
chráněnce?
Eucharus 1: Jak jsem řekl,
260 právě k němu jdu. Bude nám útěchou, až ho
uvidíme u oltáře jako ochotného služebníka.

Joannes: Přichází Eucharus.
Eucharus 1: Kde je Jan?
Jan: Odpusť mi
mou nedbalost.
Eucharus 1: A jakou? Dosud ses
nenaučil pravidla? Tím se netrap.
265 Sophenus: Tvého chráněnce tíží větší provinění.
Eucharus 1: Pověz nám to,
ať ti pomůžeme.
Sophenus: Nemůžeme doma najít pravidla,
která jsi mu dal.
Eucharus 1: Ztratila se?
Sophenus: To právě
nevím.
Eucharus 1: Tak jsem ti, Jane, svěřil
pravidla posvátné služby.
270 Chtěl jsi snad být jako lidé,
271a kteří odmítají službu u oltáře?

Zpěv

Službě marnosti, té se nyní v lidských myslích
nejlépe daří.
Co žádá světský život, tomu se horlivě učí,
ale službu Bohu považují za nedůstojnou.

[27] Salandus – jméno sluhy. Možná také var. Selandus, sluha ze země Selandia (tj. Holanďan).

271b Joannes: Possibile factu id putem,
Homines ad aras obseqvi renuant? Mihi
Id solum in animo postea futurum tene,
Esse ut minister dignus altari qveam.
[333r] Eucharus 1: Sic? Aliud arae pignus amissum probat.
Sophenus: Non innocenti supplico causam imputa.
Ad jussa matris provolans, vernam suo
Liqvit cubili, cura verendi cui
Commissa fuerat.[v] Forte is ignoto schedam
280 Loco reposuit. Si patet menti tuae,
Qvaeso hunc benignus indica et ad aras volat.
Eucharus [1]: Est primus ardor, plura qvaeruntur. Cibus
Hic Angelorum est, Angelos servos petit.
Joannes: Hos si aemulari Numinis dederat favor
285 Hominibus, adsum pronus, ignarum doce.
Eucharus [1]: Non nauseabis obseqvia longis moris
Protracta?
Joannes: Constans ero.
Eucharus [1]: Freqvens autem tibi
Fors displicebit.
Joannes: Millies arae obseqvi
Placebit.
Eucharus [1]: Animus nonne fraenari potest
290 A cogitando vana?
Joannes: Deus animo unice
Insidet.
Eucharus [1]: At elevata fortassis diu
Dextera fatiscet?
Joannes: Sic Dei auxilium modo
Supplico.
Eucharus [1]: Vagantes aede sacra oculos sines?
Joannes: Horum scopus erit abditus in ara Deus.
295 Eucharus [1]: Precibus triumphas Eucharum, servi proin
Minister ad aras sedulus, normam modo
Inqvire, sponte dexterae obveniet tuae.

[v] *Commissa fuerat*, neklas. složený slovesný tvar, klas. *commissa erat*; viz také v. 479 a dále *concessa fuit* (v. 268–269), *nactus fuit* (v. 84), *raptam fuisse* (v. 491), *traditam fuisse* (v. 493–494), *addictum fuisse* (v. 512–513), *svasa fuerant* (v. 574), *usus fui* (v. 707–708).

271b Jan: Mám si snad myslet,
že lidé odmítají službu u oltáře?
Pamatuj, že se upínám pouze k tomu,
abych byl hoden ministrantské služby.
275 Eucharus 1: Opravdu? Ztráta pravidel dokazuje něco jiného.
Sophenus: Snažně prosím, neobviňuj nevinného.
Vyběhl na příkaz matky a nechal
ve své ložnici sluhu, který tam uklízí.
A ten asi položil list jinam.
280 Pokud chceš, laskavě řekni a Jan
hned poběží sloužit k oltáři.
Eucharus 1: To je jen prvotní nadšení, ministrování vyžaduje více.
Je to chléb andělů a žádá si andělské služebníky.
Jan: Jestliže Boží přízeň dala lidem soupeřit s anděly,
285 jsem tu ochotně k službám, pouč mě.
Eucharus 1: Nebude se ti při službě příčit předlouhé
čekání?
Jan: Budu vytrvalý.
Eucharus 1: Možná se ti však nebude líbit
častá služba.
Jan: I kdybych tisíckrát ministroval,
bude mi to působit potěšení.
Eucharus 1: Dokážeš ducha odpoutat
290 od myšlenek na marnost?
Jan: Jedině Bůh pevně tkví
v mé mysli.
Eucharus 1: Co když ti začnou umdlévat
ruce dlouho zdvižené?
Jan: Tak budu snažně prosit
Boha o pomoc.
Eucharus 1: Necháš oči těkat po svatostánku?
Jan: Jejich cílem bude Bůh skrytý v oltáři.
295 Eucharus 1: Prosbami jsi Euchara zdolal, buď tedy ochotným
služebníkem u oltáře. Zatím pátrej po ztracených
pravidlech a možná se sama znovu objeví.

Inductio IV.

Imo optate repertam[w] *Joannes sedule perdiscit, et probata angelice ministrandi peritia, in ecclesiam excurrendi facultatem obtinet.*

Codrus 1: Nil deniqve juvat, sive mendici simul,
Sive seorsim[x] simus, haud eqvidem meum
300 Benigniora munera locellum gravant.
Codrus 2: Ne tu diebus integris auri meae
Obmurmurabis.
Codrus 3: Patere tantisper. Venit
Fortuna melior. Oppidum hoc Nepomuk probis
Plenum et munificis esse celebratur viris.
305 Stipem rogando hoc deligere numqvid placet?
Codrus 1: Sit iste, qvo me gaudeas socio, locus
Ultimus.

Pinc[erna]:[y] Abigite Laribus e nostris vagos,
Ut non rapinis gaudio officiant domus!
Codrus 2: Homines beneficos scommata perample ferunt.
310 Codrus 3: Prae gaudio actum est. Non adhuc animum abjice,
Silentium hic est, incolas sanctos probat.
Servus: Ignoscite, domi nullus est, stipem optimam
Ferretis alias.
Codrus 3: Est bona voluntas.
Codrus 2: Nihil
Autem juvatur bursa.
Dominus: Generosi pedem
315 Tenete Domini! Vester in studiis patet
Vehemens mihi labor, siqvidem vobis freqvens
Sodalis aderam. Muneribus amplis proin
Vos sublevandos censui. Capite.
Codrus 3: Octuplum
Domino rependat Numen.

An manibus tuis
320 Obvenit eleemosyna?

302 Codrus 3] Con. 3. *AA*.

[w] Tj. *formulam*, v návaznosti na úvod ke třetí scéně; podobně viz úvod ke druhé scéně.
[x] Doložený je pouze tvar *seorsum* – zvlášť, odděleně; *seorsim* zřejmě sekundárně vytvořené adverbium.
[y] *Pincerna* rozepsáno podle kontextu; žebráci se zřejmě přiblížili k hostinci.

4. SCÉNA

Vytoužená pravidla se nakonec najdou a Jan se je pilně učí. Když pak prokáže znalost andělské služby, získá povolení odejít do kostela.

Žebrák 1: Nic zkrátka nepomáhá, ať žebráme
dohromady nebo zvlášť, má mošna se
rozhodně pod tíhou štědrých darů neprohýbá.
Žebrák 2: Ty abys mi celé dny nebručel
do uší.
Žebrák 3: Ještě vydrž, čeká nás
lepší osud. Tohle město Nepomuk je prý
plné poctivých a štědrých lidí.
Souhlasíš, abychom žebrali tady?
Žebrák 1: Ale tohle je poslední místo, kam jdu
s tebou.

Číšník: Zažeňte tuláky od našeho domu,[28]
aby nám tu něco neukradli!
Žebrák 2: Podle těchhle řečí[29] to opravdu vypadá na laskavé lidi.
Žebrák 3: To byl jen žert. Ale neklesej na duchu.
Tady je ticho, to vypadá na počestné obyvatele.
Sluha: Odpusťte, doma nikdo není, jinak byste dostali
skvělou almužnu.
Žebrák 3: Aspoň má dobrou vůli.
Žebrák 2: To ale měšci
nepomůže.
Pán: Stůjte, vzácní páni!
Dobře znám těžké útrapy na studiích,
býval jsem totiž vaším spolužákem.[30]
Proto jsem si řekl, že vám
pomohu štědrými dary. Prosím.
Žebrák 3: Stonásobně[31]
ať se Bůh pánovi odmění.

Ta almužna
připadla tobě?

[28] Lat. *Lares, um, m.* – Lárové, římští duchové, domácí ochranné božstvo, zde v přeneseném významu „dům".
[29] Lat. *scomma, atis, n.* – posměšky, uštěpačné řeči, výsměch.
[30] Tato replika zřejmě naznačuje, že „žebráci" jsou chudí studenti. Na to by mohl také narážet výraz *mendicus, i, m.* – chudý, žebravý student (viz v. 298–299).
[31] Lat. *octuplum* – osminásobně.

Codrus 2: Vacuatam tenent
Chartam. Prehendit Harphadax nummos Dea
Favente. Subito, qvanta praebuerit, refer.
Codrus 1: Vacuam prehendi chartulam, saccum illico
Tu pande, jactos ibi geris nummos.
Codrus 2: Eram
[333v] Praefatus ante, munerum accepi nihil.
Tibi ergo totum obtigerat.
Codrus 3: Obolum qvidem
Non numeravi.
Codrus 2: Sacco at inclusum geris.
Codrus 3: Si possiderem, sine mora vestris darem
Oculis videndum.
Codrus 2: Comprimito mendax labrum!
330 Numqvid deorsum largior stipes[z] fuit
Submissa?
Codrus 3: Sic est. Igitur indubie manu
Vestra tenetur praeda, cum ne obolus qvidem
Mihi obtigisset.
Codrus 2: Furta sunt perqvam tibi
Domestica, istud est patens, sacco tenes
335 Tu largitatem.
Codrus 3: Credito tandem mihi,
Non teneo. Tu vel Harphadax stipem abstulit.
Codrus 1: Saccos per omnes qvaerito, ne obolum qvidem
Ibi deprehendes.
Codrus 3: Sed ratio certum facit...
Codrus 2: ...te sustulisse.
Codrus 3: Non tuli. Numqvid dator
340 „Accipite stipem“ dixit? Hanc igitur dedit
Non mihi, proinde est evidens vobis.
Codrus 2: Tace!
Codrus 3: Vos abstulistis.
Codrus 2: Tu prehendisti. Exime
Stipem et jocari desine, hanc alias dabis
Verbere coactus.

337 obolum] obulum *AA*.

[z] *Stipes* – obvyklý tvar nom. sg. *stips*, ale pak by verš nebyl po metrické stránce korektní. Metrickému měření verše by odpovídal méně užívaný tvar *stipis*.

Žebrák 2: Mám jen prázdný list.
Přála-li nám Štěstěna,[32] dostal peníze Harphadax.[33]
Ukaž rychle, kolik nám dal.
Žebrák 1: Chytil jsem jen prázdný lístek. Ty hned otevři měšec,
kde máš ty peníze, co nám hodil.
Žebrák 2: Už jsem řekl,
že jsem z těch darů nedostal nic.
Všechno tedy připadlo tobě.
Žebrák 3: Ale já neviděl
ani halíř.
Žebrák 2: Vždyť máš peníze schované ve váčku.
Žebrák 3: Kdybych je měl, hned bych vám je
ukázal.
Žebrák 2: Zavři tu prolhanou pusu!
Copak nám pán shora[34] nehodil štědrou
almužnu?
Žebrák 3: Přesně tak. Takže bezpochyby
spadla do rukou vám a na mě nezbyl
ani halíř.
Žebrák 2: Ty máš zlodějnu v krvi,
takže je jasné, že celou tu štědrou sumu
máš v mošně.
Žebrák 3: Věř mi přece, nemám.
Almužnu jsi vzal ty nebo Harphadax.
Žebrák 1: Prohledej mi všechny kapsy, nenajdeš tam
ani halíř.
Žebrák 3: A to dá rozum...
Žebrák 2: ...žes peníze vzal ty.
Žebrák 3: Nevzal. Copak ten dárce neřekl:
„Tady máte almužnu.“ A protože ji nedal mně,
určitě ji máte vy.
Žebrák 2: Mlč!
Žebrák 3: Vy jste ji vzali.
Žebrák 2: Tys ji sebral. Vyndej almužnu
a přestaň si tropit žerty, jinak ji vydáš,
až ti domluví metla.

[32] Lat. *Dea* – zde zřejmě ve významu *Fortuna* – Štěstěna.
[33] Harphadax – podoba jména může mít souvislost s řeckými slovy *harpazó* – loupit, *harpagé* – loupež.
[34] Lat. *deorsum* – dolů; pán stál zřejmě na balkonu, resp. galerii, což by mohlo být ozvláštnění pro jevištní realizaci.

Codrus 3: Verbera minaris mihi
Jam stipe rapta, furcifer. Trucz. Trucz.[aa] Feri!

Jud[ex] men.:[bb] Qvis hic tumultus?!
Codrus 2: Raptor hic stipem abstulit
Submissam ab Hero.
Jud[ex] men.: Simplicem te adeo fore
Non autumabam. Charta continuit nihil.
Codrus 3: Deceptionis argues Dominum tuum?
Fuerit id ipsum. Frustra rixati sumus.
Codrus 1: Istine cives sint probi?
Codrus 3: Hos solum Lares
Adhuc petamus. Sunt probi et sancti viri
Mansio.

Joannes: Benigne genitor, Irorum trias
Stat ante fores. Stipe mendicos juva.
Pater: Cura miserorum, qvam geris, fili, mihi
Probatur, etenim doctus eloqvio Dei
Abire nunqvam pauperes vacua sinam
Manu. Cape.
Joannes: Istud dat genitor, aliqvod qvoqve
Ego superaddam. Similam et argentum dabo,
Charae parentis dona.
Codr. omnes:[cc] Genitori, tibi
Matriqve summas referimus grates.
Codrus 3: Huic
Arae obseqvendi formulam inventam dabo.
Codrus 2: Probus meretur.
Codrus 3: Parvule! Obseqvium tuum
Remuneramur.
Joannes: Qvid video? Norma Euchari est!
Sophenus: Est Euchari eqvidem.
Joannes: Mater! Ah dulcis pater!
Pater: Qvid adeo, nate, gestis?
Sophenus: Irorum trias,
Qveis[dd] dona data sunt, parvulo normam Euchari
Dedere rursum.
Pater: Est ipsa.

[aa] *Trucz* by vzhledem k výrazu *furcifer* mohlo souviset se slovesem *trucido* – pobít, zabít; podobně i následující imperativ *feri* – bij (ho). Připomíná však i český imperativ „tluč!".
[bb] *Jud[ex] men. = Judex mendicorum*, rozepsáno podle kontextu.
[cc] *Codr. omnes = Codri omnes.*
[dd] *Qveis*, arch. tvar dat. nebo abl. pl., klas. *qvibus*; podobně viz v. 393, 675, 725.

Žebrák 3: Mně hrozíš výpraskem, a přitom sis,
ty šibeničníku,[35] almužnu vzal ty! Bij ho!

Soudce žebr.:[36] Co je to za pozdvižení?!
Žebrák 2: Tenhle lupič sebral almužnu,
kterou nám hodil tvůj pán.
Soudce žebr.: Nemyslel jsem si, že jsi tak hloupý.
V tom listu nic nebylo.
Žebrák 3: Ty obviňuješ svého pána z podvodu?
Stejně je to jedno. Hádali jsme se zbytečně.
Žebrák 1: To že jsou poctiví měšťané?
Žebrák 3: Tak zkusíme ještě
poslední dům. Tady bydlí řádný
a bezúhonný muž.

Jan: Laskavý otče, trojice žebráků[37] stojí
u dveří. Pomoz chudákům almužnou.
Otec: Tvá starost o lidi v nouzi se mi líbí, můj synu,
a proto podle výroku Božího
nenechám nikdy odejít chudé s prázdnou.
Tady máš.
Jan: Tohle dává otec a já také něco přidám.
Ještě vám dám mouku a stříbro
od mé drahé matky.
Všichni žebr.: Mnohokrát děkujeme otci,
tobě i matce.
Žebrák 3: Dám mu pravidla
služby u oltáře, která jsme našli.
Žebrák 2: Ano, je poctivý a zaslouží si to.
Žebrák 3: Maličký! Odměníme
tvou laskavost.
Jan: Co to vidím? To jsou Eucharova pravidla!
Sophenus: Opravdu, jsou Eucharova.
Jan: Ach maminko! Drahý otče!
Otec: Proč tak jásáš, synu?
Sophenus: Trojice žebráků,
kteří dostali dary, dali chlapci na oplátku
Eucharova pravidla.
Otec: Ano, jsou to ona.

---

35 Lat. *furcifer, i, m.* – šibeničník, tj. ten, kdo nese na ramenou mučící rozsochu (*furca*).

36 Lat. *judex mendicorum* – nejasná postava, která rozsuzuje hádku žebráků; zřejmě sluha pána, který žebráky oklamal předstíranou almužnou (viz v. 349).

37 Lat. *Irus, i, m.* – pův. jméno žebráka v Odysseově domě, zde v obecném významu „žebrák".

Sophenus: Fortasse Eucharus
Is ipse fuerat, diligit natum, scio.
Alios et alios induit vultus amor.
Joannes: Ille revocari si poterit ocyus, volo,
Sed nullus isthac graditur. Facito, omnium
Dilecte, mihi da reliqva discendi moram.
Coc[us]:[ee] En jam parata, qvae jubet medicus tibi
[334r] Sumenda mane fercula, ut fractum
Robur morbo recipias.
Joannes: Abstine. Jussit qvidem,
Sed si necesse est, membra jam firmum valent.
Servus [1]: Scholas petentes te socii adoptant tui.
Joannes: Nondum instat abitus hora.
Servus 2: Joannes, vocat
Te chara mater, artifex qvippe attulit
Tunicam paratam.
Joannes: Jussa me semper decet
Audire matris.

Discipulus 1: Nempe perpetuo novis
Nostrum Magister verticem jussis gravat.
Arae obseqvendi norma discenda est mihi,
At non ego istis esse me natum reor.
Serviat ad aras alius, hinc horum nihil
Memoria caepit.
Discipulus 2: Is meus sensus fuit.
Haec ut qvid animis imprimam, altari obseqvi
Me nemo cernet.
Discipulus 1: Attamen scire exigit
Magister. Instat hora jam adeundae scholae,
Vae mihi tibiqve.
Discipulus 2: Non petam ludum.
Discipulus 1: Domi
Poenas subibis. Contice, ludus patet.
Magister: Qveis norma discenda fuit obseqvii sacri
Ad aram,[ff] an omnes hanc suis animis tenent?
Eccur tacetis singuli? Nemo sciat?
Serotini aliqvid advenae haud eqvidem scient,
Inscitia genis proditur. Pariter tacent.

390 hora] horae *AA*.

[ee] *Cocus* rozepsáno podle kontextu, Janovi zřejmě připravil jídlo kuchař.
[ff] Ak. sg. *aram* užit pouze na tomto místě zřejmě z metrických důvodů, jinak vždy ak. pl. *aras*.

Sophenus: Snad to byl sám
Eucharus, vím, že má syna rád.
Láska na sebe bere stále nové podoby.
Jan: Kdybych ho tak ještě mohl zavolat nazpět,
ale už tam nikdo není. Nejmilejší otče,
dej mi čas naučit se zbytek pravidel.
Kuchař: Hle, už je připraven pokrm, který ti lékař
nařídil ráno jíst, abys znovu nabral zdraví
podlomené nemocí.
Jan: Zanech toho. Poručil to, ale jen
bude-li to nutné. Už jsem plný sil.
Sluha 1: Venku čekají tvoji spolužáci.
Jan: Ještě není čas jít.
Sluha 2: Jane, volá tě
tvá milá matka. Krejčí už přinesl
hotovou albu.
Jan: Matku musím vždy
poslechnout.

Žák 1: Učitel nám dává
úkolů, až z toho mám těžkou hlavu.
Teď se mám učit předpisy pro ministrování,
ale pro tohle jsem se přece nenarodil.
Ať si u oltáře slouží jiný, já si z toho
nezapamatoval nic.
Žák 2: To jsem si řekl také.
I kdybych se pravidla naučil,
stejně mě u oltáře nikdo neuvidí.
Žák 1: Ale učitel po nás chce,
abychom je uměli. Je čas jít do školy,
běda mně i tobě.
Žák 2: Nepůjdu na vyučování.
Žák 1: A doma tě
potrestají. Mlč, vyučování už začalo.
Učitel: Naučili se všichni, kteří měli,[38]
předpisy svaté služby u oltáře?
Pročpak všichni mlčíte? Nikdo je neumí?
Ani opozdilci zajisté nevědí nic,
podle toho, jak se tváří. Mlčí právě tak.

[38] Tato věta zřejmě naráží na vyučování v jednotřídkách; úkol naučit se ministranská pravidla dostali asi jen starší studenti, mezi které Jan ještě nepatřil (viz v. 410–411, 479–480).

Ergone cuncti fugitis obseqvium Dei,
Cui Angelorum semper exoptant Chori
Esse administri? Desidia tanta impigris
Poenis luenda est.
Eucharus 2: Vivito, virorum optime.
Aris ministrum postulaturus tuos
Advenio in aedes.
Magister: Desides isti mea
Mandata contempsere, nam nullus suo
Impressit animo formulam.
Eucharus 2: In teneris adhuc
Obseqvia Summi spernitis ad aras Dei?
Signum bonae istud indolis nunqvam fuit.
Ludo scholari nonne Joannes adest?
Magister: Taciturnus isthic considet.
Eucharus 2: Qvid si probet
Hic se capacem?
Magister: Formulam nondum sua
Manu prehendit.
Eucharus [2]: Eucharus at istam dedit.
Parvule! Ministri numqvid officium potes
Subire ad aras?
Joannes: Ista sufficiunt mihi
Discenda nuper, qvae Eucharus dederat? Fave
Et propero ad aras.
Eucharus 2: Haec tuo jam animo tenes?
Joannes: Probare libeat.
Eucharus 2: At at exacte modum
Vix obseqvendi noveris.
Joannes: Et hunc, si lubet,
Enuntiabo. Debito primum imbuam
Mentem apparatu. Codicem sacrum dein
Tenens ad aras ibo. Tum flexo genu
Deum reveritus, hunc suo ponam loco.
Eucharus [2]: Haec gnarus adfers. Numini vero hostiam
Mysta offerente, qvid esse faciendum putas?
[334v] Joannes: Primo merum atqve dein aqvam Mystae dabo.
Eucharus 2: Populo videndum qvando monstrabit Deum,
Qvid ages?
Joannes: Sono istud publice terno indico.
Eucharus 2: Qvae vero servanda tibi perpetuo autumas?

[ff] Ak. sg. *aram* užit pouze na tomto místě zřejmě z metrických důvodů, jinak vždy ak. pl. *aras*.

Takže jste se všichni vyhnuli službě Bohu,
kterému kůry andělské vždy touží sloužit?
Taková lenost musí být rázně
potrestána.
Eucharus 2: Buď zdráv, laskavý muži.
Přicházím k tobě žádat
o ministranta.
Učitel: Tihle lenoši nedbali
mých pokynů, nikdo z nich se předpisy
nenaučil.
Eucharus 2: Již v útlém věku
pohrdáte službou Bohu nejvyššímu?
To nikdy nebylo znamením dobré povahy.
A co Jan, není ve škole?
Učitel: Tady sedí a mlčí.
Eucharus 2: Co kdyby on dokázal,
že se k tomu hodí?
Učitel: Ještě neměl v ruce text
pravidel.
Eucharus 2: Ale Eucharus mu je dal.
Maličký! Dokážeš zastávat povinnosti
ministranta u oltáře?
Jan: A stačí znát ta pravidla, která mi dal
nedávno Eucharus? Dovol a pospíším si
k oltáři.
Eucharus 2: Ty už ses je naučil?
Jan: Vyzkoušej mě prosím.
Eucharus 2: Opravdu? Ale stěží jsi přesně
pochopil, jak se má sloužit.
Jan: I to s dovolením
vypovím. Nejprve si důkladně prohlédnu
potřebné náčiní. Pak se svatou knihou
půjdu k oltáři. Pokleknu, abych uctil
Boha, a knihu dám na své místo.
Eucharus 2: Toto znáš. Co však je třeba dělat,
když kněz obětuje Bohu?
Jan: Nejdřív dám knězi víno a pak vodu.
Eucharus 2: Co uděláš, když kněz ukazuje Boží tělo
lidu?
Jan: Trojím zazvoněním to veřejně oznámím.
Eucharus 2: A co musíš neustále dodržovat?

Joannes: Flecto modestus, elevo in Caelum manus.
Eucharus 2: Responsa tanto te ministerio probant
Dignum. Magister, igitur hunc nostras fave
Servire ad aras.
Magister: Commodo cunctos[gg] lubens.
Eucharus 2: At qvos ineptos deses ingenium facit,
Joannis illi exempla condiscant seqvi,
Servire Sacris ardeant.
Sophenus: Me una peto
Assume, qvippe semper ejusdem fui
Socius volente patre.
Eucharus [2]: Si flagitas, veni.
Sophenus: Concedito tamen, certior nondum pater
Viae est rogandus. Illico seqvemur.
Eucharus [2]: Patris
Reverentia istud exigit.

Sophenus: Dulcis pater!
Feliciori sorte legerat natum Eucharus
Ministrum ad aras meqve ei comitem dedit.
Tu proin in aedes progredi sacras fave.
Curat[or]:[hh] At qvas petetis?
Sophenus: Urbe distantes sacras
Dei Parenti.
Curat[or]: Prohibeo id, longum est iter.
Non tanto itineri pristina fessus lue
Natus tenellus sufficit.
Pater: Postqvam Deus
Deligit ad aras obseqvi natum meum,
Non refragari valeo. Servavit Polus
A morte nuper, rursus incolumem dabit
Sibi servientem filium.
Cur[ator]: Consilium meum
Ergo rejicitur? Desero has aedes. Vale.
Pater: Et tu proinde, nate, praefixam tibi
Proseqvere metam. Vivito ibi nostri memor,
Benedictionis copiam supplex Dei
A Matre flagita.

449 nuper] neuper *AA*.

[gg] Ak. pl. mask. *cunctos* užit namísto obvyklého neutr. *cuncta* zřejmě z metrických důvodů.
[hh] *Curator* rozepsáno podle kontextu, viz též v. 73.

Jan: Pokorně se klanět a pozvedat ruce k nebi.
Eucharus 2: Tvé odpovědi dokazují, že si takovou službu
zasloužíš. Učiteli, dovol mu tedy
ministrovat v kostele.
Učitel: Vše rád zařídím.
Eucharus 2: Ale ti lenoši, kteří se k této službě nehodí,
ať se poučí z Janova příkladu a zatouží sloužit
při bohoslužbě.
Sophenus: Vezmi mě prosím s sebou,
byl jsem totiž s otcovým dovolením vždy
jeho druhem.
Eucharus 2: Chceš-li, pojď.
Sophenus: Dovol ještě, otec o tom zatím neví, musíme ho
požádat o svolení. Pak přijdeme za vámi.
Eucharus 2: Úcta k otci
to vyžaduje.

Sophenus: Drahý otče!
Řízením prozřetelnosti vybral Eucharus
tvého syna ke službě u oltáře a mě mu dal za průvodce.
Dovol nám tedy vydat se do chrámu.
Lékař:[39] A kam máte namířeno?
Sophenus: Do chrámu Rodičky Boží
za městem.[40]
Lékař: To nedovolím, cesta je příliš dlouhá.
Chlapec je ještě zesláblý nemocí a příliš křehký,
na takovou cestu nestačí.
Otec: Když Bůh vybral
mého syna ke službě u oltáře, nemohu odporovat.
Nedávno ho nebe zachránilo před smrtí,
tak nám i nadále syna, který mu slouží,
zachová zdravého.
Lékař: Takže se mé doporučení
nebere vážně? Pak tedy odcházím. Sbohem.
Otec: Ale ty, synu, následuj vytčený cíl.
Žij tam, pamatuj na nás
a pokorně pros Matku Boží
o požehnání.

[39] Lat. *curator, oris, m.* – pečovatel, opatrovník; zde zřejmě ve významu „lékař", neboť hovoří o Janově nedávné nemoci (v. 445–446, viz též v. 73).

[40] Zřejmě míněn kostel Panny Marie v klášteře cisterciáků pod Zelenou horou u Nepomuku.

Joannes: Repetit amor istud patris.
Pater: Fomenta qvaepiam capito. Tu vero comes
Fidelis esto.
Sophenus: Veniet incolumis patri.
Joannes: Pergo, viator, meta votorum est Deus.
O, si daretur aedibus sacris frui.
460a Sophenus: Haec est tenenda meta.

Inductio V.

Unde novos obices eidem[ii] *ponere frustra meditantur aemuli, qvippe juvante Eucharo Joannes copiam ministrandi nactus assiduus ad aras Angelus.*

460b Aemulus 2: Jam tempus prope est,
Templum ut petamus. Gaudii campum Eucharus
Dabit peramplum, qvippe Joannem suum
Spectando frustra suggeret visum fibris.
Aemulus 1: Istud ego opinor, nesciens normam domum
465 Sanctulus inhabitat patris.

Discipulus 1: Heu scapulas meas!
[335r] Lares paternos incolam potius, scholas
Qvam post adirem.
Discipulus 2: Vae genibus autem meis!
Transigere ludi debui flectens moras.
Aemulus 3: Sunt conscholares! Qvid ita lacrymantes domum
470 Petitis? Itinere qvispiam vobis malus
Fortasse nocuit?
Discipulus 1: Lacrymis ansam dedit
Ludi Magister, corpus affligens flagris.
Aemulus 4: Horum qvae origo fuerat?
Discipulus 1: In ludum Eucharus
Venit, ministrum pro aris rogans,
475 At is inveniri non potuit. Igitur flagris
Saevire Doctor caeperat.
Aemulus 5: Rursum Eucharum
Conspicite lusum. Sed probe factum est, petet
Obseqvia nostra. Nemo normam igitur sciit?
Discipulus 2: Nemo nisi unus, formula nondum qvidem
480 Data a Magistro. Et iste Joannes erat.
Aemulus 5: Qvid falsa narras?

[ii] Tj. *Joanni*, navazuje na úvod ke čtvrté scéně, stejně jako adverbium *unde* na začátku věty.

Jan: Láska k otci si to žádá.
Otec: Také si vezmi nějaké léky. A ty, Sophene,
ho věrně doprovázej.
Sophenus: Vrátí se domů v pořádku.
Jan: Kupředu, poutníče, naším cílem je Bůh.
Ó, kéž už jsme brzy v chrámu.
460a Sophenus: To je náš cíl.

5. SCÉNA

Sokové marně vymýšlejí Janovi nové nástrahy, neboť s Eucharovou pomocí se z Jana stane ministrant a bdělý anděl u oltáře.

460b Sok 2: Už bychom měli jít do kostela,
kde nám Eucharus dá dost důvodů
k radosti, až na vlastní oči zjistí,
že s Janem počítal zbytečně.
Sok 1: Taky si myslím, že až svatoušek nebude znát pravidla,
465 vrátí se domů k otci.

Žák 1: Ach moje záda!
Radši se vrátím domů,
než abych šel znovu do školy.
Žák 2: Ach běda, moje kolena!
Celé vyučování jsem musel klečet.
Sok 3: To jsou spolužáci! Proč jdete domů
470 s pláčem? Snad vám cestou někdo
neublížil?
Žák 1: Za slzy může
náš učitel, protože nám dal výprask.
Sok 4: A z jakého důvodu?
Žák 1: Eucharus přišel
do vyučování a žádal o ministranta,
475 ale nikdo se nenašel. Proto učitel rozzlobeně
popadl rákosku.
Sok 5: Podívejte se, jak jsme Euchara znovu
dostali. Ale to je dobře, bude nás
potřebovat. Nikdo tedy předpisy neuměl?
Žák 2: Nikdo, až na jednoho, i když mu učitel
480 ještě nedal jejich text. A to byl Jan.
Sok 5: Co to vyprávíš za nesmysly?

Discipulus 2: Vera sunt, templum pete
Et id videbis. Arte enim exhibita prius
Arae obseqvendi publice, subito sacras
Eundi in aedes copiam nactus fuit.
Aemulus 4: Ingressus iter est?
Discipulus 1: Non dubito.
Aemulus 1: Non id qvidem
Sat capio, qvi sit noster elusus dolus.
Joannis animo formulam impressam putem?
Non puto.
Discipulus 1: Sed experiere.[jj]
Aemulus 1: Jam vestras domos
Petite.

Mihi qvidem certius qvidqvam nihil
Est, qvam me agente sanctulo normam Euchari
Raptam fuisse. Qvomodo hanc ergo sciat?
Et nonne nostra haec praeda retinetur manu?
Philinde! Curae traditam memini tuae
Fuisse.
Aemulus 2: Sic est.
Aemulus 3: Exhibe hanc ergo palam.
Aemulus 2: Cordi gerebam proximam, sed qvem modo
Locum occuparit, nescio.
Aemulus 4: Curae tuae
Commissa fuerat, illico hanc nobis refer.
Aemulus 2: Vestigo pervestigo me totum, attamen
Normam misellus nullibi reperio.
Aemulus 5: Vide,
Ignava qvam mens sit tibi! Technae viam
Sic praepedisti, qvando curandum fuit,
Ne perderetur praeda. Compertam modo
Nonnemo dederit sanctulo. Cerne exitium
Vecordis animi.
Aemulus 3: Perditam forsan putas
Normam a Philindo? Ponito hanc mentem bonam,
Aliud ego reor. Nonne Joanni comes
Olim Philindus fuerat? Et adhucdum viget

482 exhibita] ex- *falso del. AA*.
495 Aemulus 2] Aeum. 2. *AA*.
502 perderetur] perdetetur *AA*.

[jj] *Experiere*, arch. tvar 2. sg. ind. fut. dep., klas. *experieris* (v rkp. je arch. tvar naznačený přízvukem *experiêre*); podobně viz *potiêre* (v. 678).

Žák 2: Je to pravda, jdi do kostela
a uvidíš. Když totiž přede všemi
prokázal znalost služby u oltáře,
hned dostal povolení jít do kostela.
Sok 4: A už odešel?
Žák 1: Nepochybně.
Sok 1: To tedy nechápu,
co nám překazilo naši lest. Mám si snad
myslet, že se Jan naučil pravidla nazpaměť?
To není možné.
Žák 1: Uvidíš sám.
Sok 1: Tak už jděte
domů.

Jsem si naprosto jistý,
že jsem svatouškovi Eucharova
pravidla vzal. Jak je tedy může umět?
Copak už nemáme svou kořist?
Philinde![41] Pamatuju si, že jsme ji svěřili
tobě.[42]
Sok 2: Přesně tak.
Sok 3: Tak ji tedy ukaž.
Sok 2: Pečlivě jsem ji opatroval, ale nevím,
kde teď je.
Sok 4: Dali jsme ti pravidla
na starost, tak nám je hned vrať.
Sok 2: Já nebožák, ať hledám, jak hledám,
nemůžu je nikde najít.
Sok 5: Podívej,
jak jsi hloupý! Tím jsi překazil
náš plán, protože ses měl postarat,
abychom nepřišli o svou kořist. Asi ji někdo
našel a dal tomu svatouškovi. Tak to dopadá,
když někdo nemyslí.
Sok 3: Ty si snad myslíš, že Philindus
pravidla ztratil? Nesmíš být tak dobromyslný,
já to vidím jinak. Copak nebyl kdysi
Philindus Janův kamarád? To přátelství

[41] Philindus – podoba jména může odkazovat na řecké sloveso *filó* – milovat (Philindus byl dříve Janovým kamarádem, viz v. 506–508).

[42] Ve skutečnosti nebylo předání formule na daném místě hry řečeno ani naznačeno.

Nexus hic amoris, sponte Joanni obtulit
Normam.
Aemulus 2: Tace, ne tu mihi impingas scelus.
Aemulus 3: Dudum probatum.
Aemulus 2: Provoco testem Polum
Nunqvam patrasse me facinus adeo improbum.
Ut vero memet sanctulo addictum scias
Nunqvam fuisse, suggero technas, qvibus
[335v] Est abstrahendus, principem curam doli
In me recipio.
Aemulus 1: Maxime in praesens qvidem
Id cogitandum est. Qva putas possit via
Id perpetrari?
Aemulus 2: Nempe Joannem inseqvi est
Necesse.
Aemulus 3: Qvid vero dein acturi sumus?
Aemulus 2: Ut ille normam possideat animo integre,
Difficile credam, hunc ergo tentandum reor.
Aemulus 4: At suggere modum.
Aemulus 2: Paululum expecta, dabo.
Aemulus 5: Ultra morari non licet, qvippe asseqvi
Nunqvam poterimus sanctulum.
Aemulus 2: Fessus lue
Adhuc nuperna est, difficile graditur. Proin
Ista exuenda vestis est primo omnibus,
Pariter et alios induere vultus decet.
Dein occupandum est proximum templo nemus,
Ibi meditati proferam scenam doli.
Namqve vel adhucdum formulae ignarum, seu
Gnarum reperio. Si prius, vobis erit
Rapienda norma, si alterum, tum de via
Minis, periclis, et qvod armabit dolus,
Erit abstrahendus.
Aemulus 4: Apta cudisti, modo
Sors melior adsit.
Eucharus 5: Tantane clienti meo
Petulantia paret? Saeviora etiam coqvat,
Nunqvam clientem deseram certe meum.

Joannes: Sophene, cerne vineam ubertim botris
Turgere. Nempe Caelites patri favent,

509 scelus] scelas *AA*.

je poutá doteď, a pravidla mu přinesl
sám od sebe.

Sok 2: Mlč, neosočuj mě.

Sok 3: Už se to potvrdilo.

Sok 2: Nebe si beru za svědka,
že jsem nikdy nespáchal takový zločin.
Abys věděl, já jsem se svatouškem
nikdy nekamarádil. Proto vymyslím způsob,
jak ho odstranit. A já sám se o to
postarám.

Sok 1: Ale to musíme
promyslet co nejdřív. Jak to chceš
provést?

Sok 2: Rozhodně musíme jít
za Janem.

Sok 3: Co uděláme pak?

Sok 2: Těžko uvěřím, že umí pravidla
nazpaměť. Musíme to tedy prověřit.

Sok 4: Tak navrhni jak.

Sok 2: Chvilku počkej, něco vymyslím.

Sok 5: Nemůžeme se déle zdržovat, nebo už nikdy
svatouška nedohoníme.

Sok 2: Pořád je ještě zmožený
nedávnou nemocí, půjde pomalu.
Všichni se nejdříve musíme svléknout
a vzít na sebe jiný převlek.
Pak se schováme v hájku u kostela
a tam provedu připravenou lest.
Zjistím totiž, jestli Jan už umí ta pravidla.
Pokud ne, musíte mu je vzít,
pokud ano, odradíme ho nebezpečnými
výhrůžkami nebo ho odstraníme
úkladnou lstí.

Sok 4: Dobře jsi to vymyslel, tak ať nám
štěstí přeje.

Eucharus 5: Takovou nehoráznost chystají
na mého chráněnce? Ale ať zosnují
cokoliv, já ho nikdy neopustím.

Jan: Sophene, podívej se na tuhle úrodnou vinici
plnou hroznů. Nebešťané otci přejí

Benedictionem traducum ubertas probat.
Ast nonne gratos esse nos rursum decet?
Sophenus: Haec prima dos est mente perpetuo tua
Colenda. Faxo proinde, decerpam botrum,
Qvi pressus aris subministrabit merum.
Caelo placebit, munera si ad aras feras.
Sic obseqventem te esse gratuito probas,
Qvae serviendi plurimum ratio placet.
Vinitor 2: Adeste, socii, dextra praedatrix adest.[kk]
Sophenus: Tumultuantis impetus turbae sonat,
Eccur?
Vinitor 2: Utrumqve nectite!
Sophenus: Caveto manus
Inferre domini filio.
Vinitor 2: Domini satus
Sit ille cujuscunqve, non vobis botros
Carpere licebat.
Sophenus: At loci dominus pater
Est.
Vinitor 2: Frustra loqveris, utiqve mihi notus foret.
Praedam teneri tu illico patri refer.
Sophenus: Ne qvaeso ponas itineri sancto moram.
Vinitor [2]: Frustra operire patris adventum, interim
Nos gaudia manent.
Vinitor 1: Praeda ubi tenetur?
Vinitor 2: Tuis
Mox dabitur oculis.
Sophenus: Cernito, petulans cohors
Qvosnam retineat.
Vinitor 1: Ecqvid audebas manus
Inferre domini filio? Poenas dabis
Pessima caterva. Parcito et tantum tua
De mente dele facinus, ignorat fore
Te turma dominum.
Sophenus: Sed viatorem impeti
Nullum jubebat pater ob exilem botrum.
[336r] Vinitor 1: Id nunqvam agendum spondeo, culpae modo
Parcito.
Joannes: Lubenter istud ago.

[kk] *Adeste – adest*, opakování téhož slova v jednom verši, ovšem v různých významech; lze chápat jako stylistickou neobratnost, nebo jako didaktický záměr autora.

a hojnost révy dokazuje jejich požehnání.
Neměli bychom jim za to poděkovat?
Sophenus: Tenhle první dar bys vždy měl ctít
z celého srdce. Hned utrhnu hrozen,
po vylisování z něj bude mešní víno.
Nebi se bude líbit, když k oltáři přineseš
dary. Dokážeš tím svou nezištnost
a taková služba se cení nejvíc.
Vinař 2: Druhové, pospěšte na pomoc, je tu zloděj!
Sophenus: Proč to troubení
na poplach?
Vinař 2: Spoutejte je oba!
Sophenus: Opovaž se vztáhnout ruku
na pánova syna.
Vinař 2: Ať je synem
kohokoliv, stejně jste tu neměli trhat
hrozny.
Sophenus: Ale jeho otec je tady
pánem.
Vinař 2: I kdybych ho znal, mluvíš zbytečně.
Ty hned oznam otci, že jsme chytili zloděje.
Sophenus: Nezdržuj nás prosím ve svatém záměru.
Vinař 2: Marně si tu čekejte na příchod otce,
zatím se smějeme my.
Vinař 1: Kde jsou ti chycení?
Vinař 2: Hned
uvidíš.
Sophenus: Podívej, koho ten hrubián
chytil.
Vinař 1: Jak ses opovážil vztáhnout ruku
na pánova syna? Budeš potrestán
jako nejhorší zločinec. Ušetř ho prosím
a odpusť mu provinění, nevěděl,
že jsi tu pánem.
Sophenus: Ale otec nepřikázal
napadat pocestné kvůli jedinému hroznu.
Vinař 1: Slibuju, že už se to nikdy nestane,
smiluj se nad ním.
Jan: To rád udělám.

Sophenus: Nunc jam via est
Urgenda alacrius.

Aemulus 4: Nostra rei statu bono est,
Technas secundant astra.
Aemulus 5: Narra modum.
Aemulus 4: Petulans coloni turma Joannem via
Detinuit, inde nemora nunc primum petit.
Agite proinde, qvos struebamus dolos,
Sunt exerendi. An vero Joannes sciat
Responsa ad aras, resciet Fabius, nemus
Idcirco oberrans. Svasa qvae fuerant prius,
Modo sunt agenda.
Aemulus 5: Currimus alacri pede.

Sophenus: Favente Caelo proximum templo nemus
Ingredimur. Isto qvippe transcurso, domus
Dei Parenti sacra luminibus patet.
Sed qvis puellus hic loci residet? Pium
Tractata manibus indicant. Vultus decor
Plusqvam colonum probat.
Fabius: Utiqve nunqvam infimo
Cespite jacerem, stante Fortunae rota.
Sed versa memet huc miseriarum improbe
Abjecit. Ast haec facile laturus forem,
Aliud nisi animum premeret.
Sophenus: Id nobis refer.
Fabius: Aetate tenera plurimum assvevi Sacris,
Igitur minister caeperam altari obseqvi.
Ast qvando sortem hanc vivo, discendi dehinc
Mihi abrogata copia est. Eqvidem Sacris
Obseqvi aliqvando congrua potestas foret,
Dum templa adire mihi sub Auroram licet,
Tunc qvippe solito copia ministri deest.
Joannes: Homines pigrescant obseqvi altari?
Sophenus: Modo
Autem cupisne caelico obseqvio frui?
Fabius: Id flagito unice.
Joannes: Normam Euchari
Dabo petenti, memoria hanc totam tenet.

584 forem] fotem *AA*.

Sophenus: Teď ale musíme
spěchat o to víc.

Sok 4: Naše věc si stojí dobře,
hvězdy přejí našim záměrům.
Sok 5: Pověz, cos vymyslel.
Sok 4: Drzí sluhové zdrželi Jana na cestě,
proto teprve teď přichází do hájku.
Tak poběžte, musíme provést úskok,
který jsme přichystali. Fabius už bloumá
v hájku, aby zjistil, jestli Jan opravdu zná
odpovědi u oltáře. Co jsme předtím naplánovali,
musíme teď uskutečnit.
Sok 5: Už běžíme.

Sophenus: Díky Bohu jsme v hájku u kostela.
Až ho přejdeme, uvidíme už okna
kostela Rodičky Boží. Ale co to tu sedí
za chlapečka? Že je zbožný, prozrazují k nebi
vztažené ruce. Důstojná tvář dokazuje,
že není pouhým sluhou.
Fabius:[43] Zajisté bych nebyl úplně na dně,
kdyby při mě Štěstěna stála. Ale ona se
ode mě odvrátila a nemilosrdně mě uvrhla
do tohoto utrpení. Ale to bych snadno snesl,
kdyby mě netížilo ještě něco jiného.
Sophenus: Povídej.
Fabius: V dětství jsem často chodíval na mše,
a proto jsem začal sloužit jako ministrant
u oltáře. Ale od té doby, co mě postihl
tento osud, nemohu už studovat.
Když někdy za jitra přijdu do kostela,
tehdy bych mohl přisluhovat při mši,
protože nebývá dost ministrantů.
Jan: Lidi omrzela služba u oltáře?
Sophenus: Ale ty
toužíš po nebeské službě?
Fabius: To jediné si přeji.
Jan: Dám mu Eucharova pravidla,
když je potřebuje, já už je znám celá nazpaměť.

[43] Fabius (tj. Sok 2) – pouze zde je replika jednoho ze soků uvedena vlastním jménem. Autor tím chce zřejmě naznačit, že sok vystupuje v přestrojení. Nelogicky však působí, že je tato postava oslovována na začátku páté scény jako Philindus (v. 493, 505, 507).

Sophenus: Non reor agendum est Euchari ignaro, viam
Proinde relegens, hanc tibi pronus feret.
Qvis hic tumultus?
Fabius: Illico obtestor fuge,
Ne vita pereat. Esse nemus istud domum
Latrunculorum fama fert.
Joannes: Servos Deus
Suos juvabit.
Aemulus 1: Turba sociorum, advola!
Jam praeda manibus stringitur nostris.
Sophenus: Heu
Me! Fugio! Cacos!
Joannes: Numen, oppressos juva!
Eucharus 1: Qvid rabida servum Numinis turba impetis!
En, contumaces ut pedes animent fugae.
Ne metue caeptos proseqvere calles, ego
Posthac Achates sum tibi futurus.

Aemulus 5: Pudet!
Eucharus! Acerbum nomen!
Aemulus 4: Invisum Eucharum!
Mihi sicne textam praescidit telam doli?
O rem nefandam!
Fabius: Causa levis eqvidem data est
Tibi conqverendi, damna ego reportor.
Aemulus 5: Refer
Qvaenam.
Fabius: Ad tumultum dum citus finxi fugam,
Trunco caducus laeseram impactum pedem.
[336v] Aemulus 5: Inauspicata res tibi profecto accidit.
Fabius: Sed vindicanda. Consilii tandem mei
Spectate telam. Sine mora cuncti sacras
Petamus aedes. Codicem qvisqve occupet,
Ne maneat ullus sanctulo. Missa dein
Omni absoluta, poni in abstruso potest,
Cras recipiendus.
Aemulus 4: Sanctulum Mystae petent.
Fabius: Tentare liceat.

597 ignaro] egnaro *AA*.
611 eqvidem] eqvidem *AA*, eqvĭdem *notam metri causa add. m2*.
616 Sed] Ved *AA*.

Sophenus: Nemyslím, že to lze udělat bez Eucharova vědomí.
Ale až tudy znovu půjde, rád ti je dá.
Co je to za povyk?
Fabius: Zapřísahám tě, hned uteč,
abys nepřišel o život. Tento háj je prý
doupětem loupežníků.
Jan: Bůh své služebníky
spasí.
Sok 1: Poběžte sem, kumpáni moji!
Už máme kořist na dosah.
Sophenus: Ach běda mi!
Prchám! Lupiči![44]
Jan: Bože, pomoz přepadeným!
Eucharus 1:[45] Jak to, že takoví drzouni napadají služebníka Páně!
Vida, jak berou nohy na ramena.
Neboj se a pokračuj ve svých záměrech,
já ti budu věrným přítelem.[46]

Sok 5: Taková hanba!
Eucharus – jak se mi to jméno protiví!
Sok 4: Ten nenáviděný Eucharus!
Takhle mi zpřetrhal předivo úkladů?
To snad není možné!
Fabius: Ty máš sotva proč si
stěžovat, ale já jsem to odnesl.
Sok 5: Co se
stalo?
Fabius: Když jsem v té vřavě předstíral úprk,
zakopl jsem o pařez a narazil si nohu.
Sok 5: To je opravdu smůla.
Fabius: Ale musíme se pomstít. Tak dávejte pozor,
co jsem vymyslel. Všichni teď půjdeme rychle
do kostela a tam ať si každý zabere svatou knihu,
aby na svatouška žádná nezbyla. Až bude po mši,
můžeme je schovat do úkrytu
a zítra si je vyzvednout.
Sok 4: Ale kněží budou chtít svatouška.
Fabius: Musíme to zkusit.

[44] Lat. *Cacus, i, m.* – syn Vulkánův, loupežný pastýř, kterého zabil Herkules; zde v obecném významu „lupič".
[45] Podle logiky děje by zde mělo jít o Euchara 5, který vyslechl rozhovor soků o připravované léčce (v. 534–536).
[46] Lat. *Achates, ae, m.* – věrný přítel a průvodce Aeneův, zde v obecném významu „ochránce, přítel".

Eucharus 5: Jam peragratum est nemus
Numine favente. Sed tibi nondum patet
Turba impetentum,[ll] qvospiam lucri tenax
Mens excitavit, ne a ministrando dari
Praemiola solita forte praeripias.
Joannes: Lucra
Arae ministri qvaesitent?
Eucharus [5]: Ista unice
Qvandoqve spectant. Obseqvia ferri Deo
Non multum anhelant, spes ubi lucri deest.

Cantus

Ubi lucra temporis desunt,
Vix ulli Deo servi sunt.
Haud puram Ejus Gratiam
E tenellis qvis etiam
Reqvirit unice.

Eucharus [5]: At te Angelorum gratuita semper seqvi
Servitia decet.
Joannes: Euchare, id certum tene,
Ingens mihi lucrum est Numini posse obseqvi.
Sophenus: Fert potius una dona Joannes, botrum,
Qvi pressus aris subministrabit merum.
Eucharus [5]: Haec munera placent Numini. Verum via
Urgenda nunc est.
Sophenus: Obvius nobis senex
Fors indicabit, ecqvid horai[mm] sonet.
Pium esse gesta comprobant. Redde obsecro
Nos certiores, optime virorum, brevi
Futura missa est?
Paup[er]:[nn] Paululum expecta, illico
Erit „ite, missa est“.
Eucharus [5]: Sed alia forsan brevi
Adhuc seqvetur?
Paup[er]: Ultimo jamjam brevi
Erit „ite, missa est“.

640 Paululum] Paulutum *AA*.

[ll] *Impetentum*, gen. pl. subst. odvozeného od part. *impetens* (v rkp. je tento tvar naznačený přízvukem *impetentûm*); podobně viz *negligentûm* (v. 660).

[mm] *Horai*, arch. tvar gen. sg., klas. *horae*.

[nn] *Pauper* rozepsáno podle kontextu, v předchozí replice označen jako *senex* (viz v. 636).

Eucharus 5: Už jsme s Boží pomocí
prošli hájem. Ale ty pořád ještě nechápeš,
proč tě napadli. Touha po zisku je podnítila,
625 báli se, že je připravíš o dárečky
za ministrování.
Jan: To chtějí ministranti
za svou práci odměnu?
Eucharus 5: O to jediné
se starají. Nechtějí vykonávat
službu Bohu, když nemají naději na výdělek.

Zpěv

Kde chybí světský zisk,
stěží se najdou nějací sluhové Boží.
Žádný z chlapců
totiž netouží
pouze po Jeho milosti.

630 Eucharus 5: Tebe ale ctí, že budeš vykonávat andělskou službu
bez odměny.
Jan: Buď si jistý, Euchare, velkou odměnou
pro mě je už to, že mohu sloužit Bohu.
Sophenus: Ba naopak: Jan přináší jako dar hrozen,
po vylisování z něj bude mešní víno.
635 Eucharus 5: Takové dary se Bohu líbí. Ale teď už si
musíme pospíšit.
Sophenus: Stařec, který jde
proti nám, snad ví, kolik hodiny odbíjejí.
Jeho vzhled dokazuje zbožnost. Řekni nám
prosím, dobrý muži, už brzy
640 začne mše?
Chudák: Chvilku počkej,
mše bude zakrátko končit.[47]
Eucharus 5: Ale brzy snad bude následovat
další?
Chudák: Ne, už bude končit
poslední mše.

[47] Lat. *Ite, missa est* – jděte, mše skončila; slova, kterými kněz zakončoval bohoslužbu.

Joannes: Ergo frustratus mea
Spe gradior? Ultra haud obseqvi Mystae datur.
Sophenus: Pericla itineris nosmet excusant Polo.
Joannes: Sed iter agendum est, Sospitatricem meam
Reverebor.
Eucharus [5]: Omnis turba famulantum redit,
Esse Sacrificiis jam datum finem reor.

Minister 1: Nobis molestus Eucharus nimium est, vice
Plerumqve bina singulos aris jubet
Servire. Qvis ferat istud?
Minister 2: Ac hodie qvidem
Tam sera nobis tempora assignat.
Minister 3: Mihi
Non plus redire, fecerit, qvidqvid volet,
Certum est.
Minister 1: Nec aliud ego reor.
Minister 3: Nostro genu
Repetita toties obseqvia nimium nocent.
Eucharus [5]: Qvid, turba petulans, Euchari famam improbo
Lacerare tentas dente? Sic ergo sacris
Repetita Mystis obseqvia non jam placent?
Tu postqvam ad aras servulus flagitas fore,
Ne negligentum desides plantas premas.
[337r] Id moris esse plurimis certum tene,
Qvi dum vice una forsitan adessent Sacris,
His persolutis aede certatim migrant.

Cantus

Est manna Caelicum Deus, panis sub velo tectus.
Sed semel gustatum
Mox vulgus ingratum
Nauseat et fastidit.

Eucharus [5]: Sed Angelorum brevis adeo nunqvam mora
Satiabit oculos, juge velato Deo
Servire cupiunt. Diligens istos proin
Imitere, certis calculis nunqvam tua
Obseqvia stringe.
Joannes: Qvot dehinc Mystis mihi
Servire dabitur, servulus constans ero.

Jan: Přicházím tedy pozdě a vše bylo
zbytečné? Nebudu už moci přisluhovat knězi.
Sophenus: Nebezpečí na cestě nás před nebesy omluví.
Jan: Ale cestu musím dokončit, abych prokázal úctu
své Zachránkyni.[48]
Eucharus 5: Celý zástup ministrantů se vrací.
Bohoslužby už asi skončily.

Ministrant 1: Eucharus nás příliš přetěžuje, často musíme
sloužit u oltáře i dvakrát za sebou.
Kdo to má vydržet?
Ministrant 2: A dnes nám navíc přiděluje
službu v takhle pozdní dobu.
Ministrant 3: Ale ať udělá
cokoliv, já už se rozhodně
nevrátím.
Ministrant 1: Ani já.
Ministrant 3: Sloužit tolikrát
za sebou příliš škodí našim kolenům.
Eucharus 5: Vy drzouni, jak se vůbec opovažujete pomlouvat
Euchara svými neřádnými jazyky? Tak vám
už se tedy nechce znovu sloužit svatým kněžím?
Ty ale toužíš být služebníčkem u oltáře,
proto nenásleduj ty lhostejné lenochy.
To je totiž jen ztráta času, když někteří
sotva jednou odslouží mši, a jakmile skončí,
o překot prchají z kostela.

Zpěv

Bůh je nebeská mana, chléb skrytý pod rouškou.
Ale lid nevděčný ho jednou
ochutná a hned se mu
znechutí a zoškliví.

Eucharus 5: Ale ta krátká chvíle nikdy nenasytí
oči andělů, ti touží neustále sloužit
zahalenému Bohu. Takové pilně
napodobuj a svou službu nikdy neomezuj
vypočítavostí.
Jan: Stále budu připraven sloužit
kněžím, kolikrát jen k tomu bude příležitost.

[48] Lat. *Sospitatrix, icis, f.* – Zachránkyně; myšlena Panna Marie, která podle legendy zachránila malého Jana z nemoci (viz pozn. k v. 65).

Eucharus [5]: Sed qvid vocatos pro ministeriis adhuc
Vosmet qverimini? Nonne jam dudum ultimo
Mysteria geri caepta sunt?
Minister 3: Qvae ordo habet,
Ita est. Clientes vero processus hospito
Isthic futuros asseruit hodie Eucharus,
Pro qveis litabit Numini Mysta hostiam.
Joannes: O me beatum! Sic igitur hodie obseqvi
Sacris adhucdum mihi licet?
Eucharus [5]: Voto tuo
Potiere.
Joannes: Qvantum gaudio pectus salit,
Dein Angelorum vigilias, flammas, lucra
Constantiamqve sub ministrandum seqvar.

Aemulus 2: Sacrarii hilares ecce jam instamus loco.
Ast ne refellat ultimus nosmet dolus,
Interrogandum est, jamne Joannes prior
Tectum hoc subierit. Qvippe tardato pede
Si segniores adsumus, frustra egimus.
Aemulus 3: Mihi faveto qvaeso qvaerendi moram.
Aemulus 4: Non protrahendam longius.
Aemulus 2: Nondum occupat
Sacrarium, aedes forte divinas tenet.
Obsecro videte sanctulum, qvantum manus
Elevat in alta. Fecerit, qvidqvid volet,
Tamen obseqvendi copiam nunqvam expetet.

Joannes: Numen, dulcisona qvod me deposcere voce
Dignatum est, adsum servulus ecce Tuus!
Qvae Tua, spectante hoc Phoebo, servitia sumo,
Finem horum poterit nulla videre dies.
Pluribus haud animus vicibus fastidiet unqvam
Servire altari, multiplicata placent.
Nec tamen obseqviis aliud deposco lucrari,
Lucrum grande Tui Gloria major erit.
Qvas demum angelicis novi virtutibus esse
Ingenytas dotes, has imitando colam.

Aemulus 1: Numqvid tu ad aras codicem ferre ambies?
Nimis te ineptum muneri tanto puta,
Redde huc volumen.
Aemulus 5: Impetu tanto abstine,
Forte tibi, nane, dexteram cedam? Apage.

Eucharus 5: Proč ale naříkáte, že musíte ještě
ministrovat? Cožpak právě nekončí
poslední bohoslužba?
Ministrant 3: Ano, ta, která byla
na pořadu. Ale Eucharus řekl, že tu dnes
bude nocovat procesí věřících
a pro ně kněz bude sloužit mši.
Jan: Mám štěstí! Tak tedy mohu ještě dnes
pomáhat při bohoslužbě?
Eucharus 5: Tvé přání se ti
vyplní.
Jan: Srdce mi skáče radostí,
vždyť zakrátko budu ministrovat a následovat
andělskou bdělost, vroucí zbožnost i neustálou službu.

Sok 2: Tak, už jsme šťastně v sakristii.
A aby nám vyšel náš poslední úskok,
musíme zjistit, jestli sem Jan nepřišel
dříve než my. Protože jestli jsme byli pomalí
a jdeme pozdě, naše snaha byla marná.
Sok 3: Dej mi prosím trochu času, podívám se po něm.
Sok 4: Už se nemůžeme déle zdržovat.
Sok 2: V sakristii není,
možná se zatím posadil v kostele.
No prosím, podívejte se na toho svatouška,
jak vzpíná ruce do výšky. Ale ať se snaží, jak chce,
přece si nikdy nevymodlí, aby mohl sloužit Bohu.

Jan: Bože, protože jsi mě ráčil povolat hlasem libozvučným,
hle, jsem tu jako Tvůj služebník.
A až se dnes stanu ministrantem,
nenastane nikdy konec mého snažení.
Ani množství úkolů mi nikdy neomrzí službu
u oltáře, čím více jich bude, tím lépe.
Přesto za ministrování nežádám nic,
velikou odměnou mi bude Tvá větší sláva.
Neboť jsem poznal, jaké jsou přednosti andělských ctností,
těch si budu vážit a napodobovat je.

Sok 1: Proč chceš nést tu knihu k oltáři, když víš,
že si takovou poctu nezasloužíš?
Dej sem ten svazek.
Sok 5: Nech toho,
ty skrčku, mám tě snad praštit? Ztrať se.

Aemulus 3: Tune meliorem praeripis tunicam?
Aemulus 4: Prior
Hanc occupavi.
Aemulus 3: Ast ego nunqvid fui
Hac semper usus?
Aemulus 1: Codicem obtestor mihi
[337v] Cede, nisi Furias excitas in te velis.
710 Aemulus 5: Non cedo.
Aemulus 3: Da, vel senties diras manus.

Sacrist[anus]:[oo] Heus turma nimium pervicax! Fores sacras
Clamore tanto polluere non te pudet?
Et vestimenta et codicem huc defer sacrum,
Indigna tanto munere.
Eucharus 1: Factum bene est,
715 Ergone postqvam servulum altari dolis
Abstrahere non libuerat, id vestris modo
Heu scandalosis improbe rursum artibus
Tentare cupitis? Frustra, Joannes spei
Melioris adfert copiam. Semper gere
720 Animum paratum pro ministeriis Dei,
Cui loqvendum sit tibi, nosti, integre.
Qvippe Angelorum Regis alloqvium petis
Et mente non collectus accedas? Time
Confussionis semitam. Hanc eqvidem, vide,
725 Gradiuntur illi, cura qveis mente improba
Seposita non est, Sacra posteaqvam petunt.
Deum alloqvuntur? Illico curis novis
Oppressus animus alia meditari jubet,
Jam Numen orat jamqve vagabundus novos
730 Percursat orbes.[pp] Haecne reverentis Deum
Indicia mentis sint? Ea irreverens erit
Vel cogitare.
Senex: Sacraria petendi mihi
Jam tempus instat, qvo loco Summum alloqvi
Caeliqve terraeqve Dominum misero datur
735 Vermi. Proinde haud decet, ut alloqvium improbo
Negotia ausa distrahant. Vobis erit

[oo] *Sacristanus* rozepsáno podle kontextu.
[pp] Cf. s árií Eucharova genia v prologu (v. 25–28).

Sok 3: Jak to, že sis vzal lepší albu?
Sok 4: Zabral jsem ji
dřív.
Sok 3: A copak jsem ji vždycky
nenosil já?
Sok 1: Říkám ti, dej mi tu knihu.
Přece nechceš, abych se rozčílil.[49]
Sok 5: Nedám.
Sok 3: Dej, nebo ucítíš mou tvrdou pěst.

Kostelník: Hej, bando nezvedenců! To se nestydíte
znesvěcovat takovým hlukem posvátné místo?
Sem dejte oděv i svatou knihu,
nejste jich hodni.
Eucharus 1: Tak je to správné,
neboť když se vám nepodařilo
odstranit služebníka od oltáře lstí,
pokoušíte se o to pro změnu
takhle opovážlivě a drze? Ale marně,
Jan nám přináší novou naději.
Měj stále duši připravenou pro službu Bohu,
s nímž, jak jsi poznal, musíš mluvit nerušeně.
Vždyť když chceš přímluvu Krále andělů,
nepřistupuješ snad k němu s usebranou myslí?
Boj se stezky zmatení. Po ní, podívej se,
kráčejí ti, kteří sice přijdou na mši, ale při službě
Bohu se neoprostí od zlé mysli.
Mluví snad k Bohu? Vždyť je starostmi
stísněná duše nutí přemýšlet o jiných věcech,
tu se modlí k Bohu, tu jako tulák bloudí
jinými světy. Cožpak se takto projevuje mysl
velebící Boha? I jen o tom přemýšlet
je neuctivé.
Stařec:[50] Už je čas,
abych šel do kostela, kde může s nejvyšším
Pánem nebe i země hovořit i ubohý červ.
A proto se nesluší, aby nás opovážliví drzouni
rozptylovali od rozhovoru s Bohem. Vy se jděte

[49] Lat. *Furiae, arum, f.* – Fúrie, Lítice, bohyně pomsty, etymologicky blízké slovesu *furere* „zuřit", zde *Furias excitare* ve významu „rozčílit se, rozzuřit se".

[50] Stařec je buď novou postavou vystupující pouze v této replice, nebo znovu hovoří kostelník, ale autor omylem nazval postavu jinak.

Templi ante fores delitescendum. Ingredi
Animo paratum, liberum curis decet.
Eucharus [1]: Turba lege petulans, appropinqvandum Deo
Sic est. Clienti codicem sacrum meo
Adferto, posthac sedulus ad aras erit
Minister.
Aemulus 1: Ignosce. Ecce, factorum pudet
Pigetqve.
Eucharus [1]: Frustra. Vosmet indignos agunt
Delicta vestra, hunc sanctitas dignum facit.
Aemulus 2: Huic comministros esse nos saltem fave
Jamqve meliores aemulatores facis
Comitesqve ad aras.
Joannes: Gratia rursum nova
Servum beabis, hosce si socios faves.
Decet apliorem Numini turmam obseqvi.
Eucharus 1: Rursus triumphas Eucharum. Jam igitur data
documenta seqvere et Angelus ad aras vola.

Epilogus

Joannem ad aras Angelum juventuti imitandum commendat.

Recitativus

En tibi, adolescentia, speculum,
Qvo inspecto ministeria condiscas Angelum.

Aria

Assvesce Joannis seqvi
Modestias ad aras
Dotesqve disce conseqvi
Deo Poloqve charas.

Sic Angelis, sic Caelicis
Par es futurus Aulicis.

O. A. M. D. G. et H. S. J. N.

strkat za vrata kostela. Vstoupit smí pouze ti,
kdo mají duši připravenou a osvobozenou od starostí.

Eucharus 1: Podívej, bando drzá, tak je třeba se přiblížit
Bohu. Dej svatou knihu mému chráněnci,
od nynějška bude horlivým služebníkem
u oltáře on.

Sok 1: Odpusť. Podívej, jak moc se za své činy
stydíme.

Eucharus 1: Marně. Za svá provinění si službu
Boží nezasloužíte, on za svou svatost ano.

Sok 2: Alespoň nám dovol pomáhat mu při ministrování
a získáš tak nové následovníky[51] a lepší
služebníky u oltáře.

Jan: Ještě větší přízní obdaříš svého
služebníka, pokud mi je necháš za společníky.
Je správné, když více pomocníků slouží Bohu.

Eucharus 1: Zase jsi Euchara překonal. Řiď se tedy pravidly,
která jsem ti dal, a jako anděl leť k oltáři.

Epilog

Dává Jana, jako anděla u oltáře, mládeži za vzor hodný následování.

Recitativ

Hle, mládeži, zde máš zrcadlo,
pohlédni do něj a naučíš se andělské službě.

Árie

Zvykni si následovat Janovu
skromnost u oltáře,
nauč se dosáhnout předností
milých Bohu a nebi.

Jen tak se vyrovnáš andělům
a nebeským dvořanům.

Vše k větší slávě Boží a poctě sv. Jana Nepomuckého

[51] Lat. *aemulator, is, m.* – následovník, zastánce, obránce; užitý pouze na tomto místě a v pozitivním významu pro odlišení od výrazu *aemulus, i, m.* – sok, soupeř, používaného v celé hře ve významu negativním.

II.2.2 Vox clamantis

Hru *Vox clamantis* (Hlas volajícího) uvedla roku 1724 nejnižší gramatika pražského novoměstského gymnázia. Dochovala se v jediném rukopisu, uloženém v Národním archivu ČR,[1] tištěnou synopsi k dispozici nemáme. Autorem hry je pravděpodobně Joannes Tiller (1701–1735),[2] který příslušnou třídu v daném roce učil a jehož začerněné jméno stojí na posledním listu.

Struktura: V porovnání s jinými hrami najdeme ve *Vox clamantis* určité odlišnosti ve struktuře. Text neobsahuje prolog, epilog ani chory. Nelze však s jistotou tvrdit, že ve hře tyto pasáže opravdu nebyly – pravděpodobněji je ten, kdo text zapisoval, pouze nezaznamenal. Chybí také *argumentum*. Naopak jako jedna z mála jezuitských školských her obsahuje *Vox clamantis* scénické poznámky, i když velmi skromné. Svou délkou (532 veršů) se řadí do mírného podprůměru.[3] Dělí se na 10 scén, první nese označení *numerus*, ostatní *scena*, přičemž oba pojmy jsou zde synonymy.

Děj: Ve své hře použil Joannes Tiller prakticky stejnou zápletku jako Antonius Machek v *Angelus ad aras*. Tam sokové odcizí Janovi ministrantská pravidla, zatímco u Tillera je ukradeným předmětem obrázek Panny Marie, který Jan dostane od Mariophila. To však vzbudí žárlivost u Rosila, který nemůže přenést přes srdce, že on žádnou odměnu nezískal, ačkoli je stejně nadaný, krásný i zbožný. Proto se rozhodne Jana o tento dar připravit a ke krádeži chce nejprve využít přátelské objetí. Z nepříliš jasného důvodu to však neudělá a dostane lepší nápad – obrázek Janovi ve spánku vymění za jiný. Když se mu to podaří, odchází se s kamarády veselit do blízkého lesíka. Dlouho se ale z kořisti neraduje. V lese totiž žijí loupežníci, kteří na chlapce zaútočí, a Rosilus na útěku obrázek ztratí. Jeden z lupičů pak projeví nečekanou zbožnost a pověsí obrázek na strom, aby kolemjdoucí mohli Pannu Marii uctívat.

Mezitím se Jan probudí a zjistí, že barvy na jeho obrázku vybledly a potemněly. Trápí se tímto zlým znamením tak dlouho, až ho Mariophilus vezme pro rozptýlení na procházku do lesa, kde najdou pravý obrázek. Když to Rosilus a jeho druhové zjistí, jsou takovým zázrakem ohromeni a ke svému činu se přiznají. Jan jim odpustí a všichni se společně modlí k Panně Marii.

Jak už bylo řečeno, Tiller vychází ve *Vox clamantis* z podobné zápletky jako Antonius Machek v *Angelus ad aras*. Výstavba Machkovy hry však působí spíše jako volný sled epizod spojených ústředním motivem – Janovou snahou stát se ministrantem. *Vox clamantis* je v tomto smyslu koncentrovanější, soustředí se na jednu zápletku (ukradená podobizna Panny Marie). Hra má vcelku pravidelnou stavbu: po 1. scéně, v níž jsou položeny základy zápletky (Jan získává obrázek), se víceméně pravidelně střídají dynamičtější a dialogičtější scény, věnované Rosilovi a jeho plánu (2, 4, 7), a scény spíše lyrické, v nichž hraje hlavní roli Jan se svými druhy (3, 5, 6, 8).

---

1 NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 299r–308v.

2 K autorovi podrobněji viz s. 578–580.

3 Ve skutečnosti však zřejmě byla o něco delší, protože obsahovala zmíněné části, jejichž text se nedochoval.

Třetí a pátá scéna končí příchodem Rosila a jeho nejprve nezdařeným, poté úspěšným pokusem odcizit obrázek. Poslední dvě scény už děj dále neposouvají, jsou věnovány závěrečnému vysvětlování, odpuštění a modlitbám.[4]

Postavy: Hlavní motiv hry, kult Panny Marie, se odráží i v charakteristice nebo jménech některých postav. Protagonista je sice v titulu nazván „hlasem volajícího", tedy přízviskem patřícím k Janu Křtiteli,[5] tuto paralelu však Tiller dále nerozvíjí a Jan vystupuje ve *Vox clamantis* téměř výhradně jako ctitel Panny Marie. Ostatně i spojení „hlas volajícího" je v názvu použito jen pro vyjádření vzájemné lásky Jana a Panny Marie. Jak ve hře připomene Mariophilus, Matka Boží dokázala svou přízeň už tím, že díky ní se Jan narodil neplodným rodičům. Jan se jí za to odvděčuje nehynoucí láskou a od okamžiku, kdy dostane její podobiznu, adresuje Marii nebo jejímu obrázku většinu svých replik.

Mariánské téma vnáší do *Vox clamantis* jako první Mariophilus, Janův „duchovní učitel" a postava zřejmě o něco starší než ostatní chlapci. Jeho jméno může být obecným pojmenováním ctitele Marie, ale je také možné, dokonce velmi pravděpodobné, že v tomto případě se jedná o člena nebo i představeného mariánské kongregace, a hra tak mj. měla motivovat žáky, aby se členy takového společenství sami stali.

Z ostatních chlapců mají celé jméno rozepsané v textu jen dva: Rosilus a Florilus. Obě jména se objevují i v jiných jezuitských dramatech a jsou odvozená od květin, které představují další důležitý motiv této hry (Rosilus souvisí s *rosa* – „růže", Florilus s *flos* – „květ"). Jména dalších dvou hochů se objevují jen jednou a pouze ve zkratce: Char. a Mel. Snad měla souvislost se slovy „láska" (*charitas*) a „med" (*mel*), mohlo se také jednat např. o jména Charinus a Melindus, známá i z dalších jezuitských her. Všichni tito „maličcí" (*parvuli*) se ve srovnání s bandou rozjívených uličníků z *Angelus ad aras* jeví jako děti mírné a spořádané. Rosilus (ani nikdo jiný) o Janovi na žádném místě nemluví posměšně ani neuctivě, naopak v úvodu hry spolu se svými druhy chválí Janovu fyzickou i duševní krásu. Motivem ke krádeži u něj není touha po zisku nebo hmotných věcech, ale pocit křivdy nad tím, že on sám od Mariophila nic nezískal, ačkoli ctí Marii stejně jako Jan a denně se k ní modlí.[6]

Kromě výše uvedených vystupuje ve hře pouze jedna alegorická postava (Genius květin), šest loupežníků, blíže neurčený počet dalších chlapců a skupina faunů (až na jednoho zřejmě němé role). K tomu je nutné připočítat ještě několik postav, které účinkovaly v nedochovaných částech (prolog, epilog, chory). Ve srovnání s obvyklou velikostí třídy se jedná o malý počet rolí, přesto je zřejmé, že se Tiller snažil zapojit co nejvíce žáků.

---

[4] Ve *Vox clamantis* v zásadě můžeme sledovat části děje definované v pozdně antických i jezuitských poetikách: *protasis* (úvod do děje, 1. scéna), *epitasis* (rozvíjení zápletky, 2.–7. scéna) a *catastrophe* (rozhodující obrat a rozuzlení, 8.–10. scéna).

[5] Srovnání Jana Nepomuckého umučeného kvůli mlčení a Jana Křtitele, který zemřel naopak proto, že mluvil (tj. kritizoval krále Heroda za sňatek s ženou vlastního bratra), najdeme např. ve hře B. Pannagla *Joannes Nepomucenus, in silentio secreti confessionis et in spe publicae canonizationis gloriosus*, viz Pannagl: *Musa Panagaea,* s. 21.

[6] *Nunqvam aureus / Exoritur orbi Cinthius, nunqvam occidit, / Ubi non Mariae misticis textam rosis / Coronam adornes* (v. 82–84).

Jazyk a styl: Hlavním námětem hry je tedy mariánský kult, což se odráží i v literární a jazykové stránce. Bohorodičce prokazují úctu téměř všechny postavy, včetně jednoho z lupičů, její podobizna se stane příčinou zápletky a celkově je invokacím a opěvování Marie věnován velký prostor – skládá se z nich mj. prakticky celá 5. scéna a značná část 10. scény.

Pro vyjádření své lásky k Panně využívají postavy slovník dobové milostné poezie, ať už jde o motivy ohně, žáru či hořícího srdce[7] nebo sladkosti a lahodnosti.[8] Při líčení Mariiných půvabů zase často sahají po přirovnáních k růži a lilii.[9] Podobnými výrazy (včetně oné růže a lilie) také chlapci v 1. scéně popisují Janovu krásu. Toto opěvování Janova vzhledu by se mohlo jevit snad až příliš nadnesené, zřejmě je však odrazem dobové literární konvence, podle níž byla fyzická krása znakem urozenosti, vznešenosti a ušlechtilosti. Sám Jan ostatně na tyto chvály hned reaguje poukazem na pomíjivost všeho tělesného.

S krásou souvisí i jeden z ústředních pojmů *Vox clamantis*, kterým je slovo *gratia* a od něj odvozené adjektivum *gratiosus*.[10] V textu se objevuje v mnoha z možných významů, např. „odpuštění“,[11] „dík“,[12] „příčina, účel“[13] nebo „půvab“.[14] Nejčastěji ho však Tiller používá ve smyslu „milost“, tj. „laskavost, přízeň“.[15] V tomto případě se výrazy *gratia*, *gratiosus* obvykle vztahují k Panně Marii, umožňují ale také narážky na jméno Jan v původním významu „Bůh je milostivý“ nebo „milostivý Boží dar“,[16] tedy na skutečné *nomen gratiosum*. Jindy si autor pohrává s víceznačností tohoto slova a zasazuje ho do kontextu, v němž je možné jej chápat jako „půvab“ i „milost“.[17]

---

7 *Liceat, o Virgo, Tui* / *Amore poenis concremer et iterum novos* / *Cinis in amores ammer* (v. 240–242); *O, si universa mihi forent corda, omnibus* / *Flammas amoris adderem. Ardescent Tui* / *Omnia ab amore!* (v. 244–246).

8 *Qvoties Tuum* / *Hoc dulce nomen auribus, qvoties meo* / *Occurrit animo, lactea totum affluit* / *Cor svavitate*. / Parvulus 3: *Nominans linqva in favum* / *Mellis redundat* (v. 234–238).

9 Tyto dvě květiny si ostatně Tiller vybírá i pro jiné souvislosti: Jan jejich prostřednictvím poukazuje na pomíjivost světských věcí (v. 27–28), Rosilus každý den strojí Marii „věnec z mystických růží“ (v. 84–85), a když prosí kamarády, aby si jeho úmysl vzít Janovi obrázek nechali pro sebe, použije idiom *sub rosa tenere*, doslova „držet pod růží“ (v. 103).

10 O podobném použití slova *gratia* v jiném textu z prostředí jezuitské školy viz Bobková-Valentová, K. – Bočková, A. – Bažil, M.: Bodnutí laskavosti. Elegie na rozloučenou studenta klatovské rétoriky Tomáše Bodla. In: Förster, J. – Kitzler, P. – Petrbok, V. – Svatošová, H. (eds.): *Musarum socius jinak též Malý Slavnospis ku cti Martina Svatoše*. KKS FÚ AV ČR, Praha 2011, s. 231–266, zejména s. 252 a 257.

11 *Benigne gratiam erratis fave!* (v. 271); *Spero, suas* / *Clemens latroni gratias Virgo dabit* (v. 340–341); *Qvam flagitamus gratiam, tribue piis* / *Veniam cupitam lacrimis!* (v. 477–478).

12 *Gratias magnas tuis* / *Pronus rependo gratiis* (v. 44–45).

13 *Nos hilariorum gratia umbrosum nemus* / *Ambimus* (v. 181–182); *Amaenae gratia mentis nemus* / *Subimus omnes* (v. 492–493).

14 *Legere praeclaras licet* / *In veritate gratias, clarum decus* (v. 10–11); *O, qvantum virens* / *Arbuscularum gratia aspectum rapit!* (v. 306–307); *Oris venusti gratia* (v. 393).

15 *Singulari gratia natum fovet* (v. 54); *Indulge amanti gratiam!* (v. 170); *Tuis* / *Succure, Mater, gratiis!* (v. 278–279).

16 *Euge, Joannes, floreos vide dies* / [...] *plenos gratia, qvalem tuum* / *Nomen meretur* (v. 1–3); *Dum gratiosum nomen in Caelum feras* (v. 5); *optime* / *Te gratiosi nomen omenqve addecet* (v. 6–7); *Numqvam feram,* / *Ut gratiosi nominis sancta exuam* / *Animum innocentem gratia* (v. 34–36).

17 *Si Te piae lacrimae precesqve et vota movent*, / *Te Gratiosa, ut ante, Joanni exhibe!* (v. 282–283); *Gratia aspectus Tui* / *Me recrearat prius* (v. 350–351).

Dvakrát ve hře najdeme další oblíbený topos, kterým je *locus amoenus*, popis krásného a příjemného místa či krajiny. Setkáme se s ním ve 3. scéně, když Jan se svými druhy přichází do zahrady plné květin, a poté v 7. scéně při popisu lesíka, v němž Janovi sokové slaví své dočasné vítězství.[18] Obě scenérie mají řadu podobných rysů, jsou to místa líbezná a svěží (vždy v nich vane příjemný vánek),[19] kde si na své přijde nejen zrak,[20] ale také čich a sluch.[21]

Co se týče jazykových prostředků, je hra *Vox clamantis*, snad i s ohledem na věk žáků, poměrně jednoduchá. Neobsahuje příliš dlouhé monology (nejdelší souvislá řeč, kterou pronáší Rosilus na začátku 7. scény, zabírá 34,5 verše), málo početné jsou v ní neklasické nebo jinak obtížné tvary (*faxo*, *forent*, *musice*, *pluries*, stažené tvary *excogitasti*, *interrogasti*, *periclis*, *mutasset*), nenajdeme v ní ani mnoho slov nebo jmen s řeckým základem (*ectypon*, *Charis*, *Mariophilus*). Nízkému věku účinkujících nejspíš můžeme připsat i hojně používané zdrobněliny (*corculum*, *gemmula*, *flammula*, *flosculi*, *linqvula*, *parvulus*, *stellula*).

Veršová stavba: Po metrické stránce se *Vox clamantis* od ostatních her nijak podstatně neliší. Text vlastní hry je psán v jambickém trimetru, ve vedlejších částech, které však nemáme k dispozici, Tiller mohl použít recitativy a árie, psané převážně v přízvučných a rýmovaných verších. Stejnou veršovou formu měla zřejmě i mariánská píseň v 5. scéně.

Rukopis obsahuje velké množství metricky chybných nebo nejasných veršů, které v edici necháváme bez poznámky. Pouze pokud v textu došlo ke špatnému rozdělení dvou veršů, přesouváme příslušné slovo nebo část textu na správné místo a na původní verzi upozorňujeme v textověkritické poznámce.

Charakteristika zápisu: Nezvyklé množství chyb (i ve srovnání s další jezuitskou produkcí) je vůbec hlavním charakteristickým rysem rukopisu. Pro dnešního čtenáře je tak četba této jinak nepříliš složité hry velmi obtížná.

Zásadní otázkou zůstává, kdo vlastně text zapsal. O Tillerův autograf se vzhledem k úrovni zápisu evidentně nejedná, také se však nezdá, že by hru zapisoval někdo z žáků – ruka je vypsaná. Zdá se, že zápis nese stopy vlivu němčiny: buď ho tedy Tiller někomu diktoval a zapisující zachytil jeho němčinou ovlivněnou výslovnost, nebo (pravděpodobněji) byla němčina rodným jazykem zapisovatele, který si repliky při přepisování v duchu či nahlas předříkával, a zapsaný text je tudíž odrazem jeho vlastní výslovnosti. Pravidelně zaznamenává *ch* jako *h*: až na jednu výjimku v názvu hry (*Mater pulchrae dilectionis*) např. píše *pulher*, *pulhre* apod., ve v. 15 dokonce *bulhrae* (podobně *mahina, lahrimis*). Vlivu němčiny snad můžeme přičíst i záměny *t* a *d* na konci slov: v rukopisu je důsledně psáno *neqvid* místo *neqvit*, *velud* místo

[18] Ten se však ještě v téže scéně mění v *locus horridus*, strašlivé místo, v němž řádí loupežníci.

[19] *Spiret hic sibi leves* / *Favonius auras* (v. 144–145); *Hic blandiore per leves ramos volant* / *Zephyri meatu* (v. 308–309).

[20] *Fragrans* / *Florum venustas distrahat oculos* (v. 146–147); *O, qvantum virens* / *Arbuscularum gratia aspectum rapit!* (v. 306–307).

[21] *Odor* / *Nares amaene mulceat* (v. 147–148); *Hic svavitate musices pulchrae insonat* / *Nostris voluptas auribus* (v. 313–314).

velut a s výjimkou v. 167 také *qvod, qvodqvod* ve významu *qvot*, *qvotqvot*. Tyto chyby v edici mlčky opravujeme.

Vedle toho však rukopis *Vox clamantis* obsahuje řadu chyb svědčících o tom, že zapisovatel nebyl příliš silný v latině. Jedním z charakteristických rysů zápisu je nejednotné psaní *ae*/*e*, a to i v případech, kdy tak dochází k záměně krátké slabiky za dlouhou, což může mít vliv na metriku (*naemus*, *Paenates*, *paerena*). Chybné psaní *ae*/*e* se navíc vyskytuje i na koncích slov, kde ztěžuje porozumění: důsledně je psáno *qve* ve významu *qvae*, najdeme zde např. *e* místo *ae* v gen. sg. substantiv i adjektiv 1. deklinace (*amaene*, *Flore*, *floride*)[22] i v dat. sg. a nom. pl. téže deklinace (*Diane*, *silvule laete*), *ae* místo *e* v příponě adverbií (*optimae*, *pulherrimae*, *pulhrae*) a jednou dokonce *ae* místo *e* v koncovce imperativu, kde se navíc změna opět dotýká i délky slabiky (*substituae*). I tyto chyby v edici opravujeme bez komentáře.

Sjednocujeme a opravujeme i psaní zdvojených hlásek, v němž byl písař také značně nedůsledný.[23] V textu dále najdeme mnoho vyložených omylů a přepisů,[24] četné škrty a opravy, nesprávné dělení slov,[25] špatně čitelná místa i chyby vzniklé snad z nedbalosti (vypouštění koncového *-m* v akuz. sg.) nebo takové, které se netýkají přímo jazyka (chybějící nebo špatně uvedená jména postav). Některá slova nebo celé věty pak vůbec nedávají smysl. Jako příklad uveďme větu *Cor hilare scibleum* (v. 408), která snad měla znít *cor hilarescit meum*. V tomto případě si ještě pravděpodobný význam můžeme domyslet, což však neplatí pro verš předcházející: *Liqves appenes ut ista animus tempus et lupe gaudiis, plausus agit*. V něm jsou navíc některá slova označená křížkem, jiná tečkou, přičemž pouze ta označená křížkem tvoří částečně smysluplnou větu.[26]

Všechny uvedené chyby bohužel prakticky znemožňují posouzení úrovně hry. Ta se především po jazykové stránce jeví být velmi slabá, svou stavbou se však nijak výrazně nevymyká z ostatní produkce. Ani synopse dalších dvou Tillerových her nenaznačují, že by autor, pokud jde o stavbu her a konstruování děje, patřil k vyloženě podprůměrným dramatikům. Ačkoli to tedy nelze tvrdit s jistotou, zdá se, že špatný dojem z *Vox clamantis* nevzniká vinou autora, ale spíše písaře.

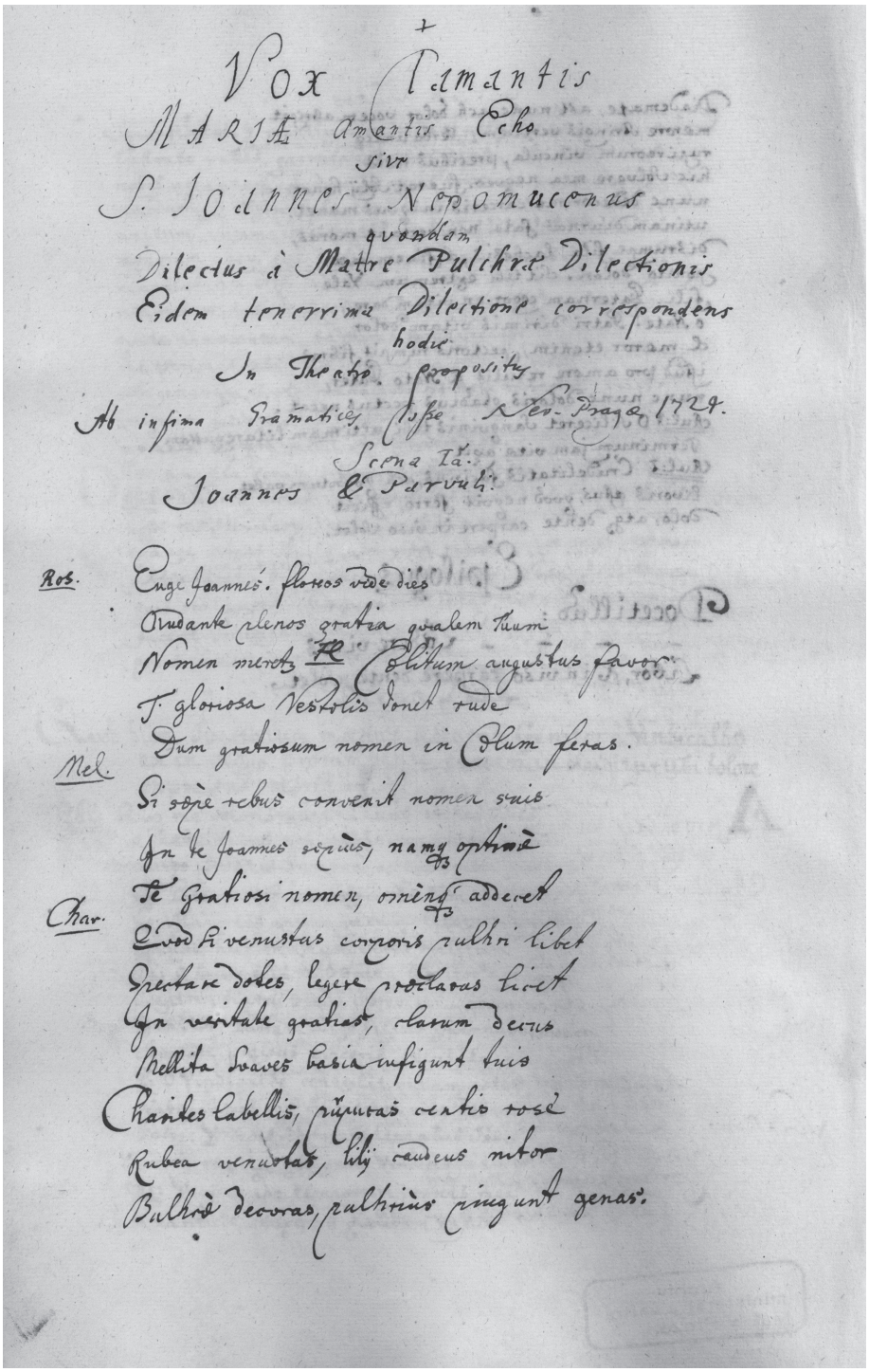
[22] Dále *gratiose*, *inamaene*, *infande*, *iuvente*, *rose*, *tulipe*.

[23] Píše např. *aficit*, *affectus*; *anhelus*, *anhellus*; *erare*, *errata*; *erreptus*, *erripis*, *erripuit* vedle *eripit*, *eripuit*, *eripere*; *furror, furentes*; *scelus*, *scellus* aj.

[24] *Nesto* > *maesto*, *mecis* > *necis*, *litor* > *nitor*, *horeos* > *choreas* aj.

[25] *Purpuras centis – purpurascentis*, *in amene – inamaene* aj.

[26] Viz pozn. k v. 407.

Vox clamantis
Mariæ amantis Echo
sive
S. Joannes Nepomucenus
quondam
Dilectus à Matre Pulchræ Dilectionis
Eidem tenerrimâ Dilectione correspondens
hodie
In Theatro propositus
Ab infima Grammatica usque Ver. Praga 1729.
Scena Iâ.
Joannes & Parvuli.

Ros. Euge Joannes. flores vide dies
Crudante plenos gratia qualem Thuri
Nomen meretur Rosa. Flatum augustus favor.
T. gloriosa Vesulis donet rude
Dum gratiosum nomen in Olum ferat.

Mel. Si sæpe rebus convenit nomen suis
Jn te Joannes sæpius, namq optimè
Te Gratiosi nomen, omnino addecet
Char. Quod si venustas corporis pulchri libet
Spectare dotes, legere proclaras licet
Jn veritate gratias, clarum decus
Mellita suaves basia infigunt tuis
Charites labellis, punicas certis rosæ
Rubea venustat, lilij candens nitor
Balsò decoras, pulchrius pingunt genas.

Titulní list rukopisu hry J. Tillera *Vox clamantis*.

[299v]

Vox clamantis,[a] Mariae amantis echo sive S. Joannes Nepomucenus, qvondam dilectus a Matre pulchrae dilectionis,[b] eidem tenerrima dilectione correspondens

Hodie in theatro propositus ab infima grammatices classe
Neo-Pragae 1724

Scena I.

Joannes et parvuli.

Rosilus: Euge, Joannes, floreos vide dies
[...]dante plenos gratia, qvalem tuum
Nomen meretur.
Florilus: Caelitum augustus favor
Te gloriosa Nestoris donet rude,
Dum gratiosum nomen in Caelum feras.
Mel.:[c] Si saepe rebus convenit nomen suis,
In te, Joannes, saepius, namqve optime
Te gratiosi nomen omenqve addecet.
Char.: Qvod si venustas corporis pulchri libet
Spectare dotes, legere praeclaras licet
In veritate gratias, clarum decus.
Mellita svaves basia infigunt tuis
Charites labellis, purpurascentis rosae
Rubea venustas, lilii candens nitor
Pulchre decoras pulchrius pingunt genas.

4 Te] T. *VC*; Nestoris] Nestolis *VC*.
13 purpurascentis] purpuras centis *VC*.

[a] Cf. Is 40,3; Mt 3,3; Mc 1,3; Lc 3,4; Io 1,23.
[b] Cf. Sir 24,18.
[c] Jméno této a následující postavy se v rukopisu vyskytuje pouze ve zkratce a nejsme schopni je identifikovat.

Hlas volajícího,[1] ozvěna milující Marie
čili
Svatý Jan Nepomucký,
kdysi Matkou krásného milování[2] milovaný,
jí nejněžnější láskou odpovídající,

dnes na divadle předvedený třídou nejnižší gramatiky
na Novém Městě pražském 1724

1. scéna

Jan a chlapci.

Rosilus:[3] Výborně, Jane! Pohleď na rozkvetlé dny
naplněné milostí, jakou si tvé
jméno zasluhuje.[4]
Florilus: Ať tě vznešená přízeň nebešťanů
obdaří proslulou Nestorovou holí,[5]
než si své milostiplné jméno odneseš do nebe.
Mel.:[6] Jestliže jméno často odpovídá věcem, které pojmenovává,
u tebe, Jane, to platí ještě více, neboť
jméno i přízvisko „milostiplný“ se k tobě výborně hodí.
Char.:[7] A proto, chceme-li hledět na líbezné přednosti
krásného těla, vskutku spatříme
skvělý půvab[8] a zářící krásu.
Líbezné Charitky tisknou medové
polibky na tvé rty, rudá krása
purpurové růže a bělostná zář lilie
přidávají krásnou barvu již tak sličným tvářím.

---

1 Narážka na biblický výraz „hlas volajícího na poušti“, lat. *vox clamantis in deserto*, vztahovaný k Janu Křtiteli (viz předmluva ke hře).

2 Lat. *Mater pulchrae dilectionis*, jedno z přízvisek Panny Marie, převzaté ze Sir 24,18, kde tímto výrazem sama sebe označuje Moudrost.

3 Jméno *Rosilus*, které se v jezuitských hrách vyskytuje častěji, je zřejmě odvozeno od slova *rosa*, *ae*, *f.* – růže. Také jména některých dalších postav jsou odvozena od květin (viz předmluva ke hře).

4 Zřejmě narážky na původní význam jména Jan – „Bůh je milostivý, milostivý Boží dar“.

5 Lat. *rudis*, *is*, *f.* byla hůl ke cvičení v šermu, kterou dostávali vysloužilí gladiátoři na znamení propuštění. Odtud výraz *rude donari* – být propuštěn. Zde ve spojení se jménem bájného starce Nestora spíše ve významu „obdařit dlouhověkostí“.

6 Jméno této postavy se v textu objevuje pouze ve zkratce. Mohlo se jednat např. o jméno Melindus nebo jiné jméno odvozené od slova *mel*, *mellis*, *n.* – med.

7 Jméno této postavy se v textu objevuje pouze ve zkratce. Zřejmě souviselo s Charitkami, bohyněmi půvabu a krásy.

8 V originále použité slovo *gratia* znamená jak „půvab“, tak „milost“. Jde opět o narážku na Janovo jméno.

[300r] Compar Alexi Tindaris blandos amat
Miscere lusus in oculis, Regum aemula
Augustum in humili fronte majestas thronum
Posuisse gestit; verticem tibi aurei
Crines adornant, qvaeqvae sunt, in te omnia
Gaudent abire decora. Jam nullam tua,
Narcisse, forma gloriam, nullum amplius
Refert honorem, gloria indignam aestima,
Hanc si Joanni comparas.
Joannes: Sed qvid refert?
Haec transiturae vanulus sunt formae honos.
Florens juventa praeterit, genis rubens
Cum transeunte flosculo transit rosa,
Candens nigrescit lilium, frontis iubar,
Desinit et ille dulcis oculorum nitor.
Mortale nempe qvidqvid est, tempus rapit.
Florilus: Verum perennis in animo tibi manet
Dos gratiarum, temporis qvalem neqvit
Vicissitudo rapere, nisi malo velis
Mutare nomen omini.
Joannes: Numqvam feram,
Ut gratiosi nominis sancta exuam
Animum innocentem gratia. Posthac mihi
Futura princeps cura, virtutem ut colam,
Omnem et nefandum crimen ut pestem horream.
Hoc universi Conditor juste jubet,
Amore summo dignus, hoc nomen meum
Jure aeqvitatis exigit.
Venit Mariophilus.
Mariophilus: Vive, unica
Cordis voluptas! Dulce delitium oculis!
Vive, o Joannes, aureos vovet dies
[300v] Tibi Mariophilus.
Joannes: Gratias magnas tuis
Pronus rependo gratiis.
Mariophilus: Unus meo
Amor in amore vixeras, vita innocens
Amore dignum fecerat, posthac age,
Serva innocentem Numinis semper sacras

25 transiturae] trasiturae *VC*.

Tyndareovna,[9] jež je krásou rovna Alexidovi,[10]
ti s radostí hledí do očí. Vznešenost,
soupeřící s královskou, jásá, že si na tvém pokorném čele
postavila velebný trůn. Hlavu ti zdobí zlaté
kadeře, veškerá krása, která existuje, se raduje,
že přešla na tebe. Narcisi, tvá krása ti už
nepřináší žádnou slávu, už ti nepřináší
žádnou poctu. Věz, že není hodna slávy
ve srovnání s Janem.

Jan: Ale co na tom záleží?
Tyto nestálé půvaby jsou jen pomíjivou poctou.
Kvetoucí mladost hyne, s opadávajícím
květem mizí z tváří rudá růže,
čelo, zářící jak bělostná lilie, potemní,
i ta sladká záře v očích pomine.
Vždyť všechno smrtelné čas uchvátí.

Florilus: Avšak v tvém duchu ti zůstane věčný
dar milostí, který nemůže zachvátit
běh času; pokud ovšem nechceš
vyměnit své jméno za špatné přízvisko.

Jan: Nikdy nestrpím,
abych zbavil nevinného ducha svaté milosti
milostiplného jména. Od nynějška bude
mou hlavní starostí oddávat se ctnosti
a všech bezbožných zločinů se děsit jako moru.
Tak spravedlivě přikazuje Stvořitel všeho světa,
hodný nejvyšší lásky, to si plným právem žádá
mé jméno.

Přichází Mariophilus.

Mariophilus:[11] Buď zdráv, jediná
rozkoši mého srdce, sladké potěšení očí.
Buď zdráv, Jane, zlaté dny ti přeje
Mariophilus.

Jan: Klaním se a s velkými díky
ti tvé díky vracím.

Mariophilus: Žil jsi
v mé lásce coby láska jediná. Nevinný život
tě učinil hodným lásky. I do budoucna si hleď
zachovat nevinnost dodržováním posvátných

[9] Lat. *Tyndaris*, *idis*, *f.* – dcera krále Tyndarea, zde zřejmě spartská Helena.
[10] Snad obecně jméno sličného mladíka, viz Vergilius, Bucolica 2.
[11] Mariophilus – obecně „ten, kdo miluje Marii, ctitel Marie“ (z řec. *filó* – milovat). Zde snad zastupuje člena mariánské kongregace (viz předmluva ke hře).

Servando leges. Alteram adeo decet,
Dei Parentem diligas. Adhuc enim
Nihilum fuisti, jam suo tibi adfuit
Virgo favore, dum piam ferens opem,
Sterili parentum te dedit nasci thoro
Et singulari gratia natum fovet
Fovitqve semper. Muneris memor tui,
Venerare dulcem filius Matrem intimo
Constans amore.

Joannes: Veneror Augustam Dei
Meamqve Matrem! Qvamdiu in mundo mihi
Spirare dabitur, qvamdiu aetatis agam,
Solemnius erit mihi nihil, qvam Te intimo,
Maria, amore proseqvi. Posthac meis
Meta est futura jaculis, qvae cor amans
Vibrare novit. Animus affectu ebrius
Te cogitabit, linqva gaudebit loqvi,
Oculi videre, [ge]stiam totus tuos
Implere nutus, obseqvia grata offeram.

Mariophilus: Sic Gratiarum Matris in vero omine
Eris Joannes. Interim Mariae ectiphum
Capesse pignus, qvod Marianos tibi
Augeat amores teqve ad affectum excitet.

Joannes: O dulce mentis pignus, o svavis mei
[301r] Dulcedo cordis, una spes animae, omnium
O meta amorum! Pignus aeternam mihi
Felicitatem nuntians, sortis meae
Flos et corona, vita dum mihi favet,
A corde foveo appendium magni indicem
Et stimulum amoris, donec in Caeli domos,
Aeternum amaturus Virginem, tecum ferar.[d]

50 Dei] *originaliter in fine 49*, *metri causa transpositum in 50.*
53 te dedit] dedeit *VC*.
70 Augeat] *originaliter in fine 69*, *metri causa transpositum in 70*; excitet] excidet *VC*.
76 foveo appendium] fowio pendium *VC*.
78 ferar] feram *VC*.

[d] Metricky chybný verš.

Božích zákonů. Sluší se, abys jako druhou po Bohu
miloval Boží Rodičku. Ještě jsi totiž
ničím nebyl, a již ti Panna pomohla
svou přízní, když ti dobrotivě poskytla pomoc:
dala ti narodit se z lože neplodných rodičů.
Od narození tě zahrnuje výjimečnou milostí
a vždy tě jí zahrnovala. Pamatuj na svůj dar,
cti sladkou Matku jako syn a vytrvej
v hluboké lásce.

Jan: Ctím vznešenou Matku Boží
i svoji. Dokud mi bude dopřáno dýchat
pozemský vzduch, dokud budu žít,
nebude pro mě nic slavnostnějšího než Tebe, Maria,
provázet niternou láskou. Maria bude od této chvíle
cílem střel, které dokáže vyslat
mé milující srdce. Duch opilý citem
bude rozjímat o Tobě, jazyk se bude radovat, že o Tobě
mluví, oči, že Tě vidí, dychtivě budu plnit všechny
Tvé pokyny. Tobě s vděkem prokážu poslušnost.

Mariophilus: Tak v pravém znamení Matky milostí
budeš Janem. Zatím si jako zástavu[12]
vezmi podobiznu[13] Marie, aby zvětšila
tvou lásku k Marii a povzbuzovala tě k citu.

Jan: Ó sladké pouto mysli! Ó lahodná
sladkosti mého srdce, jediná naděje duše,
ó meto všech lásek! Toto je zástava, jež mi oznamuje
věčné štěstí, květ a koruna mého
osudu. Dokud mi bude dopřáno žít,
budu na srdci chovat zavěšené toto znamení a pobídku
k velké lásce, než budu ve své věčné lásce k Panně
odnesen i s tebou do nebeských příbytků,

[12] Lat. *pignus, oris, n.* – zástava, záruka, záloha, ale také pouto, závazek nebo důkaz. V této hře ho překládáme podle kontextu, nejčastěji jako „obrázek" nebo „dar", pouze v případech, kde má skutečně tento význam, jako „zástava".

[13] Lat. *ectypus, a, um* – označuje věc vyrobenou podle nějakého vzoru nebo umělecký předmět, který je vydutý, vypouklý, reliéfní. Na jiných místech hry jako substantivum *ectiphon*, *ectypon*.

Numerus II.

Rosilus et parvuli.

[Rosilus]: Qvid est, Rosile, qvod Mariophilus suum
Tibi favorem deneget? Cur non places?
Dotes Joannis aemulas, formam parem,
Nomen tulisti floridum. Nunqvam aureus
Exoritur orbi Cinthius, nunqvam occidit,
Ubi non Mariae misticis textam rosis
Coronam adornes nec tamen pulchrum refers,
Testem favoris, praemium. Pulchrum tulit
Pignus Joannes et, Rosile, tu nihil.
Ferresne tantum dedecus? Non, non feram!
Pulchrum et venustum munus est, pungit suo
Oculos decore, pectus in anhelos citat
Continuo amores ac velut ferrum sua
Virtute magnes pertrahit, sic et meum
Decor et cupido pignoris pectus rapit.
Sed ambientis fiet ut primum satis
Voto Rosili. Nempe Joannes neqvit
Hoc gloriari decore, qvo nostrum decet
Splendere pectus. Spondeo, ereptum gemet!
Florile! Mi Narcissule ac omnes mei,
Gradum huc referte, parvuli, cito huc, cito!

[301v] Florilus: En obseqventes provolant. Qvid est, cito,
Qvod nos cito adesse jusseras? Refer cito!

Rosilus: Est singulare qvidpiam, gratum, elegans,
Certe placebit. Sub rosa tamen velim
Illud tenete!

Florilus: Marmori dictum puta.

Parvulus 2: Nihil ego prodam.

Parvulus 3: Rumpet innatas prius
Leges silendi fundulus, qvam tua aliis
Secreta pandam.

Parvulus 4: Citius elinqvem loqvi
Videbis undam, linqva qvam mea unicum
Prodat deinceps verbulum.

80 deneget] donejet *VC.*

2. SCÉNA

Rosilus a chlapci.

Rosilus: Co se děje, Rosile, že ti Mariophilus
odpírá svou přízeň? Proč se mu nelíbíš?
Vyrovnáš se Janovi nadáním, jsi stejně krásný,
máš jméno po květině. Zlatý Apollón[14] nikdy
nevychází na svět, nikdy nezapadá,
aniž bys Marii vystrojil věnec, uvitý
z mystických růží.[15] A přece si neodnášíš krásnou odměnu
jako důkaz přízně. Jan dostal
krásný dar a ty, Rosile, nic.
Sneseš takovou potupu? Ne, nesnesu.
Je to krásný, půvabný dar. Jeho nádhera
bodá do očí, rozdmýchává v hrudi
neutuchající touhu, a jako magnet svou
silou přitahuje železo, tak touha
po tom daru a jeho krása zachvátila mou hruď.
Ale Rosilovu ctižádostivému přání bude již brzy
učiněno zadost. Jan se totiž nemůže
pyšnit touto poctou, kterou se má blýskat
naše hruď. Přísahám, že opláče, že mě o ni připravil!
Florile! Můj Narcissule a všichni moji druzi,
pojďte sem, chlapci, rychle sem, rychle!

Florilus: Už poslušně běžíme. Rychle, co je,
proč jsi přikázal, abychom rychle přišli? Pověz, rychle!

Rosilus: Jde o něco milého a krásného, co se vám
jistě bude líbit. Chtěl bych však, abyste to drželi
v tajnosti![16]

Florilus: Jako bys to řekl mramoru.

Chlapec 2: Nic neprozradím.

Chlapec 3: Dříve rybička[17] prolomí
vrozené zákony mlčení, než bych tvá tajemství
vyzradil jiným.

Chlapec 4: Dřív uslyšíš promluvit
vlnu, která nemá jazyk, než můj jazyk
vydá jediné slovíčko.

---

[14] Lat. *Cynthius*, *ii*, *m*. – přízvisko Apollóna, metonym. „slunce".
[15] Rosilus pravděpodobně mluví o tom, že se modlí růženec.
[16] Lat. *sub rosa* – růže byla mj. symbolem tajemství, mlčenlivosti.
[17] Lat. *fundulus*, *i*, *m*. – malá ryba, hrouzek.

Rosilus: Vestris fidem
Servate dictis, consilia pando intima.
Exigua parvi temporis fluxit mora,
Qvando Joannes aureum Mariae ectiphon
Pro munere tulit idqve pendulum suo
A corde gestat.
Florilus: Qvis dedit?
Rosilus: Mariophilus.
Florilus: Et qvid Rosillo?
Rosilus: Grande donabit nihil.
Parvulus 2: Ergone solus ille victricem omnibus
Palmam favoris praeripit?
Rosilus: Ita est.
Parvulus:[e] Et faves?
Rosilus: Non faveo.
Parvulus 3: Pateris?
Rosilus: Nolo nec possum pati.
Nihil somnianti vindici paena eruam
Pignus Joanni. Vos modo amplecti meas
Amate partes et dolum dolo addite.
Pars magna vosmet praemii mecum manet.
Florilus: Sumus obseqventes. Qvis dolus primum placet?
Rosilus: Occasione proxima amplexum imprimam
Arteqve stringam pectori. Nihil minus
Tunc suspicanti svaviter donum eruam.
Parvulus 3: Rosile, tenta brevie[f] in nobis.
Rosilus: Vide,
Sic faxo![g]
Parvulus 4: Belle est! Optime cedant doli.

117 praeripit] praeriripit *VC*; Rosilus] Flor. *VC*; Parvulus] Ros. *VC*.
118 Rosilus] Flor. *VC*; Rosilus] Flor. 2 *VC*.
119 somnianti] somni anti *VC*.
121 addite] adite *VC*.
124 imprimam] imprima *VC*.

[e] Replika patří některému z chlapců nebo Florilovi. Je však možné, že Florilus a Chlapec 2 jsou jedna a táž postava. Tomu by nasvědčovalo i chybné označení postavy jako *Flor. 2* ve v. 118 (možná kontaminace s *Parvulus* 2). Proto jsme zde zvolili označení Chlapec, podobně viz v. 476 (zde může být Chlapec totožný s Rosilem).

[f] *Brevie*, adv. od adj. *brevis, e*, klas. *breviter*.

[g] *Faxo*, arch. 1. sg. fut. II., klas. *fecero*.

Rosilus: Své sliby
věrně dodržte, prozradím vám své tajné úmysly.
Uplynula krátká chvíle od okamžiku,
kdy si Jan odnesl jako dar zlatou
podobiznu Marie a nosí ji zavěšenou
na srdci.
Florilus: Kdo mu ji dal?
Rosilus: Mariophilus.
Florilus: A co Rosilovi?
Rosilus: Tomu nedá vůbec nic.
Chlapec 2: Takže on sám nad ostatními dobude
vítěznou palmu přízně?
Rosilus: Ano.
Chlapec: A ty mu to přeješ?
Rosilus: Nepřeju.
Chlapec 3: Sneseš to?
Rosilus: Nechci a nemůžu to snést.
Až Jan nebude nic tušit, pomstím se. Za trest
mu dar ukradnu. Vy se jen račte připojit
na mou stranu a přidejte lest ke lsti.
Se mnou vás čeká velký díl odměny.
Florilus: Přidáme se k tobě. Jakou lest chceš použít jako první?
Rosilus: Při nejbližší příležitosti ho obejmu
a pevně ho přivinu k hrudi. A až to bude čekat nejméně,
nenápadně mu dar vezmu.
Chlapec 3: Rosile, vyzkoušej si to krátce na nás.
Rosilus: Podívej,
takhle to udělám!
Chlapec 4: Dobře! Kéž se úklady zdaří.

Numerus III.

Joannes, parvuli, Genius florae.

[302r] Parvulus 1: Amaena ridet aura, qvam veris[h] seqvor,
Simul et serena Thraciae in campos vehunt
Animae qvadrigae.
Parvulus 2: Jam procul maesta exulant,
Ridente caelo, nubila. Et sensim polo
Sereniores promicant soles!
Joannes: Placet
Distractione perfrui. Vernans dies
Amaenitatem postulat. Dulcis mihi
Florae voluptas praeplacet, pulchris libet
Me recreare flosculis. Hortum ambio.

Genius florae: Ave, tenellum floridae aetatis decus!
Sidus iuventae! Blanda pueritiae rosa
Et gloriosus floribus nostris honor!
Joannes: Fave, venustis gaudeam Florae thoris.
Genius florae: Faveo libenter, qvando praesentem faves
Te mihi, Joannes. Floridos inter sinus
Florens perenna! Spiret hic sibi leves
Favonius auras et vagus frondem increpet
Teneroqve lusu gramini illudat, fragrans
Florum venustas distrahat oculos, odor
Nares amaene mulceat, amusas manus
Flos purpurascens basiet et ornet caput.
Omnis voluptas, omne delitium suis
Obseqvia praestet nutibus!
Joannes: Non haec meo,
Sed Gratiosae Virginis Matris velim
Venire amori. Misticae dignos Rosae
Rosa haec honores deferat. Semper suo
Candore pulchram Virginem casto albicans

131 qvadrigae] qvadriga *VC*.
148 Nares] naves *VC*.
151 Obseqvia] *originaliter in fine 150, metri causa transpositum in 151.*
153 Misticae] misticie *VC*.
155 albicans] albigans *VC*.

[h] *Veris* zřejmě významově patří k *aura*.

3. SCÉNA

Jan, chlapci, Genius květin.[18]

Chlapec 1: Směje se příjemný jarní vánek, který následuji,
a zároveň mě klidné čtyřspřeží duše veze
na thrácká pole.
Chlapec 2: Smutná mračna se již stěhují daleko
a nebe se směje. A ponenáhlu na obloze
probleskuje jasnější slunce!
Jan: Rád se
potěším z toho, že se mračna roztrhla. Jarní den
si žádá něco příjemného. Mám velmi rád
sladkou rozkoš, kterou poskytuje Flóra. S chutí se
osvěžím krásnými kvítky. Obejdu zahradu.

Genius květin: Buď zdráv, něžná ozdobo kvetoucího věku,
hvězdo mládí, půvabná růže jinošství
a slavná okraso našich květů.
Jan: Dopřej mi, ať se potěším v líbezných lůžkách Flóry.
Genius květin: Dopřeju ti to rád, když mi ty, Jane,
dopřeješ svou přítomnost. Zůstaň, kvítku,
mezi rozkvetlými zátočinami. Ať toulavý Favonius
vydechuje lehké vánky, ať rozezní listí
a něžně si pohrává s trávou.
Ať vonný půvab květů rozptýlí oči, vůně ať
příjemně pohladí chřípí, purpurový květ
ať políbí neobratné ruce a ozdobí hlavu.
Všechna rozkoš, všechno potěšení ať je poslušně
k službám jeho pokynům.
Jan: Nechci,
aby se tak dělo z lásky ke mně, ale k milostivé
Panně Matce. Ať tato růže snáší důstojné
pocty Růži tajemné.[19] Ať bělostný narcis
vždy svou cudnou bělostí zdobí krásnou Pannu.

[18] Lat. *genius*, *ii*, *m.* – původně duch, který doprovází člověka od narození. Později v literatuře a výtvarném umění obecně alegorická postava, která zastupuje jakoukoli osobu, věc nebo abstraktum.

[19] Lat. *Rosa mystica* – Růže tajemná, jedno z přízvisek Panny Marie.

Narcissus ornet. Cedat pulchrum decus tulipae venustas
Tuqve, praecelsa nitens submissione viola, Virgineis caput[i]
Substerne plantis! Caeteri, qvotqvot tulit
Faecunda tellus flosculos, qvotqvot feret,
Florete et almae Numinis Matri inclytos
Cedite in honores! Hanc enim flores decet
Spirare amanter Virginem. O clemens! Pia!
Dulcis Maria![j] Flosculos qvot fert humus,
Tot ex amanti corcula effundat sinu!
[302v] Caelo qvot ardent stellulae, Virgo, Tui
Tot sint amoris linqvulae! Qvotqvot mare
Vastum recenset guttulas, tot sint Tuo,
Praestet, decori gemmulas! O Caeli Amor
Honorqve terrae! Splendidum mundi Decus!
Indulge amanti gratiam! Vivam Tuo
Moriarqve amori! Modo peroptatum fave,
Virgo, favorem! Parvuli, jam sat datum
Amaenitati, qvisqve jam suos Lares
Laetus resistat!

Omnes: Flora, peramanter vale!

Genius florae: Et tu, juventas, dulce delicium mei,
Vive et perenna! Floridos posthac dies
Agito superstes et iterum nostros tueri
Recrea Penates.

Rosilus: Jam dolis locus favet.
Ave, Joannes!

Joannes: Parvulis sit dulce ave!
Qvo vestra tendunt vota? Qvis viae scopus?

Rosilus: Nos hilariorum gratia umbrosum nemus
Ambimus.

Joannes: Ampla voveo et menti seges
Solatiorum.

Rosilus: Si libeat, Achatem age!

156 Narcissus] Narcissum *VC*.
157 praecelsa] praecensa *VC*.
166 amoris] amores *VC*.
175 delicium] delicit *VC*.
180 *om.*] *in initio falso* Joannes *VC*.

[i] V. 156–157 metricky nejasné, zřejmě zapsány tři verše do dvou řádků.
[j] Narážka na invokaci z mariánského hymnu Salve Regina: *O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria*.

Ať jí líbezný tulipán postoupí svou krásu a půvab.
A ty, fialko, zářící nejvyšší pokorou, podlož svou hlavu
pod panenská chodidla. Vy ostatní kvítky, kolik
jich úrodná země zrodila, kolik jich zrodí,
kveťte a staňte se slavnými ozdobami
milostivé Boží Matky. Sluší se totiž, aby květiny
láskyplně ovívaly Pannu. Ó laskavá, dobrotivá,
sladká Maria! Kolik nese země kvítků,
tolik srdíček ať vysype z milujícího náručí.
Kolik září na nebi hvězdiček, tolik budiž,
Panno, jazýčků hlásajících lásku k Tobě. Kolik
širé moře čítá kapiček, tolik ať je drahých kamínků,
které poskytne Tvému půvabu. Ó lásko nebe,
chloubo země, překrásná ozdobo světa!
Dopřej milujícímu přízeň! Budu žít
a zemřu pro Tvou lásku! Jen mi, Panno, dopřej
vytouženou přízeň! Chlapci, již jsme se dost věnovali
příjemným věcem, teď se každý radostně
vrať domů![20]

Všichni: Sbohem, milé květiny!

Genius květin: A vy, mládenci, mé sladké potěšení,
dlouho žijte! Od této chvíle
ať jsou vaše další dny plné květů
a znovu se k nám přijďte podívat.

Rosilus: Toto místo přeje úkladům.
Buď zdráv, Jane!

Jan: I chlapcům pěkné pozdravení.
Kam míříte? Jaký je cíl vaší cesty?

Rosilus: Jdeme se pobavit do stinného
lesa.

Jan: Přeji mysli bohatou
úrodu potěšení.

Rosilus: Chceš-li, buď mým přítelem.[21]

[20] Lat. *Lares*, *um*, *m*. – domácí bůžkové, zde v obecném významu „dům, domov". Stejně viz *Penates*, v. 178.
[21] Lat. *Achates*, *ae*, *m*. – věrný přítel a průvodce Aeneův, zde v obecném významu „přítel, ochránce".

Joannes: Sat hilariorum est, vivite!
Rosilus: Amplexum cape.

Numerus IV.

Rosilus et parvuli illius.

Parvulus 1: Aves cupito pignore?
Rosilus: E voto cessit dolus.
Parvulus 2: Ostende, amabo.
Rosilus: Curiositas, age!
Sed tange! Cujus generis?
Parvulus 2: Hoc pridem scio,
Est faeminini.
Rosilus: Jam rogas?
Parvulus 2: Pulchre rogo.
Rosilus: Pulcherrimum istud pignus est. Pulcherrime
Roga.
Parvulus 2: Aj, omitte nunc jocos.
Rosilus: Praeter jocum.
Pulcherrime roga, videre si cupis.
Parvulus 2: Pulcherrime rogo.
Rosilus: Serio?
Parvulus 2: Ita.
Rosilus: Jam vide!
Malepartus[k] error, per qvem labirinthi in via
Errare dignus.
Parvulus 2: Et qvis est, qvid te improbus
[303r] Delusit error?
Rosilus: Pignoris decus
Eripere anhelo, cum albus intrudit meae
Sese lapillus dexterae, qvalem nigro
Notes lapillo: „Nempe praepropera tulit
Paenas cupido."
Parvulus 3: Cautius posthac dolum
Tractare lusus parvulos docet dolus.

188 Pulchre] Pulherrime *VC*.
195 error] erorr *VC*.

[k] Jako jedno slovo není ve slovnících doloženo.

Jan: Dost radovánek, buďte zdrávi!
Rosilus: Dovol, abych tě objal.

4. SCÉNA

Rosilus a jeho přátelé.

Chlapec 1: Můžeš se těšit[22] z daru, po němž jsi toužil?
Rosilus: Lest vyšla podle přání.
Chlapec 2: Ukaž, prosím.
Rosilus: Hele, to je zvědavost!
Ale sáhni si! Jakého je to rodu?
Chlapec 2: To vím předem,
ženského.[23]
Rosilus: Poprosíš?
Chlapec 2: Pěkně prosím.
Rosilus: Ten dar je moc pěkný. Moc pěkně
popros.
Chlapec 2: Ach, nech teď žertů.
Rosilus: Bez žertů.
Moc pěkně popros, jestli ho chceš vidět.
Chlapec 2: Moc pěkně prosím.
Rosilus: Vážně?
Chlapec 2: Ano.
Rosilus: Podívej!
Stala se osudná chyba, pro niž jsem po zásluze
zabloudil v labyrintu.[24]
Chlapec 2: A co to je, jaký zlý omyl
tě ošálil?
Rosilus: Již již si chci
vzít krásný obrázek, když tu se do mé pravice
vloudí bílý kamínek, na který jako bys napsal
kamínkem černým: „Ukvapená chtivost
byla potrestána."
Chlapec 3: Přelstěná lest chlapce
učí chystat příště úklad obezřetněji.

[22] Lat. *aveo, ere* – zde v méně obvyklém významu „těšit se".
[23] Rosilus se zřejmě žertem ptá na gramatický rod Janova daru a druhý chlapec zná odpověď, protože ví, že se jedná o obrázek Panny Marie.
[24] Rosilus zřejmě na tomto místě ukazuje prázdnou dlaň nebo dává jinak najevo, že žádný obrázek nemá.

Periclitare! Fraudibus rursum novis
Aufferto pignus!
Rosilus: Illud est, semper meum
Qvod torqvet animum! Fas sit aut nefas, parum
Refert, Joannes pignus ablatum gemet.
[Parvulus]: Qvam tu statutae machinam fraudi paras?
[Rosilus]: Ad hilaritatem fertur innata indolis
Propensione, fac eum ad lusum allice.
Ut est facetus, facile consensum dabit.
Tum vero amaena qvando lassatos qvies
Fovebit artus, Orfeus promat melos,
Ut sic amicus Morfeus sensus riget.
Tunc aufferendum censeo. Datam inveni
Pro fraude praxim. Sed novas nunqvid placet
Tentare fraudes, qvae dolum dolo tegant?
[Parvulus]: Qvam excogitasti?[1]
[Rosilus]: Pulchrius factum aestimo,
Ne aufferatur integre, furunculi
Ne resciantur, aut aliqvae in illos cadant
Suspiciones.
[Parvulus]: Qvid igitur factu optimum?
[Rosilus]: Sic cogitabam: Pignoris docte aemulum
Substitue pignus et Mariophili rape.
Et ita Joannem fraude deludes nova,
Finem asseqveris pignore ablato et tui
Etiam latebunt optime furunculi.
[Parvulus]: En, ut peritus doli textor. Tuos
Astus probamus, hic modus nobis placet.

Numerus V.

Mariophilus, Joannes, parvuli.

[Mariophilus]: Est hoc amantum proprium, si qvos amant
Sincero amore, pignoris pulchri vicem

204 Refert] *originaliter in fine 203, metri causa transpositum in 204.*
206 indolis] indoli *VC.*
212 Datam] dotam *VC.*
216 furunculi] frunculi *VC.*
224 doli] dolit *VC.*

[1] *Excogitasti*, stažený tvar perf. kmene od *excogitavisti* (v rkp. obvykle stažený tvar naznačený přízvukem); podobně viz *recreârat* (v. 351), *mutâsset* (v. 455), *interrogâsti* (v. 497).

Zkus to! S pomocí nových úkladů
mu obrázek vezmi!

Rosilus: To právě stále mučí
mého ducha. Málo záleží na tom, jestli to je
nebo není správné, Jan opláče, že přišel o obrázek.

Chlapec: Jakým způsobem chceš ten úskok provést?

Rosilus: Přirozeným sklonem své povahy tíhne
k radovánkám. Zlákej ho ke hře.
Protože je družný, bude snadno souhlasit.
Potom však, až bude příjemný klid
hýčkat unavené údy, ať zazní hudba,[25]
aby tak vlídný spánek[26] svlažil smysly.
Myslím, že v tu chvíli mu musíme obrázek vzít.
Vymyslel jsem způsob, jak lest provést. Ale nelíbilo by se vám
vyzkoušet nové úklady, které by zakryly lest lstí?

Chlapec: Co jsi vymyslel?

Rosilus: Myslím, že lepší bude,
když mu obrázek neodneseme úplně, aby zlodějíčci
nebyli vypátráni nebo na ně nepadlo nějaké
podezření.

Chlapec: Co tedy bude nejlepší?

Rosilus Uvažoval jsem tak: Místo jeho obrázku mu šikovně nastrč
jiný a ten od Mariophila ukradni.
A tak Jana ošálíš novou lstí,
dosáhneš cíle, odneseš si obrázek. A tvoji
zlodějíčci budou také výborně ukryti.

Chlapec: Hle, jak zkušený tkadlec lstí! Tvé úskoky
schvalujeme. Tento způsob se nám líbí.

5. SCÉNA

Mariophilus, Jan, chlapci.

Mariophilus: Milujícím je vlastní, že když někoho
milují upřímnou láskou, jako krásnou zástavu

[25] Lat. *Orpheus*, *i*, *m*. – bájný pěvec, zde obecně ve významu „hudba".
[26] Lat. *Morpheus*, *i*, *m*. – bůh spánku, zde obecně ve významu „spánek".

[303v] Donant amato corculum. O pulchrae Parens
Dilectionis, post Deum princeps meo
Vivis in amore! Jesuli Te corde amo
Et vos amate, parvuli.
Parvulus 1: Maria, intimo
Te corde amamus! O Amor mentis meae!
Parvulus 2: Tu matre svavi svavior! Dulci patre
Longe, Maria, dulcior! Qvoties Tuum
Hoc dulce nomen auribus, qvoties meo
Occurrit animo, lactea totum affluit
Cor svavitate.
Parvulus 3: Nominans linqva in favum
Mellis redundat, cogitans castas calet
Pectus in amoris flammulas, ardet Tuo
Totum ex amore.
Parvulus 4: Liceat, o Virgo, Tui
Amore paenis concremer et iterum novos
Cinis in amores ammer.[m] O Amor meus!
Delitium amantis pectoris dulcissimum!
Joannes: O, si universa mihi forent[n] corda, omnibus
Flammas amoris adderem. Ardescent Tui
Omnia ab amore! Jesuli cor et meum
In dotem amoris offero! Accipe, o Amor
Meus! Et amorem reciprocum adamanti fave!

Cantus

Maria, ave, affectum fave, tibi in victima cor offero.[o]

Venit Rosilus.

[Rosilus]: Qvod dulce nostras pervenit in aures melos?
Parvulus 1: Silete, svavis Morfeus amantem fovet
Et amat Joannem.
Rosilus: Cedite et svavi pede
Nec qvis tumultu Morfeum dulcem avocet.
Cito jamqve nostras tempus et locus juvat
Implere fraudes.
Parvulus: Svaviter, qvaeso, ambula.

245 Ardescent] ardecent *VC*.

[m] *Ammer*, zde snad konj. préz. pas. od slovesa *amare*. Druhé *m* zřejmě přidáno z metrických důvodů.
[n] *Forent*, konj. imperf., obvykle *essent*.
[o] První verš nezjištěné mariánské písně nebo písně složené přímo pro tuto hru.

dají milovanému své srdéčko. Ó Matko krásného
milování, budeš žít v mé lásce jako první
po Bohu. Miluji Tě srdcem Jezulátka –
i vy, chlapci, ji tak milujte.

Chlapec 1: Maria, z hloubi
srdce Tě milujeme! Ó lásko mé mysli!

Chlapec 2: Ty jsi líbeznější než líbezná matka! Maria,
jsi mi milejší než milý otec! Kdykoli se Tvé
sladké jméno dostane k mým uším,
k mému duchu, celé srdce oplývá
mléčnou lahodností.

Chlapec 3: Když jazyk vysloví Tvé jméno, rozplývá se
v plástev medu. Když o Tobě srdce přemítá,
rozpálí se plamínky čisté lásky a celé hoří
z lásky k Tobě.

Chlapec 4: Kéž mě, Panno, sežehnou
rány lásky k Tobě a ať mě, změněného v popel, opět
miluje nová láska. Ó má lásko!
Nejsladší potěšení milujícího srdce!

Jan: Ó, kdybych měl všechna srdce světa, ve všech
bych rozdmýchal plameny lásky. Všechno plane
láskou k Tobě! Své srdce a zároveň srdce Jezulátka
Ti nabízím jako dar lásky! Přijmi ho, ó lásko
má, a dopřej milujícímu opětovanou lásku!

Zpěv

Zdrávas, Maria, dopřej mi lásku, v oběť Ti nabízím své srdce.

Přichází Rosilus.

Rosilus: Jaká sladká hudba to doléhá k našim uším?

Chlapec 1: Tiše, líbezný spánek objímá
a laská milujícího Jana.

Rosilus: Jděte tiše,
ať nikdo hlukem nezažene sladký spánek.
Čas i místo již přejí tomu, abychom rychle naplnili
své úklady.

Chlapec: Jdi potichu, prosím.

Eripit pignus.

Rosilus: Bene est, abite, pignus optatum fero.

[304r]

Numerus VI.

Joannes.

Joannes: Jesus! Maria! Qvid ago? Dormio? At meum
Cor vigilat Almae Virgini.[p] O svavis mihi
Somni voluptas, qvam suo dulcis favet
Mater Joanni millies! O Virgo, ave!
Te, dulce pignus, basio. Sed heu, meos
Qvid terret oculos? Rubuit in genis rosa
Et albicabat lilium, jam, proh dolor,
Lilia nigredo, pallor excepit rosas,
Decorem amaenum maestus eripuit color.
O Virgo luna pulchrior, qvid te eripis
Tibimet ipsi? Qvid Tuum tolis decus?
O Pulchritudo pulchra nimis, ut qvid negas
Oris venusti gloriam? An aliqvid Tuo,
O Gratiosa Virgo, conspectu indecens
Egisse volui? Nescio, si qvid tamen
Actum est, benigne gratiam erratis fave!
A me patrandum provides forsan scelus?
Averte, Mater, crimine offendam Deum!
Qvid si favore pristino Mariae excidi?
Tuus, o Maria, sit mihi propitius favor!
An non amavi Te satis, pulchrae Parens
Dilectionis? Integro Te corde amo!
Calamitatem forte nuncias? Tuis
Succure, Mater, gratiis! Si qvae ingruunt
Calamitates, amove et rursum Tua
Fave intueri decora![q]
Si Te piae lacrimae precesqve et vota movent,
Te Gratiosa, ut ante, Joanni exhibe!

256 At] ut *VC*.
271 Actum est] *originaliter in fine 270, metri causa transpositum in 271*.
277 Dilectionis] *originaliter in fine 276, metri causa transpositum in 277*.

[p] *Vigilat Almae Virgini*, zde neobvyklá vazba s dativem.
[q] Neúplný verš.

Rosilus vezme obrázek.

Rosilus: Dobře, jděte pryč, už mám obrázek, po němž jsem toužil.

6. SCÉNA

Jan.

Jan: Ježíš! Maria! Co se děje? Spím? Mé srdce však
bdí pro Matku Rodičku. Ó, jak sladká mi je
rozkoš spánku, kterou svému Janovi tisíckrát
dopřává sladká Matka! Ó Panno, buď zdráva!
Líbám tě, sladká zástavo. Leč běda, co to
děsí mé oči? Na tvářích se červenala růže
a bělala se lilie. Teď, ach běda,
lilie vystřídala čerň, růže bledost,
smutná barva uchvátila příjemnou krásu.
Ó Panno nad lunu jasnější,[27] proč se vzdaluješ
sama sobě, proč odkládáš svůj půvab?
Ó příliš krásná kráso, proč zapíráš
slávu líbezného obličeje? Copak jsem snad,
ó milostivá Panno, provedl něco nehodného
pohledu na Tebe? Nevím, jestli se přece jen
něco takového stalo, odpusť mi laskavě ty chyby!
Předvídáš snad nějaký zločin, který mám spáchat?
Nedopusť, Matko, abych zločinem urazil Boha!
Co když jsem ztratil Mariinu bývalou přízeň?
Ó Maria, kéž je mi Tvá přízeň nakloněna!
Snad jsem Tě dost nemiloval, Matko
krásného milování? Miluji Tě celým srdcem.
Oznamuješ snad nějaké neštěstí? Přijď mi na pomoc,
Matko, svou milostí. Jestli se řítí nějaké pohromy,
odvrať je a dopřej mi znovu
spatřit Tvůj půvab.
Jestli Tebou pohnou zbožné slzy, prosba a přání,
ukaž se Janovi ve své milosti jako dříve!

[27] Srov. mariánskou píseň *Maria, Maria, nad slunce jasnější, nad měsíc krásnější*. Podobně viz v. 348.

Liqvescit animus gaudio et radius spei
Affulget aliqvis. Caelites, rem ipsam date!

[304v]

Numerus VII.

Rosilus, parvuli, latrones.

Rosilus: Evax, beamur! Phaebus optatam tulit
In vota lucem. Placida tentatae annuit
Fortuna fraudi. Pignus ablatum dabit
Felicitatem maximam, paenas favor
Luit odiosus. Scilicet optime invidus
Comes favorem seqvitur et ferri neqvit
Uni negatus, alteri oblatus favor.
Risus dolores misceat, maesto ingemmat
Qvestu Joannis, gaudiis datum satis,
Ubi tam venusto pignore beatus fuit.
Agedum, juventus laeta, festivos
Age plausus, hilaritas defluat in animi
Sinus! Frondea Dianae nemora lustrare libeat.
Pulchri theatrum gaudii hic, ubi liqvida
Visum voluptas recreat et aures melos.
Nempe hoc triumphis adjici nostris decet,
Ut pascat oculos scaena laetitia, artifex
Postqvam cupitum pignus eripuit manus.
Agite et anhelos illico in amaenum nemus
Urgete gressus, qva amabilis meos
Delectat oculos silvula! O, qvantum virens
Arbuscularum gratia aspectum rapit!
Hic blandiore per leves ramos volant
Zephyri meatu perqve digestum arborum
Ordine senatum basiis ludunt. Qvies
Hic placida regnat, svave delitium oculis
Pulchre perennat. Hic agit dulce otium,
Hic svavitate musices[r] pulchrae insonat

293 maesto] nesto *VC*.
300 recreat] recrea *VC*.
302 laetitia] laetita *VC*; artifex] *originaliter in initio 303, metri causa transpositum in 302.*
309 Zephyri] Sephiri *VC*; arborum] arborem *VC*.
310 Qvies] *originaliter in initio 311, metri causa transpositum in 310.*

[r] *Musices,* gen. sg. od méně obvyklého subst. *musice*, *es*, *f.* (podle řec. *músiké*).

Duch roztává radostí a září jakýsi paprsek
naděje. To mi, nebesa, dopřejte!

7. SCÉNA

Rosilus, chlapci, loupežníci.

Rosilus: Hej, jak jsem blažený! Foibos[28] posvítil vytouženým
světlem na má přání, laskavá Štěstěna schválila
lest, již jsem zkoušel. Ukradený obrázek mi dá
velké štěstí, za přízeň, jež vzbuzuje nenávist,
byl odpykán trest. Nejlepším průvodcem, který následuje
přízeň, totiž bývá závist a není možné snést
přízeň jednomu odepřenou, druhému nabídnutou.
Ať se tedy Janův smích smísí s bolestí, ať vzdychá
a smutně naříká, radostí si užil dost,
když se těšil z tak krásného daru.
Vzhůru, veselá mládeži, dej se do oslavného
potlesku, ať radost proudí zátočinami
ducha! Račte projít Dianiny listnaté háje.
Tady je divadlo krásné radosti, kde čistá
rozkoš občerstvuje zrak a zpěv sluch.
Poté, co dovedná ruka uchvátila vytouženou zástavu,
se totiž sluší přidat k našemu triumfu výjev,
který poskytne pastvu radosti i očím.
Rychle, hned nedočkavým krokem pospěšte
do příjemného háje, tam, kde rozmilý lesík
těší mé oči! Ó, jak zelenavý půvab
stromků zachvacuje pohled!
Zde Zefyrové[29] ladným pohybem poletují skrz lehké
větve a při hře si vyměňují polibky skrz stromy,
uspořádané do řad jako senát. Vládne tu
přívětivý klid. Líbezné potěšení očí
nemá konce. Tady je sladký klid,
tady nám zní v uších rozkoš

[28] *Phaebus*, *i*, *m*. – přízvisko Apollóna, zde v obecném významu „slunce, den".
[29] *Zephyrus*, *i*, *m*. – vlahý západní vítr.

Nostris voluptas auribus. Visum rapit
Jucunditate silvula, auditum melos
[305r] Dulcedine replet, hic ego paradisum aestimo!
Qvis clamor aurae personat?[s] Metum incutit
Fragor horrendus! Parvuli, fugam otius[t]
Arripite! Fugite! Heus, fugite! Praedam cohors
Necem minatur omnibus!

Praedo 1: Praedam inseqvor.
Praedo 2: Qva parte fuit? Inseqvere, heus, cito, cito,
Inseqvere praedam! Tesqva percurre omnia!
Praedo 3: Ubi est nefanda bellua? Ut nostro cadat
Victima furori?
Praedo: Currite et silvae vias
Lustremus omnes!
Praedo 5: An tenes praedam?
Praedo 6: Nihil.
Praedo: Ubi latet infandum scelus?
Praedo 5: Totam sagax
Perlustro silvam nec tamen possum impiam
Avidus videre belluam!
Praedo 6: Deniqve abiit,
Erupit, evasit.[u] Scelus dirum!
Praedo 5: Unicam
Duntaxat habeo reculam, qvam prae metu
Amisit aliqvis.
Praedo 1: Haec Matris Dei
Sancta est imago! Gratiae haec Mater mihi
Dilecta semper fuerit. Hanc cerno lubens
Piisqve veneror basiis, semper mea
Veneratione digna, majores feret
Posthac amores! Interim appendo arbori,
Ut transeuntes nemora devoto colant

325 Nihil] *originaliter in initio 326*, *metri causa transpositum in 326*.
326 infandum] infandum infandum *VC*; Totam sagax] *originaliter in initio 327*, *metri causa transpositum in 326*.

[s] *Clamor aurae personat*, zde neobvyklá vazba s dativem.
[t] *Otius*, hyperkorektní tvar, klas. *ocius*, v raném novověku též *ocyus*. Viz také v. 358.
[u] Cf. Cicero, Oratio in Catilinam 2,1 (*Abiit, excessit, evasit, erupit*). Toto místo se často cituje v příručkách jako příklad pro klimax.

krásnou, líbeznou hudbou. Lesík uchvacuje
zrak veselostí, hudba plní sluch
sladkostí. Soudím, že tady je ráj!
Jaký křik to zaznívá vzduchem? Strašný hřmot
nahání strach. Chlapci, dejte se rychle
na útěk! Utečte! Běda, utečte! Ta tlupa je pro všechny
hrozbou, že se stanou kořistí a zemřou.

Loupežník 1: Ženu se za kořistí.
Loupežník 2: Na jaké straně byla? Běž za ní, ach rychle, rychle
běž za kořistí! Proběhni všechny kouty!
Loupežník 3: Kde je ten ničemný netvor? Ať padne za oběť
naší zuřivosti!
Loupežník: Běžte, musíme prohledat všechny
lesní cesty.
Loupežník 5: Máš kořist?
Loupežník 6: Ne.
Loupežník: Kde se schovává ten hanebný padouch?
Loupežník 5: Běhám, větřím
po celém lese, a přece nevidím tu zlořečenou příšeru,
ačkoli po tom dychtím.
Loupežník 6: Zkrátka odešel,
vyrazil, unikl. Ohavný padouch!
Loupežník 5: Mám jen
jedinou věcičku, kterou ze strachu
někdo ztratil.
Loupežník 1: To je svatý obrázek
Matky Boží! Tato Matka milosti mi bude
vždycky milá. Rád na ni hledím
a uctívám ji zbožnými polibky. Vždy byla
hodná mé úcty a od této chvíle získá
ještě větší lásku! Zatím zavěsím obrázek na strom,
aby ti, kdo půjdou přes les, mou Matku

Honore Matrem. Saepius vero meam
Ipse pietatem poplite lunato offeram
Aveqve dicam Virgini. Spero, suas
Clemens latroni gratias Virgo dabit.

Numerus VIII.

Joannes, Mariophilus, parvuli.

Joannes: Qvod ante maestis vulnus impressum est fibris,
Adhuc dolentem cruceat[v] et crescens dolor
Funesta pigro membra constringit gelu.
Clemens Maria, Gratiae dulcis Parens,
[305v] Adhucne roseas subtrahis mihi genas?
Qvo usqve[w] pulchri gloriam vultus tegis?
Sole pulchro pulchrior Virgo! Te ego
Ut vidi, amavi. Jam †dolorosus jubes
Fudisse spetus,† gratia aspectus Tui
Me recrearat prius, ad affligit
Maestasqve cogit lacrimas. Mariophile
Svavissime! Mei dulce lenimen animi,
Opem patronam porrige!

Mariophilus: En, adsum piis
Chari clientis qvestibus. Qvid me jubes?
Nosti paratam nutibus mentem[x] omnibus.

Joannes: Vide gementem, si tibi curae est tuus
Charis, propitios Virginis redde otius
Mihi favores.

Mariophilus: Semper his suum favet
Virgo Joannem, gratia hic nunqvam excidit.

Joannes: Sed excidisse gratia inamaenae probant
Genae et negatus lilianti oris nitor.

338 Honore] honorem *VC*.
339 pietatem] pietate *VC*; offeram] offera *VC*.
347 Qvo usqve] *originaliter in fine 346, metri causa transpositum in 347*.
349 Ut] et *VC*.
351 ad] at *VC*.
361 inamaenae] in amaene *VC*.
362 nitor] litor *VC*.

[v] Doložené pouze sloveso *cruciare*.
[w] Snad narážka na začátek Ciceronovy řeči Oratio in Catilinam 1, což byla obvyklá školní četba.
[x] Zde i dále bez písařské zkratky často vynecháno v ak. sg. koncové *-m*. Tato slova mlčky rozepisujeme.

oddaně uctívali. Já sám však častěji
pokleknu, vzdám čest Panně
a pomodlím se k ní. Doufám, že laskavá
Panna věnuje lupiči svou přízeň.

8. SCÉNA

Jan, Mariophilus, chlapci.

Jan: Rána, již dříve zasazená zkroušeným žilám,
mě stále ještě trápí a mučí a vzrůstající bolest
svírá nešťastné údy jak ochromující mráz.
Milostivá Maria, sladká Matko milosti,
stále ode mne odvracíš své růžové tváře?
Jak dlouho ještě budeš zakrývat svou tvář, proslulou krásou?
Nad krásné slunce krásnější Panno! Jakmile
jsem Tě spatřil, zamiloval jsem si Tě.
Milost pohledu na Tebe
mě dříve osvěžovala, ale teď mě zarmucuje
a vyvolává smutné slzy. Nejmilejší
Mariophile! Sladká útěcho mého ducha,
pomoz mi, jsi přece můj ochránce!

Mariophilus: Hle, jsem tu, abych utišil zbožné
nářky svého milého chráněnce. Co mi přikazuješ?
Vždyť víš, že má mysl je připravená na všechny tvé pokyny.

Jan: Pohleď na mě, jak naříkám. Záleží-li ti na tvém
miláčkovi,[30] vrať mi rychle milostivou
přízeň Panny.

Mariophilus: Panna ji svému Janovi
stále dopřává, nikdy ho ze své milosti nevyloučila.

Jan: Ale vyloučila, jak dokazují nepřívětivé tváře
a to, že mi nedopřeje záři svého obličeje, bílého jako lilie.

[30] Lat. *Charis*, *itis*, *f.* – bohyně lásky, zde v obecném významu „láska, miláček".

Mariophilus: Opinione luderis.
Joannes: Vide, ut genas
Alias amaena Virgo maerore induit.
Mariophilus: Non cedo dictis, luderis, lusum brevi
Te non negabis, pristinum postqvam decus
In Gratiosa Virgine admirans leges.
Joannes: Sed qvando, amabo?
[Mariophilus]: Pauca momenta effluent.
Jam laetiora proximus Phaebus dabit.
Joannes: O me beatum! Gaudio magno afficis
Joannem amantem!
Mariophilus: Silvulae laetae interim
Maestum Joannem recreent.
Joannes: Silvam horreo,
Illam latrones incolunt.
Mariophilus: Vano expedi
Horrore pectus, namqve secure ambulas,
Procul periclis, dum viae comes seqvor.
Joannes: En obseqventem.
Mariophilus: Vive amaenus et spei
[306r] Beatioris plenus! Hic hilari pede
Oculoqve amaeno viride perlustra nemus!

Joannes: Papae, venustum subjecit sese meis
Hic pignus oculis, pignori compar meo!
Mariophile, vide, ut arbori appensum nitet!
Mariophilus: Euge, Joannes! Pignus hic tuum vides!
Joannes: Mariophile, meum?
Mariophilus: Qvod vides, pignus tuum est.
Joannes: Sed nunqvid istud est meum?
Mariophilus: Tuum putas,
Putare vero saepius falli fuit
Et tu te ipsum decipis, qvando tuum
Hoc esse pignus credis.
[Joannes]: Et non sit meum?
Mariophilus: Non est. Qvod arbor pendulum gerit, tuum
Venerare pignus. Hoc tibi qvondam obtuli.

366 postqvam] post qa *VC*.
368 effluent] efflugent *VC*.
369 Phaebus] fabas *VC*.
379 venustum] venustrum *VC*.
381 nitet] mitet *VC*.

Mariophilus: Mýlíš se.
Jan: Pohleď, jak jindy krásná
Panna oděla tváře smutkem.
Mariophilus: Trvám na tom, co jsem řekl: podléháš klamu a brzy
nebudeš moci popřít, že jsi se mýlil, až s obdivem uvidíš
na milostivé Panně dřívější krásu.
Jan: Ale kdy, prosím?
Mariophilus: Pár chvil uplyne
a již příští den přinese radostnější události.
Jan: Ó já blažený! Velkou radostí zahrnuješ
milujícího Jana!
Mariophilus: Ať veselé lesíky zatím
osvěží smutného Jana.
Jan: Bojím se lesa,
žijí tam lupiči.
Mariophilus: Zbav své srdce
pošetilého strachu, neboť kráčíš jistě, daleko od nebezpečí,
dokud tě následuji já jako průvodce na cestě.
Jan: Poslechnu tě.
Mariophilus: Buď veselý a plný
blažené naděje. Veselým krokem
a s vlídným pohledem se procházej zde, po zeleném lese.

Jan: Hle, jaký krásný obrázek se zde vystavuje
mým očím, je podobný mému obrázku!
Mariophile, podívej, jak září, zavěšený na strom.
Mariophilus: Výborně, Jane. Tady vidíš svůj obrázek.
Jan: Můj, Mariophile?
Mariophilus: Obrázek, který vidíš, je tvůj.
Jan: Ale tenhle je přece můj?[31]
Mariophilus: Domníváš se, že tenhle je tvůj.
Domnívat se však často znamená mýlit se.
A ty klameš sám sebe, když věříš, že
tohle je tvůj obrázek.
Jan: A nemá snad být můj?
Mariophilus: Není. Ten obrázek zavěšený na stromě uctívej
jako svůj. Ten jsem ti nedávno věnoval.

[31] Jan zřejmě ukazuje na medailonek, který má na krku.

Joannes: Et est, qvod inqvis?
Mariophilus: Non vides pulchra inclyta
Rubore mala, candidis pictas rotis
Et svavitate mellea dulces genas?
Oris venusti gratiam, frontis jubar?
Decus oculorum?
Joannes: Caelites, qvae me mihi
Gaudia reponunt! Pignus es meum, mea es,
Es mea Maria! Gaudium meum unicum,
Amor! Voluptas! Cura! Deliciae! Qvies!
Te mille veneror basiis, mille amplius
Votis cupitum! Cereus, Tuos fluo
Totus in amores! Pectori ardenti opprimo
Te, dulce pignus! Omnium meta et scopus
Unicus amorum! Svave delicium animi!
Mariophilus: Evax, Joannes! Pignus amissum tenes!
Joannes: Teneo beatus! Verum age! Qvis istud dedit?
Qvis, qvaeso, pignus arbori appendit meum?
Mariophilus: Ne qvaeras, parvae vix fluunt morae, scies.
Joannes: †Liqves appenes ut ista animus tempus et lupe gaudiis,
Plausus agit.†[y]
[306v] Cor hilarescit meum, sentio in linqva favum,
Amaenitatem vix suam pectus capit.
Age, in triumphos, Mariophile, meos abi!
Et me faceto silvula applausu beet
Et vos choreas, faunulli, laeti date!

Faunullus: En, obseqventes faunullos, si qvid placet,
Nutus in omnes cereis jube, impera!
Imperium amamus exeqvi.
Joannes: Nostris date
Plausus triumphis.
Faunullus: Si placet, salvet leges
Pes, in choreas gaudio applausus damus.

400 ardenti] ardent *VC*.
403 amissum] amistum *VC*.
406 qvaeras] qvaeso *VC*.
408 Cor hilarescit meum] cor hilare scibleum *VC*.
412 choreas] horeos *VC*.
413 Faunullus] Joannes *VC*.

[y] Slova *liqves ut animus gaudiis, plausus agit* jsou v rukopisu označená křížkem, ostatní tečkou. Křížkem označená slova tvoří metricky správný verš, smysl však zůstává nejasný. Místo *liqves ut* snad mělo být *liqvescit*.

Jan: A je to tak, jak říkáš?
Mariophilus: Nevidíš krásná jablka,
proslulá červení, a bělostnými kruhy malované,
medovou lahodností sladké tváře?
Krásu půvabné tváře? Jasné čelo?
Půvabné oči?
Jan: Nebesa, jaká radost, díky níž
se opět stávám sám sebou! Jsi má zástava, jsi moje,
jsi moje, Maria! Má jediná radost!
Láska! Rozkoš! Miláček! Potěšení! Spočinutí!
Uctívám tě tisícem polibků, obrázku, po němž jsem toužil
více než tisícem přání. Jako bych byl z vosku, celý taji
v tvé lásce. Tisknu tě k rozpálené
hrudi, sladká zástavo! Jsi jediný cíl a meta
všech lásek! Milé potěšení duše!
Mariophilus: Sláva, Jane! Už máš ztracený obrázek!
Jan: Mám ho, já blažený! Avšak počkej! Kdo ho tam dal?
Kdo, ptám se, pověsil na strom můj obrázek?
Mariophilus: Neptej se, uplyne sotva pár chvil a dozvíš se to.
Jan: Můj duch se rozplývá v radostech
a jásá.
Mé srdce se raduje, na jazyku cítím med,
hruď sotva pojme tu lahodnost.
Pojď, Mariophile, přidej se k mému triumfu!
Ať mě lesík obdaří veselým jásotem.
A vy, Faunové, se dejte vesele do tance.

Faunek: Hle, Faunové jsou tu na tvůj rozkaz. Jestliže se ti zlíbí,
přikazuj, vládni těm, co se poddávají tvým pokynům
jako vosk. Rozkaz rádi vykonáme.
Jan: Jásejte
nad mým triumfem.
Faunek: Přeješ-li si to, ať noha
drží[32] takt, dáme se s radostí a jásotem do tance.

[32] Lat. *salvo, are* – zde v méně obvyklém významu „držet se něčeho, dodržovat".

Joannes: Placet.
Faunullus: Sonoras Orfeus crispet liras,
Nos in choreas flexiles pedes damus.

Numerus IX.

Parvuli et Joannes.

Parvulus 1: Adhuc tremendo membra constringit gelu
Incusus horror. Aspice, ut totus tremo.
[Rosilus]: Mihi rigescens genua collidit pavor,
Tremit Rosili panico pectus metu.
Vix spiro, terror spiritus omnes demit.
Sic nempe terret rapida latronum falanx,
In innocentes improbi agnellos lupi
Saeve furentes. O qvam bene est, dentem horridum[z]
Non incidisse, victima infandae necis
Certi fuissent parvuli. Posthac ave,
Inimica abire nemora qvisqvis cupis,
Servare vitam. Cautior didici fidem
Et me Dianae pluries[aa] nunqvam dare.
Absorbeatur debitus Averno locus,
[307r] Infame totus conflagret dignus Stige
Suosqve diris incolas curat rogis!

Exigit ex silva.

Joannes: Redeo beatus, pignus optatam attulit
Felicitatem, gaudia ubertim affluunt.
Mariophilus: Vivis beatus, neminem credo tuae
Beatitatis aemulum, solus dies
Omni refectos gaudio, felix, agis.
Joannes: Tu, svave pignus, recreas, tu me beas!

Obviam fit Rosilus.

Rosilus: Ave, Joannes, †reciprocum pronus meis
Ludor.† Jubilis plenum refert
Ex nemore gressum, laetus hilarisqve ambulat.

427 dentem] dente *VC*.
428 necis] mecis *VC*.
433 Absorbeatur] absorbea *VC*.
435 incolas] incola *VC*.

[z] Metricky i významově nejasný verš.
[aa] *Pluries*, klas. *plus*.

Jan: Ano, chci to tak.
Faunek: Ať se zvučné lyry rozezní hudbou,
my se dáme pružnýma nohama do tance.

9. SCÉNA

Chlapci a Jan.

Chlapec 1: Nahnaná hrůza dosud svírá údy strašlivým
mrazem. Podívej se, jak se celý třesu.
[Rosilus]: Mně podlamuje kolena ochromující děs,
Rosilovo srdce se třese náhlým strachem.
Sotva dýchám, děs mi bere všechen dech.
Takový děs totiž působí rychlý oddíl lupičů,
jsou jako neřádní vlci, co se zuřivě vrhají
na nevinné beránky. Jak je dobře, že jsme nepadli do jejich
hrozných zubů, jinak bychom se – vždyť jsme jen chlapci –
jistě stali obětí hrozné smrti. Nyní vítám každého,
kdokoli touží odejít z nepřátelských lesů,
a tak si zachovat život. Naučil jsem se být opatrnější
a nikdy nesvěřovat svůj život Dianě.[33]
Ať se propadne toto místo náležející Avernu[34]
a hodné hanebné Stygy,[35] ať celé shoří
a svým obyvatelům ať opatří kruté hranice!

Jan vychází z lesa.

Jan: Vracím se blažený, obrázek mi přinesl
vytoužené štěstí, radosti hojně připlouvají.
Mariophilus: Jsi blažený, myslím, že se ti nikdo nemůže vyrovnat
svou blažeností. Jen ty jediný, šťastlivče, prožíváš dny,
jež znovu naplnila veškerá radost.
Jan: Ty, krásný obrázku, mě osvěžuješ, ty mě oblažuješ!

Vstříc mu vychází Rosilus.

Rosilus: Buď zdráv, Jane!
Šálí mě zrak? Vychází z lesa krokem
plným jásotu, jde vesele a radostně.

[33] Tj. nechodit do lesa.
[34] Lat. *Avernus, i, m.* – jezero v Kampánii považované za vstup do podsvětí, metonymicky „podsvětí, peklo".
[35] Lat. *Styx, Stygis, f.* – řeka v podsvětí, metonymicky „podsvětí, peklo".

[Joannes]: Ave rependo parvulis.
Parvulus 2: Qvid est, refer,
Qvod amaenitate defluas?
Joannes: Amans potest
Cor nunciare, parvulos vero decet
Aggratulari, jubilis festa addere,
Jubila, triumphos canere.
Rosilus: Qvid vero tibi
Aggratulemur?
Joannes: Parvulis totum exeqvar.
Virginei amoris fomitem, pulchrum ectypon
Dedit clienti Mariophilus. Et vix fruor
Munere adamato, nescio qva se mihi
Obtulerit aliud. Hoc tunc meum ratus,
Sed cum venustas Virgo mutasset genas,
Illacrimari, gemere, fundere[bb] anxios
De corde qvestus. Jamqve Mariophili comes
Umbrosa lustrans nemora, suspensum arbore
Se offert videndum pignus, agnoscens meum,
Gestire, plausus agere, laetitia abripi
Solatiisqve diffluere.
Rosilus: Vah, qvid refers?
Prodigia loqveris atqve †vuandata† hactenus
Portenta narras.
Parvulus 3: Parvulos omnes sacro
Honore reples.
Parvulus 4: Fauce praefocas sonos
Comasqve stare cogis attonitas.
Parvulus 5: Stupor
Percellit animum.
Rosilus: Caelites Joannem amant,
[307v] Amat Maria plurimum. Qvod sic amet,
Meridiano clarius Phaebo liqvet.
En, qvam benigne providet eiqve fovet!
Consilia prava dissipat super, suo
Adest Joanni et Caelicam confert opem.

453 qva] qû *VC*.
457 Jamqve] jaqve *VC*.
459 Se offert videndum] Datur se intueri offert videndum *VC*.
462 Prodigia] prodiqva *VC*.
469 qvam] qva *VC*.
471 Caelicam] caelicat *VC*.

[bb] *Illacrimari*, *gemere*, *fundere*, infinitiv historický. Podobně v. 460–461.

Jan: Opětuji chlapcům pozdrav.
Chlapec 2: Pověz, co je,
že překypuješ radostí?
Jan: Milující srdce
to může povědět. Sluší se, aby mi chlapci
blahopřáli, přidali se s jásotem k oslavám,
zpívali oslavné, triumfální zpěvy.
Rosilus: Proč ti však máme
blahopřát?
Jan: Vše chlapcům vyložím.
Mariophilus dal svému chráněnci krásnou podobiznu,
troud lásky k Panně. Sotva chvíli se těším
z milovaného daru, když se ke mně, nevím jak,
dostal jiný. Tehdy jsem se domníval, že je to ten můj.
Ale když Panna změnila své líbezné tváře,
začal jsem plakat, vzdychat, vydávat ze srdce úzkostný
nářek. A pak, když jsem se v Mariophilově doprovodu
procházel stinným lesem, ukázal se mi obrázek,
zavěšený na stromě. V něm jsem poznal ten svůj,
začal jsem se veselit, jásat, zachvátila mě radost,
rozplýval jsem se úlevou.
Rosilus: Ach, co to povídáš?
Mluvíš o zázracích a vypravuješ o dosud [...]
znameních.
Chlapec 3: Všechny chlapce naplňuješ
posvátnou úctou.
Chlapec 4: Hlas mi vázne v hrdle
a vlasy mi údivem vstávají na hlavě.
Chlapec 5: Úžas
ohromuje ducha.
Rosilus: Nebesa milují Jana.
Nejvíce ho miluje Maria, a že ho tak miluje,
to je jasnější nad polední slunce.
Hle, jak milostivě se o něj stará, přeje mu,
zlé úmysly nad ním rozmetává, pomáhá
svému Janovi a přináší mu nebeskou pomoc.

Hic singularis providae est Matris favor.
Joannes: Veneror potentem Virginem, †affertur aestimo†
Amo me amantem! Providam Matrem colo.
[Parvuli]: Veneramur et nos! Colimus et amamus Tui
Mariam amantem.

Numerus X.

[Parvulus]: Maria, delictis fave.
Qvam flagitamus gratiam, tribue piis
Veniam cupitam lacrimis! Fave impiis,
Virgo, pietatem Teqve clementem exhibe!
Joannes: Qvam postulatis gratiam?
[Rosilus]: Heu, pudet loqvi,
Fecisse qvod non puduit.
Joannes: Eloqvere tamen,
Qvid est, qvod actum pudeat?
Parvulus: Horrendum nefas
Egisse pudet et paenitet.
Joannes: Qvid est, refer!
Rosilus: In te et Mariam grande commisi scelus!
Joannes: In me et Mariam!
[Rosilus]: Grande commisi scelus.
Joannes: Scelus? Qvid illud?
Rosilus: Parce, sincere eloqvar.
Invida cupido nostra dilectum abstulit
Pignus, dedit, qvid vides.
Joannes: †Venum ascens†?[cc]
Rosilus: Verum dolenter affero. Veniam fave
Sceleriqve dona gratiam!
Joannes: Qvando aut ubi?
Rosilus: Hic, dum vacares Morfeo.
Joannes: Qvis in nemus detulit?[dd]
Rosilus: Amaenae gratia mentis nemus
Subimus omnes, horridus latro exsilit
Cunctosqve terret parvulos. Fugimus, sed heu,
Ablatum iniqve pignus haec fuga eripit!

474 amantem] amante *VC*.
494 Fugimus] fuimus *VC*.

[cc] Podle následující repliky snad mělo být *verum affers*.
[dd] Hypermetrický verš.

To je neobyčejná přízeň starostlivé matky.
Jan: Uctívám mocnou Pannu,
miluji tu, která mě miluje, ctím starostlivou Matku.
Chlapci: Uctívejme ji i my. Ctíme a milujeme Marii,
která miluje tebe.

10. SCÉNA

Maria, odpusť provinění.
Chlapec: Uděl nám za zbožné slzy milost, o kterou
žádáme, a vytoužené odpuštění. Dopřej, Panno,
nezdárníkům soucit a projev svou vlídnost!
Jan: Jakou milost žádáte?
Rosilus: Běda, stydím se vyslovit,
co jsem se nestyděl udělat.
Jan: Pověz přece,
za jaký čin se to stydíš?
Chlapec:[36] Spáchal jsem
strašný zločin, to mě mrzí a za to se stydím.
Jan: Co je, pověz!
Rosilus: Dopustil jsem se velkého provinění na tobě a na Marii.
Jan: Na mně a na Marii?
Rosilus: Dopustil jsem se velkého provinění.
Jan: Provinění? Jakého?
Rosilus: Dovol, abych ti to upřímně vypověděl.
To má závistivá chtivost ti ukradla milovaný
obrázek a dala ti ten, který vidíš.
Jan: Říkáš pravdu?
Rosilus: S bolestí říkám pravdu. Smiluj se,
dej provinilci milost.
Jan: Kdy a kde?
Rosilus: Tady, když jsi se oddával spánku.
Jan: Kdo ho odnesl do lesa?
Rosilus: Pro obveselení mysli jsme šli všichni
do lesa, když tu náhle vyskočil strašný lupič
a vyděsil všechny chlapce. Dali jsme se na úprk, leč běda,
tento útěk nás připravil o ničemně ukradený obrázek!

[36] Zřejmě jde stále o Rosila.

[308r] Joannes: Qvis dereliqvit in arbore?
Rosilus: Ignaros modo
Interrogasti. Fors[ee] pius qvidam latro,
Sic innuente Virgine.
Joannes: Hoc credo et bene
Est, namqve clemens, provida et suo favens
Virgo clienti, dulce lenimen animi
Merentis.
Rosilus: Utinam haec Gratiae Mater sua
Pietate donet parvulos! O, si impia
Haec deleatur noxa, qvam nostrae abluent
Lacrimae, et superstes qvamdiu vivam, abluent!
Joannes: Delet et amanti parvulos omnes sinu
Fovere amanter gestit.
Rosilus: Indignos fovet.
Joannes: Dignus amoris, qvilibet tantum vices
Lubens rependet. Hoc negotium unicum
Posthac futurum est: dulce in amando otia
Exigere, primam post Deum Matrem Dei
Amare, cogitare, spirare et loqvi.
Parvulus 2: O Virgo clemens, impiis Tuam exhibe
Benignitatem, gratiam erratis fave!
Parvulus 3: O matre svavi svavior, dulci patre
Longe, Maria, dulcior, veniam reis
Clementer indulge! Deinceps in Tua
Vixisse cupio gratia, totum Tuis
Amoribus consecro. Qvoad mihi
Vitalis aura faverit, pulchrae Parens
Dilectionis, diligam Te, o mi Amor!
Parvulus 5: Spirabo Mariam, qvando spirabo, mea
In mente vivet. Qvamdiu vivam, in Tuo
Morar amore,[ff] vivo qvi semper Tuus
Tuiqve amoris victima.
Joannes: Hic amor placet,
Illi deinceps integrum pectus date.
O Maria, dulcis Maria! Devotos Tibi
Aspice clientes, servulos, qvin, si placet,

507 dignus] dignos *VC*.
523 semper] sempe *VC*.

[ee] *Fors*, zde neklas. ve významu *forte*.
[ff] Paronomasie.

Jan: Kdo ho nechal na stromě?
Rosilus: Na to ses zeptal těch,
kteří nevědí. Snad nějaký zbožný lupič
na pokyn Panny.
Jan: Tomu věřím a je to dobře,
neboť Panna je šlechetná, starostlivá a svému služebníku
nakloněná, sladká útěcha ducha pro toho,
kdo si to zaslouží.
Rosilus: Kéž tato milostivá Matka obdaří
chlapce svou milostí! Ó, kéž by bylo smazáno
to bezbožné provinění, které budou mé slzy
smývat, a budou ho smývat tak dlouho, dokud budu živ.
Jan: Panna ho vymaže a všechny chlapce touží láskyplně
hýčkat v milujícím náručí.
Rosilus: Hýčká nehodné.
Jan: Lásky je hoden každý, kdokoliv ji jen
ochotně oplatí. To bude od nynějška
má jediná starost, žít v klidu ve sladkém
milování, jako první po Bohu milovat Matku Boží,
na ni myslet, o ní mluvit, po ní dychtit.
Chlapec 2: Ó šlechetná Panno, ukaž nezdárníkům
svou shovívavost, dopřej pomýleným milost!
Chlapec 3: Ó nad milou matku milejší, nad sladkého otce
mnohem sladší Maria, uděl viníkům
šlechetně milost! Od této chvíle toužím
navždy žít v Tvé milosti, celý se zasvěcuji
Tvé lásce. Dokud mi bude dopřán
životadárný vzduch, Matko krásného
milování, budu Tě milovat, ó má lásko!
Chlapec 5: Budu dychtit po Marii, dokud budu dýchat,
ona bude žít v mé mysli, dokud budu žít, zůstanu
v Tvé lásce, já, který žiji vždy pro Tebe
a jako oběť Tvé lásky.
Jan: Taková láska je správná,
té dávejte i nadále celé srdce.
Ó Maria, sladká Maria! Pohleď na své
oddané ctitele, služebníčky, ba dokonce, jestli dovolíš,

Etiam Te amantes filios. Totos Tibi
Nos consecramus, corda donamus Tui
[308v] Succensa amore, flammulas addat donec Tui
Amor, ut amanter ardeant, donec Tui
Consumpta amore cinis super Caelum evolent!

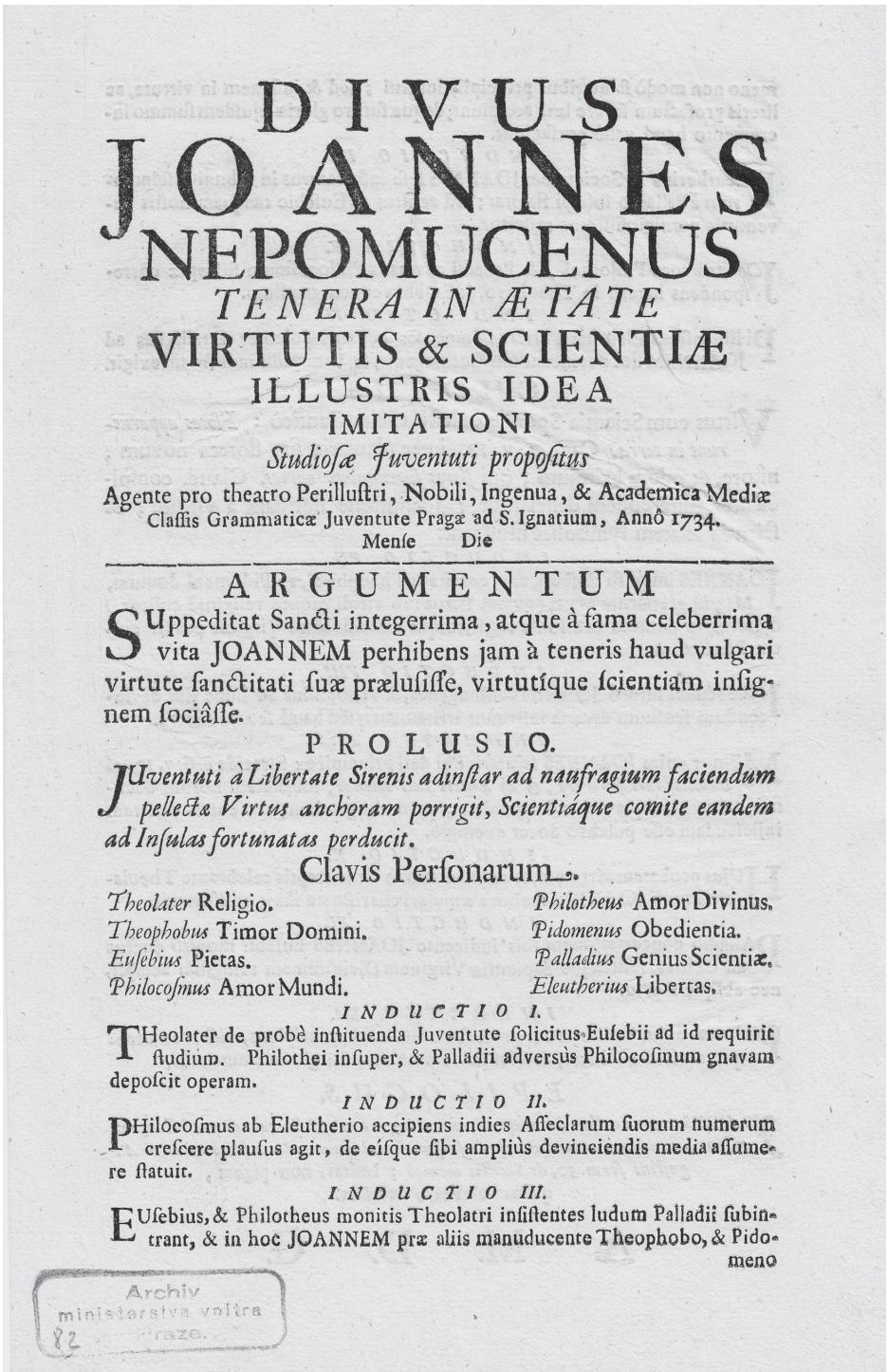
M. Joannes Tiller[gg]

[gg] Jméno autora je spolu s dalším nečitelným slovem začerněno.

na syny, kteří Tě milují. Tobě se
cele zasvěcujeme, odevzdáváme Ti srdce zapálená
láskou k Tobě, dokud tato láska rozdmýchává plamínky,
aby srdce milostně hořela, než je láska k Tobě spálí
a jako popel vzlétnou k nebesům!

Sv. Jan Nepomucký jako student.

DIVUS
JOANNES
NEPOMUCENUS
TENERA IN ÆTATE
VIRTUTIS & SCIENTIÆ
ILLUSTRIS IDEA
IMITATIONI
Studioſæ Juventuti propoſitus

Agente pro theatro Perilluſtri, Nobili, Ingenua, & Academica Mediæ Claſſis Grammaticæ Juventute Pragæ ad S. Ignatium, Annô 1734.
Menſe Die

ARGUMENTUM

SUppeditat Sancti integerrima, atque à fama celeberrima vita JOANNEM perhibens jam à teneris haud vulgari virtute ſanctitati ſuæ præluſiſſe, virtutíque ſcientiam inſignem ſociâſſe.

PROLUSIO.

Juventuti à Libertate Sirenis adinſtar ad naufragium faciendum pellectæ Virtus anchoram porrigit, Scientiáque comite eandem ad Inſulas fortunatas perducit.

Clavis Perſonarum.

Theolater Religio.
Theophobus Timor Domini.
Euſebius Pietas.
Philocoſmus Amor Mundi.
Philotheus Amor Divinus.
Pidomenus Obedientia.
Palladius Genius Scientiæ.
Eleutherius Libertas.

INDUCTIO I.

THeolater de probè inſtituenda Juventute ſolicitus Euſebii ad id requirit ſtudium. Philothei inſuper, & Palladii adversùs Philocoſmum gnavam depoſcit operam.

INDUCTIO II.

PHilocoſmus ab Eleutherio accipiens indies Aſſeclarum ſuorum numerum creſcere plauſus agit, de eíſque ſibi ampliùs devincíendis media aſſumere ſtatuit.

INDUCTIO III.

EUſebius, & Philotheus monitis Theolatri inſiſtentes ludum Palladii ſubintrant, & in hoc JOANNEM præ aliis manuducente Theophobo, & Pidomeno

Archiv ministerstva vnitra Praze. 82

Titulní list synopse hry J. Rirenschopffa *Divus Joannes Nepomucenus.*

II.2.3 Divus Joannes Nepomucenus

Hra *Divus Joannes Nepomucenus* (Svatý Jan Nepomucký) Joanna Rirenschopffa[1] je určena pro střední gramatiku gymnázia v Praze na Novém Městě. Uvedena byla roku 1734, tj. pět let po kanonizaci sv. Jana Nepomuckého.

Dochování: Text i synopse hry se dochovaly ve složce s autorovou řečí, která však s hrou nesouvisí tématem, dobou ani příležitostí vzniku.[2] Rukopis je pravděpodobně dílem jedné ruky a během textu se výrazněji nemění. Písmo je pečlivé a dobře čitelné. Najdeme v něm jen málo dodatečných vpisků (psaných patrně stejnou rukou jako vlastní text) a škrtů. Od desáté scény se kvalita rukopisu zhoršuje.[3] Všechny úpravy byly zřejmě motivovány snahou o dosažení metrické správnosti. Na základě shody písařských rukou v obou textech složky a porovnání rukopisu s autografem Rirenschopffových řádových slibů se přikláníme k domněnce, že přepis hry vyhotovil sám autor.[4] Tištěná synopse stručně charakterizuje jednotlivé scény a mj. vykládá v latině řecká jména řady postav (*clavis personarum*).

Struktura: Ze hry se dochoval pouze samotný text replik. Chybějí scénické poznámky, hudba a text pro naznačený chorus. Stručné *argumentum* a obsah prologu (*prolusio*), epilogu i choru jsou uvedeny v synopsi.

Argumentum, které neodkazuje na žádný konkrétní zdroj,[5] v podstatě zdůvodňuje, proč je Jan Nepomucký vhodným příkladem pro školní mládež. Světcův život totiž ukazuje, že Jan již v raném věku svou nevšední ctností poskytl předzvěst své svatosti a spojoval ctnost s věděním.

Předehra zobrazuje děj hry a její poslání v alegorické rovině: Volnost, jako představitelka nevázaného života, nejprve vábí Mládí, aby ztroskotalo v moři světa, ale Ctnost a Vzdělání je dovedou k ostrovům (nebeské) blaženosti. Chorus ukazuje Ctnost a Vzdělání, jak se radují z Janovy zbožnosti a učenosti. Epilog je vystavěn na napomenutí (*monitum*) v podobě citátu připisovaného Augustinovi a často uváděného v souvislosti s kultem svatých: *Imitari non pigeat, quem celebrare delectat.*[6] Zdůrazňuje roli mladičkého světce jako předobrazu. Jan, který v sobě od mládí spojuje ctnost a vzdělanost, se stává vzorem studující mládeži. Tyto části představení byly pravděpodobně zpívané.

Hra má průměrnou délku, čítá 710 veršů, které se člení na celkem dvanáct scén (*inductiones*), rozdělených po šesté scéně chorem, snad realizovaným jako duet Ctnosti a Učenosti. Délka jednotlivých scén se mění, s jistou pravidelností se střída-

---

1 K autorovi podrobněji viz s. 576–578.

2 NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, f. 81r–94v, kart. 998. Složka je nadepsána *Exercitia professoris grammaticae. A. 1734*.

3 Rukopis je hůře čitelný, objevuje se vyšší počet autorských škrtů a oprav.

4 *Professi quatuor votorum*, ARSI, sign. Germ. 47, f. 366r–367r. Autograf slibů má řadu znaků podobných s rukopisem hry, ale je napsán výrazně kaligrafičtější formou a od vzniku hry navíc zápis dělí více než deset let.

5 Srov. *Acta utriusque processus*, 1722, s. 10: *His pietatis rudimentis ingenii acumen jungens, summa felicitate literaria elementa levioresque hausit disciplinas.*

6 Augustinus, Sermones 225: *Nestyď se napodobovat toho, koho s radostí oslavuješ.*

jí kratší a delší výstupy. Nejkratší, devátá scéna má pouhých 27 veršů, nejdelší, třetí, 109 veršů. Různá délka scén je podmíněna do jisté míry dramatickou stavbou, dynamičtější scény s živějšími dialogy a kratšími replikami totiž vyvažují klidnější úseky, tvořené spíše delšími monology. Scény lze členit ještě na výstupy, oddělené změnou jednajících postav, někdy jen tušenou. Stavba hry se zdá být poměrně promyšlená, a to právě střídáním scén s různým vyzněním a jejich vzájemným pevným propojením.

Hra není založena (ve srovnání s hrami *Angelus ad aras* i *Vox clamantis*) na scénické akci, vývoj čtenář/divák často jen vytuší z dlouhých monologů hlavních postav, na nichž hra spočívá především. Děj má některé znaky alegorie (mluvící jména, pomyslný hrad Janových nepřátel, komplexní obrazy pekla a nebe), jež se prolínají s reálně působícím jednáním postav Janových spolužáků, přičemž ale reflexivní pasáže, modlitby a monology (včetně těch vnitřních) převažují nad dějovými momenty.

Časové a prostorové zarámování celého děje je vágní: hra nás uvádí do Janova útlého věku (snad na začátek dospívání, na jehož prahu už část interpretů stála),[7] jak naznačuje obrat v názvu hry *tenera in aetate*. Místo není specifikováno, podle narážky na Zelenou horu[8] bychom děj mohli zasadit do Nepomuku a okolí, ale vzhledem k umístění děje do prostředí latinské školy[9] se spíše jedná o Janova studia v Žatci. Autor se ostatně sám nesnaží uvést svou hru do přímé souvislosti s nepomucenskou legendou. Pouze z ní využívá motivy, které byly všeobecně známé, a dále je volně zpracovává (např. zmínku o Janově nesmírném nadání provázaném hlubokou zbožností).[10] Schází rovněž přesnější časové vymezení děje.

Postavy: Jak je obvyklé ve hrách založených na principu psychomachie,[11] můžeme postavy rozdělit do dvou hlavních skupin. Jan, jeho učitelé a opatrovníci Theolater a Eusebius i jejich pomocníci ztělesňují ctnosti, tedy kladné vzory. Proti nim stojí zástupci neřestí, Philocosmus[12] a jeho dvůr vedený Eleutheriem. Mnohé o svých nositelích napovídají mluvící jména většiny hlavních postav, převážně odvozená z řečtiny.

Zřetelná je hierarchická struktura obou skupin: hlavní osoby, jejich pomocníci a značný počet většinou nejmenovaných následovníků (např. čtyři Philocosmovi dvořané), kteří jsou stejně jako v dalších jezuitských hrách zmnoženi, aby se v drobných rolích uplatnil co největší počet žáků. Osoby v jednotlivých scénách v hierarchickém sledu také promlouvají. Některé postavy jsou uvedeny pouze zkratkou, nemůžeme je tudíž jednoznačně identifikovat.

---

7 Věk studentů na konci střední gramatikální třídy se pohyboval nejčastěji od 12 do 14 let, ale výjimkou nebyli ani starší chlapci.

8 V. 426–427.

9 Viz často užívané výrazy *Lycaeum*, *Gymnas*, *Pallas* (ve významu škola) apod.

10 Srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 669: *Erat ei, cum dulci et rosea quadam ac pudibunda pietate, acre, vividum et igneum quoddam ingenium; cui ut parentes crescendi darent copiam, Zatecium ad celebres ea tempestate Latinitatis scholas miserunt. Hic prima Latinae grammaticae elementa ac reliquas annis sequentibus humaniores disciplinas egregio profectu et rara ingenii commendatione percepit.*

11 Srov. Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*, s. 106–107.

12 Stejně nazvaná postava vystupuje i ve hře *Vanitas vanitatum*, viz s. 494–503.

Děj: Nejprve se postupně představují oba tábory, které svádějí boj o duši Janovu i ostatních chlapců. Jejich výstupy se většinou střídají po scénách. Theolater se svými pomocníky hájí zbožnost, morálku a vzdělání jako kladné hodnoty vedoucí mládež k řádnému životu proti vlivu Philocosma a jeho družiny, kteří vábí mladé lidi k zahálce a pouhému užívání si života.[13] Duši mladého žáka musí pravidly řídit dobrý učitel (*Magister*); tento nelehký úkol ukládá Theolater v prvé řadě Eusebiovi, dále pak Palladiovi a Philotheovi. Do jejich školy je Jan svěřen k výchově a vzdělání. Ve svém úvodním patetickém monologu přednese stěžejní myšlenku hry: nehodlá mrhat mládím, těší jej zušlechťovat mysl uměním a literaturou. Na prvním místě však pro něj vždy bude zbožnost. Pidomenus a Theophobus ho přivádějí k Palladiovi, který Janovi věští skvělou budoucnost a chválí vzdělání, jehož kořen je hořký, ale plod sladký.

Eleutherius, který už přivedl Philocosmovi řadu stoupenců, se rozhodne získat i Jana. Vetře se tedy mezi Palladiovy žáky s úmyslem stát se Janovým druhem. Eusebius však okamžitě odhalí jeho lest a ze školy jej vyhání. Poprvé se zde přímo střetne dobro se zlem, potenciál konfliktu však zůstává dramaticky nevyužit. Protože Eleutheriovo úsilí vyznělo naprázdno, Philocosmus zuří a hodlá získat Jana za každou cenu. O pomoc požádá Vanophila a Cosmogena.

V prvním monologu druhé části, který je obrazem rozkvétající přírody a navazuje motivicky na předchozí chorus, Jan opět slibuje náboženskou horlivost. Pidomenus mu doporučuje nespoléhat jen sám na sebe, ale obrátit se o pomoc ke svatým. Eusebius mu navrhuje, aby se zasvětil Panně Marii. Pravděpodobně v kostele pod Zelenou horou před obrazem Panny Marie pak Jan pronáší svou modlitbu: chlapec chce stokrát zlíbat nohy Matky milosti, aby poznala, jak jeho srdce žhne láskou k ní.

Zápletka vrcholí Janovým příchodem na Philocosmův dvůr. Sám vládce mu slibuje bohatství a pocty, Jan však všem svodům Philocosma i jeho druhů odolá. Z dialogů zakládajících se na prototypech morálního a nemorálního chování mládeže vysvítají jednoznačně Janovy přednosti. V následujících scénách, vystavěných do velké míry na monolozích učitelů, opakovaně vyznívá poselství celé hry. Theolater prorokuje, že jednou zazáří Janova hvězda, a spolužáci se pod jeho vlivem hlásí k řádnému životu.

V závěru vyhlašuje Palladius soutěž ve vědomostech (*concertatio*). Jan pochybuje o svých schopnostech, ale Eusebius ho vyzývá k modlitbě k Bohu a Panně Marii. O vlastní soutěži se dozvíme překvapivě málo, Palladius prostě konstatuje, že všichni žáci prokázali pokrok ve vzdělání. Jan však své spolužáky předčil snahou a pilnou prací podpořenou modlitbami, a proto jej vyhlašuje vítězem i ozdobou školy. Mladičký světec však tvrdí, že celý tento triumf dluží pouze Bohu. V závěrečném monologu pak přijímá napomenutí svých učitelů a přeje si ctností i věděním vždy zvětšovat Boží slávu.

Jazyk: Hra se po jazykové stránce nevymyká zde vydávanému korpusu nepomucenských her. Po pravopisné stránce se setkáme jen s drobnými nepřesnostmi, ze-

[13] Krédo jeho dvora je hédonistické – v. 75: *Qvod libet, pariter licet* (*Co se nám líbí, to je povoleno*).

jména ve jménech postav, kde např. kolísá psaní i a y.[14] Také po morfologické stránce je text v podstatě korektní. Až ke konci nacházíme více chyb, je jich ale ve srovnání s ostatními hrami celkově málo, a také podivných, někdy nesrozumitelných formulací, což lze snad přičíst na vrub pozdějšího opisování.

Z lexikálního hlediska je nápadné množství slov převzatých z řečtiny,[15] stejně jako neobvyklých slov a novotvarů, obecně častějších v humanistické a barokní latině. Četná jsou také kompozita, zejména rozvádění sloves nadbytečnými prefixy.[16] Užití méně obvyklých slov je jistě motivováno i pedagogickými cíli, podobně jako opakování některých vazeb určených k zapamatování.[17] Poměrně řídké (ve srovnání s hrou *Angelus ad aras*) jsou zdrobněliny, i když i zde se objevují.[18]

Po syntaktické stránce je text poměrně jednoduchý. Nápadné je vynechávání spojky ut (např. mezi verši 390–395) a obecně uvádění vedlejších vět bez spojek, což je typický rys neklasické latiny. Častější jsou vybočení z větné vazby, postpozice, rámcové konstrukce, které nacházíme spíše v dlouhých poetických monolozích, jež jsou obvykle syntakticky složitější. Dialogů s krátkými replikami a s vícero postavami zde najdeme ve srovnání s jinými hrami poměrně málo. Přesto i tady se nacházejí nedořečené, neúplné věty nebo věty rozdělené mezi dva mluvčí. Jinak však i v dialozích nacházíme obdobně neobvyklé výrazivo jako v monolozích. Nezdá se tudíž, že by se autor snažil lexikálně odlišit řeč dialogů od delších monologů (např. modliteb, popisů duševních stavů). Jednotlivé postavy Rirenschopff stejně jako většina autorů školských her neodlišuje, mladý hlavní hrdina mluví stejně vznešeně jako jeho učitelé i spolužáci.

Styl: Jazyk hry lze označit za výrazně alegorický a metaforický. Obrazy čerpají především z antické mytologie, tato složka – propracované odkazy na antické geografické reálie či na relativně méně známé mytologické příběhy – je zastoupena silněji než v ostatních hrách. Podobně jako v jiných hrách se zde postavy obracejí k Panně Marii[19] či Bohu jazykem prosyceným mytologickými, tedy vlastně nekřesťanskými motivy.[20] Na několika místech také autor evidentně pracuje s vazbami textu na úryvky ze známých modliteb, hymnů a písní.[21]

---

14 Srov. *Mydas*/*Midas*. Neklasicky autor píše *charus* či *anchora*, ne zcela důsledné je psaní řeckých slov (*Eleutherius – Eleuterius*).

15 Jako příklad slov převzatých z řečtiny – kromě jmen postav – lze uvést spojení jako *Felicitatis ectypon*, v. 401; *scyphus* (pohár), *asylum*, *chalybs* (ocel), *melos*.

16 Jako *perstrepo*, *praelego*, *praepando*, *praeplaceo*.

17 *Documenta vitae*; *pone noxios metus* (např. v. 466), *pone solicitos metus* (v. 327); v. 448: *nunc cardo rei / Vertitur*.

18 *Tenella mens*, *corculum*, *servulus*.

19 Nápadné jsou některé apostrofy: např. ve v. 413 je Panna Marie vzývána jako „Velká Matka" (*Magnae clientem Matris*); jiné znějí dnešnímu čtenáři takřka eroticky: v. 432–434: *Cerne o benefica Gratiae Mater, tuo ut / Aestuet amore pectus! Ah omnes mihi / Solvit medullas ardor! obseqviis cliens*. Některé promluvy k Panně Marii v sobě spojují pohanské obrazy a oslovení z mariánských litanií.

20 *Stygis ignes* pro podsvětí, pekelné plameny (v. 41); *Elysia domus* je naopak ráj (v. 495).

21 Např. v. 66–68 parodizující aluze na hymnus Jesu dulcis memoria, v. 653–657 osobní parafráze hymnu Salve Regina.

Časté jsou především obrazy související s mořeplavbou. Se základním alegorickým motivem duše tonoucí v nástrahách světa se v různých obměnách setkáváme poměrně často, v našem korpusu např. ve hře *Pharos famae naufragantis*, kde je však mořem pomluva a hřích a zachráncem tonoucího sám Jan. Použité, mnohdy umně vršené, poetické obraty pak souvisejí s antickými zdroji inspirace. Mnohokrát se připomínají větry, jak jsou známy z Aeneidy (*Notus* či *Zephyrus*): větrná bouře vyjadřuje zmatky duše (úvodní monolog), větry věští nepříznivý vývoj událostí atd. Již to naznačuje, že text se mohl inspirovat především Vergiliovou Aeneidou, případně Senekovými dramaty, i když přímé citáty se identifikovat nepodařilo. Mytologické a biblické obrazy jsou využívány spíše jako rétorické ozdoby, nápadná je např. pasáž v úvodu druhé scény, kde Philocosmus vrší různé obrazy antického bohatství,[22] nebo na začátku scény třetí, kde jsou uváděny rozličné příklady antického přátelství.[23] Některé pasáže jsou patetické,[24] hyperbolické[25] či mnohomluvné,[26] některé metafory však docela zdařilé,[27] jiné naopak příliš komplikované.[28] Autor má zalíbení i ve zvukomalebných obratech[29] nebo v obrazech z říše přírody.[30] Ostatně i jména učenlivých žáků, v nichž jednou rozkvetou ctnosti, jsou pravděpodobně odvozena od jmen květin.[31] Autor užívá i některých figur a tropů (oxymoron, synekdocha).

Řada monologů je poeticky zdařilá, i když se někdy bohatě opírají o tradiční obrazy (mnohokrát modifikovaná vyjádření Janovy zbožnosti, nepokoje duše apod.). Některé z nich naznačují vnitřní rozhovor.[32] Naopak dialogy nejsou příliš zdařilé a mají jen slabý dramatický spád. Jednotlivé repliky jsou mezi sebou většinou málo propojené, někdy působí spíše jako sled izolovaných promluv než rozhovor.

Metrika: Naprostá většina veršů hry je psána jambickým trimetrem, v němž nacházíme jen drobné odchylky. To, že se jej autor snažil zachovávat, dokládají mj. škrty slov z konce i prostředka verše. Někdy se mění mluvčí v rámci jednoho verše (v. 425), ba jedné stopy (v. 470). Někde nemůže být vzhledem k metru provedena elize (v. 556).[33]

Hra *Divus Joannes Nepomucenus* stojí pojetím látky i jejím zpracováním na půli cesty mezi jednoduchou, dějovou hrou určenou pro nejmenší žáky (*Angelus ad aras*)

---

22 V. 55 a další.

23 V. 128.

24 Např. obraz Prométheových jater.

25 V. 271–272: *Ardeo totus Joanni dico salutem*; v. 380: *Aeternus iras pascet ultrices dolor*.

26 Mnohomluvnost je užívána zejména pro zdůraznění: *Qvo Numen ipsum, gratia et Caelum vocat* (v. 25).

27 V. 45–46: *rosis / Nec stratam ad astra ducere, monebo, viam*; v. 107–109: *O, perge Numen imbre tam diti meum / Rigare pectus; testor aethereas faces*; v. 437: *Virgo tuebor pectoris casti nives*.

28 V. 340–341: *In alta sic te regna stellantis plagae*.

29 V. 354: *De me triumphet hostis, insultet, tonet?*

30 V. 396–399: *Ut flos in hortis oritur, et moritur; vices / Humana sic sors ludit in mundi foro; / Pandit theatrum Flora purpureum, viret / Ridetqve germen floridum*.

31 Jsou to jména, která rozepisujeme jako Florilus, Rosilus či Narcissus.

32 Při setkání Jana s Cosmogenem a Vanophilem, v. 459–460: *nescio qvid isthaec sibi velit amoris nota, / Fors ludit error? Debitus tantus favor / Alii videtur.*

33 Např. v. 181: *Nuper petitam noscere operam lubet.*

a komplikovanými alegorickými hrami (*Vindex duliae*, *Mysterium a seculis tacitum*). Motivicky i jazykově najdeme řadu příbuzných jevů zejména s hrami *Angelus ad aras*, *Vox clamantis* a *Vanitas vanitatum*.[34] Zajímavé je, že hra je úplně ahistorická, neuvádí takřka žádné epizody z Janova života, respektive z kanonizační legendy. Silný je důraz na mariánskou úctu a spásonosné propojení vzdělanosti a ctnosti. Stylistické kvality tkví zejména v poetických a alegorických monolozích. Autor textu disponoval spíše poetickým než dramatickým nadáním.

Autor pracuje s typem námětu obvyklým v nepomucenských hrách pro mladší třídy jezuitského gymnázia a představuje Jana jako chlapce, který touží po vědění a vede ctnostný a zbožný život. Tento jednoduchý model celkem zdařile adaptuje pro žáky na prahu dospívání. Hlavní hrdina nejen pilně studuje a oddaně ctí Pannu Marii, ale také překonává nástrahy, které mu kladou lákadla světa. Ve srovnání s hrami pro nejmladší žáky je zřetelná proměna výstavby hry a užitých stylistických prostředků. Autor ubírá na dějovosti, důmyslně si hraje s velkou škálou mytologických narážek, posiluje rétorický charakter výstupů a vnáší do hry alegoričnost a poetiku.

[34] Za všechny lze upozornit na svody Philocosmových stoupenců nebo na závěrečný monolog s vyvrcholením *Vivam sacratus Numini*, v. 704, kde se Jan zcela zasvěcuje službě Bohu.

[82r]

Divus Joannes Nepomucenus tenera in aetate virtutis et scientiae illustris idea, imitationi studiosae juventuti propositus

Agente pro theatro Perillustri, Nobili, Ingenua et academica mediae classis grammaticae juventute Pragae ad S. Ignatium anno 1734, mense ..., die ...

Argumentum

Suppeditat Sancti integerrima, atque a fama celeberrima vita Joannem perhibens jam a teneris haud vulgari virtute sanctitati suae praelusisse virtutique scientiam insignem sociasse.

Prolusio

Juventuti a Libertate Sirenis adinstar ad naufragium faciendum pellectae Virtus anchoram porrigit Scientiaque comite eandem ad insulas fortunatas perducit.

Clavis personarum

Theolater: Religio; Theophobus: Timor Domini; Eusebius: Pietas; Philocosmus: Amor mundi; Philotheus: Amor Divinus; Pidomenus: Obedientia; Palladius: Genius scientiae; Eleutherius: Libertas.

Svatý Jan Nepomucký
již v útlém věku skvostný vzor ctnosti a vědění, předložený mládeži k horlivému napodobení

Na scénu jej uvedla přeslavná, vznešená a urozená akademická mládež střední gramatiky v Praze u sv. Ignáce roku 1734

Náměť

Poskytl světcův bezúhonný a pověstí proslavený život, který ukazuje, že Janova neobyčejná ctnost již od dětství předznamenávala jeho svatost a že se s ní snoubila skvělá učenost.

Předehra

Ctnost nabízí kotvu Mládí, které chce Volnost jako Siréna[1] svést k ztroskotání, a spolu s Vzděláním ho vede k ostrovům blaženosti.

Klíč k postavám

Theolater:[2] Zbožná úcta; Theophobus:[3] Bohabojnost; Eusebius:[4] Zbožnost; Philocosmus:[5] Láska ke světu; Philotheus:[6] Láska k Bohu; Pidomenus:[7] Poslušnost; Palladius:[8] personifikace vědění; Eleutherius:[9] Volnost.

---

1 Lat. *Sirenes*, *um*, *f.* – bájné bytosti známé z Homérovy Odysseie, které svým zpěvem omámily námořníky, takže nebyli schopní řídit své lodě a nalezli záhubu na zrádných skaliskách. Obecně symbol líbivých řečí a nástrah krásných slov, které mohou snadno svést na scestí.

2 Theolater – jméno odvozeno z řec. *theos* – bůh a *latreiá* – služby, bohoslužba, uctívání, v křesťanské tradici specifikovaná jako druh úcty vyhrazený pouze Bohu, postava ztělesňuje zbožné a upřímné vykonávání všech náboženských úkonů.

3 Theophobus – jméno odvozeno z řec. *theos* – bůh a *fobos* – strach, bázeň, postava ztělesňuje jednu ze základních křesťanských ctností – bohabojnost, jež není strachem, ale spíše hlubokou úctou před jeho všemocností.

4 Eusebius – jméno odvozeno z řec. *eusébeiá* – zbožnost.

5 Philocosmus – jméno odvozeno z řec. *filó* – milovat a *kosmos* – svět, personifikace všeho ve světě, co člověka odvádí od Boha.

6 Philotheus – jméno odvozeno z řec. *filó* – milovat a *theos* – bůh, postava zosobňuje nejvnitřnější vztah člověka k Bohu.

7 Pidomenus – jméno odvozeno snad z řec. *pithó(mai)* – poslouchat (jsem poslušen), personifikace poslušnosti jako základní křesťanské ctnosti, zvlášť zdůrazňované u svatých.

8 Palladius – jméno souvisí s řeckou bohyní vzdělanosti Pallas Athénou, ve hře vede školu, kterou Jan navštěvuje, což souvisí též s dobovým poetickým označováním školy a školní mládeže jako *Pallas* (cf. použití tohoto označení v této hře i některé formulace v řádových písemnostech a synopsích her, např. *a Pallade Telczensi Societatis Jesu honorata,* titul hry *Lux gemmae celsissima*, NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 122).

9 Eleutherius – jméno odvozeno z řec. *eleutheriá* – svoboda, volnost, ve hře personifikace uvolněných mravů a nevázanosti.

Inductio I.

Theolater de probe instituenda juventute solicitus Eusebii ad id requirit studium. Philothei insuper et Palladii adversus Philocosmum gnavam deposcit operam.

Inductio II.

Philocosmus ab Eleutherio accipiens indies asseclarum suorum numerum crescere plausus agit de eisque sibi amplius devinciendis media assumere statuit.

Inductio III.

Eusebius et Philotheus monitis Theolatri insistentes ludum Palladii subintrant et in hoc Joannem prae aliis manuducente Theophobo et Pido-[**82v**]meno non modo salutaribus principiis institui, sed et insignem in virtute ac literis prosectum facere laeti accipiunt deque futuro gloriae ejusdem summo incremento haud vane praesagiunt.

Inductio IV.

Eleutherius in societatem Joannis sese insinuaturus in album discipulorum a Palladio suscipi flagitat; sed agnitus ab Eusebio tanquam hostis juventutis perniciosissimus rejicitur.

Inductio V.

Joannes curae Philothei et Palladii adversus Philocosmum susceptae correspondens ingens in Theolatro et Eusebio concit gaudium.

Inductio VI.

Philocosmus Eleutherii irritos impensos conatus dolenter intelligens ad Joannem sibi devincendum Cosmogenis et Vanophili industriam exigit.

Chorus

Virtus cum Scientia Sponsae Caelestis excita Cantico: *Flores apparuerunt in terra*. Canticum canticorum 2. v. 12.[a] inter plantaria sua florem novum, nitore et odore eximium, qui *flores supereminet omnes* (Claudianus) conspicientes, mire eodem deliciantur Joannisque floridam a virtute et scientia aetatem symbolice illustrant.

[a] Ct 2,12: *Flores apparuerunt in terra tempus putationis advenit / vox turturis audita est in terra nostra.*

1. SCÉNA

Theolater si dělá starosti o řádnou výchovu mládeže a žádá v této věci o pomoc Eusebia. Prosí také Palladia a Philothea, aby pilně pracovali proti Philocosmovi.

2. SCÉNA

Philocosmus se dozvídá od Eleutheria, že počet jeho stoupenců den ze dne roste, a raduje se z toho. Rozhodne se užít všech prostředků, aby je k sobě ještě více připoutal.

3. SCÉNA

Na Theolaterovy výzvy odejdou Eusebius a Philotheus do školy, vedené Palladiem. S radostí zjistí, že se Jan, především pod vedením Theophoba a Pidomena, nejen vzdělává v základech spasitelné víry, ale zároveň dělá mimořádné pokroky v ctnosti i učenosti. Proto předvídají, že Jan v budoucnu dosáhne vrcholu slávy, v čemž se nemýlí.

4. SCÉNA

Eleutherius se touží vetřít do Janovy společnosti, a proto naléhá na Palladia, aby ho zapsal mezi své žáky. Eusebius jej však odhalí a vyžene ze školy jako nejhoršího nepřítele mládeže.

5. SCÉNA

Jan přijal Philotheova a Palladiova varování proti Philocosmovým úkladům a chová se podle nich. To působí velkou radost Theolaterovi a Eusebiovi.

6. SCÉNA

Philocosmus s bolestí pochopí marnost Eleutheriových pokusů. Aby k sobě Jana připoutal, požádá o pomoc Cosmogena[10] a Vanophila.[11]

Chorus

Ctnost a Vzdělání podnícené slovy z Písně nebeské nevěsty *Na zemi se objevují květy*[12] spatří mezi svými květinkami nový květ, který vyniká vzhledem i vůní a *předčí všechny jiné* (Claudianus). S údivem se jím těší a symbolicky na něm ukazují, jak Janova ctnost a učenost rozkvétá i v mladém věku.

---

[10] Cosmogenes – jméno odvozeno z řec. *kosmos* – svět a *genos* – potomek, pokolení, tj. „zrozenec světa", představuje plné oddání se světu a jeho radovánkám.

[11] Vanophilus – jméno odvozeno z lat. *vanus* – prázdný, marný a řec. *filó* – milovat, ve hře představuje zalíbení v marnostech světa.

[12] Pís 2,12.

Inductio VII.

Joannes impulsu Eusebii et in comitatu Theophobi ac Pidomeni domum Magnae Gratiarum Matri (quae in statua sub Viridi Monte religiose colitur) dicatam in domum orationis eligit ibique eximius almae Virginis evadit cultor Parthenius.

Inductio VIII.

Inde reduci futuro Joanni Cosmogenes et Vanophilus ad hunc sibi devincendum sensuum diversa instruunt irritamenta, sed haud secuto effectu.

Inductio IX.

Memor enim Joannes salutaris sibi dati principii ex Siracide c. 6. v. 13.:[b] *ab inimicis tuis separare et ab amicis tuis attende*, societatem horum declinat amicitiamque prius deligendam, quam diligendam, nec cuivis dextram injiciendam esse pulchro docet exemplo.

Inductio X.

Hujus probatam virtutem et constantiam in bene coeptis celebrante Theolatro aemuli Joannis meliora aemulari charismata illius constituunt.

Inductio XI.

Palladio concertationem suis indicente Joannes Eusebii monito ductus ad Caelites sedemque Sapientiae[c] Virginem Divinissimam refugium accipit nec absque fructu.

Inductio XII.

Palmam enim ex literarum profectu aemulis suis praeripiens, victor ex utroque, a virtute scilicet et scientia summa cum sui gloria enunciatur.

Epilogus

Joannis tenera adhuc in aetate virtutem ingentem et literarum profectum extollens, eundem imitandum studiosae Juventuti commendat addito illo Divi Augustini serm. 30. De Sanctis monito: *Imitari non pigeat, quem celebrare delectat.*[d]

A. M. D. G.

---

[b] Sir 6,13: *Ab inimicis tuis separare et ab amicis tuis adtende.*

[c] *Sedes Sapientiae* – jedna z invokací Panny Marie v loretánské litanii.

[d] Augustinus, Sermones 225: *Solemnitates enim Martyrum exhortationes sunt Martyriorum; ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat*.

7. SCÉNA

Z Eusebiova popudu si Jan vybere za místo modlitby chrám zasvěcený velké Matce milostí (která je zbožně uctívána prostřednictvím sochy v klášteře pod Zelenou horou)[13] a jako největší ctitel Panenské matky se tam v doprovodu Theophoba a Pidomena vydá.

8. SCÉNA

Cosmogenes a Vanophilus chystají Janovi na zpáteční cestě různá lákadla, aby jej k sobě připoutali, ale bezúspěšně.

9. SCÉNA

Jan se drží spásné zásady ze Sírachovce, kterou si předsevzal, že je *třeba zdaleka se vyhýbat nepřátelům a hlídat si, s kým se přátelíš*,[14] a vyhne se společnosti svůdců. A tím pěkně ukazuje, že přátele si máme nejprve dobře vybírat, než si je oblíbíme, a nemáme hned stisknout pravici každému.

10. SCÉNA

Když se prokázala Janova ctnost a stálost v dobrých úmyslech, Theolater chválí jeho duchovní dary a druhové se rozhodnou s ním soupeřit.

11. SCÉNA

Když Palladius vyhlásí pro své žáky soutěž, Jan, veden Eusebiovým poučením, se uchyluje k nebesům a trůnu Moudrosti, nejsvětější Panně. To mu přinese užitek.

12. SCÉNA

Jan, který díky svému pokroku ve vzdělání dobyde na svých spolužácích palmu vítězství, je s největší slávou vyhlášen vítězem v obojím: v ctnosti i ve vědění.

EPILOG

Vyzdvihuje Janovu velikou ctnost, kterou prokázal už v útlém věku, i jeho pokroky ve vědění, doporučuje studující mládeži, aby jej napodobovala, a připojuje slova sv. Augustina z řeči 30, O svatých: *Není hanba napodobovat toho, kterého s radostí oslavujeme.*[15]

K větší slávě Boží

---

[13] Míněna milostná socha v kostele cisterciáckého kláštera pod Zelenou horou u Nepomuku, ke které se podle legendy Janovi rodiče modlili za jeho narození a posléze uzdravení. Socha, kostel i sám klášter zanikly za husitských válek.

[14] Sír 6,13.

[15] Citát ze sv. Augustina se týká uctívání svatých a je hojně využíván jako výzva k jejich následování a kultu.

[86v]

Divus Joannes Nepomucenus
tenera in aetate virtutis et scientiae illustris idea, imitationi studiosae juventuti propositus

Agente pro theatro academica mediae classis grammaticae juventute
Pragae ad S. Ignatium a. 1734

Inductio I.

Theolater: Ut fluctus haeret fluctui et primum intime
Trudit secundus in freti viscera, Notus
Qvando procellas classico rauco evocat,
Ut vaga furente fluctuat Ponto ratis
Et huc et illuc fluctibus dubiis natat,
Sic et juventae[a] pectus affectus trahit
Rapitqve varius. Cerea in bonum ac malum
Variatur instar Protei, flecti potest
In utrumqve facilis, sed sine Magistro tamen
Scyllam et Charybdim inter ambiguo capit
Consilia fluxu. Praecipite magis ruit
Incauta gressu vitia, qvo blando vocant
Sociiqve vultu.
Eusebius: Legibus igitur probis
Oportet illam regere, ne primo datam
Spem fallat herba flore, spes cum qva urbium,
Cum qva labantis patriae augustum decus
Honorqve crescit Numinis.
Theolater: Tuus hic labor
Studiumqve sit. Te tangit, Eusebi, haud levis
Cura ista, discat tenera consilio tuo
Vivere juventus.
Eusebius: Providus semper meas
Obibo partes, suggeram, ducam et regam,
Qvid demum honestas postulet, leges velint
Prudentiaeqve debitus dictet tenor,[b]

8 instar] inst. *DJN*.

[a] *Juventa, ae, f.*, tvar podle 1. deklinace, varianta k *juventas, atis, f.*; podobně utvořen tvar *volupta, ae, f.*, vedle kterého ovšem autor užívá i klas. podoby *voluptas, atis, f.*

[b] Příklad vynechání spojky *ut*, který je pro tuto hru poměrně typický.

Svatý Jan Nepomucký
již v útlém věku skvostný vzor ctnosti a vědění, předložený mládeži k horlivému napodobení

Na scénu jej uvedla akademická mládež střední gramatiky
v Praze u sv. Ignáce roku 1734

1. scéna

Theolater:[1] Jako se vlna valí na vlnu a jedna druhou
tlačí do mořských hlubin, když Notos[2]
povolává bouře drsným zvukem trubky;
jako se vratký člun zmítá na rozbouřeném moři
a pluje na nebezpečných vlnách sem a tam, stejně tak
proměnlivá vášeň táhne a strhává srdce mládeže.
Mládež je jak z vosku, mění se tu k dobrému,
tu ke špatnému, podobna Próteovi:[3] k obojímu
se může snadno přiklonit. Když však mládeži chybí,
kdo by ji řídil,[4] rozhoduje se, jako by jí zmítaly
proměnlivé proudy mezi Skyllou a Charybdou.
A tím spíše se střemhlav řítí k prohřeškům,
k nimž ji vábivě zvou druhové.

Eusebius:[5] Proto je třeba
ji řídit řádnými pravidly, aby tato rostlina
hned v prvním květu nezklamala naději;
tu naději, s níž vzrůstá klesající sláva měst i vlasti
a také úcta k Bohu.

Theolater: Tohle budiž tvým úkolem,
o to usiluj. Tobě, Eusebie, připadne ona
nelehká starost, aby se totiž křehká mládež
naučila žít podle tvého úradku.

Eusebius: Svůj úkol
budu vždycky zastávat obezřetně. Budu mládež vést,
řídit a radit jí, co si žádá čest, co chtějí zákony,
co nařizuje řád založený na moudrosti, jen abych

---

1 Původ jména viz synopse.
2 Lat. *Notus, i, m.* – jižní vítr, který v zimě přinášel lijáky a bouře a škodil mořeplavcům.
3 Lat. *Proteus, ei, m.* – mořský bůh schopný se proměňovat, zde jako metafora nestálosti.
4 Lat. *magister, tri, m.* – zde hříčka s významem slova, které znamená zároveň „učitel" i „kormidelník".
5 Původ jména viz synopse.

Nutantis animi pendulam lancem traham,
Qvo Numen ipsum, Gratia et Caelum vocat.
At mille fraudes apparat Stygia lues
Philocosmus, insidiatur, extendit suos
Ubiqve laqveos, nostra ne toto imbibat
Documenta corde. Haud parcit illiciis, qvibus
Capiat juventam, et toxicum mistum favis
Fraudis propinet nesciae aetati scelus.
[87r] Theolater: Fontem hunc malorum Philotheus simul obstrue
Palladiusqve. Dum studia seqvitur tua,
Praelege salutis monita, solicitus doce
Sana meditari, fraena dominatus pati.
Veta implicari fraude nocturni ducis.
Tu age, crimen oderit omne, virtutum ut colat
Animum decore.
Philotheus: Spondeo, assiduum viae
Comitem ducemqve (latere ni cogat suo
Invitum abire) habebit! Aeternos Stygis
Minabor ignes, mente qvin memori jubens
Aeternitatis volvere infaustae rotam.
Patrata saevo qvam luent qvondam rogo
Virtutis hostes scelera, qvam duret brevi
Fugax voluptas tempore, docebo.[c] Rosis
Nec stratam ad astra ducere monebo viam.
Palladius: Tibiqve Palladiqve ne datam fidem
Qvandoqve rumpat, neve virtutis jugo
Collum rebellis subtrahat vitium suis
Irretiatqve vinculis et ne scelus
Virtute caepta finiat, agam praemiis
Minisqve.
Theolater: Votis ergo jungamus operam.[d]

Inductio II.

Philocosmus: Inimica votis nubila recedunt procul,
Propinat ubi Fortuna Craeseas opes
Cornuqve fundit divite Argolicas suis

[c] *Doceo* se v klasické latině obvykle pojí s větou se spojkou *ut* nebo akuzativem.

[d] V posledním verši 1. scény a prvním verši 2. scény se opakuje výraz *votis*, který propojuje obě scény: *vota* jsou ovšem v ústech Theolaterových zabarvena kladně, kdežto na začátku 2. scény to jsou špatné úmysly. Pojem *vota* ve významu „záměry“, „plány“ je navíc pro celou hru klíčový.

vychýlil váhy jejího kolísavého ducha tam,
kam jej volá sám Bůh, milost a nebesa.
Avšak Philocosmus,[6] ten mor z podsvětí, strojí
tisíce lstí, kuje pikle, všude rozprostírá své pasti,
jen aby mládeži zabránil vstřebat celým srdcem
naše příklady. Nešetří vějičkami, na něž by ji
nalákal, a mládí, jež nezná klam, nabízí
jedovatý nápoj smíšený s medem.

Theolater: Philothee a Palladie, zastavte společně tento
zdroj zla.[7] Ty, dokud tě bude mládež následovat,
jí vykládej zásady, které vedou ke spáse, a bedlivě ji uč
uvažovat o rozumných věcech a podřizovat se jhu.
Zabraň jí, aby se zapletla do lstí vládce noci.[8]
A ty se postarej, aby nenáviděla každý zločin
a vzdělávala svého ducha ve slavných ctnostech.

Philotheus: Slibuji, že ve mně na své cestě
bude mít stálého průvodce a vůdce, pokud jej
nedonutí proti jeho vůli odejít od svého boku.
Budu hrozit věčnými ohni podsvětí, nařídím jí,
aby v pamětlivé mysli přemítala o kole věčného
neštěstí. Vysvětlím jí, jak nepřátelé ctnosti jednou
budou své zločiny smývat na neúprosné hranici,
jak krátce trvá prchavá rozkoš, a ukážu jí,
že ke hvězdám nevede cesta vystlaná růžemi.

Palladius: Odměnami i hrozbami dosáhnu toho,
aby mládež nikdy neporušila slib
daný tobě a Palladě, aby svou šíji
vzpurně nevyvlékla ze jha ctnosti,
aby ji hřích nespoutal svými pouty a zločin
neukončil to, co bylo započato ve ctnosti.

Theolater: Připojme tedy k úmyslům skutky.

2. SCÉNA

Philocosmus: Mračna, jež nepřejí našim úmyslům, odplouvají
daleko odsud, kde Štěstěna rozdává bohatství
hodné Kroisa[9] a těm, jimž přeje, z rohu hojnosti

[6] Původ jména viz synopse.
[7] Původ jmen viz synopse.
[8] Tj. Philocosma.
[9] Lat. *Croesus, i, m.* – Kroisos, král v maloasijské Lýdii, zde symbol bohatství.

Profusa gazas, ubi qvid aut Arabs legit
Erythraeum ad aeqvor, in sinum large influit,
Aut qvid palatus ambit, hoc praebet penus.
Tranqvillitatis aureae ibi semper dies
Agitur, ubi chori perstrepit laeti sonus,
Serena fulgent lumina et frontis jubar
Nec maestus unqvam denigrat vultum color.
Et haec seqvaces castra Philocosmi manent.
Sit ergo, bullit qvamdiu in venis cruor,
Non nisi bonis jocisqve faveamus moram.

Eleutherius: Philocosme, vive, cordium Rex inclyte,
Amor juventae gloriaqve mundi et decus
Ingens![e] Habebis nutibus fidos tuis
Numerosiores, asseclae in dies petunt
Tua crebriores castra, qvi sese tibi
Prono reclinant poplite et parili expetunt
Voto beari. Stringe sacratos tibi,
[87v] Amore semper protege et cordi imprime.
Philocosmus: Vivite, voluptas, gloriae seges meae,
Recreate mentem, qvod libet, pariter licet.
Io,[f] secundos aula in applausus eat.
Aulicus 1:[g] Jam dulcis aures mulceat chori sonus
Animetqve celeres musica in plausum pedes.
Omnes: Vive, Philocosme, plaude et aeternos age
Felix triumphos.
Aulicus 2: Citius Euphrates petet
Fontem reversus, citius Eois dies
Occumbet oris, qvam colere te desinam,
Philocosme Princeps.
Aulicus 3: Dum suas Eurus trahet
Vires ab ortu, nemora dum cervus petet,
Dum luna nocti praeerit solqve afferet
Lucem diei, tamdiu Lares tuos
Colemus.
Aulicus 4: Et ego vivus ingrediar prius

82 te] de *DJN*.

[e] Obsahem i strukturou se může jednat o aluzi na hymnus Bernarda z Clairvaux Jesu dulcis memoria, v kterém je Ježíš mj. oslovován: *Ave, Jesu, Rex Inclyte*, *Jesu decus Angelorum* nebo *amor Jesus dulcissimus.*

[f] Z metrických důvodů nutno vyslovovat dvojslabičně [i-jó].

[g] *Aulicus 1* rozepsáno podle kontextu a podle výskytu v hrách.

štědře rozlévá argolské poklady;[10] daleko od místa,
kde poklady, jež Arabové sbírají u Erythrejského moře,
štědře padají do klína,[11] kde sýpka poskytne cokoli,
po čem ústa zatouží. Tam, kde věčně trvá den plný
zlatého klidu, tam zvučí hlas veselého sboru,
tam všem jasně září oči i tváře a chmurná barva
nikdy nezatemní tvář. A tyto poklady čekají
na stoupence Philocosmova tábora.[12] Budiž tedy,
dokud nám v žilách tepe krev: nevěnujme čas
ničemu jinému nežli příjemným věcem a zábavám.

Eleutherius:[13] Buď zdráv, Philocosme, slavný králi srdcí,
jejž miluje mládež, slávo světa a jeho nesmírná
ozdobo! Těch, kteří jsou věrni tvým pokynům,
bude stále přibývat, každým dnem přichází
do tvého hradu víc a víc stoupenců, kteří
před tebou poklekají a chtějí užívat stejného blaha;
obejmi je, protože se ti zasvětili, vždy je
chraň svou láskou a vtiskni si je do srdce.

Philocosmus: Buďte zdrávi, jste má radost, žeň mé slávy.
Osvěžte své srdce, co se nám líbí, je i povoleno.
Hej, ať se dvůr rozezní šťastným jásotem.

Dvořan 1: Ať sladký hlas chóru polaská uši,
hudba ať rozpohybuje nohy do rychlého tance.

Všichni: Buď zdráv, Philocosme, jásej a šťastně pokračuj
ve svých věčných vítězstvích.

Dvořan 2: Dřív se vrátí Eufrat
ke svému prameni, dřív se den skončí tam,
kde vychází Jitřenka,[14] než tě já přestanu ctít,
vládce Philocosme.

Dvořan 3: Dokud bude Euros své síly nabírat
na východě, dokud bude jelen mířit do lesů,
dokud měsíc povládne noci a slunce
bude přinášet světlo dni, tak dlouho
budeme obývat tvůj dům.

Dvořan 4: A já dříve zaživa vkročím do vod

[10] Lat. *Argolicus, a, um* – argolský ve smyslu řecký.
[11] Jako *Erythraeum mare* se ve starověku označovalo Arabské moře. Nerostné bohatství přilehlého Arabského poloostrova bylo příslovečné, na což autor zřejmě naráží.
[12] Lat. *seqvaces, ium, m.* – průvodci, družina, stoupenci.
[13] Původ jména viz synopse.
[14] Lat. *Eous, i, m.* – Jitřenka.

Phlegetontis undas, citius in ceram chalybs,
Scopulus in undas migret, in caelum solum,
Qvam non amore pectus aestuet tuo.[h]
Philocosmus: Agite, juventa ruat in amplexum freqvens,
Grandes honorum purpuras, Gangis dapes
Tagiqve gazas, omne Philocosmus genus
Spondet voluptae, et qvidqvid augustus favor
Largusqve faustae continet sortis sinus.
Omnes: In jussa promptos nos habes, jube, impera.

Inductio III.

Joannes: Moderator orbis gratiis postqvam suis
In immerentis servuli pluit sinum,
Qvam gaudiorum praeferam messem, satis
Non explicabo. Nullus est animo locus
Placidae qvietis, mente defixum manet
Amare Numen. Semper hoc cogito vigil,
Hoc et qviescens somnio, hoc fesso licet
Rumpit soporem corpori et primum statim
Adhuc calentis cordis affectum rapit.
O grande Caeli munus! O Superum favor!
O, perge, Numen, imbre tam diti meum
Rigare pectus! Testor aethereas faces
Suoqve qvidqvid terra concludit sinu,
Dum vescar aura, vita dum sensus reget,
Haerebit animo, ut diligam solum Deum.
Perdere virentis otio crimen reor
Florem juventae. Qvamdiu ergo aetas viret,
Excolere rectis artibus mentem lubet,
Lubet vacare literis. Semper tamen
Pietas amoris principem locum feret.

[88r] Pidomenus: Desiderate millies votis mihi,
Decus Minervae, corculum innocentiae,
Vivito, Joannes!
Joannes: Plurimam vobis Polus

[h] Cf. Sutton, D. F. (ed.): *Joseph Simon, Theoctistus (1654)* – el. zdroj http://www.philological.bham.ac.uk/theo/ (cit. 10.1.2015), v. 379–382: *citius in ceram chalybs, Scopus in undas migret, in coelum solum / Ille in tenacem mentis innocuae virum / Quam migret unquam.*

Flegethontu,[15] dříve se ocel změní ve vosk,
skála ve vodu, země v nebe, než by moje
srdce přestalo žhnout láskou k tobě.

Philocosmus: Pospěšte si, ať se mládež v hojném počtu hrne
do mého náručí. Philocosmus ji slibuje uctít vznešeným
purpurem, nabízí hostiny, jaké bývají jen u Gangy,
poklady Tagu,[16] všechnu rozkoš a vše, co skýtá
vznešená přízeň a štědré lůno příznivého Osudu.

Všichni: Jsme připraveni plnit tvé rozkazy, poroučej, přikazuj.

3. SCÉNA

Jan: Projevy přízně Toho, jenž řídí svět,[17]
jeho nehodnému služebníčkovi jen pršely do náručí
a žeň radostí, kterou si poté odnáším, se nedá
dostatečně vylíčit. Nemám v duši místo pro pokoj a klid;
v mysli mám pevně vštípeno, že je třeba milovat Boha.
Jen na něj myslím, když bdím, o něm sním,
když spočinu ve spánku; pomyšlení na něj mě budí
z dřímoty, i když je tělo znavené. On jako první pak
pro sebe hned uchvátí pozornost ještě rozpáleného srdce.
Ó velký dar nebes! Ó přízeň nebešťanů!
Ó Bože, zavlažuj i nadále mé srdce tak bohatým
deštěm! Zapřísahám nebeské pochodně hvězd
i vše, co země skrývá ve svém klínu: dokud budu
dýchat vzduch, dokud bude v mých smyslech život,
bude mi v duchu pevně tkvět, že mám milovat
pouze Boha. Zmařit zahálkou květ svěžího mládí
mi připadá jako zločin. Dokud jsem tedy mlád,
rád budu zušlechťovat svou mysl řádnými uměními,
rád se budu věnovat vzdělávání. V mé lásce však
bude vždycky na předním místě zbožnost.

Pidomenus:[18] Ty, na nějž toužebně čekám,
ozdobo Minervy, nevinné srdíčko,
buď zdráv, Jane!

Jan: Ať vám nebesa

[15] Lat. *Phlegethon, ontis, m.* – podsvětní ohnivá řeka.
[16] Lat. *Tagus, i, m.* – dn. Tajo, řeka na Pyrenejském poloostrově. Autor zde symbolicky vymezuje dvě nejzazší hranice známého antického světa.
[17] Lat. *Moderator orbis* – zde ve významu „Bůh".
[18] Původ jména viz synopse.

Reddat salutem.
Theophobus: Nos tuae vitae duces
Viaeqve comites, latere ni arceas tuo,[i]
Habes perennes, qvos favens mittit suo
Caelum clienti, rebus ut semper tuis
Votisqve consulamus.
Joannes: O faustum jubar!
O lux beata![j] Qvam mihi vestro datur
Gaudere amore. Numinis veneror manum.
Vestris relinqvo nutibus memet lubens;
Aeneam Achates citius et Orestem prius
Pylades relinqvet, Nysus Euryalum prius,
Qvam vos amatos deseram comites mihi.
Pidomenus: Qvae fabor, alto conde sub sinu memor
Documenta vitae.
Joannes: Fare, praepando sinum.
Pidomenus: Multas procellas mundus et fluctus habet,
Hic haustus undis candor, hic pietas perit,
Illinc acutas haesit ad rupes pudor.
Secerne veris vana. Speciosus micat
Ubiqve fulgor, splendet in opibus nitor,
Blanditur oculis gemma, Fortunae favor
Mulcet medullas donaqve voluptae placent.
At cerne fraudes. Intus implacidae sedent
Furiae, cruentat angor et finem occupat
Luctus.
Theophobus: Joannes, totus in Caelum evibra
Vota, illa gemmis picta sydereis Domus,
Arx illa solis, illa flammantis Poli
Tranqvilla Sedes temet aeternum suo
Beabit aevo.
Joannes: O meta votis unica![k]
O patria dulcis! Sordet aspectu tui
Vel splendor orbis ipse, prae tuo mihi
Sqvalore vilet[l] omne, qvod non est Deus.
Theophobus: Hoc qvoqve, Joannes, salubre consilium cape:

[i] Cf. v. 38–40.

[j] Cf. pseudo-Ambrosius, hymnus O lux beata Trinitas, často užívaný v potridentském breviáři.

[k] Cf. Sutton, D. F. (ed.): *Joseph Simon, Vitus (1656)* – el. zdroj http://www.philological.bham.ac.uk/vitus/ (cit. 16.1.2015), v. 443: *O meta votis unica et finis meis*. Cf. *O meta votis unica, o Deus meis!*, Sutton, D. F. (ed.): *The Anonymous Jesuit Play Ananias, Azarias, Mizael* – el. zdroj http://www.philological.bham.ac.uk/ananias/ (cit. 16.1.2015), v. 1042.

[l] *Vilet*, verbum odvozené od adj. *vilis, e*.

tisíckrát oplatí pozdrav.

Theophobus:[19] V nás máš stálé vůdce životem a druhy
na cestě, pokud nás neodeženeš od svého boku.
Příznivá nebesa nás poslala tobě, svému chráněnci,
abychom ti vždy radili ve tvých záležitostech
a plánech.

Jan: Ó příznivá hvězdo!
Ó požehnané světlo, díky němuž se smím
radovat z vaší lásky! Uctívám Boží ruku.
S radostí se svěřím vašim pokynům.
Dřív Achátés opustí Aenea,
Pyladés Oresta a Nísos Euryala,[20]
než já opustím vás, své milované průvodce.

Pidomenus: Co ti teď řeknu, hluboko v sobě ukryj a pamatuj
si to jako příklad pro život.[21]

Jan: Mluv, otevírám ti své srdce.

Pidomenus: Svět je plný bouří a proudů, zde vlny
pohltí čistotu, tady umírá zbožnost,
jinde na ostrých skalách ztroskotává ctnost.
Rozlišuj pravdu a marnost. Všude se třpytí
oslňující lesk; zářivě se skví bohatství,
drahokam vábí oči, přízeň Štěstěny
lahodí srdci, dary rozkoše vzbuzují libost.
Rozpoznej však ten klam: uvnitř se skrývají
nelítostné Fúrie a drásavá úzkost, na konci
je vždy smutek.

Theophobus: Jane, z celé duše vysílej své modlitby
k nebesům. Tento příbytek zdobený drahokamy
hvězd, hrad slunce, klidné sídlo uprostřed
planoucího nebe tě učiní nesmrtelným,
až přijde čas.

Jan: Ó jediný cíli mých modliteb!
Ó sladká vlasti! Při pohledu na tebe se zatemní
veškerý lesk světa;[22] před tebou se pro mě stává
bezcennou špínou vše, co není Bůh.

Theophobus: Jane, měj na paměti i tuto spásnou radu:

[19] Původ jména viz synopse.

[20] Jan tu uvádí příklady věrných přátelství z antické mytologie a literatury: Achátés je věrný Aeneův přítel (Vergilius), Pyladés Orestův, Nísos a Euryalos jsou věrná přátelská dvojice z Aeneidy.

[21] Lat. *documenta vitae* – výraz v této hře poměrně často užívaný. Jde o příklad, vzor života, který odkazuje i k didaktickému zaměření hry.

[22] Lat. *splendor orbis* – používáno též ve významu „slunce".

Supremus orbis Arbiter, qvodvis bonum
Donumqve nobis apparans, sacrum Sui
Timorem habere Numinis poscit. Procul
Hinc, qvi vereri respuit Numen, procul
Abit a favore Caelitum.

Joannes: Nunqvam meis,
Theophobe, fibris timor amorqve Numinis
Sacer exulabit.

Pidomenus: Ergo Paladii Lares
Superest petamus.

Joannes: Servuli est Dominos seqvi.

Pidomenus: Venerande nobis Palladis Praeses, tibi
Rursum clientem sistimus, curae tuae
Tradimus alumnum, fingere ut studiis bonis
[88v] Pergas Joannem.

Palladius: Frontis ingenuae nitor,
Animi character semina ostendit boni
Olim futuri. Nulla degenerem dies
Reor Joannem cernet. Occupa locum,
Cordis voluptas, conside et data recole
Praecepta. Multum proderit qvondam meae
Adiisse castra Gymnadis, qvando qvibus
Asvescit aetas prima, adhaerescit seqvens,
Juvenesqve qvidqvid discimus, amamus senes.
Radix amara fateor est scientiae,
Sed melle dulci dulcius fructus sapit.[m]
Est sane ad illam dura per vepres via,
Recubare molli non amat, sed nec potest,
Scientia toro; gratior sed sui magis,
Dum venerit, erit. Summa, qvos geminus parat
Orbis Polusqve decora, cuncta possidet
Palladis alumnus.

Eusebius: Qvod tibi curae dedit
Mihiqve Theolater, ut juventutis probe
Fingatur aetas tenera, Palladii ad id
Nuper petitam noscere operam lubet.

Philotheus: Adeamus ergo.

[m] Cf. pseudo-Cato, Dicta Catonis, Collectio monostichorum 40: *Doctrina est fructus dulcis radicis amarae* (středověká formulace antické myšlenky, snad Ísokratovy); cf. *Moudrost věků*, D 171, s. 117.

ať nám nejvyšší Soudce světa dává jakékoli
dobro a dar, vždy za to požaduje, abychom
před Jeho Božskou mocí cítili posvátnou bázeň.
Proto se ten, kdo odmítá uctívat Boha, vzdaluje
daleko od přízně nebes.

Jan: Theophobe, mou duši
nikdy neopustí posvátná bázeň
a láska k Bohu.

Pidomenus: Nezbývá tedy, než abychom se
vydali do Palladiova domu.

Jan: Sluhovi náleží následovat pány.

Pidomenus: Ctihodný vládce naší školy, přivádíme ti
nového svěřence, svěřujeme tvé péči
tohoto žáka Jana, abys ho nadále vzdělával
v ušlechtilých vědách.

Palladius: Jas jeho ušlechtilé tváře
i povaha duše ukazují zárodky skvělé
budoucnosti. Soudím, že Jan se nikdy
neprojeví špatně. Zaujmi místo, potěšení
mého srdce, usaď se a přemítej o pokynech,
jež jsi dostal. Jednou ti bude k velkému užitku,
že ses přidal k táboru mé školy.[23] V pozdějších
letech totiž vždy lneme k tomu, čemu jsme navykli
předtím. To, co jsme se naučili jako mladí, milujeme
ve stáří. Přiznávám, že kořen vědění je hořký,
ale jeho plod chutná sladčeji než sladký med.
K vědění jistě vede tvrdá, trnitá cesta;
vědění nerado odpočívá, ba ani nemůže
odpočívat na měkkém loži. Tím milejší mu ale
bude ten, kdo k němu dospěje. Žák Pallady
vlastní ty největší ozdoby, jež skýtá
nebe i svět.

Eusebius: Theolater uložil tobě a mně za úkol řádně
vzdělávat mládež v útlém věku. Proto bych
rád poznal, jak jsem o to nedávno požádal,
Palladiovu práci v této věci.

Philotheus: Pojďme tedy k němu.

[23] Lat. *gymnas, adis, f.* (řec. původu) – zápasiště, zápasnické cvičení; zde ve významu „škola, gymnázium".

Eusebius: Fausta sint huic choro
Prosperaqve cuncta, gratiis Caelum suis
Vosmet secundet.
Palladius: Charus o Superum favor!
Desideratos hospites postqvam licet
Tandem vereri.
Philotheus: Gratiae segetem tuae[n]
Offers, juventa si probis e legibus
Conseqvitur auctus.
Palladius: Palladi est praesens suae
Dilecta suboles, Gymnadis tamen unicum est
Decus Joannes, cereae in bonum indolis,
Suis et innocentiae exemplum, inclytus
Pietate, sanctitate. Nec clarus minus
Docto in Lycaeo, literis palmam piis
Palmamqve doctis[o] eripit ille aemulis.
In ore pietas fulget, in oculis pudor,
In voce pondus.[p] Grande ut hinc liceat bonum
Sane augurari.
Eusebius: Perge Joannem probe
Fingere clientem; corde qvam flammam fovet
Pietatis ardensqve ore, qvem spirat, Dei
Amor, Joannem praenotant magnum fore
In orbe lumen.
Philotheus: Nobile Joannis sibi
Virtus trophaeum construit, dignas feret
Lauros honoris, fama dum late canet
Volans per orbis cardines ejus decus
Meritasqve bigis aureis laudes vehet
Joannis olim.
Palladius: Dicta confirmet Polus.

[89r]

Inductio IV.

Eleutherius: Grandia favoris pretia Philocosmi tuli,
Qvod sua seqvantur studia me duce asseclae
Freqventiores. Plura sed memet manent
Praemia, Joannes si fidem dederit mihi.

[n] Cf. Cicero, Pro Milone 13,35: *Quid odisset Clodium Milo segetem ac materiem suae gloriae?*
[o] *Literis palmam piis palmamqve doctis*, geminatio.
[p] *In ore pietas fulget, in oculis pudor, in voce pondus*, klimax.

Eusebius: Kéž se tomuto shromáždění
všechno šťastně daří, kéž vám přispěje
nebe svou přízní.
Palladius: Ó vítaná laskavost nebešťanů!
Konečně smím uctivě přivítat toužebně
očekávané hosty!
Philotheus: Poskytneš nám žeň své milosti,
jestliže dosáhneš toho, že mládež pochopí
řádné zákony.
Palladius: Mé milé děti jsou zcela oddané
vzdělávání, přesto je jedinou ozdobou našeho
gymnázia Jan, který má povahu tvárnou k dobru.
Je pro své druhy vzorem nevinnosti, vyniká
zbožností a svatostí. Neméně se v tomto učeném lyceu
skví svým vzděláním. Jak ve zbožnosti, tak i v učenosti
dobývá v zápase se svými spolužáky palmu vítězství.
Z jeho tváře vyzařuje zbožnost, z očí cudnost,
z hlasu vážnost. Kéž je možné z toho usuzovat
na velké dobro.
Eusebius: Pokračuj dále v řádném vzdělávání
svého svěřence Jana. Plamen zbožnosti, který
opatruje v srdci, plamen Boží lásky, jímž plane
jeho tvář, to jsou znamení, jež předpovídají,
že Jan bude pro svět velkým světlem.
Philotheus: Janova ctnost si staví
vznešený pomník, po zásluze bude poctěn
vavřínem, až se jednou pověst rozletí po všech
končinách širého světa a bude zpívat o jeho slávě;
až jednou poveze na zlatém dvojspřeží
Janovu zaslouženou chválu.
Palladius: Nebesa kéž potvrdí tvá slova.

4. SCÉNA

Eleutherius: Získal jsem si velikou odměnu, Philocosmovu přízeň,
protože mu přivádím stále četnější stoupence
pro jeho záměry. Ale čekaly by mě ještě větší
odměny, kdyby mi svou důvěru dal i Jan.

Qvidqvid vel oculus, auris aut sensus cupit
Benignioris sortis, ad nutus huic
Defert, seqvacem millies votis avet.
Hinc versat animum cura, qvos tentem prior
Aditus, reclusus gratiae ut pateat sinus.
Dol.:[q] Potesne pulchra fronte mentiri, dolos
Versare verbis, arte perfidiam seqvi?
Eleutherius: Possum.
Dol.: Dolosis ergo virtutum notis
Gestus refinge. Stet supercilio pius
Ex arte fastus, ore mentitus pudor,
Simulata totum sanctitas pingat virum.
Hoc fretus astu Palladis alumnis pete hic
Jungi eruditis, sis ut Joannis comes,
Gnavam sed operam Praesidi sponde. Dein
Qvidqvid laboris, consilii qvidqvid dolus
Animo ministrat, promptus in socios strue.
Eleutherius: Laudanda loqveris, stat tuos nutus seqvi.
Larvam huc cito adfer, fraude sic vultum tegam.
Dol.: Aptissime haeret, cedet ex voto dolus.
Ego hinc abibo.

Clom.:[r] Qvis fores pulsat?
Eleutherius: Novus
Ego candidatus Palladis jungi comes
Exopto vobis.
Clom.: Patere paululum moram,
Referam petitum Praesidi.
Eleutherius: Refer obsecro.
Tandem apta sese pandet ad fraudes via.

Clom.: Hic est Lycaei Rector, hunc supplex roga.
Eleutherius: Colende Praeses Palladis doctae domus,
Pande rogitandi januam et memet choris
Junge eruditis.

226 socios strue] sociosstrue *DJN*.
230 Clom.] Elom. *DJN*.
232 Clom.] Elom. *DJN*.

[q] Jméno této postavy patrně vychází ze slovního základu *dolus, i, m.* – lest, což odpovídá i charakteru postavy. Jméno však nemůžeme přesně rekonstruovat, proto je ponecháváme ve zkratce.

[r] Jméno této postavy se nepodařilo ani přibližně identifikovat, proto je ponecháváme ve zkratce. Jedná se zřejmě o jakéhosi vrátného či sluhu, který už se pak znovu ve hře neobjevuje.

Ať už jeho zrak, sluch či jiné smysly zatouží po čemkoli,
co nabízí laskavější osud, Philocosmus to na jeho pokyn
přinese; tohoto stoupence si již tisíckrát přál získat.
Proto mou duši trápí starost, jaké prostředky mám nejdříve
vyzkoušet, aby se dosud uzavřené srdce otevřelo této přízni.

Dol.: Což neumíš lhát a přitom se tvářit mile, prokládat
svá slova lstmi, věrolomně klást léčky?

Eleutherius: To umím.

Dol.: Předstírej tedy vylhanými náznaky
ctnostné chování. Ať se ti nad očima usídlí zbožná,
vylhaná nadutost, ve tváři falešná cudnost. Celý se změň
v obraz předstírané svatosti. Až se vyzbrojíš tímto úskokem,
požádej, aby ses směl připojit ke vzdělaným
žákům Pallady a stát se tak Janovým druhem.
Představenému však slib, že budeš horlivě pracovat.
Pak, ať už lest vnukne duchu jakýkoli čin či úmysl,
využij ho hned proti svým druhům.

Eleutherius: Říkáš chvályhodné věci. Chci následovat tvé pokyny.
Přines sem rychle masku, tak lstí zakryju svou tvář.

Dol.: Ta maska ti sedí velmi dobře, lest se vydaří podle přání.
Já teď půjdu odsud.

Clom.: Kdo to buší na dveře?

Eleutherius: Já,
nový uchazeč. Chci vstoupit k vám do školy
a stát se vaším druhem.

Clom.: Chviličku strpení,
předám žádost představenému.

Eleutherius: Předej, prosím.
Konečně se mi otevírá vhodná cesta k úskokům.

Clom.: Zde je ředitel školy, na toho se obrať se svou prosbou.

Eleutherius: Ctihodný představený učeného domu Palladina,
otevři bránu prosebníkovi a dovol mi připojit se
ke sboru učenců.

Palladius: Literarum amor an tuo
Insedit animo?
Eleutherius: Tantus, ut neqveam tibi
Satis explicare.
Palladius: Si qvod ingenuus amat
Cliens Minervae, pectori incumbit tuo,
Monita, ut Magister qvae dabo, observes, lubens
Subscribo votis.
Eleutherius: Omnia ad nutus agam.
Palladius: Ergo fruaris interim consortio
Horum, qvibuscum tempore statuto meis
Accede Laribus, indolem ut tentem tuam.

Narcissus:[s] Veni, sodalis.
Eleutherius: Laetus amplector mihi
Dilecta capita, summa votorum attigi,
Vestro aggregatum servulum numero videns.
Perm.:[t] Consilia laudo proboqve tua, dum literis
Statuis vacare. Qvidqvid utrovis potens
Magnumqve claret axe, cuncta possidet
Palladis alumnus.
Camillus:[u] Otium ignavum tamen
Opus est rescindas, namqve diligentiae
Amans alumnus charus est Apollini,
Exosus autem desidis faedus nota.
[89v] Eleutherius: Sed qvis laboris semper assumat jugum
Curasqve foveat? Nunqvid etiam sibi chelyn
Apollo fessus sumit, intensum jubens
Qviescere arcum?[v]
Narcissus: Scilicet qvantum decet,
Dandum est qvieti; distrahi mentem juvat,
Qvandoqve Zephyri libero afflatu frui.
Sed plus dierum poscit utilis labor.
Eleutherius: Catonianum praelegis vitae modum,
Qvis sibi rigore demeti tanto sinat
Florem juventae? Si cui abstrusis placet
Latere claustris, lateat. At sangvis qvibus

265 demeti] demeti *vel* temeti *DJN*.

[s] *Narcissus* rozepisujeme podle výskytu v jiných hrách.
[t] Jméno uvedené v rkp. ve zkratce *Perm.* se nepodařilo identifikovat.
[u] *Camillus* rozepisujeme podle výskytu v jiných hrách.
[v] Cf. Publilius Syrus, Sententiae 747: *Intensus arcus nimium facile rumpitur.*

Palladius: Zdalipak v tvé duši sídlí
láska k vědění?
Eleutherius: Tak velká, že ti to nemohu
dostatečně vysvětlit.
Palladius: Chováš-li v srdci to,
co má milovat ušlechtilý ctitel Minervin,
budeš-li dbát napomenutí, která ti dám jako učitel,
vyhovím tvé žádosti.
Eleutherius: Učiním vše podle tvých pokynů.
Palladius: Užívej si tedy prozatím společnosti svých druhů.
Pak s nimi ve stanovený čas přijď
do mého domu, abych prozkoumal tvou povahu.

Narcissus: Pojď, příteli!
Eleutherius: S radostí objímám milované
druhy; dosáhl jsem vrcholu svých tužeb,
když vidím, že mě jako služebníčka přidali k vám.
Perm.: Chválím a schvaluji tvůj úmysl a rozhodnutí
věnovat se studiím. Cokoli velkého a mocného se skví
na nebi i zemi, to všechno náleží žáku
Palladinu.
Camillus: Musíš však zamezit
nečinné zahálce; neboť žák, který miluje píli,
je Apollónovi drahý; protivný je mu však ten,
na němž ulpěla poskvrna jako na lenochovi.
Eleutherius: Ale kdo by na sebe pořád bral jho námahy,
kdo by si hýčkal starosti? Což unavený Apollón
nikdy nebere do ruky lyru a nepřikáže uložit
k odpočinku napjatý luk?
Narcissus: Jistě, odpočinku je třeba se věnovat tolik,
kolik se sluší. Je příjemné rozptýlit mysl
či si občas užít svobodného dechu Zefyrova.
Více času je však třeba věnovat užitečné práci.
Eleutherius: Hlásáš tu život po způsobu Catona.[24]
Kdo by však dovolil, aby mu taková přísnost
podťala květ mládí? Pokud se někomu líbí skrývat se
v odlehlých klášterech, ať se tam skrývá. Ti, jimž

[24] Tj. mravně přísný, tradiční způsob života označovaný podle římského politika a spisovatele M. Catona (234–149 př. Kr.).

Generosus artus permeat, laeta lubet
Frui juventa, dumqve vernantis[w] favet
Aetatis aura. Jam precor mecum gradum
Moveatis, ardeo totus Joanni qvoqve
Dicere salutem.

Perm.: Forsitan gratum putas
Te illi futurum? Falleris, nisi de Deo
Caeloqve tractes. Palladi totus sacer
Et totus innocentiae, pejus cane
Vitii vel umbram, vipera pejus fugit.

Eleutherius: Libet probare.

Eusebius: Servet incolumes Polus
Meos clientes.

Discipuli: Gratia semper fove
Tuos alumnos.

Eusebius: Qvem video vobis novum
Junctum sodalem?

Camillus: Palladis tingi bonis
Artibus anhelat.

Eusebius: Fraude fors capere cupit.
Proh, te trifauce turpius monstrum cane!
Novi catervae te refragantis ducem.
Abi, rebelle lucis indignum caput,
Ni luere fraudis debitas paenas velis.
Vos, innocentes sceleris, in partem sui
Vosqve Philocosmi trahere in amplexum studet.
Hic ille mentis texit astutae dolos,
Florem juventae primulum aeterno inserat
Stygis ut profundo. Hinc fugite Lernaea magis
Hydra scelestum, more Sirenis canit.
At vos Ulyssis arte deludite dolos,
Ni sapere qvisqvam sero cum Phrygibus velit.

Discipuli: Monito obseqventes erimus, Eusebi, tuo.

[w] Cf. Propertius, Elegiae 4,5,57: *Dum vernat sanguis, dum rugis integer annus.*

v žilách tepe bujná krev, si však rádi užívají
veselého mládí, dokud jim vane příznivý vánek
svěžího věku. Prosím však, abyste šli se mnou.
Toužím z celého srdce pozdravit
také Jana.

Perm.: Soudíš snad, že mu budeš
milý? Mýlíš se, pokud nebudeš mluvit
o Bohu a nebi. Ten hoch je zcela zasvěcen
Palladě a naprosto oddán nevinnosti. I pouhému stínu
hříchu se vyhýbá, jako by byl horší než pes nebo had.

Eleutherius: Chci to vyzkoušet.

Eusebius: Ať nebe uchová
mé svěřence ve zdraví.

Žáci: Svým žákům vždy
zachovej přízeň.

Eusebius: Koho to tu vidím, přidal
se k vám nový druh?

Camillus: Touží se vzdělat v dobrých
vědách Palladiných.

Eusebius: Patrně touží zmocnit se jich lstí.
Ó ty obludo, hanebnější než trojkrký pes![25]
Poznal jsem v tobě vůdce té vzpurné chásky.
Odejdi, ty vzpurná hlavo, jež si nezaslouží denní světlo,
nechceš-li si odpykat náležitý trest za své podvody!
Snaží se vás, kteří jste se nedopustili zločinu,
stáhnout na svou stranu, do náruče Philocosmovy.
Zosnoval ve své prohnané mysli úklady, aby vás
mohl v prvním květu mládí zavléci do věčné hlubiny
Stygu. Proto před ním prchněte, neboť je zločinnější
než lernská hydra.[26] Zpívá jako Siréna, ale vy po způsobu
Odyssea prohlédnete jeho lsti, pokud někdo
z vás nechce zmoudřet jako Trójané[27] až příliš pozdě.

Žáci: Budeme poslušni tvého napomenutí, Eusebie.

[25] Narážka na obludného psa Kerbera, hlídajícího vchod do podsvětí.

[26] Přirovnání k mnohohlavé vodní sani, již zabil dle pověsti Herkules.

[27] Lat. *Phryges, um, m.* – Frygové jsou obvykle ztotožňováni s Trójany. Je to tedy narážka na známý příběh o trójském koni. Celá pasáž je naplněna odkazy na homérské eposy, také žáci v Palladiově škole se potýkají s nástrahami jako Odysseus a stejně jako on je mají překonat.

Inductio V.

Eusebius: Gratissimus ades, Theolater, rebus meis.
Theolater: Te qvoqve reqviro, dulcis Eusebi comes.
Eusebius: Vix tot procellas numerat Euripus freto,
Qvot mollis aetas petitur insidiis. Strophis
Vanisqve sponsionibus, honorum favo
Hanc nundinatur perfidus scelerum sator
Philocosmus. Aderat missus innocentiae
Decoctor Eleutherius; utqve fascino
Facile juventam retineat, nostris petiit
[90r] Adjungi alumnis, sed malo ferre ocyus.
Veni medelam et fraudibus fretum aedibus
Istis abegi.
Theolater: Providae, Eusebi, tuae
Curae rependo gratias, perge obsecro
Vigil juventam regere, ne Circes scypho
Fella bibat. Unus fixius mentem occupet
Tamen, Joannes, cujus excelsae vigor
Mentis et amaenior indoles qvoddam mihi
Insinuat animo nectar.
Eusebius: Hic cordis tenet
Thalamum, ille poscit principem curam sibi.
Hunc libet adire, monita qvam cordi imprimat
Tenero Philothei et jussa Palladii, lubet
Probare.
Theolater: Menti haec vota qvoqve suberant meae.

Eusebius: Pupilla Divum,[x] candidos dies age!
Joannes: O qvam liqventis gaudii sensus fibras
Animumqve tangit, dum frui vestro datur
Rursus favore.
Theolater: Adhucne sedet aevi decus
Fugere caducum, decora virtutum seqvi?
Joannes: Citius procellas Eurus, Oceanus minas,
Aestum Charybdis ponet, haec qvam ego deseram.
Eusebius: Placet adamantem pectus indutum. Haud enim
Integritati scopulus objicitur tuae

302 Eleutherius] Elevterius *DJN*.

[x] *Divum*, arch. tvar gen. pl., klas. *Divorum* (v rkp. je arch. tvar naznačený přízvukem *Divûm*), podobně viz v. 642 a také *aeternûm*, v. 606.

5. SCÉNA

Eusebius: Theolatere, přicházíš právě vhod mým starostem.
Theolater: I já tě hledám, Eusebie, můj drahý příteli.
Eusebius: Stěží by Eurípos[28] napočítal ve své úžině tolik bouří,
kolik číhá nástrah na křehký věk. Nyní si mládež
svými léčkami, planými sliby a lákavými poctami
kupuje Philocosmus, věrolomný strůjce zločinů.
Objevil se tu Eleutherius, jehož poslal,
aby zničil nevinnost. Ten se chtěl připojit
k našim žákům, aby k sobě zlým kouzlem
snadno připoutal mládež. Já jsem však rychle
přispěchal na pomoc a vyhnal jsem ze školy toho,
kdo spoléhal na lsti.
Theolater: Vzdávám díky tvé prozíravé péči,
Eusebie. Prosím tě, veď i nadále s takovou bdělostí
mládež, aby nepila žluč z kalichu Kirké.
Jeden z nich ale zaměstnává mou mysl silněji,
a to Jan. Jeho ušlechtilý, svěží duch
a příjemná povaha jako by vlévaly nektar
do mé duše.
Eusebius: Ten se už vlil i do komnaty
mého srdce. Jan vyžaduje obzvláštní péči.
Chci za ním jít a ověřit si, jak si vtiskl
do svého mladého srdce napomenutí Philotheova
a příkazy Palladiovy.
Theolater: I já jsem si toto v duchu přál.

Eusebius: Zřítelnice Boží, přeji ti jasné dny!
Jan: Ach, jak čirá radost prostupuje mým srdcem[29]
a mým duchem, když se mohu znovu těšit
vaší přízní.
Theolater: Jsi pořád odhodlán vyhýbat se pomíjivým
lákadlům světa a následovat krásné ctnosti?
Jan: Dříve v Euru utichnou bouře, oceán odloží své hrozby,
Charybda dřív přestane bouřit, než já opustím ctnosti.
Eusebius: Jsem rád, že jsi tak zocelil své srdce.
Na tvou bezúhonnost útočí ale nejedna překážka, Jane.

[28] Mořská úžina, konkrétně nejužší místo úžiny mezi Boiótií a Euboiou, kde se několikrát za den měnil proud.

[29] Lat. *Sensus fibras*, *cordis fibras*; *fibra* znamená původně vlákno srdečního svalu, ale výraz se často přeneseně užíval již v antice pro označení žil a potom i nejniternějších vlákének srdce.

Unus, Joannes, mille Philocosmus modis
Capit juventam.
Joannes: Pone solicitos metus.
Sacratiora dogmata impressa teneo.
Sub sole qvidqvid nascitur, mortem timet.
Fortuna qvidqvid tribuit, eripere parat.[y]
Sunt fluxa mundi gaudia et puncto minus
Peritura durant, ocyus Noto avolant.
Qvod astra qvodqve Caeli delicias rapit,
Solum dolendum dixerim malum mihi.
Aeternitatis vivo, ne peream, memor.
Theolater: Sapuisse nunqvam crederis mihi magis:
Sunt nempe vana somnia et inanis vapor,
Qveis[z] aucupatur fraudium mille artifex
Philocosmus animos, mergat ut lacu Stygis.
Eusebius: Sit juncta virtus literis constans tibi,
In alta sic te regna stellantis plagae
Christus potenti dextera elatum vehet.
Theolater: Fidele Caelo pectus Joannes gerit
Consorsqve vitae semper illaesae tenor
Illi est; propinat gaudii hinc rivos mihi,
Qvoties reviso, cogit, ut plaudat sinus.
Eusebius: Et mihi medullis insidet charus cliens,
Huc ergo curas vertere assiduas juvat,
Ne qvis Joanni sepiat caeptam viam.

[90v]

Inductio VI.

Eleutherius: Latet illud alte vulnus in venis adhuc,
Eusebius ausus qvo meum est petere caput.
Ergone semper perfidus conatibus
Meis resistat consiliaqve dissipet?
De me triumphet hostis? Insultet, tonet?
Non patiar, umbras juro Tartarii lacus.
Ibo, scelesti studia Philocosmus sciet,
Flammas furoris ut exerat pares meis.

352 conatibus] *seq. littera superfluens* m *DJN.*

[y] Cf. Publilius Syrus, Sententiae 295: *Levis est Fortuna, cito reposcit, quod dedit*. Viz též: *Moudrost věků*, L 49, s. 222.

[z] *Qveis*, arch. tvar dat. / abl. pl., klas. *qvibus*.

Philocosmus se zmocňuje mládeže
tisíci způsoby.

Jan: Odlož své starosti a obavy,
do paměti jsem si pevně vtiskl světější učení.
Cokoli se rodí pod sluncem, bojí se smrti.
Cokoli Štěstěna rozdělila, to se chystá znovu vyrvat.
Radosti světa jsou pomíjivé, trvají méně
než okamžik, vše odlétne rychleji než vítr.
Řekl bych, že jediné neštěstí, jež mi stojí za trápení,
je to, jež člověka zbavuje hvězd a nebeských potěšení.
Žiji s myšlenkou na věčnost, abych nezhynul.

Theolater: Myslím, že lépe jsi to ani nemohl pochopit.
Jsou to totiž jen marné sny a prázdná pára,
jimiž se strůjce tisíce lstí Philocosmus zmocňuje duší,
aby je potopil do podsvětního jezera.

Eusebius: Ať se v tobě stále pojí ctnost se vzděláním.[30]
Pak tě Kristus vyvede svou mocnou pravicí
do vznešených království hvězdné krajiny.

Theolater: Jan si uchovává srdce věrné Nebi a žije
napořád podle zásad bezúhonného života.
Zaplavují mě proudy radosti, kdykoli na něj
pohlédnu, má duše nad ním musí plesat.

Eusebius: I v mém srdci se tento drahý chráněnec zabydlel.
Sem je tedy třeba směřovat neustálou péči,
aby Janovi nikdo nepřehradil započatou cestu.

6. SCÉNA

Eleutherius: Hluboko v mém nitru dosud zeje hluboká rána,
že se na mě Eusebius odvážil zaútočit.
Což bude ten věrolomník stále odolávat
mým pokusům a mařit mé plány? Bude nade mnou
tento nepřítel triumfovat? Napadat mě, hřímat?
Přísahám při stínech podsvětního jezera,[31] to nesnesu!
Půjdu, aby Philocosmus poznal úmysly toho zločince
a rozdmýchal plameny hněvu, jež se vyrovnají těm mým.

[30] Klíčový verš shrnující poselství hry: ctnost je třeba spojit se vzdělaností.
[31] Lat. *Tartarii lacus* – Tartar, část podsvětí, kde hříšníci trpěli své tresty, zde v obecném významu „peklo".

Philocosmus: Nondum fidelis tecta repetivit mea
Minister Eleutherius?
Servus 1: Aderit fors brevi.
Philocosmus: Bene ominari tarditas missi facit,
Certum secundae spondet eventum rei.
Servus 2: En tibi cupitum.

Eleutherius: Vive, terrarum inclyte
Philocosme Princeps.
Philocosmus: Tibine successit labor?
Eleutherius: Studium omne vano cecidit eventu irritum,
Eusebius effrons, saevus, invisum meis
Tuisqve, Princeps, ausibus monstrum vetat,
Qvo crebriores castra Philocosmi petant.
Philocosmus: Pro qvis per artus ignis irarum volat!
Rabie tumesco, totus in furias agor.
Ergone pestis illa conatus meos
Eludet omnes?
Eleutherius: Insuper si qvid tuo
Fili arbitratu novit, hoc totum suis
Evehit ille machinis. Vigil excubat
Ubiqve, ne qvis veniat in casses tuos.
Philocosmus: Pro qvam molestis aestuat pectus rogis!
Ergone durus, pertinax rursum novos
Exsuscitare pergit et nostro ciet
Regno tumultus? Sceleris haud tantum feram.
Inferna testor flumina, gehennae caput!
Aeternus iras pascet ultrices dolor.
Prometheus ego non ero Eusebio novus,
Cui dente adunco viscera ac imos mei
Cordis recessus nescius vultur mori
Rodat. Joannem cassibus praedam meis
Cupio! Resistat hostis, audendum tamen.

Vanophile et Cosmogenes, proni in mea
Abite vota, centuplos vestro Duci
Plausus daturi, si juventae nobile
Sydus Joannem traxeritis unum meam
Modo in seqvelam.

359 Eleutherius] Elevterius *DJN*.

Philocosmus: Můj věrný služebník Eleutherius se ještě nevrátil
zpátky do mého domu?
Sluha 1: Snad brzy přijde.
Philocosmus: Poslovo zpoždění vypadá jako dobré znamení
a slibuje, že ta záležitost jistě dopadne dobře.
Sluha 2: Hle, tu je ten, po němž jsi toužil.

Eleutherius: Buď zdráv, kníže Philocosme,
nejvznešenější na světě.
Philocosmus: Byla tvá práce úspěšná?
Eleutherius: Všechny mé snahy vyzněly ve výsledku naprázdno a marně.
Krutý a nestoudný Eusebius, ta nenáviděná obluda,
zamezila, můj kníže, mým i tvým pokusům, totiž
aby hoši mířili do Philocosmova tábora ve větším počtu.
Philocosmus: Ó, jak ohnivý hněv prošlehává mými údy!
Dmu se hněvem, celého mě zachvacuje šílenství.
Cožpak ten netvor zmaří všechny mé
pokusy?
Eleutherius: To není všechno. Pokud v něčem
pozná jen zrnko[32] tvého smýšlení, svou lstivostí
to zcela zapudí. Všude hlídá a bdí nad tím,
aby se nikdo nezapletl do tvých sítí.
Philocosmus: Ó, jak smutnými plameny plane mé srdce!
Takže on pořád tvrdě a vytrvale
podněcuje nové a nové bouře a žene je
na naše království? Takový zločin nesnesu.
Přísahám při podsvětních řekách, při vládci pekel!
Trvalá bolest živí mstivý hněv.
Nebudu Eusebiovi novým Prométheem,
aby mi jako sup, který nezná smrt, zahnutým zobákem
kloval vnitřnosti a nejhlubší zákoutí srdce.[33]
Chci, aby se kořistí mých sítí stal Jan.
Ať si nepřítel vzdoruje, přesto je třeba se do toho dát!

Vanophile a Cosmogene,[34] podpořte horlivě
mou snahu. Zajistíte svému knížeti stonásobný
triumf, když do mé družiny přetáhnete
jednoho jediného, Jana, onu vznešenou
hvězdu mládí.

[32] Lat. *quid fili* – něco málo (po vzoru *ne filum – nihil*).
[33] Prométheus byl kvůli své oběti pro lidstvo užíván jako typologická paralela ke Kristu, proto může mít odmítnutí ztotožnit se s ním nádech rouhání.
[34] Původ jmen viz synopse.

Vanophilus: Viribus totis agam,
In vota qvidqvid servit.
Cosmogenes: Et ego, haud negligens,
Submittat animum, qvoqve Philocosmi vocat
Favoris aura, flectat Joannes ratem,
Svadebo. Qvidqvid allicit mentem, instruam.
Philocosmus: Agite, labori praemium par vos manet.

Chorus

[91r]

Inductio VII.

Joannes: Ut flos in hortis oritur et moritur, vices
Humana sic sors ludit in mundi foro.
Pandit theatrum Flora purpureum, viret
Ridetqve germen floridum; ast subito cadit
Fatorum in urnam pallidum. Sic qvi modo
Felicitatis ectypon, mundi decus
Apparet, inopine occidit et umbris jacet
Gravibus sepultus. Nobile hoc virtus decus
Et sola et una vendicat, qvod tristibus
Fatis superstes floreat, nusqvam mihi
Haec ergo pectore excidet.
Theophobus: Multum tuus
Placet, Joannes, fervor, at Marpesias
Nutare rupes vidimus. Vidi Noti
Zephyriqve flatu concuti annosas cedros.
Pidomenus: Non fide facile viribus tuis, opem
Superum necesse est expetas, sine qva ruis,
Adamante credis stare cum firmum magis.
Eusebius: Magnae clientem Matris exopto fore
Temet, Joannes, gratiae cupis thronum
Devotus illi qvis qvis accedit, suis
Sese beatum praedicat votis. Huic
Deprome cordis intimi affectus tui,
Cultor Mariae, semita ut te dirigat
Felicitatis.
Joannes: Tangitis cordis fibras.

Vanophilus: Ze všech sil udělám všechno,
cokoli by prospělo tomuto přání.
Cosmogenes: Ani já nic nezanedbám. Budu Janovi radit,
aby podřídil svého ducha a obrátil svůj člun tam,
kam jej volá vánek Philocosmovy přízně.
Použiji všeho, co by mohlo zlákalo jeho srdce.
Philocosmus: Čiňte se, čeká vás odměna hodná vaší snahy.

Chorus

7. scéna

Jan: Jako květ v zahradách roste a hyne,
tak i lidský osud střídá role na jevišti světa.
Bohyně Flóra rozevře své skvostné divadlo,
květiny se zelenají a usmívají, ale znenadání
zblednou a padají do urny osudu. Ten, kdo se
v jednu chvíli zdá být obrazem štěstí a ozdobou
světa, znenadání padne a leží pohřbený
mezi truchlivými stíny. Ctnost je ušlechtilá
ozdoba, která jako jediná má právo
kvést dál, i za nepřízně osudu. Proto se
za žádných okolností nevytratí z mého srdce.
Theophobus: Tvá horlivost se mi velmi líbí,
Jane. Viděli jsme však zakymácet
se i marpéssské skály,[35] spatřil jsem letité cedry,
jak se otřásají pod náporem Notu a Zefyru.
Pidomenus: Nespoléhej snadno na své síly,
musíš žádat o pomoc nebes. Bez ní padneš,
zrovna když věříš, že stojíš pevněji než ocel.
Eusebius: Přeji si, aby ses právě ty, Jane, stal
služebníkem velké Matky.[36] Kdokoli
s pokorou přistoupí před její trůn milosti,
ten hlásá, že jeho modlitby se šťastně splnily.
Jí svěř nejvnitřnější tužby svého srdce,
ctiteli Mariin, aby tě vedla
cestou štěstí.
Jan: Dotýkáte se mých nejvnitřnějších tužeb.

[35] Na hoře Marpéssos na ostrově Paros v Egejském moři se těžil zvlášť kvalitní parský mramor.
[36] Tj. metaforické označení Panny Marie. Srov. *Magna Mater Austriae,* označení milostné sochy Panny Marie v Maria Zell. Použití antického označení Matka země souvisí také s chápáním Panny Marie jako „nové pramáti" (*nova Eva*).

O, qvam Mariae nomen auribus influit
Meis amaenum, dulce! Me totum rapit
Totusqve amore flagrat immenso sinus!
Huic devovere servulum memet cito,
Ah, flagito, cito liceat! Huic uni sacer
Vivam secundum Numen.

Eusebius: Ergo Virginis
Domum sacratae adeamus. En, colitur pie
Sub Monte Viridi propitia Genitrix Dei,
Hic qvaere asylum refugiumqve tuum elige,
Svadeo, Joannes.

Joannes: Millies salve mihi,
Augusta Caeli Domina, terrarum Salus!
Ter mille plantis oscula infigo Tuis.
Cerne, o benefica Gratiae Mater, Tuo ut
Aestuet amore pectus! Ah, omnes mihi
Solvit medullas ardor! Obseqviis cliens
Tuis dicatus esse suspiro, Tibi
Servire anhelo. Qvoqve Tibi placeam magis,
Virgo, tuebor pectoris casti nives.
E rupe praeceps victima Procrusti cadam,
Scironis ense caesus occumbam prius,
Qvam pectus isthoc Cypridis infami face
Patiar aduri. Indutus Hyppolitum, minas
Ridebo Phaedrae, et otium Aegypti nepos
Ne sim, colubro pejus et cane inseqvar.
[91v] Uni patebit cor meum posthac Tibi,
Tibi vota ferventesqve numerabo preces.
Ergo secunda gratiis servum Tuum,
Qvi se reclinat poplite recurvo Tibi.

Ó, jak příjemně a sladce Mariino jméno
proniká do mých uší! Celého mě zachvacuje,
má hruď plane nesmírnou láskou.
Kéž bych se jí směl rychle zasvětit jako služebník,
ach, po tom toužím! Pak budu svatě žít jen pro ni,
jak káže Bůh.

Eusebius: Vydejme se tedy do domu
svaté Panny. Hle, milostivou Bohorodičku
zbožně uctívají pod Zelenou horou.[37]
Tam hledej azyl, tam si vyber útočiště,
to je má rada, Jane.

Jan: Tisíckrát budiž pozdravena,[38]
vznešená Paní nebes, spáso světa!
Tisíci polibků líbám Tvé nohy.
Pohleď, dobrotivá Matko milosti,[39] jak mé
srdce plane láskou k Tobě. Žár mnou
prochází až do morku kostí. Dychtím
se zasvětit Tvým službám, toužím
Ti sloužit. Abych se Ti více zalíbil, Panno,
budu střežit sníh svého čistého srdce.
Spíše se zřítím ze skály jako Prokrústova oběť,[40]
dříve klesnu, zabit Skíronovým mečem,[41]
než bych strpěl, aby mé srdce spálila hanebná
pochodeň Venušina.[42] Stanu se Hippolytem, vysměju se
Faidřiným hrozbám, a abych nebyl potomkem Egypta,
budu pronásledovat zahálku úporněji než pes či had.
Mé srdce se potom otevře jenom Tobě, k Tobě
budu směřovat své sliby a horoucí modlitby.
Zahrň tedy přízní svého služebníka,
který se před Tebou hluboce sklání.

[37] Míněn zřejmě kostel v klášteře cisterciáků u Nepomuku. Jediná pasáž hry, která umožňuje alespoň zhruba děj lokalizovat.

[38] Možná spojitost s textem dodnes oblíbené mariánské poutní písně *Tisíckráte pozdravujem tebe* / *Tausendmal stets wollen wir dich grüßen*, která snad pochází z 18. století.

[39] Lat. *Mater Gratiae*, jeden z nejběžnějších přídomků Panny Marie.

[40] Lat. *Procrustes, ae, m.* – zločinec, který přepadené kladl na lože a podle něj jim buď utínal údy, pokud přesahovaly jeho lůžko, nebo je naopak natahoval, pokud nedosahovaly až k okraji.

[41] Lat. *Sciron, onis, m.* – loupežník, kterého zabil Théseus.

[42] Lat. *Cypris, idis, f.* – kyperská bohyně, Venuše.

Inductio VIII.

Eleutherius: Vanophile Cosmogenesqve, nunc cardo rei
Vertitur,[aa] ut hamo melleo Joannem trahas
Ad studia nostra. Veniet hac redux via,
Agite ergo, qvidqvid allicere mentem potest
Sensusqve delinire, prompti accingite.
Vanophilus: Disposita jam sunt cuncta, nil desideres[bb]
Praeter Joannem.
Cosmogenes: Gaudiis modo eligat
Litare, nostro facile jungetur choro.

Vanophilus: En, expetitus hospes Joannes adest!
Eleutherius: O, mille anheli pectoris suspiriis
Optate! Cordis unica voluptas, ave!
Joannes: Nescio, qvid isthaec sibi velit amoris nota,
Fors ludit error? Debitus tantus favor
Alii videtur.
Cosmogenes: Alius haud menti insidet
Praeter Joannem, te petimus unum et tuas
Hilares amico stringere amplexu fibras.
Joannes: Tanto favori gratias reddo, at prius
Pandite, studia qvae vestra, qvis vitae tenor
Non fido cuiqve.
Eleutherius: Pone noxios metus,
Ne suspicare qvempiam nostris dolum
Subesse dictis, candidae mentis sumus.
Vanophilus: Tantum huc pedem infer, nutibus cernes tuis
Aedem paratam.
Joannes: Sed qvid haec rerum notant?
Cosmogenes: Animus faventum tibi relaxando studet,
Etenim virentem gaudia aetatem[cc] decent.
Joannes: Virtus tenellam nobilis mentem decet.
Eleutherius: Arcum hunc remittas. Aurea juventam qvies,
Pax aurea sales inter ac risum fovet!
Agite, sodales, ergo, deliciis frui
Qveat Joannes! Ducite in bonis diem!

[aa] Cf. Quintilianus, Institutiones Oratoriae 12,8: *Ubi litium cardo vertitur*; zde ve smyslu „jádro pudla", autor využívá pro vyjádření stěžejního momentu. Viz též Vergilius, Aeneis 1,672: *haud tanto cessabit cardine rerum*.

[bb] *Desideres,* konj. préz. ve smyslu účelovém.

[cc] Cf. v. 112: *virentis juventae.*

8. SCÉNA

Eleutherius: Vanophile, Cosmogene, v naší záležitosti nastal
obrat, takže můžete Jana jako na medem potřeném háčku
přitáhnout tam, kam chceme. Po této cestě se bude vracet;
jednejte tedy, a cokoli může zlákat jeho mysl
a uchvátit jeho smysly, toho okamžitě využijte.

Vanophilus: Všechno je již připraveno, abys kromě Jana
nepostrádal nic.

Cosmogenes: Jakmile se rozhodne oddat se
radostem, snadno se připojí k našemu sboru.

Vanophilus: Hle, už je tu očekávaný host Jan.

Eleutherius: Ó ty, po němž naše srdce toužebně
vzdychala! Jediná radosti našich srdcí, buď zdráv!

Jan: Nevím, co znamená tento projev lásky,
snad je to omyl? Zdá se, že tato přízeň
náleží jinému.

Cosmogenes: Na nikoho jiného nemyslíme
než na Jana. Toužíme jen po tobě a po tom
radostně se v přátelském objetí přivinout k tvému srdci.

Jan: Děkuji za takovou přízeň, ale nejdříve
mi odhalte, jaké jsou vaše úmysly, čím se řídí váš život.
Nevěřím každému.

Eleutherius: Neboj se, neměj strach,
za našimi slovy nemusíš hledat
žádnou lest. My jsme čisté mysli.

Vanophilus: Jen pojď k nám a poznáš, že v našem domě jsou
všichni připraveni poslouchat tvé pokyny.

Jan: Ale co to má znamenat?

Cosmogenes: Duše tvých příznivců se věnují zábavě,
neboť mladistvému věku náležejí radosti.

Jan: Nikoli, mladistvé mysli náleží ušlechtilá ctnost.

Eleutherius: Nebraň se tak.[43] Zlatý klid, zlatý mír
mezi žerty a smíchem mládeži prospívá!
Nuže, druhové, dejte se do toho, ať si Jan může
vychutnat požitky. Ať je den naplněn dobrými věcmi!

[43] Lat. *Arcum hunc remittas* – viz v. 260.

Venant.:[dd] Spument Falerno pocula et Coo scyphi,
Laxare fraena sensibus nobis licet,
Gaudete, socii, plausibus mentem date.
Omnes: Vivat Joannes hospes!
Joannes: O curvas nimis
In vana mentes! Gestiunt ad organum
Et adhuc tenentes tympanum in Stygem ruunt.
Aulicus 1: Lubetne amaenis paululum mentem dare
Ludis Dianae? Musicum aut forsan melos,
Joci et choreae praeplacent? Manda, impera.
[92r] Aulicus 2: Adest voluptas varia, deliciae merae,
Qvas sine remorsu blanda libertas favet.
Nihilne pectus mulcet?
Joannes: Ah, potius velim
Inter furentes tygridis certus necis,
Inter leonis horridos dentes premi,
Mundi fugaces qvam eligam illecebras seqvi.
Laet.:[ee] Fors saltus animum poterit allicere tuum,
Ergo sonoras excitet plectrum fides.
Nonne placet animo?
Joannes: Magis ego Elysias domos,
Aeterna Tempe praefero voluptae brevi.
Hil[arius]:[ff] Jucunditatis qvidpiam hic forsan dabit.

Philocosmus: Munera seqventur plura, te Laribus honor
Excipiet, auro poteris ingenti sinum
Cumulare felix teqve de medio erutum
In celsioris ferre Fortunae gradum.
Joannes: Sed qvid? Smaragdos inter et Eoi licet
Inter pyropos litoris Mydas rubet,
Tamen cruentus incubat, somno procul,
Procul qviete, vepribus. His Numen dabit
Majora dona, si datam servem fidem.
Non haec anhelat cor meum, in Superum Domos
Infensa terris fertur, et qvidqvid videt,
Mortale ducit, vana rerum somnia.

491 leonis] leones *DJN*.

[dd] Postavu nelze jednoznačně identifikovat. Podle smyslu by snad mohlo jít o toho, kdo „loví" (*venare*) Janovu duši, nebo spíše o toho, kdo má rád lov.

[ee] Zřejmě jméno postavy odvozené od adj. *laetus, a, um* – veselý. Možná tato participia neoznačují další postavy, ale stav nálady u jednajících postav, zde tedy patrně dvořanů.

[ff] Zřejmě *Hilarius* nebo jiné jméno odvozené od adj. *hilaris, e* – veselý.

Venant.: V pohárech pění falernské víno a v číších kójské,[44]
teď můžeme svým smyslům povolit uzdu.
Radujte se, druhové, myslete jen na zábavu.
Všichni: Ať žije náš host Jan!
Jan: Ach duše příliš náchylné
k marnosti! Radují se za zvuku hudby,
v ruce ještě drží bubínek a přitom se už řítí do hlubin Stygu.
Dvořan 1: Je libo věnovat se trochu příjemným
hrám bohyně Diany?[45] Nebo tě snad víc láká hudba
a zpěv, žerty a tanec? Poroučej, nařizuj.
Dvořan 2: Jsou tu různá potěšení, čisté požitky,
jichž vábivá svoboda dovoluje užívat bez výčitek.
Nic tvé srdce neobměkčí?
Jan: Ach, raději bych podstoupil
jistou smrt v sevření zubů
zuřícího tygra nebo strašlivého lva,
než abych se rozhodl následovat prchavá lákadla světa!
Laet.: Snad tedy tvého ducha může zlákat tanec,
ať struny vyloudí libý zvuk!
Copak se ti to nelíbí?
Jan: Já dávám před krátkou rozkoší přednost
spíše elysejským příbytkům a věčným údolím.[46]
Hilarius: Snad ti tedy nějaké potěšení poskytne on.[47]

Philocosmus: Dostane se ti mnohých darů, přijme tě
vznešený dům. Budeš moci šťastně hromadit
v náručí kupy zlata, vymanit se z prostřednosti
a postoupit na kole Štěstěny na vyšší příčku.
Jan: Ale co z toho? I když se Midás třpytí mezi smaragdy
a vzácnými kovy z východních krajin,[48]
přece, protože je poskvrněn krví,[49] uléhá jak na trní,
vzdálený spánku a klidného spočinutí. Bůh mi dá větší dary,
než jsou tyhle, zachovám-li mu slíbenou věrnost.
Po tomhle mé srdce netouží. Svět se mu protiví,
směřuje k příbytkům nebešťanů, a cokoli vidí
smrtelného, to považuje za pomíjivé přeludy.

---

[44] Lat. *Falernum, i, n.* – falernské víno, podle území na hranicích Kampánie a Latia. Podobně *Coum, Coi, n.* – kójské víno, podle ostrova Kós v jižních Sporadách, proslulého vývozem vína.

[45] Tj. lovu.

[46] Lat. *Tempe* – údolí dolního Péneia mezi Olympem a Ossou, příslovečné svými přírodními krásami; zde v obecném významu „půvabné údolí".

[47] Míněn zřejmě Philocosmus.

[48] Lat. *pyropus, i, m.* – směs mědi a zlata, zlatý bronz (z řec. *pyrópos*).

[49] Hříčka pracující s rudou září rubínů a zároveň krve.

Mart[ius]:[gg] Si cordis ignes fortibus pares foves,
Surgito per alta, decora te Martis vehent
Ad astra, bellis inclytum Tellus canet.
Joannes: Si bella vitiis, bella criminibus gerens
Et victor animum Marte non segni domans,
De me triumphum concinam. Immensae decus
Hoc esse laudis judico. Haud vano capi
Rerum nitore, spernere humanas opes,
Hoc ego propinqvum judico ad Superos iter.

Inductio IX.

Nunqvam tua seqvar castra, pro fallax cohors!
Alta est repostum mente documentum datum:
Ab inimicis tuis separare et ab amicis tuis attende.[hh]
Ah, absit a me, gaudiis ut praeferam
Non desituris temporis puncto brevi
Fugitura mundi gaudia! Immiti metar
Cras ocyusve Lachesis aut Clothus manu
Ac addar umbris umbra, perituros tamen
Fasces, honores, purpuram ac opes Mydae
Pernox reqviram et perdius? Mundi dolis
Sese teneri, qvisqvis insanit, sinat.

[92v] Theolater: Precor, Joannes, vota fortunet Polus.
Joannes: Grandi favore servulum adventu beas.
En, freta fuco turba Philocosmi suis
Rursus paravit me capere laqveis. Dari
Qvae illicia possunt sensuum, ad nutum obtulit.
Sed vita qvidqvid continet praesens boni,
Inane munus, jubaris occidui decus
Vanaqve tectas luce qvisqvilias puto.
Theolater: Ingens in animo gaudium excis, at nota
Tamen, Joannes, sola sibi constantia
Fabricat coronam.
Joannes: Spondeo firmam fidem.
Hanc nulla mentem pretia, non sortis favor,

521 Ab inimicis tuis separare et ab amicis tuis attende.] Ab inimicis tuis separâre et ab amicis tuis attende *DJN*.

[gg] Zřejmě jméno naznačující, že jeho nositel je stoupenec Marta, boha války.

[hh] Sir 6,13: *Ab inimicis tuis separare et ab amicis tuis adtende*. Citát je zmiňován i v synopsi a patrně tvoří jedno z hlavních poselství hry.

Martius: Pokud chováš v srdci stejný oheň jako stateční lidé,
povznes se k výšinám! Martovy pocty tě vynesou
ke hvězdám, země bude opěvovat tvé válečné úspěchy.
Jan: Kdybych vedl války s hříchy a se zločiny
a jako vítěz v horlivém boji zkrotil svého ducha,
slavil bych triumf sám nad sebou. To je totiž pro mě čest,
jež si zaslouží obrovskou chválu. Nedbat prázdného
lesku věcí a povznést se nad lidské pachtění:
to považuji za přímou cestu do nebes.

9. SCÉNA

Nikdy se nepřidám do tvého tábora, ty falešná sebranko!
Do mysli jsem si hluboko vštípil předané naučení.
Zdaleka se vyhýbej svým nepřátelům a hlídej si,
s kým.[50] Ach, ať se mi nestane, že bych dal přednost
radostem světským, jež pominou za krátký okamžik,
před těmi trvalými! Zítra či snad ještě dříve mě bude
měřit nelítostnou rukou Lachesis či Klóthó[51]
a připojím se k podsvětním stínům. Budu se přesto
dnem a nocí ohlížet po pomíjivých odznacích moci,
poctách, purpuru a Midově bohatství? Kdokoli
dovolí, aby se ho zmocnily nástrahy světa, je blázen.

Theolater: Modlím se, Jane, aby nebesa přála Tvým úmyslům.
Jan: Potěšil jsi služebníka svým příchodem a velkou přízní.
Vždyť už se Philocosmova cháska snažila znovu mě
lapit svými léčkami, opírajíc se o klamná lákadla.
Nastrkávala mi všemožné vějičky pro smysly, abych je přijal.
Já však pokládám vše dobré, co obsahuje život
vezdejší, za prázdný dar, půvab zapadající hvězdy,
za smetí pokryté planým leskem.
Theolater: Jane, probouzíš v mé duši velikou radost, ale přesto
nezapomeň, že pouze stálost sama sobě
zajistí vítězný věnec.
Jan: Slibuji pevnou víru.[52]
Toto mé rozhodnutí nezmění žádné odměny,

[50] Sír 6,13.
[51] Lat. *Lachesis, is, f., Clotho, us, f.* – dvě z bohyň Osudu, Předoucí a Udělující.
[52] Lat. *firma fides* – spojení často používané v kontextu vyznání víry (*fidem firmam habere, excitare/demonstrare*).

Non si per enses perqve flammarum globos[ii]
Et mille rapter caedes horrendae necis,
Vis nulla vertet.

Theolater: Vita sic expers mali
Boniqve dives aeviterni te manet.
Nunqvam ergo desine proseqvi caeptam viam.

Joannes: Citius Eoam Zephyrus afflabit domum,
Qvam non, Theolater, obseqvar monitis tuis.

Inductio X.

Theolater: Huic ampla fluxit vena divinae indolis,
Cerno, in Joannem profluit pleno alveo
Laudata virtus. Qvid aliud enim praenotant
Erectus animus, fortis et gravium capax
Periculorum, lingva consilii ferax,
Prudensqve sensus, qvam decus eum olim fore
Lumenqve religionis. O, vellent pari
Ardere flamma et igne flagrare aemuli
Joannis, ut ament Numen et Caelestium
Memores sibi datas exigant vitae dies!
Perqvam venitis commodum,[jj] socii mei.

Aemulus: Servire si tibi servuli possunt, jube.

Narcissus: Ad jussa, Theolater, tua paratos vides.

Theolater: Ubi nunc, amata pectora, egistis moras?

Rosilus:[kk] Recreare mentem libuit.

Theolater: Et amabo, simul
Eratne vobis junctus Joannes?

Florilus:[ll] Nihil
Hilaria pendit nostra, dumtaxat sibi
Vacare gestit.

Theolater: Nempe virtutum tenet
Amor Joannem vinculo tam arcto, ut prius
Radice ab ima Caucasum avulsum trahas,
Qvam ut sanctioris deserat vitae modum.

543 necis] neces *DJN*.

[ii] Cf. Vergilius, Georgica 1,472–473: *Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam / flammarumque globos, liquefactaque volvere saxa!*; Vergilius, Aeneis 3,571–574: *sed horrificis juxta tonat Aetna ruinis* / [...] /*Attolitque globos flammarum et sidera lambit*.

[jj] *Commodum*, adv. vytvořené od ak. sg. neutr. adj. *commodus, a, um.*

[kk] *Rosilus* rozepisujeme podle výskytu v jiných hrách.

[ll] *Florilus* rozepisujeme podle výskytu v jiných hrách.

žádná přízeň osudu, ani kdyby mě mučili meči,
ohnivými kotouči a tisíci ranami strašné smrti:
žádná síla je nevyvrátí.

Theolater: Život, který je tak vzdálen špatnosti
a plný dobra, ti zůstane navěky.
Ty ale nikdy nepolev a pokračuj v započaté cestě.

Jan: Spíše bude Zefyros vát do Jitřenčina domu,
než abych neposlechl, Theolatere, tvých napomenutí.

10. SCÉNA

Theolater: Jak vidím, do Jana vplynula mocná řeka svaté povahy,
plným proudem do něj plyne chvályhodná ctnost.
Co jiného totiž věstí mužný duch, který je
statečný a schopný podstoupit vážná
nebezpečí, jazyk poskytující dobré rady
a prozíravá mysl, než že jednou bude ozdobou
a světlem náboženství. Ach, kdyby jen chtěli
podobným ohněm vzplanout i Janovi společníci,
aby totiž milovali Boha a trávili dny života,
jež jim jsou dány, při dobré paměti na nebesa.
Přicházíte zrovna vhod, mí druhové.

Sluha: Pokud ti mohou služebníčci sloužit, rozkazuj.

Narcissus: Vidíš, Theolatere, že jsme připraveni plnit tvé příkazy.

Theolater: Kde jste právě byli, má milovaná srdíčka?

Rosilus: Zatoužili jsme po odpočinku.

Theolater: Prosím povězte,
byl spolu s vámi i Jan?

Florilus: Nikdy se k našim
radovánkám nepřidal. Touží se věnovat
pouze sám sobě.

Theolater: Jana totiž obepíná
láska ke ctnostem tak pevným poutem,
že bys spíše vytrhl Kavkaz z kořenů,[53]
než by on opustil svatý způsob života.

[53] Další z častých geografických narážek obsažených v této hře. Navíc může snad odkazovat na Prométhea přikovaného právě na Kavkazu.

Solum ille volupe ducit in farris nive
Deo latente pascier,[mm] Divis sacra
Freqvens obire limina, innumera prece
Superos Deumqve flectere. Illecebras fugit
Mundi et voluptae nauseat dulcedinem.
O, qvam serena sydus aeternum plaga
Fulgebit olim, dum Deus plena manu
[93r] Praemia reponet! Gloria et et meta carens
Caeli voluptas, omne, qvod datur bonum,
Manet Joannem.
Narcissus: Cordis accendis fibras,
Sed nunqvid istis gaudiis nobis frui
Pariter licebit?
Theolater: Lege si vitam pari
Sicut Joannes agere, si illius seqvi
Vestigia placet. Hic coronarum leget
Messem subinde, blanda qvi renuens seqvi
Mundi, suimet victor existit.
Rosilus: Procul
Sint ergo mundi gaudia! Illecebrae mihi
Valete carnis! Ite, divitiae Mydae,
Talenta Craesi! Jam Ducem Christum seqvar.
Ne praeda dente Cerberi qvondam vorer
Acheronte mersus, praelium inferno Jovi
Et blandienti, qvae libet, carni offero.
Florilus: Valete, honores! Pompa cum titulis, vale!
Mundo deinceps reprobus, charus Deo
Vivere peropto.
Narcissus: Nuncium mundo qvoqve
Ego remittam, marmori innixae ac cedro
Neronis aedes fulgeant, jactet sua
Lucullus orbi pegmata, affluant opes,
Nihil movebunt. Scena sunt fraudum omnia,
Abhinc sacrabo Numini vitae dies.
Car.:[nn] Ego qvoqve inanem calco Fortunae globum,
Complexus animi decora, stat cordi pudor,
Stat alma pietas, castus aetatis tenor.

574 Mundi] .undi *DJN*.

[mm] *Pascier*, inf. préz. pas. (med.), klas. *pasci* (živit se, sytit se).
[nn] Jméno postavy se nepodařilo identifikovat.

Jen on považuje za rozkoš živit se Bohem,
skrytým ve sněhobílém chlebě,[54] často se obracet
k příbytkům svatých, nesčetnými modlitbami
si naklánět svaté i Boha. Uniká lákadlům světa,
hnusí se mu sladké rozkoše.
Jednou bude jako hvězda navěky zářit
v krajině pokoje; tehdy, až bude Bůh plnou hrstí
rozdělovat odměny. Jana čeká sláva,
nebeská rozkoš bez konce a všechno dobré,
co je možné získat.

Narcissus: Zažíháš naše srdce.
Zdalipak i nám bude jednou stejně tak dovoleno
užívat těchto radostí?

Theolater: Ano, pokud se budete v životě řídit
stejným zákonem jako Jan, pokud se rozhodnete
kráčet v jeho stopách. Ten jednou sklidí bohatou
úrodu věnců, kdo odmítne následovat lákadla
světa a zvítězí sám nad sebou.

Rosilus: Pryč tedy
se světskými radostmi, sbohem lákadla těla!
Zmizte, poklady Midovy, Kroisovy peníze![55]
Teď budu následovat jako vůdce Krista,
abych se nestal kořistí Kerberových tesáků,
abych se neutopil v Acherontu. Vyhlašuji bitvu
pekelnému Jovovi a tělu hýčkajícímu vše, co se mu líbí.

Florilus: Sbohem pocty, nádhero i tituly!
Ze srdce toužím žít zavržený světem,
ale drahý Bohu.

Narcissus: I já se zříkám světa!
Ať se skví Neronův palác, vykládaný mramorem
a cedrem, ať se Lucullus po světě chlubí svou
knihovnou,[56] ať mi bohatství teče proudem,
se mnou nic nepohne. Všechno je to jen jeviště lstí,
od této chvíle zasvětím dny svého života Bohu.

Car.: I já šlapu po nicotném kole Štěstěny. Přimknu se
k tomu, co přináší čest duši, v mém srdci bude cudnost,
blahodárná zbožnost, čistý život příslušící mému věku.

---

[54] Myslí zřejmě hostii.

[55] Autorovy oblíbené prototypy prostopášných boháčů Kroisa a Mida se objevují již v úvodním Philocosmově monologu, kde se vladař naopak právě těmito poklady vychloubal.

[56] Lat. *pegma, atis, n.* – cokoli pevně spojené, police, regály. Lucullus si nechal na Tusculu vybudovat vlastní knihovnu.

Theolater: Nil hic perenna, perstat immotum nihil,
Fuere Troës, Ilium qvondam stetit,[oo]
Nunc thalamus Helenae factus est Cereris torus.
Aetherea solum stabit aeternum Domus.
Florilus: Stat mente fixum adamantina Joannem aemuli
Virtute rectisqve artibus volumus seqvi.
Theolater: Supreme Rector syderum et rerum Arbiter,
Dirige clientes semita hos recta Tuos
Et caepta vota Gratiis firma Tuis.

Inductio XI.

Palladius: Pignora adamata! Gloriae qvisqvis cupit
Solium tenere paceqve optata frui,
Sciat necessum sibi, scientiam ut colat.
Ex hac tiarae Pontifex tollit decus,
Hinc erubescunt purpuratorum tori,
Inde diadema regia prehendit manus,
Hinc civitatum fulcra, regnorum bases,
Patriae parentes et fatiscentis Poli
Surgunt Atlantes. Saepe qvia marcet tamen
Sine hoste virtus, unus alterius probet
Ingenium oportet. Proximus igitur dies
Certaminis erit, palma cui venerit, feret
[93v] Dignum laboris praemium.
Discipulus 1: O tantum forem
Victor ego! Qvantum plauderem in cordis sinu!
[Discipulus] 2: Inane votum est, praeripi mihi non sinam
Primos honores.
[Discipulus] 3: Et ego vobis non ero
Inferior, omne colligam ingenii robur
Viresqve totas exeram, ut locum mihi
Primum in Lycaeo vendicem.
Palladius: Multum placet
Hic vester ardor, diligentiae suae
Jam specimen ergo qvisqve praeclarum paret.

Eusebius: Qvae tibi, Joannes, cura? Vincere si cupis
Victoriaqve clarus inter aemulos

[oo] Cf. Vergilius, Aeneis 2,325–326: *fuimus Troes, fuit Ilium et ingens / gloria Teucrorum*.

Theolater: Zde nic netrvá, nic nezůstává neměnné.
Kdysi žili Trójané, kdysi stálo Ílion,[57]
teď se ložnice Helenina stala ložem Cereřiným.[58]
Jen nebeský dům bude stát navěky.
Florilus: Naším pevným a nezlomným úmyslem je následovat
Janovu ctnost i dobré způsoby a soupeřit s nimi.
Theolater: Ty, Nejvyšší, jenž řídíš hvězdy a soudíš svět,
veď tyto své služebníky správnou cestou
a podpoř je v jejich přáních svou milostí.

11. SCÉNA

Palladius: Milovaní žáčci, kdo chce dosáhnout slávy
a užívat vytouženého klidu,
musí vědět, že je pro něj nutné pěstovat vědění.
Díky němu se smí papež zdobit tiárou,
ono dodává vznešenost královským komnatám.
Díky vědění ruka sáhne po královském diadému,
z něj povstává opora měst a základ říší,
otcové vlasti a Atlanti,[59] kteří
nesou zemdlelá nebesa. Protože však ctnost často
umdlévá, není-li po ruce nepřítel,
je třeba, aby jeden každý vyzkoušel nadání druhého.
Proto bude příští den dnem zápasu. Kdo zvítězí,
dostane odměnu odpovídající námaze.
Žák 1: Kéž bych se stal vítězem já!
Jak bych se ve svém srdci radoval!
Žák 2: Marné je tvé přání, nedovolím, aby mi někdo
vyrval pocty prvenství.
Žák 3: Ani já za vámi nezůstanu pozadu.
Shromáždím všechen svůj důvtip,
rozvinu všechny síly,
abych obhájil první místo v gymnáziu.
Palladius: Jsem velmi spokojen
s vaší horlivostí. Ať si tedy každý z vás
připraví nějaký skvělý důkaz své píle.

Eusebius: Co tě tíží, Jane? Chceš-li zvítězit a být
vyhlášen mezi svými spolužáky za slavného

[57] Lat. *Ilium, ii, n.* – Ílion, Trója.
[58] Obrazný popis rozvalin Tróje, které zarůstají různými rostlinami. Helena může připomínat také prostopášnost.
[59] Těmito „Atlanty" mohou být myšleni i svatí jako opora nebes.

Enuntiari, Caelitum superest tibi
Amplas mereri gratias, constans agas.
Humanus etenim proficit nunqvam labor
Sine Numinis ope, semper auxilio indigi
Superum manemus. Non tamen petentibus
Juvamina negant, ergo anchoram huc spei
Jace et favorem precibus intensis tibi
Mereare Divum. Virginem imprimis tamen
Deiqve Matrem beneficam, sapientiae
Sedem, calenti cordis affectu invoca.
Ab hac venire senties lumen tibi.

Joannes: Ah, ibo monito ductus, Eusebi, tuo,
Ut hanc cupitam conseqvar dubius Pharon,[pp]
Ibo et sacratis adgeniculabor cliens
Plantis Mariae. Fervida hanc vincam prece,
Ut mihi recludat Gratiae Mater sinum.

Eusebius: Hoc age, Joannes, annuet votis tuis,
Qvae postulanti porrigere fidam manum
Non tardat ulli.

Joannes: Dulcis ah Virgo mea![qq]
Tu meum es asylum spesqve mea! Rursus Tuum,
Regina, supplex gratiae accedo thronum;
Annue petenti, ferre qvae gaudes opem
Inopi, et benigna meis fave conatibus.

Inductio XII.

Theophobus: Hucusqve semper aemulos inter suos
Victor Joannes fuerat et talem fore
Etiam deinceps nullus est dubio locus.
Satis tuetur diligentia eum sua
Pietasqve, qva ille Caelicos primus sibi
Rapit favores.

Pidomenus: Singulis pronum est bene
Hoc ominari: lauream e certamine
Feret Joannes, aemulos vincet suos.
Namqve ille semper certus est victoriae,
Cui pugnat Aether.

Philotheus: Decora non isthaec modo
Carpet Joannes, gloriae qvondam exitum

[pp] *Pharon*, řec. tvar ak. sg.

[qq] Cf. oslovení Panny Marie *O dulcis Virgo Maria* v písni O Sanctissima nebo v hymnu Salve Regina, s nímž lze najít významové paralely i v následujících verších.

vítěze, nezbývá ti, než si vytrvalým
úsilím vysloužit hojnou přízeň nebes.
Neboť lidské úsilí nikdy nedojde cíle samo,
bez podpory Boha, vždy budeme potřebovat
pomoc nebes. Prosebníkům však podpora
nebývá odepřena. Proto hoď k nebi
kotvu naděje a vysluž si Boží přízeň
stálými modlitbami; vzývej horoucím
srdcem především Pannu, dobrotivou
Matku Boží, v níž sídlí moudrost.
Pocítíš, že od ní k tobě přijde světlo.

Jan: Ach, půjdu, Eusebie, veden tvým pokynem,
abych ve svém nejistém bloudění došel k onomu
kýženému majáku.[60] Půjdu a pokleknu jako služebník
u posvěcených nohou Mariiných. Přemohu ji horoucí
modlitbou, aby mi Matka milosti otevřela svou náruč.

Eusebius: To učiň, Jane. Ta, která se nezdráhá
žádnému prosebníkovi podat svou jistou ruku,
vyslechne tvé prosby.

Jan: Ach má sladká Panno!
Tys mé útočiště, má naděje! Znovu přistupuji,
Královno, s pokornou prosbou o milost k Tvému trůnu.[61]
Vyslyš prosebníka, Ty, která s radostí přinášíš
pomoc bezmocnému, přej milostivě mému úsilí!

12. SCÉNA

Theophobus: Až doposud Jan nad svými soupeři
vždy vítězil a není žádných pochyb
o tom, že tomu tak bude i nadále.
Ručí za něj dostatečně jeho píle a zbožnost,
jimiž si pro sebe jako první vydobyl
přízeň nebes.

Pidomenus: Každému je hned jasné,
že věštba je příznivá. Jan si odnese
cenu ze soutěže, přemůže své soupeře.
Neboť vítězstvím si je vždy jist ten,
za nějž bojují nebesa.

Philotheus: Jan nedosáhne
jen této pocty. Jeho velká láska ke svatým,

[60] Lat. *Pharos, i, f.* – Faros, ostrůvek u Alexandrie s majákem, zde metonymicky „maják".
[61] Snad narážka na předchozí milost, kterou Marie Janovi prokázala, když ho uzdravila z těžké nemoci.

Ter laureatum magnus in Superos amor,
[94r] Excelsa virtus et pius vitae tenor
Constansqve spondet.
Eusebius: Nosse jam forsan dabit
Palladius, ecqvis vendicet primas sibi
Honoris et qvis lauream tandem ferat.

Palladius: Huc ergo adeste, Palladis alumni mei,
Multum probastis singuli ingenii robur
Certando. Dederat qvisqve profectus sui
Illustre specimen, unus excellit tamen,
Ut inter umbras gemma splendidius micat
Et inter omnes eminet scientia,
Victor Joannes.
Philotheus: Debitam hanc palmam sibi
Poscit Joannis diligentia et preces
Junctae labori.
Alumni 1, 2: Debitam hanc illi dari
Victi fatemur, hunc decent plausus notae,
Hunc decora laudum.
[Alumnus] 2: Gloriae huic crescit seges,
Redimi virenti laurea dignum est caput,
Dignum triumphis.
[Alumnus] 3: Palladis nostrae est decus,
Est norma juvenum.
Eusebius: At literarum non modo
Hic primus inter aemulos ducit chorum,
Virtute praestat caeteris longe, pios
Habet seqvaces.
Palladius: Ergo huic plausus date.
Omnes: Vivat, perennet, vota fortunet Polus
Semper Joannis.
Joannes: Debitus totus Deo
Est hic triumphus, omnis e Caelo venit
Numine jubente palma.
Theo[later]:[rr] Virtutem probo.
Id esse solum fateor egregium decus,
Virtus honorqve sede cum fulgent pari.
Philotheus: Sic perge constans vivere sacratus Deo,
Ille radiantem luce gemmarum suis

686 Palladis] ...ladis *DJN*.

[rr] *Theo.* = *Theolater* nebo *Theophobus*, podle kontextu jde však spíše o *Theolatera*.

ušlechtilá ctnost i život ve vytrvalé zbožnosti
slibují, že jednou dojde slavného konce, ověnčeného trojnásobným vavřínem.

Eusebius: Snad už Palladius oznámí,
kdo získá první cenu a kdo si
konečně odnese vavřín vítězství.

Palladius: Pojďte sem, žáci mé školy. Všichni jste
v soutěži prokázali velké a silné
nadání. Každý z vás podal jasný důkaz
svého pokroku, jeden však vynikl nejvíce;
a jako drahokam září ve stínu ještě jasněji,
i on mezi všemi vyniká věděním.
Tímto vítězem je Jan.

Philotheus: Tato vítězná palma
Janovi za jeho píli a modlitby, které k práci
připojil, po právu náleží.

Žáci 1, 2: My, poražení, přiznáváme,
že mu tato palma po právu náleží, že se ho sluší
opěvovat a uctít ho chválou.

Žák 2: Ať vzrůstá žeň jeho slávy,
jeho hlava je hodna toho, aby byla oceněna
zeleným vavřínem, je hodna triumfu.

Žák 3: On je ozdobou naší školy,
je vzorem pro mladé.

Eusebius: Nestal se však prvním
jen díky svému vzdělání. Ostatní
daleko předčí svou ctností
a má zbožné následovníky.

Palladius: Oslavujte ho tedy.

Všichni: Ať navěky žije, ať jsou nebesa vždy nakloněna Janovým přáním.

Jan: Za celý tento triumf vděčím Bohu,
každé vítězství přichází z nebes,
na rozkaz Boha.

Theolater: Schvaluji tvoji ctnost.
Prohlašuji, že je to výjimečná sláva,
když ctnost a pocta září na jednom místě.

Philotheus: I nadále žij tak pevně oddaný Bohu.
Ten stvoří pro své věrné korunu zářící

Fingit coronam; qvosqve decursa orbita
Transcribit astris vita flagitio carens,
Solio locatos trahere felicem jubet
Per saecla vitam pacis aeternae sinu.
Joannes: Haec vestra promptus monita suscipio cliens,
Vivam sacratus Numini, nunqvam in Deum
Amoris aestus cedet a fibris meis.
O Magne Regum Rector et vitae Arbiter!
Si justa posco, si Tuis sacris honor
Accedit aris, servulo hoc fave Tuo,
Virtute clarus pariter et scientia
Ut semper addam Gloriae augmentum Tuae.

A. M. D. G. et S. J. N. H.

jasnými drahokamy; a ty, jejichž život postrádal hřích,
takže se směli po skončení své pouti přidat ke hvězdám,
pak přikáže usadit na trůn, aby navěky
žili šťastně a ve věčném pokoji.

Jan: Přijímám ochotně a s úctou tato vaše napomenutí.
Budu žít zasvěcen Bohu a oheň lásky
k Bohu nikdy nezmizí z mého srdce.
Ó velký Vládce králů a Soudce života!
Je-li má žádost spravedlivá, přistupuji-li ctnostně
k Tvým svatým oltářům, dopřej mně, svému služebníčkovi,
abych vynikal stejně tak ctností jako věděním
a tak vždycky zvětšoval Tvou slávu!

Vše k větší slávě Boží a poctě sv. Jana Nepomuckého

II.2.4 Divus Joannes Martyr

Hra *Divus Joannes Martyr* (Svatý Jan mučedník) jako jediná z představovaného korpusu textů zpracovává tradiční příběh nepomucenské legendy, aniž by k ní přidávala rozsáhlejší alegorickou rovinu nebo doplňovala další epizody: Jan Nepomucký jako zpovědník královny odmítá vyzradit králi Václavovi zpovědní tajemství a raději podstupuje mučednickou smrt. Hru napsal Joannes Winkler (1705–1772) pro studenty prostřední gramatiky gymnázia v Uherském Hradišti.[1] Byla uvedena 21. března 1729,[2] tedy pouhé dva dny po kanonizaci Jana Nepomuckého.

Dochování: Jediný dochovaný rukopis hry je uložen v Národním archivu České republiky.[3] S určitostí se nejedná o Winklerův autograf, písmo základního textu (*DJM*) je velmi úhledné, nicméně text obsahuje mnoho písařských chyb,[4] nesprávně připojené verše[5] a další omyly, které mj. naznačují, že opisovač latinskému textu často nerozuměl a zřejmě ho nedokázal z předlohy správně přečíst. V rukopisu se objevuje ještě jiná ruka (*m2*), která jednak doplňuje názvy většiny postav,[6] vpisuje úvodní shrnutí k 1. a 15. scéně a pomocí škrtů, přepisů či vyškrabání emenduje většinu chyb. Jde s největší pravděpodobností o opravy a vpisky samotného autora, neboť vykazují nápadnou shodu s rukopisem Winklerových řádových slibů.[7] Můžeme se tedy domnívat, že svůj koncept hry nechal učitel přepsat například někým ze studentů a sám posléze čistopis opravil. Tištěná synopse se k této hře nechovala. Její text lze ovšem rekonstruovat z úvodů, které na začátku každé scény shrnují její obsah. Stejně jako ve hře *Angelus ad aras* na sebe tato shrnutí textově navazují, a proto po rozdělení do textu hry mohou jejich formulace působit zkratkovitě.[8]

Struktura: Svým rozsahem (549 veršů) je tato hra spíše kratší, ale strukturou se neliší od většiny jezuitských školských dramat (*argumentum*, předehra, 15 scén). V úvodním argumentu předkládá autor námět hry a jako svůj zdroj cituje legendu B. Balbína ve znění uvedeném u bollandistů.[9] Na Balbínův text autor naráží v mnoha aluzích a cituje ho nejen ve většině prozaických úvodů k jednotlivým scénám, ale i ve vlastním veršovém textu.[10] Hru zahajuje předehra (*prolusio*), dochovaná – jako u většiny her – pouze ve stručném shrnutí. Tvoří ji alegorický obraz, ve kterém Víra pevným štítem odolává všem útokům kruté Tyranie. Vlastní hra se člení do 15 scén

---

1 K autorovi podrobněji viz. s. 580–582.

2 Srov. Zemek: *Dějiny, Kniha o Redutě*, s. 140.

3 NA ČR, JS, sign. IIIo-446, kart. 175, f. 56r–66v.

4 Např. *ig nescit* > *ignescit*, *senne* > *serene*, *vatat* > *vacat*, *qvis* > *ovis*, *sic* > *sed*, *vultus* > *vulnus*, *suo* > *scio*, *saepius* > *sapias*.

5 První verš hry začíná zřejmě přesahem z konce prologu *Etiam catastas*, jehož plný text je ovšem v čistopise nahrazen jen celkovým shrnutím. V 10. scéně je první verš (385b) připojen za prozaický úvod scény.

6 Rukou základního textu jsou uvedeny pouze dva názvy postav, *Joanna* a *Pietas*, obě ve zkratce (*Joan.*, v. 1; *Pi.*, v. 159).

7 ARSI, sign. Germ. 44/II, f. 644r, 645r; zkrácené znění též *Liber votorum tam solemnium, quam simplicium*, NK ČR, sign. XXIII C 110/2, p. 40.

8 Srov. úvody ke 2., 5., 9. a 14. scéně.

9 Balbinus: *Acta Sanctorum*.

10 Viz pozn. k v. 216, 239, 241, 249, 252, 298, 303, 470.

(*inductiones*), ve kterých se střídají delší monology hlavních postav (Johany, resp. Zbožnosti, Jana a Václava) s živými dialogy (z protagonistů spolu hovoří vždy pouze dva). Některé monology zabírají celou scénu,[11] jejich délka se pohybuje kolem 25 veršů a jsou ve hře poměrně rovnoměrně rozmístěny. Častěji začíná scéna úvodním monologem a následuje dějovější dialogická část,[12] takové scény mívají kolem 50 až 70 veršů. Nejživěji působí 5. scéna, která začíná rychlým, úsměvným dialogem kuchaře a kuchtíků. Vtipná vsuvka snad měla přinést určité odlehčení a zpestření ve vážně laděném příběhu, v němž následuje dramatický výstup krále Václava s Janem. Symetrickou výstavbu zdůrazňuje dějový zlom v prostřední, 8. scéně, která je zároveň nejkratší (14 veršů): zmučeného Jana utěšuje anděl a předpovídá jeho blížící se mučednickou smrt i nebeskou slávu. Závěrečný epilog není v textu hry uveden, pravděpodobně však končila obvyklým výstupem sboru, jak napovídá druhá část posledního verše (*Caelitum plaudat Chorus*).

Postavy: Ve hře *Divus Joannes Martyr* vystupuje nezvykle nízký počet postav a většina z nich má v příběhu pouze okrajové role. Autor hru rozepsal pro přibližně deset herců, což navozuje otázku, zda měli ve hře vystupovat jen ti nejlepší studenti, nebo učitel počítal s alternací, aby si alespoň při nácviku zkusilo zahrát více chlapců.[13]

Tři protagonisté mají jasně daný charakter a ten se v průběhu děje nevyvíjí. Jan Nepomucký zde vystupuje jako zbožný kněz a ctitel Boha, který neoblomně chrání pečeť zpovědního tajemství před králem Václavem. Nenechá se zviklat sliby ani výhrůžkami, raději podstupuje mučení a nakonec i smrt. Václav je vykreslen jako typická postava tyrana: je zuřivý, krutý a bezcitný, jeho vláda přináší záhubu celé zemi.[14] Upřednostňuje osobní prospěch a přání před zájmy království, „vrší zločin na zločin“[15] a opovažuje se toho, co zakazují nebesa. Nedokáže ovládnout svou nezkrotnou povahu a snaží se vyzvědět zpověď své manželky i za cenu Janova života. Poměrně neobvyklé je zasazení královny Johany do děje. Mluvící ženské postavy totiž v jezuitských školských hrách běžně nevystupovaly. Zbožná královna kritizuje královu krutost i způsob jeho vlády a vystupuje jako oběť tyranova běsnění, kterému nemůže zabránit. Proto se rozhodne uzavřít před světem a útěchu nachází v rozjímání

[11] Např. monology v 1., 6., 9. a 14. scéně.

[12] Viz 2., 3., 4., 10. a 12. scéna.

[13] Počet žáků v gramatikální třídě J. Winklera v Uherském Hradišti se v této době pohyboval okolo 25, což je méně než polovina oproti počtu rudimentistů ve třídě A. Machka (v Praze na Novém Městě) ve stejném roce (přibližně 65 žáků), v jehož hře *Angelus ad aras* také vystupuje daleko více postav. Údaje jsou odvozeny z výročních zpráv, které uvádějí celkový počet studentů na těchto gymnáziích. Srov. pro Uherské Hradiště: LA 1728, 1729, 1730, ÖNB, sign. Cod. 11 974, f. 171v, 405r, 504r; pro Nové Město pražské: LA 1728, 1729, 1730, ÖNB, sign. Cod. 11 974, f. 172r, 429v, 503v.

[14] Pro postavu tyranského vladaře, zmítaného nezkrotnými vášněmi, se Winkler zřejmě inspiroval v Senekových dramatech. Příznačné je už umístění výrazu *furor* do 1. verše (*Qvis rotat mundum furor?*) a jeho časté opakování, stejně jako výrazů *ira, horror, pavor, dolor* apod. O hněvu v Senekových tragédiích jako vzoru pro jezuitské dramatiky viz Pauerová, E.: Senekovo pojetí hněvu v díle jezuitského dramatika Karla Kolčavy. *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 4*, 2014, č. 1, s. 31–39.

[15] *Furorne Regem traxit in rabiem, scelus / Qvod cumulet effrons scelere*? (v. 105–106).

o Bohu, k němuž si za důvěrníka a zpovědníka vybírá právě Jana. Originální je provázání historické postavy královny s alegorickou Zbožností (*Pietas*), což autor ohlašuje už v argumentu.[16] Proměna Johany v *Pietas* nastane uprostřed dialogu s králem Václavem (3. scéna, v. 159). Královna se zhrozí královy žádosti, aby mu prozradila obsah své zpovědi, odmítá cokoliv sdělit a odchází do ústraní. Od svého dalšího výstupu v 6. scéně už se objevuje pouze jako *Pietas*, do děje dále nezasahuje a jen ho komentuje.

Jako vedlejší postavy vystupují dvořané, páže, kuchaři a pomocníci. Detailněji je díky vnitřnímu rozpolcení vykreslen pouze dvořan Phidalbertus, který přichází pozvat Jana na královu hostinu. Cestou přemýšlí nad Václavovými záměry a obává se skutků, které budou následovat.[17] Zabránit jim však kvůli strachu nedokáže, a tak jen bezmocně plní králův rozkaz. Zvláštní postavou, jakýmsi zásahem z nebe, je pak již zmiňovaný anděl v 8. scéně. Jeho výstup přináší Janovi útěchu, povzbuzuje ho k vytrvalosti, která mu získá na nebesích nesmrtelnou slávu. Posílen jeho slovy dokáže Jan ve druhé části hry odolat Václavovu stupňujícímu se nátlaku i mučení a v závěru ochotně přijímá krutou smrt.

Děj: Královna je zděšena stavem království a tyranskou vládou krále Václava, rozhodne se proto uchýlit do svých komnat a obrátit se k Bohu. K tomu jí má dopomoci Jan, kterému se chce vyzpovídat. Žárlivý Václav je stravován vnitřním žárem a touží dozvědět se obsah královniny zpovědi. Nejprve ho zkouší vyzvědět přímo od Johany, když neuspěje, rozkáže uspořádat hostinu, na kterou pozve také Jana. Po hostině posílá celý dvůr pryč a poté se bezvýsledně snaží přimět Jana, aby mu prozradil Johaniny hříchy. V dalších scénách se střídá dialog Václava s Janem a monology Johany, resp. Zbožnosti, která se hrozí králových činů a snaží se ho od chystaného zločinu odvrátit. Mezi tyto výstupy je vsunuta andělská útěcha, která má Jana povzbudit a ulehčit mu utrpení. Následuje monolog, v němž Jan, naplněn prorockým duchem, oplakává budoucí poměry v Čechách. Jeho slova vyznívají jako modlitba za vlast a za odvrácení blížící se bouře. Václavův nátlak se stupňuje, král přistupuje k mučení a nakonec nechá Jana usmrtit. Zbožnost pak volá bohyni pomsty Nemesis k odplatě a staví do protikladu královu krutost, za kterou ho čekají pekelná muka, a Janovu nevinnost, kterou oslaví samo nebe. V duchu dobových dramatických pravidel se vlastní smrt na scéně nepředvádí – pouze Zbožnost na konci svého monologu zmiňuje, že byl Jan spoután a utopen ve Vltavě. Totéž uvádí ještě shrnutí poslední scény, v níž hra vrcholí všeobecným nářkem nad Janovou tragickou smrtí a nešťastným osudem Čech. V závěru se Jan dává světu za vzor, protože ačkoliv si mohl zachovat život, raději zůstal věrný Bohu i své víře a zemřel. Celý děj se odehrává především v prostředí královského dvora (v komnatách královny, v hodovní síni, v kuchyni, ve vězení), žádné scénické poznámky nebo textové odkazy však konkrétní prostor blíže neurčují ani nepopisují. Pouze dvě scény se odehrávají v exteriéru: ve

[16] *D. Joannes Nepomucenus subinde ab Joanna (Pietatem substituimus) conscientiae electus arbiter.*

[17] Václava charakterizuje velmi negativně: *Rex iste; qvid Rex dico? Czechiae latro, / Ferox tyrannus crimen infestum et gravem / Tentat minam, posthabet enim animae suae, / Amens, salutem!* (v. 185–188).

4. scéně jde dvořan Phidalbertus pozvat Jana na hostinu a náhodou ho po cestě potkává, v poslední scéně naříkají pražští měšťané nad Janovou smrtí.

Děj hry věrně kopíruje příslušnou část Balbínovy legendy. Liší se pouze ve dvou drobnostech. U Winklera dochází k prvnímu setkání Václava s Janem na hostině, a když kněz odmítne prozradit královninu zpověď, je uvězněn. V původním příběhu je Jan poprvé zajat za to, že vyčítá králi kruté potrestání kuchaře, který nedopekl maso na hostinu. Zmínku o tom, že Václav nechal kuchaře napíchnout na rožeň, však autor do své hry zakomponoval, a to do závěru původně veselého výstupu kuchařů a kuchtíků. Snad tím chtěl naznačit výrazný přechod k dramatičtěji pojatému výstupu. Druhou odlišností je, že Winkler z příběhu vypustil Janovu pouť do Staré Boleslavi, kde s vědomím blížícího se konce prosí Pannu Marii, aby ho posílila v okamžiku mučednické smrti.[18] Tento motiv a vůbec akcentace Janovy hluboké mariánské zbožnosti se z děje hry zcela vytrácí.

Jazyk a styl: Autor užívá jazyk a styl obvyklý pro texty tohoto žánru i období. Vedle klasických hláskových podob se vyskytují i archaické varianty (*lubet*) nebo archaická slova (*aeviternus*), neklasické podoby (*author, charus, isthic*), změny deklinací u substantiv (*volupta*), neklasické tvary koncovek (*ipsus*), změny slovesných rodů (*plecto*), nově odvozená slova (*ultimate, molesto*), složeniny (*sanqvisuga, satago, malefaustus*) a odvozeniny pomocí předpon (*exaspero, percontor*), které často zdůrazňují větší míru vlastnosti nebo činnosti (*perduellis, perurgo, perosus*). V textu nalezneme slova přejatá z řečtiny (*naulum, abyssus, artocreas*), výrazy neklasické nebo takové, u nichž došlo k posunu významu (*naevus* – „hřích", *patrinus* – „kmotr", *pugil* – „Kristův bojovník", *scopus* – „cíl"), neobvyklá spojení (*ex asse*) apod.

Obvyklým stylistickým ozvláštněním je používání četných jmen z antické mytologie, velmi často souvisejících s podsvětím (peklem), jako např. Tartar, Styx, Charón, Hekaté, Orcus, Erebos, Avernus, příp. zosobňujících bohyně hněvu, pomsty, odplaty (Fúrie, Megaira, Eumenida, Nemesis) nebo naopak bohyně spravedlnosti (Themis, Astraia).[19] Jejich výskyt je soustředěn zejména na pasáže popisující pekelná muka, která na tyranského krále za jeho skutky čekají, nebo jimiž naopak Václav vyhrožuje Janovi.

Emocionální napětí a zjitřený duševní stav hlavních hrdinů vyjadřují častá zvolání a apostrofy (*O Imperator!, Benignitas Dei!, O magnus favor!, O tetrum chaos!, O pudor!, O Czechia!, O patria dulcis!, O casum atrocem!, O munde fallax!*). Vysoká míra expresivity, leckdy doprovázená hanlivými výrazy, se projevuje zejména ve Václavových replikách (*Palmare monstrum!, O contumacem!, O perduelle!, O dirum caput!*). Jeho chování naopak příkře odsuzují výkřiky královny, resp. Zbožnosti, a Jana (*O Caesaris praegrande facinus!, O nefas!, O Regis impietas!, O Imperator barbarus!, O absit scelus!*). Děj zrychlují i neslovesné věty, např. *Qvo te pedes, / Chare Phidalberte?* (v. 193–194), *Rex mensae hospitem / Te hodie* (v. 195–196).

[18] Autor tuto epizodu nahrazuje výstupem s andělem.

[19] Ortografickou zvláštností rukopisu je převažující užití minuskulí u těchto proprií.

Ze stylistických figur se v textu nacházejí běžné i nápadité aliterace (*rubenti rore, Imperator impius*), amplifikace (*mille millies*), paronomasie či *figura etymologica* (*animae meae minime tamen, Imperator imperat, indomitam doma, juste Judex*). Didaktickým cílům zřejmě sloužilo systematické užívání synonym (*vereor*, *metuis, minis terroribusqve*) nebo dokonce jejich souvislých řad, které někdy přecházejí v klimax, např. *Ure, perime* (v. 321), *disseca, lania, feri!* (v. 325), *Urge, fatiga, punge* (v. 448). Poetickou stránku doplňují obvyklé básnické prostředky, jako obrazná a opisná pojmenování, metafory, hyperboly, přirovnání, protiklady apod.[20]

Volba podobných obratů vytváří paralelu mezi rozhovorem Johany s Václavem na téma královniny zpovědi ve 3. scéně[21] a dialogu krále a Jana v 5. scéně.[22] Obdobně i na jiných místech textu opakuje autor některé výrazy, např. *sapere* (*In tempore sapiat*, v. 99; *Caesar, nisi sapias*, v. 298; *Mysta fors tortus modo / Sapiet*, v. 346–347; *Joannes, vive, num tandem sapis?* v. 413), tvoří podobné obraty, kupř. *Mille millies feram / Neces* (v. 302–303), *Mille millies neces, / Dixi, cruentas sufferam* (v. 332–333), *Gravia posthac sufferes / Tormenta* (v. 356–357), nebo používá stejná slova v různých spojeních (*dignus rogo*, *niger rogus*, *rogus inferni*). Některé scény jsou rámovány podobnými formulacemi v prvních a posledních verších (11. scéna: *Exulat, / Ut video, Pietas – Pietas qvod exulet, valeat autem scelus*;[23] 12. scéna: *Deniqve secretum pandere mihi non licet – Secreta pandere non libet, minime licet*[24]).

Ne všechny obraty jsou však dílem Winklerovy vlastní invence. Inspiraci totiž čerpal ve hře *Theoctistus*, sepsané anglickým jezuitou Josephem Simonem (1593–1671). Drama bylo poprvé provozované roku 1624 v jezuitské koleji v St. Omers, posléze zřejmě v upravené podobě v roce 1654 v římském *Collegium Romanum*.[25] Tiskem vyšla hra dokonce několikrát, jednou samostatně (Lutych 1653), čtyřikrát v souboru Simonovy tvorby *Tragoediae quinque*.[26] Proto mohl mít některé z vydání Winkler k dispozici.[27] Námětově toto historické drama s nepomucenskou hrou po-

---

[20] *Qvaeso regalem sinum / Qvis turbo variat?* v. 149–150; *Ruet Avernalis draco*, v. 275; *Non licet / Pandere! – Joannem vero sqvallidis libet / Premere catastis*, v. 338–340; *Adeste tygres, aliqvid hinc dirae fluat / Feritatis in me!* v. 343–344; *Qvidqvid adamantem frangere attentas, nihil / Unqvam obtinebis*, v. 469–470; *Vult Imperator. – Prohibet hoc autem Deus*, v. 242.

[21] *Absit, non decet, sed qvoqve pudet / Narare naevos; non decet. – Caesar jubet; prohibet id totum pudor*, v. 159–164.

[22] *Absit hic procul tuus jocus; non licet pandere; non licet, vetat Deus!; Rex, non licet. – Nobis placet; Deus videt / Et conscientia prohibet. O absit scelus!; dixi, haud licet*, v. 240–274.

[23] V. 428–429, v. 446.

[24] V. 447, v. 467.

[25] *Theoctistus sive Constans in aula Virtus. Tragoedia. Romae sub ferias Bacchanales anni 1654 a Nobilissima juventute Italica Seminarii Romani saepius cum plausu data.* O hře více viz Zeidler: *Geschichte der Jesuitenkomödie* a elektronicky zpracovaná edice Sutton, D. F. (ed.): *Joseph Simon, Theoctistus (1654)*, díky níž se nám textové shody podařilo nalézt – viz http://www.philological.bham.ac.uk/theo/ (cit. 10.1.2015). Z této edice také citujeme odkazy pro srovnání, dále jen *Theoctistus*.

[26] Simon, J.: Theoctistus sive Constans in aula Virtus. Tragoedia. Romae sub ferias Bacchanales anni 1654 a Nobilissima juventute Italica Seminarii Romani saepius cum plausu data. In: *Tragoediae quinque.* Leodii 1656, 1657, Coloniae Agrippinae 1680, 1697.

[27] Dodnes se u nás dochovalo nejméně pět exemplářů. Strahovská knihovna chová vydání z roku 1656, které původně pochází z Křižovnické knihovny (vlastnický přípisek *Ordinis Crucig. cum rub. stella Pragae 1672*). Nejrozšířenější je vydání z roku 1680 (NK ČR, sign. 9 J 18; MZK HF, sign. ST1-0137.812; Jihočeská

chopitelně nijak nesouvisí, odehrává se na dvoře byzantského císaře Michaela III. v 9. století a tématem jsou dvorské intriky. Právě dvorské prostředí, zdůrazněné už v druhé části názvu (*Constans in aula Virtus*), však mohlo být důvodem, proč si Winkler text vybral. V obou hrách můžeme nalézt i podobnosti dějové. Theoctistus, ctný a bezúhonný muž (*vir integerrimis moribus summaque constantia*), je opatrovníkem nezletilého císaře Michaela, za něhož má vládnout jeho matka Theodora. Spor o vládu a pletichy dvořanů proti Theoctistovi, který odsuzuje Michaelův nevázaný život a mladé oblíbence, nakonec vyústí ve spiknutí, v němž má být Theoctistus s císařovým souhlasem zabit a matka odklizena do kláštera. Theoctistus se o úkladech předem dozví a má možnost uprchnout, ale odmítá ji a raději podstupuje smrt.

Winkler z textu hry přejal kratší či delší úseky – slovní spojení, věty i celé pasáže.[28] Vytvořil tak na úrovni textového i dějového zpracování určitou paralelu mezi byzantským císařským a Václavovým královským dvorem. Zajímavé je, že vycházel především z 1. a 2. aktu Simonovy rozsáhlé hry, čítající 2877 veršů. Na základě srovnání s původním textem jsme také mohli učinit některé emendace písařských chyb (*basilici* > *basilisci, praecipiet* > *praeripiet* apod.).

Veršová stavba: Hra je napsána jambickým trimetrem s běžnými licencemi. Méně obvyklé je časté umístění předělů mezi scénami doprostřed verše. Neúplný verš na začátku nové scény je ve své první části doplněn metrickým schématem posledního verše předchozí scény.[29] Jeho doplnění do textu může napovídat, že dodržení veršového rozměru věnovali autoři značnou pozornost. V některých verších vzniká vnitřní, obvykle gramatický rým: *Rex, non licet. – Nobis placet* (v. 252); *Ite, ite, pernix turba, sat morae est datum, / Repetite notum carceris limen* (v. 486–467).

Volba námětu pro hru *Divus Joannes Martyr* vyplynula z historických okolností: vznikla v roce 1729, uvedena byla už v březnu (tedy dříve, než bylo obvyklé), jen několik dní po kanonizaci Jana Nepomuckého. Legendu známou z Balbínova zpracování převádí autor do podoby dramatického příběhu bez složitějších alegorií a doplněných epizod. Přímá návaznost na Balbínův text je patrná na rovině příběhu i jazyka (přímé citace, aluze). Děj se redukuje na konflikt mezi tyranem a knězem, akcentován je motiv zpovědního tajemství. Proti sobě stojí zbožnost, a to jak Janova, tak královny Johany (která se dokonce v průběhu děje promění v alegorickou posta-

---

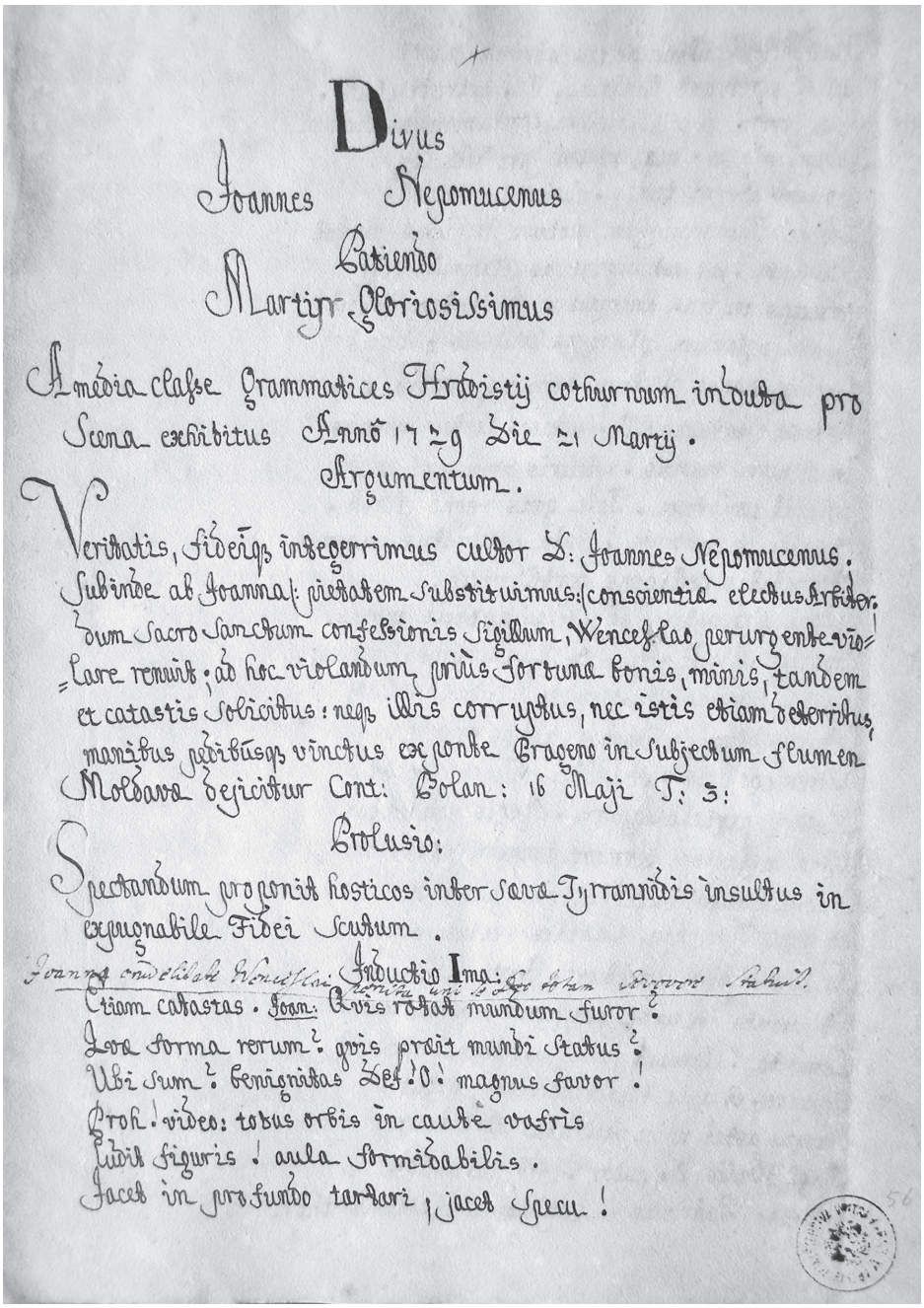
vědecká knihovna, Zlatá Koruna, sign. PR 995) – jeden z těchto tisků pochází z knihovny pražské novoměstské jezuitské koleje (vlastnický přípisek *Collegii Soc. Jesu Pragae ad S. Ignatium 1691*). Poslední exemplář je z roku 1697 (VKOL, sign. 25.011).

[28] Často se jedná o výkřiky typu *O dirum caput, O mundi lues, O nefas, Pudor, Ferale monstrum*, ale i spojení několika veršů – např. *Theoctistus*, v. 924–926: *In oculos pluat / Gutta basilisci lapsa luminibus. Diem / Eripiat hosti noctis aeternae mora*; srov. *Divus Joannes Martyr*, v. 298–302: *In oculos jam fluit / Gutta basilisci lapsa luminibus. Diem / Praeripiet ergo noctis aeternae mora / Tibi, Joannes, nisi modo secretum mihi / Ex asse pandas.* Dále kupř. *Theoctistus*, v. 1166–1167: *An Medusaeo riget / Horrore vultus? Scire, si liceat, libet*; srov. *Divus Joannes Martyr*, v. 279–280: *Video, Imperatoris Medusaeo riget / Horrore vultus. Caesar, irarum est satis!*, příp. *Theoctistus*, v. 306: *Frater, irarum est satis*. Podobně *Theoctistus*, v. 506: *Crudele coelum! Quo iacet corpus loco?*; srov. *Divus Joannes Martyr*, v. 526: *Immane facinus! – Qvo jacet corpus loco?*

[29] Viz začátek 4., 7., 8., 9., 10. a 13. scény. V 10. scéně je toto schéma vepsané jinou rukou pod chybně připojený první verš této scény za její prozaický úvod.

vu Zbožnosti), a bezbožnost a krutost Václavova, v jehož postavě je oproti legendistické předloze zvýrazněna ničivá role vášní podle vzoru senekovských tyranů. Od Balbína hra přejímá i vlastenecký motiv země trpící pod vládou tyranského krále. S tématem vášní souvisí i značná expresivita textu, zejména v popisech králova běsnění. Hlavní poučení pro studenty, plynoucí z legendy i ze hry, je explicitně vysloveno v závěru poslední scény: *Discat hodie mundus in / Joanne sapere, qvi scelere vitam suam / Redimere potuit; at Deo potius mori / Voluit amicus, qvam sacrilegus vivere, / Fidem perosus.*[30]

[30] V. 545–549: *Ať se dnes svět poučí a pozná pravdu na příkladu Janově, který mohl vykoupit svůj život zločinem; chtěl však raději zemřít pro Boha jako přítel, než žít jako bezbožník a zanevřít na víru.*

Divus
Joannes Nepomucenus
Patiendo
Martyr Gloriosissimus

A media classe Grammatices Hradistij cothurnum indouta pro Scena exhibitus Anno 1729 Die 21 Martij.

Argumentum.

Veritatis, fideiq; integerrimus cultor D: Joannes Nepomucenus. Subinde ab Joanna: jactatem substituimus: (conscientia electus Arbiter. Dum Sacro Sanctum confessionis Sigillum, Wenceslao perjurg enthe vio= lare renuit; ad hoc violandum prius fortuna bonis, minis, tandem et catastis solicitus: neq; illis corruptus, nec istis etiam deterritus, manibus pedibusq; vinctus ex ponte Pragens in Subjectum flumen Molbava dejicitur Cont: Bolan: 16 Maji T: 3:

Prologus:

Spectandum progredit hosticos inter seva Tyrannidis insultus in expugnabile Fidei scutum.

Joanna conclabe Benedicti: Inductio Ima: [illegible]

Etiam catastas. Joan: Quis rotat mundum furor?
Ista forma rerum? quis prout mundi status?
Ubi sum? benignitas Dei! O! magnus favor!
Proh! video: totus orbis in cauta vafris
Subit figuris! aula formidabilis.
Jacet in profundo tartari, jacet Specu!

Titulní list rukopisu hry J. Winklera *Divus Joannes Martyr*, kde lze rozeznat základní ruku studentského opisovače a vpisky či opravy provedené autorem hry.

[56r]

Divus Joannes Nepomucenus patiendo Martyr gloriosissimus

A media classe grammatices Hradistii cothurnum induta pro scena exhibitus anno 1729, die 21. Martii

Argumentum

Veritatis fideiqve integerrimus cultor D. Joannes Nepomucenus subinde ab Joanna (Pietatem substituimus) conscientiae electus arbiter; dum sacrosanctum confessionis sigillum Wenceslao perurgente violare renuit, ad hoc violandum prius fortunae bonis, minis, tandem et catastis solicitus. Neqve illis corruptus, nec istis etiam deterritus, manibus pedibusqve vinctus, ex ponte Prageno in subjectum flumen Moldavae dejicitur. Continuatores Bollandi, 16. Maji, t. 3.[a]

Prolusio

Spectandum proponit hosticos inter saevae Tyrannidis insultus inexpugnabile Fidei scutum.

Inductio I.

Joanna crudelitate Wenceslai porrita uni se Deo totam devovere statuit.[b]

Joanna: Qvis[c] rotat mundum furor?
Qvae forma rerum? Qvis praeit mundi status?
Ubi sum? Benignitas Dei! O magnus favor!
Proh! Video, totus orbis incaute vafris

Inductio I. Joanna crudelitate Wenceslai porrita uni se Deo totam devovere statuit.] *add. m2*.
1 *in initio om.* Etiam catastas.

[a] Balbinus: *Acta Sanctorum*.

[b] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 670: *Regina, Wenceslai quotidianis sceleribus offensa, cum nullum amplius ex rebus humanis solatium caperet neque per mariti suspiciosos oculos capere posset, crudelitatem ejus perhorrescens (maxime quod etiam mensam dapesque regias, caedibus procerum et sanguine respergere pro deliciis et bellariis habebat), quod tutissimum videbatur, omnem mundi amorem abjicere unique se Deo totam (quantum vita conjugalis sineret) donare constituit.*

[c] Na začátek prvního verše vloženo spojení *Etiam catastas* („dokonce i mučidla"), které významově do královnina monologu nepatří, avšak metricky by bez něj byl první verš neúplný. Zřejmě jde o poslední verš předehry, jejíž kompletní znění nebylo do textu hry začleněno.

Svatý Jan Nepomucký svým utrpením nejslavnější mučedník

Na scénu uvedený prostřední gramatikou obutou do kothurnů[1] v Uherském Hradišti dne 21. března roku 1729

Námět

Protože byl svatý Jan Nepomucký neochvějným ctitelem pravdy a víry, vybrala si jej Johana (za niž dosazujeme Zbožnost) za soudce svého svědomí. Když navzdory všemožnému nátlaku krále Václava odmítl porušit posvátnou pečeť zpovědního tajemství, byl k jeho vyzrazení vybízen nejprve odměnami a hrozbami, a nakonec i mučidly. Nenechal se tím však ani zkazit, ani zastrašit, a proto byl se spoutanýma rukama i nohama svržen z pražského mostu do dole plynoucí řeky Vltavy. Bollandovi pokračovatelé,[2] *16. května, 3. svazek.*

Předehra

Předvádí divákům nepřemožitelný štít Víry uprostřed nepřátelských útoků kruté Tyranie.

1. scéna

Johana, zdrcená Václavovou krutostí, se rozhodla zcela zaslíbit jedinému Bohu.

Johana: Jaké šílenství to hýbe světem?
Jaké poměry, jaký stav věcí to nastává?
Kde to jsem? Pro smilování Boží a jeho velkou přízeň!
Běda! Vidím, jak si celý svět neopatrně zahrává

[1] Lat. *cothurnus, i, m.* – kothurn, střevíc herců tragédií, jeden ze symbolů antického divadla.

[2] Tj. G. Henschenius a D. Papebrochius, editoři souboru *Acta Sanctorum*, ve kterém poprvé vyšla Balbínova legenda o sv. Janu Nepomuckém, viz kap. Jan Nepomucký – legendistická tradice a kult, pozn. 17, s. 26.

Ludit figuris! Aula formidabilis
Jacet in profundo Tartari, jacet specu!
[56v] Hic horror, illinc noctis aeternae pavor
Aulae pererrant limina. O tetrum chaos!
Rex probra qvaerit, scelere contaminans libram
Judex iniqvus; neqve reum pro se loqvi
Patitur. Averni turbo! Furiarum nepos!
Siccine tyranni jam notum impietas probat
Piaculum? Est, est dignus is flamma, rogo
Praeceps in iras animus. En totam expedit
Domum nefandam flamma crudelis, Ducis
Regisqve magna plectere deinceps probra,
Astraea statuens. O nefas! Lentas nimis
In funera manus![d] Sceleris immensi ream
Dolebit umbram. Tale qvis regno ferat
Praeesse monstrum? Fata subditus ingemes,
Aeternitatis colligens certe vices.
Regni Procrustes! Ah! Tuae potius modo
Prospice saluti, si Deum, lacrymas, preces,
Si jura temnas; justus est Vindex Deus,
Laturus olim in impios paenas graves.
Aliter ego dein, qvamdiu Numen vocat,
Discam periclo sapere. Regis non vacat
Ultra nefandum cernere imperii probrum,
Cruore sanqvisuga regni pascitur.
Et hunc tyrannus, Caelites testes voco,
Adhuc sitire dicitur. Qvos, eheu,
Et qvanta in urbe pauperes nostri ferunt
Lamenta? Clamant jura, justitiam invocant
Proceres, et aula misericordiam negat.
Severus astat ubiqve vindictae arbiter.
Regi fidelis, o pudor, fit carnifex
Socius, patrinus! Conjugum clamant thori
[57r] Milleqve precantur, mille qvin pariter neces
Ignesqve Averni devovet totus suo
Populus tyranno. Non decet sanqvine manus
Maculare proprias. Caelitum imploro
Opem, placebit jam mihi soli dein

22 Procrustes] Procustes *DJM*.
29 sanqvisuga] sanqvi suga *DJM*.

[d] Cf. *Theoctistus*, v. 194–196: *O nefas! / Frater, quis iste caedis accitae furor? / Quis destinatam funeri avertit manum?*

se záludnými postavami! Strašlivý královský dvůr
leží v nejhlubším pekle,[3] leží v propasti!
Zde strach, tam děs věčné noci obchází
kolem bran paláce. Ach ta hrozná prázdnota!
Král vyhledává ohavnosti a váhy poskvrňuje zločinem
coby nespravedlivý soudce; a nestrpí ani, aby obviněný
mluvil na svou obhajobu. Je to pekelný[4] rozvraceč,
potomek Fúrií! Potvrzuje tím snad bezbožný tyran
své už tak nechvalně známé hříchy? Jeho popudlivá duše
si zaslouží plamen a hranici. Hle, celý bezbožný palác
už stravuje nemilosrdný plamen, protože Spravedlnost[5]
se nakonec rozhodla potrestat ohavná provinění
vůdce a vládce. Ach jaká hanebnost, jaká náchylnost
rukou k vraždění! Bude v bolestech trpět duše,
jež se provinila tak hroznými zločiny. Kdo by snesl,
aby vládcem království byla taková stvůra? Až ty
podroben budeš sténat nad osudem, beze vší
pochyby sklidíš věčnou odplatu. Mordýři[6]
království! Ach! Starej se teď hlavně o svou spásu,
když už pohrdáš Bohem, slzami, prosbami i právem.
Bůh je spravedlivý soudce a bezbožným jednou udělí
přísné tresty. Já ale, v odpověď na Boží volání,
si z nebezpečí vezmu poučení. Nelze se už více
dívat na královy bezbožné zločiny, jež svou vládou
páchá a jako pijavice se krmí krví království.
A ten tyran (nebesa si beru za svědky)
po ní prý stále ještě žízní! Kolik nářků, běda,
a jakých zní z úst našich chudých ve městě!
Šlechtici volají po právu, vzývají spravedlnost,
a dvůr jim odpírá milosrdenství.
Přísně trestající soudce je všudypřítomný.
Pro krále, ó jaká hanba, se stává kat věrným
druhem a kmotrem! Tisíce svazků manželských
křičí a modlí se, a i všechen lid proklíná
tisícerou smrtí a pekelnými ohni
svého tyrana. Nesluší se poskvrnit si krví
vlastní ruce. Snažně prosím nebesa
o pomoc, abych již brzy z vůle Boží

[3] Lat. *Tartarus, i, m.* – část podsvětí, kde trpěli hříšníci, přeneseně „peklo".

[4] Lat. *Avernus, i, m.* – Avernské jezero, ze kterého vystupovaly sirné výpary, proto bylo považováno za vstup do podsvětí; zde metonymicky „podsvětí".

[5] Lat. *Astraea, ae, f.* – Astraia, bohyně spravedlnosti, zde v obecném významu „spravedlnost".

[6] Lat. *Procrustes, ae, m.* – zločinec, který přepadené kladl na lože a podle něj jim údy buď osekával, nebo natahoval; zde v obecném významu „mordýř, zločinec".

Vacare viro Numini et aulae procul
A scelere, fastu ac turbine, affectu integro
Uni sacratum ducere imperium Polo.

Inductio II.

Unde[e] *D. Joannes Nepomucenus vitae Magister et a secretis conscientiae arbiter ejusdem deligitur.*[f]

[Joanna]:[g] Joanna, tandem consulas semel, tuae
Oportet animae; tempus est, limen subi,
Documenta sacra, et qvidqvid e Caelo venit,
Haustura. Sed qvis conscientiam reget
Arbiter, ut absqve devio incedam via
Plana salutis? Qvis sacrum judex mihi
Erit ad tribunal? Qvisqvis ille sit, dolens
Carmen Davidis occinam, cunctos mei
Pandam reatus cordis. At vices tamen
Dei aget Joannes, conscientiae meae
Rector futurus. Ergo sit ocyus, precor!
Adesseqve aveo conscientiae arbitrum
Ipsum Joannem, ad saniora qvi excitet
Vitareqve mala doceat. Arrodit meas
Noctu diuqve carnifex saevus fibras,
Ubi malorum conscia meorum fero
Peccantis onus; at pondus excutio. Huc ades,
Theotime? Qvid, nemo paret? Heus, Theotime, ubi es?
[57v] Theotime?

Theotimus: Praesto nutibus sistor tuis
Theotimus, an qvid imperas? Promptus tua
Imperia famulus exeqvor.
Joanna: Id unum placet
Statuoqve, nostrae conscientiae arbiter
Adsit Joannes.
Theotimus: Qvod jubes, ago.

62 at] a.. *DJM*, *corr. m2*.
63 Theotime] Thotime *DJM*.
64 Theotimus] Th. *add. m2*; *nomina omnium personarum – exceptis Joanna (v. 1) et Pietate (v. 159) – add. m2*.

[e] Navazuje na úvod k 1. scéně.
[f] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 670: *Itaque Imperatrix, Joanna nomine, Alberti Bavariae Ducis et Hollandiae Comitis filia, matrona candore animi, morum innocentia, pietate ac ceteris Reginarum virtutibus spectatissima, quae B. Joannis sacra dictione mirum in modum tenebatur et validissime ad omnem virtutem incitari se sentiebat, hunc sibi conscientiae suae arbitrum, hunc vitae magistrum, hunc patrem delegit.*
[g] Název postavy doplněn podle kontextu – pokračuje monolog královny z první scény.

mohla pobývat sama bez muže, daleko od zločinu,
zpupnosti a zmatků královského dvora a celým
srdcem žít v říši zasvěcené jedinému Bohu.

2. SCÉNA

Proto si Johana vybírá svatého Jana Nepomuckého za učitele života a soudce tajemství svého svědomí.

Johana: Musíš se, Johano, už konečně postarat
o svou duši; je čas, překroč práh,
aby ses napojila Písmem svatým a vším,
co přichází z nebes. Ale kdo jako soudce
povede mé svědomí, abych se nikdy neodchýlila
z přímé cesty ke spáse? Kdo bude mým soudcem
u svaté zpovědi? Ať jím bude kdokoli, budu
v bolesti zpívat píseň Davidovu[7] a odhalím
všechny viny svého srdce. Je tu však Jan,
který Boha zastoupí, on bude soudcem mého
svědomí. Prosím, kéž se tak stane co nejdříve!
Nedočkavě toužím po tom, aby jako můj zpovědník
přišel sám Jan, aby mě povzbudil k čistším činům
a poučil, jak se vyhnout zlému. Krutý trýznitel
hlodá ve dne v noci v mém nitru, v němž si,
vědoma svých zlých skutků, nesu břímě
hříšnice; avšak tu tíhu setřesu. Jsi tu, Theotime?[8]
Co to, nikdo neposlouchá? Hej, Theotime, kde jsi?
Theotime?

Theotimus: Theotimus je ihned k službám a čeká
na tvé pokyny. Co přikazuješ? Já, sluha, tvé
rozkazy pohotově vykonám.

Johana: Jen jediné chci
a stanovuji: aby sem přišel Jan jako můj
zpovědník.

Theotimus: Vykonám, co přikazuješ.

[7] Zřejmě některý z tzv. kajících Žalmů (*Septem Psalmi paenitentiales*), tj. Ž 6, 31, 37, 50, 101, 129 a 142.
[8] *Theotimus*, jméno odvozené z řec. *theos* – bůh a *timó* – ctít.

Joanna: Impudens
Ego! Restat hoc unum, vacem perdita meae
Ovis saluti, lacrymas inter preces
Miscere modicas liceat. Ah, liceat, pio
Exopto pectore! Unicum posthac meum
Erit hoc levamen. Regis haec impia diu
Displicuit anima, sed frui nusqvam est datum
Occasione commoda, soli licet
Vacare vellem Numini. En, adest meae
Ipsus Joannes conscientiae arbiter.

O ades, Sacerdos sancte! Da, tuis feram
Ego mille plantis oscula.
Joannes: Absit hoc, rogo.
Uterqve trahimus svave sub Christo jugum,
Propior castris tu per aerumnas, Deus
Qvam lassat ultro perqve victrices agit
Palmas ad arces Caelitum. Imperium, vides,
Adsum Sacerdos.
Joanna: Charus o Superum favor!
Sacrate Christi serve, Czechorum decus,
Ades! Referri vota si mentis qveant,
Vicem rependo. Pauperum clamant nimis
Urgentqve lacrymae, mille conjiciunt malis
Justamqve sanqvis innocentum provocat
Themidem. Cruentus excutit legem furor.
Hoc tolle probrum, qva licet, non qva libet
Regibus eundum. Tu ergo, qva lubet, meos
Inflecte sensus, sana meditari doce.
Incurrit atram stirpis infamis notam
Tyrannus et Tonantis iram posthabet.
[58r] Ego nefanda Principis fletu eluam
Piacula, simul pauperum adjuta lacrymis,
Summum precabor Numen, ut patriae latro
In tempore sapiat; et meae vitae dies
Reliqvos cubili inclusa sacrabo Deo.
Agas proinde patriae zelo, meae
Prospice saluti, pro Dei cultu sacer

72 Unicum] uni... *DJM*, *corr. m2*.
80 trahimus] ..ahimus *DJM*, *corr. m2*.
86 Referri] referre *DJM*.
91 non] nos *DJM*, *corr. m2*.
97 adjuta] adjicta *DJM*, *corr. m2*.

Johana: Já nestoudná!
Nezbývá, než abych se jako ztracená ovečka
začala starat o svou spásu, abych mohla
ke skromným prosbám přidat i slzy. Ach, z celého
zbožného srdce si přeji, aby to bylo možné.
To mi posléze bude jedinou útěchou. Králova
bezbožná duše se mi již dlouho protiví, ale
nikdy se mi nenaskytla vhodná příležitost,
abych se mohla věnovat jenom Bohu. Hle,
je tu sám Jan, soudce mého svědomí.

Ach, jsi zde, svatý kněži! Dovol, abych ti
zlíbala nohy tisíci polibky.
Jan: Zdrž se toho, prosím.
Oba dva neseme sladké Kristovo jho,
jeho táboru jsi pro své útrapy blíže ty, kterou
Bůh více zkouší a přes palmy vítězství vede
k nebeským sídlům. Hle, na tvůj rozkaz
já, kněz, jsem zde.
Johana: Ach drahá přízni nebes!
Svatý služebníku Kristův, chloubo Čechů,
jsi zde! Mohu-li vyjevit svá přání,
odvděčím se ti. Slzy chudáků příliš křičí
a doléhají, tisíce lidí padají pod tíhou zločinů
a krev nevinných volá po spravedlivém
řádu.[9] Krvavé běsnění otřásá zákonem.
Odstraň tuto hanebnost – králové musí jít cestou,
která jim přísluší, ne kterou se jim zlíbilo. Ty však
veď mé city po cestě, která se zalíbila tobě, nauč mě
rozjímat o správných věcech. Tyran na sebe uvaluje
temné znamení zlopověstného rodu a nedbá hněvu
Hromovládcova.[10] Já smyji pláčem královy zločinné
hříchy a zároveň s pomocí slz chudých budu prosit
nejvyššího Boha, aby ten, co vlast okrádá jako lapka,
včas dostal rozum; a zbylé dny svého života
zasvětím Bohu zavřená v komnatách.
Učiň to tedy z lásky k vlasti, postarej se
o mou spásu ty, ve své úctě k Bohu

[9] Lat. *Themis, idis, f.* – bohyně spravedlnosti, zde přeneseně ve významu „spravedlivý řád".
[10] Lat. *Tonans, antis, m.* – Jupiterovo epiteton, Hromovládce; zde ve významu Nejvyšší, Všemohoucí, tj. Bůh, viz též v. 228.

Eclesiastes. Vota si ignoras, vide,
Haec sunt Joannae.
Joannes: Regis aspectum horreo.
Furorne Regem traxit in rabiem, scelus
Qvod cumulet effrons scelere? Proh! Metuo, Deus
Ne forte Regis improbam plectat animam
Ejus ferendo crimina. Suam hebetat prope
Caligo mentem. Summus est qvidem dolor
Regem tyrannum cernere et dulce admodum
Est sub benigno vivere. Ad Caelum tamen
Utrumqve, gaudium, cruces juvant. Viam
Animae illa Martyrum, ista Confessorum agit
Semper securam. Spondeo, modo prius
Omnem notatum paenitens naevum eluas,
Numen benignum senties.
Joanna: Me consecro
Regi Supremo te arbitro. Dixi, pie
Soli placere cupio Regi Ipsi Deo.
Totam, Joannes, conscientiam tibi
Aperio, qvam tu solus arbiter reges.

Inductio III.

Haec inter incessit sacrilegum Regem cupido percontandi de Joanna, qvidnam expiandae conscientiae causa arbitro suo aperiret.[h]

[58v] [Imperator]: Ignescit ira et ossibus duris dolor
Fluctuat. Amarus crescit hic irae furor.
Cor fervet intus, rumpor aspectu impotens.[i]
Unde ista rerum tristis expendit modus?
Nuper Sacerdos, non latet, qvo nescio
Pacto, Joannae paenitenti aurem dedit.
Hinc jure qvaedam non levis tangit meum
Suspicio pectus. Jura premere fors pede

107 improbam] improbram *DJM*, *corr. m2*.
111 benigno] benegno *DJM*, *corr. m2*.
121 Ignescit] Ig nescit *DJM*.

[h] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 670–671: *Incessit deinde libidinosum et ex libidine furiosum Regem cupido, si quo pacto rescire posset, quid Regina ad Sacerdotem expiandum afferret, quas praecipue noxas haberet, quid de marito umquam cogitaret, an quem alium amaret aliaque hujusmodi, quae sibi stulta tyrannis, amore accensa et suspicionibus cincta, potest et solet configere. Sed haec ab ipsa Regina interrogando exprimere frustraneum erat.*

[i] Cf. *Theoctistus*, v. 945–946: *Rumpor aspectu impotens, / Cor fervet intus.*

svatý kněz. Pohleď, taková jsou přání
Johanina, neznáš-li je.

Jan: Děsím se pohledu na krále.
Což ho šílenství strhlo k běsnění, že tak
nestydatě vrší zločin na zločin? Běda! Mám strach,
že Bůh potrestá královu černou duši, aby trpěla
za jeho zločiny. Temnota téměř otupuje
jeho mysl. Nejhlubší bolest totiž působí
poznat v králi tyrana, kdežto přesladké
je žít pod králem laskavým. K nebi však
pomáhá obojí, radost i kříž. Cestu duše
činí vždy bezpečnou jak cesta mučedníků,
tak cesta vyznavačů. Slibuji, že jakmile
pokáním smyješ všechny své hříchy,
o nichž víš, pocítíš laskavost Boží.

Johana: Zasvěcuji se Králi nejvyššímu
s tvou pomocí zpovědníka. Jak jsem řekla,
zbožně toužím zalíbit se jedině samotnému
Králi Božímu. Odhaluji ti, Jane, celé své
svědomí, které posoudíš jako jediný soudce.

3. SCÉNA

Mezitím pojala bezbožného krále touha zjistit, co Johana odhaluje svému zpovědníkovi, aby usmířila své svědomí.

Císař: Hněv plane a bolest bouří až do morku kostí,
hněv přerůstá v tento hořký běs. Srdce mi v těle
kypí, pukám, nejsem schopen ovládnout svou tvář.[11]
Je nějaká chmurná hranice, která tomuto stavu věcí
zabrání? Dobře vím, že nedávno ten kněz na základě
kdovíjaké úmluvy vyslechl Johaninu zpověď.
A od té doby moje srdce právem zachvacuje jisté
vážné podezření. Osud mě naučil pošlapávat

[11] Popis hněvu pomocí příměru k ohni a fyzických projevů je typický pro Senekovy tragédie, v nichž hrají negativní vášně – a zejména hněv – klíčovou roli.

Regis protervo docuit aut omnem sibi
Tolli voluptam,[j] jure qvae Reges decet.
Fidelitatem praestat experiar suam,
Fors hanc Joanna somnii absterget notam;
Parebit illa Caesari et vertet gravem
Regis furorem. Siluit? Omnem Caesaris
Misit favorem. Chara nunc adsit volo
Conjux, amatum deferet spero meae
Menti levamen.

Eph[ebus]:[k] Caesar, en praesto advolat
Regina.
Imperator: Vive, cordis unicum mei
Solamen.
Joanna: Et tu, portio cordis mei,
Vive, Imperator.
Imperator: Vive mutuo mei
Amore. Mirum! Gaudio exsiliunt fibrae.
Te hic adstite,[l] tuo totus aspectu beor,
Joanna. Medium Caesar imperium lubens,
Petis, dabo. Vereris? Meum qvidqvid vides,
Tibi subesse sentias. Unum est tamen,
Est, qvod dolorem Caesari in fibris creat,
Fari sed ultra prohibet.
Joanna: Augusto licet
Si qvo mederi, grande curarum reor
Id fore levamen. Qvaeso regalem sinum
Qvis turbo variat?
Imperator: Prohibet, ut dixi, dolor.
[59r] Joanna: Huic medebor ego.
[Imperator]: Docebo, cum velis.
Recedat aula. Caesaris summum nisi
Spernas amorem, dic, Joanna, et conjugi
Semper fideli pande (secretum nimis
Tenebo), qvid erat, conscientiae arbitro
Qvod expiandum dixeras. Pandas volo

129 docuit] do..it *DJM*, *corr. m2*.
147 sed] Sic *DJM*, *corr. m2*.
148 mederi] moderi *DJM*, *corr. m2*.
153 Joanna] Joannae *DJM*, *corr. m2*.

[j] *Volupta, ae, f.*, tvar podle 1. deklinace, klas. *voluptas, atis, f.*; podobně v. 390.
[k] *Ephebus* rozepsáno podle kontextu, mohlo by jít ovšem také o jméno nějakého dvořana.
[l] Obvykle tvar 2. sg. imperat. *adsiste*, zde zřejmě vliv perf. kmene (*adsisto, ere, stiti*).

právo zpupnou nohou krále, jinak přijdu
o všechno potěšení, které králům právem přísluší.
Bude lépe, když vyzkouším její věrnost,
snad Johana rozptýlí toto matné tušení;
ona uposlechne císaře a odvrátí prudký
králův hněv. A co když bude mlčet? Pak ztratila
všechnu císařovu přízeň. Chci, aby sem nyní přišla
má drahá žena. Doufám, že mé duši přinese
vytouženou úlevu.

Páže:[12] Hle, císaři, pospíchá sem
královna.
Císař: Buď zdráva, jediná útěcho
mého srdce!
Johana: I ty buď zdráv, císaři, polovino
mého srdce.
Císař: Žij mou opětovanou
láskou. Jak zvláštní! Radostí mi poskočilo srdce.
Postav se sem, jsem celý blažený pohledem
na tebe, Johano. Chceš-li, rád ti já, císař, dám
půl království. Ostýcháš se? Věř, že všechno mé,
co vidíš, ti náleží. A přece je tu jedna věc,
která působí císaři bolest v srdci,
ale zakazuje říci o tom více.
Johana: Je-li možno císaře
něčím vyléčit, bude to jistě
velká útěcha od starostí. Prosím, jaká bouře to
čeří klidnou hladinu královy duše?
Císař: Jak už jsem řekl, bolest mi v tom brání.
Johana: Od té ti odpomohu já.
Císař: Když chceš, řeknu ti to.
Ať se dvůr vzdálí. Neopovrhuješ-li císařovou
největší láskou, řekni, Johano, a muži vždy věrnému
odhal (to tajemství samozřejmě zachovám),
co to bylo, co jsi řekla soudci svého svědomí
při zpovědi? Chci, abys odhalila nepatrné

[12] Lat. *ephebus, i, m.* (z řec. *efébos*, mladík) – jinoch, dospívající chlapec, zde ve významu „páže".

Confessionis vile secretum, grave
Ut pondus animo et vulnus inflictum leves.
Pi[etas]:[m] Caesar! Absit, non decet, sed qvoqve pudet
Narrare naevos. Hanc tuam mutes precor
Sententiam.
Imperator: Joanna, votum id unicum est!
Regis furorem exasperas, isthoc nisi
Pandas secretum.
Joanna: Non decet.
Imperator: Caesar jubet.
Joanna: Serene conjux, prohibet id totum pudor.
Imperator: Urgebit autem Caesaris posthac furor.[n]
Joanna: Ignosce, Caesar, est fatua tua haec fames.
In melius illam (ah, ultimum precor!) loca,
De me secretum nescies, Caesar. Vale.

Imperator: Huc aula. Phidalberte, Caesar jubet:
Primos ubi ortus crastinum dabit jubar,
Volo, Sacerdos conjugis praesto mea
Sit hic in aula; crastina struet die
Mensam Joanni Caesar.
Aulicus: Ut praecipis, ago.
Imperator: Et vestra, proceres, Caesari studia date!
Omnes: Vive, Imperator!

Inductio IV.

Qvocirca unus Procerum (Phidalbertum dicimus) jussu Regis ad epulas P. Joannem advocat.[o]

[59v] Aulicus: Proximum[p] jussus fero
Ab Rege votum, tectus est Regis furor.
Novit tyrannus ora virtutum notis

158 vulnus] vu..us *DJM*, *corr. m2*.
164 Serene] Senne *DJM*, *corr. m2*.
169 Phidalberte] Phidalberti *DJM*, *corr. m2*.
175b *in initio om.* - - v - -.

[m] *Pietas* rozepsáno podle kontextu a především podle zmínky v argumentu (*ab Joanna – Pietatem substituimus*).

[n] Protiklad podpořený rýmem *prohibet pudor – urgebit furor*.

[o] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: *Pauculi intercesserant dies, cum ecce honoratus vir ex aulicis a Rege missus apparet, nuntiat,* [...] *ut firmior esset* [Joannes] *receptus ad gratiam, cras ad mensam Regis ne gravaretur accedere.*

[p] Pro doplnění bylo na začátku verše naznačeno metrické znění konce předchozí scény - - v - - (*Vive Imperator*), podobně začínaly i první verše 7., 8., 9., 10. a 13. scény.

zpovědní tajemství, abys odlehčila těžkému
břemeni duše a zmírnila zasazenou ránu.
Zbožnost: Císaři! Zadrž, nesluší se, ba i stydno je
líčit vlastní hříchy. Změň prosím toto své
rozhodnutí.
Císař: Johano, toto je mé jediné přání!
Jen jitříš králův hněv, nechceš-li odhalit
toto tajemství.
Johana: Není to správné.
Císař: Císař to ale přikazuje.
Johana: Drahý manželi, v tom všem mi brání stud.
Císař: Poté však bude naléhat císařova zuřivost!
Johana: Odpusť, císaři, tato tvá lačnost je pošetilá.
Ach, naposled prosím, směřuj ji k lepším cílům,
ode mě se, císaři, tajemství nedozvíš. Sbohem.

Císař: Dvůr sem! Phidalberte, císař přikazuje:
jakmile dá Jitřenka zítra vyjít slunci,
chci, aby kněz mé ženy ihned přišel sem
do paláce; zítřejšího dne nachystá
císař Janovi hostinu.
Dvořan: Vykonám, co nařizuješ.
Císař: A vy, šlechtici, prokažte císaři svou náklonnost!
Všichni: Žij blaze, císaři!

4. SCÉNA

A proto jeden ze šlechticů (říkáme mu Phidalbertus) zve na králův příkaz otce Jana na hostinu.

Dvořan: Na rozkaz přináším od krále
nejnovější přání, jeho hněv teď zůstává skryt.
Tyran umí pomocí projevů ctnosti zastírat

Fingere doloris, novit et fandi modum,
Dum corde scelerum monstra polluto latent.
Saevire sane poterit et risum brevi
Fletumqve lugubri Caesar urgebit joco.
Praenosco genium; mensa, qvam Caesar dabit,
Meum reqviret nosco genium. Istud petet
Caput Joannis, mira praetendet suo
Rex iste; qvid Rex dico? Czechiae latro,
Ferox tyrannus crimen infestum et gravem
Tentat minam, posthabet enim animae suae,
Amens, salutem! Rebus in dubiis opem
Ferrem, Joannes! Promptus et mentem lubens
Totam moverem famulus! At jussis inops
Obstare Regi neqveo. Numen hoc precor
Scelus repellat; urgeo pedem pede,
Ut jussa Regis exeqvar.

Joannes: Qvo te pedes,
Chare Phidalberte?
Aulicus: Jussus huc viam
Urgeo, Sacerdos sancte. Rex mensae hospitem
Te hodie.
Joannes: Erubesco, qvid is favor Regis notat?
Faxo,[q] benignum Caesaris amorem aestimo.
Sed loqvere, Phidalberte, nunqvid te latet
Tanti favoris ratio.
Aulicus: Defacto latet.
Sed age, morosus Caesari ne sim, gradum
Adurge.
Joannes: Ut inqvis, Caesaris nutum seqvor.

180 Saevire] Servire *DJM*; sane] Sani *DJM*, *corr. m2*.
185 Czechiae] Czechia *DJM*, *corr. m2*.
199 ratio] *DJM rasura del.*, *corr. m2*.

[q] *Faxo*, arch. tvar 1. sg. ind. fut. II., klas. *fecero*.

známky své bolesti a ví také, jak mluvit,
zatímco se v černém srdci ukrývají zločinné
hrůzy. Císař jistě bude zuřit a zakrátko
nutit k smíchu i pláči zlověstným žertem.
Tuším jeho záměr, hostina, kterou císař uspořádá,
bude jistě vyžadovat mou duchapřítomnost. Bude žádat
Janovu hlavu, podivné věci bude předstírat svému knězi
tenhle král – a proč říkám král? Zloduch celých Čech
a zuřivý tyran se pokouší o neblahý zločin a těžkou
hrozbu, o spásu své duše však nedbá, šílenec![13]
Kéž bych ti v těchto nebezpečných dobách dokázal
přinést pomoc, Jane! Hned a jako oddaný služebník
bych pohnul celou jeho myslí! Avšak jsem bezmocný
a nedokážu se protivit příkazům krále. Prosím Boha,
aby odvrátil tento zločin; spěchám, co mi nohy stačí,
abych vyplnil králův příkaz.

Jan: Kam tě nohy nesou,
milý Phidalberte?

Dvořan: Spěchám sem na rozkaz,
svatý kněze. Král si tě dnes přeje za hosta
u stolu.

Jan: Červenám se, co znamená ta králova laskavost?
Učiním tak, oceňuji císařovu laskavou náklonnost.
Ale pověz, Phidalberte, zdalipak je ti skryt důvod
tak veliké laskavosti?

Dvořan: Vlastně je.
Ale pospěš si, aby se na mě císař nemrzel,
pojď už.

Jan: Poslechnu císařův rozkaz, jak pravíš.

[13] Typický senekovský motiv: protiklad *ratio* – rozum a *furor* – hněv, šílenství. Seneca přirovnává hněv ke krátkodobému šílenství (*insania*), které může vzniknout jen tam, kde byl původně rozum, čímž například zdůvodňuje, že zvířata, která rozum nemají, hněvu podléhat nemohou (srov. např. Seneca, De ira 1,3,4).

Inductio V.

Post qvas,[r] *remotis arbitris, ad violandum confessionis sigillum vane solicitatur.*[s]

[60r] Coc[us 1]:[t] Pueri, cito huc afferte butyrum, piper!
La[borantes]:[u] Domine, Patrone, liqvidum, tusum piper
Qvaeris?
[Cocus 1]: Retusi[v] currite juvenes, ita
Liqvidum feres butyrum et alter fer cito
Tusum piper! Pro artocrea indigeo sale.
[Laborantes]: Totum hoc feremus, amplius nihil deest?
Cocus [1]: Nihil. Moneo tamen, ocyus sitis hic loci.
[Laborantes]: Erimus.
Cocus [1]: Stupesco, nullus hactenus cocum
Molestat, aula nostra vere est saepius
Mirabilis! Pulchrum est qvidem tanto Duci
Servire, nisi tyrannidi propior foret[w]
Caesar.
[Cocus] 2: Putasne? Nunqvid est proprie genus
Crudelitatis, proxime miser cocus,
Assare doctus, qvam tetras paenas dedit
Jubente Rege, dum veru hoc fixus fuit.[x]
Ephebus: Omnes habes cultros? Novorum adhuc deest
Mihi par.
[Cocus] 3: Joannes advenit, agas rogo cito.
[Ephebus]: Videbo, purges obsecro reliqvos.
[Cocus] 3: Curae
Hoc tu meae committe, faciam.

204 Qvaeris] Qveris *DJM*, *corr. m2.*
212 nisi] ni... *DJM*, *corr. m2.*
216 veru] ve..u *DJM*, *corr. m2.*
219 purges] purqes *DJM*.

[r] Tj. *epulas*, navazuje na úvod ke 4. scéně.

[s] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: *Venit Joannes summaque honoris significatione mensae Regis adhibetur. Remotis mensis et arbitris, Caesar iterum, cur ad se accersiri jusserit, aperit: quiescere se non posse, aperiat tandem, quae Regina in sacra exomologesi in aurem dixerit ex ordine omnia; miscet blanditias, pollicetur silentium, modo dignitates et praemia offert, modo carnificinas omnes minatur.*

[t] *Cocus* rozepsáno podle kontextu, výstup se odehrává v kuchyni.

[u] *Laborantes* rozepsáno podle kontextu, jde zřejmě o kuchtíky nebo pomocníky v kuchyni, které kuchař oslovuje *Pueri* (v. 202).

[v] Slovní hříčka *tusum – retusi*.

[w] *Foret*, konj. imperf., obvykle *esset*.

[x] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: *Forte cocus regius caponem male assum ad mensam Regis miserat. Ea res improvisa in tantam egit rabiem Wenceslaum, ut naturae humanae et omnis humanitatis oblitus, cocum protinus alligatum verubus, flammis admoveri jusserit.*

5. SCÉNA

Když po hostině Václav poslal pryč svědky, marně vybízel Jana k porušení zpovědního tajemství.

Kuchař 1: Hoši, rychle sem, přineste máslo a pepř!
Kuchtíci: Pane, chceš ho rozpuštěné a pepř roztlučený?
Kuchař 1: Jistě, kluci hloupí, ty sem honem přineseš rozpuštěné máslo a ty rychle podej roztlučený pepř! Na chleba s masem[14] potřebuji sůl.
Kuchtíci: Všechno to přineseme, nic víc neschází?
Kuchař 1: Nic. Ale varuji vás, abyste tu byli dost rychle.
Kuchtíci: Budeme.
Kuchař 1: Nevycházím z údivu, že dosud nikdo neplísní kuchaře; náš dvůr je opravdu velmi podivuhodný! Je jistě krásné sloužit tak velkému vládci, pokud se císař příliš nepřiklání k tyranii.
Kuchař 2: Myslíš? Copak to není projev skutečné krutosti, jak přece nedávno ubohý kuchař, zběhlý v pečení, vytrpěl na králův rozkaz ohavný trest, když byl naražen na tenhle rožeň.
Páže: Máš všechny nože? Pořád mi chybí pár nových.
Kuchař 3: Přišel Jan, pospěš si prosím, honem!
Páže: Postarám se o to, umyj prosím ty zbylé.
Kuchař 3: Nech to na mně, udělám to.

[14] Lat. *artocreas, atis, n.* – pokrm z chleba a masa.

Aulicus: Rex cibos
Ferri jubet.
Cocus [1]: Ad obseqvia sunt, Rex si imperat.

Imperator: Hoc cape, Joannes; Regis est tacitus favor,
Ne sperne amoris vile pignus.
Joannes: Rex, tuum
Adoro sceptrum; vile, qvod video, est nihil,
Sed est ubiqve Regis Augusti favor.
Imperator: Fidele pectus, vive. Contestor pia
In te, Joannes, studia, si spondes fidem.
Joannes: Caesar, Tonanti hanc et tibi juro fidem.
[60v] Imperator: Fidelitas haec Caesari multum placet,
Sed cruciat aliqvid Caesaris animum.
Joannes: Qvid est,
Auguste Caesar, qvod subito mentis piam
Turbat qvietem?
Imperator: Si fidem spondes.
Joannes: Deo,
Tibiqve, Caesar, jam prius fidem dedi.
Qvid mente jamjam fluctuas?
Imperator: Soli loqvar.
Synceritatem Caesari velim exhibe;
Abstergere omnem mentis afflictae potes
Verbo notam, Joannes. Ecqvid arbitro
Joanna, vitae consulens suae, tibi
Tulit expiandum?[y]
Joannes: Sacrilegum Mystam putas?
O Caesar! Absit hic procul tuus jocus.
Scio jocare, sacrilegium non petis.[z]
Imperator: Vult Imperator.
Joannes: Prohibet hoc autem Deus.
Imperator: Urget cupido. Caesari nunqvid negas?
Joannes: Est vana. Qvis mentem occupat tanto Stygis
Malo cacurgus?[aa] Non licet pandere.

227 spondes] spondes *DJM*, spondet *falso corr. m2.*

[y] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: [...] *si induceret in animum vel pauca, quae Joanni Regina in sacro poenitentiae tribunali aliquando aperuisset, uni sibi concredere; id vero sibi pro omni, in tot regiis caesareisque curis, solatio fore.*

[z] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: *Exhorruit ad sceleratas preces vir Beatus et gravi liberaque oratione, quantum crimen posceretur, ostenderet, damnaret proinde curiositatem suam Rex, et quod fieri non posset, desiderare omitteret.*

[aa] Z řec. *kakúrgos* – strůjce zla, zde míněn zřejmě „zlý duch" nebo „ďábel". V jezuitských hrách interpretován jako *Malus genius*, cf. Avancini, N.: *Tragoediae*. Coloniae Agrippinae 1679.

Dvořan: Král káže
přinést jídlo.
Kuchař 1: Je připravené, jakmile král přikáže.

Císař: Vezmi si toto, Jane; králova přízeň je tichá,
nepohrdej skromnou zárukou jeho náklonnosti.
Jan: Králi, ctím
tvé žezlo; skromné není nic, co tu vidím,
zato je všude znát přízeň vznešeného krále.
Císař: Žij blaze, věrné srdce. Vidím, že v sobě,
Jane, nosíš zbožnou oddanost, slibuješ-li věrnost.
Jan: Císaři, tuto věrnost přísahám Všemohoucímu i tobě.
Císař: Ta oddanost se císaři velmi líbí,
avšak císařovu duši trýzní jistá věc.
Jan: Co je to,
vznešený císaři, co zničehonic čeří zbožný klid
tvé mysli?
Císař: Pokud slíbíš věrnost.
Jan: Bohu
i tobě, císaři, jsem už dal své slovo.
Co v této chvíli zmítá tvou myslí?
Císař: Tobě jedinému to řeknu.
Rád bych, abys prokázal upřímnost k císaři;
svým slovem můžeš z mysli setřít každou stopu
po trápení, Jane! Zdalipak ti Johana, v péči
o svůj život, jako zpovědníkovi sdělila něco,
co zasluhovalo rozhřešení?
Jan: Pokládáš mě za bezbožného kněze?
Ach císaři! Tak vůbec nežertuj.
Vím, že je to žert, nežádáš svatokrádež.
Císař: Císař to chce.
Jan: Brání tomu však Bůh!
Císař: Ta touha mě souží. Copak to císaři odepřeš?
Jan: Je marná. Jaký zlý duch posedl tvou mysl
tak velkým pekelným[15] zlem? Nelze to odhalit.

[15] Lat. *Styx, gis, f.* – řeka v podsvětí, zde metonymicky „podsvětí, peklo".

Imperator: Favor
Est magnus et erit major, unum si mihi
Confessionis Mysta detegis modo
Soli sigillum. Subjicio largas manus
Aurumqve, nisi temnas, Joannes, offero.[bb]
250 Joannes: O Imperator! Non licet, vetat Deus!
Reflecte mentem, Caesar, id soli Deo
Patet.[cc]
Imperator: Abnegas!
Joannes: Rex, non licet.
Imperator: Nobis placet.[dd]
Graviora, nisi pandas, Joannes, te manent.
Joannes: O Caesar! Haec causa Dei lubens feram.
255 Imperator: Ergone temnis Caesaris amorem? Eligis
[61r] Supplicia? Vitae, moneo, consulas tuae
Potius, Joannes.
Joannes: Confero totam Deo,
Nec metuo reddere, qvam mihi prius dedit.
Imperator: Vitam, o Joannes, non peto Caesar tuam,
260 Qvin prorogatam potius et longam volo
Precorqve in annos; vive Nestoream senex.
Qvid est? Secretum vile pandas Caesari
Confessionis, nemo proditum sciet,
Nisi Caesar et tu.
Joannes: Sufficit, Deus videt
265 Et conscientia prohibet. O absit scelus!
Propter favorem Caesaris temnam Deum?
Non fiet hoc, Caesar! Stygis abyssum eligo,
Tutus profecto conscientia mea,
Qvam regna, Caesar, scelere pollutus velim.
270 Imperator: Monstrum! Stupori cedet irarum tumor,
Nigra involutum lateris angusti specu
Condam premamqve te, nisi extemplo mihi
Pandas secretum Caesari.

256 tuae] meae *DJM*, *corr. m2*.
263 proditum] prodi dum *DJM*, *corr. m2*; sciet] scies *DJM*, *corr. m2*.
270 irarum] ...arum *DJM*, *corr. m2*.

[bb] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: [...] *opes deinde, honores, et quidquid felicitatis umquam Joannes exspectare posset, verbo regio pollicetur...*
[cc] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: [...] *denique* [Joannes] *Regem monere, abstineret captandis, quae uni Deo cognoscenda servantur; sine sacrilegio talia tentari non posse.*
[dd] Vnitřní gramatický rým.

Císař: Má přízeň
je veliká a bude větší, odkryješ-li
ty, kněz, pouze mně jednu pečeť
zpovědního tajemství. Podávám ti štědré ruce
a nabízím zlato, Jane, nepohrdneš-li jím.
Jan: Ach císaři! To nelze, Bůh to zapovídá!
Změň své smýšlení, císaři, to tajemství je
přístupné jen Bohu.
Císař: Odpíráš!
Jan: Králi, to nelze!
Císař: Já to chci!
Čekají tě těžké chvíle, Jane, neodhalíš-li to.
Jan: Ach císaři! Kvůli Bohu je ochotně vytrpím!
Císař: Pohrdáš tedy císařovou přízní? Volíš
utrpení? Varuji tě, Jane, mysli raději
na svůj život!
Jan: Svěřuji ho celý Bohu
a nemám strach vrátit, co mi dříve dal.
Císař: Ach Jane! Tvůj život já, císař, nežádám,
ba spíš chci, aby trval dlouho a dlouho,
a prosím za další léta; dožij se jako stařec
Nestorova[16] věku. Tak co je? Odhal císaři to
nepatrné zpovědní tajemství, nikdo se nedozví,
že bylo vyzrazeno, jen císař a ty.
Jan: Stačí, že Bůh to vidí
a svědomí zakazuje. Ach, pryč s tím zločinem!
Kvůli císařově přízni mám pohrdnout Bohem?
To se nestane, císaři! Volím raději styžské peklo,
kde budu zajisté díky svému svědomí v bezpečí,
než abych získal království poskvrněn zločinem, císaři!
Císař: Netvore! Výbuch mého hněvu vystřídá bezcitnost.
Dám tě svázat, uvěznit v černé díře s úzkými stěnami
a mučit, pokud mně, císaři, tajemství
ihned neodhalíš!

[16] Lat. *Nestor, oris, m.* – král v Pylu, proslulý svou moudrostí a výmluvností, nejstarší řecký hrdina v trójské válce; dnes přeneseně „stařešina".

Joannes: Dixi, haud licet,
Caesar, cruentas non metuo qvidqvam manus.
Imperator: Suspendo causam. Ruet Avernalis draco.[ee]

Inductio VI.

Qvod sacrilegium sancto zelo accensa Pietas amoliri satagit.

[Pietas]: Qvod tentat Imperator impius nefas!
Audet sacrilegus, posthabens dulcem suae
Animae salutem? Hoc audet invisum scelus?
Video, Imperatoris Medusaeo riget
Horrore vultus. Caesar, irarum est satis![ff]
Desiste sanqvisuga Christiadum impius
Premere cruorem. Sydera in testes vocat
[61v] Profusus usqve sanqvis. Hausisti satis
Tot innocentum sanqvinem et lacrymas patrum
Matrumqve. Sacri, o Caesar, in te reperio
Nihil, sceleste! Nomen horrendum geris,
Sacrilege latro! Proh, gubernator Stygis!
O Numen Hecates![gg] Premere malefausto pede
Audes Joannem? Procul abominabile,
Procul age nomen. Inferni vacas,
Terrae Procrustes, totus obseqviis. Dolens
Corpus animamqve faedere aeternum vove
Deo scelusqve sacrilegum abs te Rex procul
Abjice. Deus non abnegat suam tibi
Hucusqve gratiam, modo velis! Pauperes
Mecum precantur pro scelere tuo Deum
Vere benignum; nec rogare desinam,
Caesar, nisi sapias.[hh]

279 Medusaeo] Meduslaeo *DJM*, Medulaeo *falso corr. m2*; riget] riges *DJM*, *corr. m2*.
289 Audes] a..es *DJM*, *corr. m2*.
291 Procrustes] Procustes *DJM*.
295 velis] velit *DJM*, *corr. m2*.
298a sapias] saepiùs *DJM*, *corr. m2*.

[ee] Celý tento dialog je paralelou k rozhovoru Václava a Johany (viz v. 152–168).
[ff] Cf. *Theoctistus*, v. 1166–1167: *An Medusaeo riget / Horrore vultus? Scire, si liceat, libet*; v. 306: *Frater, irarum est satis*.
[gg] *Hecates*, řecký tvar gen. sg.
[hh] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 670: *Itaque Regina* [...] *Deum assidue cogitare, precari, ut meliorem conjugi mentem daret, diu noctuque orare.*

Jan: Už jsem řekl, císaři, není to možné.
Tvých zakrvácených rukou se ani trochu nebojím.
Císař: Končím spor. Teď se vyřítí pekelný drak.

6. SCÉNA

Tuto svatokrádež se usilovně snaží odvrátit Zbožnost, roznícená svatou láskou.

Zbožnost: O jakou hanebnost se to pokouší bezbožný císař?
Tak je ten rouhač opovážlivý a nedbá o sladkou
spásu své duše. Odvažuje se tohoto odporného
zločinu? Vidím, že císařova tvář tuhne běsem
jako při pohledu na Medúsu. Císaři, hněvu už
bylo dost! Přestaň jako pijavice bezbožně vysávat
krev křesťanů! Nebesa volá za svědky
krev, všude prolitá. Napil ses už dost
krve tolika nevinných i slz otců a matek.
Ach císaři, nenacházím v tobě ani špetku
svatosti! Zločinče! Nosíš strašné jméno,
svatokrádežný lotře! Běda, vládce ďábelský!
Ach, ty podsvětní božstvo![17] Troufáš si
svou zločinnou nohou pošlapávat Jana?
Daleko odsud, daleko zažeň své ohavné jméno.
Zemský škůdce, zcela se oddáváš službě peklu.
Kaj se, smlouvou na věky zaslib tělo i duši
Bohu a zločin svatokrádeže od sebe, králi,
daleko odhoď. Bůh ti ani teď neodpírá
svou milost, jen musíš chtít! Chudí se spolu
se mnou za tvé zločiny modlí k Bohu, jenž je
vskutku laskavý; a prosit nepřestanu, císaři,
dokud nedostaneš rozum.

[17] Lat. *Hecate, es, f.* – bohyně měsíce a kouzel, zde ztotožněná s Persefoné.

Inductio VII.

Rex tamen, potentiori succensus ira, reluctantem Dei servum torqvendum ad catastas damnat.[ii]

298b [Imperator]: In oculos jam fluit
Gutta basilisci lapsa luminibus. Diem
300 Praeripiet ergo noctis aeternae mora[jj]
Tibi, Joannes, nisi modo secretum mihi
Ex asse pandas.
Joannes: Mille millies feram
Neces, secretum Caesari qvam pandam semel.[kk]
O Imperator! Tune, qvod vetat Deus,
305 Rescire curas? Non licet! Nunqvam licet!
Imperator: Palmare monstrum![ll] Caesar impero, volo,
[62r] Secreta pande, nisi truces jamjam eligas
Regis minas.
Joannes: Rex, non licet, dixi. Qvid, heu,
Audes, tyranne? Tantum, heu, aspiras nefas!
310 Eludo vanas, sacrilege Caesar, minas,
Plus ferre cupiens, qvam Imperator impius
Inferre possis. Qvid agis, o Caesar, Deum
Non ergo metuis? Non times sacrilegium,
Qvod te tyrannum devovet diris? Heu!
315 Damnum aeviternum[mm] Tartari horrifici regis.
Confessionis non licet deniqve tibi
Pandere sigillum. Qvam lubens memet tuis
Subjicio, Caesar, impiis manibus! Putas,
Ex me catastis unicum verbum exprimes?
320 Minime. Benignum Numen afflicto, scias,
Succurret. Ure, perime, Gratia Dei
Nusqvam Sacerdos sacrilegus propterea ero.

298b *in initio om.* - - v v v v -.
299 basilisci] basilici *DJM*; Diem] Rem *DJM*, *corr. m2.*
300 Praeripiet] Praecipiet *DJM*.
304 Tune] Túnc *DJM*; vetat] v.tat *DJM*, *corr. m2.*
322 Sacerdos] Sacendos *DJM*.

[ii] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: *Rex iracundia ardens, sine mora carnificem (quem semper habebat ad manum et patrinum per delicias appellabat) cum sociis adesse jubet, a quibus in carcerem tractus crudelissime in catasta jussu Regis extenditur et facibus admotis torquetur.*

[jj] Cf. *Theoctistus*, v. 924–926: *In oculos pluat / Gutta basilisci lapsa luminibus. Diem / Eripiat hosti noctis aeternae mora*.

[kk] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: *At Beatus Martyr contra obfirmarat animum et millies discerpi ac mori, quam verbum ex confessione sacra efferre decreverat.*

[ll] Cf. *Theoctistus*, v. 237–238: *I, furor Averni, semen inferni canis, / Ferale monstrum.*

[mm] *Aeviternum*, původně nestažený tvar adj., odtud *aeternus, a, um*.

7. SCÉNA

Přesto král, rozlícený ještě větším hněvem, odsuzuje služebníka Páně, který mu odpírá poslušnost, k mučení na skřipci.

Císař: Zrak už mi zalévají
kapky, co skanuly z očí baziliška! Tobě ale,
Jane, den předejde dlouhá, věčná noc,
jestli mi to tajemství nevyjevíš
do poslední nitky.[18]
Jan: Raději vytrpím tisícero smrtí,
než abych císaři jedinkrát prozradil tajemství!
Ach císaři! Copak ty stojíš o to dozvědět se,
co Bůh zapovídá? To se nesmí! Nikdy nesmí!
Císař: Ty strašný netvore! Jako císař poroučím a chci,
odhal to tajemství, nevolíš-li snad už teď
kruté královy hrozby.
Jan: Králi, už jsem řekl, není to možné. Běda,
čeho se to odvažuješ, tyrane? Ach, dychtíš po tak
hrozném hříchu! Vysmívám se tvým planým hrozbám,
svatokrádežný císaři, a toužím vytrpět více,
než bys mi ty, bezbožný vladař, mohl způsobit!
Co to činíš, ach císaři, Boha se snad nebojíš?
Nemáš strach ze svatokrádeže, která tě, tyrana,
vede k prokletí? Běda! Řítíš se k věčnému zatracení
v hrozivém pekle. Pečeť zpovědního tajemství
není možné odhalit ani tobě. Jak rád sám sebe
vkládám do tvých hříšných rukou, císaři! Myslíš,
že ze mě mučením vynutíš jediné slovo?
To rozhodně ne. Věř, že laskavý Bůh přijde
trpícímu na pomoc. Muč mě i zabij, z Boží milosti
se přesto nestanu svatokrádežným knězem!

[18] Lat. *ex asse* – zcela.

Vitam auferas, animae meae minime tamen,[nn]
Caesar, nocebis. Spectra sepono tua,
Cruente Princeps, disseca, lania, feri!
Imperator: O contumacem! Lictor, ad flammas trahe,
Trahe ad catastas!
Aulicus: Siste, Caesar, vindicem
Lentus manum. Theotistus imploro fidem.
Miserere! Ego ipse pedibus advolvor tuis.
Imperator: O perduelle! O turpe Caesari caput!
Peribis, Orcum testor, Caesari optatum nisi
Pandas secretum.
Joannes: Mille millies neces,
Dixi, cruentas sufferam, unum qvam tibi
Pandam tyranno verbulum.
Imperator: O dirum caput![oo]
[62v] Neqvam Sacerdos! Lictor, ignibus crema
Pectus furentis, sentiat Regis manum!
Joannes: Jesus! Maria!
Imperator: Mysta contumax, negas
Adhuc secretum Caesari?
Joannes: Ah! Non licet
Pandere!
Imperator: Joannem vero sqvallidis libet
Premere[pp] catastis. Imperator imperat,[qq]
Secreta pandas.
Joannes: Non licet, prohibet Deus.
Imperator: O Imperator! Jura calcantur tua?
Adeste tygres, aliqvid hinc dirae fluat
Feritatis in me! Stupidus in Regem furit,
Cernite, Sacerdos! Siste crudelem manum
Jamjam, satelles, Mysta fors tortus modo
Sapiet.

325 disseca] dissera *DJM*, *corr. m2*.
327 catastas] castas *DJM*.
328 imploro] implore *DJM*.
333 sufferam] fufferam *DJM*.
345 crudelem] c..delem *DJM*, *corr. m2*.
347a Sapiet] *originaliter in fine 346, metri causa transpositum in 347*.

[nn] *Animae meae minime tamen*, paronomasie.
[oo] Cf. *Theoctistus*, v. 942: *O dirum caput!*
[pp] *Non licet pandere – vero libet premere,* protiklad, vnitřní rým.
[qq] *Imperator imperat*, paronomasie.

I kdybys mě zbavil života, přesto mé duši
vůbec neuškodíš, císaři. Tvé zastrašování[19] se mě
nedotkne, krvavý vládce, sekej, trhej, bij!
Císař: Ó ty zatvrzelče! Drábe, vezmi ho k plamenům,
vezmi ho na mučidla!
Dvořan: Zadrž, císaři, svou bezcitně trestající ruku!
Já, Theotistus,[20] se dovolávám tvé cti.
Smiluj se! Sám se ti vrhám k nohám.
Císař: Ty zrádce, ty hlavo císaři odporná!
Zemřeš, přísahám při pekle,[21] neprozradíš-li
císaři vytoužené tajemství.
Jan: Už jsem řekl, tisícero krutých smrtí
raději vydržím, než bych tobě, tyranovi,
prozradil jediné slůvko!
Císař: Ó strašlivý člověče!
Ničemný kněze! Drábe, spal ohněm
hruď toho vzbouřence, ať pocítí moc krále!
Jan: Ježíši! Marie!
Císař: Vzdorný kněze, pořád ještě
císaři odpíráš tajemství?
Jan: Ach! Nelze
ho odhalit!
Císař: Jana zajisté těší trýznění
na drsných mučidlech. Vládce ti velí:
odhal tajemství!
Jan: To nelze, Bůh to zapovídá.
Císař: Ach císaři, tvá práva jsou pošlapávána?
Sem, tygři, ať do mě vplyne něco
z vaší divoké zběsilosti! Pohleďte, hloupý kněz
se bouří proti králi! Vlož už na něj krutou ruku,
pochope, po mučení ten kněz snad dostane
rozum!

[19] Lat. *spectrum, i, n.* – obraz, představa, přelud, přízrak.
[20] *Theotistus*, z řec. *theos* – bůh. Jméno vykazuje podobnost s hlavní postavou Simonovy hry *Theoctistus*, ale vnitřní souvislost zde není zřejmá.
[21] Lat. *Orcus, i, m.* – říše mrtvých, podsvětí, zde ve významu „peklo".

Inductio VIII.

Nil proficientibus torturae ministris et tyranno abscedente, D. Christi pugil Caelesti solamine relevatur.[rr]

347b Ang[elus]:[ss] Joannes, victa tortorum est manus,
Neptae[tt] catastae, domitus irati furor
Wenceslai.
Joannes: Qvo me per aetherea rapis
350 Spatia levatum? Denegas luctum nece
Claudere? Cruentam Caesaris liceat domum
Repetere, Custos alme.
An[gelus]: Sat pugnae datum.
Palmam, Joannes, victor aeternam feres,
Qvod hoc secretum Caesari sancte neges.
355 Nec te rubenti rore[uu] frustratum puta,
Non est negatum. Gravia posthac sufferes
Tormenta, post qvae caelica afflictum manet
Laurus per astra; dein triumphali vehi
Merebere[vv] curru. Vita patiendo brevis
[63r] Superest fideli servulo et palmas Polus
361a Largas rependet.

Inductio IX.

Tum spiritu prophetico plenus statum Bohemiae deinceps subsecutum deflet.[ww]

361b [Joannes]: O patria dulcis! Nimis
Hucusqve Caesar saeviit. Regni salus,
Regnator orbis, Christe! Czechiae malum

Inductio VIII. pugil] Pugis *DJM*, *corr. m2*; relevatur] rele..tur *DJM*, *corr. m2*.
347b *in initio om.* v v -.
361a rependet] rependes *DJM*, *corr. m2*.
361b *in initio om.* - - v - v.

[rr] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: *Denique cum proficerent nihil, Caesare ipso abeunte, fessi et victi desistunt ac de catasta depositum deserunt. Veteres codices caelesti consolatione recreatum Joannem tradunt, at qualis ea consolatio fuerit, an interna quaedam ad animum divinitus illapsa, an etiam externa ex Sanctorum Angelorum colloquio, aliove caelesti aspectu (ut saepe aliis viris Sanctis evenisse in eorum gestis legimus) non explicuerunt.*

[ss] *Angelus* rozepsáno podle úvodu k této scéně, *Caelesti solamine* zřejmě míněn anděl.

[tt] Doložený je pouze tvar *ineptus, a, um* – nevhodný, nejapný, nepotřebný; zde zřejmě zkráceno kvůli verši.

[uu] *Rubenti rore*, aliterace.

[vv] *Merebere*, arch. tvar 2. sg. ind. fut. dep., klas. *mereberis*.

[ww] Tj. *Joannes*, navazuje na úvod k předchozí scéně. Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 671: *tum caelestibus oraculis patefacta semel via, spiritu prophetico plenus, lacrymis ubertim fluentibus, futurum Bohemiae statum et venturas brevi calamitates coepit describere*.

8. SCÉNA

Když trýznitelé nijak neuspěli a tyran odešel, bojovník[22] *Krista Pána se zotavuje díky útěše z nebes.*

Anděl: Jane, přemožena je ruka tvých katů,
mučidla jsou zbytečná, zuřivost rozhněvaného
Václava je zkrocena.

Jan: Kam mě unášíš vzdušným prostorem,
zbaveného vší tíže? Upíráš mi ukončit smrtí
svůj truchlivý osud? Dovol mi vrátit se do císařova
krvavého paláce, milostivý ochránce!

Anděl: Dost už bylo boje.
Poneseš, Jane, na věky jako vítěz svou palmu,[23]
protože s posvátnou úctou odpíráš císaři ono tajemství.
A nemysli si, že jsi byl připraven o krvavě rudou rosu,[24]
nic ti nebylo odepřeno. Zakusíš ještě těžká
mučení, po kterých tě, ztýraného, očekává na nebi
mezi hvězdami[25] vavřínový věnec; pak si zasloužíš jet
na triumfálním voze. Už jen krátký život v utrpení
zbývá věrnému služebníkovi a nebesa se mu štědře
odvděčí.

9. SCÉNA

Tehdy Jan naplněn věšteckým duchem oplakává poměry, které v Čechách mají nastat.

Jan: Ach milá vlasti! Doposud císař běsnil
až příliš. Spáso království, vládce světa,
Kriste! Odvrať tuto záhubu Čech!

[22] Lat. *pugil, ilis, m.* – zápasník, zde „Kristův bojovník".
[23] Palmový list jako symbol mučedníka se stal atributem Jana Nepomuckého.
[24] Obraz krvavé oběti a mučednictví.
[25] Aluze na symboliku pěti hvězd, s nimiž bývá Jan Nepomucký zpodobňován. Tento motiv se poprvé objevuje v díle jezuity Jiřího Plachého-Fera *Fama posthuma*, viz kap. Jan Nepomucký – legendistická tradice a kult, pozn. 13, s. 26.

Isthoc repelle! Pondus imparibus enim
Incumbet humeris. Deficio, sub hoc gemens
Onere. Recessus mentis humanae tibi
Patent; in aliud, unice precor, Ducis
Mentem nefandam flecte. Graviter me premit
Abdita medullis cura, ne caras Tuo
Cruore mentes praedo Tartareus ferat
Wenceslaus, per fas nefasqve Czechiae
Atrox tyrannus, opprimens statum jugo.
O Czechia! Graves hostium feres neces
Cruenta. Pacis, dulcius qva nil habes,
Damnum tulisti. Caesarum et regum diu
In subditis nefanda consvevit Deus
Plectere piacula. Prospero felix Polo
Hucusqve laetos senseras regni dies,
At perduellis lacrymis dehinc lues
Delicta Regis. Pressa, proh, nimium ingemes!
Tu, praeliantes gentis Aeoliae, Deus,
Qvi voce mulces, qviqve nimborum horridas
Evertis acies, debitam Caelo ac solo
Faciem inducens, frange minitantem pio
Populo procellam.

[63v]

Inductio X.

Ad se rursum B. Joannem Rex sacrilegus accersit; ei moriendum asserens, ni confessionem Joannae ex ordine promat.[xx]

[Imperator]: Adhuc ne pertinax caput[yy]
Suum Sacerdos Caesari opponit? Nisi
Jamjam secretum aperuerit, per Caesaris
Nunc sacra sceptra juro, Moldavae hauriet

366 mentis] mensis *DJM*, *corr. m2*; humanae] humane *DJM*, *corr. m2*.
381 praeliantes] praeciantes *DJM*, *corr. m2*.
384 minitantem] minitantum *DJM*.
385b *in initio om.* v v - v - -, *add. m2*.

[xx] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 672: *Ergo non hominem, sed malum daemonem spirans, mittit continuo, qui Joannem accersant; neque multis, ut in praecipiti ira, verbis est usus: Audi, inquit, Sacerdos, moriendum tibi est, nisi e vestigio jam hic conjugis meae confessionem, et quidquid umquam illa tibi confitens dixit, ex ordine exponas! Actum est, peristi. Juro Deum, aquam potabis! Mersionem in flumine ea voce Caesar volebat intelligi.*

[yy] První verš nové scény chybně napojen na její úvod, což naznačuje i metrické schéma vepsané jinou rukou pod slovo *promat*.

Břímě totiž spočívá na ramenou, která už nejsou
s to ho unést. Ztrácím síly a přitom úpím
pod touto tíží. Ty máš přístup do skrytých zákoutí
lidské mysli; snažně Tě prosím, obrať bezbožnou mysl
císaře jiným směrem. Těžce na mě doléhá
starost skrytá v mém nitru, aby duše, mně drahé
skrze Tvou krev, neuchvátil ten pekelný lupič
Václav, jenž za pomoci práva i bezpráví
krutě týrá Čechy a dusí zemi svým jhem.
Ach Čechy! V krvi budete snášet těžké nepřátelské
vraždění.[26] Ztráta míru, nad nějž nemáte
nic sladšího, na vás už dopadla. Odedávna má Bůh
ve zvyku trestat hanebné hříchy císařů a králů
na poddaných. Pod příznivým nebem jste až dosud
šťastně prožívaly radostné dny království,
avšak od nynějška odpykáte slzami zločiny
zrádného krále. Dolehne na vás útlak, běda,
budete tolik naříkat! Ty, Bože, který svým hlasem
utišuješ válečníky z Aiolova[27] rodu, který zaháníš
strašlivé houfy mračen a ukazuješ nebi a zemi tvář,
již si zasluhují, odvrať bouři, která hrozí
zbožnému lidu!

10. SCÉNA

Svatokrádežný král k sobě znovu povolává svatého Jana a ujišťuje ho, že je mu souzena smrt, nevyjeví-li popořádku Johaninu zpověď.

Císař: Stále ještě se ten zatvrzelý kněz
čelem staví císaři na odpor? Přísahám
nyní při posvátném císařském žezle, že neodhalí-li
vzpurný obřadník ihned to tajemství, bude pít

[26] Stejně jako v Balbínově legendě jde zřejmě o předpověď husitských válek.
[27] Lat. *Aeolus, i, m.* – Aiolos, bůh větrů a bouří.

Aqvas rebellis Mysta. Minuat Caesaris
In hoc voluptam? Non fero! Obtulit opes
Qvidem Imperator, ut secretum, vel leve,
Panderet, et en? Negavit hoc totum suo,
O perduellis, Caesari! Jam non opes,
Verum catastas, qvin potius ipsam feret
Mortem, nisi confessionis panderit
Tandem sigillum. I, perge, chare Caesari
Theotiste, Rex qvod jubeat, impio refer
Mystae Joanni, adesse correctum sua
Ocyus in aula.

Theotistus: Caesar, ut jubes, ago.

Aulicus: Pare, Imperator magne, verbo: est insolens
In te Joannis crimen, audax est nimis
Isthic Sacerdos, qvod tuam curet nihil
Clementiam. O Rex! Vindica tantum nefas,
Non leviter est hic laesa Majestas tua.
O Imperator! Non erit magnum, neci
Subitae Joannem consecres.

[Imperator]: Idem tenes,
Qvod mente pridem volveram. Vereor tamen.

Aulicus: Qvem, Caesar, oro metuis? Es magnus, potens.

Imperator: Joanna prohibet.

Aulicus: De reo casu nihil
Regina novit.

Imperator: Nisi secretum aperuerit,
Tentabo Mystam; consilia seqvar tua.

[64r] Joannes: Adsum, Imperator magne, te sacro colens
Poplite.

Imperator: Joannes, vive, num tandem sapis?

Joannes: Saperes Deum utinam, Caesar! Ut video, scelus
Repetis.

Imperator: Qvid inqvis? Scelera ego repetam?

Joannes: Scelus,
Dixi, reposcis. Nunqvid urges impie,
Caesar, sigillum ut arbiter pandam tibi
Confessionis?

397 Theotiste] Theotisse *DJM*, *corr. m2*.
400 Pare] Parae *DJM*.

vodu z Vltavy! Zmenší to snad tuhle císařovu
390 touhu? To nesnesu! Vládce mu dokonce
nabídl bohatství, aby odhalil ono tajemství,
třebaže jen nicotné, a co on? Ten zrádce to
svému císaři zcela odepřel! Ne už bohatství,
ale mučidla, ba dokonce samu smrt zakusí,
395 pokud konečně neodkryje pečeť zpovědního
tajemství. Jdi, spěchej, Theotiste, který jsi
císaři milý, oznam nevěrnému knězi Janovi,
že král poroučí, aby se polepšil a stanul rychle
v jeho paláci!

Theotistus: Vykonám, co nařizuješ, císaři.

400 Dvořan: Vyslechni, vznešený císaři, mé slovo:
Janův zločin vůči tobě je neslýchaný,
tenhle kněz je příliš opovážlivý, protože vůbec
nedbá o tvou šlechetnost. Ach králi! Ztrestej takovou
hanebnost. Tvůj majestát tu byl hluboce uražen.
405 Ach císaři! Nebude to přehnané, pokud Jana ihned
necháš propadnout smrti!

Císař: Říkáš totéž,
o čem jsem už dříve přemítal. Přesto mám obavy.

Dvořan: Prosím tě, císaři, koho se bojíš? Jsi velký a mocný.

Císař: Johana mi brání.

Dvořan: O obviněném naštěstí
410 královna nic neví.

Císař: Neodkryje-li ten kněz ono tajemství,
udeřím na něj; budu se řídit tvou radou.

Jan: Jsem zde, vznešený císaři, a vzdávám ti úctu
pokorným pokleknutím.

Císař: Buď zdráv, Jane, zdali už jsi konečně zmoudřel?

Jan: Kéž bys ty, císaři, moudře poznal Boha! Jak vidím,
415 opakuješ stejný zločin!

Císař: Co to říkáš? Já že bych měl opakovat zločiny?

Jan: Jak jsem řekl,
opět si žádáš zločin. Copak bezbožně nedotíráš,
císaři, abych ti jako zpovědník odhalil pečeť
zpovědního tajemství?

Imperator: Sic volo, jubeo! Nisi
Secreta pandas, Moldavae flumen, scias,
Potabis hodie.[zz]
Joannes: Caesar, hoc audes nefas?
[Imperator]: Qvis prohibet isthoc Caesari?
Joannes: Prohibet Deus
Monetqve Tartarus, avidas diu aggerens
Flammas.
Imperator: Sacerdos, Caesari frustra minas
Incutis Averni. Rege qvis major fuit
Eritqve posthac? Graviter hoc spondeo feres
Dictum doloris. Fata te solum manent.
I, mergere nigris, titio Tartaree, rogis.

Inductio XI.

Fatorum acerbitati commiserans, illacrimatur Pietas.

[Pietas]: O Caesaris praegrande facinus! Exulat,
Ut video, Pietas. Perimit exosus Dei
Servum Joannem Caesar. O qvale hoc nefas!
Qvod astra prohibent, Imperator sacrilegus
Violare tentat? Scelere cumulatur scelus.
I, pete Charontem, puppis haec naulum dabit;
Jam te sub Orcum fata, jam Furiae vocant!
Putas, Joannem morte crudeli opprimes,
Tyranne? Minime! Gloriam, qvam tu modo
Adimis iniqve, centuplam reddet Polus
Posthac Joanni. Tanta nimirum abripit
Dementia animum Caesaris! Da tibi moram;
[64v] Spectator aderis cladis aeternum tuae,
Faedi minister operis, aeterno Stygis
Lues camino. Sola Furiarum cohors
Te tractat unum perqve Czechorum sinus,
Viscera, medullas, corda flammantem rotat.
Est magnus iste, fateor, est tristis dolor.
Pietas qvod exulet, valeat autem scelus.[aaa]

422 aggerens] oggerens *DJM*.
Inductio XI. acerbitati] aurbitati *DJM*.
428 Exulat] ..ulat *DJM*, *corr. m2*.
433 Charontem] Charoentem *DJM*.
437 Adimis] adimus *DJM*; reddet] reddes *DJM*, *corr. m2*; Polus] populus *DJM*, *corr. m2*.

[zz] Viz pozn. k úvodu této scény.
[aaa] Podobné verše tuto scénu také zahajují (viz v. 428–429).

Císař: To chci a přikazuji! Pokud mi neodhalíš
to tajemství, věz, že ještě dnes budeš pít
z řeky Vltavy.
Jan: Císaři, odvážíš se tohoto bezpráví?
Císař: Kdo v tom císaři zabrání?
Jan: Brání Bůh
a varuje peklo, které pro Tebe již dlouho chová
lačné plameny.
Císař: Marně, knězi, císaři vrháš do tváře výhrůžky
peklem! Kdo kdy byl mocnější než král a kdo
v budoucnu bude? Těžce si odneseš, slibuji, tenhle
urážlivý výrok. Smrt čeká jen na tebe. Jdi, ponoř se
do černé pohřební hranice, ty pekelná pochodni![28]

11. SCÉNA

Zbožnost v slzách naříká nad hořkým osudem.

Zbožnost: Ach, jak obrovský je císařův zločin! Zbožnost,
jak vidím, odešla do vyhnanství. Císař je plný
nenávisti a zabíjí Jana, služebníka Páně.
Ach, jaký je to bezbožný čin! Co nebesa zakazují,
to se rouhavý císař pokouší porušit? Zločin se
vrší na zločin! Jdi, zamiř za Charónem, tato loď ti
poskytne peníz na plavbu;[29] osud i Fúrie už tě volají
do pekel! Myslíš, že Jana přemůžeš krutou smrtí,
tyrane? Nikoli! Slávu, kterou ty nyní Janovi
nespravedlivě odnímáš, mu nebesa v budoucnu
stonásobně oplatí. Tak velké už je šílenství,
jež zachvacuje císařovu duši! Ale jen chvíli
posečkej; uvidíš svou věčnou porážku,
sluho odporného díla, budeš pykat ve věčné
pekelné výhni! Samo hejno Fúrií tebou jediným
zmítá a v plamenech tebou otáčí v hrudích, srdcích,
nitrech a duších všech Čechů. Ano, přiznávám,
tato bolest je velká a truchlivá. Když dlí Zbožnost
ve vyhnanství, zločinu se pak vede dobře.

[28] Lat. *titio, onis, m.* – planoucí oheň, hořící poleno.
[29] Lat. *naulum, i, n.* – lodní poplatek, platba za plavbu, zde poplatek Charónovi.

Inductio XII.

D. Joannes sacramentum Regi prodere indignum ratus, temptis ultimate minis terroribusqve regiis, tandem toto animo sacrilegium aversatur.[bbb]

[Joannes]: Deniqve secretum pandere mihi non licet.
Urge, fatiga, punge; spicula rideo,
Caesar, furoris impii. Moneo tamen,
Crudelis Imperator, indomitam hanc doma[ccc]
Curam,[ddd] in Sacerdotem neqve aliqva levis datur
Unqvam potestas Regibus. Et en, tu manus
Inferre violentas mihi, Caesar, paras!
Impune Judex justus hoc minime feret
Scelus. Pudeat o Caesarem, qvi urget grave hoc
Nefas, sacrilegium Sacerdoti imputans!
Hoc tibi Megerae pignus, Eumenidum favor
Atrox Erebi! Nulla terrarum satis
Supplicia. Tantum Stygius, haud satis, nefas
Pensabit ignis. Qvidqvid in cunctos, atrox
Caesar, parasti,[eee] aeterna paenarum feres.
O vane procerum, vane magnatum favor,
Humeris amicum ferre subducti negat
[65r] Jamjam cadentem dexter in laetis comes.
Fortuna ridet? Seqvitur. Irridet? Fugit.
Imperator: Confessionis ergo non pandes mihi?
Joannes: Secreta pandere non libet, minime licet.[fff]
Desiste, frustra me probas, ex me nihil,
Qvidqvid adamantem frangere attentas, nihil
Unqvam obtinebis.

450 Crudelis] ..udelis *DJM*, *corr. m2*; hanc] haec *DJM*, *corr. m2*.
457 Eumenidum] ..menidum *DJM*, *corr. m2*.
464 laetis] *add. m2*.

[bbb] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 672: *B. Joannes, indignum ratus ea de re toties obtundi, non verbis, sed toto capite et severo vultu sacrilegium aversatus est.*
[ccc] *Indomitam doma*, paronomasie.
[ddd] Cf. *Theoctistus*, v. 197–198: *Frater, effraenam doma / Placatus iram.*
[eee] *Parasti*, stažený tvar za *paravisti*; podobně viz *beâsti* (v. 544).
[fff] Podobné verše tuto scénu také zahajují (viz v. 447).

12. SCÉNA

Svatý Jan přesvědčen, že je hanebné vyzradit králi svatou zpověď, a naposled zkoušen královými hrozbami a výhrůžkami, přece z celé duše odmítá svatokrádežný čin.

Jan: Toto tajemství zkrátka prozradit nemohu!
Naléhej, dotírej, dorážej; vysmívám se, císaři,
ostnům tvého bezbožného běsnění. Přesto tě varuji,
krutý vládce, kroť tento svůj nezkrotný zájem,
králům nebyla nikdy dána ani nepatrná
moc nad knězem. A hle, ty se chystáš vztáhnout
na mě násilnické ruce, císaři! Spravedlivý Soudce
tento zločin zcela jistě neponechá bez trestu.
Ach, ať se stydí císař, který naléhá na toto
těžké bezpráví a nutí kněze ke svatokrádeži!
Toto tě spojuje s Megairou,[30] přináší děsivou přízeň
Fúrií[31] z pekla![32] Žádné pozemské tresty pro tebe
nejsou dostatečné. I pekelný oheň jen stěží
vyváží tvůj hřích. Za vše, co jsi zchystal pro ostatní,
krutý císaři, budeš trpět věčná muka! Ach, klamavá
je přízeň šlechticů a velmožů: ten, kdo je v radovánkách
věrným průvodcem, odmítá vzít na ramena přítele,
který užuž klesá. Štěstí se na tebe usmívá?
On tě následuje. Vysmívá se ti? Prchá pryč.
Císař: Zpovědní tajemství mi tedy neodhalíš?
Jan: Tajemství odhalit rozhodně nechci a nemohu.
Přestaň, marně mě pokoušíš, ode mě,
jakkoliv se snažíš zlomit ocel, nikdy nic
nezjistíš.

[30] Lat. *Megaera, ae, f.* – Megaira, jedna z Fúrií.
[31] Lat. *Eumenides, um, f.* – Eumenidy, bohyně milosti; již v antice běžné eufemistické označení pro Erínye, Lítice, bohyně pomsty a osudu, v římských mýtech vystupující jako Fúrie.
[32] Lat. *Erebus, i, m.* – Erebos, část podsvětí.

Inductio XIII.

Ob qvod[ggg] *sui ultra Rex impotens, D. Joannem signo satelitibus dato morte plectendum tradit.*[hhh]

470b	[Imperator]:	Mysta, moriendum tibi est,[iii]
		Audi furorem Caesaris, cujus pios
		Temnis favores. Repeto, flumen Moldavae
		Potabis hodie, sqvallido tortus prius
		Carcere. Sacerdos mihi repugnat? O caput
475		Hoc perduelle! Caesaris qvale hoc nefas!
		Adversa ridet, sed neqve extremas neces
		Horret! Qvid hominis mundus affert? Qvis pater
		Materqve genuit? Lictor, hoc ferae genus
		Pro munere tuo corripe. Habeat, qvod diu
480		Voluit!
	Joannes:	Amore excipio grande hoc tuum,
		Caesar, nefas. O! Fateor, emerui probra,
		Mereor catastas, vulnera, furores, neces;
		Modo Imperator vivat et vivat Deo!
		Lubens feram omnia.
	Imperator:	An mori potius tibi,
485		Qvam vivere placet?
	Joannes:	Vivere Deo praeplacet.
	Imperator:	Ite, ite, pernix turba, sat morae est datum,
[65v]		Repetite[jjj] notum carceris limen. Dabo
		Haec paria vestris scelera.[kkk] Magnum in Caesarem
		Fuit scelus Joannis, ipsos vos voco
490		Testes. Tenetis? Hostis est Regis, igitur
		Vescetur, opprimatur et meritas luat
		Paenas rebellis. Nulla tranqvillae trahat
		Momenta vitae, donec inimicam expuat
494a		Scelestus animam.

470b *in initio om.* - - v - -.
472 favores] fares *DJM*, *corr. m2*; Repeto] *om. seq.* Joa., *falso add. m2*.

ggg Navazuje na úvod k předchozí scéně (*Joannes sacrilegium aversatur*).
hhh Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 672: *Vix signum dederat Imperator, jam Sanctissimum virum validissimi satellites circumsistunt.*
iii Viz pozn. k úvodu 10. scény.
jjj *Ite, ite – repetite*, vnitřní gramatický rým.
kkk Cf. *Theoctistus*, v. 887–890: *Ite, ite, pernix turma. Sat choreis datum. / Repetite notum regiae limen domus. / Unum rogabo, paria si vestris creem / Scelera, tyranno digna si Stygio geram.*

13. SCÉNA

Proto král, zcela bez sebe vzteky, dává pokyn strážím a odevzdává jim svatého Jana, aby ho potrestali smrtí.

Císař: Musíš zemřít, knězi, poslechni si,
jak se hněvá císař, jehož spravedlivými
projevy přízně pohrdáš. Opakuji, budeš
dnes pít z řeky Vltavy, ale ještě předtím budeš
mučen ve špinavém vězení. Kněz mi odporuje?
Ó ta zrádná hlava! Jaká hanebnost vůči císaři!
Vysmívá se protivenstvím, ale ani samotné smrti
se neděsí! Co za člověka to svět zrodil? Jaký otec
a matka ho zplodili? Drábe, popadni tu šelmu,
jak je tvou povinností. Ať má, po čem už dlouho
touží!

Jan: S láskou od tebe přijímám toto veliké bezpráví,
císaři. Ach! Přiznávám, zasloužil jsem si hanbu,
zasloužím si i mučení, rány, zuřivost, smrt;[33]
jen ať žije císař a vede život v Bohu!
Rád vše vytrpím.

Císař: Chceš tedy raději zemřít,
než dál žít?

Jan: Žít v Bohu chci nejraději.

Císař: Jděte, jděte, rychlá družino, dost už bylo zdržování,
zamiřte opět ke známým dveřím vězení! Svěřím vám
tohoto zločince, který se vám podobá. Janův zločin
proti králi byl veliký, vás samotné si beru za svědky.
Držíte ho? Je to nepřítel krále, ať je tedy
trýzněn, trápen a ať si odpyká zasloužený trest
za svou vzpouru. Už mu nedopřejte ani chvilku
klidu, dokud ten zločinec nevypustí svou
záludnou duši!

[33] Asyndetický výčet zakoušených hrůz patří mezi prostředky charakteristické pro styl Senekových tragédií.

Inductio XIV.

Interim Pietate D. Nemesim ad vindictam provocante.[lll]

494b [Pietas]: O Regis impietas! Scelus!
Dat innocentem pallidae Mystam neci.
Cruente Caesar! In Sacerdotem furis,
Sed nunqvid absqve sceleris aeterno probro?
Crudelitatem Moldava loqvetur tuam,
Qvam nunc in insontem exeris. Regni statum,
Qvem comite virtute Deus et sacra jubet
Bilance Themidis publicum in bonum regi,
Tu ausis, Procrustes patriae, in Mysta sacro
Et innocente perdere et parere nefas,
Qvod Czechia usqve viderat nunqvam? Heu pudor!
Et orbe toto facinus abominandum! Heu
Crudele factum! Abnormis hic partus Stygis
Num gigni in aula potuit? Alias, qvae Deo
Addicta, vixit. Monuit Aether lucidis
Nuper Joannem vestiens astris, simul
Testatus ejus innocentiam. Sed en!
[66r] Crudelior Rex factus inde, vita eum
Orbare statuens, Moldavae vinctum pede
Manuqve saevis injicit hodie fluctibus.
Tyranne, regni latro! Non ergo times
Aeqvam Supremi Judicis tandem manum?
O juste Judex,[mmm] vindica immane hoc scelus,
Ut Imperator impius[nnn] sapiat semel!
Supprime superbum, donec humiliet caput!

502 Procrustes] Procustes *DJM*.

[lll] Pouze polovětně formulovaný úvod v podobě ablativu absolutního – navazuje na úvod k předchozí scéně.
[mmm] *Juste Judex*, aliterace.
[nnn] *Imperator impius*, aliterace.

14. SCÉNA

Mezitím Zbožnost vyzývá božskou Odplatu[34] *k pomstě.*

494b Zbožnost: Ach, jaká je králova bezbožnost!
Ten zločinec! Nevinného kněze vydává bledé
smrti. Krvavý císaři! Na kněze si vyléváš vztek,
ale copak tě za tvůj zločin nestihne věčná hanba?
Vltava promluví o tvé krutosti, kterou nyní
obracíš proti nevinnému. Poměry v království,
které Bůh káže spravovat k obecnému dobru
za pomoci ctnosti a posvátných vah Spravedlnosti,
se ty, ničemo vlasti, odvažuješ zničit v osobě
svatého a nevinného kněze a přitom osnovat bezpráví,
jaké Čechy dosud nikdy neviděly? Ach, jaká hanba,
jaký zločin, zavrženíhodný pro celý svět! Běda,
jak ukrutný čin! Jak se jen tento ohavný zplozenec pekla
mohl narodit v královském paláci? Žil jinak, než mu
bylo Bohem přisouzeno. Varovala ho nebesa,
když nedávno oblékla Jana do zářivých hvězd
a zároveň tím dosvědčila jeho nevinu. Ale hle!
Král se potom stal ještě krutějším, rozhodl se
zbavit ho života a dnes ho, svázaného na nohou
i na rukou, hodil do bouřlivých vltavských proudů!
Tyrane, padouchu celého království! Nebojíš se nakonec
přece jen spravedlivé ruky nejvyššího Soudce?
Ó spravedlivý Soudce, potrestej tento ukrutný zločin,
aby bezbožný císař konečně porozuměl! Stlač k zemi
jeho pyšnou hlavu, dokud se neskloní v pokoře!

[34] Lat. *Nemesis, is, f.* – bohyně odplaty a pomsty.

Inductio XV.

Demum nocte, manibus pedibusqve vinctis, ex ponte in Moldavam dejicitur.[ooo]

[Aulicus]:[ppp] O casum atrocem! Noster occubuit Pater![qqq]
Occubuit heu Joannes! Horridum scelus!
Est mortis author Imperator, heu probrum!
Crudele Regis impii caput!
Civ[is]: Occidit
Caesar? Ubi latro est sacrilegus?
A[ulicus]: Non Rex perit.
Qvin periit ipse, sacrilegio expuens
Animam Imperator sanqvine Joannis ream.
Immane facinus!
[Civis]: Qvo jacet corpus loco?[rrr]
[Aulicus]: Hucusqve saevis Moldavae immersum jacet
Undis. O Imperator! Hoc tuum Deus
Ultor nefandum plectet aeternum scelus.
Testantur astra grandiaqve pandunt Dei
Judicia. Vastum Caesaris nostri patet
Ubiqve crimen. Innocens, proh, impium
Factum, Joannes mersus! O sacrilegium,
Enorme crimen! Czechiae infelix status!
Rex innocentem barbarus recens sitit
Populi cruorem. Religio perit, ah, perit
[66v] Furente Rege tota Czechorum salus.
O Imperator barbarus! Qvod nemini
Unqvam licuit, hoc ursit horrendum nefas.
Periit Joannes, vivat ut semper Polo!
Vivit tyrannus Caesar, ast certas brevi
Paenas daturus perpetim inferni rogo.[sss]

Inductio XV. Demum nocte, manibus pedibusqve vinctis, ex ponte in Moldavam dejicitur.] *add. m2*.
523 Rex perit] experit *DJM*, *corr. m2*.
534 Czechiae] Czechia *DJM*, *corr. m2*.
535 innocentem] innocentum *DJM*.
539 nefas] *add. m2*.

[ooo] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 672: *Nocte igitur ad pontem, qui Pragensi flumini Moldavae impositus, urbes duas Majorem et Minorem conjungit, deducitur; tum manibus et pedibus vinctis (quod diserte expressum legitur) in subjectum flumen ex ponte dejicitur in pervigilio Ascensionis Domini anno MCCCLXXXIII.*

[ppp] Z kontextu není zřejmé, o jakou postavu se jedná, pouze zkratka ve v. 523 naznačuje, že jde o dvořana. Ale mohla by to být i zkratka pro *Angelus*.

[qqq] Cf. *Theoctistus*, v. 498–500: *O casum atrocem! Caesar, occubuit tuus, / Occubuit heu Berillus. Horrendum necas. / Quis caedis author?*

[rrr] Cf. *Theoctistus*, v. 506: *Crudele coelum! Quo iacet corpus loco?*

[sss] *Periit Joannes, vivat ut semper Polo! – Vivit tyrannus Caesar, ast certas brevi / Paenas daturus perpetim inferni rogo*, protiklad.

15. SCÉNA

Nakonec je Jan se svázanýma rukama i nohama v noci svržen z mostu do Vltavy.

Dvořan: Ach, jak krutý osud! Náš otec zahynul!
Běda, Jan zahynul, jak strašlivý zločin!
Strůjcem smrti je císař, ach hanba!
Krutá hlava bezbožného krále!
Měšťan: Císař zemřel?
Kde je ten hříšný padouch?
Dvořan: Král není mrtev.
Ba vlastně tím zhynul i sám císař a vypustil duši,
vinnou hříšným zločinem a Janovou krví.
Ukrutný zločin!
Měšťan: A kde leží jeho tělo?
Dvořan: Až dosud leží ponořeno v bouřlivých vodách
Vltavy. Ach císaři! Bůh Mstitel na věky
potrestá tento tvůj nevýslovný zločin!
Hvězdy[35] jsou svědky a vyjevují Bohu
hrozný rozsudek. Nesmírný zločin našeho císaře
je všude zjevný. Běda, jak bezbožný čin,
nevinný Jan byl utopen. Ach ta svatokrádež,
obrovský zločin! Nešťastná doba pro Čechy!
Surový král teď stále žízní po krvi nevinných
lidí. Za králova běsnění umírá víra, ach,
zmírá Čechům všechna spása. Ó ten surový
císař! Opovážil se strašlivého bezpráví,
takového, které nebylo nikdy nikomu dovoleno.
Jan zahynul, aby navždy žil na nebesích!
Tyranský císař žije, avšak brzy si odpyká
zasloužené tresty na věčné pekelné hranici.

[35] Viz pozn. 25.

O munde fallax! Hic tuus tandem est scopus,
Ut qvos beasti in tempore, in amara luant
Aeternitate. Discat hodie mundus in
Joanne sapere, qvi scelere vitam suam
Redimere potuit; at Deo potius mori
Voluit amicus, qvam sacrilegus vivere,
Fidem perosus. Caelitum plaudat Chorus!

547 at] ad *DJM*, *corr. m2*.

Ach klamavý světe! Toto je tedy tvůj záměr,
aby ti, které jsi oblažil v čase jejich života, to
545 odpykali na hořké věčnosti. Ať se dnes svět poučí
a pozná pravdu na příkladu Janově, který mohl
vykoupit svůj život zločinem; chtěl však raději
zemřít pro Boha jako přítel, než žít jako bezbožník
a zanevřít na víru. Zástup nebešťanů ať nad ním jásá!

II.2.5 Vindex duliae

Hra *Vindex duliae Divus Joannes Nepomucenus* (Svatý Jan Nepomucký jako zastánce uctívání svatých) představuje fiktivní zápas o prosazení kultu Jana Nepomuckého mezi přívrženci a odpůrci úcty ke světcům (*dulia*). Sepsal ji už poměrně zkušený učitel Antonius Machek (1705–1760)[1] pro třídu syntaxe jezuitského gymnázia v Praze na Novém Městě, která nacvičené divadelní představení sehrála 21. května roku 1731, tedy dva roky po kanonizaci Jana Nepomuckého a nedlouho po jeho svátku (16. května).

Autor: Od A. Machka máme doloženy ještě dvě nepomucenské hry, které vznikly v téže škole, ale byly určeny pro jinou skupinu žáků.[2] S první hrou *Angelus ad aras* hru *Vindex duliae* spojuje nejen totožný rukopis, ale i téměř identický začátek úvodního monologu první scény.[3] V obou případech jde o zanícenou modlitbu, kterou se v *Angelus ad aras* obrací malý Jan Nepomucký k Bohu, ve *Vindex duliae* se tak modlí ctitel Jana Nepomuckého ke světci samému. I v následujících scénách se objevují textové shody a podobné výrazy i motivy.

Druhá Machkova hra, *Pharos famae naufragantis* (Maják tonoucí pověsti), jejíž editovanou synopsi uvádíme dále, představuje Jana jako ochránce a obnovitele dobré pověsti. Vystupuje zde v podobě Janovy lásky (*Joanneus affectus*), která ubrání Nevinnou pověst (*Innocentiae fama*) proti Pomluvě (*Calumnia*), Lži (*Mendacium*) a Závisti (*Invidia*). Zároveň vrátí svobodu i dobré jméno Provinilci (*Reatus*), který byl donucen pomáhat Pomluvě. Tato alegorická hra měla pravděpodobně k *Vindex duliae* blíže než *Angelus ad aras*, a to jak tématem (příběh odehrávající se až po Janově smrti), tak použitím motivu vysvobození vězně na Janovu přímluvu.

Dochování: Jediný dochovaný rukopis hry je uložen v Národním archivu České republiky.[4] Písmo je úhledné a poměrně dobře čitelné. Předpokládáme, že jde o Machkův autograf, neboť rukopis hry je shodný s autorovými vlastnoručně psanými řádovými sliby.[5] Verše 188 až 238 jsou ovšem psány jinou rukou (*m2*). Dle typu písařských chyb (nelogické spojování slov) šlo patrně o písaře, který textu úplně nerozuměl nebo nedokázal předlohu správně přečíst a přepsat. Rukopis zahrnuje text hry bez vedlejších částí a shrnutí obsahu před každou ze scén, které bylo pravděpodobně otištěno v nedochované synopsi. Předpokládáme nicméně, že tyto stručné odstavce vznikly ještě před textací hry, ne vždy totiž dobře vystihují děj ztvárněný v textu. Velmi zřetelné to je ve scéně páté a sedmé, kde podle souhrnů vystupují personifikované vlastnosti *Furor, Blasphemus,* resp. *Blasphemia* nebo *Audacia*, které v textu nenalezneme. Postavy reálně ve hře promlouvající (*Socius, La-*

[1] Autorovo jméno je jinou rukou (*m3*) dopsáno pod titulem hry. K autorovi podrobněji viz s. 573–576.

[2] Vzhledem k tomu, že hra *Vindex duliae* byla určena pro starší studenty, je pravděpodobné, že alespoň někteří z aktérů znali obě předchozí Machkovy hry.

[3] Srov. *Angelus ad aras*, v. 50–54, *Vindex duliae*, v. 1–5.

[4] NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 585r–592v.

[5] *Professi quatuor votorum*, ARSI, sign. Germ. 45, f. 304r–305r.

borans) pak nejsou jejich ekvivalentem, ale jen nositeli těchto vlastností, proto je s nimi nelze ztotožnit.[6]

Struktura: Hra je členěna na devět scén (*inductiones*) o celkovém počtu 567 veršů, předehru a epilog. Námětem hry (*argumentum*) je mírně upravený úryvek z *Acta utriusque processus*, která jsou ale označena jako akta kanonizační.[7] Vlastní hru zahajuje prolog a uzavírá epilog, jež nejsou v rukopisu rozepsány, uveden je vždy jen citát, který se vztahoval k jejich obsahu a byl patrně uveden v synopsi.

Postavy: Protagonisty hry jsou převážně alegorické či fiktivní postavy, z nichž některé však můžeme spojit s osobami doloženými historicky či známými z legendistické tradice. Z hlediska děje je můžeme rozdělit na přívržence kultu svatých, odpůrce tohoto kultu a na postavy, které postupně přecházejí na stranu přívrženců kultu. Ačkoli je Jan Nepomucký v titulu označen jako obhájce uctívání svatých (*Vindex duliae*), nikde v průběhu hry nepromlouvá, dokonce se zdá, že ani nevystupuje jako postava. Hlavními přívrženci jeho kultu jsou Janův ctitel (*Joanneus cultor*), dále alegorický Dulius (patrně dohlíží na úctu ke svatým – *dulia*) a personifikovaná Zbožnost (*Religio*).[8] Odpůrcem kultu svatých (či „nepomucenské slávy") je Obrazoborec (*Iconoclasta*), stojící ve službách Hereze, jež je označována jako panovnice (*Princeps*) a doprovázena služebníky (*Ministri*), kteří představují protestantské, resp. kalvinistické duchovní. Právě tuto skupinu postav, stejně jako několik epizodních aktérů vystupujících v dramaticky vypjaté sedmé scéně, můžeme zakotvit v reálných událostech vztahujících se k nejznámějšímu pokusu o poškození hrobu Jana Nepomuckého, ke kterému došlo za tzv. kalvínské očisty katedrály před Vánoci roku 1619.[9] Vzhledem k živosti tradice tohoto líčení a k tomu, že jména hlavních aktérů byla obecně známá, se domníváme, že můžeme hlavního ze služebníků Hereze, která patrně představuje kalvinismus, spojit s kazatelem Fridricha Falckého a iniciátorem „plenění" svatovítského chrámu Abrahamem Scultetem; s ním také ztotožňujeme postavu pastora (*Pastor*) v sedmé scéně. Obrazoborec pak může zastupovat přímo Zimního krále. Epizodické postavy vykonavatelů příkazu k odstranění ozdob Janova hrobu (Pomocník – *Laborans*, Druh – *Socius*) mají základ v králově hofmistrovi a dvojici řemeslníků, českém utrakvistovi a saském luteránovi, které při pokusu o odstraňování mříže stihl exemplární trest.[10]

---

6 Slova *blasphaemus* a *blasphaemia* jsou v *Acta Sanctorum* při líčení poničení hrobu (s. 678–679) spojována s osobou údajného iniciátora akce, anglického kalvinisty, jenž byl hofmistrem králových pážat a který za své rouhání zaplatil životem. Machek snad tedy původně chtěl příslušnou postavu vytvořit podle této historické osoby. Nakonec použitého *Socia* s ním identifikovat nelze.

7 *Acta utriusque processus*, 1722, s. 24, citace viz editovaný text, pozn. a, s. 310.

8 Latinské slovo *religio* má poněkud širší význam než *pietas* a zahrnuje nejen zbožnost jako postoj člověka, ale i vykonávání náboženských obřadů a praktikování kultu.

9 Z iniciativy kalvinisty Abrahama Sculteta, kazatele Fridricha Falckého, proběhla 21. – 28. 12. 1619 „očista" katedrály sv. Víta, během níž byla ničena výtvarná díla a relikvie. Došlo i na otevírání hrobů (srov. Kramář, V.: *Zpustošení Chrámu svatého Víta v roce 1619*. Artefactum, Praha 1998).

10 Epizoda zhanobení hrobu je součástí nepomucenské tradice již od 20. let 17. století, kdy vznikly tři dřevěné reliéfy zachycující tento moment kalvínského obrazoborectví. Na jednom reliéfu je poprvé zachycena údajná pomsta Jana Nepomuckého za zhanobení jeho hrobu: jeden z kalvinistů, ležící polomrtvý před hrobem, je svými druhy odnášen, další prchá ze svatyně. Událost měla mezi současníky značný ohlas

Nepřítelem Janovy svatosti je zpočátku také Úzkostlivý ctitel Boha (*Scrupulosus latriae zelotes*), jenž se omezuje na úctu k samotnému Bohu (*latria*) a zatvrzele odmítá uctívat také světce.[11] V průběhu děje dochází k jeho duchovní konverzi. Podobným vývojem od odmítání k přijetí nepomucenské úcty prochází také Androdilus: když jej Hereze uvězní za jeho pochybnosti, zachrání ho modlitba adresovaná právě Janovi. Symbolický význam těchto postav není zcela zřetelný, mohou poukazovat na upřímnou zbožnost předků i v době, kdy byly Čechy nekatolické,[12] nebo naznačovat pochybnosti všech křesťanů o správnosti a dokonalosti jejich zbožnosti.[13]

Děj: Dějová linie se soustředí na fiktivní zápas o uctívání Jana Nepomuckého jako světce. Scéna znesvěcení Janova hrobu naznačuje, že téma hry je také polemikou katolického pojetí svatosti s kalvinistickým.

Zbožný Janův ctitel touží všude šířit světcův kult. Dulius podpořený zosobněnými částmi Evropy[14] doporučuje personifikované Zbožnosti Jana Nepomuckého jako nového světce. Obrazoborec upozorňuje Herezi, že její zápas proti uctívání svatých není všude úspěšný, a společně hodlají šíření nepomucenského kultu zastavit. Úzkostlivý ctitel Boha se upřímně snaží přesvědčit nadšeného Janova ctitele, že čest vzdávaná světcům je zločinem a uráží Boha, ale neuspěje. Androdilus přináší Pastorovi, přisluhovači Hereze,[15] zprávu z Prahy. Ta hovoří o nepomucenské úctě a popisuje dva zázraky: jak sv. Jan Nepomucký zachránil vězně ze žaláře a jak byl potrestán pokus rouhavě napadnout světcovu sochu. Androdilus pak otevřeně pochybuje, zda je správné neuctívat světce. Úzkostlivý ctitel Boha naříká nad rozmáhající se nepomucenskou úctou a přesvědčuje Zbožnost, že pro kult svatých je zanedbávána úcta k Bohu. Přítomný Dulius se kultu svatých zastává s poukazem na to, že hlavou veš-

(srov. Šroněk, M.: Kalvinisté v Čechách. In: Šroněk, M. – Horníčková, K. (eds.): *Umění české reformace 1380–1620*. Academia, Praha 2010, s. 355–363). Základní příběh pomsty za zhanobení hrobu uvádí roku 1641 *Fama posthuma* Jiřího Plachého-Fera, převzal jej Tomáš Pešina z Čechorodu do *Phosphorus septicornis* (1673) i Balbín do *Acta Sanctorum*. Epicky košatou verzi, jež shrnuje celou tradici tohoto líčení a která je pravděpodobně i základem dějové zápletky této hry, nám zprostředkovává J. F. Beckovský, *Druhý sloup nepohnutelnýho základu katolického živobytí*. Praha 1707, s. 566–570.

11 Kult se podle objektu dělí na *cultus latriae*, *duliae* a *hyperduliae*. Výraz *latria* je odvozen od řec. *latreiá* (služba, bohoslužba), resp. *latreó* (sloužit králi). *Cultus latriae* je vzdáván pouze Bohu, Ježíši Kristu, eucharistii, relativní *cultus latriae* se vzdává kříži, obrazům Krista a Nejsvětější Trojici, přičemž, jak zdůraznil Tridentský koncil, úcta vzdávaná obrazům se vztahuje na jejich prototypy, které jsou jimi zpřítomněny. *Cultus duliae* (od řec. *dúliá*, služba, zejména otrocká) se vzdává světcům, andělům; relativní *cultus duliae* se prokazuje jejich obrazům a autentickým ostatkům světců. Veřejně provozovaný *cultus duliae* se smí vztahovat pouze ke svatým a jejich autentickým ostatkům, veřejný kult blahoslavených je omezen ustanoveními církve. Křesťany, kteří zemřeli v pověsti svatosti, je dovoleno uctívat pouze soukromě, není dovoleno jim dávat tituly, které náleží pouze svatým nebo blahoslaveným, jejich obrazy opatřovat svatozáří nebo atributy. Uctívání milostných soch a obrazů je v souladu s rozumem, tradicí a zbožností církve. Protichůdné názory na uctívání svatých byly odmítnuty papežem Piem VI. Úcta vzdávaná Panně Marii se pro její jedinečné postavení v dějinách spásy nazývá *cultus hyperduliae*.

12 Odmítání úcty ke svatým nevychází ani u jedné z postav z bezbožnosti, ale z pouhé zaslepenosti způsobené nevědomostí nebo úzkostlivostí.

13 *Scrupulositas*, tj. přílišná úzkostlivost v konání i myšlení, byla považována za jednu z hlavních překážek na cestě k plodnému duchovnímu životu.

14 Nejedná se o země, nýbrž o širší regiony: *Germania*, *Hesperia*, *Sarmatia*, *Ungaria*.

15 Pomocník je označen jako „pastýř" (*Pastor*): *Talem mihi / Venisse puto, te qvando Pastorum optime / Qveo revereri* (v. 194–195).

kerého nepřátelství je nenávist a že toto nepřátelství pochází od falešných vzdělanců, pohrdajících zbožným chováním prostého lidu.[16]

Hereze nechává ke svému dvoru předvést Androdila, vztekle mu vyčítá, že jeho věrnost již není pevná, a bez možnosti obhajoby ho uvrhne do žaláře.[17] Úzkostlivý ctitel Boha náhle onemocní. Obrazoborec to pokládá za důsledek čarodějných úkladů českého světce,[18] a proto se rozhodne zničit jeho hrob. Následuje líčení zhanobení hrobu, jehož historicko-legendistický předobraz lze bezpečně rekonstruovat.[19] Pomocníci Obrazoborce jsou jako ničitelé hrobu na místě stiženi ochrnutím a uznávají světcovu moc,[20] neboť se zde projevil jako zastánce či přímo mstitel svého kultu (*Vindex duliae*). Úzkostlivý ctitel Boha dostává zprávu o Nepomukových zázracích, uznává svůj omyl a slibuje, že až se zotaví, navštíví světcův hrob; pak se mu náhle vracejí síly. Androdilus uvržený do vězení lituje své nevděčnosti vůči Janovi; záhy je z žaláře zázračně vysvobozen a spěchá k světcovu hrobu, aby mu poděkoval.[21]

Ačkoliv jsou hanobitelé hrobu poraženi, hodlá Obrazoborec v boji proti Janovu kultu pokračovat, avšak Hereze mu to zakazuje.[22] Zbožnost, která zázračný zákrok proti heretikům hodnotí jako důkaz Janovy svatosti, nařizuje Duliovi uctívat jej jako světce hájícího úctu ke svatým. Snad právě tímto momentem je Jan na nebesích přijat jako světec a patron Čech.[23]

Jazyk a styl: Použitými jazykovými a stylistickými prostředky se hra nijak výrazně neliší od ostatních v tomto svazku. V jejím textu najdeme obvyklé neklasické výrazy a tvary (např. adverbia typu *juge*, tvary *qveis* a *divum*, konjunktiv *fores*, archaickou podobu *lubet*) a nepříliš početná slova řeckého původu (např. *icon*,[24] *colossus*, jména postav *Iconoclasta*, *Haeresis*, *zelotes*). Naopak zdrobněliny jsou mnohem méně časté než v jiných hrách, což může souviset s tím, že text byl určen pro nejvyšší z gramatikálních tříd, syntax, nebo spíše s povahou děje, který se odehrává v ale-

---

16 *Hostilitatis omnis invidia est caput* (v. 312); *A malo / Qvod invideri possit, a bono appeti / Qvamqvam freqventes supplicum damnunt preces / Id falsitatis eruditorum* (v. 313–316).

17 Machek zde staví do kontrastu uvážlivé jednání Zbožnosti s Úzkostlivým ctitelem Boha v předchozí scéně oproti bezohlednému nakládání Hereze s Androdilem.

18 Jan Nepomucký je ve v. 424 a 429 Obrazoborcem označen jako Thesalan (*Thessalus*), tedy obyvatel řecké Thesálie, která byla již v antice proslulá čarodějnictvím.

19 Základem bylo líčení pokusu o odstranění mříže ze světcova hrobu, ke kterému došlo 24. 12. 1619: hofmistr pážat Fridricha Falckého povolal dva řemeslníky na pomoc; český „husita" odmítl, saský luterán začal mříž odstraňovat. Hofmistr, který pošlapal světcův hrob a rouhal se, byl spolu se zámečníkem stižen ochrnutím. Ztratil rozum a den na to zemřel, řemeslník se kál a uzdravil se. Tento příběh včetně národnostního zabarvení byl dobově znám především z díla Beckovského (Beckovský: *Druhý sloup*, s. 568–570); srov. též Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 678–679.

20 Z textu není zcela jasné, zda byl naznačen i další osud potrestaných, tedy smrt rouhače a uzdravení obráceného řemeslníka.

21 Z textu hry bohužel nedokážeme vytušit scénické, zejména prostorové zobrazení obou těchto konverzí.

22 Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti* (s. 128) upozorňuje na problém, jak si tuto scénu představit na jevišti. Nabízí dvě možné verze: buď Obrazoborec s Herezí vyrážejí do poslední bitvy proti sv. Janovi a jeho kultu (jeho náhrobku?), v níž je Obrazoborec přemožen, nebo Hereze na boj rezignuje a k tomu přiměje také Obrazoborce.

23 V textu je jeho vztah k české zemi opakovaně zdůrazňován přídomkem Otec vlasti (*Pater patriae*, v. 215) nebo Otec Čech (*Pater Czechiae*, v. 246, 259, 361).

24 Včetně řeckého akuzativu plurálu *iconas* (v. 93, 101, 345 a další).

gorickém světě a nevystupují v něm postavy chlapců blízké samotným hercům. Zvláštností, ke které se nám zatím nepodařilo najít paralelu v jiné z her, je označení Jana nesklonným slovem *Nepomuc* (jednou dokonce psáno *Nepomuk*), které je užíváno vedle častějších skloňovaných tvarů od *Nepomucus*; nesklonnou formu v textu najdeme čtyřikrát, a to vždy jako genitivní přívlastek u slov *cultus*, *honor* nebo *decus*.[25]

Didaktickým účelům, obdobně jako v jiných hrách, mohlo sloužit zařazení geografických pojmů (*Germania*, *Sarmatia*, *Hesperia*, *Ungaria*, *Aetna*, Řím jako *urbium domina* ve v. 105) a obecně používaných vlastních jmen původem z antické mytologie a reálií (např. Styx a Avernus jako podsvětí či přímo peklo, Zóilos jako kritik, Sinón jako označení pro lstivého a proradného člověka, Kirké,[26] Thessalie a Kolchida konotující čarodějnictví). V textu také najdeme několik pointovaných výroků, které mají povahu dobře zapamatovatelných sentencí.[27]

V některých případech se Machkovi daří jazykovými prostředky charakterizovat postavy. Janův ctitel pronáší v první scéně dojemný monolog lásky ke svému světci (v. 1–16, 31–38), současně je argumentačně důrazný při dialogu s Úzkostlivým ctitelem Boha ve druhé scéně. Naopak Hereze je vykreslena jako zuřivá a násilnická vládkyně ničení a zkázy, když se představuje (v. 109–115) nebo když se osopí na Androdila a hromadí jednu urážku za druhou.[28] Funkční se zdá být také délka replik. Jak rychle střídané promluvy v dialozích, tak monology jsou poměrně krátké. Delší je pouze dvacetiveršová řeč Obrazoborcova na konci druhé scény,[29] která do děje uvádí základní zápletku. Problematizuje dosavadní téměř idylickou shodu mezi Janovým ctitelem, Duliem, Zbožností a dalšími postavami ohledně Janova kultu (a tím zřejmě navazuje na prolog, v němž podle shrnutí děje měla vystupovat Hereze coby *hydra, jež nepřeje uctívání světců*). Dalším výraznějším monologem je až výstup Androdilova prohlédnutí v osmé scéně (šestnáct veršů), který je delší než závěrečné promluvy Zbožnosti a Dulia (po osmi verších).

Text obsahuje také obvyklé figury a tropy: hojné metafory, obrazná pojmenování, přirovnání, paralely a protiklady. Autor účinně používá i zvukové prostředky jazyka, onomatopoeiu, paronomasii či aliteraci, které někdy přecházejí do jazykových hříček.[30] Důraz na stylistickou *variatio* se projevuje ve využívání celé škály synonym.[31]

---

25 V. 283 (*Nepomuk*), 462, 489, 555. Překvapivé je, že skloňovaný tvar *Nepomuci* (jiné pády než genitiv v textu hry nenajdeme) se vyskytuje pouze ve spojení se slovy *gloria* (v. 13, 133, 164), *gratia* (v. 38, 215) a *favor* (v. 280) – ani u jednoho ze substantiv tedy v přívlastku nealternují skloňované a nesklonné tvary.

26 Neobvyklé je užití feminina *Circe* k označení Jana Nepomuckého, zřejmě v obecném významu „čaroděj".

27 Např. *Sunt verba nihilum pondus, ubi labor negat* (v. 20); *Hostilitatis omnis invidia est caput* (v. 312); *Qvae semel statui decet, / Pensanda diu sunt* (v. 318–319).

28 *Vah, perduellis! Pervicax! Barde! Inpie! / Sub innocenti vellere, rapax lupe! / Sinon dolose!* (v. 358–363).

29 V. 89–108.

30 *Zoilo, an zelo* (v. 306); *perfida ... fides* (v. 341); *friget furor* (v. 374); *spes salutis nulla – sola salus – salutis summa spes* (v. 495–496).

31 Např. vyjádření marného volání k nebi *Qvid perdite vocis sono / Aëra peruncas?* (v. 17–18) a *Qvae ratio tibi, / Ut voce totum repleas sono aethera?* (v. 24–25), bohatá škála výrazů se týká šíření slávy a úcty, proseb

Veršová stavba: Metrem je, stejně jako v ostatních hrách, jambický trimetr s četnými licencemi; jiné veršové útvary se v textu nevyskytují (což může souviset s tím, že se nedochoval prolog ani epilog). I zde najdeme rozdělení verše na dvě části na hranici dvou scén.[32] Směrem ke konci narůstá počet veršů metricky nejasných, hypometrických a hypermetrických – to mohlo být způsobeno chvatem při sestavování textu anebo při jeho opisování.

I z metrického hlediska je neobvyklé nakládání se jménem města Nepomuku a jeho odvozeninami. Zatímco u adjektiva *Nepomucenus* můžeme z textu pouze odvodit, že jak kombinace první a třetí,[33] tak druhé a čtvrté slabiky[34] mohou být měřeny dlouze (jednoznačný úsudek o délce slabik spadajících na lehkou dobu jambu nám znemožňují licence), výše zmíněný nesklonný genitiv *Nepomuc* vykazuje variaci v délce první slabiky[35] a polatinštěná forma *Nepomucus* v první a třetí slabice.[36] Toto kolísání, spolu s nejednotnostmi ortografickými a morfologickými, by mohlo naznačovat autorovy rozpaky, jak nakládat s českým slovem (jménem) bez zavedeného ekvivalentu v latinském kontextu.

Děj hry je celkově složitější než první Machkova hra *Angelus ad aras*, určená ovšem mladším žákům. *Vindex duliae* je oproti ní nesporně rétoricky komplikovanější a klade větší důraz na monology (jakkoli jsou spíše kratší než v řadě jiných her). Především však tematizuje složitější problém, tedy úctu ke svatým, na nějž drasticky poukázala historická událost zhanobení Nepomukova hrobu. Moralizující vyznění hry vyplývá nejen z potrestání hanobitelů hrobu a Nepomukova ocenění jako zastánce uctívání svatých, ale také z nenásilné konverze dvou důležitých postav, Androdila a Úzkostlivého ctitele Boha. Teologicky klíčové hodnocení zápasu sděluje Zbožnost Duliovi: *Vystrojte tedy pocty, jež náleží obhájci kultu svatých. Bůh jako mstitel nám tím, že trestá jeho nepřátele, dává najevo, že on si takové pocty zaslouží*.[37] Světec tedy ve vztahu k lidskému světu nejedná jako samostatný činitel, nýbrž jako přímluvce, obhájce či ochránce skrze Boha. Machkova hra představuje Jana Nepomuckého ve funkci, která byla nesporně aktuální pro katolickou církevní obec období konfesionalizace. Zřejmě měla jezuitské žáky vést k teologicky hlubšímu zamyšlení nad vztahem křesťanů ke světcům a nad jejich rolí ve fyzickém i metafyzickém světě.

---

a modliteb, jásotu a radosti. U negativních postav nalezneme bohatství verbálních projevů nenávisti, hněvu, zuřivosti a výhrůžek.

32 Viz v. 190a–190b mezi 2. a 3. scénou.

33 V. 321, 442, 502.

34 V. 525, 564.

35 Měřena jednoznačně dlouze ve v. 283, krátce ve v. 483 a 555.

36 Obě slabiky měřeny dlouze ve v. 13, 38, 163 a 215, první krátce a druhá dlouze ve v. 133, všechny tři první krátce ve v. 250.

37 *Debitos ergo instrue / Cultus Duliae vindici, qvem ultor Deus / Poena hostium monstrat colendum* (v. 559–560).

[**585r**]

Vindex duliae
Divus Joannes Nepomucenus

Pro theatro exhibitus ab academica syntaxi
Neo-Pragae 1731, 21. Maji
Professore M. Antonio Machek

Argumentum

Deum in Sanctis honorari velle docet perenne prodigium illud, qvo nemo inultus abit, qvi sanctitatem Beati Joannis Nepomuceni aliqvo facto laedere vel sepulchrum violare praesumpserit. Ex Actis canonizationis.[a]

Prolusio

Haeresis, inimica duliae hydra, post vibratos a Religione in se ictus nova perfidiae capita colligens, ab illustri stellarumqve igne coronata Divi Joannis sanctitate exanimatur.

Inductio I.

Joanneo Cultore a Religione Tutelaris sui duliam flagitante, infremit Haeresis Iconoclastamqve ad hanc interturbandam, comite Furore blasphemo,[b] *ablegat.*

Cultor:[c] Vos aestuantes cordis accensi faces,
Ardete, juge[d] dulici exurant fibras
Pectoris amores. Qvaeqve concessa est mihi

Post titulum Professore M. Antonio Machek] *add. m3.*

[a] *Acta utriusque processus*, 1722, s. 24: *Perenne prae aliis recensetur prodigium illud, divinae sic elargiente bonitate, ut nemo inultus abeat, qvi sanctitatem Beati Joannis Nepomuceni aliqvo facto laedere vel sepulchrum violare praesumpserit.*

[b] Personifikované vlastnosti *Furor, Blasphemus,* resp. *Blasphemia* nebo *Audacia* (viz úvody k 5. a 7. scéně), jsou pravděpodobně použity v koncepci synopse, vzniklé ještě před textací hry. Postavy reálně ve hře vystupující (*Socius, Laborans*) pak nejsou jejich ekvivalentem, ale jen nositeli těchto vlastností. Nelze je tedy s nimi ztotožnit. Ani souhrny 5. a 7. scény přesně neodpovídají následnému ději (úvodní shrnutí scén totiž byla přebírána ze synopse).

[c] *Cultor* = *Joanneus cultor*.

[d] *Juge*, adv. od adj. *jugis, e*, klas. *jugiter*; viz také v. 32; podobně *perenne* (v. 33), *turpe* (v. 294, 547).

Svatý Jan Nepomucký jako zastánce uctívání svatých

Představený na divadle třídou syntaxe gymnázia v Praze na Novém Městě 21. května 1731

Autorem je učitel Antonín Machek

Náměť

Že Bůh si přeje být uctíván skrze světce, to nám dává najevo onen stále se opakující neobyčejný úkaz, že neodejde bez trestu nikdo, kdo by se odvážil nějakým skutkem urazit svatost blahoslaveného Jana Nepomuckého nebo znesvětit jeho hrob. Z kanonizačních akt.[1]

Předehra

Hereze, hydra, jež nepřeje uctívání světců, znovu zvedá své zrádné hlavy poté, co ji Zbožnost zasáhla svými údery. Života ji zbaví skvící se svatost božského Jana, ověnčená ohněm hvězd.

1. scéna

Hereze běsní, když Janův ctitel od Zbožnosti úpěnlivě žádá úctu ke svému ochránci, a vysílá Obrazoborce, aby ji narušoval, provázeného rouhavou zuřivostí.

Janův ctitel: Vy žhnoucí pochodně zapáleného srdce,
hořte stále, ať láska spaluje nejhlubší zákoutí
srdce ctitele svatých. Veškeré schopnosti,

[1] *Acta utriusque processus*, 1722 – viz předmluva ke hře.

Animi facultas, cuncta Joannis sacro
Esto dicata cultui.[e] Nusqvam pari
Fervescit Aetna Mulciber, summo impete[f]
In aperta qvando qvaerit ardori vias,
Velut fibrasqve corqve Joannis meum
Cremant amores. Poscit hos semper Tuus
In vota servi gratiae inclinans sinus.
Vulgata mundo sanctitas vitae integrae
Miraculorum gloria affectum exortat.
O Nepomuci gloria, ah, qvantum Tui
Amoris ardet ignibus pectus meum.
O, si daretur![g] Qvam Tuum vellem cliens
Portare cultum orbe terrarum integro.
[585v] O si!

Sanctitas: Sed ut qvid perdite vocis sono
Aëra peruncas? Nonne verborum modos
Integre amantis fervor aliqvando exigit?
Sunt verba nihilum pondus, ubi labor negat.
Hucusqve honoris desidem curam geris,
Qvalem reqvirit Czechiae ac orbis decus,
Ni vota factis impigre actutum expleas.

Dulius: Suspiriorum tanta qvae ratio tibi,
Ut voce, totum repleas sono aethera?[h]

Cultor: Qvem video? Qvemqve in nostra submisit Polus
Suspiria? Eqvidem, Dulie, tu solus sacram
Explere potis es opere ter fausto sitim.

Dulius: Si subvenire nobili voto qveam,
Me certiorem reddito et promptum vides.

Cultor: Rursum reqviris mentis afflictae scopum,
Qvem juge mentes, corda populorum gerunt?
Perenne Joannis honor attentam facit
Mentem orbe suscitandus integro. Nota
Isthaec meorum est sola votorum. Cita
Desideria orbis et gloriae augmentum scies

30 promptum] promtum *VD*.

[e] Machkův autocitát, cf. *Angelus ad aras*, v. 50–54: *Vos aestuanter mentis accensae faces, / Ardete, juge caelici exurant fibras / Pectoris amores. Qvaeqve concessa est mihi / Animi facultas, omnis adamati Dei / Sit haec odoris victima cremanda ignibus.*

[f] *Impete*, nepravidelný abl. sg. od *impetus, us, m.*

[g] Cf. *Angelus ad aras*, v. 68–70: *Ah, qvantum sacri / Amoris ardet ignibus pectus meum! / O, si daretur.*

[h] *Voce, sono*, hendiadys.

jichž se mi dostalo, ať se cele zasvětí
Janovu svatému kultu. Vulkán nikdy nedává
sopce vyvřít tak mocně,[2] když ze všech sil
hledá cesty do prostoru pro svůj žár,
jak prudce spaluje mé útroby a srdce láska
k Janovi.[3] Té si provždy žádá Tvá milostiplná náruč,
jež se sklání k modlitbám svého služebníka.
Svatost bezúhonného života, o níž se dozvídá celý svět,
vyvolává nadšení slávou svých zázraků.
Ó nepomucká slávo, ach, jak mocně
plane mé srdce plameny lásky k Tobě.
Ó, kéž bych jen mohl! Přál bych si jako Tvůj služebník
šířit Tvůj kult po celém světě.
Ó kéž!

Svatost: Proč zbytečně zvukem svého hlasu
hlomozíš do vzduchu? Cožpak si snad zanícení toho,
jenž miluje celým srdcem, někdy žádá slov?
Slova jsou k ničemu tam, kde chybí usilovné konání.
Doposud se pramálo staráš o úctu,
jakou si žádá ozdoba Čech i světa,
když své sliby neprodleně nepřevádíš v činy.

Dulius: Pro co tak vzdycháš, že celé nebe
plníš zvukem svého hlasu?

Janův ctitel: Koho to vidím? Koho to nebe seslalo
za mými vzdechy? Vždyť ty jediný, Dulie, můžeš
uhasit mou svatou žízeň svým třikrát šťastným dílem.[4]

Dulius: Kdybych mohl podpořit tvé vznešené přání,
dej mi vědět a pomohu ti, uvidíš.

Janův ctitel: Ptáš se mě znovu na záměr mé zkroušené mysli,
který národy bez ustání nesou ve svých srdcích
a myšlenkách? Úcta k Janovi, kterou je třeba
podněcovat po celém světě, stále udržuje mou mysl v napětí.
To je jediným cílem mých přání. Uvidíš
naléhavou touhu světa i to, že o zvětšení

[2] Lat. *Mulciber* –„Tavič kovů", přízvisko boha Vulkána.
[3] Srov. podobné přirovnání k prvním ranním paprskům, viz *Angelus ad aras*, v. 57–60.
[4] Dulius je strážným duchem (*genius*) úcty ke světcům (*dulia*). Může Zbožnost požádat o zavedení nové úcty ke světci.

Peti ab exteris ac patriae terrae incolis
Pro Nepomuci gratia.
Dulius: Haec sane placet
Mentis cupido. Volitat et crebra qvatit
Laudatione fama Joannis, ferens
Tum sanctitatem, tum qvoqve facinorum ordinem
Cultu verendum debito. Qvalem proin
Dudum expetisti Dulii addictum piis
Sanctisqve amorem, pronus in praesens feram.
Dum Religioni vota populorum, qveis[i]
Joanni honores regna perpetuos petunt,
Dabo, praeeuntem seqvimini. Affatum peti
Tu Religioni nuntia extemplo velim.

Qvod est in Astris Numen, id prope incolens,
Religio, terram es. Praemiis tamen magis
Toto celebris orbe terrarum emicas,
Dum liberalitate commendans eos,
Qvos sanctitatis fama percelebres facit,
Condigno honore gentibus et orbi integro
Reddis colendos inclytos Caeli incolas.
Religio: Benignitatem, qvam suas justus Deus
Vices gerenti praestitit qvaqve improbas
[586r] Nos superamus haereses, expertus colis,
Dulie, colesqve semper. Est justum illius,
Proba cui vita semper, exuvias coli,
Dulie, proinde munere ex tuo refer,
Siqvem colendum laude Sanctorum geris.
Maxima fidelis praemia obseqvii dabo.
Iconoclasta: Qvalia?
Dulius: Petitam nuper efflagitat pius
Cultor Joannis gratiam votis novis.
Armatus orbis integri. Imperii preces
Tantisper audi, gentium votis fave.
Cultor: Cerne populorum corda, qveis unus scopus
Gloria Joannis metaqve est, tantos preces
Clausane poteris aure perferre? Impera
Tandem, Joannes, Czechiae ac orbis decus,
Dum sanctitate, morte pro Deo inclyta,
Miraculorum gloria illustrem facit
Orbem, hunc honore is debito Sanctis colat.

[i] *Qveis*, arch. tvar dat./abl. pl., klas. *qvibus*; podobně viz v. 68.

Nepomukovy slávy pro jeho milost volají cizinci
i obyvatelé jeho země.
Dulius: Tato touha tvé duše
se mi velmi líbí. Janova proslulost se vznáší
a prochvívá ji častá chvála, jež hovoří
jak o jeho svatosti, tak o řadě skutků,
které si zaslouží náležitou úctu. A proto
lásku ke zbožným a svatým, o niž jsi Dulia
už dávno žádal, nyní ochotně prokážu.
Až předám Zbožnosti přání národů, jimiž
království žádají pro Jana věčné pocty,
následujte mě. Ty oznam Zbožnosti,
že bych ji chtěl co nejdřív požádat o rozhovor.[5]

Čím je na nebi Bůh, téměř tím jsi ty, Zbožnosti, na zemi,
kterou obýváš. Díky odměnám, jež uděluješ,
však tvá sláva po celém světě září ještě více,
protože velkomyslně doporučuješ ty,
jimž sláva jejich svatosti dává proslulost.
Díky tobě se slavným obyvatelům nebes
dostává náležité úcty u národů i celého světa.
Zbožnost: Poznal jsi, Dulie, laskavost, kterou spravedlivý Bůh
prokázal tomu, kdo naplnil svůj úkol, a s níž
přemáháme neřádné hereze. Teď ji ctíš
a budeš ji ctít navždy. Je spravedlivé uctívat ostatky
toho, kdo vždy vedl řádný život. A proto mi, Dulie,
jak je tvým úkolem, podej zprávu, zda někoho
pokládáš za hodného úcty a chvály, jež náleží světcům.
Dostane se mu odměny za věrnou poslušnost.
Obrazoborec: Jaké odměny?
Dulius: O nedávno žádanou milost horlivě prosí
zbožný Janův ctitel, vyzbrojen novými modlitbami.
Vyslechni jen modlitby celého světa i říše
a buď příznivě nakloněna prosbám národů.
Janův ctitel: Hleď, srdce národů mají jediný cíl a metu,
Janovu slávu. Dokážeš před takovými prosbami
zavřít sluch? Přikaž konečně,
že když Jan, ozdoba Čech a světa,
svou svatostí, proslulou smrtí pro Boha,
slávou svých zázraků prozařuje svět,
ten ho má ctít úctou, jež povinována svatým.

[5] Na scénu je zřejmě přivolána Zbožnost, hovoří stále Dulius.

Germania: Id Alemanna poplitem incurvans throno
Pietas reqvirit.
Hesperia: Cumulat Hesperia preces.
Polonia: Immensitatem Sarmata Joanni advovet Honoris.
Ungaria: Istud Ungaria voto expetit
Ardente.
Bohemia: Qvotqvot Czechia aut Teuto[j] colit
Diademate tiarisqve redimita capita,
Id singulorum consonae exposcunt preces.
Omnes: Hoc obligatus gratia immensa petit
Populus, reqvirunt Principes, cives, rei.
Religio: Addicta honori vota Joannis placent,
Ut porro magis hic universo personet.
Dum sanctitatis gloriam, vitae Dei
Causa litatae diligens penso statum,
Vos vestra continuate conamine pio
Studia.

Iconoclasta: Piandum sanqvine, heu, crimen! Nefas!
Sic ergo studia nostra, conatus cadat[k]
In irritum? Sic dum alibi terrarum inclytus
Erigo trophaea, vota dum Divis dari[l]
Inhibeo justus, perdo Christiadum iconas,
Truncos, colossos sterno, sic fastu gravis
A fauce Czechica risus applausum intonet,
Dum pro Joannis gloria immensum studet?
Lessum intonabit. Sed qvid aggerimus moras?
Ergo qvod alto luminum flagrat Polo
Et qvod profunda nocte nigrescit Styge,
Adsit furori! Juro Joannis caput,
Statuas, colossos, iconas ferrum petet.
Sed tantane unus ardeam? Crescit novis
Aucta incrementis simplicis vulgi improba
Pietas, faventem qvando praecipue suis
Vanis petitis urbium Dominam videt.
[586v] Incidit agendum, qvid sit. Accessum paro

75 incurvans] incurvas *VD*.

j *Teuto* = *Teutonia*, zkráceno zřejmě z metrických důvodů.
k *Conatus cadat*, aliterace.
l *Dum divis dari*, aliterace.

Germánie:[6] O to prosí německá zbožnost, klečíc
s ohnutými koleny před trůnem.
Itálie:[7] Prosbu na prosbu vrší Hesperia.
Polsko: Sarmatia[8] vzdává Janovi nezměrnou čest.
Uhry:[9] Hungaria to žádá horoucí
modlitbou.
Čechy: Všechny korunou a tiárami vyzdobené
vykoupené hlavy, jež uctívají Čechy a Germánie,
o to prosí svornými prosbami.
Všichni: To žádá lid, zavázaný nesmírnou milostí,
požadují to vladaři, měšťané, hříšníci.
Zbožnost: Líbí se mi modlitby za Janovu slávu,
aby jeho jméno tím více znělo po celém světě.
Zatímco budu pečlivě zvažovat slávu jeho svatosti
i jeho život, který obětoval Bohu,
pokračujte ve svém úsilí a zbožném
snažení.

Obrazoborec: Běda, zločin, který musí vykoupit krev!
Taková hanebnost! Má tedy naše snaha a úsilí přijít
vniveč? Jinde na světě jsem proslulý
a slavím triumfy, když právem bráním modlitbám
ke světcům a ničím obrazy křesťanů,
kácím sošky i sochy – a teď snad má
znít z českého chřtánu nabubřelý jásavý smích s potleskem,
jenž se tak nesmírně zasazuje o Janovu slávu?
Truchlivě bude hrát. Ale proč otálíme?
Všechna světla, jež září na vysokém nebi,[10]
a vše, co se v hluboké noci černá Stygem,[11]
ať pomáhá mé zuřivosti! Přísahám při Janově hlavě,
že svůj meč zaměřím na sošky, velké sochy i obrazy.
Mám ale takto planout sám?
Neřádná zbožnost narůstá za přispění
prostého lidu, který vidí, že Paní měst[12]
je příznivě nakloněna jeho pošetilým přáním.
Musím se rozhodnout a udělat, co je třeba: chystám se

6 Lat. *Germania* – Německo, německy mluvící země Svaté říše římské.
7 Lat. *Hesperia* – Itálie.
8 Lat. *Sarmatia* – Polsko a katolické země severně a východně od něj.
9 Lat. *Hungaria* – Uhry, země uherské koruny.
10 Hvězdy a nebeská tělesa jsou někdy (např. v Novém zákoně) ztotožňovaná s pohanskými božstvy.
11 Lat. *Styx, gis, f.* – řeka v podsvětí, zde metonymicky „podsvětí, peklo".
12 Řím, sídlo papežství.

Ad Principem, cui solus in amore est Dei
Cultus, religio risui[m] Divis sacra.

Haeresis: Vivo triumphis perpetim, regnis honor
Crescit ruinis iconum flammae datis,
Caeli incolarum machinis gloria nitet.
Vestro illa studio debeo in stragem iconum.
Nube evibratus Martia tristi impetu
Surget cometes; qvamdiu invicta gregis
Fides micabit pectore.
Dux: Fidem probo,
Qvae vana Divum[n] signa per nefas colit,
Stat ante celsas pompa funerea fores.
Haeresis: Trahantur intro.[o] Pascere obtutum juvat.
I nunc, rebellis turba, qvos trunco Deos
Jubes renasci, rebus in miseris voca.
Clauduntur arcto carcere; at nobis licet
Transigere laetos hoste devicto dies.
Androdilus: Princeps faveto, signa laetitiae dabo.
Pastor: Desiderare nuspiam nostros decet
Plausus. Repetito.
Iconoclasta: Buccinae immitans tonum,
Tubulae murmur lugubris lessum intona.
Haeresis: Qvid hoc, qvid agitas?
Iconoclasta: Qvod salus regni jubet.
Agitante luctum turbine in praeceps ruis![p]
Proh pudor! Acerba vivitur regni salus,
Laus qvando crescit Caelitum.
Haeresis: Cujus? Novo
Fors hoste petimur? Exere furorem.
Iconoclasta: Nimis
Est robore auctus. Ille! Num nomen dabo?
Ille, Nepomuci gloria assertus, tuum
Meumqve petit et urget occasum. Et leve

124 Pastor] Mi. *VD*, *vide notam ad 196*.
125 Buccinae] Bucina *VD*.
126 Tubulae] Tubule *VD*.
131 petimur] *fortasse* petimiur *VD*.

[m] *Religio risui*, aliterace.
[n] *Divum*, arch. tvar gen. pl., klas. *Divorum* (v rkp. je arch. tvar naznačen přízvukem *Divûm*); podobně viz v. 551, 556.
[o] *Trahantur intro*, onomatopoeia.
[p] *Turbine in praeceps ruis*, onomatopoeia.

zajít k vládkyni, která miluje pouze úctu k Bohu
a světcovská zbožnost je jí k smíchu.

Hereze: Žiji v triumfech, čest mé říše roste
s každým zničeným obrazem, který skončil v ohni,
a má sláva září úklady, které strojím na obyvatele nebe.
Za to můžu děkovat vaší horlivosti[13] pro ničení obrazů.
Z válečného mračna[14] bude vzcházet kometa[15]
s truchlivou září, dokud tahle víra nebude přemožena
a nevyhasne v srdcích davu.
Velitel:[16] S tvou vírou souhlasím.
Ten pohřební průvod, co bezbožně uctívá prázdné
sochy světců, stojí před naší vznešenou branou.
Hereze: Vtáhněte je dovnitř! Ráda se napasu pohledem.
Jdi si, ty vzpurný dave, a ty bohy, které já ničím a ty
jim dáváš znovu obživnout, zkus zavolat na pomoc v nouzi.[17]
Je svírá těsný žalář; my ale, když jsme nepřítele zdolali,
se můžeme radovat celé dny.
Androdilus: Vládkyně, dovol, abych dal znamení k radosti.[18]
Pastor: Našim přívržencům nesmí nikde
chybět veselí. Zatrub dvakrát.[19]
Obrazoborec: Napodob troubení polnice,
troubení žalostné trubky, a zahraj smuteční píseň.
Hereze: Co je to, co to děláš?
Obrazoborec: To, co přikazuje blaho království.
Řítíš se střemhlav do víru nářku!
Běda! Jen trpké blaho zažívá království,
když vzrůstá chvála nebešťanů.
Hereze: Čí chvála?
Míří snad na nás nový nepřítel? Dej svému hněvu průchod!
Obrazoborec: Jeho síla
už vzrostla příliš! Mám prozradit jeho jméno?
Onen nepřítel, jenž má jméno „nepomucenská sláva“, míří
na tebe i na mě a hrozí nám zničením. Zápas s ním by byl

[13] Hereze míní Obrazoborce, v oslovení snad užívá plurál majestátu.
[14] Lat. *Martius, a, um* – martický, zde metonymicky válečný.
[15] Kometa jako symbol Božích ran a zániku, zde zřejmě jako znamení zhoubné úcty k světcům.
[16] Velitel snad vede vojsko Hereze, které bojuje proti světcům. Tato postava vystupuje ještě v 9. scéně u dvora Hereze.
[17] Hereze pronáší rouhavé narážky na Boží Všemohoucnost ve vztahu ke světcům.
[18] Androdilus hodlá radostně zatroubit na polnici či vojenský roh (*bucina*), jímž se dávají v armádě znamení.
[19] Androdilus na scéně patrně zatroubí na polnici; je očekáván jásavý a radostný zvuk jako projev vítězství, avšak Obrazoborec svým příkazem (v následujícím verši) způsobí, že troubení je truchlivé.

Certamen esset, sola si Czechia colat
Numen novatum, mundus at totus studet
Ejus honori.
Haeresis: Sic? Adhuc hostes calent?
Igitur honorem redime – vos socios volo.
Iconoclasta: Miscenda jam sunt cuncta per fas et nefas.
Tu qvidqvid audax ore blasphemum geris,
Cultum in Joannis egere, ego viam hanc lego.
Qvis huc, amicus, an hostis? Experiar lubens.

Inductio II.

Hic in Scrupulosum latriae zelotem incidens, pari simulato zelo eundem in partes suas pellicit, dumqve uterqve a pio studio Cultorem Joanneum absterrere frustra satagunt, suo insuper, suorumqve calculo Joanneam duliam confirmatum iri audiunt.

Scrupulosus:[q] Vidi ipse jam, qvod fabula putandum est, migrat
In veritatem. Hoc ipse spectavi loco,
Vesano ut opere turba Joannem colat.
[587r] Opus est novato cultui poni modum,
Ne jura simplex turba latriae involet.
Qvis mente fixus graditur?
Iconoclasta: Ah, qvod nusqvam opus
Probem, hisce vidi et istud attonitum facit.
Scrupulosus: Forsan carina navigas, qva ego feror?
Numqvid Joannis cultus assolitum facit
Insolitus adeo?
Iconoclasta: Cerne, tibi visum putem?
Terrere possunt forte Cultorem minae,
Ecce venientem. Cernere loqventem juvat.
Cultor: Optata tandem tot dies votis adest,
In qva solemnis gloria Joanni micet,
Augere qvalem cultibus nostris decet.
Urbes proinde, regna tu in cultum cita.
Nos, qvis colossum fluminis ponti inditum
Honor coronet, legere tantisper juvat.
Placet apparatus vester in Czechiae decus,

141 hoc] hac *VD.*
145 Joannem] Joanneum *VD.*

[q] *Scrupulosus* = *Scrupulosus latriae zelotes.*

snadný, kdyby toto nové božstvo
uctívaly jen české země, avšak celý svět
mu chce vzdávat čest.

Hereze: Ach tak? Nepřátelé v sobě pořád mají takový zápal?
Nuže, je třeba znovu si získat čest; a vás chci mít za spojence.

Obrazoborec: Teď se musí spojit všechno, ať je to správné nebo ne.
A ty statečně žeň proti Janovu kultu
veškeré rouhání, jehož jsi schopen; já půjdu tudy.
Kdo je tu, přítel či nepřítel? Chci si to ověřit.

2. SCÉNA

Obrazoborec potkává Úzkostlivého ctitele Boha,[20] *předstírá stejnou horlivost a získává ho na svou stranu. Oba se marně snaží odstrašit Janova ctitele od zbožného úsilí a kromě toho slyší, že postojem jeho i jeho druhů bude úcta k Janovi posílena.*

Úzkostlivec: Sám jsem viděl, že to, co musíme mít za báchorku,
se stává pravdou. Na vlastní oči jsem pozoroval,
jak dav s šíleným úsilím uctívá Jana.
Tomu novému kultu je třeba učinit přítrž, aby prostý dav
nepošlapal řádnou úctu, náležející jen Bohu.[21]
Kdo to tu kráčí ponořen v myšlenkách?

Obrazoborec: Ach, viděl jsem, že se tito lidé dopouštějí něčeho,
s čím nemohou souhlasit – a to mě ohromilo.

Úzkostlivec: Plavíme se snad na stejné loďce?
Neuvádí tě v úžas ten nezvyklý
kult Jana Nepomuckého?

Obrazoborec: Podívej se – už jsi ho snad někdy viděl?
Snad dokážou ctitele, který tamhle přichází,
odstrašit výhrůžky. Podíváme se, co nám poví.

Janův ctitel: Konečně je tu den, který jsem si tolik přál.
Den, kdy zazáří Janova velkolepá sláva,
kterou my, jak náleží, zvětšujeme svou úctou.
Vybízej[22] proto města a království, aby ho ctila.
Já si zatím s potěšením přečtu o tom,
jaká úcta věnčí sochu stojící na mostě nad řekou.
Nádherně jste vše vystrojili pro slávu Čech.

---

[20] Lat. *Scrupulosus latriae zelotes* – horlivý a rigidně úzkostlivý ctitel služby Bohu. Jako název postavy zkracujeme na Úzkostlivec.

[21] Aby lid nevyměnil kult Boha (*latria*) za úctu ke světcům.

[22] Janova ctitele zřejmě doprovází jedna nebo více němých postav.

Arridet animus. Cultui initium dabo.
O Nepomuci gloria! O Czechiae salus!
Da, pauca tecum corde fideli loqvar,
Ab orbe crimen exulet, regnet Deus!
Scrupulosus: Per te tuosqve jacet hic et floret nefas.
Cultor: Furor qvid agitat?
Scrupulosus: Qvod Dei cultus jubet.
Desiste nimium, ni malum pati velis,
Promere Joannis gloriam, laedis Deum.
Cultor: Haud Numen odit, Caelites qvisqvis colat.
Scrupulosus: Sanum an tibi istud esse consilium, putas?
Latria patitur, hominis ubi cultus viget.
Cultor: Auget latriam, Caelites qvisqvis colit,
Suos ministros exigit Numen coli.
Scrupulosus: Si laudo honorem Caelitum, nimium improbo.
Cultor: Obseqvia hominis non valent nimium dare
Divis honores, imo vix modicos sacrant.
Scrupulosus: Qvod disputando ducimus inanes moras,
Animos adauget caecus ita rursum novos.
Postremo moneo, cultui ponas modum,
Aut vindicabo crimen.
Cultor: Ignoro scelus.
Iconoclasta: Dudum probatum.[r]
Cultor: Ringeris frustra.
Scrupulosus: Vide,
Cui rebellas.
Cultor: Auxilia feret Polus.
Scrupulosus: Qvem laedis audax signa Joannis colens.
Cultor: Colo colamqve semper, ut debeo cliens.
Scrupulosus: Dum poenitebit improbi facti, scies.
Cultor: Te poenitebit, calculo postqvam tuo
[587v] Simul et tuorum facta Joannis stupens
Cultum probabis.
Iconoclasta: Obsecro, vatem vide.
Cultor: Fugio rebellem.

188 *incipit m2* (*usque ad 238*).

[r] Cf. *Angelus ad aras*, v. 509–510: *Tace, ne tu mihi impingas scelas. / Dudum probatum*.

Můj duch jásá: tímto zavádím pocty.
Ó nepomucká slávo! Ó spáso Čech!
Dej mi s tebou z věrného srdce na chvilku promluvit.
165 Kéž ze světa zmizí zlo, kéž vládne Bůh!
Úzkostlivec: Kvůli tobě a takovým jako ty Bůh klesá a vzrůstá nepravost!
Janův ctitel: Proč tebou lomcuje hněv?
Úzkostlivec: Protože to přikazuje úcta k Bohu.
Přestaň přehánět, nechceš-li na sebe přivolat zlo.
Tím, že slavíš Jana, urážíš Boha.
170 Janův ctitel: Kdo uctívá světce, tím přece neprojevuje nenávist k Bohu.
Úzkostlivec: Myslíš si, že to je správné rozhodnutí?
Úcta k Bohu trpí tam, kde se rozmáhá úcta ke člověku.
Janův ctitel: Kdo ctí světce, šíří tím i úctu k Bohu;
Bůh žádá úctu i pro své služebníky.
175 Úzkostlivec: Uctívání nebešťanů chválím, ale ne přehnané.
Janův ctitel: Lidská služba nemůže světcům udělovat pocty
v přehnané míře, lidé je naopak uctívají až moc skromně.
Úzkostlivec: Zbytečně se zdržujeme pří,
která tomu zaslepenci ještě dodává novou odvahu.
180 Naposledy tě vyzývám, omez tuto úctu,
nebo ten zločin pomstím.
Janův ctitel: Nevím o žádném zločinu.
Obrazoborec:[23] Dávno se už prokázal.
Janův ctitel: Marně se vztekáš.
Úzkostlivec: Podívej se,
proti komu se bouříš.
Janův ctitel: Nebe mi pomůže.
Úzkostlivec: A koho urážíš, když drze uctíváš Janovy sochy.
185 Janův ctitel: Ctím je a vždy je budu ctít, jak se na služebníka sluší.
Úzkostlivec: Až tě budou mrzet tvoje neřádné skutky, tak to pochopíš.
Janův ctitel: Tebe to bude mrzet, až skončí úklady tvoje
i tvých druhů, ty užasneš nad Janovými skutky
a uznáš jeho kult.
Obrazoborec: Přisámbůh, hleďme ho, proroka!
190a Janův ctitel: Pryč od toho buřiče!

[23] Obrazoborec vstupuje na scénu, aby pomohl Úzkostlivému ctiteli Boha.

Inductio III.

Androdilus interim Iconoclastae qvidem partibus adhaerens, sed boni nominis studiosior. Dum promptum famae conservandae Joannis auxilium extollit et proprii honoris vindicem submetuit,[s] *varias de se inter corrivales causat suspiciones.*

190b [Pastor]: Qvis ferit oculos decor?
Qvae lux juvente? Tela venantum gerit
Frons digna gemmis. Spirat Androdilum gena.
Hunc ipsum adesse cerno. Qvis nosmet beat
Praesentis Androdili favor?
Androdilus: Talem mihi
195 Venisse puto, te qvando, Pastorum optime,
Qveo revereri.
Pastor:[t] Si salus tibi integra est,
Me reddidisti sospitem, gaudet ovium
Pastor salute. Sed refer, qvo te pedes.
Androdilus: Tui videndi gratia instituo viam.
200 Pastor: Et te videndi gratia socios iter
Tenere mecum censui. Felix dies,
Qva Pastor ovium nactus est dulcem morum!
Nunqvid novi adfers?
[Androdilus]: Fama nil recens tulit,
Si haec sola demas, Iconoclastam nova
205 Retulisse jussa Principis; causae latent.
Pastor: Qvid hoc? An iterum Caelitum vanus struit
Cultus furores?
Androdilus: Comodum nobis ades.
Tantisper audi, forte veredus rei,
Qvid veritati consonum sit, nos docet.
210 Pastor: Ausculto.
Androdilus: Recte te arbitratum docet
Praesens pagella. Sic tenor scripti sonat.
Pastor: Unde?
Androdilus: E Pragena Tripoli.
Pastor: Rursum excitat
In se furores Czechia? An nondum satis
Luerat honorem Caelitum?

191 lux juvente] luxjuvente *m2*; Tela venantum] telavenantum *m2*.
196 Pastor] Min., *idem passim.*

[s] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 676, podnadpis 28. kap.

[t] Vzhledem k oslovení v předchozím verši název postavy v rkp. *Minister* opraven na *Pastor*, neboť tak je tato postava posléze označena na konci 7. scény (v. 478–483).

3. SCÉNA

Androdilus se prozatím drží na straně Obrazoborce, ale více dbá na Janovo dobré jméno. Když vychvaluje jeho ochotnou pomoc při zachování pověsti a začne se ho obávat jako obhájce vlastní cti, vzbudí tím u svých společníků podezření.

190b Pastor:[24] Jaká nádhera mě to bije do očí?
Jaká záře mladické krásy! Nese si zbraně na lov,
jeho čelo je hodno perel. Tvář prozrazuje, že je to
Androdilus. A už je tu. Jaká přízeň nás to potěšila
Androdilovou přítomností?
Androdilus: Stejná přízeň potěšila i mě,
195 protože toužím pozdravit tebe,
nejlepšího z pastýřů.
Pastor: Daří-li se ti dobře,
jsem šťasten. Pastýř se raduje ze zdraví
svých ovcí. Ale pověz mi, kam máš namířeno.
Androdilus: Vydal jsem se na cestu, abych tě viděl.
200 Pastor: I já jsem se rozhodl se svými druhy vydat na cestu,
abychom tě spatřili. Šťastný je den,
kdy pastýř ovcí náhodou připadl na sladkou moruši!
Co nového mi přinášíš?
Androdilus: Pověst mi nic čerstvého nepřinesla,
nepočítáš-li to, že Obrazoborec přinesl
205 nové příkazy vládkyně; příčiny ale neznám.
Pastor: Cože? Jalová úcta k světcům znovu
vyvolává hněv?
Androdilus: Jsi tu právě vhod.
Zatím poslouchej, snad nás posel[25] o té události
poučí, co je skutečně pravda.
210 Pastor: Naslouchám.
Androdilus: Tahle stránka nám říká, že tvá domněnka
byla správná. Takový je obsah těchto řádek.
Pastor: Odkud pocházejí?
Androdilus: Z pražského trojměstí.
Pastor: Česká země proti sobě
znovu vyvolává hněv? Což dosud málo pykala
za úctu ke světcům?

[24] Pastor je služebníkem Hereze, pravděpodobně kalvínský duchovní.
[25] Lat. *veredus, i, m.* – poštovní kůň, zde ve významu „pošťák, posel".

Androdilus: Ausculta proin,
Viri Beati Nepomuci gratia
Patriaeqve Patris.
Pastor: Qvanta titulorum strues.
Androdilus: Joannis ingens crescit indies honor
Miraculorum robore probatus. Duo...
Pastor: Fantasma qvae illis condidit.
Androdilus: Duo accipe.
Qvalia [...], qvempiam tantum furor
Vesanos occupavit, ut vulnus grave et
Lethale se [...] fatuus inferret thori.
[588r] Clamore facto capitur aretandus tetro
Carceris in antro. Nominis subit boni
Jactura mentem, qvam secuturam timens.
Fundit Joanni vota, vinculo
Supplex precatur. Et ecce, praesente manu
Viri Beati siqvidem effugiens manus
Satellitum aras libere voti reus
Colit Patroni.
Pastor: Grande prodigium. Manus
Effugere militis ore portenti.[u] Qvid hic
Latere reputes?
Androdilus: Clausulam nunc accipe.
Similes et aliae gratiae efficiunt eum
Famae Patronum voce cunctorum coli.
Alius vicissim, voce blasphaema impetens
Ejus colossum, voce privatus fuit,
Sed poenitentis more se sistens reum
Veniamqve flagitans pristinam rursum accepit
Copiam loqvendi.
Pastor: Num fidem scripto dabis?
Androdilus: Sum dubius eqvidem.
Pastor: Mente si captus fores.[v]
Androdilus: Non mente captus credidit, constans ubi
Pro veritate fama pugnabat. Proin
Et veritati consonam ego mentem geram

220 *om.*] *in initio* Min., *fortasse falso add. m2.*
221 Vesanos] Vesanes *m2.*
238 *finit m2.*

[u] Dvojí vazba slovesa *effugere*: s ak. *manus* i s abl. *ore*.
[v] *Fores*, konj. imperf., obvykle *esses*; podobně viz v. 379.

Androdilus: Poslouchej dál, je to kvůli
blaženému muži Janu Nepomuckému,
otci vlasti.
Pastor: Jaká spousta titulů.
Androdilus: Den ze dne roste Janova nezměrná úcta,
potvrzená silou zázraků. Dva...[26]
Pastor: Šálivé přízraky, které jim vnukl.
Androdilus: Dva zázraky si vyslechni.
Jednoho člověka posedla taková
šílená zuřivost, že ten pošetilec zasadil
těžkou a smrtelnou ránu své manželce.
V nastalém křiku je jat, uvržen do žaláře
v děsivé sluji. Přijde mu na mysl, že tím přijde
o své dobré jméno, a má strach, že k tomu dojde.
Vysílá k Janovi své prosby, v okovech se
pokorně modlí. A hle, díky pomoci z rukou
blahoslaveného muže uniká z rukou stráží
a podle slibu, jímž se zavázal, svobodně uctívá oltář
svého zachránce.[27]
Pastor: To je velký zázrak: uniknout z rukou
vojáka skrze ústa strašidla; co myslíš, že
se v tom skrývá?
Androdilus: Poslechni si nyní, jak zpráva končí.
Podobné a další milosti způsobují, že ho všichni
uctívají jako ochránce dobré pověsti.
Zato někdo jiný, kdo rouhavou řečí napadal
jeho sochu, byl řeči zbaven,
ale jako kajícník uznal, že zhřešil,
horlivě prosil o milost a dřívější schopnost mluvit
získal zpět.[28]
Pastor: Věříš tomu, co se tam píše?
Androdilus: Jsem trochu na pochybách.
Pastor: Ledaže bys byl padlý na hlavu.
Androdilus: Kdo nebyl padlý na hlavu, ten uvěřil
pravdě, za niž vytrvale bojovala pověst. A proto
buď bude mé mínění v souladu s pravdou,

[26] Je přerušen pomocníkem.
[27] Zázrak o odsouzenci, který zabil svou ženu. Když ho vedli na popravu, pomodlil se k Janu Nepomuckému a utekl – srov. *Acta utriusque processus*, 1722, Summarium, n. 23, IX.
[28] Zázrak o potrestání ničitelů hrobu – srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 678–679, pozn. e.

Seu falsitati proximam, mihi licet
Citra pudorem dicere.
Pastor: Qvid illud?
Androdilus: Placet
Eqvidem juvandi caeteros Czechiae Patris
Studium et resistere cultui ejusdem meus
Submetuit animus, nec etenim exponi velim
Populi cachinno.
Pastor: Qvid loqveris, Androdile?
Androdilus: Qvae mente dudum volveram.
Pastor: Errorem seqvi
Desiste, monitis Patris adhaere tui.
Androdilus: Scis me obseqventem, scrupulus me isthic tamen
Perurget.
Pastor: Hominis est proprium errorem seqvi.
Ovem reducam, si Lares nostros modo
Invisere velis.
Androdilus: Gratiam amplector lubens.[w]
Pastor: Comites ne fieri perlubet?
Pastor [2]: Nos alio labor.

Implexus haeret animus: in Syrtes ratem
Dubiosqve fluctus sorbet impactam vadum.
[588v] Qvid est, qvod adeo Czechiae affectus Patri
Androdilus exstat?
Pastor [3]: Id meum dubium qvoqve
Perurget animum. Fors triumphali negat
Mucrone cultum Caelitum attritum inseqvi?
Pastor [2]: Imo qvod animus praescius dictat mali,
Fors nostra posthac deserere statuit ferus
Decreta clademqve ausui nostro ultimam
Cudit rebellis?
Pastor [3]: Id et ego arbitror strui,
Sed consulendum, nonne gliscenti malo est.
Pastor [2]: Danda mora tamen, usqve dum nobis labor
Pastoris innotescat.

258 impactam] in pactam *VD*.

[w] *Lubens*, arch. tvar adj. *libens*, podobně v následujícím verši slovesný tvar *perlubet*.

anebo můžu beze studu říci,
že se přiblížilo omylu.
Pastor: Cože?
Androdilus: Líbí se mi totiž
snaha Otce Čech pomáhat ostatním
a mám obavu klást odpor
jeho uctívání; nechtěl bych se stát lidem
terčem posměchu.
Pastor: Co to říkáš, Androdile?
Androdilus: To, o čem jsem už dlouho přemítal.
Pastor: Přestaň se řídit bludem,
drž se příkazů svého pastýře.
Androdilus: Víš, že jsem poslušný, avšak
tahle pochybnost mě trápí.
Pastor: Je lidskou vlastností řídit se vlastním omylem:
ovečku přivedu nazpět, chceš-li hned
navštívit můj domov.
Androdilus: Té laskavé nabídky se rád chopím.
Pastor: Nechcete jít s námi?
Pastor 2:[29] Nás práce vede jinam.

Má mysl je v úzkých jako uvízlá loď, kterou mělčina
stahuje do písčin[30] a zrádných proudů.
[588v] Co se děje? Proč je Androdilus
tak uchvácen láskou k Otci Čech?
Pastor 3: Tato záhada trápí
i moji mysl. Odmítá snad pronásledovat
úctu ke světcům, kterou potřel vítězný meč?
Pastor 2: Ba dokonce, jak mi napovídá můj duch ve zlé předtuše,
se snad ten zuřivý odpadlík nakonec rozhodl opustit
naše záměry a připravuje úplnou zkázu
našemu počinu?
Pastor 3: I já myslím, že o tom přemýšlí,
ale je třeba se poradit, zda nebezpečí ještě nenarůstá.
Pastor 2: Přece je třeba vyčkat, dokud se nám nevyjasní,
oč se pastýř snaží.

[29] Spolu s prvním pastorem zřejmě přicházejí ještě dva pastorové (*Ministri*), kteří promlouvají nejpozději v tomto verši.

[30] Lat. *Syrtis, is, f.* – písčitá mělčina u severoafrického pobřeží, zde obecně „mělčina, písčina".

Inductio IV.

Vanus latriae zelotes Cultorem Joanneum, ut honori ejus nimium intentum, Religioni defert, stricto deinceps subjiciendum examini.

[Scrupulosus]: Heu fata, fata heu misera! Qvae afflictum tenent?
Adhuc Joannis gloria triumphos agat?
Perambulavi regna, currendo sagax
Per civitatum compita, sed omnis labor
Studiumqve vano occidit eventu irritum.
Tentavi ubiqve, excutere num possem improbum
(Dicere latriae sic zelus jubet) plaga hac
Cultum Joannis. Et qvid? Augentur novo
Turbae seqvaces agmine et noster labor
Populi cachinnis luditur. Per me licet,
Erige trophaea vane, Nepomuci favor,
Fabrica colossos, clade graviori cadent
Tibi in ruinam.
Soc[ius]: Voce qvid frustra qvatis
Aëra? Age, tandem Nepomuk[x] cultum Deo
Injuriosum jam Religioni refer.
Dabit medelam haec forte gliscenti malo.
Scrupulosus: It reddo in actum.

Dulius: Qvid sacras petis fores?
[Scrupulosus]:[y] Studium latriae Religionis limina
Accedere jubet.
Dulius: Talibus praebet lubens
Animos et aures.
Religio: Cura qvae te isthuc tulit?
[589r] Scrupulosus: Qvae semper animum sola circumstat meum,
Ut Numinis honor parte laedatur sui
Nulla, haec coëgit petere sacratos Lares.
Religio: Qvid ita? Inimicum forte latriae dabis
Nobis domandum?
Scrupulosus: Turpe neglectum dabo
Numinis honorem.

288 Accedere] *originaliter in fine 287, metri causa transpositum in 288.*
post 289 *om.*] Scrup.: Qvae semper, *paginae custos fortasse add. m2.*

[x] Zde nesklonné, zřejmě v genitivním významu.
[y] Pravděpodobně tento verš pronáší Scrupulosus – bylo by překvapivé, kdyby měl Dulius dvě repliky těsně po sobě. Jde o odpověď na předchozí Duliovu otázku.

4. SCÉNA

Neúspěšný Úzkostlivý ctitel Boha přináší Zbožnosti stížnost na Janova ctitele pro jeho přílišné úsilí o Janovy pocty, aby ho konečně podrobil přísné zkoušce.

Úzkostlivec: Ach běda, běda, můj bídný osude! Proč mě tak drtíš?
Stále ještě vítězí Janova sláva?
Prošel jsem království, s napětím proběhl
křižovatky měst, avšak veškerá práce
a snaha byla marná a má jen jalový výsledek.
Pokoušel jsem se všude v těchto krajích vykořenit
hanebnou (tak mi ji přikazuje nazývat horlivá úcta k Bohu)
úctu k Janovi. A co z toho? Novými zástupy
se množí davy, které ho následují, a naše úsilí
je lidu jen na posměch. Ale jen si pošetile
stavěj vítězná znamení, Nepomukova přízni,
buduj sochy, o to větší bude tvá porážka,
až se ti zhroutí k zemi.

Druh: Proč svým hlasem zbytečně rozechvíváš vzduch?
Nuže, tak už konečně oznam Zbožnosti Nepomukovu úctu,
která je pro Boha hanebností.
Dá ti snad lék na toto vzmáhající se zlo.

Úzkostlivec: To věru udělám.

Dulius: Proč přicházíš ke svaté bráně?

Úzkostlivec: Úsilí o úctu k Bohu mi přikazuje
jít ke dveřím Zbožnosti.

Dulius: Takovým jako ty ráda
poskytuje svou mysl a sluch.

Zbožnost: Jaká starost tě sem přivedla?

Úzkostlivec: Starost, která stále svírá mého ducha,
aby čest Boha nebyla v žádném ohledu poškozována.
Ta mě přiměla zamířit ke tvému svatému domu.

Zbožnost: Ano? Předáš nám snad nepřítele úcty k Bohu,
abychom jej zkrotili?

Úzkostlivec: Předám vám hanebně zanedbanou
úctu k Bohu.

Religio: Facinus extemplo refer.
Scrupulosus: Czechia Joanni, qvem sibi nuper novum
Dixit Patronum, addicta nimium, solius
Visu est honorem qvaerere, hunc unum fere
Compita loqvuntur. Hujus ergo reddere
Te certiorem statui, zelus novus
Ne damna latriae adferat, novitas enim
Semper suspecta fuerat, age proin modum
Impone honori.
Religio: Cura pro nostro placet
Assumpta munere, ne tamen primo impetu
Agere putemur, sensa tu primum refer.
Dulius: An invidenti Zoilo, an zelo[z] mihi
Responsa sunt ferenda, nescit animus.
Sic refragandum cultui Divi putas?
Partis tropheis semper infestum tibi,
Ut legere fas est, militem expertum vides.
Scrupulosus: Sed conditos plurimos hostes habet.[aa]
Dulius: Hostilitatis omnis invidia est caput.
Vel inde discas, qvod habeat bonum: a malo
Qvod invideri poscit, a bono appeti.
†Qvamqvam freqventes supplicum damnunt preces
Id falsitatis eruditorum.†
Religio: Neqvit,
Ut cerno, litis una colloqvii mora
Statuere finem. Qvae semel statui decet,
Pensanda diu sunt. Plurimum tua proin
Interfuturum est, trutinae verba indere
Et qvaestioni Nepomuceni dare
Dictos honores.
Dulius: Ut jubes, fieri volam.

310 expertum] expetum *VD*.

[z] *Zoilo – zelo*, slovní hříčka, paronomasie.
[aa] Neúplný verš, chybí nejméně jedna slabika.

Zbožnost: Pověz nám hned o tom zločinu.
Úzkostlivec: Česká země je až příliš oddána Janovi,
kterého nedávno jmenovala svým novým patronem,
usiluje jen o jeho uctívání, na rozcestích se mluví
skoro jen o něm. Rozhodl jsem se tedy
podat ti o tom zprávu, aby tahle nová horlivost
nepoškodila úctu k Bohu; novinky totiž
bývají podezřelé. Nuže jednej,
stanov této úctě meze.
Zbožnost: Péče, kterou věnuješ našemu úkolu, je vítána.
Aby se však nezdálo, že jednáme podle první pohnutky,
nejprve nám pověz ty, co o tom soudíš.
Dulius: Můj duch neví, zda mám dát odpověď
jako nenávistnému Zoilovi[31] či jako horlivci.
Myslíš, že je třeba takto odporovat kultu světce?
Vždyť uvidíš, že – jak je možné se dočíst – i když zvítězíš,
proti tobě bude stále stát zkušený bojovník.
Úzkostlivec: Má však mnoho skrytých nepřátel.
Dulius: Zdrojem veškerého nepřátelství je závist.
Vždyť z ní můžeš poznat, co je na něm dobrého:
to, co vzbuzuje ve zlých závist, v dobrých touhu.
[...][32]
[...]
Zbožnost: Jak vidím,
tenhle spor neukončí jedna krátká
rozmluva. To, co je třeba jednou
stanovit, se musí dlouho rozmýšlet.
Bude tedy záležet hlavně na tobě, abys dobře vážil slova
a získal pro Nepomukův případ vážnost,
o níž jsme mluvili.
Dulius: Udělám, jak poroučíš.

[31] Zoilos (asi 400–320 př. n. l.) byl řecký gramatik, kynický filozof a literární kritik. Za svou kritiku Homéra si vysloužil přízvisko *Homéromastix* („Bič na Homéra“). Obecně uváděn jako řevnivec a závistivec.

[32] Dva verše nesrozumitelné.

Inductio V.

Ab Haeresi ut rebellis perpetuo carceri mancipatur Androdilus, gaudet Iconoclasta ratus, sic nunqvam suo suorumqve calculo Joanneam duliam confirmatum iri; atqve ad inferendam Joanneo cultui extremam perniciem Audaciam Blasphemiamqve animat.[bb]

[589v] Iconoclasta: Vive, Imperantum gloria! Ad votum cadit
Statuente te labor omnis. Immo qvod magis
Longe obstupescas; ipse Dulius sua
Est visus offerre studia mandato tuo
Obtemperanti!
Haeresis: Gloriae nostrae latro
Poenam ergo dabit?
Iconoclasta: Est nimis lentum „dabit“,
Sat lentum adhuc „est“, jam dedit.
Haeresis: Cecidit lues?
[Aulicus]: O si!
Haeresis: Triumphos tetrico turbas sono?
Victor serenos nuspiam plausus feram?
Aulicus: Ah, qvod recenti et intimo magnum feres
Ab hoste vulnus, pectus hoc sternit meum.
Haeresis: Novusne terror hostium nosmet qvatit?
Aulicus: Novus et pericli plenior.
Iconoclasta: Nullos metus
Ab hoste vulgat fama.
Aulicus: Sed pejus fremit,
Si tegitur hostis, flamma, qvae cinere calet,
Qvam saepe adultas spargit in tectum faces.
Iconoclasta: Sapere sed qvis gloriam nostram qveat,
Refer sine mora.
Aulicus: Conteri qvi hostem negat,
Androdili haec est perfida in nosmet fides.[cc]
Haeresis: Androdili sit fides dubia?
Aulicus: Probat
Factum. Joannis, unice cujus petis
Perire honorem, gloriam ille extollere
Non cessat, immo laedere ejus iconas
Cultumqve metuit. Faedera ergo hostis cupit.
Haeresis: Fidemne vestris adstruam dictis?

[bb] Poslední část věty (*atqve...*) neodpovídá ději této scény.
[cc] *Perfida fides*, paronomasie, oxymoron.

5. SCÉNA

Hereze uvrhne Androdila jako vzbouřence do věčného žaláře. Obrazoborec se raduje, domnívaje se, že úcta k Janovi nikdy nedojde potvrzení, jak si to přeje on i jeho druhové. Povzbuzuje Drzost a Rouhačství, aby zasadily Janově úctě poslední zhoubný úder.

Obrazoborec: Buď zdráva, slávo těch, kdo mají moc! Všechno úsilí
vychází podle tvého přání a rozhodnutí. Ba dokonce
tak, že mnohem více užasneš; sám Dulius,
jak se zdá, nabízí své úsilí tomu,
kdo poslouchá tvé příkazy.
Hereze: Bude tedy lupič naší slávy
konečně potrestán?
Obrazoborec: „Bude“ je až příliš zdlouhavé,
dokonce i „je“ je dost zdlouhavé: už totiž byl.
Hereze: S tou pohromou už je konec?
Dvořan: Ó kéž by!
Hereze: Chceš snad můj triumf rušit pochmurným hlasem?
Nemám snad jako vítěz sklidit rozzářený jásot?
Dvořan: Ach, nedávný a velmi blízký nepřítel
ti zasadí velkou ránu, to drtí mou hruď.
Hereze: Má námi snad otřást nová hrůza z nepřátel?
Dvořan: Nová a ještě nebezpečnější.
Obrazoborec: Zpráva od nepřítele
nebudí žádné obavy.
Dvořan: Avšak o to hůře burácí,
pokud se nepřítel skrývá; plamínek, který žhne v popelu,
velmi často rozšíří po celém domě již vzrostlé ohně.
Obrazoborec: Neotálej a řekni, kdo by snad mohl
okusit naši slávu!
Dvořan: Ten, kdo odmítá hubit nepřítele.
Androdilus nám je ve své víře nevěrný.
Hereze: Androdilova víra že by kolísala?
Dvořan: Dokazují to
jeho skutky. Slávu Jana, jehož uctívání
tak dychtíš zničit, on nepřestává vychvalovat,
ba dokonce se ostýchal urážet jeho obrazy a jeho úctu.
Jde mu tedy o spojenectví s nepřítelem.
Hereze: Mám věřit vašim slovům? Kde je Androdilus?

Androdilus ubi? Castra fors nostra effugit?
Cito, cito, miles, i, qvaere, da strictum[dd] throno.
Iconoclasta: Nunc ergo, qvae Joannis asseruit nuper
Praedicta Cultor, cupit animus, ajebatis,
„Te poenitebit, calculo postqvam tuo
Simul et tuorum facta Joannis stupens
Cultum probabis.“[ee] Ecqvis hic Androdili
Cultore cum Joannis haud intelligat
Faedus statutum? Qvis dolos non censeat?

Aulicus: Herobus adesse perfidum nostris reor.
Haeresis: Vah, perduellis! Pervicax! Barde! Impie!
Sub innocenti vellere, rapax lupe![ff]
Sinon dolose! Nonne tibi adhucdum placet
Promptum juvandi caeteros Czechiae Patris
Studium et resistere cultui ejusdem tuus
Nonne timet animus? Jam minas refer, taces?
[590r] Androdilus: Refuto, qvidqvid lividus fingit furor,
Si mihi benigne proloqvi verbum faves.
Haeresis: Traducere etiam Principis mentem voles?
Cultore cum Joannis haud, putas, patet
Faedus statutum? Perfide!
Androdilus: Ignoro scelus.
Iconoclasta: Scelus est probatum, poena te sceleris decet.
Androdilus: Heu me innocentem!
Haeresis: Gloriae nostrae latro,
Decipis adhucdum. Justus astutum furor
Compescat.
Iconoclasta: Ut qvid te improbus faedet cruor?
Numqvid merentur scelera carnificum manum?
Non dignus est dextera hac latro.
Haeresis: Friget furor.[gg]
Parco cruori, carceri aretatum volo
Tunc, qvae fraus sit, consule.
Iconoclasta: Invoca tuum,
Jam qvem timebas qvemqve laudabas, Deum.

376 Tunc, qvae] Tuncqva *VD*.

[dd] Elipsa: rozuměj *(strictum) ensem, gladium, ferrum* – tasený meč.
[ee] *Te poenitebit ... probabis*, opakování veršů 187–189.
[ff] Cf. Mt 7,15.
[gg] *Friget furor*, onomatopoeia.

Uprchl snad z našeho hradu? Rychle, rychle,
vojáci, jděte, hledejte, nasaďte pro trůn své meče!
Obrazoborec: Nyní tedy po tom, co nedávno tvrdil Janův ctitel,
prahne i jeho duch. Říkali jste:
„Tebe to bude mrzet, až skončí úklady
tvoje i tvých druhů, ty užasneš nad Janovými skutky
a uznáš jeho kult." Vždyť kdo by nerozuměl
smlouvě dohodnuté mezi Androdilem
a Janovým ctitelem? Kdo by nepoznal podvod?

Dvořan: Myslím, že za našimi pány přišel onen proradný odpadlík.
Hereze: Ha, zrádce, zarputilče, hlupáku, bezbožníku!
Dravý vlku v rouše nevinného,
lstivý Sinóne![33] Ještě se ti líbí
horlivá snaha Otce Čech pomáhat ostatním?
A tvůj duch se bojí klást odpor jeho úctě?
Odpověz něco na tyto hrozby, proč mlčíš?
Androdilus: Vyvrátím vše, co bylo smyšleno v hněvu a závisti,
dáš-li mi laskavě příležitost, abych promluvil.
Hereze: Chceš zmást i mysl vládkyně? Myslíš,
že spojenectví s Janovým ctitelem nevyšlo najevo?
Zrádce!
Androdilus: Nevím, co špatného jsem učinil.
Obrazoborec: Tvůj zločin se prokázal, zasloužíš si za něj trest.
Androdilus: Běda mně nevinnému!
Hereze: Lupiči naší slávy,
stále ještě klameš. Spravedlivý hněv
už podvodníka zkrotí.
Obrazoborec: Proč tě má hyzdit hanebná krev?
Cožpak zločiny si nezaslouží ruku katů?
Tento lupič není hoden tvé pravice.
Hereze: Můj hněv ustupuje.
Ušetřím jeho krev, dám ho raději zavřít do vězení.
Tam si dumej, zda jsi spáchal podvod.
Obrazoborec: A vzývej si toho svého boha, kterého ses bál
a kterého jsi chválil.

[33] Sinón – lstivý Achájec, který přesvědčil Trójany, aby zbořili část hradeb a vtáhli do svého města dřevěného koně, v němž se skrývali řečtí vojáci.

Inductio VI.

Percussus subinde morbo Scrupulosus latriae zelotes, vindicibus, ut putat, artibus Joannei Cultoris malum adscribit, spirans ultionem.

Servus: Ut mille te pessima,[hh] Herorum omnium
Probrum atqve dedecus! Satius sane foret
Fuisse vicinum Cerberi, aut si qvem indiget
Furia ministrum, morbido qvam isti effero
Atraqve dudum bile consumpto hospiti
Obseqvia praestitisse. Facies sanqvine
Tota pene adhucdum livet. Ita salutat fidum
Herus ministrum. Qvid agimus, Drias? Pati
Semper necesse est? Causa qvae risus tibi?
Drias: In verbera tua dedita voluntas.
Servus: Tumor
Numqvid resedit, solidus numqvid tibi
Deus est?
Drias: Tumoris nuspiam signum datur,
Dum causa nulla.
Servus: Nonne ferientem manum
In te tetendit Herus?
Drias: Octona vice
Extendat etiam. Porigere numqvid caput
Erit necesse fulmini? Manus, pedes
Est aeger Herus. Inde si fulmen paret,
Recedere juvat nonnihil, pro tunc qvidem
Latrare poterit, verbera sed infligere
Nunqvam.
Servus: Profecto cautior tu me magis.
Consilia sector.

Scrupulosus: Vah, Avernales rogi!
[590v] Juvate miserum!
Drias: Rursus inclamat, petit
Morosus Herus auxilia nostra.
Servus: Expetat,
Nihilne ferre poterit? Ut citius mori
Qveat, juvabo. Non ego accedam, malum
Patiatur, aliis qvod dare assvevit. Mane.

380 vicinum] vicinam *VD*.

[hh] Aposiopesis.

6. SCÉNA

Úzkostlivý ctitel Boha náhle onemocní. Toto zlo připisuje pomstychtivým úkladům Janova ctitele a prahne po pomstě.

Sluha: Tisíc nejhorších zel na tebe, ty ostudo a hanbo
všech pánů! Jistě by bylo lepší dělat
souseda Kerberovi[34] nebo služebníka Fúrii,
kdyby nějakého potřebovala, než sloužit tomuhle
nemocnému zuřivému pánovi, kterého už nějaký čas
stravuje černá žluč. Má tvář je skoro celá
ještě podlitá krví. Tak zdraví pán svého věrného
služebníka. Co uděláme, Driasi?
Musíme takhle trpět navždy? Čemu se směješ?
Drias: Tvojí ochotě k výprasku.
Sluha: Což tobě už otok
ustoupil, cožpak u tebe už je
vše v pořádku?[35]
Drias: Po otoku není ani stopy,
když neexistuje jeho příčina.
Sluha: Cožpak pán na tebe nevztáhl ruku
a nebil tě?
Drias: Mohl by si ji vztáhnout třeba i osmkrát.
Ale což bude nutné nastavovat hlavu
bleskům? Pán má nemocné ruce i nohy.
A proto chystá-li se hromobití,
určitě pomůže zmizet z dosahu; na moment sice
může láteřit, ale ránu zasadit
nedokáže.
Sluha: Jsi jistě opatrnější než já.
Budu se řídit tvými radami.

Úzkostlivec: Běda, podsvětní hranice![36]
Pomoc, já ubohý!
Drias: Náš mrzutý pán už zase křičí,
volá nás na pomoc.
Sluha: Ať si prosí. Copak už nesnese
vůbec nic? Pomohu mu leda, až bude chtít
zemřít rychleji. Nepůjdu k němu, ať si zakouší
zlo, které si zvykl činit ostatním. Zůstaň tady.

[34] Být sousedem psa Kerbera zde znamená být po smrti v podsvětí a vystaven podsvětním mukám.

[35] Lat. *solidus numqvid tibi Deus est?* – Zřejmě nějaké neobvyklé frazeologické spojení (doslova „máš už Boha pravého/neotřesitelného/trvalého/úplného?“).

[36] Lat. *Avernus, i, m.* – Avernské jezero, ze kterého vystupovaly sirné výpary, proto bylo považováno za vstup do podsvětí; zde metonymicky „podsvětí“.

Iconoclasta: Eccur locorum hic? Otium num Herus favet?
Servus: Favere fecit Morpheus, cui nunc vacat.
Iconoclasta: Rutilante Morpheus sole num placet Hero?
Drias: Dum morbus alias capere non sinit, bonus
Hoc tempore etiam est.
Iconoclasta: Herus afflictus malo?
Servus: Et mortuali.[ii]
Scrupulosus: Ferte suppetias, date
Auxilia misero!
Iconoclasta: Ferte opem citi.
Scrupulosus: Dolet!
Dolet! Peribo! Jam eripit funus diem,
Libitina vitam! Pereo!
Iconoclasta: Conferri jube
Otius levamen! Pharmaca! Huc ignem admove.
Scrupulosus: Rursum redivit spiritus. Qvis te favor,
Fortuna qvae te huc tulerat, amico ut dares,
Qva summe eget opem! Desides vero monet
Culpa expianda.
Iconoclasta: Non furor malum augeat.
Sed causa qvae te jecit in morbum?
Scrupulosus: Inscius.
Ne tange, flagro, tegito pulvillo pedes.
Ignoro sane semitam exorti mali.
Initia sumpsisse tamen hoc tempore scio,
Qvo cum Joannis qvaestio exorta est mihi
Cultore.
Iconoclasta: Eheu, Colchici vulgi asseclas.[jj]
Numqvid vocari Thessalum in cladem tuam
Agnoscis?
Scrupulosus: Haec mens pariter est dudum mihi.
Iconoclasta: An ergo Circen Czechica tellus procreat?
Et sanctitatis abditam in velo? Scelus!
Scrupulosus: Qvid nunc agendum?
Iconoclasta: Pristinum zelum tene.
Ego repellam Thessalum. Vive et vale.
Scrupulosus: Partes amici perfice. Flagris rursum ne abes.[kk]

[ii] *Mortuali*, ve významu *mortali*.
[jj] *Asseclas*, akuzativ zvolací.
[kk] Hypermetrický verš (přebývá jedna stopa).

Obrazoborec: Jak to, že jste tady? Pán vám dopřál volno?
Služebník: Přiměl ho k tomu spánek,[37] kterému se teď věnuje.
Obrazoborec: Pán rád spí, když slunce rudne?
Drias: Když mu to nemoc jindy nedovolí,
je dobré spát i v tuto dobu.
Obrazoborec: Pána stihla nemoc?
Sluha: Ano, smrtelná.
Úzkostlivec: Zachraňte mě,
pomozte ubohému!
Obrazoborec: Rychle mu pomozte!
Úzkostlivec: To to bolí,
to bolí! Umřu! Již mi hrob bere světlo
a Smrtka[38] život! Umírám!
Obrazoborec: Řekni, ať ti rychle
donesou nějaký prostředek! Léky! Přines sem oheň!
Úzkostlivec: Znovu se mi vrátil život. Jaká přízeň osudu,
jaká náhoda tě sem přivedla, abys pomohl
příteli, který to naléhavě potřebuje? Ti lenoši ale
ať se bojí trestu za svou vinu.
Obrazoborec: Hněv by neměl zvětšovat tvou bolest.
Jaká příčina tě ale uvrhla do nemoci?
Úzkostlivec: Nevím.
Nedotýkej se mě, hořím, zakryj mi polštářkem nohy.
Věru nevím, kudy ke mně to neštěstí přišlo.
Vím jenom, že začalo v té době,
kdy jsem se dostal do sporu s Janovým
ctitelem.
Obrazoborec: Běda těm, kdo straní Kolchiďanům![39]
Cožpak nechápeš, že tomu Thesálci[40]
jde o tvou záhubu?
Úzkostlivec: To mě taky už dávno napadlo.
Obrazoborec: Česká země tedy zplodila čaroděje?[41] A navíc
skrytého pod hávem svatosti? Taková ničemnost!
Úzkostlivec: Co teď budeme dělat?
Obrazoborec: Neochabuj ve své dosavadní horlivosti.
Já Thesálce zaženu. Buď živ a zdráv!
Úzkostlivec: Dokonči tu přátelskou službu. Nenech mě trpět.[42]

[37] Lat. *Morpheus*, *i*, *m.* – bůh spánku, zde v obecném významu „spánek".
[38] Lat. *Libitina, ae, f.* – staroitalská bohyně smrti, Morana.
[39] Kolchida na východním pobřeží Černého moře byla domovem čarodějky Médeie. Kolchiďané jsou zde proto pokládáni za čaroděje.
[40] Thessalie v severním Řecku byla v antice pověstná jako země čarodějů.
[41] Lat. *Circe, es, f.* – Kirké, kouzelnice, která strojila úklady Odysseovi; zde obecně „čaroděj".
[42] Druhá polovina verše je zřejmě chybně zapsaná a těžko srozumitelná.

Inductio VII.

Cultum Joanneum interim Blasphemus ostentui habens, Furor vero ablatis colossis sepulchriqve decore minuere connitens, ubivis diversis multantur poenis.

Iconoclasta: An mihi dolores corde dissecto enecent,
An mihi furores pectus in partes secent,
Ignorat animus. Est dolor nostri aemulus,
[591r] Dum patitur hostis, sed magis longe furor,
Circea qvando cantica in nostram evocat
Hostis ruinam. Qvid agis, o anime! Scelus
An sustinebis? Huc proinde adsit fida
Comitum caterva, displicet jam omnis mora.
Soc[ius]: Qvos expectabas, adsumus laturi opem.
Iconoclasta: Placet obseqvendi fervor. Ite ergo,
Et cui vos destinavit muneri Princeps, cito
Agite, colossos Nepomuceni, iconas,
Decora sepulchri sternite, stat omnis salus
Una alacritate. Ego socios auctum ambulo.
Socius: Armata rabie sedula ministri manus.
Tu proin sepulchri decora, crates qvoqve
Tumulum ambientes disseca, evelle, ejice.[ll]
Tu compari animo culmina, colossum, iconas
Sternito Joannis.
Lab[orans]: Facile tu verbis refers
Trophaea, sed num facta respondebunt, meus
Ignorat animus.
Socius: Tibine difficilis labor
Demoliendo lapidi trunco?
Laborans: Tamen
Animata factis saepe percepi.
Socius: Qvibus?
Laborans: Posteaqvam honoris puniunt hostes sui.
Socius: Inepte, qvae te saga, qvis cantu magus
Trahit impotentem? Talibus monstris fidem
Vesanus addis? Perge felici omine,
Ego praeses operi robur et vires dabo.

445 Armata] Armore *VD*.
455 cantu] contu *VD*.
458 et vires] etvires *VD*.

[ll] Klimax.

7. SCÉNA

Zatímco Rouhač předstírá úctu k Janovu kultu a Zuřivost se ji snaží oslabit odstraněním soch a výzdoby hrobu, ze všech stran se na ně snášejí různé tresty.

Obrazoborec: Ať mě bolesti v rozťatém srdci utýrají,
ať mi vztek rozseká hruď na kusy,
duch o tom nic neví. Bolest je na naší straně,
když trpí nepřítel, silnějším spojencem je však vztek,
když nepřítel vyvolává čarodějné zaříkávání k naší zkáze.
Co děláš, můj duchu? Strpíš
ten zločin? Ať už tady mám ku pomoci věrný
oddíl společníků. Nechci už žádné otálení.
Druh: Ti, na které čekáš, jsou tu, aby ti pomohli.
Obrazoborec: Vaše horlivá poslušnost je mi vítaná. Jděte tedy
a rychle vykonejte úkol, který vám určila vládkyně:
zničte Nepomukovy sochy, obrazy
i výzdobu hrobu. Veškerý zdar spočívá
ve vaší rychlosti. Já vám jdu sehnat další pomocníky.
Druh: Horlivá paže služebníkova se vyzbrojila zuřivostí.
Rozsekej, vyvrať a vyrvi tedy výzdobu hrobu
i mříže, které hrob obklopují. Ty se stejnou rázností
pokácej Janův baldachýn, sochu
a obrazy.
Pomocník: Snadno slovy líčíš budoucí
vítězství, ale zda tomu budou odpovídat činy,
to nevím.
Druh: Snad ti není zatěžko zničit
ten osekaný kámen?
Pomocník: Slyšel jsem však, že ty kameny mnohokrát ožily
a vykonaly nějaké činy.
Druh: Jaké?
Pomocník: Když potrestaly nepřátele své cti.
Druh: Hlupáku, která čarodějnice nebo který kouzelník
tě svým zaklínáním činí neschopným? Ty, blázne, věříš
v takové příšery? Pokračuj pod šťastným znamením,
já tě ochráním a dodám tvé činnosti sílu i odvahu.

Cultor: Nescio, timor qvis pectore pererret. Subit
Jugis animum horror. At timorem ponimus,
Robur resurgat Tartari, nunqvam furor
Nepomuc honori ferre perniciem ambiit,
Qvin elevasset amplius. Nostrum proin...
Qvis hic tumultus,[mm] an hostis intentat malum?

Socius: Vah, latro!
Cultor: Qvis hic tumultus?
Socius: Pareo, vicisti, Czeche.
Cultor: Blasphema mentem naenia attonitam facit.
Laborans: Heu me!
Cultor: Qvis iterum clamor?
Laborans: Perfide, heu, Sinon! Tibi,[nn]
Audax, precamur, facinus ignosce.

Servus: Advola
Auxilia ferre, ah Pastor!
Cultor: Qvis me tremor,
Portenta rerum. Facinus, heu, tandem improbum
Luitis, scelesti.
Servus: Ah, Pastor, huc cito advola!
Funesta rerum scena prostratus jacet
Uterqve eorum, qvos profanando dedit
[591v] Tumulo Joannis Principis jussum.
Cultor: Diu
Numen retardat fulmina, ut gravius luat
Audaciae scelus. Clange victori paean.[oo]
Sed huc luporum qvispiam, fugimus.
Pastor: Malum!
Socius: Te, pessime Minister, manet.[pp]
Pastor: Cesset furor. Circes qvis astus novit? Huic
Reqvies, precor, sit aeviterna. Hunc sublevet
Noster favor. Patrem vides?
Laborans: Tibi salus
Debetur ista.

466 Blasphema] Blasphemia *VD*.

[mm] Cf. *Angelus ad aras*, v. 346, 599.
[nn] Hypermetrický verš (přebývá jedna stopa).
[oo] Verš metricky nepravidelný.
[pp] Tento i předchozí verš jsou hypometrické (chybí v nich alespoň jedna slabika, pravděpodobněji celá stopa).

Janův ctitel: Co je to za strach, který mi bloudí v srdci?
Stále něco děsí mou duši. Strach ale odložím.
Ať si moc Tartaru povstane, jeho hněv nikdy
nezpůsobil Nepomukově cti újmu,
ba dokonce ji pozdvihl ještě výš. A proto náš...
Co je to za rámus? Pokouší se snad nepřítel o něco zlého?

Druh: Ach, ty lotře![43]
Janův ctitel: Co je to tu za rámus?
Druh: Poddávám se ti, zvítězil jsi, Čechu.
Janův ctitel: Ten rouhavý nářek ohromuje mou duši.
Pomocník: Běda mi!
Janův ctitel: Zase nějaký křik?
Pomocník: Běda, ty zrádný Sinóne!
A tebe prosíme, odpusť nám tento opovážlivý zločin.

Sluha:[44] Ach pastýři,
poběž na pomoc!
Janův ctitel: Jaká hrůza, věci
strašlivé na pohled! Běda, vy zločinci, konečně pykáte
za svůj hanebný zločin.
Sluha: Ach pastýři, pospěš sem rychle!
Na tomto smutném jevišti leží oba dva,
kterým příkaz vládkyně určil znesvětit Janův
hrob.
Janův ctitel: Bůh dlouho
zadržuje své blesky, aby pak opovážlivé zločiny
potrestal tím přísněji. Zapěj vítězi vítěznou píseň.
Jde sem někdo z těch vlků, prcháme.
Pastor: Běda, neštěstí!
Druh: Čeká na tebe, ty nejhorší ze služebníků.
Pastor: Ať hněv ustoupí. Kdo mohl vědět, že je kouzelník tak lstivý?
Pro tohoto prosím věčný pokoj. A tomuto kéž pomůže
naše láska.[45] Vidíš mě?
Pomocník: Za tuto záchranu
vděčím tobě.[46]

[43] Na scéně zřejmě předvedeno potrestání prvního hanobitele hrobu. Podobně je na druhého hanobitele seslán trest ve v. 467.

[44] Snad jde o chrámového služebníka, který volá na pomoc pastýře, tj. kněze.

[45] Kněz (*Pastor*) hledí na potrestané hanobitele hrobu. Pro jednoho, který zemřel, prosí o věčný pokoj, pro druhého, který je naživu, ale rozhněvaný a pomatený (zbavený rozumu), žádá pomoc.

[46] Obrací se zřejmě k Janu Nepomuckému, resp. k jeho hrobu.

Pastor: Lanqvor infelici abstulit
Mentem.
Laborans: Recede.
Pastor: Pastor oviculam seqvar.

Inductio VIII.

Crescente morbo tantarum poenarum redditus certior Scrupulosus latriae zelotes, interveniente poenitudine sanitati restituitur. Androdilus vero inter vincula obtenta Divi icone libertati filiorum Dei asseritur.

Scrupulosus: [- - -] Nondum amicorum
Intimus adfert medelam?
Servus: Visus haud nobis fuit.
Scrupulosus: Vah, linqva fallax.
Servus: Nuntiae veredus tulit
Tibi legenda qvaepiam, mentem qvibus
Svave recreares.
Scrupulosus: Legere prohibet dolor.
Qvid contineri nuntiat?
Servus: Nepomuc decus
Miraculorum gloria augeri asserit.
Scrupulosus: Fabula! Tamen si sinerit dolor, legam.
Tu qvaere amicum.

Androdilus: O Principis falsus favor![qq]
O improbarum saeve technarum artifex!
Haeccine rependis? Sed qvid incassum qveror,
Dum spes salutis nulla? Mihi sola est salus,
Imo salutis summa spes[rr] fulget mihi.
Scio Joannis ore laus minima meo
Prolata vincula ista fabricavit. Tibi
Proinde supplex accido, potentem manum
Veneror. Adesto proin, vocatus adjuva.
Et qvis mihi te, o alme Pater, icon[ss] viri
Sancti Joannis Nepomuceni, sinuat?
Vincula ligatum sponte? Carceris patent
Fores? Patrono hoc sponte libertas venit
Dudum petita. Proin valete, neqvam Lares.

493 improbarum] improborum *VD*.

[qq] *Falsus favor*, aliterace.
[rr] *Spes salutis nulla – sola salus – salutis summa spes*, slovní hříčka, aliterace.
[ss] *Icon*, zde snad ve smyslu *iconia, icona, ycona* (řec.).

Pastor: Mdloba připravila tohoto nešťastníka
o rozum.
Pomocník: Jdi pryč.
Pastor: Jako pastýř půjdu za ovečkou.

8. SCÉNA

Zatímco se jeho nemoc zhoršuje, dozví se Úzkostlivý ctitel Boha o velkých trestech, ale díky pokání získá zpět zdraví. A Androdilus, který v poutech získá světcův obraz, je vyveden na svobodu, která náleží Božím dětem.

Úzkostlivec: Můj nejlepší přítel[47] mi stále ještě
nenese lék?
Služebník: Ještě jsme ho neviděli.
Úzkostlivec: Běda, ten lživý jazyk.
Služebník: Posel ti přinesl
ke čtení něco, co by ti mělo
osvěžit mysl.
Úzkostlivec: Bolest mi brání ve čtení.
Co má v těch řádcích být?
Služebník: Nepomukova čest
prý vzrůstá díky slávě jeho zázraků.
Úzkostlivec: To je báchorka! Ale až mi to dovolí bolest, přečtu si to.
Ty hledej mého přítele.

Androdilus: Ó falešná přízni vládkyně!
Ó zuřivá strůjkyně hanebných úkladů!
Tak mi odplácíš? Proč si tu marně stěžuji, když není
žádná naděje na spásu? Mně zbývá jediná spása,
ba dokonce se mi na ni blýská nejvyšší naděje.
Vím, že z mých úst vyšlo jen velmi málo
chvály na Jana, a proto ta pouta.
K tobě tedy jako prosebník padám, uctívám
tvou mocnou ruku. Přijď tedy, když tě volám, a pomoz mi!
A od koho mám tebe, milostivý Otče, Obrázku
svatého muže Jana Nepomuckého?
Pouta ze mě padají sama od sebe? Dveře žaláře
se otvírají? Z vůle tohoto patrona přichází svoboda, o kterou
jsem před chvílí prosil. A tak sbohem, odporný příbytku.

[47] Je míněn Obrazoborec.

Tumulus Patroni mihi adeundus est, reus
Voti istud animus repetit, appensus tholo.

[592r] Scrupulosus: O me vesanum! Nunc mali primum scio
Fontem nefandum. Morte multasti alteros?
Me ad poenitendum ducis inflicto malo?
Ignosce, qvidqvid zelus insane arguit,
Peccasse me haud diffiteor. Augebo modo
Vires dehaustas, me reum, sistam tholo.
Vivunt membra! Fallor? An pedibus vigor
Redit? Probandum est, fulcra sint praesto! O mihi
Dextram benignam, spiritus membris redit.
Non jam trahenda est mora. Tholo memet reum
Ita sisti oportet.

Inductio IX.

Percrebescente prodigiorum fama, Iconoclasta tum primum suo suorumqve calculo duliam Joannis confirmari sentiens, perniciem eidem ultimam minatur. Sed ab Haeresi, majorem sui cladem pertimenscente, ausu abstinere jubetur. Porro Religio duliae Vindici meritos instruit honores.

Iconoclasta: An jam rebellis occidit et audax caput
Perfidia posuit? Hostis an noster jacet?
Diruta sepulchri decora, statuae num parant
Nobis triumphos?
Dux: Ah.
Iconoclasta: Qvid hoc? An condoles
†Truncis se astri†?
Dux: Gloriam afflictam dolet
Nostri laboris animus.
Iconoclasta: Gloriane adhucdum viget
Nepomuceni? Deses ubi vernae manus?
Dux: Prostrata velut fulmine, veretur potens
Brachium Joannis.
Iconoclasta: Caece qvid bubo canis?
Dux: Templa cerne, vera narrantem scies.[tt]
Blasphemus unaqve Furor exanimis jacet.
Excrescit inde fama Joanni amplior.
Miraculorum, ut populus asserit, vigens
Probatione. Studia populorum vide.

Aulicus: Imo throno te adesse jam Princeps jubet.
Iconoclasta: Non refragabor.

[tt] Hypometrický verš (chybí alespoň jedna slabika).

Musím dojít k patronovu hrobu, můj duch, vázaný slibem,
si to stále žádá a stále dlí u náhrobku.

Úzkostlivec: Já blázen! Teď teprve vím o tom ničemném
prameni zla. Druhé jsi potrestal smrtí?
A mě skrze neštěstí, které jsi mi přivodil, vedeš k pokání?
Odpusť mi vše, co jsem v horlivosti nerozumně udělal.
Přiznávám, že jsem hřešil. Jen co získám nazpět
vyčerpané síly, stanu jako provinilec u hrobu!
Mé údy žijí! Nemýlím se? Do nohou se mi vrací síla?
Musím se přesvědčit, rychle sem s nějakou oporou!
Ó pravice ke mně laskavá, do mých údů se vrací duch!
Už nesmím otálet, musím jako provinilec
stanout u hrobu.

9. SCÉNA

Když se šíří pověsti o zázracích, Obrazoborec konečně pochopí, že plán jeho i jeho druhů úctu k Janovi posílil, a vyhrožuje jí úplným potřením. Avšak Hereze, která se bojí ještě větší pohromy, mu nařizuje, aby se o nic takového nepokoušel. Naopak Zbožnost chystá zasloužené pocty Obhájci úcty ke svatým.

Obrazoborec: Již odbojník zahynul a jeho proradnost přišla
o svou opovážlivou hlavu? Už je náš nepřítel zdolán?
Zbořené ozdoby hrobu a sochy nám
chystají triumf?
Velitel: Ach.
Obrazoborec: Copak je? Snad ti není líto
[...] ?
Velitel: Je mi líto, že naše námaha došla
jen zarmoucené slávy.
Obrazoborec: Nepomukova sláva se dosud šíří? Kde
je ta líná tlupa služebníků?
Velitel: Jako by ji srazil bleskem; Janova mocná paže
vyvolává strach.
Obrazoborec: Ty slepý výre, co to houkáš?
Velitel: Pohleď na chrám a poznáš, že mluvím pravdu:
Rouhač spolu se Vztekem leží bez života
a Janovi z toho vzrůstá ještě větší sláva a čerpá sílu
ze zázraků, které, jak tvrdí lid, se prokazují.
Pohleď, o co národy usilují.

Dvořan: Vládkyně nařizuje, abys už přišel k trůnu.
Obrazoborec: Nebudu odporovat.

Haeresis: Deses! Ignave! Infide!
Siccine triumphis gloriam nostram foves?
Ubi sociorum credita est tibi manus?
Iconoclasta: Qvis error animum? Heroa mens nusqvam cadit
Uno impetu, revirere juvat mortem, dabo
Plures triumphos.
Haeresis: Impetu vere unico
Qvoties necatus eras? Ideo pugnae dare
Praecipio finem.
Iconoclasta: Melior impavidas amat
[592v] Fortuna mentes, dexteram pavidam fugit.
Extrema forsan pugna victorem dabit.
Haeresis: Et inseqventes imminens major pudor
Forsan retardet, forsan utrumqve [...]mens,
Honor Joannis cultui Divum sacer,
Cervice nostra turpe calcata, eriget
Trophaea.
Iconoclasta: Dixi, centuplam cladem ferit.
Haeresis: Miracla, mortes, populus oppositum probat.
Iconoclasta: Tamen occidet, si jura tua velis seqvi,[uu]
Tenere callem Caelitibus adversum decus.
Haeresis: Ne refrageris.
Iconoclasta: Ergo vicisti, Czeche,[vv]
Vincis potentem.

Religio: Triumphos erige, Joannee amor[ww]
Cultorqve, qvidqvid lividus sanxit furor.
Illuta poena detegit Nepomuc decus.
Honore Divum colere prostrata Haeresis
Didicit, nec insultare Sanctorum audeat
Posthaec honori. Debitos ergo instrue
Cultus duliae Vindici, qvem ultor Deus
Poena hostium monstrat colendum.
Dulius: Qvem tuae
Felicitati pariter et nostrae sacer
Divorum honori applaudo amorem, ita sedule[xx]

560 tuae] *originaliter in initio 561, metri causa transpositum in 560.*
562 amorem] amor *VD.*

[uu] Tento i následující verš hypermetrické (přebývá v nich alespoň jedna slabika).
[vv] Cf. v. 465.
[ww] Hypermetrický verš (přebývá jedna stopa).
[xx] Hypermetrický verš (přebývá jedna stopa).

Hereze: Lenochu! Zbabělče! Nevěrníku!
Takhle podporuješ triumfy naši slávu?
Kde je oddíl spojenců, který ti byl svěřen?
Obrazoborec: Jaký omyl to zachvátil tvého ducha? Hrdinská mysl nikdy
neklesá po jednom útoku, rád smrti
vrátím sílu, ještě dobudu mnohá vítězství.
Hereze: Avšak kolikrát tě už
jediný útok zničil? Proto nařizuji
ukončit boj.
Obrazoborec: Štěstěna má ráda nebojácné duše,
před bojácnou pravicí prchá.
Snad už poslední bitva ukáže, kdo je vítěz.
Hereze: A pronásledovatele snad zadrží
hrozba větší hanby, snad obojí [...]
Janova úcta, zasvěcená kultu svatých,
pošlape ostudně naši šíji a vztyčí
odznaky vítězství.
Obrazoborec: Řekl jsem, že utrpí stonásobnou porážku.
Hereze: Zázraky, úmrtí a lid dokazují opak.
Obrazoborec: A přece padne, pokud i nadále půjdeš za svými právy
a budeš se držet cesty směřující proti úctě ke svatým.
Hereze: Neodporuj.
Obrazoborec: Pak jsi tedy zvítězil, Čechu.
Poráží silného protivníka.

Zbožnost: Vztyčte znamení triumfu, Janova lásko
a jeho ctiteli, nad vším, co si nárokovala nenávistná zuřivost.
Odpykaný trest dává vyniknout Nepomukově slávě.
Hereze, poražená úctou k nebešťanům, se naučila
vzdávat pocty, aby se už neodvážila útočit na čest světců.
Vystrojte tedy pocty, jež náleží obhájci kultu svatých.
Bůh jako mstitel nám tím, že trestá jeho nepřátele,
dává najevo, že on si takové pocty zaslouží.
Dulius: Nad touto láskou ke štěstí tvému
a stejně tak i našemu plesám já, v oddanosti
úctě ke svatým. A tak s čistým srdcem

Percupio honore maximo semper coli
Nepomuceni gloriam, Sanctorum honor
565 Dabitur illi maximus, qvo pax venit
Maximo Patrono. Perfidum nunqvam time
Agmen inimici; militat pro Te Polus.

Epilogus

Ad honorandas debito cultu Joanneas exuvias invitat simulqve admonet: Discite justitiam moniti et non temnere Divos. Aeneis 6.[yy]

A. M. D. G. et S. J. N. H.

Poutníci uctívají hrob světce.

[yy] Vergilius, Aeneis 6,620. Verš cituje ve své legendě B. Balbín (viz Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 676) a odtud ho autor zřejmě přejímá.

toužím, aby s největší důstojností
byla stále ctěna Nepomukova sláva.
565 Jako světci se mu dostane nejvyšší úcty všude, kam přichází
mír od nejvyššího ochránce. Nikdy se neboj zrádného
šiku nepřátel – na tvé straně bojují nebesa.

Epilog

Zve k uctívání Janových ostatků náležitou úctou a současně připomíná: Učte se spravedlnosti podle napomenutí a nepohrdejte svatými. Aeneis, 6. zpěv.

K větší slávě Boží a k poctě sv. Jana Nepomuckého

Potrestání znesvětitelů hrobu sv. Jana Nepomuckého.

II.2.6 Mysterium a seculis tacitum

Hra *Mysterium a seculis tacitum* (Tajemství po staletí zamlčované) vznikla na jaře roku 1732 k příležitosti otevření nových prostor divadla v jezuitské koleji v Uherském Hradišti a byla za přítomnosti řady významných hostí s úspěchem provedena nejlepšími studenty gymnázia, zejména rétory, dne 26. května.[1] Autorem hry byl, jak dosvědčuje přípis na poslední straně jejího rukopisu, hradišťský profesor rétoriky Antonius Jenisch (1698–1754).[2]

Dochování: Text hry se dochoval v jediném rukopisu uloženém v Národním archivu ČR, tištěná latinská synopse pak ve dvou exemplářích, z nichž jeden je přiložen k textu a druhý je součástí jednoho z konvolutů synopsí uložených v Národní knihovně ČR.[3]

V rukopisu hry je možné rozeznat tři písařské ruce, přičemž písmo třetí ruky je výrazně vypsanější. Základní text hry je zapsán téměř celý jednou rukou (*m1*), první část (v. 1–337) je vyhotovena velmi pečlivě s minimem chyb, kvalita druhé části (od v. 389 do konce hry) je poněkud horší, objevuje se zde více opisovačských chyb a vynechávek nepřečtených slov a částí veršů.[4] Druhá ruka (*m2*) se v textu objevuje pouze mezi verši 338–388 (f. 58v–59r) a její zápis se vyznačuje velmi četnými písařskými chybami vycházejícími ze špatného čtení předlohy[5] a nedostatečného porozumění textu a také odlišnými tendencemi v ortografii.[6] Třetí ruku (*m3*), která opatřila rukopis zkráceným titulem hry, vročením a jménem autora a provedla v textu drobné

---

1 LA 1732, ARSI, sign. Boh. 149, p. 121 (ÖNB, sign. Cod. 11 975, f. 220r): *Praeprimis commemoranda venit actio illa solemnior, quae die 26. Maji, in noviter erecto ad omnem elegantiam artisque tum Phidiacae tum Parrhasiae amussim adornato theatro, a Musis Hradistiensibus e veteri in novam digressis scenam, vocali cordis et oris lingua, coram nobili, selecto nec facile hic loci viso spectatore, tam politico, quam ecclesiastico et religioso exhibita sacrisque honoribus Magni Silentiarii Joannis Nepomuceni dedicata fuit*. Autorem výroční zprávy mohl být sám Jenisch nebo jeho nadřízený školský prefekt Isidorius Knoll. O dostavbě a výzdobě divadla hovoří už výroční zpráva za rok 1731, psaná na počátku roku 1732 (LA 1731, ÖNB, sign. Cod. 11 975, f. 66r.): *anno praesente* [1732?] *auditorium comicum laboriosa et decora perfecimus structura cui sola, quae variam operi eleganti ex colore adjiciat venustatem artificis penicilli desideratur industria.*
Na základě citovaných výročních zpráv za rok 1732 datujeme představení 26. května. Zemek uvádí pravděpodobně chybně 16. května (*Dějiny, Kniha o Redutě*, s. 143) a plánovaný termín uvedený v samotném textu hry (v. 805–806), čtvrtý den po svátku sv. Jana Nepomuckého, tj. 19. nebo 20. května, také neodpovídá realitě.

2 K autorovi podrobněji viz s. 569–573.

3 NA ČR, JS, sign. IIIo-447, kart. 176, f. 52r–53v (synopse), 54r–69v (text), NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 59 (synopse).

4 Vynechávka v textu se objevuje poprvé ve v. 302 ještě před střídáním rukou, dále pak chybí jednotlivá slova ve v. 524, 612, 901, 1060; ve v. 542–543, 986–987 a 1049–1050 chybí celá polovina verše a následuje nesrozumitelná část. Vynechání označení postavy nebo jejich záměna je ještě častější (viz např. 17. a 21. scéna).

5 V části se objevují záměny samohlásek či grafému *u* a *n* (*iussibus* > *insiibus* v. 386), četnější je i vynechání nebo špatné přečtení náslovné hlásky, které se objevuje i jinde v rukopisu (*ianuas* > *faunas* v. 380, *erit* > *ferit* v. 576).

6 Na rozdíl od hlavního opisovače, který prakticky důsledně píše *-qu-*, používá *-qv-*, ve v. 379 užívá snad fonetického zápisu *Eusebius* jako *Evzebius* (hlavní ruka užívá podoby *Evsebius*).

opravy,[7] můžeme identifikovat: jedná se o zásahy autora hry A. Jenische, který podobným způsobem označil a podepsal i svou druhou hru vzniklou ve stejném roce pro hradišťské rétory.[8]

Synopse hry, jež vyšla nákladem jezuitské koleje v Uherském Hradišti u neznámého tiskaře, má velmi jednoduchou grafickou podobu. Nepoužívá ozdobných iniciál, bordur ani ornamentálních či figurálních rytin a slavnostní charakter tisku je naznačen jen úpravou první strany, na které je vytištěn pouze úplný titul hry, jehož část je uspořádána do chronogramu, který obsahuje vročení představení. Přesné datum provedení vytištěno ani následně dopsáno není. Synopse je latinská, uvádí stručné shrnutí obsahu či spíše vyznění všech 24 scén hry a také prologu, epilogu a dvou chorů, které nejsou v rukopisu textovány. Poněkud neobvyklé, ale vzhledem k obsahu hry pochopitelné je vynechání argumenta, které je nahrazeno vysvětlením úlohy jednotlivých vystupujících postav (*Clavis personarum*).

Struktura: Hra *Mysterium a seculis tacitum* se rozsahem i strukturou poměrně výrazně liší od ostatních editovaných her, což vyplývá především z charakteru příležitosti, pro kterou byla určena. Rukopis hry obsahuje pouze texty dějových částí, nezahrnuje zpívané pasáže a nejsou v něm uvedeny scénické poznámky, krom zaznamenání zařazení tzv. *repraesentationes*, jejichž obsah ani podoba však naznačeny nejsou.[9] Hra byla uvedena prologem (označení v textu chybí) a zakončena epilogem. Text je členěn na 24 scén (*Numeri*), které mají celkem 1136 veršů, a je rozdělen dvěma chory (naznačeny titulkem) na tři větší celky (*Partes*).[10] Ač mají tyto části rozdílný počet scén (8/6/10), počtem veršů se prakticky neliší (372/375/389). Je tedy zřejmé, že délka jednotlivých scén je velmi rozkolísaná, nejdelší 11. scéna má 120 veršů a jsou do ní vloženy ještě tři netextované obrazy, nejkratší 21. scénu tvoří jen 17 veršů. Většina scén obsahuje několik výstupů, často s odlišným místem děje.

Postavy: Ve hře vystupuje poměrně velké množství postav. První skupinu tvoří postavy známé pouze ze synopse (Sváda – bohyně výmluvnosti, Úraniá – Múza astronomie, Harpokratés – egyptský bůh mlčení), které vystupovaly jen v prologu a chorech, z čehož usuzujeme, že jejich role mohly být pouze zpívané. Jejich bližší charakteristiku však nejsme schopni provést.

Druhou skupinu tvoří postavy známé jak ze synopse, tak z textu. Středobodem veškerého dění je Athenarchus, který nechal vystavět nové divadlo a celé jevištní dění iniciuje výzvou k vybrání jeho vhodného nebeského ochránce. V synopsi je

---

[7] Přidání otazníku na konci v. 19, změna slovosledu v. 53 z *Tuum tuiqve posteris* ***ferent*** *nomen* na *Tuum tuiqve posteris nomen* ***ferent*** a dopsání chybějícího slova *Cerberi* na konec v. 160. Opravy koncového *ae* na *a* ve slovech *obviae* > *obvia* (v. 21) a *industriae* > *industria* (v. 61) mohly být provedeny i samotným opisovačem. Podle oprav na prvních stranách textu se zdá, že autor chtěl opis hry zkorigovat, ale z časových důvodů nebo veden představou, že opravy v zásadě nejsou nutné, od pečlivého čtení upustil – proto chyby, které v textu nacházíme po v. 160, musíme připsat opisovačům, nikoli autorovi.

[8] *Primum supplicium culpae, gloria justitiae seu Abel primogenitus iustorum injuste a morte per Cainum occupatus incarnatae justitiae Jesu proto-typus fide jussor*, text: NA ČR, JS, sign. IIIo-448, kart. 177, f. 474r–483v; podpis na f. 483v.

[9] Zařazeny jsou dvě do 5. scény v. 205 a 215, jedna do 7. scény za v. 298 a tři do 11. scény za v. 544, 559 a 575.

[10] Synopse toto dělení neuvádí a v rukopisu je označena pouze *Pars 3* (před druhým chorem, který předchází 15. scéně).

Athenarchus označen jako *Praeses gymnasii,* proto tuto postavu můžeme volně spojit s osobou zodpovědnou za chod jezuitského gymnázia (ve hře jej zastupují Pindos a jeho obyvatelé), tedy se školským prefektem či rektorem koleje. Požívá velké autority a je hybatelem dění, ale konkrétní úkoly vykonávají jiní. Další postavou je Thálie, jež je zde chápána jako Múza (školního) divadla, zejména vlastní scénické akce. Athenarchus sice svěřuje posvátný úkol právě jí, ale ona ho postupuje dále. Vlastními tvůrci nápadů jsou představitelé tří druhů vzdělanosti, které se pěstovaly na jezuitské škole. Poněkud světácký a sebevědomý Mythosophus je zběhlý v pohanské mytologii a literatuře, zejména básnictví. Polyhistor je představen jako starý, pracovitý a poctivý historik, jehož úkolem je shromažďovat pravdivé informace a předávat je dál. Philologus je mistrem slova, lační po rozšiřování svých znalostí a jeho emotivnost i nadšení pro věc snad svědčí o jeho mládí. Vedle vzdělání – či spíše nad ně – je postavena touha po pravé zbožnosti, jejímž ochráncem je rozvážný Hagiophylactus, který bdí nad vším posvátným. Z jeho podnětu pak na scénu přicházejí Eusebius a Eudoxus, rádcové při hledání pravého ochránce divadla, jako personifikace zbožnosti a dobré pověsti. Funkce obou postav v ději je prakticky totožná a bylo by pravděpodobně možné je spojit do postavy jedné.[11] Myšlenky jmenovaných vzdělanců mají být vtěleny do devočních předmětů, jejichž zhotoviteli jsou umělci, kteří nesou jména těch nejpovolanějších ve svém oboru: malíře Parrhasia a sochařů Feidia[12] a jeho rivala Polykleita.

Se třetí skupinou postav se setkáváme až v textu hry. Většinu z nich samozřejmě tvoří nejrůznější poslové a služebníci, ale objevuje se zde též dvojice sluhů, jejichž uplatnění na scéně je podstatně větší. Musellus, líný, ale slávy chtivý sluha Thálie,[13] a Fusculus, mazaný a lstivý sluha Polyhistorův, totiž vnášejí do hry komický prvek a plní tak úlohu, která byla obvykle postavám z nižších společenských vrstev ve vážných dramatech svěřována.

Při pohledu na seznam postav a příležitost provedení se nabízí úvaha, zda jejich vymezení, popř. výběr jejich představitelů souvisel s místní dobovou realitou Uherského Hradiště a tamní koleje. Role umělců mohou mít konkrétní, zatím bohužel neodhalenou spojitost s faktickými tvůrci výzdoby divadla a školních budov. Provázanost s místním prostředím lze také ukázat na možném obsazení rolí: syn mecenáše stavby či výzdoby divadla nebo potomek některého z benefaktorů koleje mohl vystoupit jako Athenarchus, přední člen latinské mariánské družiny jako Hagiophylactus, vítězové školní básnické a řečnické soutěže jako Mythosophus a Philologus.

Děj: Děj hry se odvíjí ve dvou základních liniích, které se vzájemně nejen místně a časově potkávají, ale i v některých detailech prolínají.

---

[11] Během hry nedochází k žádnému přímému rozhovoru těchto postav, na jevišti se spolu sice občas setkají, ale k interakci – byť nepřímé – dojde pouze v 7. scéně, v níž Eudoxus Philologovi, za kterým přichází Eusebius, vypráví o sv. Janovi.

[12] Tato jména, snad jako aluzi na děj hry, používá i pisatel výročních zpráv, když charakterizuje výzdobu nového divadelního sálu. Viz pozn. 1.

[13] Ve hře má sice Musellus interakce typu sluha – pán s Mythosophem, ale jeho pánem je Thálie, která mu také jako první dává příkazy (v. 8) a kterou volá, když chce uniknout nátlaku Mythosopha (v. 75).

Hlavní dějová linie je představena v synopsi. Na počátku **první části** (1.–8. scéna) Athenarchus vyzývá Thálii, aby mu pomohla vybrat ochranné božstvo pro nové divadlo postavené na Pindu. Do splnění úkolu se hrne Mythosophus a na základě jedné Horatiovy Ódy vybere boha mlčení Harpokrata. Svůj nápad sdělí Thálii a jdou ho společně vysvětlit Athenarchovi. Zároveň však Hagiophylactus, který nechce, aby bylo divadlo zasvěceno pohanským modlám, pošle k Athenarchovi Eusebia s úkolem přesvědčit ho, aby prostřednictvím Thálie svěřil úkol raději Philologovi. Ten se mezitím od Polyhistora, již dříve informovaného Eudoxem, dozví o sv. Janovi. Za Athenarchem tak přicházejí současně Mythosophus a Thálie s myšlenkou zasvětit divadlo Harpokratovi a Philologus s podobnou ideou mlčení, ale založenou na pravdivém příběhu o neporušeném mlčenlivém jazyku. Athenarchus vybere za patrona divadla sv. Jana Nepomuckého.

Druhá část (9.–14. scéna) začíná před Polyhistorovým domem, kam přichází Eusebius a Hagiophylactus s úmyslem přesvědčit Eudoxa a Polyhistora, aby Athenarchovi a Philologovi podrobněji vypověděli legendu o sv. Janu. V jedenácté scéně jsme svědky tohoto líčení i následného Philologova zbožného snu o světcově utrpení a oslavení. Také Athenarchus, který se k nim připojí, se díky Eudoxovi nadchne pro tohoto světce. Mezitím Thálie přikazuje Mythosophovi, aby se přidal k Philologovi, který jej pošle pro sochaře Feidia a malíře Parrhasia. Cestou pro ně však Mythosophus potká Hagiophylacta, ten i jemu vypráví o sv. Janu a zdůrazní mu jeho uctívání u vody.

Ve **třetí části** (15.–24. scéna) líčí Mythosophus Thálii (a později také Hagiophylactovi), že chce postavit podobiznu sv. Jana u pramene poblíž divadla. Thálie mu radí úkolem pověřit Polykleita. Athenarchus stanoví den pro slavnostní otevření divadla a všude vypukne spěch, umělci jsou vyzýváni k rychlejší práci a vznikají drobné spory. Nakonec přichází Athenarchus s průvodem, nejprve vztyčí sochu sv. Jana u pramene a poté umístí obraz neporušeného světcova jazyka do předsálí divadla.

Vedlejší dějová linie je spojená s dvojicí sluhů, Fusculem a Musellem, a její jednotlivé epizody jsou roztříštěny v hlavním ději, kde plní úlohu oddechových humorných vstupů. Oba sluhové se na jevišti objevují hned v první scéně, v níž je Musellus pověřen sháněním hudebníků. Fusculus však o chystané slavnosti ještě nic neví a Musellovi je jeho překvapení k smíchu, a tak se snad rodí jejich drobná zášť, která je motorem dalšího dění. Líný Musellus totiž raději, než by pracoval pro Mythosopha, začne předstírat, že je nemocný. Fusculus ví, že Musellus lže, a chce jej prostřednictvím nastrčeného doktora vytrestat. Na oko však bere Musellovu nemoc vážně, a dokonce s ním mluví o závěti. Když se doktor konečně dostaví, snadno přesvědčí Musella, že je vskutku smrtelně nemocný. Prohnaný Fusculus je spokojen a Musellovi, přesvědčenému o své brzké smrti, nabídne obstarání účinného léku. Tím je však hůl, kterou ho záhy ztluče. Po výprasku je Musellus opět ochoten být Mythosophovi k službám. Nakonec i sluhové, byť pod pohrůžkou bití, společně spěchají pomoci při přípravách v divadle.

Výstavba hry: Jak už bylo řečeno, napsal Jenisch toto hru prakticky ke stejné příležitosti, o které se v ní jedná, tedy ke slavnostnímu otevření divadla. Nicméně

jejím hlavním cílem je vzdát poctu sv. Janu Nepomuckému. Autor tedy hru vystavěl tak, aby postupně představil základní momenty z nepomucenské legendy, zejména ty její pasáže, které se týkají jeho vzdělanosti, mučednické smrti a zázraku neporušeného jazyka.[14] Na jevišti tak sledujeme především postupné předávání těchto informací po síti od Hagiophylacta nejprve k Polyhistorovi a Philologovi, posléze k Athenarchovi a nakonec k Mythosophovi, přičemž nosiči informace jsou Eusebius a Eudoxus, k nimž se postupně přidávají Polyhistor a Philologus. Forma takových výstupů je většinou dialogická, vlastní výklad se soustředí převážně do kratších monologů (6–12 veršů).

Výkladovou funkci mají také tzv. *repraesentationes,* tedy obrazy, výjevy či předvedení, které provázejí nebo doplňují některé monology či podstatné výroky. O jejich konkrétní podobě nemáme žádné zprávy, proto nedokážeme ani rozhodnout, zda měly podobu živého či malovaného obrazu nebo tanečního či pantomimického vystoupení, ani co opravdu představovaly.[15] První *repraesentatio* následuje po prvních verších Polyhistorova líčení slávy sv. Jana (v. 201–205); mohla předvádět Jana jako vzdělance na pražské univerzitě. Další *repraesentatio* vychází z pokračování Polyhistorova výkladu (v. 208–215), který shrnuje hlavní body legendy. Jeho obsah mohl být velmi různorodý, od předvedení všech zmíněných poloh Janovy svatosti – zpovědník, almužník, kazatel, biskup – až po ukázání kanonické sochy či obrazu světce. Třetí takový výjev následuje po výkladovém rozhovoru Eudoxa s Philologem (v. 267–298), na jehož konci se Philologus rozhodne oslavit básní jazyk seslaný z nebe jakožto ochranný štít (*palladium*) divadla; proto mohl zpodobňovat právě tento symbol Janovy mlčenlivosti i výřečnosti. Naposledy se *repraesentationes* uplatňují v jedenácté scéně, kde však nejsou navázány na žádný výklad v textu hry, ale je jimi ztvárněn Philologův sen o utrpení a slávě světce. Tři výjevy jsou střídány krátkými komentáři bdících přítomných, Polyhistora a Eusebia, kteří si vzájemně předčítají své oslavné básně na sv. Jana. Vznikl tím jakýsi zvláštní scénický útvar, který rozděluje celou hru, jinak členěnou na tři části, na dvě poloviny; v první z nich (před snem) je děj soustředěn na výběr patrona divadla a ve druhé (po snu) jde především o realizaci tohoto záměru. Dvanáctá scéna je ještě jakousi jasnou verbalizací a potvrzením rozhodnutí, které si bere za své nejen Philologus, který zde na počátku lituje své dosavadní nevědomosti a liknavosti, ale i Athenarchus.

Jediná z hlavních postav, která svým jednání narušuje naznačený postup od neznalosti přes poučení a pochopení k nadšení a konání, je Mythosophus. Ten jako jediný přichází na začátku s vlastním nápadem, který však není přijat, a on se musí zapojit do příprav pouze jako nástroj jiných. Až při plnění tohoto úkolu se mu dostane také zvláštního poučení o sv. Janovi a v Mythosophovi se zrodí nový koncept světcovy oslavy.

---

[14] Akcentuje tedy ústřední linii kanonizačních oslav, jiné motivy a témata, např. světcovu mariánskou úctu, naopak nechává stranou.

[15] Poznámky o nějakém předvádění (*Repraesentatur*...) se objevují jako četné marginálie k vydanému textu *Fama sancta*, jež byla Jenischovi vzorem.

Je-li pro první polovinu hry typická síť vyprávění jen volně souvisejících s jevištním děním, objevuje se ve druhé polovině řada momentů ilustrujících komunikaci s umělci a jejich práci.[16] Zde se Jenisch inspiruje patrně zkušeností, ale i tradičním příběhem o rivalství řeckých sochařů, když na scénu přivádí rozzuřeného Feidia, který Mythosophovi vyčítá, že pověřil prací na soše Polykleita a ne jeho (v. 1046–1058).

Vedlejší dějová linie představující potrestání lenivého sluhy jeho lstivým kolegou je vpletena do hlavní linie, kde sluhové hrají roli poslů a osobních služebníků.[17] Samostatné výstupy sluhů se odehrávají vesměs v rychlých dialozích, prostor ke krátkým promluvám mají sluhové ve chvíli, kdy jsou na scéně sami: Musellus si pochvaluje předstírání nemoci (v. 307–312) a pak popisuje průběh a účinky výprasku (v. 955–960), Fusculus vře vztekem a hrozí Musellovi úskokem (v. 368–372). Monolog délkou srovnatelný s promluvami hlavních postav má jen ve chvíli, kdy popisuje zvyky svého pána Polyhistora (v. 229–238).

Motivy: Z hlediska motivického pracuje hra s několika skupinami obrazů. Hlavní skupina vychází z nepomucenské legendy a tvoří ji na prvním místě trojice jazyk – mlčení – dobrá pověst. Nejvrstevnatější je motiv jazyka. Ten je chápán jako světcova relikvie (*lingva incorrupta/rediviva*) poukazující na jeho výmluvnost i mlčení v pravý čas, ale také jako symbol řeči a nakládání se slovem, jako nositel pravdy či lži, i jako nástroj prostého sdělení a uměleckého projevu. Šíření pravdy o sv. Janovi se odehrává především slovním předáváním,[18] na scéně nedochází k žádné zázračné události, jež by byla podnětem k obrácení, naopak lze s trochou nadsázky říci, že právě Philologova důvěra v předávané sdělení mu poskytla takové vznícení, které mu umožnilo zažít mimořádný sen o světci. Slovu Mythosopha, jenž je znám svou lhavostí a vymýšlením si, nevěří ani sluha Musellus, naopak Polyhistor, jehož úkolem je zaznamenávat pravdu, má přirozenou autoritu. Využito je i možnosti hříčky se jménem Philologus, jehož nositel je nejen nejvýřečnější postavou hry a mistrem jazyka, ale stane se i nejzapálenějším ctitelem jazyka sv. Jana a iniciátorem vytvoření jeho obrazu jako palladia divadla.

Autor se také dotýká pravdivosti jevištního slova a divadelního dění vůbec, a tím i možnosti a smyslu dramatické fabulace. Podle Athenarcha bylo staré, snad antické, divadlo zrcadlem pravdy,[19] avšak Thálie vyzývá Mythosopha, aby učence (Philologa) učil básnickému umění spojovat pravdu se smyšlenkami.[20] Mythosophus se nadchne pro hlásání pravdy o Janovi. K jeho poctě však stejně jako Philologus neužije vlastní umělecké tvorby, ale vymýšlí devoční předmět, který zhotoví jiní umělci. Přesto tím, že novou sochu sv. Jana umisťuje k prameni, jenž poskytuje básnické schopnosti,

[16] Dovídáme se např. o věcech potřebných pro jejich práci (v. 744–746), vidíme, že víno a umění jsou neoddělitelní druhové (v. 859–862), zažíváme situaci, kdy se umělec dožaduje vyšší odměny za urychlení práce (v. 968–980).

[17] Aktivně je do příprav oslav vtažen jen Musellus, kterého Mythosophus nejprve marně nutí prohledávat kroniky a pak sepisovat báseň ve tvaru hvězdy (v. 965–966).

[18] Snad analogicky k šíření evangelia slovem.

[19] V. 340–342: *Placuit / Nudata Pindo veritas scenis adhuc / Nuper veteribus acta.*

[20] V. 446–447: *doce doctos bene / Miscere veris ficta, qvae vera sapiunt.*

vlastně posvěcuje toto umění, které sám ovládá. Volnému pěstování básnické hry i fantazie pak v závěru dává Athenarchus jedinou mez, a to zbožnost tvůrce.[21]

S motivem jazyka tvoří komplementární dvojici téma mlčení. Toto spojení samozřejmě vyplývá z legendy a souvisí s hlavní ideou pražské kanonizační slavnosti. Proto je na prvním místě připomínáno světcovo mlčení jako naplnění povinnosti zpovědníka a jako příčina Janovy mučednické smrti. Vedle toho se však objevuje také mlčení, které dává možnost promlouvat jiným. Takové mlčení přeje divadlu i pohanský Mythosophus, když pro ně na základě Horatiových slov *favete lingvis, carmina non prius audita ... canto* vybral za patrona boha mlčení Harpokrata (v. 114, 116–120). Hagiophylactus dává témuž cíli zasvěcení jiný duchovní rozměr, přesto však můžeme v promluvách závěrečného výstupu zaznamenat totéž přání – totiž aby si příklad mlčenlivého Jana vzali za svůj diváci a tak umožnili, aby bylo vždy dobře slyšet, jak promlouvá Múza (v. 1096–1097).

Motiv dobré pověsti, resp. ochrany dobrého jména je přítomen jak v líčení ochranné moci sv. Jana, tak v závěrečných přáních divadlu (v. 1098–1100, 1106–1107). Setkáváme se s ním však i v poněkud negativní konotaci, když se Polykleitos rozhoduje podlehnout Mythosophovu naléhání na urychlení práce z obavy, aby odepření díla ke světcově poctě nemělo za následek poškození jeho vlastního dobrého jména.

Dalším výrazným motivem hry je voda, a to jak pramenitá, určená k pití, tak valící se v řekách. Už v první scéně Mythosophus slibuje Musellovi, že bude pít z helikónského pramene, který propůjčuje básnické schopnosti. A je to právě Mythosophus, který se rozhodne postavit Janovu sochu k posvátnému prameni u divadla,[22] a tak jej vlastně posvětit – a s ním i básnické umění pohanského antického světa s celou jeho krásou forem, rozmanitostí motivů a mytologických hříček. Vlny řek jsou samozřejmě místem Janovy smrti i prostředkem šíření svaté pověsti a chvály. O tom hovoří nejen Hagiophylactus, ale také Polyhistor (v. 565–575), když srovnává poklady všech řek i moří s darem sv. Jana, který vydala Vltava, nebo Philologus (v. 607–620), když zmiňuje, že Janovu jazyku vzdávají chválu slavné řeky symbolizující celý svět (Indus, Ganga, Nil a Niger).[23]

Ve hře se objevují také motivy spojené s prostředím jezuitské školy. Vedle drobných narážek na proces vzdělávání (v. 983) je to především zrcadlení jedné z nejpodstatnějších metodických zásad jezuitské školy zvané *competitio* (nebo též *aemulatio*), která podporuje soutěživost žáků jako základní motivaci k píli a ukázněnosti. Ve hře tak nalezneme neustále se opakující výzvy k soutěživosti (*pia aemulatio*), schvalová-

[21] V. 1134–1135: *Ages omnia, / Si docta miscueris dehinc piis.*

[22] Jenisch snad v souladu s dobovou interpretací, jejíž zdroj se zatím nepodařilo identifikovat, ztotožňuje pramen zasvěcený Múzám na Helikónu (Hippokréné) s pramenen vyvěrajícím v Delfách v posvátném okrsku (Kastaliá), jenž dával krom básnických také věštecké schopnosti. Jeho Hippokréné je tedy pramenem poblíž divadla v Delfách.

[23] Tyto motivické roviny jsou často rozmanitě propleteny a propojeny, za všechny uveďme jen výmluvný příklad monologu Philologa,v němž na ploše několika veršů (607–613) vyjadřuje svůj stud nad tím, že otálel s opěvováním mlčenlivého jazyka, který jako strážce pravdy chválí každý jazyk na světě, případně má před ním alespoň úctu z bázně před ochráncem dobré pověsti.

ní drobné lsti či podvodu (*dolus*, *fraus*), jež vedou ke zbožnému cíli, resp. větší výkonnosti zúčastněných, i chválu lepšího nápadu a překonání kolegy.

Inspirační zdroje a předlohy: Hra ani synopse neobsahují žádný přímý odkaz na zdroje autorovy inspirace. Představení života a ctností Jana Nepomuckého odpovídá běžně užívané legendě, jak ji známe z Balbínova líčení.[24] Nevíme, zda Jenisch potřeboval oporu pro její zpracování v konkrétním textu nebo jen užil motivy, které žily již samostatně v kazatelské tradici, natož jakou její podobu případně použil. Proto vysvětlivky v překladu editovaného textu až na výjimky vztahujeme pouze k legendě obsažené v *Acta Sanctorum* jako k původnímu zdroji.

Také pro většinu alegorických obrazů a motivů spojených ve hře se sv. Janem Nepomuckým můžeme najít oporu v tiscích vydaných pro pražskou kanonizaci[25] a autor počítal s tím, že divákovi budou tyto vazby zřejmé. Nejtěsnější souvislost nacházíme s melodramatem *Fama sancta*,[26] se kterým Jenischovu hru pojí především motiv vyhotovování uměleckého díla k poctě světce, přičemž ve hře *Fama sancta* jde zejména o jeho podobu a vyhotovení, v *Mysteriu* tomu předchází hledání patrona divadla a zdůvodňování volby Jana Nepomuckého a jeho jazyka. Oběma hrám je společná i jedna z hlavní postav, Eudoxus, za záměrné můžeme považovat užití postavy Hagiophylacta jako protějšku Hagiophila. Zcela marginální a pro diváky stěží postřehnutelné bylo ale použití jména Fusculus, jímž se jedinkrát oslovují poslíčkové ve *Famě*, pro sluhu v *Mysteriu*.[27] Jiné je naopak uplatnění umělců, o nichž *Fama* sice hovoří, ale na scénu nevstupují.

Zřetelná a rovněž dobře srozumitelná je také spojitost s programem kanonizační výzdoby před katedrálou sv. Víta, zejména s jižní částí dekorace věnovanou poctě světcova jazyka, která je zaměřena na mlčení (*Tempus tacendi*).[28] Po stranách horní části iluzivní architektury se totiž objevuje vyobrazení boha mlčení Harpokrata[29] i počátek Horatiovy Ódy *Favete linguis*, i když tento verš je spojen s postavou Pýthagora a k Harpokratovi je uveden jiný citát. Tisk synopse pak prozrazuje i další sou-

---

[24] Balbinus: *Acta Sanctorum,* s. 667–680.

[25] Pro potřeby tohoto rozboru byla reflektována jen ta část latinských tisků, která je dnes shromážděna v konvolutech NK ČR, sign. 51 A 14 a 46 A 81, česká kázání a příležitostné tisky byly zcela ponechány stranou.

[26] Záměrnou spojitost s melodramatem lze doložit i citací slov *vocali cordis et oris lingua* v titulu. Souvislost obou her odhalil již A. Kraus (*Husitství v literatuře* II, s. 55), ač patrně znal Jenischovu hru jen ze synopse. Ve slovníkovém hesle věnovaném A. Saletkovi připomíná podobnost i M. Jacková (In: Jakubcová: *Starší divadlo*, s. 516).

[27] *Fama sancta*, numerus 6.

[28] Popis: *Agnus Dei e cera virgine virgineo immaculatae semper Virginis patrocinio in sterili parentum senectute circumfusus, jam tunc caelesti lumine super Monte Viridi in lucem editus, subinde coram tondente se sine voce innocens victima ab Innocentio XIII. Summo Pontifice cum Beatis benedictus, a Sanctissimo Papa Benedicto XIII. canonica apotheosi festo S. Nutritii Agni Dei, de quo Joannes Praecursor Domini: ecce Agnus Dei, gloria et honore in splendoribus Sanctorum coronatus, S. Joannes Nepomucenus ... Anno apotheoseos, qVaM haCtenVs DeVote sVspIrabat orbIs ChrIstIanVs*. Pragae 1729. NK ČR, sign. 51 A 14, adl. 1; grafické listy: Vodňanský, J. E. – Birckhart, A.: *Tempus tacendi*. Praha 1729, Strahovská knihovna, Umělecké sbírky, sign. 40/65–7215, viz obr. na s. 596.

[29] Bůh Harpokratés se vyskytuje také v celé řadě dalších tisků.

vislosti: verš citovaný v prologu[30] najdeme připojený k vyobrazení světcova jazyka vítězícího nad smrtí a zkázou,[31] pod ním pak byl zpodobněn egyptský sloup pokrytý nesrozumitelným písmem (symbol tajemství a mlčení), k němuž byl připojen úryvek Jenischem použitý v epilogu.[32]

Další odkazy jsou pak drobnější a pro nás hůře postřehnutelné. K panegyriku cyriaka Benedikta Josepha Pretlika *Unio sexaginta elegantiarum*,[33] který rozvíjí motiv Jana jako drahocenné perly mezi poklady všech vod,[34] se váže monolog Polyhistora v jedenácté scéně.[35] Oporu pro motivickou hru se slovem *lingua* mohl Jenisch najít v oslavné řeči svého řádového kolegy Bernarda Raschdorffa *Sacrosanctum silentium incorruptae linguae*,[36] která pracuje rovněž s řadou konceptuálních konstrukcí nad trojicí slov *lingua – vox – verbum*.

Styl a jazyk: Z hlediska stylistické a jazykové úrovně se hra vymyká ze skupiny editovaných textů už tím, že nebyla určena konkrétní třídě, ale sloužila k reprezentaci celého gymnázia. Autor se tudíž nemusel ohlížet na znalosti a schopnosti svých žáků (herce si mohl vybírat), ale mohl se snažit vytvořit hru vysoce intelektuálně náročnou. Úroveň použité latiny tedy patrně odpovídá znalostem schopného učitele rétoriky, jenž se nevyhýbá užívání neobvyklých slov či slovních hříček[37] ani složitých větných konstrukcí. Pokouší se také poněkud odlišit výrazové prostředky používané vzdělanci a nižšími společenskými vrstvami (sluhové a umělci), kterým vkládá do úst dokonce i nadávky (v. 103–104: Musellus: *Apage, conseqvor te, furcifer.* / Fusculus: *O vetula, splenem mihi moves.* Musellus: *Bilem mihi*; v. 869–870: Parrhasius: *Abi / In Utopiam mihi, furcifer!*), v prvním výstupu čtrnácté scény karikuje lékařskou mluvu.

Veršová stavba: Hra je psána stejně jako většina známé jezuitské školské produkce jambickým trimetrem, s jehož strukturou autor pracuje podle dobových zvyklostí velmi volně. Na koncích výstupů a někdy i na koncích menších celků se objevují záměrně neúplné verše, které Jenisch zařadil snad po vzoru podobných nedokončených veršů ve Vergiliově Aeneidě. Do jedenácté scény jsou vloženy dvě básně. První, přednášená Eusebiem, zachovává alkajskou strofu, tedy metrum, které je užito i v citovaném úryvku z Horatia a je spojováno výhradně s tímto básníkem, proto její použití můžeme jednoznačně považovat za přihlášení se k horatiovské tradici. A v kontextu hry je pak jakousi obhajobou hravého antického básnictví. Pro druhou báseň, přednášenou Polyhistorem, si Jenisch vybral menší asklepiadský verš, jehož realiza-

30 Sir 51,30 *dedit enim mihi Dominus linguam mercedem meam et in ipsa laudabo eum.*

31 Podobu této části výzdoby rekostruujeme především podle popisu, protože na dochované rytině byly boční stěny zachyceny jen částečně.

32 Ecl 9,17a: *verba sapientium* [*audiuntur*] *in silentio.*

33 Pretlik, B. J.: *Unio sexaginta elegantiarum Paraquariam nactus Nepomuci Sanctus Joannes Nepomucenus.* Pragae 1729.

34 K motivu Jana jako jedinečné perly viz předmluva k synopsi hry *Unio sexaginta elegantiarum*, s. 484–485.

35 Jedná se zejména o shody v popisovaných říčních pokladech, srov. např. v. 571–572: *Caerulum Erythraeo murice purpurent / Coralia*, a Pretlik: *Aerithraei littera rubeo niteant coralio.*

36 Raschdorff, B.: *Sacrosanctum silentium incorruptae linguae.* Pragae [1729].

37 Např. ve v. 931 použití slova *reverberatus* (upravený žíháním) při popisu léku během bití Musella (*verberare* – bičovat).

ce však není vždy přesná a jasná. Zařazení tohoto veršového rozměru můžeme rovněž spojit s Horatiem, ale také se Senekovými dramaty, která jsou dobově deklarovaným ideálem dramatu i školní četbou jezuitských gymnázií.

Dále se ve hře vyskytuje jedno elegické distichon (v. 33–34), které pronáší Mythosophus hned v počátku hry na oslavu divadla a pravděpodobně slouží také k identifikaci této postavy jako básníka. Krom toho se v textu objevují dvě místa, která nezachovávají žádnou formalizovanou metrickou strukturu, ale svým rytmem pouze dokreslují situaci, ve které jsou použity.[38]

Hra *Mysterium a seculis tacitum* je hrou slavnostní a z běžného repertoáru se vymykala pravděpodobně nejen délkou, obsazením a výpravností, ale také tím, že byla určena poněkud jinému publiku než běžné školské hry. Slavnostnímu otevření divadla byli jistě přítomni mecenáši školy, představitelé města i zástupci světského i řeholního kléru, před nimiž bylo třeba představit školu v nejlepším světle. Antonius Jenisch, zkušený učitel, milovník historie, ale i praktik zajímající se o chod běžných věcí, se rozhodl v jediném představení vzdát čest novému českému patronu i připomenout význam školy pro pěstění vzdělanosti a zbožnosti mládeže. Scénické dění je tak poctou světci se zjevnými vazbami k podobě pražské kanonizační slavnosti, ale motiv Janova neporušeného jazyka je využit také jako výchozí bod k představení všeho, co si na jezuitské škole bylo možno osvojit. Je to především sám latinský jazyk jakožto cíl a prostředek, dále znalost základních událostí historie a zbožná úcta k posvátnu, ale své nezastupitelné místo má i hravost poezie a divadlu vlastní volná fabulace.

Rytina stylizovaného hrobu sv. Jan Nepomuckého.

[38] Ve v. 930–932 jsou takto naznačeny údery klackem, rytmus v. 1059 dokresluje posouvání předmětu podle udávaných pokynů.

[52r]

Mysterium a seculis tacitum, lingua incorrupta sacramentalis merces silentii, revelatum in magni confessionis sigilli Protomartyre S. Joanne Nepomuceno

Celebratum comica panegyri anno a **DIVI** pass**I**one s**U**pra tre**C**entos q**VI**nq**V**agess**IM**o, sa**C**rae **V**ero apotheos**I**s tert**I**o[a]

Quo Musis Hradistiensibus e veteri in novam digressis scenam magno huic sacramentalis consilii et judicii Angelo eadem vocali cordis et oris lingua dicabat, dedicabat, devovebat ligata et obligata universae gymnadis eloquentia

[52v]

Clavis personarum

Athenarchus: praeses gymnasii; Thalia: Musa, praeses comoediarum; Hagiophylactus: Sacrorum custos; Eusebius: Genius pietatis; Eudoxus: Sanctae famae genius; Polyhistor: historicus; Philologus: eruditionis et eloquentiae amans; Mythosophus: poëta seu fabulator; Harpocrates: Numen silentii; Svada: Numen eloquentiae; Uranie: Musa, astronomiae praeses; Phidias et Polycletus: statuarii; Parrhasius: pictor.

Prologus

Instruit scenam assumpto in titulum versu 30. Ecclesiastici cap. 51.: *Dedit mihi Dominus linguam, mercedem meam*.[b]

Clavis personarum Hagiophylactus] Hagiophilactus *MMs, idem n. V, IX, XIII, XV, XVIII.*

[a] Chronogram = 1732.

[b] Sir 51,30: *dedit enim mihi Dominus linguam mercedem meam et in ipsa laudabo eum.*

Tajemství po staletí zamlčované, neporušený jazyk[1] jako odměna za dodržení svátostného mlčení, odhalené na prvomučedníkovi velké zpovědní pečeti Sv. Janu Nepomuckém

Veřejně oslavené na divadle roku třístého padesátého od světcova umučení a třetího od jeho povznesení mezi svaté,

u příležitosti převedení hradišťských Múz ze starého do nového divadla, které velkému Andělovi svátostných rad a soudů celé gymnázium jemu zavázané v řeči vázané přiřklo, věnovalo a zasvětilo zvučným hlasem srdce i úst

Klíč k postavám

Athenarchus: [2] řídí gymnázium; Thálie:[3] Múza, která bdí nad divadelním uměním; Hagiophylactus:[4] strážce posvátna; Eusebius:[5] personifikace zbožnosti; Eudoxus: [6] personifikace svaté pověsti; Polyhistor:[7] historik; Philologus:[8] milovník vzdělání a výmluvnosti; Mythosophus:[9] básník a fantasta; Harpokratés: bůh mlčení; Svára: bohyně výmluvnosti; Úraniá: Múza, která bdí nad astronomií; Feidiás a Polykleitos: sochaři; Parrhasios: malíř.

Prolog

Připravuje jeviště a do štítu mu dává 30. verš 51. kapitoly ze Sírachovce: *Hospodin mi dal jazyk jako odměnu.*[10]

---

1 Tkáňová relikvie sv. Jana Nepomuckého, jež byla v 18. století považována za jazyk.

2 Athenarchus – vládce Athén (z řec. *archeó* – vládnu, řídím), v této hře zastupuje prefekta gymnázia, přičemž obraz Pindu supluje celé gymnázium a některé postavy představují jednotlivé předměty či obory pěstované na jezuitské škole.

3 Thálie – zde představitelka veškeré školské divadelní činnosti.

4 Hagiophylactus – jméno odvozené z řec. *hagios* – svatý a *fylaktés* – strážce, v této hře ztělesňuje strážce všeho posvátného a vystupuje proti pohanství. V synopsi několikrát chybně označen jako *Hagiophilactus*, což lze považovat za tiskařskou chybu vzniklou zřejmě nepochopením etymologie jména a jejím spojením s řec. *filó* – miluji.

5 Eusebius – jméno odvozené z řec. *eusébeia* – zbožnost.

6 Eudoxus – jméno odvozené z řec. *eudoxia* – dobrá pověst, sláva.

7 Polyhistor – obecně „vzdělanec, sečtělý člověk", v této hře ztělesňuje historika, který přináší veškeré pravdivé informace.

8 Philologus – filolog, z řec. *filologos*, učenec, milovník učených hovorů, v této hře ztělesňuje toho, kdo má zálibu v učenosti a řečnictví.

9 Mythosophus – ten, kdo se vyzná v mýtech (z řec. *mythos* – vypravování, pověst a *sofos* – moudrý, důmyslný), zde zástupce antické, tedy pohanské poezie a znalec mytologie.

10 Sír 51,22.

Numerus I.

Athenarchus comite Thalia recens a se in Parnasso extructas inspicit scenas sibique probari significat, modo solemnibus ludis tutelari alicui inaugurentur Numini idque negotium Thaliae demandat.

Numerus II.

Mythosophus, hanc ingenii sui ratus provinciam, libraria excutit Heliconis monimenta, atque fortuito in illud Horatii lib. 3. odae I. fragmentum incidens: *favete linguis, carmina non prius audita Musarum sacerdos ... canto*;[c] arbitratur fore e loci genio, si Harpocrates silentii Numen eidem statueretur tutelare.

Numerus III.

Hagiophylactus, rem profanis initiari auspiciis suspicatus, Eusebium ad Athenarchum ablegat. Se vero cum Philologo ad Polyhistorem confert aliquod ex vero in rem hanc intellecturus argumentum.

Numerus IV.

Thalia de commisso negotio deliberans a Mythosopho admonetur Harpocratis, neque displicet ingenium.

Numerus V.

Polyhistor ab Eudoxo famam S. Joannis edoctus eam in fastos refert. Adest tum opportune cum Philologo Hagiophylactus, atque admirans eandem intelligit. Quare ad Eudoxum remittit plura copiosius intellecturus ex illo Philologum.

Numerus VI.

Athenarchus suasore Eusebio Thaliam evocat jussurus, ne Mythosopho, sed Philologo negotium demandet, hinc eundem per Eusebium acciri vult.

Numerus VII.

Philologus summa animi voluptate ab Eudoxo percipit, quam admiranda in silentii sacramentalis mercedem Deus operetur per S. Joannem, cujus sacra lingua jam in quartum seculum perdurat incorrupta. Unde inter haec non sine dolore avocatur ab Eusebio ad Athenarchum.

Numerus VIII.

Adest Thalia cum Mythosopho et mentem Athenarcho de Harpocrate silentii Numine aperit, quam hic in adventum Philologi dissimulat. Qui se continuo inferens eandem non sine gaudio **[53r]** percipit, quod similem ex vero adferat conceptum. Quare jussus omnem de S. Joanne ejusque lingua incorrupta refert famam. Atque ex hoc

[c] Horatius, Carmina 3,1,2–4: *Favete* [...] *sacerdos* / *virginibus puerisque canto*. Ve hře citováno včetně prvního verše (*Odi profanum vulgus et arceo*), vloženo do césury v. 114 a 164.

1. SCÉNA

Athenarchus provázený Thálií obhlíží divadlo, které nechal nedávno na Parnasu postavit, a dává najevo svou spokojenost a hned je chce během slavnostních her zasvětit nějakému ochrannému božstvu. Tento úkol svěřuje Thálii.

2. SCÉNA

Mythosophus se domnívá, že tento úkol připadne jemu. Pročítá proto památné knihy Helikónu, a tak náhodou přijde na úryvek z první ódy třetí knihy Horatiových Ód: *Teď utište se v úctě, jsem v službách Múz a písně dosud neslýchané ... budu zpívat*.[11] Dojde k názoru, že vhodným ochráncem daného místa by byl bůh mlčení Harpokratés.

3. SCÉNA

Hagiophylactus pojal podezření, že divadlo bude zasvěceno pohanským bohům. Pošle proto k Athenarchovi Eusebia. Sám se spolu s Philologem odebere k Polyhistorovi, aby se od něho dozvěděl nějaký vhodný pravdivý příběh.

4. SCÉNA

Thálie uvažuje o svěřeném úkolu. Mythosophus jí řekne o Harpokratovi a jí se nápad zalíbí.

5. SCÉNA

Polyhistor se od Eudoxa dozvěděl o slávě svatého Jana a zanesl to do kroniky. Příhodně se objeví Philologus s Hagiophylactem, který o Janově slávě pln obdivu přemýšlí, a proto pošle Philologa zpátky k Eudoxovi, aby se od něho dozvěděl více.

6. SCÉNA

Athenarchus na radu Eusebia pošle pro Thálii, aby jí přikázal, že úkol má svěřit nikoli Mythosophovi, ale Philologovi, kterého mu má Eusebius také přivést.

7. SCÉNA

Philologus se od Eudoxa s nesmírným potěšením dozvídá, jaké podivuhodné věci jako odměnu za svátostné mlčení ustanovil Bůh skrze svatého Jana, jehož svatý jazyk zůstává již čtvrté století neporušený. S bolestí proto nese, když ho během hovoru Eusebius povolá k Athenarchovi.

8. SCÉNA

Thálie s Mythosophem jsou u Athenarcha a odhalují mu svůj nápad o Harpokratovi, bohu mlčení. Když přijde Philologus, Athenarchus mu o tom neřekne. Potom s radostí zjišťuje, že idea, s níž přichází Philologus, je podobná, ale zakládá se na pravdě. Proto mu přikáže, aby vyprávěl vše o svatém Janovi a jeho neporušeném jazyku. Na

[11] Překlad citován dle Horatius Flaccus, Q.: *Vavřín a réva*. Odeon, Praha 1972, s. 72.

Athenarchi pro se fert judicium et curam inaugurandae scenae Sancto huic silentiario illiusque linguae sacratissimae.

Chorus

Svada ad Castalios inambulans fontes animadvertit stellas in aquis, quae dum ab Urania, suo quasi restituendae loco, levantur, coëunt in linguam. Hanc Svada sibi tanquam eloquentiae Numini deciduum[d] rata palladium vendicat et obtinet, monita inscribere illud: *Lingua placabilis, lignum vitae*. Proverbia, cap. 15. v. 4.[e]

Numerus IX.

Hagiophylactus et Eusebius pium e voto cessisse dolum gaudent svadentque Eudoxo et Polyhistori, ut singula de hoc Thaumaturgo penitius edoceant Athenarchum et Philologum.

Numerus X.

Thalia Mythosophum sua addicere, non sine pia aemulatione, jubet studia Philologo.

Numerus XI.

Philologus a Polyhistore singularem Thaumaturgi Bohemiae audit virtutem et gloriam. Quare hujus desiderio illiusque amore adeo inflammatur ab Eusebio, ut in somnum deficiat, in quo subinde S. Joannis ei objiciuntur passio et gloria.

Numerus XII.

Athenarchus ferventi ab Eudoxo in S. Joannem accensus studio, comite Thalia, adit Philologum, qui ob recens attonitus adhuc somnium varia de gloriosa Sancti effatur passione et lingua. Cujus effingendae gratia Phidiam et Parrhasium e Parnasso evocari per Mythosophum rogat et obtinet.

Numerus IX. ut] & *MMs.*

[d] Perfektum od slovesa *decido, ere* není v klas. latině doloženo.

[e] Prv 15,4: *Lingua placabilis lignum vitae quae inmoderata est conteret spiritum*.

základě toho Athenarchus dospěje k rozhodnutí a hodlá zasvětit divadlo mlčenlivému světci a jeho přesvatému jazyku.

Chorus

Sváda, jež se prochází u kastalského pramene,[12] se podivuje hvězdám na hladině; ty se poté, co je Úraniá zdvihne, aby je vrátila na jejich místo, seskupí do tvaru jazyka. Sváda ho jako na zem seslané palladium[13] pro božstvo výmluvnosti požaduje pro sebe, dostane ho a podle rady na něj nechá napsat toto ponaučení: *Mírný jazyk je stromem života*. Př. kap. 15, v. 4.[14]

9. scéna

Hagiophylactus s Eusebiem se radují, že se jejich zbožná lest vydařila, a přesvědčují Eudoxa a Polyhistora, aby nejdůležitější věci o tomto divotvůrci zevrubně vysvětlili Athenarchovi a Philologovi.

10. scéna

Thálie přikazuje Mythosophovi, aby se přidal k Philologovi, ale neustával ve zbožné řevnivosti.

11. scéna

Philologus slyší od Polyhistora o mimořádné ctnosti a slávě českého divotvůrce. A proto díky Eusebiovi Philologus natolik vzplane touhou a láskou, že upadne do snu, ve kterém se mu náhle před očima zjeví mučednická smrt i oslavení svatého Jana.

12. scéna

Athenarchus, v němž Eudoxus vznítil vřelé nadšení pro svatého Jana, přichází provázen Thálií k Philologovi, který, ještě omámený nedávným snem, vypráví různé věci o slavném umučení světce a o jeho jazyce. Žádá, aby kvůli jejich vyobrazení Mythosophus povolal z Parnasu Feidia a Parrhasia, a také toho dosáhne.

---

[12] Lat. *Castalis fons* – Kastaliá, pramen vyvěrající z Parnasu poblíž delfské jeskyně. Kdo se z něj napil, stal se básníkem nebo věštcem. Pramen byl součástí posvátného okrsku, kde se nacházelo také divadlo. Jako zdroj vody, tj. inspirace užito též v textu hry (MM, v. 763–764). Ve stejném významu je použito označení *fons Heliconis* (MM, v. 918–919) a v synopsi také jméno známější z helikónských studánek *Hippocrene* (MMs, n. XV. a XXIV.).

[13] Palladium – obecně ochranný štít, devoční předmět poskytující ochranu. Podle pověsti dřevěné palladium vyřezala sama bohyně Athéna; spadlo z nebe při zakládání Tróje, z níž ho během trójské války uloupili Odysseus a Diomédés, a tak umožnili dobytí města. Po skončení války palladium odnesl Aeneas do Říma, kde bylo chováno ve Vestině chrámu. Jako Palladium země České se označuje milostný obraz – reliéf Panny Marie Staroboleslavské. Tato devocionálie je podle tradice vyrobena ze vzácného korintského bronzu (slitiny zlata, stříbra, cínu a mědi) a má zlatou barvu. S tím snad souvisí i skutečnost, že na výrobu štítu – palladia s jazykem Jana Nepomuckého se používá stříbro a zlato (text v. 846, 861–862).

[14] Př 15,4.

Numerus XIII.

Mythosophus haec expendens occurit Hagiophylacto, ex quo specialem rescit Sancti Joannis cultum fieri ad flumina, in quorum pontibus plerisque per totam Europam ejusdem eriguntur simulacra; quod in rem suam annotat.

Numerus XIV.

Adsunt Phidias et Parrhasius, quibus visa sibi in somnis desigat, atque elaborare praecipit Philologus.

Chorus

Svada proturbato e Larario suo Harpocratis simulacro, linguam ab Uranie acceptam cum inscriptione infert et sibi in symbolum statuit, cui traductum subnectit illud: *Lingua sapientis ornat scientiam*. Proverbia 15. v. 2.[f]

Numerus XV.

Mythosophus memor sermonum Hagiophylacti ad labia Hippocrenes fontis in scena domestici effigiem S. Nepomuceni eri-[**53v**]gere decernit. Idque Thaliae communicat, a qua ad Polycletum remittitur.

Numerus XVI.

Athenarchus inaugurationis solennis decernit diem eundemque per Eusebium Philologo et aliis denuntiari imperat.

Numerus XVII.

Eudoxus et Polyhistor jubente Philologo urgent labores Phidiae et Parrhasii.

Numerus XVIII.

Hagiophylactus ab occurrente Mythosopho magna jucunditate intelligit per Polycletum S. Joannis parari iconem, quam ex pia aemulatione ad fontes Castalio collocet.

Numerus XIX.

Eusebius indicit Philologo inaugurationis diem cernensque summa alacritate desudari in opere, id ad Thaliam refert.

Numerus XVII. urgent] urget *MMs.*

---

[f] Prv 15,2: *Lingua sapientium ornat scientiam os fatuorum ebullit stultitiam.*

13. SCÉNA

Když to Mythosophus vyřizuje, potká Hagiophylacta, od kterého se dozví, že svatý Jan je uctíván zejména u řek, na jejichž mostech jsou na mnoha místech po celé Evropě vztyčeny jeho sochy. Mythosophus si to poznamená.

14. SCÉNA

Přicházejí Feidiás a Parrhasios. Philologus jim popisuje, co viděl ve snu, a přikazuje jim to zpodobnit.

Chorus

Sváda odstraní ze svého domácího oltáře sošku Harpokrata a na její místo dává jazyk s nápisem, který dostala od Úranie. Stává se jejím mottem[15] a vykládá ho takto: *Jazyk moudrých přináší dobré poznání.* Př. 15, v. 2.[16]

15. SCÉNA

Mythosophus, pamětliv Hagiophylactových slov, se rozhodne postavit podobiznu svatého Jana Nepomuckého na břehu pramene Hippokréné[17] poblíž divadla. Sdělí to Thálii a ta ho pošle k Polykleitovi.

16. SCÉNA

Athenarchus stanovuje den pro slavnost zasvěcení a otevření divadla. Přikazuje Eusebiovi, aby to dal vědět Philologovi a dalším.

17. SCÉNA

Eudoxus a Polyhistor na příkaz Philologa požadují od Feidia a Parrhasia rychlé dokončení práce.

18. SCÉNA

Hagiophylactus potká Mythosopha a s velkou radostí se od něho dozvídá, že Polykleitos připravuje podobiznu svatého Jana, kterou chce Mythosophus, hnán zbožnou řevnivostí, umístit u kastalského pramene.

19. SCÉNA

Eusebius sdělí Philologovi den slavnostního zasvěcení divadla, a když vidí, jak spěchá a usilovně pracuje, jde to říct Thálii.

---

15 Lat. *symbolum, i, n.* – z řec. *sýmbolon* zde ve významu „poznávací znamení".

16 Př 15,2: *Jazyk moudrých přináší dobré poznání, kdežto ústa hlupáků chrlí pošetilost.*

17 Hippokréné a Aganippé byly studánky na Helikónu, které vytryskly pod kopytem Pégasa, byly zasvěcené Múzám a jejich voda dodávala básnické umění. A. Jenisch však považuje za Hippokréné pramen vyvěrající poblíž divadla v Delfách.

Numerus XX.

Mythosophus Polycletum accelerare artem impellit.

Numerus XXI.

Philologus Phidiam et Parrhasium in scenam praeire jubet, se vero ad Athenarchum confert.

Numerus XXII.

Athenarchus a Thalia et Eusebio monitus in Parnassum declinare parat; intervenit Mythosophus cum Polycleto, atque iconem S. Joannis, ad fontes scenae domesticos locandam, ostentans ob pie aemulam fraudem laudatur.

Numerus XXIII.

Fervet in scenis apparandi ardor inter Phidiam, Polycletum et Parrhasium.

Numerus XXIV.

Adest Athenarchus cum comitatu, atque in perpetuam rei memoriam, ritu solenni, ad Hippocrenes labia simulacrum S. Joannis erigit, in scenarum vero atrio sacratissimam incorruptae linguae collocat effigiem. Eique per Philologum reverentissimo animi conatu tanquam incorruptae loquendi et silendi regulae praesentia et futura in his scenis dicat et dedicat in honoris debitum Romanae linguae studia.

Epilogus

Musis de tanto in scenam illato gratulatur palladio perennaturamque a magno famae Patrono et Vindice vovet loco famam et nomen. Spectatorum vero piae memoriae tacitum a seculis tribus linguae incorruptae commendat mysterium, tanquam tutissimum fama periclitantium ancile. In cujus olim silentio, hodie autem evulgata per orbem utrumque sanctitatis fama vere adimpletum est Ecclesiastae effatum cap. 9. v. 17.: *Verba sapientium audiuntur in silentio*.[g]

Ad majorem Dei Gloriam
SanCto JoannI patrono sUo has sCenas MUsa InaUgUraVIt hraDIstIensIs[h]

Numerus XXII. Polycleto] Policleto *MMs.*

[g] Ecl 9,17: *Verba sapientium audiuntur in silentio plus quam clamor principis inter stultos.*
[h] Chronogram = 1732.

20. SCÉNA

Mythosophus naléhá na Polykleita, aby urychlil práci.

21. SCÉNA

Philologus přikazuje Feidiovi a Parrhasiovi, aby šli napřed do divadla, sám však jde za Athenarchem.

22. SCÉNA

Thálie a Eusebius vyzvou Athenarcha, aby se připravil k cestě na Parnas. Mezitím přijde Mythosophus s Polykleitem a ukazují obraz svatého Jana, který má být umístěn u pramene vedle divadla. Získají pochvalu za tuto zbožnou lest a svou horlivost.

23. SCÉNA

V divadle se rozhoří mezi Feidiem, Polykleitem a Parrhasiem spor o způsob příprav.

24. SCÉNA

Přichází Athenarchus s průvodem a na věčnou památku slavnostně vztyčí sochu svatého Jana na břehu pramene Hippokréné. Do vstupních prostor divadla však umístí nejposvátnější obraz neporušeného jazyka. A jemu, jakožto neporušenému zákonu mluvení a mlčení, pak s nejvyšší úctou Philologovými ústy přiřkne a svěří jako čestný úkol dohled nad současným i budoucím studiem latinského jazyka.

EPILOG

Blahopřeje Múzám k umístění takového palladia do divadla a přeje tomuto místu, ať si díky velkému ochránci a strážci dobré pověsti navěky zachová dobré jméno. Zbožné paměti diváků odevzdává po tři staletí zamlčované tajemství neporušeného jazyka jako ta nejjistější záštita těch, jejichž dobrá pověst je ohrožena. Štít, jenž svým dávným mlčením a dnes na nebi i na zemi rozhlášenou pověstí svatosti vskutku naplnil výrok Kazatele z kapitoly 9, v. 17: *Slova moudrých se poslouchají v tichosti*.[18]

K větší slávě Boží
Hradišťská Múza zasvětila toto divadlo sv. Janovi jako svému patronovi

[18] Kaz 9,17.

[54r]

Mysterium a seculis tacitum, linqva incorrupta sacramentalis merces silentii

A. 1732

[Pars I.]

Numerus I.

Thalia: Instate curis, libet Athenarcho novas
Adire scenas; qvisqvis in Pindo suas
Locavit aedes incola, huc adsit gradu
Festinus. Age, Mythosophe.
Mythosophus: Qvod jubes, celer
Insector.
Thalia: Amplas nostra fautori cohors
Rependet hodie gratias. Fige hic pedem
Atqve venientis signa phonascis dato.
Museller! Resonent tympana et grato tuba
Clangore loqvitor famam Athenarchi.
Musellus: Imperas,
Musa, obseqventi. Refero Musurgo ocyus
Mandata.

Fusculus: Qvo, Museller, festinas?
Musellus: Moram
Ne fac. Thaliae jussa musurgo feram.
Fusculus: Qvae jussa?
Musellus: Sic peregrinus in Pindo es? Novas
Subire scenas parat Athenarchus.
Fusculus: Novas
Qvas dicis?
Musellus: Apage, propero.
Fusculus: Consocior.
Musellus: Tubae
Tympanaqve clangant, limen ubi nostrum pede

15 Fusculus] Musc. *MM.*

Tajemství po staletí zamlčované, neporušený jazyk jako odměna za dodržení svátostného mlčení

Roku 1732

1. ČÁST

1. SCÉNA

Thálie: Dejte se horlivě do díla, Athenarchus chce přijít
do nového divadla; každý, kdo se usídlil
v Pindu,[1] ať si pospíší sem.
Rychle, Mythosophe!
Mythosophus:[2] Co přikazuješ, do toho se rychle
dám.
Thálie: Naše družina dnes vzdá svému
ochránci veliké díky. Postav se sem
a dej zpěvákům znamení, až bude přicházet.
Muselle! Ať zazní tympány a trubka ať promluví
vděčným zvukem o Athenarchově slávě.
Musellus:[3] Přikazuješ,
Múzo, tomu, kdo tě poslechne. Rychle hudebníkovi[4]
vyřídím rozkazy.

Fusculus: Muselle, kam pospícháš?
Musellus: Nezdržuj mě,
mám donést hudebníkovi rozkazy od Thálie.
Fusculus: Jaké rozkazy?
Musellus: Jsi snad v Pindu cizincem? Athenarchus
se chystá navštívit nové divadlo.
Fusculus: O jakém novém
divadle mluvíš?
Musellus: Ustup, spěchám.
Fusculus: Jdu s tebou.
Musellus: Až náš práh
překročí Athenarchova noha, ať zazní

[1] Lat. *Pindus, i, m.* – pohoří v Řecku, považované za sídlo Múz.
[2] Původ jména viz synopse.
[3] Jméno snad odvozené od zdrobněliny slova Múza.
[4] Lat. *musurgus, i, m.* – básník, který zpívá své básně, pěvec. Zde podle kontextu překládáme jako „hudebník" nebo „trubač".

Calcarit Athenarchus, id Musa imperat,
Regina Pindi.
Fusculus: Qvis ciet Martem sonus?
Musellus: Iterum stupebis? Palladis sago inclytae
Sunt hae phalanges, obvia Patrono suo
Studia daturae.
Fusculus: Cernere adventum juvat.
Plures aulici: Qvis clangor urget ad arma Parnassum?
Mythosophus: Cito,
Beata Pindi civitas, scenam pete.
Mox aderit Athenarchus.
Plures aulici: Urgemus gradum.
Cursor: Celerate gressum in limina, attingit fores.
Musellus: Animate conchas voce Musurgi, jam adest.
Mythosophus: Geminate plausus hospiti, hic primus feram
Pindi salutem. Siste Musarum decus
Et merita largitatis in Pindum tuae
Cerne monumenta, laudibus apertam tuis
Nostrisqve mentem gratiis pronam fave.
Par scena haec Pindo, Musis par Pindus habetur
Ast animo neutrum par licet esse tuo.[a]

[54v] Athenarchus: Exagerata concinis vena meam,
Mythosophe, laudem et pretia scenarum cave.
Thalia: Minuit valorem saepe laus nimia rei.
Minuere neqveunt, qvas rei excedit valor,
Tum famae laudes.
Philologus: Arcta Pierio fluit
Sat fonte tibi laus, flumine exundet meo.
Relaxo rippas, si jubes.
Athenarchus: Cohibe, impetum
Sufferre laudis celsa mens horret.
Polyhistor: Trucem
Excelsa metuit Aeolum moles, amat
Zephyros. Alitur et celsa mens fama.
Athenarchus: Neqvit
Fama esse sana, qvae sui laudem canit.

34 neutrum] netrum *MM.*

[a] Elegické distichon.

trouby a tympány. To přikazuje Múza,
královna Pindu.

Fusculus:[5] Co je to za bojovný[6] zvuk?

Musellus: Opět se diviš? To jsou Palladiny šiky,
proslulé válečným uměním, které jdou za svým ochráncem,
aby mu nabídly své služby.

Fusculus: S potěšením sleduji jejich příchod.

Dvořané: Jaký hluk to volá Parnas do zbraně?

Mythosophus: Rychle,
blažení občané Pindu, pojďte do divadla!
Brzy tu bude Athenarchus.

Dvořané: Přidejme do kroku!

Posel: Pojďte rychle ke vchodu, už je skoro u dveří.

Musellus: Trubači, zvukem oživte trubky, již je zde.

Mythosophus: Zdvojnásobte jásot, já zde hosta pozdravím
jako první. Postůj, ozdobo Múz,
a pohlédni na zasloužený pomník své štědrosti
vůči Pindu. Rač otevřít svou mysl chválám, které ti přísluší,
a laskavě přijmout naše díky.
Toto divadlo je hodné Pindu, jež je prý hoden být sídlem
Múz, avšak ani jedno se nemůže rovnat tvému duchu.

Athenarchus:[7] Tvé srdce zpívá přehnanou chválu,
Mythosophe, hleď ocenit také samotné divadlo.

Thálie: Přílišná chvála často snižuje hodnotu věci.
Jestliže však hodnota věci oslavnou chválu přesahuje,
pak ji snížit nemůže.

Philologus:[8] Z Pierského pramene[9]
ti plyne jen omezená chvála. Ať vyprýští z mé řeky;
uvolním její proud, přikážeš-li.

Athenarchus: Zadrž, vznešená mysl
se ostýchá snášet příval chvály.

Polyhistor:[10] Krutého
Aiola se velká loď bojí, Zefyry
však má ráda. I vznešená mysl se živí slávou.

Athenarchus: Sláva,
která zpívá chválu sama na sebe, nemůže být správná.

---

5 Jméno snad odvozené od adjektiva *fuscus* – černý, tmavý.
6 Lat. *Mars*, *Martis*, *m.* – bůh války, zde obecně ve významu „boj, válka".
7 Původ jména viz synopse.
8 Původ jména viz synopse.
9 Lat. *Pieria*, *ae*, *f.* – kraj v Makedonii považovaný za rodiště Múz.
10 Vysvětlení jména viz synopse.

Eudoxus: Ast vera, qvae canit ore merita non suo.
Thalia: Intende modulis, Musa, concinnas, tuo
Fer gratiarum mille Athenarcho vices.
Hagiophylactus: Placent ne vota nostra, Athenarche?
Athenarchus: Approbo
Studiaqve laudo.
Eusebius: Fudit haec pietas cliens
Et multa pendent secla, qvae penna mea
Tuum tuiqve posteris nomen ferent
Operis.
Athenarchus: Perenne amoris in Musas mei,
Haec esto pignus scenae, non famae.
Philologus: Hanc amor
Vulgabit, Athenarche meus. Honor et decor,
Qvo fulget aedes, proferet in aevum.
Athenarchus: Placet
Mihi splendor aptusqve ordo scenarum, placent
Et vota vestra, cuncta tutori haec velim
Dicata per vos Numini. Curas meae
Excipe, Thalia, mentis, internas lubet
Obire scenas.
Thalia: Qvod jubes, industria
Exeqvitur, Athenarche, devoto tibi
Festina socio.
Athenarchus: Reliqva lustranti mihi
Te junge comitem turba.
Philologus: Properantem in tua
Praecede jussa.

Numerus II.

Mythosophus: Muselle, siste!
Musellus: Neqveo. Me famulum seqvi
Decet jubentem.
Mythosophus: Siste, nisi laurum tibi
Novam mereri negligas.
Musellus: Laurum? Heus, neqve
Baccas merebor.
Mythosophus: Baccalaureus audies
Motore me, Muselle, spondeo.

56 aedes] cedes *MM.*

Eudoxus:[11] Ale ta, jejíž zásluhy opěvují cizí ústa, je pravá.
Thálie: Dej se do zpěvu, Múzo, zapěj svému
Athenarchovi na oplátku tisíceré díky.
Hagiophylactus:[12] Líbí se ti naše věnování, Athenarchu?
Athenarchus: Líbí
a chválím vaše úsilí.
Eusebius:[13] Poskytla ho oddaná láska
a posoudí ho mnohá pokolení, která díky
mému peru předají potomkům jméno tvé i tvého
díla.
Athenarchus: Ať je toto divadlo věčným důkazem
mé lásky k Múzám, nikoli mé slávy.
Philologus: Tu rozhlásí
má láska, drahý Athenarchu. Půvab a krása,
kterou budova září, ji bude ukazovat na věky.
Athenarchus: Líbí se mi
nádhera a vhodné uspořádání divadla, líbí se mi
i vaše přání. Chtěl bych, aby to všechno bylo
skrz vás zasvěceno ochrannému božstvu. Thálie,
zbav mou mysl starostí, rád bych zašel
dovnitř do divadla.
Thálie: Co přikazuješ, Athenarchu,
to tvá oddaná družka spěšně a pilně
vykoná.
Athenarchus: Zbytek družiny ať se připojí a provází mě
na mé obhlídce.
Philologus: Jdi napřed a my si podle tvého pokynu
pospíšíme.

2. SCÉNA

Mythosophus: Muselle, stůj!
Musellus: Nemůžu. Jsem sluha, a tak mi přísluší následovat
toho, kdo mi rozkazuje.
Mythosophus: Stůj, není-li ti lhostejná možnost
vysloužit si nový vavřín.
Musellus: Vavřín? Ach, z něj si nevysloužím
ani bobuli.
Mythosophus: Když se do toho dám já,
získáš bakalářský titul,[14] Muselle, slibuji.

[11] Původ jména viz synopse.
[12] Původ jména viz synopse.
[13] Původ jména viz synopse.
[14] V originále hra se slovy *laurus*, *us*, *f.* – vavřín, *bacca*, *ae*, *f.* – bobule, plod, a *baccalaureus*, *ei*, *m.* – bakalář.

Musellus: Canis
Pro more, mendax, fabulam.
Mythosophus: Ne fabulam
Puta.
Musellus: Ita, ita, qvasi vero, qvis ignoret patrem
Mendaciorum te esse.[b] Non seqvar.
Mythosophus: Veni.
Musellus: Clamabo.
Mythosophus: Reprime guttur, Heliconis bibes
Lymphas.
Musellus: Thaliam inclamo.
Mythosophus: Me seqvere celer.
[55r] Lustrare nos cito docta Parnassi juvat
Monumenta.
Musellus: Cur me?
Mythosophus: Laude te dignum mea
Adopto.
Musellus: Fabularis, haud credo.
Mythosophus: Veni
Alacer. Laboris esto locus isthic tui
Scopusqve, fastos volve Pieridum sacros
Novaqve tutelare pro scena elige
Mihi Numen. Ego sacrata Musarum magis
Atria subibo.
Musellus: An Baccalaureus audio,
Si studia pro voto fluunt?
Mythosophus: Ita, audies.
Musellus: Ergo studebo, donec incaleat caput.

Athenarchus: Thalia! Laus est ipsa opus, non paenitet
Fuisse curis et ope profusum mea
Decor rependit, aera dicetur et honor
Meruisse curas. Nunc viden,[c] Musa, his tuum
Inaugurandi par sit ingenium.
Thalia: Tua
In vota pleno abire velorum sinu
Ingenia cupiunt, sine mora in doctum feror
Cubile Phoebi.

[b] Cf. Io 8,44: *cum loquitur mendacium ex propriis loquitur quia mendax est et pater eius.*
[c] *Viden*, stažený tvar za *videsne*.

Musellus: Lháři,
jako obvykle si vymýšlíš pohádky.
Mythosophus: To není pohádka,
nemysli si.
Musellus: Jistě, jistě, jako kdyby snad někdo nevěděl,
že jsi otcem lží.[15] Nepůjdu s tebou.
Mythosophus: Pojď.
Musellus: Budu křičet.
Mythosophus: Zadrž křik v hrdle a budeš pít čistou vodu
z Helikónu.[16]
Musellus: Zavolám Thálii.
Mythosophus: Pojď rychle se mnou.
Chci si s tebou projít učené paměti
Parnasu.
Musellus: Proč se mnou?
Mythosophus: Beru tě s sebou, protože jsi hoden
mé chvály.
Musellus: Vymýšlíš si, nevěřím ti.
Mythosophus: Pojď
rychle. Toto budiž místo pro tvou práci
a takový je její cíl: pročti si posvátný kalendář Múz
a vyber mi pro nové divadlo
ochranné božstvo. Já půjdu do nejposvátnějších
síní Múz.
Musellus: A když mé úsilí bude mít takový výsledek,
jaký si přeješ, získám titul bakaláře?
Mythosophus: Ano, získáš.
Musellus: Budu se tedy snažit, až se mi hlava rozpálí.

Athenarchus: Thálie! Tato stavba je sama o sobě chválou,
nelituji, že jsem na ni vynaložil péči a prostředky.
Její nádhera mi vynahradí peníze a o její kráse se bude říkat,
že si tu velkou péči zasloužila. Nyní, Múzo, hleď při jejím
slavnostním otevření projevit stejný důvtip.
Thálie: Můj duch
touží s rozvinutými plachtami
plout vstříc tvé touze. Bez otálení spěchám
do Foibovy studovny.

[15] Jako „otec lži" je v křesťanské tradici označován dábel (srov. J 8, 44), zde patrně odkaz na Mythosophovo zaujetí pohanskými mýty.

[16] Lat. *bibes Heliconis lymphas* – narážka na vodu z helikónské studánky Hippokréné, jež propůjčovala básnické schopnosti.

Athenarchus: Fac cito, pascas mea
Tua arte desideria.
Thalia: Fallere nunc moras
Spe disce.

Musellus: Nihil occurrit et fumat caput.
Galerus absit, fascia incingat caput.
Fusculus: Muselle! Qvis te langvor occupat?
Musellus: Sile!
Profunda me studia tenent.
Fusculus: Ha, ha, ita, ita.
Studia lycei aut Morphei?
Musellus: Qvaeso, tace,
Nisi fuste per me terga tibi pigni cupis.
Fusculus: Musellus, en Musellus, aegrotat.
Musellus: Fuge,
Phoebea mitto tela.
Fusculus: Fors fulmen Jovis
Torqvebis?
Musellus: Apage, conseqvor te, furcifer.
Fusculus: O vetula, splenem mihi moves.
Musellus: Bilem mihi.
Subsiste, tantus si tibi animus.
Fusculus: Ita.

Mythosophus: Qvis docta clamor dirimit silentia?
Muselle, qvo vagaris?
Musellus: Infelix ego,
Musellus.
Mythosophus: Et cur?
Musellus: Fusculus!
Mythosophus: Qvid Fusculus?
Musellus: Heu! Fulminor apoplexia.
Fusculus: Infirmus itaqve
Musellus? Mox medicus aderit.
Mythosophus: Qvae tibi
Est ratio morbi.
Musellus: Ah, est caput vacuum.
Mythosophus: Neqvam
[55v] Si perdidisti ingenium?
Musellus: Ohe, totum caput
Vacuum est.

Athenarchus: Pospěš si, ať svým uměním
nasytíš mou touhu.
Thálie: Zatím se uč, jak oklamat
čekání nadějí.

Musellus: Nic mě nenapadá a z hlavy se mi už kouří.
Pryč s čepicí, ať mi hlavu ověnčí obklad.
Fusculus: Muselle! Jaká malátnost tě to přepadla?
Musellus: Mlč.
Jsem ponořen do studia.
Fusculus: Ha ha, jistě, jistě.
Studuješ v lyceu nebo u Morfea?
Musellus: Prosím, mlč,
nechceš-li, abych ti záda zmaloval holí.
Fusculus: Podívejme, Musellus stůně!
Musellus: Uteč,
sešlu na tebe Foibovy šípy.[17]
Fusculus: Snad mrštíš i Jovovým
bleskem?
Musellus: Zmiz, dohoním tě, šibeničníku!
Fusculus: Ty babo, hýbeš mi slezinou.
Musellus: Ty mně žlučí.
Jestli máš odvahu, stůj!
Fusculus: Ano.

Mythosophus: Jaký křik to ničí učené ticho?
Muselle, kde se touláš?
Musellus: Já nešťastný
Musellus.
Mythosophus: Proč?
Musellus: Fusculus!
Mythosophus: Co Fusculus?
Musellus: Běda! Zasáhla mě mrtvice!
Fusculus: Musellus je tedy
nemocný? Brzy tu bude lékař.
Mythosophus: Co je
příznakem tvé nemoci?
Musellus: Ach, je to prázdná hlava.
Mythosophus: Ztratil jsi snad
svůj ničemný důvtip?
Musellus: Běda, má hlava
je úplně prázdná.

[17] Tj. mor (podle motivu známého z Homérovy Íliady).

Fusculus: Inmedentes convoco.
Mythosophus: Qvis hic liber?
Musellus: Venusinus est Poëta
Odi profanum vulgus et arceo,
Favete linqvis, carmina non prius
Audita Musarum sacerdos
… canto.[d]
Mythosophus: Muselle, haec mihi
Novam hora peperit lauream.
Musellus: Utinam me meo
Haec hora capiti reddat.
Mythosophus: Auxiliis meis
Huic dabitur olim Numen Harpocrates loco
Hunc scena genio tempus et captat suo
Sapientiam augent atqve alunt silentia.

Numerus III.

Musellus: Mythosophe, vix merere[e] Muselli fidem,
Blandiris, ut...

Hagiophylactus: Mythosophe, qvo properas gradu?
Mythosophus: Qvaero Thaliam.
Philologus: Sustine in Pindo moras.
Aderit cupita. Cur te Athenarcho recens
Comitem negasti fare.
Mythosophus: Secretum mea
Negotium ursit studia.
Hagiophylactus: Qvodnam illud?
Mythosophus: Juvat
Celare. Sapit hic, qvi tacet.
Hagiophylactus: Pando mea
Tibi, Philologe, auguria: subit animum metus,
Ne scena variis sumat auspiciis opem
Famamqve.
Philologus: Vix suspicio tibi falsum parit,
Hagiophylacte, qvid aliud Musa offerat,
Nisi scelesta Numinum monstra?

[d] Cf. Horatius, Carmina 3,1,1–4: *Odi* [...] *sacerdos* / *virginibus puerisque canto*. Citát je vložen do cézury verše 114, alkajská strofa.

[e] *Merere*, arch. tvar za 2. sg. dep. *mereris* (v rkp. je arch. tvar naznačený přízvukem *merêre*).

Fusculus: Svolám lékaře.
Mythosophus: Co je to za knihu?
Musellus: Venusijský pěvec.[18]
Mám odpor k davům, straním se všednosti.
Teď utište se v úctě, jsem v službách Múz
a písně dosud neslýchané
… budu zpívat.[19]
Mythosophus: Muselle, tato hodina
mi zrodila nový vavřín.
Musellus: Kéž mi tato
hodina vrátí mou hlavu.
Mythosophus: S mou pomocí
dostane toto místo za ochranné božstvo Harpokrata,
to si žádá divadlo i duch doby.
Mlčení zvětšuje a živí moudrost.

3. SCÉNA

Musellus: Mythosophe, Musellovu důvěru si sotva zasloužíš,
lichotíš mi, abys...[20]

Hagiophylactus: Mythosophe, kam spěcháš?
Mythosophus: Hledám Thálii.
Philologus: Chvíli tu počkej,
ta, po níž toužíš, přijde. Pověz, proč jsi před chvílí
odmítl být Athenarchovi průvodcem?
Mythosophus: Tajný úkol
si naléhavě žádal mé síly.
Hagiophylactus: Jakýpak?
Mythosophus: Bude lepší
to zatajit. Kdo mlčí, jedná moudře.
Hagiophylactus: Philologu,
odhalím ti své předtuchy. Do duše se mi vkrádá strach,
aby divadlo nenabývalo bohatství a slávy pod pochybným
znamením.
Philologus: Toto podezření ti sotva říká něco nepravdivého,
Hagiophylacte. Co jiného by Múza mohla nabídnout
než zločinná, nestvůrná božstva?

[18] Přízvisko básníka Q. Horatia Flacca, odvozené od místa jeho narození (Venusia, dnes Venosa v Apulii). Lze chápat také jako hříčku s lat. slovem *venus, eris, f.* – krása, půvab, které je zároveň latinským jménem bohyně Venuše.

[19] Překlad citován dle Horatius Flaccus, Q.: *Vavřín a réva*. Odeon, Praha 1972, s. 72.

[20] Sluhovu řeč, která je logickým pokračováním předešlé scény, náhle přeruší příchod Hagiophylacta a věta záměrně není dokončena.

Eusebius: Et putas,
Verae pietatis sensa Mythosophus tibi
Pangat? Profana Heliconis est vena et magis
Aeqvo dicata Laribus.
Hagiophylactus: Et qvaenam ici
Consilia superant?
Philologus: Si probas, Polyhistoris
Auxilia posco. Fabulas veterum recens
Absolvet eruta forte veritas.
Hagiophylactus: Probo
Comesqve tibi sum. Petat Athenarchi Lares
Eusebius et commenta Mythosophi pio
Eludat astu, donec e votis agi
[56r] Rem posse, sacra sciat Athenarchus opera.
Eusebius: Pro mente stabo svasor e votis tua,
Hagiophylacte.
Philologus: Fac, mihi series rei
Veniat agenda Philologo.
Eusebius: Hic scopus mei
Erit laboris.

Numerus IV.

Musellus: Muselle, qvo furto galerum jam eripis?
Forsan recessit Mythosophus! Adeo fores.
Studet. Cubile fumat integrum. Jacet
Utroqve cubito nixus. Excludet novam
Rursus chymaeram.
Thalia: Qvem, piger, ludis jocum,
Muselle, Pindi foribus? Ubi egit vagus
Mythosophus?
Musellus: O Thalia, desudat sacra
Hic inter scrinia totus. En qvot frontem aret
Nasumqve sulcis.

Thalia: Mythosophe.
Mythosophus: Silentii
Est Numen Harpocrates.
Thalia: Qvid Harpocratem aggeris?

Eusebius: A domníváš se,
že Mythosophus bude zárukou opravdu zbožného
cítění? Srdce Helikónu je pohanské a více,
než se sluší, zasvěcené domácím božstvům.[21]
Hagiophylactus: Jaké návrhy
a rady nám tedy zbývají?
Philologus: Když dovolíš, požádám
o pomoc Polyhistora. Pravda, jež byla nedávno
vynesená na světlo, snad odstraní staré báje.
Hagiophylactus: Souhlasím
a doprovodím tě. Eusebius ať zamíří do Athenarchova
domu a zbožným úkladem obelstí Mythosophovy
smyšlenky, dokud nebude možné vše vykonat tak,
jak si přejeme. Ať Athenarchus pozná svatá díla.
Eusebius: Jak si přeješ, Hagiophylacte, budu svou radou podporovat
tvůj záměr.
Philologus: Dovol, ať se vypravování o té věci
smím ujmout já, Philologus.
Eusebius: To bude cílem
mého snažení.

4. SCÉNA

Musellus: Muselle! Jakou lstí teď získáš zpátky svou čepici?[22]
Snad už Mythosophus odešel! Jdu ke dveřím.
Bádá. Komnata je plná kouře, on leží,
opřený o lokty, a vysedí
zas další chiméru.
Thálie: Muselle, co zahálíš přede dveřmi Pindu,
jaký kousek chystáš? Kam se ztratil
Mythosophus?
Musellus: Ó Thálie, lopotí se
v této posvátné knihovně. Hle, kolika vráskami
si hyzdí čelo i nos.
Thálie: Mythosophe!
Mythosophus: Bůh
mlčení je Harpokratés.
Thálie: Proč začínáš o Harpokratovi?

[21] Lat. *Lares, Larum, m.* – ochranná božstva domácností (v. 134), častěji obecně „dům, domácnost" (v. 138, 259, 264, 304, 321 a další).

[22] Musellus zde zřejmě myslí čepici, kterou si sundal ve 2. scéně (v. 96) a zapomněl ji u Mythosopha v pracovně. Nyní se snad bojí pro ni vrátit, aby ho Mythosophus neviděl a nepřipomněl mu jeho práci.

Assurge, tua consilia pro scenis meus
Conatus ambit. Qvae putas statuo novis
Praesidia Caeli, Mythosophe?
Mythosophus: Sapientiae
Parens silentium audit, Harpocrates loco
Suus esto tutor.
Musellus: Somniat.
Mythosophus: Apage, Cerberi
Sperma, neqve nugas serio misce.
Thalia: Jocum
Abige, satelles, et unge corium betula.
Musellus: Ita, me hercle.
Mythosophus: Metra, Thalia, Venusini lege
Haec Vatis.
Thalia: Odi profanum etc.[f]
Haud inepta pro scenis suo
Flaccus profudit entheo auspicia, decent
Silentia locum, decet et Harpocratem locus
Discutere, primas liceat ingenii altius
Tui calores, Mythosophe.
Mythosophus: Qvod aves, age.
Thalia: Adsis labori.

Numerus V.

Musellus: Siccine laborem, Mythosophe, pensas meum?
Ita laurus abiit tam cito tibi in betulam?
Infaustus ego Musellus, infirmor! Gravis
Pudor angit animum.
Fusculus: Ero? Serio, Musellus.
Lanqves?
Musellus: Ita, caput sanqvine flagrat.
Fusculus: Te rogo,
Recipito in aedes.
Musellus: Prorsus, ita, et utinam cito ad
Lectum.
Fusculus: Id age, medicum porro conduco tibi.
Musellus: Juris peritum neminem? Cui ergo tria

160 Cerberi] *add. m3.*
173 Musellus] Musulus, *idem* 833, 905, 906, 916, 929, 990 *MM.*

[f] Viz v. 114.

Vstaň, snažně tě prosím o radu
kvůli divadlu. Co myslíš, Mythosophe, jakého
nebeského ochránce mám novému divadlu stanovit?

Mythosophus: Za otce
moudrosti je považováno mlčení. Tomuto místu
budiž ochráncem Harpokratés.

Musellus: Blouzní.

Mythosophus: Odstup, Kerberovo
plémě,[23] a nepleť žerty do vážných věcí.

Thálie: Nech
žertů, můj průvodce, a pomaž si kůži břízou.[24]

Musellus: Ano, při Herkulovi.

Mythosophus: Thálie, přečti si tyto verše
venusijského pěvce.

Thálie: Mám odpor k davům atd.
Flaccus[25] vydal ve svém božském zanícení
věštby, jež se velmi hodí pro divadlo. Mlčení
přísluší tomuto místu a toto místo přísluší Harpokratovi.
Mythosophe, ráda bych, abychom tento první vznět
tvého ducha prozkoumali hlouběji.

Mythosophus: Udělej to, co si přeješ.

Thálie: A ty mi při tom pomoz.

5. SCÉNA

Musellus: Tak si, Mythosophe, ceníš mé práce?
Tak rychle jsi vyměnil vavřín za břízu?[26]
Já nešťastný Musellus, ztrácím síly! Těžká
hanba tíží mého ducha.

Fusculus: Mýlím se? Opravdu, je to Musellus.
Jsi nemocný?

Musellus: Ano, v hlavě se mi vaří krev.

Fusculus: Prosím, odeber
se do domu.

Musellus: Jistě, ano, už abych se dostal
na lůžko.

Fusculus: To udělej, pak ti přivedu lékaře.

Musellus: A žádného zkušeného právníka? Komu

[23] Lat. *Cerberi sperma* – snad můžeme chápat jako variantu nadávky „plémě ďáblovo" či „sémě Satanovo".
[24] Snad narážka na skutečnost, že bříza byla považována za symbol moudrosti. Podobně viz v. 908, kde se Musellus maže březovou tinkturou.
[25] Tj. Horatius.
[26] Viz v. 162.

Recentium mendaciorum millia
[56v] Notasqve Baccuvii legabo?
Fusculus: Fusculo
Sine teste scribes.
Musellus: Approbata sunt, nihil
Ut forte vulges nomine haec typis tuo,
Stupor. Ecce...

Hagiophylactus: Qvis Herum, Fuscule, occupat labor?
Fusculus: Intima recessit in atria, sacratam recens
Ex Urbe adeptus Czechici indigetis pio
Famam cothurno pangit.
Philologus: Age, Polyhistori
Nos refer adesse.
Fusculus: Renuncio, vestra expetit
Alloqvia saepe.
Philologus: Hagiophylacte, spes meum
Inclinat animum, gloria haec recens novis
Materia scenis fiet arbitrio tuo.
Hagiophylactus: Allapsa sociis Czechiae e plagis diu
Jam fama Moravis, non tuo aut meo
Hic culta studio est. Apta commemoras.

Polyhistor: Bono
Subite genio tecta.
Philologus: Ave, prudentiae
Magister.
Polyhistor: Eccur laudis illecebras tua,
Philologe, primum labra distillant? Mea,
Si es indigus ope, vera Polyhistor colit.
Hagiophylactus: Et vera petimus more de sacro novae
Praesidia scenae.
Philologus: Festo consilium, cui
Dicanda Divo est.
Polyhistor: Si mea auditis, lubens
Consilia pando, fama, qvem recens tuis
Celebrat in oris.
Philologus: Et qvis ille?

197 more] mora *MM*.

tedy odkážu tři tisíce svých nedávných lží
a všechny své veleučené poznámky?[27]

Fusculus: Připíšeš je
beze svědka Fusculovi.

Musellus: Jsou ověřené, abys náhodou
něco z nich nešířil tiskem pod vlastním jménem.
To by byla hloupost. Podívej...[28]

Hagiophylactus: Fuscule, jaká práce zaměstnává tvého pána?

Fusculus: Odešel do nejzazších komnat a skládá zbožnou tragédii
o svaté pověsti světce z Čech, o níž se
nedávno dozvěděl z Říma.

Philologus: Běž, vzkaž Polyhistorovi,
že jsme zde.

Fusculus: Oznámím mu to. Často toužil
po rozhovoru s vámi.

Philologus: Hagiophylacte, do mé duše
vstupuje naděje, že tato nová slavná věc se stane
z tvé vůle látkou pro nové divadlo.

Hagiophylactus: Ani ty ani já nevěnujeme dost usilovnou péči
zvěsti, která již dávno dorazila ze sousedních
Čech k Moravanům. Je dobře, že mi to připomínáš.

Polyhistor: Překročte práh
šťastnou nohou.

Philologus: Buď zdráv, učiteli
prozíravosti!

Polyhistor: Philologu, pročpak z tvých rtů
jako první kane svůdná chvála?
Potřebuješ-li pomoc, Polyhistor vždy ctí pravdu.

Hagiophylactus: My také podle posvátného obyčeje žádáme opravdovou
ochranu pro nové divadlo.

Philologus: Radu, jakému slavnému světci
má být zasvěceno.

Polyhistor: Chcete-li slyšet mé názory,
rád je sdělím. Tomu, koho v tvém kraji oslavuje
nová zvěst.

Philologus: A to je kdo?

---

[27] Lat. *notas Baccuvii* – C. Atteius Baccuvius, málo známý římský právník předjustiniánovského období (viz Reyher, S.: *Historia iurium universalis*. Kiliae 1711, s. 79). Užití prakticky neznámého jména může být narážkou na Musellovu „učenost" a také vzdálenou hříčkou se slovy *bacca – baccalaureus*.

[28] Zřejmě reakce na příchod dalších postav.

Polyhistor: Nomine
Audis Joannem. Genuit hunc tellus tibi
Cognata, studii insigne Prageni decus.
Submissa lege documenta consigno piis
Nunc ista fastis.

Repraesentatio

Hagiophylactus: Rara Joannis meret
Doctrina honores, Philologe.
Philologus: Triplici sacrum
Lauro repinxit verticem sapientia.
Polyhistor: Evecta virtus altior nituit viri
Honoris umbra. Literas testes cape:
Aurem Joanna judicem, Rex pauperi
Legit refugium dexteram et Praesul suae
Linqvam Joannis Czechiae legem dedit.
Tum texit humerum epomis, incinxit caput
Infula pedumqve pressit agnato manus
Honore tutrix Patriae.

Repraesentatio 2.

Hagiophylactus: Mulcent meam,
Philologe, mentem, consilia tua. Inclyta est,
[57r] Polyhistor, aedes, qvae mihi solamina
Paravit ista. Hic tutor arbitrio meo
Adesto scenae.
Philologus: Plura num praesto tibi
Documenta sanctitatis.
Polyhistor: Eudoxum pete.
Philologus: Festino.
Hagiophylactus: Mentem comprobo, Philologe, tuam.
Jubente me repandat Eudoxus tibi,

Polyhistor: Jeho jméno
zní Jan. Tuto vznešenou ozdobu
pražské univerzity zrodila země s tebou spřízněná.
Tyto důkazy ověřené zákonem nyní potvrzuji a zařazuji
do svatého kalendáře.

Vyobrazení[29]

Hagiophylactus: Janova vzácná učenost
si zaslouží pocty, Philologu.

Philologus: Moudrost
mu ozdobila hlavu trojitým vavřínem.

Polyhistor: Ctnost tohoto muže zazářila tak vysoko, že všechny
pocty jsou jen stínem. Vezmi si za svědky tyto listy.[30]
Johana[31] si zvolila jeho ucho za soudce, král[32] si vzal pravici,
která byla útočištěm chudáků,[33] a svým Čechám
dal kněz Jan jako zákon jazyk.
Tehdy mu ramena zakryl plášť,[34] hlavu ověnčila
mitra a ruka, ochranitelka vlasti, stiskla jako poctu,
pro niž byla zrozena, pastýřskou hůl.[35]

2. vyobrazení

Hagiophylactus: Tvé rady,
Philologu, těší mé srdce. Polyhistore,
slavný je dům, který mi přichystal
takovou úlevu. Podle mě by
ochráncem divadla měl být Jan.

Philologus: Máš po ruce více
dokladů jeho svatosti?

Polyhistor: Dojdi si za Eudoxem.

Philologus: Pospíším si za ním.

Hagiophylactus: Philologu, souhlasím s tvým úmyslem.
Ať ti Eudoxus na můj příkaz odhalí

---

29 *Representationes* byly v této hře zřejmě krátké výstupy, které nějakým způsobem vizuálně ztvárňovaly to, co postavy říkají. Mohlo se jednat o živý obraz, předvedení skutečného obrazu, případně i pantomimu.

30 Není jasné, jaké písemnosti má Polyhistor na mysli, snad výtisky krátké legendy či kanonizační buly.

31 Johana Bavorská, první žena Václava IV. († 1386), použití jejího jména souvisí s mylným datováním Janova umučení. Srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 670.

32 Král Václav IV. není nikde v textu označen jménem, ale pouze jako *Caesar* či *Rex*, nejčastěji ve spojení s adjektivem *piger* (v. 276–278, 283–284, 498–499, 533–535). To se stalo pro Václava IV. typickým přízviskem a vyjadřovalo komplex všech negativních vlastností neřádného vladaře, který utíká před svými povinnostmi a příliš se nechává zmítat vlastními vášněmi.

33 Janovi byl králem svěřen úřad nejvyššího almužníka. Srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 670.

34 Lat. *epomis, idis, f.* – krátký plášť. V baroku se tímto slovem nazýval univerzitní talár nebo kanovnický pláštík. Zde snad poukaz na kanovnický úřad, který měl Jan podle v baroku respektované tradice vykonávat v katedrální kapitule, ačkoli ve skutečnosti byl patrně pouze kanovníkem vyšehradským.

35 Připomínka králem nabízeného postu vyšehradského probošta (jenž měl právo nosit mitru a berlu) nebo litomyšlského biskupa. Srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 670.

Qvidqvid sacratiore divulgat typo
Romana fama Joannis in laudem.
Philologus: Omnia
Fida recondam mente.
Polyhistor: Fuscule, exhibe
Aedes. Hagiophylactus hic moras aget.

Numerus VI.

Philologus: Qva parte sedem figit Eudoxus? Doces,
Fuscule.
Fusculus: Propinqvam cernis.
Philologus: In proprios redux
Abi Penates.
Fusculus: Si jubes. Iterum semel
Vacantia. Senex iste Polyhistor suae
Impallet umbrae et lampadi legere fere
Scribere diu noctuqve non multa est, semel
Procurrere pedes, at fatigatio fere est
Eqvina. Calamo, ne utiqvam se hippodromo,
Natum esse clamat, fiet, et ut liber, obsitus
Blattis. Beatus Fusculus, si tuus Herus
Mythosophus esset. Non ita domi sedet, amat
Qvandoqve cursus, adeo Chironem modo.

Mi[nister]: Adesto turma Palladis, rursum tuo
Obseqvia defer hic Athenarcho, novos
Scenae decores apparat.
Aul[icus]: Preme murmura,
Satelles. Appropiat Athenarchus.
Mi[nister]: Globos
Coge et corona cinge caput ipso tibi,
Charius Apolline.
Athenarchus: Eusebi, nunqvam minor
Me Hagiophylacte, tum tui tenuit amor.
Ne me favere crede, qvae tua respuunt
Consilia Musis; sunt mihi sensus rati
Svadentis.
Eusebius: Haec e mente tum genio loci
Futura pietas docuit, ast faciet tua
Sapientia esse.

234 Eqvina] Equinae *MM.*

všechny zvěsti, které Řím šíří posvátnými
tisky k Janově chvále.

Philologus: To všechno
věrně uchovám v mysli.

Polyhistor: Fuscule, Hagiophylactus
setrvá tady. Ukaž mu dům.

6. SCÉNA

Philologus: Kde sídlí Eudoxus? Poraď mi,
Fuscule.

Fusculus: Tady v sousedství, vidíš?

Philologus: Vrať se zpátky
domů.

Fusculus: Jak přikazuješ. Mám tedy zase jednou
volno. Ten stařec Polyhistor sedí celý bledý
ve svém vlastním stínu, který vrhá lampa. Číst a psát
ve dne v noci pro něj nic není,
ale jednou si protáhnout nohy je námaha přímo
koňská. Vykřikuje, že se zrodil pro pero,
nikoli pro závodiště. Celého ho obsypou moli
jako knihu. Byl bys blažený, Fuscule, kdyby tvým pánem
byl Mythosophus. Ten tak nevysedává doma, kdykoli
se rád proběhne. Jdu teď k Cheirónovi.[36]

Služebník: Pojď sem, Palladina družino, znovu zde prokaž
poslušnost Athenarchovi, který připravuje novou
výzdobu divadla.

Dvořan: Přestaň hlučet,
strážce. Přichází Athenarchus.

Služebník: Svolej
zástupy a sám si nasaď věnec na hlavu,
která je dražší než samotný Apollón.

Athenarchus: Eusebie, vždy jsem k tobě
cítil stejnou lásku jako k Hagiophylactovi.
Nevěř, že přeji Múzám, které odmítají
tvé záměry. Dám na názory toho,
kdo mi radí.

Eusebius: Zbožné srdce a duch
nás o budoucnosti tohoto místa poučily,
avšak tvá moudrost ji uskuteční.

[36] Lat. *Chiro*, *onis*, *m.* – Cheirón, Kentaur proslulý v hudbě, lékařství a věštění, proměněný v souhvězdí Střelce. Zde snad obecně „lékař".

Athenarchus: Neqve moror. Pindi sacra
Pete tecta, dromule, et jussibus velox meis
Accerse Musam. Vana Mythosophi dehinc
Me nolle nugamenta discat et meo
Sit sacra nutu.
Aulicus: Vera qvis tibi dabit
[57v] Monumenta?
Eusebius: Curas pone. Philologum sacros
Visere Penates me jube duce et tuis
Feret apta curis sensa de veterum fide.
Athenarchus: Qvod loqveris, age festinus et comite meos
Revise Philologo Lares.
Eusebius: Famulos jubes.

Numerus VII.

[Fusculus]: Aurea remedia porto Musello, meris
Pagina figuris scripta.
Eusebius: Fuscule, qva tibi
Iter? Ubi Polyhistor agit?
Fusculus: Est domi suae.
[Eusebius]: An hospes est Philologus?
Fusculus: Erat, ast me duce et
Hagiophylacti precibus Eudoxi Lares
Petiit negotia conseqvi impellunt.
Eusebius: Bono
Genio.

Philologus: Pleno Joannis amore subsultat flagrans,
Eudoxe, pectus, perge cupientem inclytas
Docere dotes, fama qvas vulgat sacra
Utriqve mundo.
Eudoxus: Vota complebo tua.
Qvem gratia dabat, Pallas excepit suum
Virtusqve partum saepe colluctans pio
De prole zelo, nutriit sapientia
Pragena pignus purpura dignum sua,
Sacrum Bohemae Tullium in rostris plagae

266 Eusebius] fus. *MM*.
275 Bohemae] Bohema *MM*; rostris] restris *MM*.

Athenarchus: Nebudu otálet. Poslíčku, běž rychle
do posvátného domu na Pindu a zavolej Múzu,
ať na můj rozkaz rychle přijde. Že nechci, aby dál
poslouchala Mythosophovy pošetilé hříčky, ale aby se
z mé vůle stala svatou.

Dvořan: Kdo ti poskytne pravdivé
doklady?

Eusebius: O to se neboj. Přikaž Philologovi,
ať jde se mnou do svatého domu a přinese doklady o tom,
čemu věřili naši předkové. Ty dokážou utišit tvé starosti.

Athenarchus: Vykonej rychle, co říkáš, a pak v doprovodu Philologa
znovu navštiv můj dům.

Eusebius: Jako bys to přikázal svým služebníkům.

7. SCÉNA

Fusculus: Nesu Musellovi zlatý lék, list papíru
popsaný samými písmeny.[37]

Eusebius: Fuscule,
kam kráčíš? Kde je Polyhistor?

Fusculus: Je ve svém domě.

Eusebius: Je u něj na návštěvě Philologus?

Fusculus: Byl tam, ale na Hagiophylactovu
prosbu jsem ho odvedl k Eudoxovi.
Musím jít za ním v naléhavé záležitosti.

Eusebius: Dobré
pořízení.

Philologus: Eudoxe, mé srdce, planoucí mocnou lásku k Janovi,
poskočilo radostí. Uč dál toho, kdo po tom touží,
o ušlechtilých přednostech, které svatá zvěst hlásá
na nebi i na zemi.

Eudoxus: Splním tvé přání.
Toho, kdo se zrodil díky milosti,[38] přijala za syna
Pallas a Ctnost, které spolu o svou kořist často soupeřily
se zbožnou horlivostí; pražské učení živilo
tento klenot, který si zasloužil svůj purpurový
plášť;[39] česká země i dvůr cítily uctivou bázeň

[37] Zřejmě recept, o němž se pak mluví v 18. scéně.

[38] Zřejmě narážka na motiv z legendy, že se Jan narodil neplodným rodičům díky jejich modlitbám k Panně Marii. Srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 669.

[39] Zřejmě univerzitní talár doktorů práva, který byl, stejně jako baret, v autorově době šitý z červeného hedvábí a navíc zdobený hermelínovým lemem.

Et aula verita est, judicem donec piger
Odit silentem conjugis noxas, truci
Mergitqve rabie fluctibus Caesar. Sacri
Tulit inde primus lauream silentii,
Qvi opes, honorum et spreverat fati minas.
Subsiste! Memori liceat haec animo et pia
Recolere lacryma.

Philologus: Eudoxe, nisi fibras amor
Molliret, indignatio piis pigram
Excuteret iram Regis entheis.

Eudoxus: Preme
Motus inanes. Novit e malo Polus
Seducere bonum. Nuspiam tanto sacram
Fulgore Caelum coluit eloqventiam,
Qvanta tacentis labra Moldavae in sinu
[58r] Fulsere[g] luce. Nec obtigit silentii
Ulli videre seculo pretium sacri
Rediviva linqvae corpora.

Philologus: Eloqventiae
Se Padua jactat pignore.

Eudoxus: At silentii
Bohema gaudent labia.

Philologus: Si Moravas licet,
Eudoxe, scenas hocce gaudere omine.

Eudoxus: Tacentis et loqventis haec linqva est typus,
Cum sciscitare dubius.

Philologus: Hac fave, exarem,
Eudoxe, penna, sit meo scenis novis
Delapsa Caelis linqva palladium metro.

Repraesentatio

Eusebius: Philologe, faustos studio progressus habent
Alloqvia vultumqve tuum Athenarchus petit.

Philologus: Pergrata mandas, tempori at debita minus,
Eudoxe, dolor avellit invitum, qvia
Audire plura silentii cupiit amor.

Eudoxus: Meo revise promptus [- - -] Lares.

301 debita] debitae *MM.*

[g] *Fulsere*, stažený tvar za *fulserunt* (v rkp. je stažený tvar naznačený přízvukem *fulsêre*); podobně *misêre* (v. 609), *fudêre* (v. 610), *exaruêre* (v. 841), *utêre* (v. 1030).

před tímto Tulliem[40] na kazatelně, až ho lenivý císař
pojal v nenávist za to, že nevyzradil hřích jeho ženy,
a s krutou zuřivostí ho nechal utopit ve vlnách.
Proto si ten, kdo pohrdl bohatstvím, poctami
i hrozbami osudu, jako první odnesl vavřín za svaté mlčení.
Počkej chvíli, ať si to vše mohu se zbožnými slzami
připomenout.

Philologus: Eudoxe, kdyby mé srdce neobměkčovala
láska, mé rozhořčení by se zbožným zápalem
udeřilo na králův zbabělý hněv!

Eudoxus: Potlač
marné pobouření. Nebesa dokáží oddělit
dobré od zlého. Ještě nikde nebe nepoctilo
svatou výmluvnost takovou září,
s jakou zazářily rty mlčenlivého
v náručí Vltavy,[41] a žádnému pokolení
se nepoštěstilo spatřit znovu oživlou tkáň jazyka
jako odměnu za svaté mlčení.

Philologus: Odznakem
výmluvnosti se chlubí Padova.[42]

Eudoxus: Avšak české rty
se radují z mlčení.

Philologus: Eudoxe, kéž se i moravské divadlo
smí radovat z tohoto znamení.

Eudoxus: Tento jazyk je obrazem mlčícího i mluvícího,
kdyby sis nebyl jistý výkladem.

Philologus: Eudoxe, dovol,
ať toto zachytím svým perem, ať se jazyk, seslaný z nebe,
stane v mé básni ochranným štítem pro nové divadlo.

Vyobrazení

Eusebius: Philologu, práce šťastně postupují.
Athenarchus si tě přeje vidět a mluvit s tebou.

Philologus: Dáváš mi vítaný rozkaz, ale v nevhodný čas.
Eudoxe, opouštím tě nerad a s bolestí,
neboť má láska touží slyšet víc o tom, kdo mlčel.

Eudoxus: Vrať se pak rychle zpátky ke mně.

---

[40] Spojení jména známého římského řečníka M. Tullia Cicerona se slovem *sacer* poukazuje na světcovy mimořádné kazatelské schopnosti.

[41] Narážka na pětici hvězd, jež se podle legendy objevily nad místem údajného Janova utonutí. Tento motiv se poprvé objevuje v díle jezuity Jiřího Plachého-Fera: *Fama posthuma*, viz kap. Jan Nepomucký – legendistická tradice a úcta, pozn. 13, s. 26.

[42] Odkaz na skutečnost, že právě v Padově byl při přenášení ostatků sv. Antonína roku 1263 nalezen neporušený jazyk tohoto světce, což bylo spojováno s jeho mimořádným kazatelským nadáním.

Philologus: Philologus ora prensat Eudoxi, fluunt
Mihi melle dulciora, rediturus abeo.

Numerus VIII.

Musellus: Est sana res se fingere infirmum, vacas,
Muselle, studiis, qvot modis manum metro
Perambulasses,[h] forsan abscessit modo
Mythosophus, olfacis. Cleantis vix adhuc
Extincta lampas verberat guttur oleum
Naresqve.
Thalia: Adesse nos Athenarchum doce,
Dromule.
Mythosophus: Ergone hic te portio Melampodis
Videre, Muselle, licet?
Musellus: Ohe! Ubi fascia?
Infirmus est Musellus, ah caput!
Mythosophus: Piger
Musellus est asellus.
Musellus: Holla, holla, satis
Honoris est, Mythosophe, Musello.
Mythosophus: Redi
Otius in aedes.
Musellus: Ibo necqvidem pede.
Mi[nis]t[er]: Qvis ostia petit?
Thalia: Musa Athenarchi recens
Excita jussu.
Dromulus: Pronus exoptat tuum,
Thalia, vultum, Laribus inferto gradum.
Athenarchus: Praecurro Musam gratiis.
Thalia: Ego jussibus
Occurro.
Athenarchus: Qvo mandata nuper sunt loco,
Thalia nostra?
Thalia: Si labor Pindi tibi
[58v] Arridet, ecce, ingenia Mythosophi mihi
Probata.
Mythosophus: Te jubente lex silentii
Sit prima scenis, Numen Harpocrates huic

[h] *Perambulasses*, stažený tvar za *perambulavisses* (v rkp. je stažený tvar naznačený přízvukem *perambulâsses*); podobně viz *nôsse* (v. 477), *occupâsse* (v. 635).

Philologus: Philologus lapá slova plynoucí z Eudoxových úst,
která jsou mu sladší než med. Odcházím a brzy se vrátím.

8. SCÉNA

Musellus: Předstírat nemoc je dobrý nápad, Muselle,
nemusíš se teď starat o to, kolika způsoby
sepisovat verše. Cítím, že Mythosophus odešel
teprve před chvílí; lampa našeho filozofa[43]
sotva zhasla, vůně oleje mě ještě štípe v krku
a v nose.

Thálie: Posle, vzkaž Athenarchovi, že jsme
zde.

Mythosophus: Muselle, tvá hlava je už po dávce léku[44]
v pořádku, že tě vidím tady?[45]

Musellus: Ouvej! Kde mám obklad?
Musellus je nemocný, ach, má hlava!

Mythosophus: Musellus
je líný osel.

Musellus: Hej, hej, Mythosophe,
to už jako projev úcty k Musellovi stačí!

Mythosophus: Vrať se
rychle domů.

Musellus: Půjdu, přímo poletím.

Služebník: Kdo to k nám chce vejít?

Thálie: Já, Múza. Athenarchus si mě
před chvílí dal zavolat.

Posel: Thálie, Athenarchus uctivě žádá,
aby tě směl vidět. Pojď, prosím, do domu.

Athenarchus: Múzo, předem ti děkuji.

Thálie: Přispěchala jsem
na tvůj rozkaz.

Athenarchus: Jak je to s plněním mých příkazů,
Thálie?

Thálie: Souhlasíš-li s tím,
o co usilujeme, hle, Mythosophus má nápad,
k němuž já se přidávám.

Mythosophus: Ať je na tvůj rozkaz prvním zákonem
divadla mlčení a jeho hlavním ochranným božstvem

---

[43] Lat. *Cleanthes*, *is, m.* – stoický filozof.

[44] Lat. *Melampus*, *odis*, *m.* – jméno slavného řeckého lékaře, s nímž je spojována i bylina (*melampode*, dnes nazývaná čemeřice černá, *helleborus niger*), kterou se léčilo šílenství.

[45] Významově nejasná replika.

Tutela praeses, prima Venusino tulit
A Vate scena haec monita, qvae legem dedit.
Athenarchus: Venusina laudo monita, marmore in meis
Figenda scenis, at qvis Harpocrates?
Thalia: Diu
Veterum Penates, auxit hic silentii
Custos.
Athenarchus: Profana Numinum monstra aggeris,
Thalia, cur non Philologi exqviras opem?
[Thalia]: Jubeto, en infert huc gradum.
Athenarchus: Ingenia tua
Offero probanda.
Thalia: Age, qvod lubet.
Philologus: Subito reples
Mentem, Thalia, gaudio, vix a meis
Conamina tua differunt studiis. Latens
Sub fabula mihi veritas placet meis
Inventa curis.

Athenarchus: Pande, Philologe. Placuit
Nudata Pindo veritas scenis adhuc
Nuper veteribus acta.
Philologus: Anhelantem jubes,
Magnifica surgit Czechiae Tripolis, sacris
Superba gazis, una qvas superat ope
Silentis olim linqva perpetuo Sui
Loqvax vigore. Non honor, opes, non furor
Rupit tacentis vincla, mersit gurgite
Hanc unda, patrio terra ter centum sinu
Contexit annos, nec sui experta maculam
Aevi beata vivit alieni et sui
Tutela honoris.
Athenarchus: Nominis tanti decus
Desideranti pande.
Philologus: Nepomucum dedit
Vitam deditqve nomina, Joannem vocat.
Sub Monte Viridi initio virtuti influit
Cistertium, unda hanc Moldavae absolvit seni.
Mythosophus: Comenta pariter, Philologe, absolvis mea.

338 *incipit m2* (*usque ad* 389).
344 gazis] gaczis *MM*.
348 terra ter centum] terta ter certum *MM*.
352 Nepomucum] Nopomucum *MM*.
354 initio virtuti influit] initie virtuti inffluit *MM*.

Harpokratés; ať divadlo jako první naučení přijme
slova venusijského pěvce, který tento zákon ustanovil.
Athenarchus: S Horatiovým poučením souhlasím, ať je v mém divadle
vytesáno do mramoru. Avšak kdo je Harpokratés?
Thálie: Tento
strážce mlčení kdysi rozšířil řady
domácích bohů.
Athenarchus: Přinášíš sem nestvůrné pohanské bohy,
Thálie. Proč nevyhledáš pomoc Philologa?
Thálie: Jak přikazuješ. Hle, zrovna přichází.
Athenarchus: Tvůj návrh mu předložím
k posouzení.
Thálie: Učiň podle své vůle.
Philologus: Naplňuješ mé srdce
náhlou radostí, Thálie. Tvůj záměr
se od toho, oč usiluji, téměř neliší. Pravda,
která se skrývá v té pověsti a kterou jsem pracně
vynašel, se mi líbí.
Athenarchus: Vyprávěj, Philologu. Pindu
se dosud líbila čistá pravda, která se dříve hrála
ve starém divadle.[46]
Philologus: Dychtím splnit, co přikazuješ.
V Čechách se tyčí velkolepé trojměstí,[47] pyšnící se
svatými poklady, které bohatstvím překonává jeden z nich,
totiž jazyk toho, kdo kdysi mlčel, výmluvný
svým věčným životem. Pocta, bohatství ani zuřivost
nezlomily pouta jeho mlčení, vlny ho ponořily
do hlubin, otčina ho tři sta let skrývala
v náručí a věk na něm nezanechal žádnou
skvrnu. Stále blaženě žil a chránil čest svou
i jiných.
Athenarchus: Vyprávěj nám o nositeli
tak vznešeného jména, toužím po tom.
Philologus: V Nepomuku
získal život i jméno, byl nazván Janem.
Ctnosti se nejprve učil pod Zelenou horou,
u cisterciáků,[48] když zestárl, vlny Vltavy ji završily.
Mythosophus: Podobně ty, Philologu, završuješ mé představy.

[46] Myšleno snad antické divadlo.
[47] Tj. Praha.
[48] Narážka na Janovo studium a výchovu v cisterciáckém klášteře pod Zelenou horou. Srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 669.

Athenarchus: Sed fare cujus tam trucem subiit necem
Furore? Cur invisa adeo silentia?
[59r] Philologus: Fabor, qvae jubes. Regis aeterni bonum
Abscondere sacramenta noverat. Hinc serum
Mortalis animum Regis accendit furor
Unda piandus.
Athenarchus: Excipe arbitrio meo
Studia Thaliae, Philologe, et scenas dica,
Nisi vile tantam munus in linqvam meum
Credas.
Philologus: Nihil huic vile, cui Caelo datum
Famam tueri. Suscipio munus lubens.
Athenarchus: Leti labores singuli expectant tuos,
Philologe.

Fusculus: Nusqvam gentium! Non! Nullibi,
Nunqvam! Ergo Fusculo illudit etiam
Musellus? Hem! Testor Hecates cornua! Stropham
Adorno. Sanus decipit dolum, licet
Infirmus.

[Pars II.]

Chorus

Numerus IX.

Fusculus: Qvo me in Penates jam inferam furto? Vagum
Polyhistor odit. Certa, reduci sunt harae
Salus. Dies infausta, qva causa tui,
Muselle, vago ingrate.
[Eusebius]: Num Polyhistoris
Hagiophylactum detinent adhuc Lares?
Effare laeta nuncio.
Fusculus: Bono venis,
Eusebie, genio, vix mihi licuit aditum
Tentare. Cito reserate januas. Adest
Eusebius hospes.
Polyhistor: Tenebrio tandem redis?

359 Fabor] Faber *MM.*
360 sacramenta] sacramerita *MM.*
370 Hecates] hecutes *MM.*
374 harae] hagrae *MM.*
375 Salus] selus *MM.*
376 Eusebius] sus *MM.*
380 januas. Adest] faunas. Aders *MM.*

Athenarchus: Ale pověz, čí hněv mu přivodil tak krutou
smrt? Proč bylo jeho mlčení tak nenáviděné?
Philologus: Řeknu, co přikazuješ. Věděl, že je správné zachovat
posvátné tajemství vyznané věčnému Králi.
Proto zpozdilou mysl smrtelného krále rozpálil hněv,
který musely utišit vlny.
Athenarchus: Philologu, myslím, že by ses měl ujmout toho,
oč usiluje Thálie, a zasvětit divadlo;
pokud si ovšem nemyslíš, že mé divadlo je pro takový jazyk
příliš nicotné.
Philologus: Komu je z nebe dáno, aby chránil pověst, tomu
nic není nicotné. Rád přijímám tento úkol.
Athenarchus: Všichni s radostí očekávají tvou práci,
Philologu.

Fusculus: Vůbec nikde není! Ne! Nikde,
nikdy! Musellus tedy Fuscula zase
obelstí?[49] Běda! Přísahám při Hekatiných rozích,[50]
že vymyslím lest! Kdo má zdravý rozum, překoná úskok,
i kdyby byl nemocný.

2. ČÁST

Chorus

9. scéna

Fusculus: Jak se mám tajně vkrást do domu? Polyhistor nemá rád,
když se někde potuluji. Bezpečným úkrytem pro navrátilce
snad bude chlívek. Nešťastný den, kdy jsem se kvůli tobě,
nevděčný Muselle, musel tolik toulat.
Eusebius: Zdržuje se Polyhistor
stále ještě v Hagiophylactově domě?
Pověz, mám pro něj dobrou zprávu.
Fusculus: Eusebie,
přicházíš v pravou chvíli, málem jsem se nemohl
dostat do domu. Rychle, otevřete brány, Eusebius
přichází na návštěvu!
Polyhistor: Tak se konečně vracíš, ničemo?

[49] Fusculus si zřejmě zoufá, že Musella nemůže nikde najít.
[50] Lat. *Hecate*, *es*, *f.* – bohyně měsíce a kouzel, stavěly se jí sloupy na rozcestích.

Fusculus: Erras, Here, foris jam diu tenui redux,
Intervenire negotiis timui tuis.
Eusebius: Hagiophylacte, Philologi est negotium
Scenas inauguare consilio meo
Et jussibus Athenarchi. In occursum tuum
Haec prima rapuit gaudium sensa.
Hagiophylactus: Et mea
Novis adimples pectora animis, Eusebi.
Pius carere neqviit eventu dolus.
[59v] Eusebius: Ne vacua sudet pietas eventu, hoc opus.
Strenuam Philologo ferre nos decet manum.
Hagiophylactus: Vix gaudia bonum ferre consilium sinunt.
Polyhistor: Cape mea. Mihi commune sit studium tuum.
Adsit Philologus, atqve me curam duce
Sacram auspicetur.
Eusebius: Plura Polyhistor refers
Humanitatis obseqvia, qvam spes mea
Orare poterat.
Polyhistor: Nec moror ea. Fuscule,
Nostras in aedes Philologum voca.
Hagiophylactus: Eusebi,
Ubi nunc moratur?
Eusebius: Adiit Eudoxum pios
Hausturus animos in silentium.
Polyhistor: Cito,
Procurre, Fuscule.
Fusculus: Provolo in jussus tuos.
Hagiophylactus: Nos praestolari hic Philologi adventum fave.
Polyhistor: Et faveo, fundant labia taciturnae tua
Pro laude linqvae hic, Eusebi, sensus pios.
Revoca cito gradum, Fuscule. Philologo mea
Imperia mandes. Adsit ocyus, at piam
Animo daturum flammam Athenarchi Lares
Ejus subire faciant Eudoxum.
Fusculus: Ut jubes.

Numerus X.

Fusculus: Superis benignis hac vice subivi domum,
Sed nescio, differtur.

384 Philologi est] Philoloqvei? *MM*.
386 jussibus Athenarchi] inssibus Athenarchuz *MM*.
389 Pius] Puis *MM*; *finit m2*.
407 Lares] Laris *MM*.

Fusculus: Mýlíš se, pane, vrátil jsem se už dávno a stál jsem
před dveřmi, bál jsem se rušit tě v práci.
Eusebius: Hagiophylacte, Philologus dostal na mou radu
a na Athenarchův rozkaz za úkol slavnostně otevřít
divadlo. Radost mě pohání, abych ti běžel oznámit
tento úmysl.
Hagiophylactus: I mé srdce
plníš novou odvahou, Eusebie.
Zbožná lest se nemůže minout cílem.
Eusebius: Zbožnost se nesmí namáhat marně. Sluší se tedy,
abychom Philologovi horlivě přispěli na pomoc.
Hagiophylactus: Nevím, jestli pro radost budu schopen správného úsudku.
Polyhistor: Drž se mých rad. Spojme své úsilí.
Ať přijde Philologus a pod mým vedením se začne
věnovat posvátnému úkolu.
Eusebius: Polyhistore, prokazuješ nám
víc laskavé ochoty, než jsem si mohl
přát a doufat.
Polyhistor: A nebudu otálet. Fuscule,
zavolej do mého domu Philologa!
Hagiophylactus: Eusebie,
kde se teď zdržuje?
Eusebius: Šel za Eudoxem, aby načerpal
nové vědomosti o tom mlčení.
Polyhistor: Rychle,
běž, Fuscule!
Fusculus: Letím splnit tvé rozkazy.
Hagiophylactus: Nech nás, prosím, počkat na Philologův příchod zde.
Polyhistor: Nechám a prosím, Eusebie, aby zde z tvých rtů
plynuly zbožné věty, chvály mlčícího jazyka.
Vrať se rychle, Fuscule! Vyřiď Philologovi
mé rozkazy, ať si sem pospíší a ať se do Athenarchova domu
dostaví také Eudoxus a dodá jeho duši
zbožný plamen.
Fusculus: Jak přikazuješ.

10. SCÉNA

Fusculus: Tentokrát jsem se díky laskavým bohům do domu dostal.
O něčem si tam ale povídají.

Philologus: Auspiciis tuis,
Eudoxe, vici mentem Athenarchi. Pio
Impendit aurem sensui et scenis sacram
Statuere tutelare me pignus jubet
Linqvam Joannis. Totus in amorem flagrat
Sancte tacentis.
Eudoxus: Gaudio, mens diffluit,
Philologe, qvoties audio efferri mei
Famam Joannis.
Philologus: Rursus accendis novo
Amore fibras et sacro impellis mea
Suspiria flabro. Qvidqvid ingenii mihi
Industria parat, qvidqvid eloqvii, sacrum
Dico silenti. Seqvere me, Polyhistoris
Auxilia poscam.
Fusculus: Philologe, Polyhistorem
Poscis et hic ora plurima expetit tua
Colere salute.
Philologus: Qvis hospes?
Fusculus: Eusebius adest
Hagiophylacto comite.
Philologus: Mox seqvimur. Age,
Eudoxe, socium.
Fusculus: Philologe, hunc petere Lares
Hagiophylactus cupit Athenarchi, ut sacra
[60r] Proni in Joannem cordis accendat face
Novos amores.
Eudoxus: Imperia seqvor lubens,
Docebo facta te, Philologe.
Philologus: Gaudium,
Eudoxe, feret eventus obseqvii tui
Plausumqve. Fuscule, praevium te conseqvar.
Fusculus: Praeire neqveo, sunt alia mihi nuntia.
Philologus: Parum morabor.
Fusculus: Jam ordiar stropham tibi,
Muselle, texere. Medicum evoco.

Aulicus: Fores
Tento Thaliae, si colit praesens Lares.
Mythosophus: Qvis poscit aditum?

416 mens] meus *MM.*
436 Tento] Tenta *MM.*

Philologus: Eudoxe,
pod tvým vedením jsem si získal Athenarchovo srdce.
Pozorně vyslechl můj zbožný úmysl a přikázal mi,
abych jako ochranné znamení pro divadlo ustanovil
Janův posvátný jazyk. Celý plane láskou k tomu,
kdo zachoval svaté mlčení.
Eudoxus: Philologu, mé srdce
se rozplývá láskou, kdykoli slyším velebit slávu
svého milého Jana.
Philologus: Opět rozpaluješ mé nitro
novou láskou a mé vzdechy
znovu rozdmýcháváš. Všechen důvtip,
všechnu výmluvnost, kterou mi přichystala píle,
zasvětím tomu, kdo mlčel. Pojď se mnou,
požádám o pomoc Polyhistora.
Fusculus: Philologu, žádáš si vidět
Polyhistora a on sám tě přitom touží uctít
nejedním pozdravem.
Philologus: Kdo mě to přichází navštívit?
Fusculus: Je tu Eusebius
a provází ho Hagiophylactus.
Philologus: Hned jdu za nimi. Eudoxe,
přidej se ke mně.
Fusculus: Philologu, Hagiophylactus chce,
aby Eudoxus šel k Athenarchovi
a svatou pochodní rozpálil v srdci nakloněném Janovi
novou lásku.
Eudoxus: Tyto příkazy rád vykonám
a pak tě poučím o Janových činech, Philologu.
Philologus: Eudoxe,
plodem tvé ochoty bude radost a jásot.
Fuscule, jdi napřed, půjdu za tebou.
Fusculus: Nemůžu jít napřed. Mám ještě jiné vyřizování.
Philologus: Počkám tedy chvíli.
Fusculus: A teď na tebe
nastražím léčku, Muselle: zavolám doktora.

Dvořan: Zkusím
zabušit na dveře, jestli je Thálie doma.
Mythosophus: Kdo chce vstoupit?

Aulicus: Jussu Athenarchi peto
Alloqvia Musae.
Thalia: Charum Athenarchi mihi
Nomen, Thaliae pignus es amoris. Subi
Vultum colentis. Qvid jubet?
Aulicus: Tuis pia
Studiis volumina mittit. Ex illis lege
Famam Joannis et orbe jam toto agnitum
Percipe silentis thauma.
Thalia: Mythosophe, tuam
Humana stimulat haec Athenarchi salus
Industriam, jubente me Pindi eloca
Venam Philologo, sed doce doctos bene
Miscere veris ficta, qvae vera sapiunt.
Mythosophus: Et ficta verum temperant. Non displicet
Nisi nuda Pindo veritas.
Thalia: Igitur age.
Strenuusqve Philologo aemulam praebe manum.
Isthaec Thaliae jussa Athenarcho refer.
Mythosophus: Et obseqvendi studia Mythosophi nota.
Valet Joannis gloriam Pindus loqvi.
Aulicus: Ago jussa, superat vice, qvae Athenarchi imperem.
Thalia: Sincerus aperi.
Aulicus: Vos suis optat cito
Habere Laribus hospites.
Thalia: Jubeat, gradu
Aderit uterqve promptior.
Aulicus: Vivete.
Thalia: Vale.

Numerus XI.

Thalia: Unde tibi, Muselle?
Musellus: Ex Athenarchi aedibus.
Mythosophus: Qvid inibi te retinuit? Ecqvidnam vagus
Ad solita non regrederis imperia?
Musellus: Datos
Inaugurandi Philologo scenae audii
Nuper labores ex Athenarcho. Hinc mea
Jam vix tibi peti studia credebam.
Mythosophus: Puer
Insulse. Repete tecta et eximia metro
Thaumata Joannis stringe, cui nomen facit
[60v] A Nepomuco Czechia. Volumen lege.

Dvořan: Na Athenarchův rozkaz žádám,
abych směl mluvit s Múzou.
Thálie: Athenarchovo jméno
mi tak drahé, jsi zárukou Tháliiny lásky. Pojď
k té, která ho ctí. Co přikazuje?
Dvořan: Posílá ti pro tvůj úkol
posvatné knihy. Přečti si v nich
o Janově slávě a seznam se se zázrakem, který se stal
mlčenlivému a o němž již ví celý svět.
Thálie: Mythosophe,
tento laskavý pozdrav od Athenarcha je pobídkou
pro tvou píli. Přikazuji, abys své srdce básníka propůjčil
Philologovi, nauč však toho učence správně spojovat
pravdu s těmi smyšlenkami, v nichž je zrnko pravdy.
Mythosophus: Smyšlenky dávají pravdě uměřenost. Holá pravda
se Pindu nelíbí.
Thálie: Tak tedy jdi
a pilně a horlivě Philologovi pomáhej.
Tyto Tháliiny rozkazy vyřiď Athenarchovi.
Mythosophus: A dodej, že Mythosophus je ochotně splní.
I Pindos dokáže mluvit o Janově slávě.
Dvořan: Rozkaz splním, zbývá mi vyřídit Athenarchův vzkaz.
Thálie: Pověz nám ho po pravdě.
Dvořan: Přeje si, abyste ho rychle
navštívili v jeho domě.
Thálie: Pokud to přikazuje,
oba rychle přijdeme.
Dvořan: Žijte blaze!
Thálie: Buď zdráv!

11. SCÉNA

Thálie: Odkud jdeš, Muselle?
Musellus: Z Athenarchova domu.
Mythosophus: Co tě tam zdrželo? Co se tu potuluješ
a neplníš rozkazy jako obyčejně?
Musellus: Slyšel jsem,
že Athenarchus nedávno svěřil práci
na otevření divadla Philologovi. Proto jsem ti
sotva mohl věřit, že si někdo žádá mé síly.
Mythosophus: Hloupý
chlapče. Vrať se domů a napiš verše
o neobyčejných zázracích Jana, jemuž daly Čechy
jméno podle Nepomuku. Přečti si tuto knihu.

Musellus: Jucunda mandas, cum mea impendi legis
Obseqvia Divo. Notior hic ipsa Polo
Utriqve fama est.
Thalia: Sustine hic solers moram,
Revisere suam nos Athenarchus domum
Exposcit.
Musellus: Ago, qvod praecipis.

Philologus: Veras amor
Ingenuus alas addit,[i] aut alae ferunt
Veros amores. Inqvietum est cor,[j] qvoad
Plenos amati non capit mores sui.
Urit, Joannes, pectora mea amor Tui.
Qvas corde flammas premo, premere neqveunt labra.
Te nosse, scire decora, virtutes loqvi,
Miracla pandere gestiunt ora et fibrae
Amantis audire satagunt, qvo me Tui
Vocant calores, provolo. Salve, Trias
Cupita.[k]

Polyhistor: Vive Laribus optatus meis
Diu hospes.
Hagiophylactus: Oportunus huc infers gradum
Negotiis, Philologe. Pandimus pio
Sinus amori. Czechia Joannis sacro
Dilata linqvae pignore et amoris scopus
Et petra nobis est piae invidiae.
Philologus: Modo
Mollior amoris entheus venam subit
Et cor salire mitius caepit.
Eusebius: Cito,
Dulcior amati mentio Polyhistoris
Sermone refluat.
Polyhistor: Philologe, lubenter tuis
Aspiro votis et brevi longam metro
Famam Joannis concino. Verbo potens
Et opere, doctrina inclytus, fama et sacro

475 Joannes] Joannis *MM*.

[i] Cf. Vaenius, O.: Amorum emblemata. Antverpiae 1608, n. 58: *Amor addit inertibus alas.*

[j] Cf. Augustinus, Confessiones 1,1,6: *Tu excitas, ut laudare te delectet, quia fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te*; Thomas a Kempis, De resurrectione orationes in duas partes sectae 5,1,14: *Domine Deus, inquietum est cor meum, donec quiescat in te.*

[k] Cf. Niesus, J.: Aeterna beatorum gaudia. In: Hugo, H.: *Pia desideria*. Coloniae 1694, s. 199: *Salve, Trias sanctissima.*

Musellus: Dáváš mi milý úkol, když chceš, abych své úsilí
věnoval tomuto světci. Svou slávou je proslulý
zde i po celém světě.

Thálie: Přestaň nás svým důvtipem zdržovat,
Athenarchus žádá, abychom se vrátili
do jeho domu.

Musellus: Udělám, co přikazuješ.

Philologus: Buď opravdová láska
dodává skutečná křídla, anebo opravdovou lásku
křídla nesou. Srdce je neklidné, dokud
nepřijme svého milého se vším všudy.
Láska k Tobě, Jane, spaluje mou hruď.
Ty plameny, které skrývám v srdci, však rty skrýt nemohou.
Ústa dychtí poznat Tebe i Tvou krásu, mluvit
o Tvých ctnostech, zjevit Tvé zázraky a každá žilka
v těle milujícího Ti touží naslouchat. Spěchám tam,
kam mě volá láska k Tobě. Buďte zdrávi, vy tři,
po nichž jsem toužil.

Polyhistor: Buď zdráv, ty, jehož jsem si dávno přál
hostit ve svém domě.

Hagiophylactus: Přicházíš právě vhod
k práci, Philologu. Otevíráme náruč
zbožné lásce. Čechy, proslavené
posvátným znamením Janova jazyka; jsou nám
cílem lásky i útesem zbožné závisti.

Philologus: Vznět lásky
v mém nitru se mírní
a srdce začíná bít klidněji.

Eusebius: Rychle,
ať Polyhistor ve své řeči znovu přinese přesladkou
zmínku o milovaném.

Polyhistor: Philologu, rád vyplním tvé
přání a v několika málo verších vyzpívám
obsáhlou zvěst o Janovi. Jan, mocný slovy
i činy, proslulý učeností, ozdoben svou pověstí

Decorus ostro, Doctor et praeco sacer
Placuit Joannes Czechiae; placuit sacra
Virtute mista dignitas, aulae qvoad
Agitatus oestro conjugis lympham impius
Bibere silentem crimina Joannae pigris
Caesar coëgit jussibus. Nec hic stetit
Post funera furor. Caelicis in flumine
Illustre flammis corpus exhaustae solo
[61r] Restituit undae humanitas. At in specum
Jubet retrudi caesaris feritas, jacet
Pignus inhonorum, donec aër aemulus
Socio elementa seqvitur officio et vago
Vicinus halat Moldavae ripis foco
Largos odores.
Eusebius: Jam tua, fave, proseqvar
Narrata, Polyhistor, ego.
Philologus: Me mihi eripis
Fama Joannis.
Eusebius: Principe humatus diu
Tripolis in aede gloriam vindex sui
Meruit sepulchri. Non premi furiis Gothi
Neqve impia tulit ausa, sine poenis, manus
Deo infidelis. Morte calcantis piat
Pes haeresim audens. Certa temnenti ultio
Contemptus est. Sic gloria excrevit sui
Timenda vindex et alieni, qvia sui
Audire caepit honoris et posci bonae
Tutela famae.
Philologus: Siste colloqvia! Animam
Revocabo; plus absens amat qvam animet.[1] Satis
Legi audiiqve. Jam loqvi mihi date,
Vivereqve amando me sciam, increbuit dehinc
Joannis amor atqve timor Hercynia prope

497 oestro] ostro *MM*.

[1] Cf. *Anima plus est, ubi amat, quam ubi animat*; připisováno sv. Augustinovi.

a posvátným nachem,[51] doktor a svatý kazatel,
se zalíbil Čechám. Zalíbila se jim
jeho důstojnost spojená se svatou ctností,
dokud jej bezbožný císař, popichován dvorem,
zbaběle nepřikázal napojit vodou z Vltavy,
protože smlčel hříchy jeho manželky Johany. A ten hněv
neustal ani po smrti. Laskavá voda v řece,
již vyčerpaly nebeské plameny, vrátila slavné
tělo na zem. Avšak krutý císař[52] ho přikázal
skrýt do jeskyně.[53] To drahé tělo tam
leželo nepoctěné, až se nakonec vzduch přidal
k ostatním živlům ve společném úkolu a jak se
potuloval sem a tam, u vltavských břehů
vydechl silnou vůni.[54]

Eusebius: Dovol, Polyhistore,
abych teď v tvém vyprávění pokračoval já.

Philologus: Jsem uchvácen
Janovou slávou.

Eusebius: Když ho pak panovník nechal pohřbít, dlouho ležel
v chrámu pražského trojměstí[55] a vysloužil si slávu
jako ochránce svého náhrobku. Nestrpěl, aby se ho
beztrestně dotkl zuřivý Gót,[56] ani troufalá, hanebná ruka
nevěrná Bohu. Smělá noha zaplatila za kacířství
smrtí toho, kdo pošlapal hrob.[57] Smělce čekalo pohrdání
jako jistá odplata. Tak vzrostla sláva Jana, obávaného
mstitele sebe i jiných, protože začal být považován za
ochránce své cti a žádán jako strážce dobré pověsti.

Philologus: Přestaň mluvit! Má duše ulétla pryč a miluje příliš,
než aby mi ještě dávala život. Přivolám ji zpět.
Už jsem četl i slyšel dost. Nyní mě nechte mluvit,
ať vím, že žiju svou láskou. Láska k Janovi
a bázeň před ním se pak rozšířila k Hercynskému

[51] Narážka na kanovnický úřad i doktorský titul.

[52] Slovní hříčka: zatímco voda Janovi prokazuje „laskavost hodnou člověka" (*humanitas*), císař se projevuje „zuřivostí (krutostí) divokých zvířat" (*feritas*).

[53] Snad odkaz na první místo pohřbu těla Jana Nepomuckého v klášteře cyriaků.

[54] Narážka na vůni údajně vydávanou Janovým mrtvým tělem, která zabránila utajení místa, kde byl pohřben, a mj. vedla k přenesení světcova těla do katedrály. Srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 672.

[55] V katedrále sv. Víta v Praze na Hradčanech.

[56] Gótem může být myšlen dvořan Fridricha Falckého, kalvínský kazatel Abraham Scultetus, kterému je idea „očištění" katedrály před Vánoci 1619 připisována.

[57] Odkaz na potrestání ničitelů světcova hrobu v prosinci 1619. Může jít o narážku na smrt švagra A. Sculteta nebo Fridrichova hofmistra. Srov. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 676. Podrobněji např. Beckovský: *Druhý sloup*, s. 568–570.

Nemora et eunte per Alpium juga populi
Voce pietateqve Austria Romam subit.
Exinde [- - -] funus imperia sacra
Corpusqve lustrant et novum silentii
Stupere discunt thauma, reddit, qvae integrum
Loqvi silereqve noverat, linqvam integram
Urbana tellus.

Polyhistor: Philologe, inseram tuo
Haud multa nutu, decuit hanc Rege Carolo
Revivere sibi et Czechiae qvondam suae,
Qvae Rege primum Carolo vixit pia
Constante pariter, Caesare et forti sacram
Decuit levari, tum sui famam loqvi
Qvae mersa pigri jussibus siluit.

Hagiophylactus: Neqve,
Philologe, totum disseris, dubitantibus
Sui vigore fecit in primo fidem.

Philologus: Sufferre desideria mens neqvit. Utinam,
[61v] Ah utinam amoris langveat mens entheo
Atqve simulacris me piis ludat. Fave
Cubile propius; membra recreet hic qvies
Amore lassa. [- - -]
†Musaea lenii.†

Polyhistor: Leniat qvies tibi
Amoris aestum.

Repraesentatio

Polyhistor: Nobis silentis gloriam metro vacat
Pangere Joannis.[m]

Eusebius: Lege, Polyhistor, entheum meum:[n]
Non sic rapaci condita vertice[o]
Et mille rupes lubrica fluctibus
Secura Neptuni perennis
Sub fremitu reqviescit aevi,
Nec qvae supinis incubet Alpibus
Et aeviternas figit in abdita,
Non nota radices stat Austro
Sic Boreaeqve inimica qvercus.
Ut fert Joannis fixa silentio

[m] Neúplný verš, spolu s předešlým pravděpodobně dopsán při revizi rukopisu nebo již během psaní samotným opisovačem.
[n] Verš je pouze pětistopý, tedy záměrně nebo vinou opisovače neúplný.
[o] Alkajská strofa.

lesu;[58] hlas lidu, nesoucí se přes alpské vrcholy,
a rakouská zbožnost je dovedly do Říma.[59]
Tam poté na rozkaz ze svatých míst zkoumali
jeho ostatky a s úžasem poznali nový zázrak,
který přineslo mlčení. Jazyk, jenž uměl
bezúhonně mluvit i mlčet, vydala římská půda
bez úhony.

Polyhistor: Philologu, s tvým svolením
něco málo přidám. Ten jazyk měl znovu ožít
pro sebe a své kdysi drahé Čechy právě za krále Karla,[60]
protože za krále Karla[61] kdysi poprvé žily zbožně.
Právě nyní, za vlády takto pevného a silného
císaře měla promluvit a pozvednout se jeho sláva,
která se na příkaz zbabělce utopila a zmlkla.

Hagiophylactus: A neříkáš všechno,
Philologu. Svým zápalem si Jan
především získal důvěru těch, kdo pochybovali.

Philologus: Má duše již nemůže snést touhu.
Ach, kéž duše zemdlí vytržením lásky
a ošálí mě zbožnými obrazy. Dovol mi
si tady někde lehnout. Ať spánek osvěží
láskou zmožené údy.

Polyhistor: Kéž spánek zmírní
žár tvé lásky.

Vyobrazení

Polyhistor: My nyní můžeme skládat verše o slávě
mlčenlivého Jana.

Eusebius: Poslyš plod mého básnického vytržení, Polyhistore!
Ani skála skrytá v dravém víru
a zmáčená tisícem proudů
nespočívá tak pevně
v hukotu nesmrtelného Neptuna;
Ani dub, který roste na alpském vrcholku
a zarývá své věčné kořeny do neznámého úkrytu,
tak zarytě nevzdoruje
severnímu a jižnímu větru,
jako snáší nepřemožitelná naděje, upevněná

[58] Lat. *Hercynia, ae, f.* – Hercynský les, zde geograficky obecně „po celé Germánii".
[59] Užití pojmu *pietas austriaca* jasně odkazuje k horlivému katolictví vládnoucího rodu monarchie a iniciativě Habsburků, zejména Karla VI., v beatifikačním a kanonizačním procesu.
[60] Karel VI.
[61] Karel IV.

Furentis aestum Regis et impio
Invicta spes ponit fidelis
Supplicio furiisqve legem.

Repraesentatio 2.

Philologus: Crimen nefandum Regis, invisum probrum!
Sine ultione perferant haec sydera?
Eusebius: Qvid clamor iste Philologi notat?
Polyhistor: Pius
Illudit animo Morpheus. Metra hic lege
Mea:[p]
Vado Pactolus tumeat aureo
Et Hermo rutilum Lydius inferat[q]
Mydae delicium. Gemmea Ganges
Indis despumet pondera Regibus,
Sudent electrum littora Ivonum,
Unio piscariis candeat oris,
Caerulum Erythraeo murice purpurent
Coralia, †vehet†, pignore sacro
[62r] Linqvae Joannis Moldava praestat.
Nulla ratem pressit ditior unqvam
Et flumen molles.

Repraesentatio 3.

Philologus: Qvae gloria ferit lumina et mentem?
Polyhistor: Sine
Faveat qvieti Philologus. Recidimus.

Numerus XII.

Philologus: O svave visum Philologo monitum! Pigrum
Te! O desidem te, Philologe, clientem impium!
Cur tanta nunqvam debite expendis sacrae
Portenta linqvae? Seculi nostri decus
Et Czechiae omen, majus donum Poli
Seris, qvia data seculis, qvia Czechiae
Donata sacrum testis ob silentium.
Urgeo labores; qvidqvid ingenii mihi
Industria parat, qvidqvid eloqvii sacrum
Esto silenti;[r] jussa Athenarchi petam.

576 ferit] erit *MM.*

[p] Záměrně nedokončený verš.

[q] Veršový útvar vycházející z menšího asklepiadského verše (s možnou náhradou prvního daktylu za spondej), v některých případech katalektického.

[r] Cf. v. 419–421.

Janovým mlčením, příval královy zuřivosti
a staví hráz proti hněvu
i hanebnému mučení věrného.

2. vyobrazení

Philologus: Králův hanebný zločin, odporná ničemnost!
Strpí hvězdy, aby to zůstalo bez pomsty?
Eusebius: Co znamená ten Philologův křik?
Polyhistor: Zbožný
sen šálí jeho duši. Poslyš tyto mé
verše:
Ať lýdský Paktólos[62] vzdouvá své zlaté vlny
a přináší do Hermu[63] rudozlaté potěšení
krále Mida; Ganga ať indickým králům
rodí ze své pěny hromady drahokamů,
ať břehy akvitánských vod[64] roní jantar,
ať se bělá perla v krajích plných ryb,
ať korály barví svým rudým nachem moře
do purpurova, Vltava je předčí
svatým znamením Janova jazyka.
Bohatší náklad nikdy netížil
žádnou loď ani řeku.

3. vyobrazení

Philologus: Jaká sláva to zasáhla mé oči i duši?
Polyhistor: Nech
Philologa, ať si dopřeje spánek. Pojďme pryč.

12. SCÉNA

Philologus: Ó Philologu, jak milé napomenutí jsi spatřil!
Ty slabochu! Ó líný Philologu, bídný služebníku!
Proč nikdy řádně nepřemítáš o takových znameních
svatého jazyka? Je to ozdoba našeho pokolení
a šťastné znamení pro Čechy, velký dar z nebe,
neboť byl dán následujícím pokolením. Byl
darován Čechám jako svědek svatého mlčení.
Dám se rychle do práce. Všechen důvtip, který
mi píle poskytne, všechna výmluvnost ať je
obětována mlčenlivému. Jdu za Athenarchem pro rozkazy.

---

[62] Lat. *Pactolus, i, m.* – zlatonosná řeka v Lýdii, v níž údajně král Midás smyl z rukou svou schopnost měnit vše ve zlato.

[63] Lat. *Hermus, i, m.* – zlatonostná řeka v Lýdii, přítok Paktólu.

[64] Lat. *Ivonum, i, m.* tj. *Evaunum (Ivaunum, Ivaonum)* – antické město doložené u Tacita, dnes lázeňské město *Evaux-les-Bains (Creuse)* v Akvitánii.

Athenarchus: Ergone scenis fama constiterit meis
Tutrice linqva? Sic petet illimis suum
Fabrica per aevum nomine Joannis, putas,
Eudoxe?
Eudoxus: Credo, non puto. Certa ultio
Contemptui est, honoribus certae vices.
Nunqvam clientis vincitur dono, datus
Famae Bohemis claviger ab aethra plagis.
Nemo precando tumulum adit, qvi non suos
Redit in honores.
Athenarchus: Concitas animum tua,
Eudoxe, Svada. Cupit Athenarchus suo
Famam perennem nomini, cupit operi,
Aeterna decet utriqve palladia dari.
Pete comes aedem Philologi. Urgebo datum
Praesens laborem.
Eudoxus: Subseqvor.

Thalia: Qvem qvaerimus,
Occurrit oportunus.
Athenarchus: Animus erat tuos
Invisere Lares, Philologe, et nuper data
Stimulare jussa.
Philologus: Non eget stimulis, qvem amor
Urget.
Eudoxus: Qvis urget tristior vultus amor?
[62v] Philologus: Non sulcat amor, at caperat invitum pudor.
Athenarchus: Qvis ille?
Philologus: Pudet, hem, tarda sacratae meis
Defferre studiis officia linqvae, cui
Misere munera Indus et Ganges, preces
Fudere Nilus et Niger, ignorat plaga
Sub sole nulla. Nulla non orbis canit
Linqvam silentem linqva, nec abhorrens datur
A veritate secta [- - -]. Si non amat,
Laudat timendo vindicem famae. Hinc calet
Multo ara fumo, perpetua litat hostia,
Metalla pendent ordineqve longo indicant

Athenarchus: V mém divadle tedy dobrá pověst stojí
pod ochranou jazyka? Myslíš, Eudoxe,
že pod Janovým jménem zůstane tato budova
navěky bez poskvrny?
Eudoxus: Nemyslím, věřím. Za urážku jeho jména
je jistý trest, za úctu naopak jistá odměna.
Žádný dar od služebníka nepředčí ten, který dalo
české zemi nebe, totiž klíčníka pověsti.
Nikdo, kdo přistoupí k jeho hrobu s prosbou, neodejde,
aniž by získal zpátky svou čest.
Athenarchus: Svou výmluvností[65] podněcuješ mého ducha,
Eudoxe. Athenarchus touží po trvalé slávě
pro své jméno i pro své dílo, obojí si zaslouží,
aby se mu dostalo věčné ochrany.[66]
Pojď se mnou do Philologova domu. Pobídnu ho tam
k horlivé práci.
Eudoxus: Jdu za tebou.

Thálie: Ten, koho hledáme,
přichází právě vhod.
Athenarchus: Chtěli jsme navštívit
tvůj dům, Philologu, a pobídnout tě, abys plnil
nedávno vydané rozkazy.
Philologus: Ten, koho žene láska, nepotřebuje
pobízení.
Eudoxus: Jaká láska tě trápí, že se tváříš tak smutně?
Philologus: Ne láska, ale stud mi proti mé vůli působí vrásky.[67]
Athenarchus: Jaký?
Philologus: Ach, stydím se, že jsem dovolil takové zdržení
ve svých povinnostech vůči posvěcenému jazyku,
jemuž poslal dary Indus i Ganga, k němuž se modlil
Nil i Niger, který zná každá krajina
pod sluncem; vůči mlčícímu jazyku, jejž opěvuje
každý jazyk na světě, jazyku, který se zastrašováním nedal
odvrátit od pravdy [...]. Jestliže ho nemiluje,
chválí obhájce pověsti ze strachu. Proto stoupá
z oltáře hojný dým, proto se stále konají oběti.
Kovové tabulky, zavěšené v dlouhé řadě,[68] dosvědčují

[65] Lat. *Suada, ae, f.* – bohyně výmluvnosti, zde obecně „výmluvnost, řečnické umění".
[66] Lat. *palladium* – obecně ochranný štít (blíže viz synopse).
[67] Lat. *capero, are* – vraštit, krčit (čelo).
[68] Na mříže kolem hrobu sv. Jana Nepomuckého v katedrále zavěšovali uzdravení lidé jako výraz díků tzv. *ex vota*, která měla často podobu plechových destiček (někdy stříbrných) s vytlačeným reliéfem uzdravené části těla nebo s vyrytým nápisem.

Portenta, vulgant beneficia, poscunt opem,
Qva larga seclis supplici fluxit tribus,
Qvarto redundat. Proloqvi me amor vetat,
Plura neqvit admiratio.
Athenarchus: Philologe, adsumus
Tuis amoribus addere et curis modum.
Philologus: Solamen addes, si tuo acciri jubes
Nutu, labori Phidiae scalprum meo
Nec penicillus absit. Effingent sua
Haec arte, qvos mihi somnus objicit sacro
Linqvae decores entheo.
Athenarchus: Pindum subi,
Mythosophe, siste utrumqve decreto meis
Jussis labori.
Mythosophus: Mox volo in jussus.
Philologus: Neqvit
Merita Joannis dicere silentis labrum.
Si libet, in aedes ferte Philologi gradum,
Plura patientis decora Athenarchi dabo
Venia.

Numerus XIII.

Mythosophus: Qvousqve vanis ludere ingenium tuum,
Mythosophe, pergis Numinum idolis? Pudet
Mentem occupasse veritatis fascino
Et falsa desipuisse tam diu. Placet
Nuda absqve fuco veritas Polyhistoris.
Aemula resumo studia. Dux erit mihi
Linqvae silentis primus in Pindo decor.
[63r] Hagiophylactus: Mythosophe! Qvis te fervor?
Mythosophus: Accendit facem
Mihi amor Joannis. Vera sub Pindo dehinc
Musa simulacra colet, silentio sacra
Finita fabula placet Harpocratis.
Hagiophylactus: Tibi
Qvis tam salubrem, Mythosophe mentem injicit?
Mythosophus: Monita Philologi, totus ardet hic sui
Fama Joannis.

618 tribus] ribus *MM.*
619 vetat] velat *MM.*
628 Jussis] fussis *MM.*

jeho zázraky, hlásají jeho dobré skutky, žádají o pomoc,
která k prosebníkům hojně plynula po tři staletí
a jíž čtvrté století překypuje. Láska mi brání mluvit dál,
obdiv už víc nezmůže.

Athenarchus: Philologu, jsme tu, abychom
zmírnili tvou lásku a starosti.

Philologus: Útěchu mi poskytneš, pokud mě svým rozkazem
povoláš k práci, při níž mi nebude chybět Feidiovo[69] dláto
ani malířský štětec. Tyto nástroje svým uměním zobrazí
slavné skutky jazyka, které mi v posvátném vytržení
předložil sen.

Athenarchus: Mythosophe,
vystup na Pindos a na můj rozkaz oba[70] povolej k práci,
kterou jim nařizuji.

Mythosophus: Už letím plnit rozkazy.

Philologus: Rty
nemohou vyjádřit zásluhy mlčenlivého Jana.
Je-li libo, pojďte do Philologova domu,
s Athenarchovým svolením vám vypovím víc
o slavných činech mučedníka.

13. SCÉNA

Mythosophus: Mythosophe, jak dlouho ještě budeš obluzovat
svého ducha planými modlami bůžků? Tvůj duch
se stydí, že se zabýval přeludem pravdy
a tak dlouho bláznil v omylu. Teď se mi líbí
Polyhistorova čistá pravda bez přetvářky. Znovu s ním
chci soupeřit v úsilí. Vůdcem mi bude jazyk
mlčícího, přední ozdoba Pindu.

Hagiophylactus: Mythosophe! Co tě tak rozpaluje?

Mythosophus: Pochodeň ve mně rozpaluje
láska k Janovi. Múza teď pod Pindem
uctívá pravdivé obrazy, zalíbilo se jí, že se posvátná
pověst skončila harpokratovským mlčením.

Hagiophylactus: Kdo ti vštípil tak
spásné myšlenky, Mythosophe?

Mythosophus: Poučil mě Philologus, který celý plane pro slávu
svého Jana.

---

[69] Lat. *Phidias*, *ae*, *m*. – Feidiás, slavný řecký sochař. Jeho jméno bylo používáno také obecně ve významu „sochař" nebo jako mluvící jméno pro postavy sochařů.

[70] Athenarchus má zřejmě na mysli sochaře Feidia a malíře Parrhasia.

Hagiophylactus: Gaudio mulces tuo
Sermone sensus. Ardeo zelo pari
Et cura princeps hactenus mihi sacram
Colere Joannis purpuram ac vivae decus
Celebrare linqvae. Sed ubi congressu frui
Sors tibi Philologi contigit? Polyhistoris
Dilapsus aede est. Insto fugienti, ut novis
Varium locandi deferam in scenis typum
Simulacri.
Mythosophus: Hagiophylacte! Si licet, exhibe
Mihi. Philologus hospitem domi suae
Veretur Athenarchum.
Hagiophylactus: Et huc celer gradu
Contendo.
Mythosophus: Defers apta, sed mihi exhibe.
Precibus Philologi curro Parrhasii manum
Vocare scalpraqve Phidiae.
Hagiophylactus: Lustra cito.
Mythosophus: Cur tot figurae pontium?
Hagiophylactus: Signant genus
Hae mortis atqve gloriae. Qvem Moldavae
Demersit unda, hic fluminum Europae omnium
Emergit arcu! Nullus Ausonios fere
Celtasqve lambit, nullus Hercynios rigat,
Transit et Iberos amnis in fines, suo
In ponte non silentis inclytus icone.
Mythosophus: Miranda narras, hanc, fave, signet mea
Devotio sibi.
Hagiophylactus: Fac cito.

Cantus

Mythosophus: Grates fero,
Hagiophylacte. Philologi Lares pete.
Mox comite subseqvar artifice.
Hagiophylactus: Age, qvod meo
Arridet animo et gloriam Divi novis
Scenis adauget.

658 Parrhasii] Panhesii *MM*.

Hagiophylactus: Radost z tvé řeči
hladí mé smysly. Planu stejnou horlivostí
a mou hlavní starostí vždy bude uctívat Janův
mučednický purpur a oslavovat slávu
jeho živého jazyka. Kde se ti však poštěstilo
setkat se s Philologem? Zmizel
z Polyhistorova domu a já teď tohoto uprchlíka stíhám,
abych mu donesl několik předloh obrazů, které mají být
umístěny v novém divadle.
Mythosophus: Hagiophylacte! Je-li to možné,
ukaž mi je. Philologus ve svém domě hostí
Athenarcha.
Hagiophylactus: Tam také
spěchám.
Mythosophus: To, co neseš, přijde vhod, ale ukaž mi to.
Na Philologovu prosbu zrovna běžím pro Parrhasia[71]
a jeho ruce a Feidia s jeho dlátem.
Hagiophylactus: Rychle si je prohlédni.
Mythosophus: Proč je tu tolik obrazů mostů?
Hagiophylactus: Ukazují způsob
jeho smrti i oslavy. Když ho pohltily
vlny Vltavy, vynořil se na mostních obloucích
všech evropských řek! Ausonské a keltské kraje
snad neomývá, Hercynský les nezavlažuje,
iberskou zemí neprotéká žádná řeka, která by neproslula
obrazem mlčícího na svém mostě.[72]
Mythosophus: Vyprávíš podivuhodné věci. Dovol, ať si je má oddanost
může dobře zapamatovat.
Hagiophylactus: Pospěš si.

Zpěv

Mythosophus: Vzdávám ti díky,
Hagiophylacte. Jdi do Philologova domu.
Brzy tě tam budu následovat v doprovodu umělců.
Hagiophylactus: Dělej, co potěší
mou duši a zvětší slávu svatého
v novém divadle.

[71] Lat. *Parrhasius*, *ii*, *m*. – slavný řecký malíř. Zde používáno jako mluvící jméno pro malíře.

[72] Jednotlivé oblasti, jimiž protékají řeky, mohou zastupovat evropské státní či teritoriální celky (Itálii, Francii, Říši, tj. německé oblasti, a Španělsko), které znala už antická geografie a ve svém správním členění je dodržovalo i Tovaryšstvo.

Numerus XIV.

Fusculus: Nunc appropinquat medicus. Eminus lubet
Spectare lusum. Senties, qvid Fusculum
Decipere sit, Museller!
Musellus: Qvis fores qvatitur
Moleste?
Medicus: Honora medicum.
Musellus: Ita nulla est adhuc
Necessitas.
Medicus: Aperi, vocatus advolo.
[63v] Musellus inopinis caloribus obrutus
Periclitari fertur.
Musellus: Ecqvis Cerberus
Huc te evocavit? Sana domus est integra.
Musellus ego sum.
Medicus: Et igitur infirmus, qvia
Sanum esse dicis, prima nunc morbi est crisis.
Hoc signa dilotica et pathognomonica[s] indicant.
[Musellus]: Insanis?
Medicus: Ita plerumqve sibi lanqvens sapit,
Desipere medicus creditur, signum malum.
Musellus: Tange ergo venam. Circulator est.
Medicus: Male
Vermiculans est, jam micans varie fere,
Jam nunc caprizans.
Musellus: Per Jovem rogo, nihil est.
Medicus: Muselle, crede. Sanqvis incaluit, nimis
†Salpa† occupavit pectus, aperiri juvat,
Muselle, venam therapeutice, hoc docet.
Musellus: Qvae graeca gannis verba?
Medicus: Delirat. †Cape
Consilia naris et roris expete balneum
Musellus: Ohe! Balneum aestas est.†
Medicus: Parum refert,[t]
Candens, flammans, torrens et irradiens erit
Musellus: Musellus ergo infirmus?

679 Ecqvis] coquis *MM.*
695 irradiens] irradens *MM.*

[s] Cf. Pexenfelder, M.: *Apparatus eruditionis tam rerum quam verborum per omnes artes et scientias.* Norimbergae 1670, s. 641: *Simiotica, continet morborum tam ea, quae malum patefaciunt, signa, quae dilotica vel pathognomonica dicuntur: quam ea, quae morborum eventus docent, et prognostica vocari solent.*

[t] Metricky nejasný verš.

14. SCÉNA

Fusculus: Přichází lékař. Chci tu hru zpovzdálí
pozorovat. Muselle, teď poznáš, co to znamená
podvádět Fuscula!
Musellus: Kdo to dotěrně tluče
na dveře?
Lékař: Vzdej úctu lékaři.
Musellus: Zatím ho není
potřeba.
Lékař: Otevři, letím sem, protože mě zavolali.
Musellus je prý v nebezpečí, zachvátila ho
náhlá horečka.
Musellus: Jaký Kerberos
tě sem přivolal? Všichni v domě jsou zdraví.
Já jsem Musellus.
Lékař: A právě proto, že tvrdíš,
že jsi zdravý, jsi nemocný. Teď nastává první krize,
jak naznačují klinické a patofyziologické symptomy.[73]
Musellus: Blázníš?
Lékař: Tak si to většinou nemocný myslí,
domnívá se, že doktor blázní, což je špatné znamení.
Musellus: Nahmatej mi tedy puls. Je to šarlatán.[74]
Lékař: Puls
je špatný, nepravidelný,[75] hned se sotva nejistě
chvěje, hned zas poskakuje jako kůzle.[76]
Musellus: U Jova, nic mi není, prosím.
Lékař: Muselle, věř mi, krev se ti rozehřála
a zaplavila hruď. Z toho plyne,
Muselle, že je prospěšné ti terapeuticky otevřít žílu.
Musellus: Co to štěkáš za řecká slova?
Lékař: Blouzní. Přijmi
mou důvtipnou radu a dopřej si koupel v rose.
Musellus: Ouvej, ta koupel je horká![77]
Lékař: Nevadí,
bude žhavá, horoucí, vroucí a jiskřivá.
Musellus: Musellus je tedy nemocný?

[73] Lat. *signa dilotica et pathognomica* – zevní příznaky nemoci.
[74] Zřejmě poznámka stranou.
[75] Lat. *pulsus vermiculans* – slabý, nepravidelný puls, který ohlašuje blížící se smrt.
[76] Lat. *pulsus caprizans* – skákavý puls.
[77] Významově nejasné místo.

Medicus: Ita, nisi diem
Vivas, medentem seqvere studiaqve cave.
Medicamen aderit proxime praesens tibi.
Musellus: Libenter. Istam Fusculus lusit stropham,
Sed mihi faventem. Nunc bono studiis vaco
De jure medici, salva res. Plumis caput
Inclino. †Se ire Fusculo.†
Fusculus: Cessit dolus
Ex sorte. Paulo clinicus Muselle eris.

Mythosophus: Properate, non fert longa sapiens atqve amans
Desideria. Philologus exoptat sui
Simulacra somni.

Philologus: Taedium mentem occupat.
Mythosophus, Athenarche, connectit moras.
Obvius amorem praevenio meum et moram
Eludo.

[Parrhasius][u]: Te, Philologe, condictum est seqvi,
Qvocunqve te amor et gloria Joannis vocat.
[Phidias]: En, liberales artium adstamus tuis
Curis Magistri.
Philologus: Hagiophylacte, non meis
Simulacra tua dissentiunt visis, placet
Exempla fieri his.
Hagiophylactus: Ut libet.
Philologus: Cape, Parrhasi,
Atqve arte paria finge, festinus tua
[64r] Solersqve scalprum Phidia impendens tuum.
Jubebo plura nuperus, qvae Morpheus
Effinxit oculis.
Parrhasius: Sed fave. Qvo tempore
Tuos praeoptas confici jussus?
Philologus: Moras
Ne nectite, novis haec dari scenis volo
Decora Joannis.
Phi[dias]: Temporis negat mora
Haec posse fieri. Qvod necessitas magis
Exposcit, arti hoc impera nostrae.

717 qvae] q. *MM.*

[u] Nebo Phidias a pokračuje (v. 711–712) Parrhasius.

Lékař: Ano, budeš žít
sotva den. Poslouchej lékaře a střez se studia,
brzy se ti dostane léku.
Musellus: S radostí. Tuhle léčku na mě nalíčil Fusculus,
mně však vyhovuje. Teď zanechám studia, což je,
podle doktorova dobrozdání, zdravé. Položím
hlavu na polštář.
Fusculus: Lest vyšla
podle předpokladu. Muselle, poležíš si jen krátce.

Mythosophus: Pospěšte si,[78] kdo miluje, nesnese dlouho nenaplněnou
touhu, aniž by ztratil rozum. Philologus touží
po obrazech ze svého snu.

Philologus: Mou duši ovládá rozmrzelost,
Athenarchu. Mythosophus stále nepřichází.
Jdu napřed vstříc své lásce a tak obelstím
čekání.

Parrhasios:[79] Philologu, podle dohody tě máme následovat,
kamkoli tě volá láska k Janovi a jeho sláva.
Feidiás: Hle, my, mistři umění, ti budeme ochotně pomáhat
při práci.
Philologus: Hagiophylacte, tvé obrazy
se neliší od těch, co jsem viděl ve snu. Souhlasím s tím,
ať slouží umělcům jako předloha.
Hagiophylactus: Jak si přeješ.
Philologus: Vezmi si toto, Parrhasie,
a svým uměním rychle stvoř něco podobného;
a stejně tak ty, zručný Feidie, chop se svého dláta.
Dám vám další rozkazy podle toho, co nedávno pro mé oči
vytvořil spánek.
Parrhasios: Dovol otázku: kdy mají být
tvé rozkazy vyplněny?
Philologus: Neotálejte.
Chci, aby tyto Janovy pomníky
získalo nové divadlo.
Feidiás: Lhůta je příliš krátká,
než abychom to mohli stihnout všechno. Svěř
našemu umění to, co si nutnost nejvíc žádá.

[78] Oslovení zřejmě patří Feidiovi a Parrhasiovi, kteří jdou s Mythosophem za Philologem.
[79] Parrhasios nebo Feidiás.

Athenarchus: Cape,
Philologe, mea judicia; sat apertum novae
Erit dicandae affixa documentum sacra
Imago scenae.
Philologus: Non faves voto integer
Hinc differo, cur parieti appendam nihil
Sacri decoris, narret hic coloribus
Olim sacratas linqvae Athenarchi novas
De voce scenas. Nunc, qvia prohibet mora,
Simulacra linqvae, ars vestra designet sacrae.
Servabo reliqva tempori.
Parrhasius: Imperiis tuis
Obseqvimur alacres.
Athenarchus: Qvidqvid in curas tuas
Impendere Athenarchus officio valet,
Jube.
Thalia: Et Thalia, si placent, differt sacri
Obseqvia collis.
Hagiophylactus: Meis dubiam neqvis
Habere mentem.
Philologus: Reddo me studiis lubens.
Siqve placitura probatis auxilia, mihi
In spe tulistis.
Athenarchus: Certus est nutus tibi
Meus.
Philologus: Hunc praeopto.
Athenarchus: Cito evoca, Solon, meas
Eusebium in aedes.
Aulicus: Facio nuntia impiger
Et ille jussa.
Philologus: Adeo citus Polyhistorem
Auxilia studiis prompta petiturus meis.
Parrhasius: Oleum, colores, penicillus et vetus
Parocca cum veste super! Expectes. Super
Haec fistula adsit et tabaca.
Phi[dias]: Tu mihi
Scalprum, secures, ascias ferto.
Parrhasius?: Ita, ita, cito, cito.

725 affixa] effixa *MM.*
729 coloribus] oloribus *MM.*

Athenarchus: Philologu,
poslyš, co o tom soudím. Dost zřejmým důkazem
toho, komu je nové divadlo zasvěceno, bude svatý
obraz, který tam zavěsíme.
Philologus: Máš pravdu, když s mým přáním nesouhlasíš.
Proto odložím svůj úmysl rozvěsit na stěny
svatou výzdobu. Ať tato zeď jednou v barvách
vypráví o novém divadle, zasvěceném
na Athenarchovo přání jazyku. Nyní, protože se nám
nedostává času, stvořte svým uměním jen obraz svatého
jazyka. Ostatní nechám na později.
Parrhasios: Tvé rozkazy
hbitě poslechneme.
Athenarchus: Přikazuj cokoli,
v čem ti může Athenarchus přispět
službou.
Thálie: A Thálie, je-li libo, zajistí poslušnost
obyvatel posvátného pohoří Pindu.
Hagiophylactus: O mé poslušnosti
nemůžeš pochybovat.
Philologus: Rád se dám znovu do bádání.
Jste-li ochotní mi nabídnout laskavou pomoc,
jako byste mi ji už poskytli.
Athenarchus: Mým souhlasem si buď
jist.
Philologus: Po něm toužím.
Athenarchus: Solóne,[80] zavolej rychle Eusebia
do mého domu.
Dvořan: Hbitě to vyřídím
a on poslechne tvůj příkaz.
Philologus: Jdu rychle za Polyhistorem
požádat ho, aby mi hned pomohl v mé práci.
Parrhasios: Budu potřebovat olej, barvy, štětec, nějakou
starou paruku[81] a oblečení. Počkej, k tomu
ještě fajfku a tabák!
Feidiás: Ty mi přines
dláto, sekery a širočiny.
Parrhasios: Tak, tak, rychle, rychle!

[80] Zřejmě jméno jednoho z dvořanů. Snad hra se jménem athénského zákonodárce Solóna.
[81] Na ochranu proti stékajícím barvám.

Pars III.

Chorus

Numerus XV.

[64v] Pictoris puer: Properate, labor adurget et tempus gradum.

Aulicus: Huc cito cothurnis et sago armatus globus
Palladis adesto. Redit Athenarchus suis
Inaugurandis ultimum jubens diem
Modumqve scenis.
Thalia: Mythosophe! Mox subseqvi
Me jussit Athenarchus. Injicis moram.
Mythosophus: Te consulentem percipe. Aemulor pia
Dubius Philologi vota, nec minor mea
Industria colat pignus immensum sacrae,
Laboro, linqvae.
Thalia: Laudo conatum aemulum
Proboqve mentem. Sed qvid in Pindo putas
Huic sacrari posse?
Mythosophus: Si non displicent
Concilia, percipe vera Mythosophum loqvi.
Multa ad fluenta censet elatos suae
Divus colossos gloriae. Cur aemulam
Impendere manum et sacra Castalis mihi
Signare fontis labia non liceat piis
Joannis umbris?
Thalia: Mythosophe, laurum meo
Merebere novam munere, hanc si debito
Exigere satagis providum mentem modo.
Mythosophus: Qvis aes et artem commodet?
Thalia: Ne fluctua,
Polycletus artem, dabit Athenarchus tibi
Aes. Magna mens et magna dat et audet. Nihil
Nimium qvod honor exposcit, huic diei potest.
Mythosophus: Thalia, laetus consilia tua exeqvor.[v]
Thalia: Facta ego probabo.

Numerus XVI.

[Athenarchus]: Sacer invalescit tempore et votis amor
Ac desidem odit efficax moram, Eusebi.

[v] Neúplný verš.

3. ČÁST

Chorus

15. scéna

Pomocník:[82] Pospěšte si, práce a čas na nás tlačí.

Dvořan: Rychle sem, Palladino družino v kothurnech
a vojenských pláštích. Athenarchus je zpět a stanovil pro
slavnostní otevření svého divadla konečné datum
a způsob, jak proběhne.

Thálie: Mythosophe! Athenarchus mi přikázal jít
hned za ním. Zdržuješ mě.

Mythosophus: Vyslyš mě, chci se s tebou poradit. I když o sobě pochybuji,
soupeřím se zbožnou snahou Philologa a snažím se
s nemenší pílí ctít nezměrné znamení
svatého jazyka.

Thálie: Chválím tvé horlivé úsilí
a schvaluji tvůj úmysl. Avšak co na Pindu může být
podle tebe tomuto jazyku zasvěceno?

Mythosophus: Nebudou-li ti mé rady
proti mysli, poslyš, co ti Mythosophus pravdivě řekne.
Sochy, vztyčené ke své slávě, napočítá světec na mnoha
místech, kde teče voda. Proč bych nesměl
horlivě přiložit ruku k dílu a vyznamenat
Janovým svatým obrazem mně drahou studánku
kastalského pramene?

Thálie: Mythosophe, vysloužíš si ode mě
jako dar další vavřín, dokážeš-li
náležitým způsobem dostát tomuto prozíravému úmyslu.

Mythosophus: Kdo však poskytne prostředky a svůj um?

Thálie: Nedělej si starosti,
Polykleitos ti poskytne své umění, Athenarchus peníze.
Velkodušný mnoho dává a mnohého se odvažuje.
Nic, co si žádá čest, nemůže být pro tento den příliš.

Mythosophus: Thálie, s radostí se budu držet tvých rad.

Thálie: A já pak tvé činy pochválím.

16. scéna

Athenarchus: Svatá láska sílí časem a touhou,
Eusebie, a nesnese se s nečinným otálením.

[82] Lat. *pictoris puer* – malířův pomocník.

Est inqvietus, donec in dono sui
Imperia tradat cordis. Hortatu tuo
Diligo Joannem, properat amor in munere
Faecundus esse.
Eusebius: Qvi cito dat, bis dare
780 Dicitur[w] et amplum creditur voto datum
[65r] Patente. Dono crescit ex fama valor.
Athenarchus: Ex mente loqveris, Eusebi, mea. Ardeo
Constare vota; publicum cupio mei
Amoris actum. Qvam putas statui diem
785 Solennitati congruam?
Eusebius: Sit proxima
Lux, sacra quae Divi excipit solennia,
Recens memoria congruit amori tuo
Et addet aliis calcar.
Aul[icus]: Haec genio tuo
Consillia fundis proxima, Eusebi, mea
790 Sunt paria.
Athenarchus: Si ne singulis placent?
Om[nes]: Placent.
[Athenarchus]: Ergo statutus gloriae Divi omnibus
Per te patescat, Eusebi, dies.
Eusebius: Ades
Negotio opportuna, qvam censes diem
Inaugurandis commodam scenis?
Thalia: Sacra
795 Differre vota non decet, sit proxima,
Qva licet et artem Philologus complet suam.
Athenarchus: Si festa Divi aut subseqva placet lux?
Thalia: Libet.
Eusebius: Ergo laboris Philologo dico diem.
[Athenarchus]: Piosque stimulos adde. Si finem labor
800 Spectat, Thaliae defer, ad jussus tuos
Esto famulantum turma.
Eusebius: Me duce haec tuis
Impendet operam nutibus.
Athenarchus: Reliqua tuo
Dispone, Musa, provide arbitrio.
Thalia: Ut jubes.
Deferte, dromuli, nuntium: scenis novis
805 A luce Divo sacra Athenarchus diem

[w] Cf. Publilius Syrus, Sententiae 235: *Bis dat, qui cito dat*. Viz též: *Moudrost věků*, B 57, s. 62.

Je neklidná, dokud nepředá darem, co jí
srdce káže. Z tvého popudu miluji Jana
a má láska se nemůže dočkat, aby mu vydala
bohaté dary.

Eusebius: Říká se, že kdo rychle dává,
dvakrát dává, a větší je prý dar udělený
veřejně. Hodnota daru roste s jeho slávou.

Athenarchus: Eusebie, mluvíš mi z duše. Hořím touhou
dostát svým slibům, toužím svou lásku
projevit veřejně. Jaký den ti připadá vhodný,
abychom ho vybrali pro slavnost?

Eusebius: Ať je to den co nejbližší tomu,
na nějž připadá světcův svátek.
Den jeho památky nedlouho předtím souzní s tvou láskou
a pobídne i ostatní.

Dvořan: Eusebie, záměry, které klíčí
v tvém duchu, jsou mi velmi blízké,
ty moje jsou podobné.

Athenarchus: Souhlasí s nimi všichni?

Všichni: Souhlasí.

Athenarchus: Eusebie, oznam tedy všem,
který den byl určen pro oslavu světce.

Eusebius: Přicházíš
právě vhod pro náš úkol. Který den je podle tebe
vhodný pro slavnostní otevření divadla?

Thálie: Otevření
není vhodné oddalovat, ať je to ten nejbližší,
kdy může své dílo dokončit i Philologus.

Athenarchus: Byl by vhodný den světcova svátku nebo ten následující?

Thálie: Ano.

Eusebius: Sdělím tedy Philologovi den, kdy má být s prací hotov.

Athenarchus: A přidej zbožná povzbuzení. Oznam Thálii, jestli práce
již směřují k cíli. Pro své rozkazy měj k ruce
družinu pomocníků.

Eusebius: Ti budou pod mým vedením
plnit tvé pokyny.

Athenarchus: Ty, Múzo, podle svého
uvážení prozíravě rozděl zbylé úkoly.

Thálie: Jak přikazuješ.
Poslové, rozneste zprávu, že Athenarchus
určil pro slavnostní otevření divadla čtvrtý den

Inaugurandi destinat qvartam. Cito,
Hac Pindus adsit, qviqve redivivum pio
Sancte tacentis pignus effectu colit.
Et hanc Philologum ego doceo.
Cursor 1: Polyhistorem
Nigellus.
[Cursor 2]: Et Hagiophylactum Balbulus.
[Cursor 3]: Ego, Forellus, adeo Mythosophum.
[Cursor] 4: Et ego,
Flavellus, Eudoxum.

Numerus XVII.

Fusculus: Qvid hic tumultus?
Eudoxus: Fuscule, excurre, subita
Qvid turba notet, adverte.
Fusculus: Mox. Ardet!
Eudoxus: Et ubi?
[65v] Inqvire.

Fusculus: Qvaeso fare, vicinam an voret
Vulcanus aedem.
Cursor 1: Somnias, erro.
Fusculus: Qvid hic
Itaqve tumultus?
[Cursor] 2: Turba cursorum levis
Hunc ciet.
Fusculus: Inanis cursus.
[Cursor]:[x] Imperia cito
Perferimus Athenarchi.
Fusculus: Ita et Polyhistori?
[Cursor]: Tu dicis.
Fusculus: Ergo sistito. Eudoxus habitat
Comite Philologo tecta Polyhistoris. Ita
Compendia facis nuntii.
[Cursor]: Svasum seqvor.

Fusculus: Mandata cursor fert Athenarchi.
Polyhistor: Subi,
Festinus effer imperia.

807 Hac Pindus adsit, qviqve] Haec Pindus adsit qui, *cf.* 827 *MM.*
810 [Cursor 2]: Et Hagiophylactum Balbulus.] Z(2)et ha Hagiophilactum 4 et ego balbule. *MM.*

[x] Pro jméno postavy je pouze vynecháno místo, podobně i v. 820, 822. Navíc není jasné, který z poslů ve scéně dále hovoří.

po světcově svátku. Ať sem rychle
přijdou všichni z Pindu, kdo prokazují zbožnou
úctu znovu oživlému znamení svatě mlčícího.
A já oznámím datum Philologovi.

Posel 1: Já, Nigellus,
Polyhistorovi.
Posel 2: Já, Balbulus, Hagiophylactovi.
Posel 3: Já, Forellus, půjdu za Mythosophem.
Posel 4: A já,
Flavellus, za Eudoxem.

17. SCÉNA

Fusculus: Co je to tu za shluk?
Eudoxus: Fuscule, vyběhni ven
a zjisti, co znamená to náhlé srocení.
Fusculus: Hned. Hoří!
Eudoxus: A kde?
Zeptej se.

Fusculus: Pověz, prosím, stravuje
sousední dům oheň?
Posel 1: Blouzníš, pobudo?
Fusculus: Co je to
tedy za hluk?
Posel 2: To hlučí
skupina hbitých poslů.
Fusculus: Zbytečné běhání.
Posel: Spěcháme vyřídit
Athenarchovy rozkazy.
Fusculus: Ano? Jdete i k Polyhistorovi?
Posel: Jak říkáš.
Fusculus: Tak tedy zadrž. Eudoxus pobývá
spolu s Philologem pod Polyhistorovou střechou.
Tak ušetříš čas.
Posel: Poslechnu tvou radu.

Fusculus: Posel přináší Athenarchovy příkazy.
Polyhistor: Pojď dál
a rychle nám rozkazy předej.

Cursor [?]: Scenis novis
A luce Divo sacra Athenarchus diem
Inaugurandi destinat qvartam. Cito
Hac Pindus adsit, qviqve redivivum pio
Sancte tacentis pignus affectu colit,[y]
Exoptat.
Polyhistor: Urget jussa compleri decor
Et honor jubentis vota. Praecipit et amor
Divi Joannis. Cuncta devotis huic
Ingenia sudant viribus. Et huc nuncia.
Fusculus: Jam vacat adire Musellum. Incendia joco
Simulabo.

Philologus: Strenuas Phidiae nunc ascias
Et penicillum urgere Parrhasii juvat,
Mora brevis auget vota, solicitat metum.
Eudoxus: Studio, Philologe, strenuus impalle tuo,
Animare scalpra Phidiae Polyhistoris
Curaqve mea esto.
Pict[oris puer]: Phidiae supplex fero,
Vobis salutem.
Philologus: Labor fervet?
Pict[oris puer]: Nimis
Exaruere penicilli et asciae
Faucesqve, sudant omnia.
Philologus: Ingenium asseqvor.
Sudare vis uvam tibi.
Pict[oris puer]: Preces praevenis.
Philologus: Cupita referes. Jussa Polyhistor dabit.
Curet decorem Phidias operis neqve
Parrhasius auro parcat. Hoc celsam decet
Semper faventis Pindo Athenarchi indolem.
Artem venustis congruam scenis decet.
[66r] Polyhistor: Philologe, comitis jungimus laboribus
Calcar daturi.
Philologus: Urgete constantes.
Polyhistor: Cape
Schedam et Falerni congiarium refer.

839 Pict[oris puer]] Piet., *idem* 840, 843, 854, 865 *MM*.

[y] *Scenis* [...] *colit*, cf. v. 804–808.

Posel: Athenarchus
pro slavnostní otevření divadla stanovil
čtvrtý den po světcově svátku. Žádá, ať se
v ten den rychle shromáždí všichni z Pindu,
kdo prokazují zbožnou úctu znovu oživlému znamení
svatě mlčícího.
Polyhistor: Důstojnost toho, kdo vydal rozkazy, i úcta k němu
nás vede k tomu, abychom je rychle vyplnili. Tak káže
i láska k svatému Janovi. Všichni se pro něj namáhají
svým důvtipem a zbožným úsilím. I zde vyřiď zprávu.
Fusculus: Teď už můžu jít za Musellem. Budu žertem předstírat,
že hoří.[83]

Philologus: Nyní bude dobré popohnat
Feidiovy rázné sekery a Parrhasiův štětec.
Krátká lhůta zvětšuje mou touhu a vzbuzuje obavy.
Eudoxus: Philologu, ty usilovně bádej ve dne v noci.
Já a Polyhistor se postaráme o to,
jak povzbudit Feidiovo dláto.
Pomocník: Nesu vám uctivé
pozdravení od Feidia.
Philologus: Práce jsou v plném proudu?
Pomocník: Štětce,
sekery i hrdla úplně vyschly,
ze všech stříká pot.
Philologus: Rozumím tvému vtipu.
Chceš šťávu vylisovanou z hroznů.
Pomocník: Předešel jsi mou prosbu.
Philologus: Odneseš si, po čem toužíš. Polyhistor vydá pokyny.
Feidiás ať dbá na krásu díla a Parrhasios
ať nešetří zlatem. Tak si to zaslouží za svou
ušlechtilou povahu Athenarchus, který vždy přeje Pindu.
A krásné divadlo si také zaslouží odpovídající výzdobu.
Polyhistor: Philologu, půjdeme s ním,[84] chceme malíře
podnítit k další práci.
Philologus: Naléhejte vytrvale.
Polyhistor: Vezmi si
papír a zaznamenej příděl falernského.

[83] To bylo zřejmě obsahem chybějících replik na začátku 18. scény.
[84] Tj. s malířským pomocníkem.

Eudoxus: Qvis clamor aut qvae canna sub Pindo strepit?
Pict[oris puer]: Extemporanea accinit avena melos
Parrhasius ac laboris eludit moras.
Polyhistor: Hinc guttur illi arescit.
Eudoxus: Apte consonat,
Libet subire.
Polyhistor: Reclude fores tantisper,
Polyhistor ac Eudoxus adsumus.
Parrhasius: Moram
Favete modicam, servitia mea defero.
Eudoxus: Genium laboris opto constantem.
Parrhasius: Mihi
Si gutta vitis jugiter manans foret.[z]
[Polyhistor]:[aa] Haec aderit, instate modo sudori, et pia
Complete desideria Athenarchi. Adsumus
Juvamen et solamen.
Parrhasius: Instamus pari
Uterqve zelo. En ut omnia in metu.
Pict[oris puer]: Calet
Jam viscus et vernix, at argentum deest
Nobis et aurum.
Parrhasius: Per Jovis barbam rogo,[bb]
Cohibete dextram prodigam. Nunqvid dabam
Qvatuor metalli proxime libras? Abi
In Utopiam mihi, furcifer.
Polyhistor: Novos fero
Utriqve jussus.
Parrhasius: Impera.
Polyhistor: Scenis dies
Inaugurandi proxima est, vestras juvat
Celerare vires.
Parrhasius: Qvid dubius urges? Dies
Absolvet opus haud multa protrahere moras
Taedet abituraos.
Eudoxus: Verba spondent. Exhibe
Factum.
Parrhasius: Subite.

852 Eudoxus] Eus., *idem* 855 *MM*; qvae] q. *MM*.

[z] *Foret*, konj. imperf., obvykle *esset*.
[aa] Dle kontextu by také mohlo jít o Eudoxa.
[bb] Variace na známou, poněkud nadnesenou formulaci přísahy: *jurare per Jovis barbam*.

Eudoxus: Co je to pod Pindem za hluk? Někdo hraje na píšťalu?
Pomocník: Parrhasios improvizuje melodie na píšťalu
a tak se zabavuje během přestávky v práci.
Polyhistor: Proto mu vyschlo v krku.
Eudoxus: Zní to dobře,
rád půjdu dovnitř.
Polyhistor: Otevři dveře,
Polyhistor a Eudoxus jsou tady.
Parrhasios: Odpusťte
malé zdržení, jsem vám k službám.
Eudoxus: Žádám, abyste se celou duší plně věnovali práci.
Parrhasios: Jen kdyby nám réva
bez přestání ronila kapky šťávy.
Polyhistor:[85] Víno bude, jen vytrvejte ve svém úsilí
a splňte Athenarchova zbožná přání. Jsme tu,
abychom vám pomohli a podpořili vás.
Parrhasios: Oba se snažíme
se stejným zaujetím. Podívej, všechno je v pohotovosti.
Pomocník: Již je hotový
základ a povrchová úprava, avšak nemáme
stříbro a zlato.
Parrhasios: U Diových vousů prosím,
zadržte marnotratnou ruku. Nedal jsem vám
snad nedávno čtyři libry kovu? Zmiz,[86]
ty šibeničníku.
Polyhistor: Přináším oběma
nové rozkazy.
Parrhasios: Přikazuj.
Polyhistor: Den slavnostního
otevření divadla se přiblížil, je třeba
napnout všechny síly.
Parrhasios: Proč pochybuješ a naléháš? Za pár
dní bude dílo hotovo. Nechceme práci zdržovat,
rádi bychom ji brzy dokončili.
Eudoxus: Slova jsou slibná, ukaž však
činy.
Parrhasios: Pojďte dál.

[85] Eudoxus nebo Polyhistor.

[86] Lat. *Abi in Utopiam*. *Utopia*, *ae, f.* – z řec. *útopos*, neexistující ostrov z díla T. Mora; *abire in Utopiam, vadere in Utopiam* používáno ve smyslu „jít" či „poslat někoho či něco do nenávratna", popř. „zcela se ztratit, zmizet".

Numerus XVIII.

Pict[oris puer]: Ohe, olla cum vernice confracta est. Fugam
Capesso; nisi terga mea nutricis velim

[Fusculus]: Te proripe cito.
Musellus: Non valeo. Fuscule, jocos
Sepone, totus lanqveo. Indoleo nimis.
Fusculus: Qvis morbus in pede tibi?
Musellus: Nebulophtisim
Accepit, aret.
Fusculus: Cur grave ita suspirium?
[66v] Musellus: In corde nimium podagra dominatur, tremit
Veluti lepus coram cane.
Fusculus: At vultus tibi
Ut luna rubicanda.
Musellus: Illa flat. Certa et mera
Sunt signa flatulentiae, qvis liberet?
[Fusculus]: Et unde morbi tot tibi?
Musellus: A qvo limina
Invasit ista medicus, apotheca integra, en,
Et omne morborum huc migrat genus. O male
Jam debeo mori.
Fusculus: Cur?
Musellus: Qvia medicus mihi
Dixit: „Male, male, dies critica hodie."
Fusculus: Exhibe
Arteriam. Bene, concipe, rogo, spem. Unica
Tibi sanitatem nuper emisset dies,
Si non vagari praehibuisses.
Musellus: Fuscule,
Erras. Volebam commovere me.
Fusculus: Nimis
Violenta commotio nocet, morbos movet.
Moderata durat. Misereor tui. Lege
Recepta.
Musellus: Sana utiqve mihi forent. Bona
Sunt pharmaca ingredientia.
Fusculus: Scio, qvis apparat?
Musellus: Aromatarius dabit Pindi.

878 *linea vacans, fortasse signans omissionem MM.*
894 praehibuisses] praehabuisses *MM.*
897 durat] durant *MM.*

18. SCÉNA

Pomocník: Běda, nádoba s fermeží se rozbila!
Prchám, pokud nechci, aby má záda...

Fusculus: Poběž, rychle!
Musellus: Nemůžu. Fuscule, nech těch žertů,
jsem celý nemocný, mám velké bolesti.
Fusculus: Co máš s nohou?
Musellus: Dostal jsem do ní
ničemouchotě,[87] usychá mi.
Fusculus: Proč tak těžce vzdycháš?
Musellus: Do srdce se mi dala silná podagra, takže se třese
jako zajíc před psem.
Fusculus: Ale tvář máš
jako měsíc, a navíc červenou.
Musellus: Otekla mi, to jsou jisté a jasné
příznaky nadýmání. Kdo by mě ho mohl zbavit?
Fusculus: A kde jsi přišel k tolika nemocem?
Musellus: Od té doby, co překročil
tenhle práh doktor, nastěhovala se sem
celá lékárna a nemoci všeho druhu. Ach, již musím
bídně zemřít!
Fusculus: Proč?
Musellus: Protože mi doktor
řekl: „Je to zlé, moc zlé, dnes je kritický den."
Fusculus: Ukaž mi
tepnu. Dobře. Začni doufat, prosím. Jediný
den by ti byl zachránil zdraví,
kdyby ses radši netoulal venku.
Musellus: Fuscule,
mýlíš se. Chtěl jsem se jen trochu projít.
Fusculus: Příliš
prudký pohyb škodí, vyvolává nemoci,
přiměřený ale posiluje. Slituji se nad tebou. Přečti
si tenhle recept.
Musellus: Kéž by mě uzdravil. Léky,
které obsahuje, jsou dobré.
Fusculus: To vím. Kdo je připraví?
Musellus: Dá mi je lékárník[88] z Pindu.

---

[87] Lat. *nebulophtisis* – název fiktivní nemoci, složený ze slov *nebulo*, *onis*, *m.* – větroplach, ničema a *phthisis*, *is*, *f.* – souchotiny, úbytě.

[88] Lat. *aromatarius*, *ii*, *m.* – kořenář, bylinkář, lékárník.

Fusculus: Dabit.
Si diceret malo mori, qvid [- - -]
[Musellus]: Me nolle dicas, Fuscule.
Fusculus: Ibo ergo.
Musellus: Redi
Festinus.
Fusculus: Ita, tres pillulas tantum feram,
Totus valebis.

Mythosophus: Qvo moves gradum?
Fusculus: Tua
Ex aede, visi Musellum. Propero domum.
Mythosophus: Calentne studia Museli?
Fusculus: Lanqvet pedes
Caputqve.
Mythosophus: Scandere lurco dedidicit. Caput
Pedesqve betulae unget opopanax. Vale,
Negotia urgent.

Hagiophylactus: Mythosophe, qvo te vocat
Solicita planta?
Mythosophus: Qvo gradum tu urges?
Hagiophylactus: Paro
Subire limen nunc Athenarchi. Evocant
Me jussa.
Mythosophus: Nunc licet raros sibi
Censere amicos, atqve ideo tacitos.
Hagiophylactus: Probo
Sensus. At experientia disces mea
[67r] Tacere posse labia.
Mythosophus: Propero nunc breve
Mandare studium Musello, repetam dein
Tecta Polycleti.
Hagiophylactus: Qvid ibi, Mythosophe?
Mythosophus: Apparat
Sacram hic Joannis iconem Heliconis novam
Fonti futuram gloriam. Hoc voce didici,
Hagiophylacte, nuper admonitus tua.
Hagiophylactus: Vincis Philologum et vivis ingenio. Meum
Qvoqve gaudio afflas pectus. At qvae istud dies?

Fusculus: Dá.
Kdyby řekl, že se na tu nemoc umírá, co [...]
Musellus: Řekni, že nechci umřít, Fuscule.
Fusculus: Tak tedy půjdu.
Musellus: Vrať se
rychle.
Fusculus: Ano, přinesu jen tři pilulky
a budeš zcela zdráv.

Mythosophus: Kam jdeš?
Fusculus: Z tvého
905 domu, viděl jsem Musella a teď spěchám domů.
Mythosophus: Pracuje Musellus horlivě?
Fusculus: Stůně na nohy
a na hlavu.
Mythosophus: Ten žrout zapomněl veršovat.[89] Namaže si
hlavu a nohy tinkturou z břízy. Sbohem,
volají mě povinnosti.

Hagiophylactus: Mythosophe,
910 kam tolik pospícháš?
Mythosophus: Kam spěcháš ty?
Hagiophylactus: Jdu teď
k Athenarchovi domů, tak zněly
rozkazy.
Mythosophus: Nyní je možné se radit jen s několika málo přáteli,
kteří budou mlčet.
Hagiophylactus: Souhlasím
s tvým názorem. Ze zkušenosti však sám poznáš,
915 že mé rty mlčet umí.
Mythosophus: Já nyní spěchám
rychle zadat úkol Musellovi a pak se vrátím
k Polykleitovi.[90]
Hagiophylactus: Co tam, Mythosophe?
Mythosophus: Polykleitos připravuje
svatý obraz Jana, novou budoucí chloubu
helikónského pramene. Ty sám jsi mě o tom nedávno
920 vlastními slovy poučil a upozornil mě na to, Hagiophylacte.
Hagiophylactus: Vítězíš nad Philologem, jsi důvtipný. Také moje srdce
naplňuješ radostí. Avšak který den to bude hotové?

---

89 Lat. *scando*, *ere* – zde snad použito jako slovní hříčka s původním významem „stoupat nahoru" a méně obyklým „skandovat, odříkávat verše". Možná je také souvislost s Musellovou nemocí, která se týká hlavy a nohou (lat. *pes*, *pedis*, *m.* přitom znamená nejen „noha", ale také „metrická stopa").

90 Lat. *Polycletus*, *i*, *m.* – Polykleitos, slavný řecký sochař, zde používáno jako mluvící jméno pro sochaře.

Mythosophus: Inaugurationis occurram pia
Solennitati fraude Philologi novo
Ingenia complens gaudio, haec puta tibi
Dicta tacituro.
Hagiophylactus: Spondeo piis mea
Silentia dolis. Perge, qvo sancte aemulus
Amor Joannis ingenium et animum rapit.

Numerus XIX.

Fusculus: Jam convalescet Musellus. Largum dedit
Pigmentarius alexipharmacum. Est sublimatum,
Rarefactum, condensatum, reverberatum, extractum,
Solutum, coagulatum, fermentatum et fixum,
Et siqvid ultra fixum mobile datur[cc]
In myropoliis.
Musellus: Heus, anima sedet
In ore, fuste elidis hanc.
Fusculus: Vah, hic male
Agitur salute. Non sinam me conspui.
Muselle! Corium ergo tuum sit tympanum?

Polyhistor: Fuscule! Qvid iste clamor insolitum notat?
[Fusculus]: Si scire aves, risum notat.
Polyhistor: Sile et redi
Sub tecta.
Philologus: Adesne, mille Polyhistor mihi
Cupite? Votisqve rursus Eusebius diem
Inaugurandi dicit. An labor sua
Properatur arte?
Polyhistor: Singula e voto fluunt
Mandata. Nunc cupita jam pridem est dies.
Ars et celeritas certat in opere.
Philologus: Erigis
Animum Philologi, longa spes jam metus erat.
[Polyhistor]:[dd] Philologe, superest, qvod velis fieri loco
[67v] Imperia.
Philologus: Scenis inferant, qvidqvid sua
Expolierant arte. Succedam atrio

949 expolierant] epolierant *MM.*

[cc] V. 930–932 záměrně nezachovávají obvyklou metrickou strukturu, ale rytmus může naznačovat rány holí, které Fusculus uštědřuje Musellovi.

[dd] Dle kontextu by také mohlo jít o Eusebia.

Mythosophus: Přijdu na slavnostní otevření, abych díky této
zbožné lsti doplnil Philologovy nápady
o nové potěšení. To, co jsem ti řekl,
ber jako tajemství.
Hagiophylactus: Slibuji, že o tvých zbožných úkladech
pomlčím. Pokračuj v tom, k čemu tvou duši
i tvůj důvtip pohání svatá horlivost lásky k Janovi.

19. SCÉNA

Fusculus: Musellus se teď už brzo uzdraví. Lékárník
mu dal vydatný protijed. Je sublimovaný,
zředěný, kondenzovaný, žíhaný,[91] extrahovaný,
rozpuštěný, zahuštěný, fermentovaný a zpevněný,
ta nejpevnější pohyblivá věc,
která je v lékárnách[92] k dostání.[93]
Musellus: Ach, mám duši
na jazyku, tou holí mi ji vyrazíš.
Fusculus: Běda, s jeho zdravím
je to zlé. Nestrpím, abych tu byl jen tak pro nic za nic.
Muselle! Chceš snad mít místo kůže buben?

Polyhistor: Fuscule! Co znamená ten nezvyklý rámus?
Fusculus: Jestli to chceš vědět, je to smích.
Polyhistor: Mlč a vrať se
domů.
Philologus: Už jsi zde, Polyhistore? Tisíckrát jsem
po tobě toužil! Eusebius znovu oznamuje
den slavnostního otevření. Pokračují práce,
jak mají?
Polyhistor: Plnění všech rozkazů běží
podle přání. Nyní nastává den, po němž jsme dlouho
toužili. Umění a rychlost spolu soupeří v díle.
Philologus: Povzbuzuješ Philologa na duchu.
Dlouho odkládaná naděje již vzbuzovala obavy.
Polyhistor:[94] Philologu, zbývá, abys dal pokyn k provedení
dalších příkazů.
Philologus: Ať každý přinese do divadla to,
co svým skvělým uměním vytvořil. Já půjdu domů,

[91] Slovní hříčka se slovy *reverberatio*, *onis*, *f.* – chemický proces žíhání, a *verbero*, *are* – mrskat.
[92] Lat. *myropolium*, *ii*, *n.* – lékárna, bylinkářství, parfumerie.
[93] Popisovaným „lékem" je zřejmě hůl, kterou Fusculus Musella bije.
[94] Polyhistor nebo Eusebius.

Fesus laborum. Consilia rebus dabo
Postrema. Placet ars qvae celer, placet artifex
Mihi celeritas. Haec Athenarcho refer.
Vos agite comites jam mihi.
Eusebius: Solamina
Feram Thaliae, Philologe, placebit tua
Industria.

Numerus XX.

Musellus: Non cogitabam tam recens morbo dari
Ac esse medium verbera. Est commotio,
Qvae purgat omnem sanqvinem. Qvoties opus
Saltare circa mensam erat nunc hic modo,
Jam super et infra illam, ut bovis terga et manum
Eluderem.
Mythosophus: Muselle!
Musellus: Jam clamat iterum.
Mythosophus: Muselle!
Musellus: Clamet, moveat et bilem sibi,
Etiam mihi movet saepe.
Mythosophus: Muselle, propera!
Audisne?
Musellus: Qvid? Non audii, stellae integer
Studebat animus, qvam imperasti.
Mythosophus: Huc evoca
Cito Polycletum.
Musellus: Propero, Mythosophe, obvius
Accedit.
Mythosophus: Adsit. Vive! Si curas tua
Absolvis arte?
Polycletus: Suprema tantum abest manus.
Impono, si mihi pretiis pactis nova
Addis.
Mythosophus: Nova, Polyclete, cur pretia petis?
Polycletus: Excessit artem casus, ideae haud meae
Praevisus unqvam.
Mythosophus: Ars pretia, non casus meret.

práce mě zmohla. Udělím v té záležitosti poslední rady.
Jsem spokojen s vaší zručností, která je hbitá,
i s vaší zručnou hbitostí. To vyřiď Athenarchovi.
Vy teď pojďte se mnou.

Eusebius: Přinesu Thálii
tu potěšující zprávu, Philologu. Tvá píle se jí
bude líbit.

20. SCÉNA

Musellus: Nemyslel jsem si, že na svou nemoc tak rychle získám lék
a že tím lékem je výprask. Takový pohyb vyčistí
všechnu krev. Kolikrát jsem jen musel
skákat kolem stolu, hned sem,
hned na něj a pod něj, abych se vyhnul bejkovci
nebo ruce.

Mythosophus: Muselle!

Musellus: Už zase mě volá.

Mythosophus: Muselle!

Musellus: Ať si volá, ať mu hýbu žlučí,
on mně s ní taky často hýbe.

Mythosophus: Muselle, pospěš!
Slyšíš?

Musellus: Co? Neslyšel jsem, celou svou duší
jsem se zabýval hvězdou,[95] jak jsi přikázal.

Mythosophus: Rychle sem
zavolej Polykleita.

Musellus: Už spěchám. Mythosophe, právě
přichází.

Mythosophus: Ať vstoupí. Buď zdráv! Jestlipak jsi hotov s úkolem,
který jsem svěřil tvému umění?

Polykleitos: Chybí pouze dokončení.
Dodělám to, jestliže mi ke sjednané odměně přidáš
něco navíc.

Mythosophus: Polykleite, proč žádáš další odměnu?

Polykleitos: Tento úkol přesahoval mé umění, byl těžší,
než bych si byl kdy představil.

Mythosophus: Odměna se vyměřuje podle umění, ne podle úkolu.

[95] Zřejmě míněna báseň ve tvaru hvězdy nebo o hvězdě, viz v. 982. Též narážka na hvězdy, které jsou atributem Jana Nepomuckého.

[Polycletus]: Pretiosus ex hoc casus est, qvia accidit
Arti, nisi rudem vis relinqvi, cito meis
975 Subscribe votis.
Mythosophus: Qvidqvid expetis, feres.
Modo celer artem proseqvere. Pretium meret
Qvodcunqve primus Pindi honor, atqve taciti
Redivivae linqvae gloria Joannis. Seqvor
Te in officinam.
Polycletus: Mythosophe, nihil deest
[68r] Nisi punctus artis.
Mythosophus: Grata dicis. Proxima
Inaugurandis dicitur scenis dies.
Museller! Metra cogere in stellam stude.
Musellus: Ita, ita, in Poësi didicimus. Vetus mihi
Ad huc superat exemplar.

Numerus XXI.

Musellus: Ecqvodam subis
985 Smucille pondus?
Smucillus: Phidiae in scenam fero
Et Parrhasii artem.
[Musellus]: [- - -]
Philologus et Polyhistor est.
Smucillus: Qvo dirigunt
Iter?
Musellus: Ad Athenarchum. Petunt scenas heri
Et cujus ista jussibus fiunt.
Smucillus: Latet
990 Hic servientes.
Musellus: Musellus totus valet.
Non est studere necesse. Mythosophum breve
Docebo tempus.

Pict[oris puer]: Qvaero, Smucille, indica,
Iterum ne Herus bonus est.
Smucillus: Pridem, sibi
Cubile nunc abscedit.

985 Smucille] Smucelle *MM*.; Smucillus] Mus., *idem* 987 *MM.*
986 Parrhasii] Parrhas *MM*.

Polykleitos: Tento úkol je vzácný právě tím, že připadl
mému umění. Jestli nechceš, abych od něj odstoupil,[96]
rychle přijmi mé přání.
Mythosophus: Odneseš si, cokoli žádáš,
jen rychle pokračuj ve svém díle. Přední ozdoba
Pindu a sláva znovu oživlého jazyka mlčenlivého Jana
si zaslouží jakoukoli odměnu. Půjdu s tebou
do dílny.
Polykleitos: Mythosophe, chybí už jen
drobnosti.
Mythosophus: Vítám tvá slova. Zítřejší den
je vyhlášen pro otevření divadla.
Muselle! Ty se snaž napsat verše ve tvaru hvězdy.
Musellus: Ano, ano, to jsme se učili v poetice.[97] Ještě někde mám
z té doby příklad.

21. SCÉNA

Musellus: Smucille, co to neseš
za těžký náklad?
Smucillus: Nesu do divadla Feidiova
a Parrhasiova díla.
Musellus: [...]
je Philologus a Polyhistor.
Smucillus: Kam
jdou?
Musellus: K Athenarchovi. Míří do divadla svého pána,
na jehož pokyn se toto všechno děje.
Smucillus: Nevěděl jsem,
že mu v tom pomáhají.
Musellus: Zato Musellus úplně pookřál.
Není třeba dál bádat. Řeknu Mythosophovi,
že už zbývá málo času.

Pomocník: Ptám se, Smucille, pověz mi,
jestli je pán[98] zase v pořádku.
Smucillus: Již dlouho.
Nyní odešel ze své komůrky.

[96] Lat. *rudis*, *is*, *f.* – hůl ke cvičení v šermu, kterou dostávali vysloužilí gladiátoři na znamení propuštění. Odtud výraz *rude donari* – být propuštěn.

[97] *Poësis* – jedno z označení páté třídy jezuitského gymnázia, v jejíž výuce byla věnována velká pozornost praktické výuce básnických forem včetně různých hříček, *carmen figuratum* nevyjímaje.

[98] Smucillovým pánem je zřejmě Parrhasios nebo Feidiás.

Philologus: Ingenti mea
995 Solamine reples vota, mercedem sui
Ars et celeritas dante me capiet modo.
Scenis propinqviora festini novi
Studia laboris feste Athenarchus piis
Sataget amoribus esse Maeccenas ope.
1000 Pictoris puer:[ee] Exeqvimus alacres jussa.
Philologus: Athenarchum peto.

Numerus XXII.

Aulicus: Ad arma, ad arma! Palladis volet cohors!
Musellus: Qvid istud?
Aulicus: Athenarchus in scenas movet.

Musellus: Mythosophe, qvid agis? Cito aperi!
Mythosophus: Cur ita strepis?
Musellus: Mora est periclum, jam novas scenas adit
1005 Inaugurandi gratia. Age velox, si ei
Occurrere paras.
Mythosophus: Nuncium probo tuum,
Muselle. Polyclete, appara molem, hic libet
Offendere piis tandem Athenarchum dolis.
Musellus: Polyclete, cito, jam tuba excessus dedit
1010 Signum.
Mythosophus: Gradum praeverte, Muselle, in novas
Scenas locum atqve reliqvis venturis para.

Aulicus: Isthic togata sistito Pindi phalanx
[68v] Atqve properanti occurre devotis patri
Soccis inauguranti Athenarcho et comes
1015 Festiva jungere.
Mi[nister]: Venientis dent tubae
Indicia.
Mythosophus: Polyclete, ad mea reveles opus
Signa.
Polycletus: Vigilabo.
Athenarchus: Vive civitas mihi
Amata Pindi.

1000 [Pictoris puer]] Phi. *MM*.
1005 si ei] sici *MM*.

[ee] Zkratku Phi. lze též interpretovat jako Phidias.

Philologus: Plníš má přání a přinášíš mi
velkou úlevu. Dostane ode mne
odměnu za své umění i za svou rychlost.
Vím, že Athenarchus brzy zbožnou láskou
slavnostně vynahradí usilovnou a rychlou práci
týkající se divadla, že je bohatý mecenáš.
Pomocník: Rozkazy rychle vykonáme.
Philologus: Jdu za Athenarchem.

22. SCÉNA

Dvořan: Do zbraně, do zbraně! Ať sem přiběhne Palladina družina!
Musellus: Copak?
Dvořan: Athenarchus nás pobízí, abychom šli do divadla.

Musellus: Mythosophe, co děláš? Rychle otevři!
Mythosophus: Proč tak křičíš?
Musellus: Každé prodlení znamená nebezpečí, Athenarchus už
přichází na otevření nového divadla. Rychle, pospěš si,
jestli mu chceš běžet naproti!
Mythosophus: Mám radost z tvé zprávy,
Muselle. Polykleite, připrav naše dílo, chci se zde
konečně zbožnou lstí střetnout s Athenarchem.
Musellus: Polykleite, rychle, trubka již dala znamení,
že Athenarchus vyrazil!
Mythosophus: Muselle, jdi napřed do nového
divadla a připrav místo ostatním příchozím.

Dvořan: Tam ať se postaví šiky Pindu oděné do tóg,
ať si obují střevíce komických herců a oddaně běží
vstříc otci Athenarchovi, který spěchá na zahájení,
a provázejí ho na slavnost.
Služebník: Ať dají trubky znamení,
až bude přicházet.
Mythosophus: Polykleite, na mé znamení odhalíš
dílo.
Polykleitos: Budu dávat pozor.
Athenarchus: Ať žije má milovaná
obec Pindos.

Omnes: Vive Athenarchus, decus
Pindi Paterqve vive Musarum.
Mythosophus: Mihi
Sunt vota paria.
Athenarchus: Mythosophe! Qvid hic agis?
Mythosophus: Tuas mereri gratias mens est.
Athenarchus: Meas?
His foveris. Expete, qvod lubet.
Mythosophus: Meam tuis
Removere scenis me patere solertiam.
Et vera novit Mythosophus agere. En tui
Amoris ac honoris unicum scopum!
Athenarchus: Mythosophe, fare, cujus haec industria
Et mente?
Mythosophus: Novus haec fontibus decor[ff]
Eritqve tutor.
Athenarchus: Vincis ingenio tui,
Mythosophe, neglectum. Novis per me de hinc
Utere scenis; dogma modo primum his data
Sit veritas. Collaudo fervorem aemulum
Praecurre fontiqve iconem statue sacram.
Mythosophus: Polyclete, scenas omine secundo pete.
[Athenarchus]: Non metue, qvod differtur, haud qvaqvam tibi
Auffertur, et his gratiam scenis meam
Merere poteris, Mythosophe.
Mythosophus: Et ita voves.
Procede, turma, testis affectus eris
Mihi in Joannem.

Numerus XXIII.

Par[rhasius]: Hem! Rusticorum pessimam gentem! Pigram!
Si desidem conqviro, vah, scapulis tuis!
Fusculus: Muselle!
[Musellus]: Qvid?
Fusculus: Si sanus es?
Musellus: Totus.
Fusculus: Ita, ita.

1040 scapulis] scopullis *MM*.
1041 Musellus] Fus. *MM*.

[ff] Verš metricky nekorektní, chybí nejméně jedna slabika.

Všichni: Ať žije Athenarchus, ať žije ozdoba
Pindu a otec Múz.
Mythosophus: Já
mám stejné přání.
Athenarchus: Mythosophe! Co tu děláš?
Mythosophus: Mám v úmyslu vysloužit si tvou milost.
Athenarchus: Mou milost?
Té se ti dostane, požaduj, co chceš.
Mythosophus: Dovol,
abych svůj důvtip uplatnil aspoň mimo tvé divadlo.
Mythosophus umí udělat i pravdivé věci. Hle,
jediný cíl tvé lásky a úcty!
Athenarchus: Mythosophe, pověz, čí píle a mysl
daly vzniknout tomuto dílu?
Mythosophus: Toto bude novou ozdobou
a novým ochráncem pramene.
Athenarchus: Mythosophe, svým důvtipem vítězíš
nad pohrdáním, jehož se ti dostávalo. Od této chvíle
s mým svolením užívej nového divadla, jehož první
zásadou ať je pravda. Chválím tvou zapálenou horlivost,
běž napřed a postav svatý obraz k prameni.
Mythosophus: Polykleite, běž pod šťastným znamením do divadla.
Athenarchus: Neboj se, že by se má přízeň odkládala, Mythosophe.
Nepřijdeš o ni a budeš si ji moci vysloužit
v mém divadle.
Mythosophus: Jak si přeješ.
Ať zástupy přijdou sem, budou svědkem
mé lásky k Janovi.

23. SCÉNA

Parrhasios: Ach, ničemná, líná čeládko! Jestli vás nachytám,
jak lenošíte, běda vašim zádům!
Fusculus: Muselle!
Musellus: Co je?
Fusculus: Už jsi zdravý?
Musellus: Úplně.
Fusculus: Jistě, jistě.

Musellus: Rogo, sume medicamen qvod ego. Credas mihi,
Stupenda circulatio fit sanqvinis
Fusculus: Qvo vadis?
Musellus: In scenas.
Fusculus: Seqvor.
Port[arius]: Pectora pigra,
[69r] Cito subite et principia operibus date.
Ohe, parcius!

Phidias: Succendor aemulo nimis
Fervore. Qvid Mythosophus alienum meo
Praefert labori? Spirat ultorem pudor.
†Animum accedo. [- - -]
Qvivis laborem.†
Mythosophus: Phidia, qvis animum furor
Deturbat?
Phidias: Ipsus es.
Mythosophus: Ego?
Phidias: Qvid opus erat meo
Praeferre scalpro caela Polycleti? Pudor!
Mythosophus: Compone fluctus, nunqvid incubuit labor
Tibi alius?
Phidias: Abeo.
Mythosophus: Per Joannis te rogo
Famam atqve linqvae sacra redivivae organa,
Comple laborem.
Phidias: Certa sunt pericula
Famae neganti qvidpiam famae sacrae
Sancte tacentis. Stringis invitum. Annuo.

Polycletus: Tarde, remote, dextrorsum, sursum magis,
sinistrorsum, horsum.[gg]
[- - -] attrahite fortius.
[?] 4: Funis deest.
Bene paulatim. Sancto Joanni laudes.
Mythosophus: Differte reliqva, †sat apta sub basi interim
Stat inaugurandi muneri.†

1043 circulatio] birculatio *MM*.

[gg] Rytmus devítistopého verše může naznačovat slovní navádění při umisťování díla.

Musellus: Prosím, vezmi si stejný lék, jako jsem měl já. Věř mi, úžasně se ti zlepší krevní oběh.
Fusculus: Kam jdeš?
Musellus: Do divadla.
Fusculus: Jdu s tebou.
Vrátný: Duše líné,
pojďte rychle dovnitř a dejte se do práce.
Hej, opatrně!

Feidiás: Příliš mě spaluje palčivá řevnivost.[99] Proč Mythosophus dává přednost cizí práci před mojí? Ta hanba volá po pomstě.
[...]
[...]
Mythosophus: Feidie, co tak pobouřilo tvou duši?
Feidiás: Ty sám.
Mythosophus: Já?
Feidiás: Proč jsi musel dát před mým nožem přednost Polykleitovu rydlu? Jaká hanba!
Mythosophus: Utiš příval citů, nebyla ti snad uložena jiná práce?
Feidiás: Odcházím.
Mythosophus: Zapřísahám tě při Janově slávě a jeho posvátném, znovu oživlém jazyku, dokonči svou práci.
Feidiás: Kdo cokoli odepře svaté pověsti toho, kdo svatě mlčel, ten jistě ohrožuje svou vlastní pověst. Tvá prosba mě zavazuje. Ač nerad, souhlasím.

Polykleitos: Pomalu, dál, zprava, víc nahoru, zleva, sem, přitáhněte silněji!
4: Nedostává se nám provazu.
Dobře, pomalu. Chvála svatému Janu!
Mythosophus: Ostatní nechte na později. Pódium už je připravené na zahajovací slavnost.

[99] Výbuch Feidiovy uražené ješitnosti a následná hádka s Mythosophem pravděpodobně naráží na známou rivalitu Feidia a jeho mladšího kolegy Polykleita.

Numerus XXIV.

Aulicus: Solennitatis auspicia tubae date
Rumore, consonate Athenarchi choro.
Mythosophus: Ita, ne propinqvat?
Aulicus: Jam prope ingreditus.
Spect[ator 1]: Cito,
Cito, huc adeste, melius hic spectacula
Locus exhibebit.
[Spectator] 2: Eminus placet qvoqve
Vigilare festo, ascendite.
[Spectator] 1: Det annos Polus
Tibi mille, honores faveat. Huc adest!
Che viva L' Athenarcho![hh]
Athenarchus: Votis cupita mille luccescit dies
Ter fausta scenis, grata Athenarcho, sacra
Pindo. Joannis illa tutricem inferet
Meo labori gloriam et curis dabit
Linqvam silentis prospera levamen. Tuus,
Mythosophe, jam ne solutus in scena labor?
Mythosophus: Extemporaneus erat, affectat piam
Tibi memoriam dextera adjici tua.
Athenarchus: Numismata cape, Pontificis et Caesaris
Signata majestate, scriptaqve hospitum
Primo reclude lapide nomina, posteris
Longam memoriam seculis.
Mythosophus: Si tibi allubet,[ii]
Signare lapidem primus.
Athenarchus: Accepto rei.
Esto monumentum trulla perpetuum meo
Adjecta brachio.
Hagiophylactus: Freme tuba et tympanum.
Qvousqve rupes damna feret aevi, sacris
Erecta moles stabit auspiciis recens.
[69v] Futura scenis gloriae semper basis.
Athenarchus: Praefige thaumaturga scenarum atrio
Linqvae tacentis scuta, Philologe, colligat

1069 festo] ferto *MM*.
1070 Che viva L' Athenarcho!] Ke viva Le Athenarcho! *MM*.
1085 brachio] brahio *MM*.

[hh] Důvod použití italštiny není znám.
[ii] *Allubeo* nedoloženo, pouze *allubesco.*

24. SCÉNA

Dvořan: Trubky, zahajte svým zvukem
slavnost, zpívejte sborem Athenarchovi.
Mythosophus: Už přichází?
Dvořan: Je téměř zde.
Divák: Rychle,
rychle pojďte sem, z tohoto místa
je lepší výhled.
Divák 2: Zdálky je také možné
pěkně sledovat slavnost, pojďte nahoru.
Divák 1: Kéž ti nebesa dají žít po tisíc let
a dopřejí ti mnohé pocty. Už je tady.
Ať žije Athenarchus!
Athenarchus: Nadešel den, po němž jsme tisíckrát toužili,
přešťastný pro divadlo, vítaný pro Athenarcha, posvátný
pro Pindos. Tento šťastný den přinese mému dílu
Janovu ochranu a slávu a uleví mým starostem,
neboť mi dá jazyk Mlčenlivého. Mythosophe,
dokončil jsi již svou práci v divadle?
Mythosophus: Tato narychlo vykonaná práce si žádá, abys svou pravicí
připojil něco, co bude připomínat tvou zbožnou památku.
Athenarchus: Vezmi si tyto mince, označené papežským
a císařským majestátem, a dej do základního kamene
vytesat jména hostů na věčnou památku
budoucím pokolením.
Mythosophus: Chceš-li,
podepiš se do kamene jako první.
Athenarchus: Přijímám.
Ať tuto událost navždy připomíná zednická lžíce,
kterou vlastní rukou přidávám.
Hagiophylactus: Zazvučte, trubky a bubny!
Dokud mu úskalí věku nepřinese zkázu, bude tento
pomník vztyčený pod svatým znamením pevně stát
a vždy bude základem slávy tohoto divadla.
Athenarchus: Philologu, připevni v atriu divadla na stěny
divotvorné štíty mlčícího jazyka, ať každý host,

Ex fronte Nepomucena tutamen boni
Huic data silentia nominis, qvi limina
Calcarit hospes ista.
Eusebius: Athenarche, hoc mihi
Pium faveto munus, Eusebio. Erigam
Linqvae trophaea tacentis in scutum tuo
Musae loqventis atrio. Loqvi audiet
Bene semper hujus sub silentio.
Athenarchus: Optio
Haec nostra.
Aulicus: Vota pronus admittet Polus!
Obliqva sub ea regula nunqvam solet
Vox esse famae.
Philologus: Certam, Athenarche, erigis
Honoris aram, si sacrificia immolas
Laudum Joanni. Crescit in fama sua
Tutor alienae, non capit gratis, neqve
Gratis honores pendit. Alternis agit
Studiis, amari et amare svevit gratia.
Eusebius: Sta pulchra tanto, fabrica, sub scuto. Hostium
Elide linqvas, temporum damna exige.
An cernis, Athenarche?
Athenarchus: Video et gaudeo.
Repetita pange vota, Philologe, et meas
Substerne prona, pignori linqvae sacro
Pietate scenas.
Philologus: Jussus incurvo genu
Votaqve sub astra mitto. Romana loqvi
Audi clientes voce cognata sate
Moravis, Joannes Dive, Patria. Tuam
Romana qvam fama canit et fato tenet
Gens invidendo Czechiae linqvam novis
Ancile scenis patere redivivam dari.
Sunt lata Pindi haec vota, sunt dona integro
Delata linqvae corde Athenarchi tuae.
Disperge famam largus in munus, tuam
Extende tutor dexteram, pios fove
Ausus clientum. Docta Musarum probes
Conamina, stet immota doctrinae tua
Docente linqva stetqve virtuti recens

1118 lata] latia *MM*.

který překročí tento práh, získá z Nepomukovy tváře
jako ochranu dobrého jména mlčení,
jež bylo tomuto světci dáno.

Eusebius: Athenarchu, dopřej tento
zbožný úkol mně, Eusebiovi. Vztyčím
štíty s trofejí mlčícího jazyka v síni
tvé výřečné Múzy. Při jeho mlčení
bude vždy dobře slyšet její řeč.

Athenarchus: To je
má vůle.

Dvořan: Ať nebesa příznivě přijmou naše přání!
V takovém případě nebývá hlas pověsti
nikdy nepřátelský.[100]

Philologus: Athenarchu, stavíš pevný
oltář cti, když Janovi přináší
oběť chval. Tento ochránce cizí pověsti
roste se svou slávou; nepřijímá ani neuděluje
pocty zadarmo; napíná své úsilí oběma směry;
má ve zvyku milovat i být milován s milostí a vděkem.[101]

Eusebius: Ať toto krásné dílo stojí pod takovým štítem; ať zničí
jazyky nepřátel a odvrátí zkázu, již působí čas.
Vidíš, Athenarchu?

Athenarchus: Vidím a raduji se.
Philologu, prones ještě jednou prosebnou modlitbu
a se zbožnou pokorou odevzdej mé divadlo
svatému znamení jazyka.

Philologus: Na tvůj rozkaz poklekám
a posílám prosebnou modlitbu ke hvězdám. Svatý Jane,
synu vlasti spřízněné s Moravany, slyš své ctitele,
kteří mluví stejnou řečí jako Řím. Dovol,
aby tvůj znovu oživlý jazyk, jehož slávu opěvuje
Řím a který nyní záviděníhodným osudem vlastní
český národ, byl dán jako posvátný štít novému divadlu.
Toto jsou obětní dary, které přinesl Pindos, dary,
které tvému jazyku z čistého srdce přináší Athenarchus.
Rozšiř štědře svou slávu i na tento dar,
drž nad ním ochrannou pravici, přej zbožnému
podniku svých ctitelů. Kéž jsi spokojen i s učeným úsilím
Múz. Ať toto divadlo neochvějně stojí při učení,
které hlásá tvůj jazyk, ať pod tímto zákonem

[100] Lat. *obliqvus*, *a*, *um* – zde v méně obvyklém významu „závistivý, nenávistný".
[101] Slovní hříčka s různými významy lat. slova *gratia*, *ae*, *f.* – milost, láska, vděk.

Hac dirigente norma, succrescat tuo
Scenis honore fama, succrescat decor
Te protegente, non alia scenae exigunt
Praesidia.
Athenarchus: Pindi haec acta conservet typus,
Thalia publicamqve divulget meo
Joannis aere gloriam.
Thalia: Factum puta.
Eudoxus: Vulgabo famam.
Polyhistor: Consecro fastis.
Eusebius: Piis
Mandabo mentibus.
Philologus: Ego svadebo.
Hagiophylactus: Sacri,
Hagiophylactus, pignoris custos ero.
[Mythosophus]: Qvid itaqve Mythosophus aget?
Athenarchus: Ages omnia,
Si docta miscueris dehinc piis.
Mythosophus: Date
Plausum ergo votis tympana.

Epilogus

P. Antonius Jenisch

Post Epilogum P. Antonius Jenisch] *add. m3.*

pevně stojí při ctnosti; ať tvou vážností vzrůstá
sláva divadla, ať pod tvou ochranou vzrůstá
jeho krása. Jiného ochránce si toto divadlo
nežádá.

Athenarchus: Ať Pindos tyto události zaznamená písmem
a Thálie ať na mé náklady veřejně rozhlásí
Janovu slávu.

Thálie: Jako by se už stalo.

Eudoxus: Já rozhlásím Janovu slávu.

Polyhistor: Já ho zapíšu do kalendáře.

Eusebius: Já ho vštípím
do zbožných duší.

Philologus: Já vám budu radit.

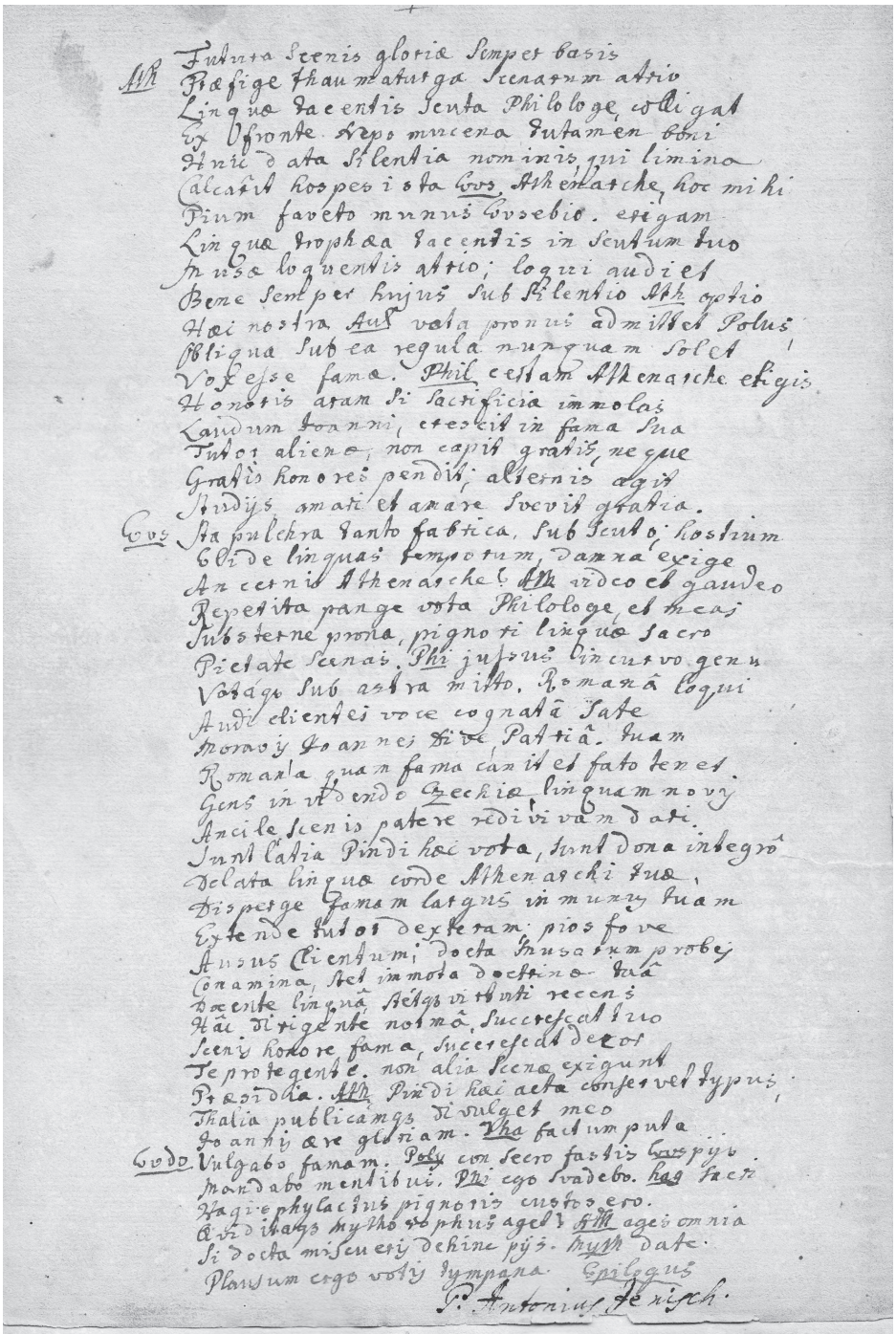
Hagiophylactus: Já,
Hagiophylactus, budu strážcem posvátné zástavy.

Mythosophus: Co bude tedy dělat Mythosophus?

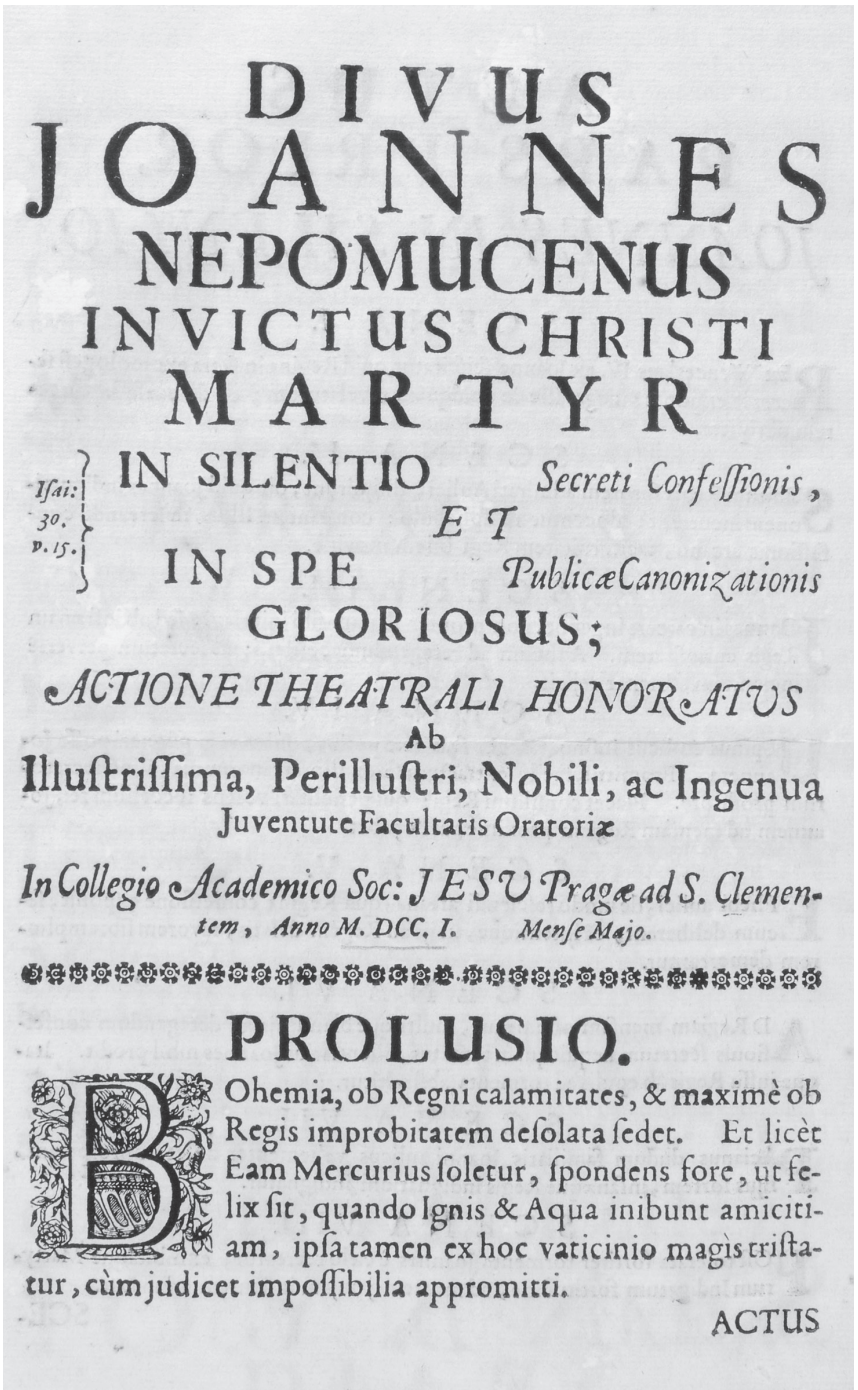
Athenarchus: Budeš moci dělat cokoli,
přidáš-li od této chvíle ke své učenosti zbožnost.

Mythosophus: Ať tedy bubny
oslaví tyto sliby.

Epilog

Poslední stránka rukopisu hry *Mysterium a seculis tacitum* s podpisem autora hry A. Jenische.

DIVUS
JOANNES
NEPOMUCENUS
INVICTUS CHRISTI
MARTYR

Isai: 30. v. 15. IN SILENTIO *Secreti Confessionis,*
ET
IN SPE *Publicæ Canonizationis*
GLORIOSUS;

ACTIONE THEATRALI HONORATUS
Ab
Illustrissima, Perillustri, Nobili, ac Ingenua
Juventute Facultatis Oratoriæ

In Collegio Academico Soc: JESU Pragæ ad S. Clementem, Anno M. DCC. I. Mense Majo.

PROLUSIO.

BOhemia, ob Regni calamitates, & maximè ob Regis improbitatem desolata sedet. Et licèt Eam Mercurius soletur, spondens fore, ut felix sit, quando Ignis & Aqua inibunt amicitiam, ipsa tamen ex hoc vaticinio magis tristatur, cùm judicet impossibilia appromitti.

ACTUS

Titulní list synopse hry B. Pannagla *Divus Joannes invictus.*

II.3 EDICE SYNOPSÍ

II.3.1 Divus Joannes invictus

Nejstarší z vydávaných synopsí patří hře *Divus Joannes invictus*, která byla uvedena v květnu roku 1701 v pražském Klementinu.[1] Pro studenty rétoriky ji sepsal velmi zkušený učitel a budoucí teoretik řečnictví Bernard Pannagl.[2] Námětem hry je především Janova mučednická smrt a jeho posmrtná sláva. Synopse jako jedna z mála neobsahuje *argumentum*, nevíme tedy, z jakých pramenů Pannagl při psaní tohoto dramatu čerpal.

Hra *Divus Joannes invictus* je rozdělena do dvou částí (*partes*), každá z nich se dále dělí do deseti scén (*scenae*). Obsahem první části, nazvané *Joannes in silentio*, je Janovo mučednictví a jeho smrt. Druhá část s titulem *Joannes in spe* znázorňuje alegorickou formou události po Janově smrti a počátky mučedníkova kultu. Názvy obou částí, které se objevují již v titulu hry, vycházejí z biblického citátu z knihy Izajáš. Autor je také několikrát zapojil do textu synopse; zajímavé je především opakované použití spojení *in spe*, v různých kontextech. Hra dále obsahuje předehru (*prolusio*), chorus, který odděluje obě části, a epilog.

V alegorické předehře se Merkur snaží utěšit pohromami sužované Čechy (*Bohemia*) příslibem lepších časů, které nastanou tehdy, až se smíří oheň a voda. V první části autor uvádí na scénu příběh známý z legendy: král Václav naléhá na Jana, aby mu prozradil obsah královniny zpovědi. Jan to však vytrvale odmítá i poté, co ho král dá vsadit do vězení. Na radu intrikujících dvořanů ho později propustí a pozve na hostinu. Když však Jana po dobrém k vyzrazení zpovědního tajemství nepřesvědčí, nechá ho i přes námitky jeho věrného přítele Paciana opět uvěznit a mučit. Díky nebeské podpoře Jan vytrvá ve svém mlčení a nakonec hyne ve vlnách Vltavy. Chorus, v němž Matematika (*Mathesis*) pozoruje zázračné úkazy na místě, kde Jan zemřel, předznamenává druhou, alegorickou část hry. V ní se Bezbožnost (*Impietas*) raduje nad nešťastným osudem Janovy Zbožnosti (tj. Jana) a s pomocí Noci (*Nox*) se

[1] Jediný exemplář synopse dochován v NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 11.

[2] Bernardus Pannagl, * 15. 8. 1666 Siebenlid (A), ingr. 30. 9. 1684 Český Krumlov, p4v 2. 2. 1702 Praha, Malá Strana, † 4. 7. 1734 Praha, Klementinum. Více než patnáct let se věnoval učení a vedení škol jako prefekt, poté působil jako kazatel a ministr kolejí. Od roku 1727 až do své smrti spravoval klementinskou knihovnu. Jeho vlohy pro literární činnost potvrzuje nejen funkce historika kolejí, kterou zastával, ale zejména jeho vlastní tvorba. Pannagl, Bernardus SJ, 1666–1734, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000110098, zpracovaly Anna Fechtnerová, Ivana Čornejová a Kateřina Bobková-Valentová; Čornejová, I. – Fechtnerová, A.: *Životopisný slovník pražské univerzity*. Univerzita Karlova, Praha 1986, s. 320–321; Sommervogel, Bibliothèque VI, col. 170.

snaží vraždu utajit. To ale nepřipustí Nebe (*Caelum*) a osvítí Janovo tělo hvězdami. Bezbožnost se znovu snaží zakrýt svůj zločin a rozhlašuje pomluvy o Janově provinění, ale marně. Vltava (*Moldava*) i Pověst (*Fama*) pak šíří Janovu slávu i v cizích zemích, které také přicházejí vzdát úctu Janovým ostatkům. Čechy v zázračném znamení na místě Janovy smrti rozpoznají prorokované smíření ohně s vodou a radují se z příchodu lepších časů. V epilogu Janovi příznivci vyslovují přání, aby si Jana všiml i Řím a svatořečil ho.

Spor v první části hry se odehrává mezi králem Václavem a Janem. Kromě nich se synopse zmiňuje pouze o dvořanech, kteří zůstávají převážně anonymní, označení jen jako *aulici*, případně jako mladí dvořané (*ephebi aulici, ephebulus*). Vlastní jméno mají jen dva z nich: Ulpinus a Pacianus. Není pravděpodobně náhodné, že první označuje zlého intrikána – jeho jméno vzdáleně připomíná latinský výraz pro lišku (*vulpes*). Ve jménu Janova věrného druha Paciana zase můžeme hledat příbuznost se slovem *pax* („mír"). V druhé části vystupují převážně alegorické postavy: personifikovaná toponyma (*Bohemia, Moldava*), vlastnosti (*Impietas, Pietas, Virtus*) i další abstrakta (*Nox, Mendacium, Fama*). Výjimku představují snad pouze umělci, kteří v osmé scéně pracují na dílech, jimiž mají vzdát Janovi čest.

Hru *Divus Joannes invictus* Pannagl roku 1729 zařadil jako jedno ze tří vzorových dramat do svého spisu *Musa Panagaea*.[3] Nemáme sice možnost zjistit, do jaké míry se text nastudovaný roku 1701 shodoval s verzí vydanou tiskem, porovnáme-li však oba obsahy jednotlivých scén v synopsi a ve hře z roku 1729, zjistíme, že struktura hry i obsah a vyznění všech částí zůstaly zachovány. V synopsi však oproti pozdější hře chybí komické výstupy (*extraria*). Je tedy možné, že původně drama tyto scény neobsahovalo a Pannagl je dopsal až později. Shrnutí děje naopak doznala jen drobných stylistických změn.[4] Použití vlastního textu autorem o necelých třicet let později se jeví jako zcela přirozené, překvapivější je však podobnost, kterou *Divus Joannes invictus* vykazuje s hrou Joanna Brauna *Pietas spectata*.[5]

[3] Pannagl: *Musa Panagaea*, s. 9–79; Zárybnický, Z.: *Musa panagaea Bernarda Pannagla*. Diplomová práce, ÚŘLS FF UK, Praha 2007.

[4] Tyto odlišnosti v edici neoznačujeme.

[5] Podrobněji viz zde předmluva ke hře *Pietas spectata*, s. 513.

[1]

Divus Joannes Nepomucenus invictus Christi Martyr, in silentio[a] secreti confessionis et in spe publicae canonizationis gloriosus

Actione theatrali honoratus
ab Illustrissima, Perillustri, Nobili ac Ingenua juventute facultatis oratoriae
in collegio academico Soc. Jesu Pragae ad S. Clementem
anno MDCCI, mense Majo

Prolusio

Bohemia ob regni calamitates et maxime ob Regis improbitatem desolata sedet. Et licet eam Mercurius soletur spondens fore, ut felix sit, quando ignis et aqua inibunt amicitiam, ipsa tamen ex hoc vaticinio magis tristatur, cum judicet impossibilia appromitti.

[2]

Actus
Pars prior
Joannes in silentio

Scena I.

Rex Wenceslaus IV. ex Joanne sciscitatur, quid Regina in sacra exomologesi secreto exponat. Negat ille se quidquam revelaturum, ea de causa in carcerem abripitur.

Scena II.

Subitum Regis furorem admirati aulici disquirunt, ob quid Joannes indignationem incurrerit. Edocentur ab ephebulo constantem illius in servando confessionis arcano taciturnitatem Regi bilem movisse.

Scena III.

Joannes in carcere ingemit non propter illatam sibi injuriam, sed ob infraenam Regis curiositatem. Aulicum, ad retegendum confessionis secretum perverse incitantem, fortiter rejicit.

Scena IV.

Ulpinus aulicus insinuat Regi svavitate potius quam vi expugnari posse Joannem. Promittit facile extractum se ex illo arcana omnia vino secretorum proditore. Placet

[a] In margine *Isai: 30. v. 15* – Is 30,15: *Quia haec dicit Dominus Deus Sanctus Israhel si revertamini et quiescatis salvi eritis in silentio et in spe erit fortitudo vestra.*

Svatý Jan Nepomucký nepřemožený Kristův mučedník, slavný mlčením[1] o zpovědním tajemství a nadějí na veřejnou kanonizaci

Jehož uctila divadelním představením
slavná, přeslavná, vznešená a urozená mládež ze třídy rétoriky
v koleji Tovaryšstva Ježíšova v Praze u sv. Klimenta
v měsíci květnu roku 1701

Předehra

Čechy jsou kvůli pohromám, které potkaly království, a zejména kvůli královu nerádnému životu v zoufalém stavu. Merkur je utěšuje slibem, že budou šťastné tehdy, až se spolu spřátelí oheň a voda. Tato věštba je však jen více zarmoutí, protože usoudí, že jim slibuje nemožné.

Děj

První část

Jan v mlčení

1. scéna

Král Václav IV. od Jana vyzvídá, z čeho se královna tajně vyznala při svaté zpovědi. Ten prohlašuje, že nic neprozradí, a je proto uvržen do vězení.

2. scéna

Dvořané udivení náhlým královým hněvem zjišťují, čím Jan vyvolal takovou zlobu. Od pážete se dozvídají, že králi hnulo žlučí vytrvalé mlčení, s nímž zachovával zpovědní tajemství.

3. scéna

Jan ve vězení naříká nikoli pro křivdu, kterou utržil, ale kvůli králově nezkrotné zvědavosti. Dvořana, který ho ničemně povzbuzuje k prozrazení zpovědního tajemství, rázně odmítá.

4. scéna

Dvořan Ulpinus[2] vnukne králi myšlenku, že Jana je možné zlomit spíš vlídností než násilím. Slibuje, že z něj snadno dostane všechny tajnosti pomocí vína, které zrazuje

[1] Iz 30,15.

[2] Snad příbuzné s latinským *vulpes, is, m.* – liška, lišák.

consilium Regi, qui periclitari volens successum rei, Joannem ad mensam regiam proxime adesse jubet.

Scena V.

Ephebi aulici de modo resciendi arcana, quae Regina confessione exponit, secum deliberant ea intentione, ut iis ad Regem delatis favorem sibi ampliorem demereantur.

Scena VI.

Ad regiam mensam assumptus multisque blanditiis ad detegendum confessionis secretum nequicquam tentatus, silentiarius Joannes nihil prodit. Itaque jussu Regis ab epulis ad tormenta abstrahitur.

Scena VII.

Pacianus, dudum familiaris Joanni aulicus, vehementer dolet improsperam ejus sortem insanaeque Regis indignationi indignatur.

Scena VIII.

Post tolerata fortiter tormenta Joannes e Caelo recreatur; exhibitaque Martyrum indigetum fortitudine, ad mortem jamjam instantem animatur.

[3]

Scena IX.

Per internuntium e Primoribus quempiam Rex supremum solicitat taciturnitatem Joannis, quem cum tenacem secreti invenit, ira exaestuans in Moldavam praecipitari jubet. Ut evitetur vulgi commotio, scelus in noctem differtur.

Scena X.

Conatur Pacianus Joannem morti subducere, sed cum secum de modo id agendi deliberat, videt Christi Martyrem e carcere ad Moldavam abripi illique immergi.

Chorus

Mathesis aquam morte Joannis recens sacratam contemplatur advertensque eam eo amplius ascendere, quo plus descendit; laudat Divinam Providentiam, quae pariter nonnullos humiliat, ut exaltet, demergit, ut sublevet.

Pars altera
Joannes in spe

Scena I.

Impietas applaudit sibi de oppressa in silentio Pietate Joannaea laudatque Noctem a collata fideli opera; et ut ne quidem *in spe* sit Pietas emergendi ad famam prio-

tajemství. Tato rada se králi líbí, a protože chce vyzkoušet, jestli povede k úspěchu, rozkáže Jana okamžitě pozvat na královskou hostinu.

5. SCÉNA

Mladí dvořané se spolu radí o způsobu jak zjistit tajemství, která královna vyznala u zpovědi. Mají totiž v úmyslu vyzradit je králi a vysloužit si tak jeho větší přízeň.

6. SCÉNA

Jan, pozvaný na královskou hostinu a marně pokoušený mnoha lichotkami, aby odhalil zpovědní tajemství, mlčí a nic neprozradí. A tak je na králův rozkaz odvlečen z hostiny na mučení.

7. SCÉNA

Dvořan Pacianus,[3] který je již nějakou dobu Janovým přítelem, se velmi rmoutí kvůli jeho nepříznivému osudu a pohoršuje se nad královým šíleným hněvem.

8. SCÉNA

Janovi, který statečně přetrpěl mučení, se dostane posílení z nebe. Pohled na statečnost domácích mučedníků ho připraví na rychle se blížící smrt.

9. SCÉNA

Král se prostřednictvím jednoho ze šlechticů naposledy pokouší zlomit Janovo mlčení. Když zjišťuje, že Jan tajemství neprozradí, vzplane hněvem a rozkáže svrhnout ho do Vltavy. Aby předešel pobouření lidu, odloží tento zločin na noc.

10. SCÉNA

Pacianus se snaží Jana před smrtí zachránit, ale když uvažuje o způsobu, jak to udělat, vidí, že Kristova mučedníka vlečou z vězení k Vltavě a potápějí ho do ní.

Chorus

Matematika[4] pozoruje vodu, kterou právě posvětila Janova smrt, a shledává, že stoupá o to více, o kolik klesá. Chválí proto Božskou Prozřetelnost, která stejně tak některé lidi ponižuje, aby je povýšila, a ponořuje je do hlubin, aby je pozvedla.

Druhá část
Jan v naději

1. SCÉNA

Bezbožnost jásá nad tím, že se jí v tichosti podařilo zahubit Janovu Zbožnost,[5] a chválí Noc za věrně poskytnutou pomoc. A aby Zbožnost neměla nejmenší *naději*,

[3] Jméno pravděpodobně odvozeno od lat. *pax, pacis, f.* – mír.
[4] Lat. *Mathesis* – matematika, obecně věda zkoumající čísly a měřením uchopitelnou část přírody.
[5] Lat. *Pietas Joannaea*, tj. Jan Nepomucký.

rem, severe obstringit Noctem, ne in lucem proferat opera tenebrarum a se perpetrata.

Scena II.

E contra Caelum ad demonstrandam Joannaeam Innocentiam et illustrandum funus Martyris stellas suas in funalia submittit. Videt prodigium, sed nescit luminum insolitorum causam Praga.

Scena III.

Moldava Caelestibus ignibus illustris, detersis lacrymis ob funus Joannaeum profusis, hilarescit, nympharum vero suarum lacrymas mutat in gemmas. Inde gemmifer Moldava creditur vatibus.

Scena IV.

Metuit Impietas, ne prodatur scelus oppressae a se Pietatis Joannaeae, et cum non satis fidat Nocti, subornat Mendacium, quod Joannem ob scelus submersum esse calumniose proclamet.

Scena V.

Conatur quidem Mendacium Joannis famam calumniis denigrare ac persvadere eum ob crimen quodpiam submersum esse, sed fidem non invenit. Omnia enim argumenta refutantur, tum Caelestibus prodigiis, tum humanis rationibus.

[4]

Scena VI.

Patrata ad Joannaeum funus signa adjacentibus urbibus enarrat Moldava, quibus omnibus author est, ut Joannem *publicis honoribus* colant. Edictum hoc suum optat obsignari *annulo Piscatoris.* Quod id eveniet, vivunt urbes *in spe.*

Scena VII.

Fama jubetur per exteras etiam provincias laudare vitam, mortem et maxime *silentium* Joannis. Reluctatur diu Fama adversum sibi silentium commendare, ubi tamen ad id a Virtute invitatur, celebrat silentium appensis ingeniosis symbolis.

Scena VIII.

Decantant artifices inter labores pro Joannis honore susceptos virtutes Martyris. Alii Joannem ab eximia concionandi dote *Vocem* dicunt, alii a servato sacramenti

že se opět vynoří k dřívější slávě, zaváže si Bezbožnost Noc přísnou poslušností, aby nevynesla na světlo temné dílo, které ona sama vykonala.

2. SCÉNA

Nebe, aby ukázalo Janovu Nevinnost[6] a vyneslo na světlo mučedníkovo tělo, naopak sesílá jako svíce své hvězdy. Praha ten zázračný jev vidí, ale příčinu nezvyklého světla nezná.

3. SCÉNA

Vltava osvětlená nebeskými ohni setře slzy, které prolila kvůli Janově smrti, a rozveselí se. Slzy svých nymf pak promění v perly. Proto básníci věří, že je Vltava perlonosná.

4. SCÉNA

Bezbožnost se obávala, aby nevyšlo najevo, že zločinně zničila Janovu Zbožnost. Protože dost nevěří Noci, navede Lež, aby rozhlásila pomluvu, že byl Jan utopen za spáchání nějakého zločinu.

5. SCÉNA

Lež se tedy snaží pomluvami očernit Janovu pověst a všechny přesvědčit, že byl utopen kvůli nějakému zločinu. Nikdo jí však nevěří. Všechny důkazy jsou totiž vyvráceny, některé nebeskými zázraky, jiné lidským rozumem.

6. SCÉNA

Vltava vypráví okolním městům o znameních provázejících Janovu smrt, což způsobí, že všechna začnou Jana *veřejně uctívat*.[7] Toto své vyprávění chce nechat potvrdit *papežským prstenem*.[8] Města žijí *v naději*, že se tak stane.

7. SCÉNA

Pověst dostane příkaz chválit Janův život, smrt a zejména jeho *mlčení* také po cizích krajích. Pověst se dlouho vzpírá doporučovat mlčení, které je jí protivné. Jakmile ji k tomu ale vyzve Ctnost, oslavuje mlčení vhodně zváženými symboly.

8. SCÉNA

Umělci pracují na dílech, jimiž mají vzdát Janovi čest, a přitom opěvují mučedníkovy ctnosti. Někteří označují Jana jako *Hlas*[9] podle neobyčejného daru výmluvnosti,

---

6 Lat. *Innocentia Joannaea*, tj. Jan Nepomucký.

7 Lat. *publicis honoribus* – součást jedné z oficiálních formulací povolení veřejné úcty světce (*publicis honoribus consensu Sedis apostolicae colere coeptus*).

8 Lat. *annulus Piscatoris* – rybářský prsten, označení papežského prstenu, které odkazuje na Kristova slova ke sv. Petrovi – prvnímu papeži, že se stane rybářem lidí (L 5,10). Potvrzení papežským prstenem zde znamená kanonizaci, kterou umožňoval až úspěšný kanonizační proces.

9 Snad také hříčka vycházející z označování Jana Křtitele „Hlasem volajícího na poušti". Srov. *Vox clamantis*, s. 141, 147.

secreto *Silentium* nuncupant, alii utrumque ceu ignem et aquam sidera combinant.

Scena IX.

Evocatae per Famam vicinae provinciae ad Joannaeas exuvias accurrunt easdem veneraturae, addito voto, ut Roma accessu suo honoris coronidem addat. Interea Joannes in sepulchro suo glorioso requiescit *singulariter in spe.* Psalmus 4.[b]

Scena X.

Bohemia dum videt in funere Joannaeo ignem et aquam iniisse amicitiam, concludit jam tandem adesse tempus, ubi ex dato vaticinio felix sit. Unde in eo tota est, quomodo veneretur Sospitatorem suum Joannem.

Epilogus

Joannaei clientes optant, *ut in* Joannem etiam *magnae flectantur lumina Romae.* Statius li. 5. Sylvarum, od. 1.[c]

A. M. D. G.

Scena X. Unde in] Unde in in *DJI.*

[b] Ps 4,10: *Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me* (Weber/Gryson iuxta LXX emendatus); *quia tu Domine specialiter securum habitare fecisti me* (Weber/Gryson iuxta Hebraicum translatus).

[c] Statius, Silvae 5,1,217: *in hunc magnae flectuntur lumina Romae.*

jiní ho kvůli zachovanému posvátnému tajemství nazývají *Mlčením*, další spojují oboje, stejně jako hvězdy spojily oheň a vodu.

9. SCÉNA

Sousední země svolané Pověstí se sbíhají k Janovým ostatkům, aby jim vzdaly úctu. Připojují přání, aby se přidal i Řím a dodal tak poctám korunu. Mezitím Jan odpočívá *v neobyčejné naději* ve svém slavném hrobě. Žalm 4.[10]

10. SCÉNA

Čechy vidí, že se nad Janovým tělem spřátelil oheň s vodou. Usoudí tedy, že již nastal čas, kdy mohou být šťastné, jak jim předpověděla věštba. Za to všechno pak velebí svého ochránce Jana.

Epilog

Janovi příznivci žádají, *aby se na* Jana *obrátily* i *oči velkého Říma*. Statius, Silvae, 5. kniha, 1. óda.

K větší slávě Boží

[10] Zde autor pracuje s mnohoznačností slovního spojení *in spe*, jehož využitím nejen přeje Janovi pokojné odpočinutí v hrobě (Ž 4,9: *Pokojně uléhám, pokojně spím, neboť ty sám, Hospodine, v bezpečí mi dáváš bydlet*), ale vyjadřuje také to, že lze s nadějí očekávat jeho kanonizaci.

II.3.2 Gratia indeptae rea gratiae

Hru *Gratia indeptae rea gratiae* nastudovali žáci střední gramatiky pražského klementinského gymnázia a předvedli ji v auditoriu školy 18. května 1725 po skončení odpoledního vyučování.[1] Autorem hry, která je doložena pouze jediným dochovaným exemplářem tištěné synopse,[2] byl Joannes Tiller;[3] jde o druhou ze série jeho nepomucenských her. Námětem se podobně jako hra *Vox clamantis*, určená přibližně stejně starým chlapcům jiné pražské školy, vrací do Janova dětství. Zobrazuje Janovo fiktivní putování za jeho ochránkyní Pannou Marií a vysvětluje tak, jak se stal vděčným ctitelem Panny Marie.

Argumentum, které text synopse otevírá, odkazuje na drobnou epizodu ze životopisu světce, která připomíná záchranu malého Jana z nemoci díky modlitbám rodičů k Panně Marii. Uvedený text není citátem z nejrozšířenější verze legendy[4] – snad jej můžeme připsat autorovi hry, který celý příběh posunul z nejútlejšího Janova dětství do věku odpovídajícího stáří interpretů hry a navíc uzdravení přímo spojil s poutí chlapce, jehož otec vybavil obvyklým „ex votem", k zázračnému mariánskému obrazu.

Hru tvořilo 15 scén (*scenae*), které jsou dvěma chory (po 5. a 11. scéně) rozčleněny do tří celků. Celou hru uvádí předehra (*prolusio*) a zakončuje epilog. Alegorická předehra otevírá hru obrazem vděčností spoutané Milosti, která pospíchá k oltáři Panny Marie, a tak vlastně vyjadřuje smysl celé hry i názvu, jenž si důmyslně hraje se slovem „*gratia*".[5] Pod ním se totiž ukrývá jak samotný Jan (*Gratia*),[6] tak milost (*gratia*), pomocí níž byl uzdraven a která přichází díky prostřednici milostí Marii (*Mater Gratiarum*). S personifikovanou Milostí se pak setkáváme v chorech, které vždy předznamenávají dění následujících scén, tedy překonávání různých nebezpečí i cestu k cíli. Epilog oslavuje její osvobození a vyslovuje poučení pro diváky. Vlastní děj hry zůstává převážně v reálné rovině.

V první části se vděčný Jan vydává na cestu, kterou se mu přátelé snaží usnadnit. On však raději volí obtížnou cestu, na níž potkává nejen malé pastýře, ale i obávané loupežníky. Při bloudění nachází jeskyni s obrázkem Panny Marie, k němuž přidá i svůj votivní obrázek. Druhou část hry (6.–11. scéna) otevírá sen Janova otce, který na jeho základě vytuší, že syn je v nebezpečí. Na pomoc kamarádovi se vydává Janův mladý přítel Florinus, v lese však nalézá jen jeho obrázek, a považuje ho proto za mrtvého. V posledních čtyřech scénách dochází k rozuzlení: Jan se probouzí a překvapeně nalézá místo svého obrázku vlastní epitaf, který smaže. Díky pomoci nebeského Genia nakonec nachází stezku a šťastně se shledává s přáteli i otcem.

---

1 [...] *post horam 4 in auditorio actio grammatistarum* [...]. *Diarium patris Ministri*, NA ČR, JS, sign. RKP 20, f. 183v, 18. 5. 1725. Generální zkouška se konala o dva dny dříve, ibidem 16. 5. 1725.

2 NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 58.

3 K autorovi podrobněji viz s. 578–580.

4 Viz edice synopse pozn. 1.

5 Podobně se slovy *gratia* a *gratiosus* pracuje Tiller i ve hře *Vox clamantis*, viz s. 142.

6 *Gratia* se běžně užívalo jako překlad hebrejského jména Jochanan (tj. *Hospodin je milostivý*) a vztahuje se na různé nositele jména Joannes.

Ve hře Tiller přivedl na scénu především skutečné postavy, věkem často blízké hercům (spolužáci, pastýři, snad i část loupežníků), pojmenováni jsou pouze Florinus a Silindus. Janovy rodiče ve hře zastupuje otec, jak to bylo v jezuitských hrách obvyklé (zde podobně ve hře *Angelus ad aras*).

Hra *Gratia indeptae rea gratiae* má na první pohled některé společné rysy s hrou *Vox clamantis*. Nejde jen o použití květinových motivů,[7] ale zejména o celkové didaktické vyznění hry. Takto formulovaná výzva k prohloubení mariánské zbožnosti mohla vybízet k aktivnější účasti v činnosti školní mariánské kongregace.[8]

[7] Viz předmluva ke hře *Vox clamantis*, s. 142.

[8] Slova popisu 14. scény (*Quorum* [tj. Mariophilorum] *admistus coronae votum pie exsolvit*) bychom totiž mohli chápat tak, že právě zapojení sv. Jana do mariánské družiny bylo tím pravým darem, který jeho otec přislíbil za synovo uzdravení.

[1]

Gratia indeptae rea gratiae ad tribunal Matris Gratiarum votivo absoluta debito in S. Joanne Nepomuceno, quondam recuperatae sospitatis ergo ad beneficas Mariae aras ex voto peregrino

Hodie in theatrum assumpto ab Illustrissima, Perillustri, Praenobili, Nobili ac Ingenua mediae classis grammatices juventute Pragae ad S. Clementem anno 1725, mense Majo, die ...

Argumentum

In primo aetatis vere deflorescentem invaletudine Joannem pii parentes Beatissimae Virgini ad Nepomucum beneficiis florentissimae devoverunt. Votum secundavit eventus, ex quo Joannes Sospitatrici Clementissimae gratum se stitit peregrinus. Ex vita S. Joannis Nepomuceni argumento accessit poësis.[a]

Prolusio

Gratia aureo Marianae Clementiae vinculo compedita illoque non nisi ad beneficas Magnae Matris aras absolvenda, eo devota properat.

Scena I.

Recuperatam ope Matris Gratiarum sospitatem Joanni gratulantur coaetanei. Parens voti reus eundem cum ectypa sui ipsius tabella ad tholos Marianos deferensa ablegat.

Scena II.

Viatori Mariophilo fiunt obvii Florinus et Silindus, a Florae suburbanae deliciis reduces; eique iter suum commendanti munuscula hortensia Beatissimae Virgini praesentanda offerunt.

[a] Cf. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 669: *Nam cum puellus Joannes in gravissimum incidisset morbum, voto ad ejusdem Divae Virginis simulacrum a parentibus edito et promissis in aetatem reliquam pro filio obsequiis, protinus surrexit incolumis.*

Milost dlužníkem za dosaženou milost[1] u soudu Matky milostí[2] zproštěná přislíbeného závazku, ukázaná na sv. Janu Nepomuckém, kdysi putujícím k milostnému oltáři Marie, aby splnil, co bylo přislíbeno za znovuzískané zdraví

Dnes předvedeném v divadle nejslavnější, přeslavnou, převznešenou, vznešenou a urozenou mládeží střední gramatikální třídy v Praze u sv. Klimenta roku 1725, v měsíci květnu, dne ...

Náměr

Jana, jehož zdraví již v prvním květu mládí uvadalo, poručili zbožní rodiče blahoslavené Panně u Nepomuku,[3] vydávající bohaté květy dobrodiní. Jejich přání mělo šťastný konec, a vděčný Jan proto vykonal pouť k nejdobrotivější Ochránkyni. K námětu ze života svatého Jana Nepomuckého se připojila básnická fantazie.

Předehra

Milost je spoutaná zlatým poutem Mariánské Dobrotivosti, kterého nemůže být zbavena jinde než u milostného oltáře velké Matky. Proto tam oddaně pospíchá.

1. scéna

Vrstevníci blahopřejí Janovi k tomu, že díky pomoci Matky milosti znovu získal zdraví. Otec, který se předtím zavázal slibem, ho posílá do kostela zasvěceného Marii, aby tam donesl svou vlastní podobiznu.[4]

2. scéna

Mariina ctitele[5] na cestě potkají Florinus a Silindus,[6] kteří se vracejí z rozkošné zahrady blízko města. Když se jim svěří se svou poutí, nabízejí mu dárečky ze zahrady, aby je předložil blahoslavené Panně.

---

1 Celý název je hříčkou se slovem *gratia*, přičemž *Gratia rea* je sám Jan Nepomucký (podrobněji viz předmluva s. 476) a *indepta gratia* pak jeho zázračné uzdravení z nemoci.

2 *Mater Gratiarum* – Panna Marie jako prostřednice milostí.

3 Zasvěcení je situováno do mariánského kostela cisterciáckého kláštera u Nepomuku pod Zelenou horou, který zanikl za husitských válek. Jeho pozůstatkem je dnes pouze název obce Klášter a snad i zasvěcení kaple Nanebevzetí Panny Marie, která je součástí barokního zámku na Zelené hoře.

4 Jedná se o běžnou praxi známou z poutních míst, kam prosebníci přinášeli obrazy, plastiky a reliéfy jako dík za vyslyšení svých modliteb. Bývají na nich zobrazeny okolnosti zázračné pomoci, osoby, které byly uzdraveny, nebo pouze vyléčené části těla.

5 *Mariophilus, i, m.* – Mariin / mariánský ctitel (z řec. *filó* – milovat). Zde jím míněn Jan Nepomucký, obecně se tím slovem označovali členové mariánských družin; souvislost s tímto významem můžeme tušit ve 3. a zejména 14. scéně.

6 Florinus, jméno odvozené od *flos, floris, m.* – květ, může souviset obecně s mariánskou úctou, jméno Silindus (snad od *sileo* – mlčet) s Janovou mlčenlivostí.

Scena III.

Sub haec officiosi ad thaumaturgas Mariae aras clientuli de adventuro Joanne certiores redditi, ut amoeniores eidem instruant semitas, viarum impedimenta removent et flosculis iter adornant.

Scena IV.

Sed Joannes floridum ceu erroneum declinat callem et solitum asperiorem inquirens tramitem, inter silvarum abdita palantes cum grege suo offendit pastorculos. Quibus dum Agni Immaculati Eiusque Virgineae Matris instillat amores, a grassantibus prope praedonibus in fugam agitur.

Scena V.

Exinde dubiis oberrans recessibus, repertam in specu Beatissimae Virginis, ad cujus aedes peregrinus abiveret, effigiem flosculis exornat eique suum interim appendit anathema ac meliori spe fretus viam indagat securiorem.

[2] **Chorus**

Properantem Gratiam varia remorantur pericula.

Scena VI.

De filii discrimine per somnium, obscure licet, edoctus pater, dum filiolo indolet, adsunt coaetanei de reditu sui sodalis sciscitantes. Verum intellecto parentis metu pro viatoris incolumitate innocentia ad Deiparam vota profundunt.

Scena VII.

Florinus interim molestam peregrini absentiam viridario leniturus, eundem inter praedones vita periclitari resciens, vehementer percellitur; relegatoque ad patrem tristi internuncio, ipse Achatis sui salutem abit vindicaturus.

Scena VIII.

Pastorculi periculo liberi desertum reinvisunt gregem. Nullo agnellorum desiderato, candidissimum Agno Immaculato ejusque Matri Purissimae in censum deferunt.

Scena IX.

Florinus suum inter nemora Nepomucenum requirens, ex nympha vocali a specu reflectente, ibidem latentem intelligit. Verum unicum duntaxat cum flosculis ectypon reperiens, Joanni ceu defuncto lugubri epitaphio parentat tabellamque Thaumaturgae Virgini per callem floridum deferre properat.

3. SCÉNA

Mezitím se ctitelé Marie sloužící u jejího zázračného oltáře dozví o Janově chystaném příchodu. Aby mu cestu zpříjemnili, odstraňují ze stezky překážky a zdobí ji kvítky.

4. SCÉNA

Ale Jan odmítne pěšinu posetou květy jako bludnou, a když hledá trnitější stezku, jak je zvyklý, narazí na pastýře, kteří procházejí se svými stády hlubokým lesem. Zatímco je poučuje o lásce k Beránku Božímu a jeho Panenské Matce, je zahnán na útěk loupežníky, kteří řádí v okolí.

5. SCÉNA

Poté zabloudí do odlehlých míst a nalezne v jeskyni obrázek blahoslavené Panny, k jejíž svatyni se jako poutník vydal. Vyzdobí ho kvítky, připojí k němu svůj dar a s novou nadějí se vydá na bezpečnější cestu.

CHORUS

Spěchající Milost zdržují různá nebezpečí.

6. SCÉNA

Otec má sen, z nějž nejasně vytuší, že jeho synovi hrozí nebezpečí. Zatímco se pro synka rmoutí, přijdou jeho vrstevníci zjišťovat, jestli se jejich druh už vrátil. Když však poznají otcův strach, modlí se ve své nevinnosti k Bohorodičce, aby se poutníkovi nic nestalo.

7. SCÉNA

Florinus si chce zatím pobytem v zahradě zpříjemnit nemilou dobu poutníkovy nepřítomnosti. Zpráva, že je Jan kvůli loupežníkům v nebezpečí života, ho zasáhne jako blesk. Pošle k otci posla s tou smutnou zvěstí a sám odchází, aby se pokusil přítele[7] zachránit.

8. SCÉNA

Pastýři vyvázli z nebezpečí a znovu nalézají své opuštěné stádo. Když žádné z jehňat nechybí, zasvěcují to nejbělejší Neposkvrněnému Beránkovi a jeho Nejčistší Matce.

9. SCÉNA

Florinus hledá v lesích svého milého Nepomuckého a podle ozvěny, která se odráží od jeskyně, usoudí, že se ukrývá tam. Když však najde jen Janův obrázek ozdobený květy, vzdá mu jako mrtvému poslední hold žalostným epitafem a po cestě vystlané květy pospíchá odnést obrázek zázračné Panně.

---

[7] Lat. *Achates, ae, m.* – věrný přítel Aeneův, zde obecně „dobrý přítel, průvodce".

Scena X.

Continuis viarum maeandris vexatus Joannes limpidum ad fontem respirat, silva gratioso hospiti applaudente.

Scena XI.

Lugubrioris somni scenam dum iterato maerore secum reputat pater, veritatem periculi Joannaei non sine dolore cognoscit. Virgineae nihilominus clementiae fiducia fretus in spem recuperandae prolis erigitur seseque itineri accingit.

Chorus

Gratia variis defuncta periculis metam votorum feliciter attingit et vinculis absolvitur.

Scena XII.

Permodica quiete recreatus Joannes suum in specu requirit ectypon, sed ejus vice inscriptum sibi epitaphium reperit. Quo obliterato a Caelesti Genio in florentem deducitur tramitem. Ubi ab obvio Florino suam gaudens recipit tabellam illoque pedissequo[b] in aedes contendit Marianas.

Scena XIII.

Ob requisitum, sed frustra lustrato nemore, Joannem afflictus pater, adolescentes quospiam non procul nemore ad vicinam Beneficae Matris Dei aedem properare inaudit. Quare suspicatus, quod erat, laetus viatores sequitur.

Scena XIV.

Interim familiares Nepomuceno Mariophili de amanter excipiendo eminus adventante coaetaneo amice disceptant. Quorum admistus coronae votum pie exsolvit.

Scena XV.

Devotioni huic insperato supervenit pater et secundo Matris Clementissimae beneficio donatus, iteratum Divae Sospitatrici ad aras thaumaturgas decantat eucharisticon.

Epilogus

Applaudit solutae vinculis Gratiae et reddenda Mariae vota benevolo spectatori commendat.

A. M. D. G. et S. Joannis Nepomuceni honorem

[b] *Pedissequus*, hyperkorektní tvar adj. *pedisequus*, *a, um*.

10. SCÉNA

Jan, utrmácený nekonečnými zákrutami cest, odpočívá u čirého pramene. Les přitom jásá nad tak milým hostem.

11. SCÉNA

Když otec, opět zachvácený zármutkem, znovu uvažuje o přesmutné scéně ze snu, nikoli bez bolesti pozná, že Jan je opravdu v nebezpečí. Důvěra v dobrotivost Panny mu však dodá naději, že potomka znovu najde. Takto povzbuzen se připraví na cestu.

Chorus

Milost, která přestála různá nebezpečí, šťastně splní to, co slibovala ve svých modlitbách, a je zbavena pout.

12. SCÉNA

Po krátkém osvěžujícím spánku hledá Jan v jeskyni svůj obrázek, ale místo něj nalezne svůj vlastní epitaf. Po jeho smazání ho nebeský Genius odvede na stezku pokrytou květy. Tam od přicházejícího Florina radostně získá zpět svou podobiznu a v jeho společnosti zamíří do kostela Panny Marie.

13. SCÉNA

Otec Jana hledal po celém lese, ale marně; proto je sklíčený. Zaslechne, jak blízko lesa nějací mladíci pospíchají k nedalekému kostelu dobrotivé Matky Boží. Vytuší, o co jde, a s radostí poutníky následuje.

14. SCÉNA

Mezitím se Mariini ctitelé, přátelé Nepomuckého, přátelsky přou o to, jak láskyplně přijmou svého vrstevníka, který přijde zdaleka. Jan pak v jejich středu zbožně vyplní svůj slib.

15. SCÉNA

Během této pobožnosti nečekaně přichází otec, a protože ho nejdobrotivější Matka obdařila tímto druhým dobrodiním, znovu pěje Božské Ochránkyni u zázračného oltáře chvály.

Epilog

Jásá nad Milostí osvobozenou z pout a doporučuje laskavému divákovi, aby se s prosebnými modlitbami obracel k Marii.

K větší slávě Boží a k poctě sv. Jana Nepomuckého

II.3.3 Unio sexaginta elegantiarum

Hra *Unio sexaginta elegantiarum* se dočkala své inscenace v červnu 1725, kdy ji v gymnáziu na Novém Městě pražském předvedli studenti rétoriky. Jejím autorem je tedy zřejmě Joannes Pelletius.[1] Hra doložená jediným exemplářem synopse[2] se odehrává až po Janově smrti ve zcela alegorické rovině. Hlavním námětem je snaha Čech dosáhnout Janova svatořečení, které je zpodobněno obvyklým obrazem zasazení nepomucké Perly do papežského prstenu.

Hru poměrně netradičně uvádí jen velmi stručné a obecné zdůvodnění volby námětu, který nemá konkrétní zdroj, následované „klíčem k alegorii". Ani o obsahu předehry se mnoho nedozvídáme, pouze že hudebně ztvárňuje námět hry. Ta je pak rozdělena do tří jednání (*actus*), z nichž každé obsahuje tři scény (*scenae*). Jednání jsou oddělena chory a celou hru samozřejmě uzavírá epilog. Vlastní text synopse je koncipován poměrně nezvykle, protože akce popisuje tak, že předěly scén se nacházejí často uprostřed věty. Rozdělení však neodpovídá smyslu textu, a proto v edici vždy posouváme označení scény či choru před začátek rozdělené věty.[3] Synopse je bohatě prokládána citáty, které jsou označeny kurzivou i poznámkami pod čarou, bohužel však není vždy zcela správné ani znění citátu, ani odkaz na jeho zdroj.[4]

V prvním jednání se Čechy snaží získat podporu císaře Karla (VI.), které nakonec přes zastrašování ducha krále Václava dosáhnou. První chorus tvoří dva citáty – snad je lze vztáhnout na Čechy doufající v úspěch, ale trápící se dlouhým čekáním. Tomu napovídá první scéna jednání druhého, v níž se se svou bolestí svěřují Astrai. Po dalším Václavově strašení je ve třetí scéně povzbudí císař Karel a v následujícím choru i Ambrožův hymnus. Ve třetím jednání Čechy dosáhnou toho, že se začne zkoumat pravost Perly, což představuje zahájení kanonizačního procesu. Epilog vyjadřuje naději na dobrý konec.

Jak prozrazuje klíč k alegorii, Jana Nepomuckého zde představuje Perla (*Unio*), jejíž nevyslovitelná krása[5] je obrazem mimořádnosti světcových ctností a svatých skutků. Dále ve hře vystupuje císař Karel (VI.), pravděpodobně pod svým jménem, a personifikované Čechy (*Bohemia*). Z textu synopse nijak nevyplývá, že by je představoval lev zmiňovaný v titulu. Zcela jasná není ani podoba vystupování krále Václava, jehož duch se objevuje ve druhé scéně prvního i druhého dějství. Ze synopse

---

1 Joannes Pelletius, * 18. 12. 1695 Rokycany, ingr. 21. 10. 1709, p4v 2. 2. 1724 Praha, Malá Strana, † 2. 8. 1754 Óvár (dnes Mosonmagyaróvár). Učitelství ani literární činnost nebyly jeho životním povoláním a tíhl spíše k duchovnímu působení, od roku 1733 se připravoval na dráhu kajícího misionáře, ale do misií se vůbec nezapojil a stal se vojenským kaplanem. Pelletius, Joannes SJ, 1709–1754, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000100511, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

2 NK ČR, sign. 52 A 40, adl. 32.

3 Např. zcela nesmyslné se zdá rozdělení ve 2. jednání: Scena 2. [...] *Quo exterritam Bohemiam* / Scena 3. *Carolus malaciae restituat* [...].

4 Např. v poznámce (ff) je odkazováno na 14. knihu Ovidiových Proměn, kde ale citovaný verš nenajdeme. Můžeme ho ovšem spojit s částí v. 738 z 9. knihy Statiova eposu Thebais.

5 Užitá číslovka šedesát v daném kontextu naznačuje plnost nebo i nadbytek, proto ji do češtiny překládáme analogicky chápanou číslovkou tisíc.

ještě můžeme usuzovat na účast antické božské žalobkyně Astraie a personifikované Pověsti (*Fama*).

Námět hry *Unio sexaginta elegantiarum* je pozoruhodný především v kontextu dobových událostí. Papežem Benediktem XIII. vyhlášené milostivé léto roku 1725 se totiž jevilo jako ideální příležitost pro Janovu kanonizaci nebo alespoň pro přesunutí apoštolského procesu z Prahy do Říma. A právě v době, kdy k uzavření domácího řízení došlo, byla sehrána tato hra. Zůstává ale otázkou pro další bádání, zda autora k jejímu napsání vedly konkrétní snahy o urychlení procesu (císařské listy, vydané spisy apod.) nebo se v ní jen odrazilo obecně přijímané přání.

Další zajímavostí je to, že název hry v synopsi se nápadně podobá názvu panegyriku cyriaka B. J. Pretlika, proneseného během kanonizačních oslav Jana Nepomuckého v říjnu 1729.[6] Jeho obsahem je především vypočítávání oněch šedesáti předností, ctností a zásluh světce, za které se mu dostalo veřejného svatořečení. Přestože nezaznamenáváme hlubší obsahovou souvislost panegyriku s hrou, musíme předpokládat nějaký společný zdroj nejen základního motivu Jana jako perly nesmírné ceny, který se objevuje i v dalších textech,[7] ale také přímo formulace citované v titulu. Takový text se nám však zatím nepodařilo identifikovat.

---

[6] Pretlik, B. J.: *Unio sexaginta elegantiarum Paraquariam nactus Nepomuci*. Pragae 1729. Citace plného názvu viz s. 486, pozn. a.

[7] Příměr dokonalé ctnosti k přenádherné perle tisíce krás (*Unio sexaginta elegantiarum*) najdeme např. v pohřebním kázání nad abatyší benediktinského kláštera v Geisenfeldtu (Strassmayr, H.: *Gemma admirabilis seu Unio sexaginta elegantiarum. Tausent schöner Wunderstein oder Lieb- und Lebhafftes Tugendkleynod ... Annae Mariae Gazinin deß Adelichen Stiffts und Hochllöbl. Jungfrauen Closters Geisenfeldt S. Benedicti Ordens ... Abbtissin, welche nach dero hochseeligen Ableiben durch ein Lob- und Leich-Predig ... vorgestellt*. Ingolstatt 1694.

O Janu Nepomuckém jako o perle hovoří ve svém kázání i J. W. Woita *(Unio Coelicus a candore, luce et splendore conspicuus, in annulo Piscatoris subinde praefulgidus atque ad nuptias Agni Immaculati quaesitus terque beate in gazophylacio Bohemiae repertus sive Sanctus Joannes Nepomucenus, invictus a taciturnitate Martyr, a virtute, scientia et vitae sanctimonia orbe universo celeberrimus*. Pragae 1735.

[1]

Unio sexaginta elegantiarum Paraquariam nactus Nepomuci, istum olim Wenceslaus Piger in Albim et Moldavam projecit, pia Bohemia in Sacrarium Beati Viti conjecit, eundem subinde decurrente anno jubilaeo coronatus Bohemorum leo annulo Piscatoris inserendum in Urbe Romana proposuit[a]

Super Unione hoc melodrama offerendum patrio spectatori composuit et pro theatro exposuit academica rhetorica gymnasii Societatis Jesu Neo-Pragae 1725, mense Junio, die ...

Argumentum

Dictavit Joannei honoris studiosus zelus. Acumen suppeditavit cum Divina poësi, pius et ingeniosus amor.

Clavis allegoriae

Unio sexaginta elegantiarum: Beatus Joannes Nepomucenus; Paraquaria: Nepomucum oppidum, patria ejusdem; Coronatus: hodiernus Augustissimus Bohemorum Rex Carolus. Reliqua elucescent in scenis.

Prolusio

Musicus laconismus totius melodramatis.

[a] Cf. titul panegyriku B. J. Pretlika, proneseného během kanonizačních oslav v roce 1729: *Unio sexaginta elegantiarum Paraquariam nactus Nepomuci: Sanctus Joannes Nepomucenus cruciati cordis gloriosissimus de paenitentia Martyr, metropolitanae ecclesiae Pragensis ad Sanctum Vitum Canonicus, deviae famae rector fidissimus, vocali in silentio magnus Czechiae Thaumaturgus. Quem olim Wenceslaus Piger in Moldavam projecit, Pia Bohemia lethalibus undis adhuc madentem primum in S. Crucis Majoris, dein B. Viti Sacrarium conjecit. Eum decurrente anno Sanctissimus Dominus Noster Benedictus XIII. eXoratVs IrrefragabILI fIDeM asstrVens oraCVLo solemni Apotheosi annulo Piscatoris inseruit* ... Pragae 1729.

Perla tisíce krás,
jež našla svou Paraguay[1] v Nepomuku,
Václav Lenivý ji kdysi hodil do Labe a Vltavy,
zbožné Čechy uložily do chrámu sv. Víta,
korunovaný český lev navrhl,
aby byla ještě v tomto svatém roce[2]
ve městě Římě zasazena do papežského prstenu[3]

Hru o této Perle pro diváky z její otčiny vytvořila a v divadle předvedla rétorika akademického gymnázia Tovaryšstva Ježíšova na Novém Městě pražském roku 1725, v měsíci červnu, dne ...

Náměť

Poskytla horlivá snaha uctít Jana. Svým důmyslem a od Boha danou fantazií přispěla zbožná a důvtipná láska.

Klíč k alegorii

Perla tisíce krás: blahoslavený Jan Nepomucký; Paraguay: Nepomuk, jeho rodné město; Korunovaný: současný požehnaný český král Karel.[4] Ostatní se objasní v následujících scénách.

Předehra

Stručné hudební předvedení obsahu celé hry.

---

1 Snad odkaz na nálezy mimořádně cenných perel na území tehdejší Paraguaye (údolí řek Paraguay nebo Paraná). Konkrétní zdroj příměru se nepodařilo identifikovat.

2 Jednalo se o oficiální *annus iubileus* vyhlášený papežem Benediktem XIII. Jedním z jeho vrcholů bylo zahájení římských částí kanonizačních procesů deseti nových světců včetně Jana Nepomuckého, jejichž svatořečení proběhla v následujících letech.

3 Lat. *annulus Piscatoris* – rybářský prsten, označení papežského prstenu, které odkazuje na Kristova slova ke sv. Petrovi – prvnímu papeži, že se stane rybářem lidí (L 5,10).

4 Zde míněn císař Karel VI.

[2] **Actus I.**

Scena I.

Bohemia Carolum *... quem gloria fervidis*
Urbesque terrasque et populos super
Evexit alis (a)[b] ... officiosa prosequi veneratione, utque suffragante Carolo, Unio Nepomucenus durante adhucdum anno sancto, annulo Piscatoris inseratur, collaborare habet in propositis.

Scena II.

Fortasse festa aeque ac devota *imi senserunt carmina manes* (b),[c] formidabilis quidem *stat magni nominis umbra* (c),[d] Wenceslaus Piger, et super praeterita coronata Gloria sero queritur.

Scena III.

Imperterrita Bohemia (urgente Unionis Nepomuceni Fama) in Carolo *Imperii Romani caput* (d),[e] quin et patrii regni adorans, tacite perorat pro Unione Nepomuceno, de quo in annulum Piscatoris inserendo bene ominari et sperare a Rege jubetur.

Chorus

Sed *Anxiam mentem spes agit!* (e)[f] *Et spes, quae differtur affligit animam.* (f)[g]

Actus II.

Scena I.

Pressum tacito sub corde dolorem Bohemia per substitutos Astraeae revelat. Vixdum illa maerorem abstergit.

Actus I. Scena III. Rege jubetur. / **Chorus** / Sed *Anxiam*] Rege jubetur. Sed / **Chorus** Anxiam, *titulus transpositus USE.*

---

[b] 32v, Post Epilogum: *(a) Sarbiev* – Sarbiewski, M. K.: *Horatius Sarmaticus sive R. P. Mathiae Casimiri Sarbievii ... lyricorum libri IV*. Coloniae Agrippinae 1721, oda XV. Ad equites Polonos, s. 27; verš citován nepřesně (*urbesque* místo *urbeisque*), čímž vznikla metrická chyba.

[c] 32v, Post Epilogum: *(b) Mant.* – Mantuanus, tj. Battista Spagnoli (1447–1516), citát ale spíše převzat z nějaké sbírky (např. Ravisius Textor, J.: *Epithetorum opus perfectissimum ... : accesserunt eiusdem Ravisii Synonyma, et diversorum authorum, poeticarum admonitionum libelli tres utilissimi*. Basileae 1635, s. 544; idem: *Epithetorum Ioannis Ravisii Textoris Opus Absolutissimum: Iam Denuo Post Ultimam ... recognitionem ... repurgatum* ... Duaci 1607, s. 467).

[d] 32v, Post Epilogum: *(c) Lucan.* – Lucanus, Pharsalia 1,135.

[e] 32v, Post Epilogum: (*d) Martial. lib. 7.* V Martialovi neidentifikováno.

[f] 32v, Post Epilogum: *(e) Claud.* – Claudianus, Panegyricus dictus Olybrio et Probino consulibus 65–66: *non anxia mentem spes agit*; cf. Statius, Thebais 1,322–323: *spes anxia mentem extrahit.*

[g] 32v, Post Epilogum: (*f) Proverb. c. 13.* – Prv 13,12: *Spes, quae differtur, adfligit animam, lignum vitae desiderium veniens.*

1. JEDNÁNÍ

1. SCÉNA

Čechy chtějí, aby Karel provázel toho, *... jejž sláva prudkým vzmachem křídel vynesla nad města, země a národy ...* úslužnou úctou, a touží také přispět k tomu, aby byla nepomucká Perla na Karlovu přímluvu ještě během tohoto svatého roku vsazena do papežského prstenu.

2. SCÉNA

Oslavné a oddané *básně*[5] snad *zaslechli i duchové v nejhlubším podsvětí, povstává* totiž Václav Lenivý, který je strašlivým *stínem kdysi velkého jména*,[6] a korunovaná Sláva pozdě naříká nad tím, co se stalo.

3. SCÉNA

Neohrožené Čechy (na naléhání Pověsti nepomucké Perly), které Karla uctívají jako *hlavu římské říše* i svého vlastního království, mlčky prosí za nepomuckou Perlu. Král jim přikáže věřit a doufat, že Perla bude zasazena do papežského prstenu.

Chorus

Ale *Znepokojenou duši naděje pohání! A dlouho nenaplňovanou nadějí srdce umdlévá.*[7]

2. JEDNÁNÍ

1. SCÉNA

Čechy prostřednictvím alegorických narážek odhalují Astrai[8] bolest, kterou mlčky potlačují v srdci. Ta se sotva dokáže zdržet zármutku.

---

5 Zřejmě básně k poctě Jana Nepomuckého. V kanonizačních aktech je citován *in extenso* hymnus Pontanus: *De S. Ioanne Nepomuceno* – viz *Acta utriusque processus*, 1722, Summarium, n. 31, s. 167–168.

6 Citované místo v Lucanovi se vztahuje k Pompeiovi. Zde je „jménem" pravděpodobně míněn sv. Václav, resp. všichni království nositelé tohoto jména.

7 Př 13,12.

8 *Astraia, ae, f.* – panenská bohyně, dcera Diova a Themidina, která chodila před olympský trůn žalovat na každou nespravedlnost, jež se stala na zemi. Vnímána též jako „spravedlivý žalobce" nebo „spravedlnost".

Scena II.

Repetito priore questu Manes Wenceslai territant; videtur questum hunc extorsisse vili pensus aliquando Unio Nepomucenus.

Scena III.

Quo exterritam Bohemiam Carolus malaciae restituat, qua virtute, qua *Divinis* (armatis scilicet precibus) *utitur armis* (ff)[h] ad quantocyus promovendum in annulum Piscatoris Unionem Nepomucenum.

Chorus

Et tandem pusillanimem Bohemiam in laetam et firmam spem erigit, illo hymni Ambrosii versu: *In te Domine speravi, non confundar in aeternum.*[i]

Actus III.

Scena I.

Non ignara Fama, quod bene subinde *Post multa Virtus opera laxari solet* (g)[j] Ariadnes munere fungitur, et Regem per arcanos juxta ac amoenos soli Bohemi flexus secure ductum, recreat ad placitum.

Scena II.

Interea temporis sollicita Bohemia ad calculum revocat multigenas Unionis Nepomuceni elegantias.

Scena III.

Quas fideli tabellae concreditas ablegat Rex in Urbem, ubi non Lydia, verum Romana petra probatae approbataeque Unionem sexaginta elegantiae pro annulo Piscatoris commendent.

Actus II. Scena II. Unio Nepomucenus. / **Scena III. /** Quo exterritam Bohemiam Carolus] Unio Nepomucenus, Quo exterritam Bohemiam **/ Scena III. /** Carolus, *titulus transpositus USE.*

Actus II. Scena III. Unionem Nepomucenum. / **Chorus** / Et tandem pusillanimem] Unionem Nepomucenum. Et tandem **/ Chorus /** pusillanimem, *titulus transpositus USE.*

Actus III. Scena II. Nepomuceni elegantias. **/ Scena III. /** Quas fideli] Nepomuceni elegantias. Quas **/ Scena III. /** Fideli, *titulus transpositus USE.*

Actus III. Scena III. Piscatoris commendent. / **Epilogus. /** Demum cum suo Rege universa] Piscatoris commendent. Demum cum suo Rege **/ Epilogus. /** Universa, *titulus transpositus USE.*

---

[h] 32v, Post Epilogum: *(ff) Ovid. lib. 14 Metamor.* Správně asi Statius, Thebais 9,738: *caelestibus utitur armis*.

[i] Pseudo-Ambrosius, Te Deum.

[j] 32v, Post Epilogum: *(g) Sen. in Herc. furent.* – Seneca, Hercules furens 476.

2. scéna

Václavův duch znovu naříká a vyvolá tím zděšení; zdá se, že běduje nad tím, jak kdysi špatně ocenil nepomuckou Perlu.

3. scéna

Tímto nářkem vyděšené Čechy léčí Karel z ochromení a využívá jak své ctnosti, tak *Božských zbraní* (totiž mocných proseb), aby co nejrychleji dosáhl zasazení nepomucké Perly do papežského prstenu.

Chorus

A konečně povzbuzuje zastrašené Čechy k radostné a pevné naději také tímto veršem z Ambrožova hymnu: *Pane, k tobě se utíkám, ať nejsem zahanben navěky*.

3. jednání

1. scéna

Pověst, která dobře ví, že *Ctnost mívá ve zvyku si* hned *po velké námaze* dobře *odpočinout*, zastává úlohu Ariadny. Bezpečně krále převede přes skrytá i příjemná zákoutí české země a osvěžuje ho dle libosti.

2. scéna

Mezitím znepokojené Čechy chtějí, aby byly rozličné krásy nepomucké Perly znovu zhodnoceny.[9]

3. scéna

Věrné vylíčení těchto krás[10] král posílá do Říma, kde mají být ověřeny a prověřeny nikoli prubířským kamenem, ale římskou skálou,[11] aby pak Perla tisíce krás mohla být doporučena pro papežský prsten.

---

9 Snad odkaz na kanonizační proces, který byl roku 1722 zahájen v Praze a roku 1725 předán do Říma.

10 Nepodařilo se zatím ozřejmit, zda se jedná o obecný odkaz na iniciativu Karla VI. v kanonizačním procesu, nebo na nějaký konkrétní spis či list. Zatímco souvislost s ukončením pražské části apoštolského procesu, jehož výsledkem byla *Acta processus apostolici in causa canonizationis B. Joannis Nepomuceni completa 22. Junii 1725* (NA ČR, APA I, sign. B 60), je prakticky vyloučena, spojitost s veronským vydáním *Acta utriusque processus* či Pfeffelovým ilustrovaným vydáním legendy B. Balbína (*Balbinus: Vita B. Joannis Nepomuceni Martyris*) zcela odmítnout nemůžeme.

11 Lat. *Lydia petra*, tj. *Lydius lapis* – prubní kámen ke zkoušení ryzosti drahokamů; *Romana petra* – papež, papežský stolec, odvozeno od Kristova přejmenování Šimona na apoštola Petra a ustanovení ho hlavou rodící se církve (J 1,42).

Epilogus

Demum cum suo Rege universa Bohemia (etiamnum sancto anno hoc remissionis) a Sanctissimo Benedicto XIII. Unionem Nepomucum annulo Piscatoris inserendum fore hilaris confidit (illud veteris jambi sibi occinens):

Expers periculi est praemium silentii.[k]

A. M. D. G.

Typis Vetero-Pragae Caroli Josephi Gerzabek
Anno M. DCC. XXV.

Post Epilogum *om.*] (a) Sarbiev (b) Mant. (c) Lucan. (d) Martial. lib. 7. (e) Claud. (f) Proverb. c. 13. (ff) Ovid. lib. 14 Metamor. (g) Sen. in Herc. furent. *USE.*

[k] Sutor, A.: *Latinum Chaos u.s.w. Ein Teutsches durcheinander von unterschiedlichen Sachen u.s.w. von D. Andr. Sutor*. Augsburg 1716, n. 919: *Aut dic aliquid melius silentio, aut sile, expers periculi est praemium silentii*; Gruterus, J.: *Bibliotheca exulum seu Enchiridion Divinae humanaeque prudentiae*. Francofurti 1625, s. 776: *periculi expers praemium silentii est*.

Epilog

Celé Čechy i se svým králem tedy radostně věří, že přesvatý Benedikt XIII. vsadí (ještě v tomto milostivém létě) nepomuckou Perlu do papežského prstenu (a zpívají tento dávný verš):

Být zbaven nebezpečí je odměna za mlčení.

K větší slávě Boží

Tiskem Karla Josefa Jeřábka ve Starém Městě pražském
Roku 1725

II.3.4 Vanitas vanitatum

Vanitas vanitatum byla předvedena v Klementinu 31. května 1726 odpoledne[1] nejvyšší gramatikální třídou (syntaxí) pod vedením Joanna Tillera.[2] Jde již o třetí nepomucenskou hru tohoto mladého jezuity, doloženou pouze synopsí.[3] Světce autor tentokrát nepředstavuje jako malého chlapce vroucně ctícího Pannu Marii, ale jako moudrého učitele, tedy pravděpodobně už dospělého muže. K námětu, který vybírá z kanonizačních akt a cituje v argumentu, však přistupuje s nemenší básnickou licencí než u předchozích her. Tentokrát ovšem staví příběh na principu psychomachie, kdy Ctnost, jejímž zastáncem je Jan, a Marnost světa, kterou prosazuje Philocosmus, bojují o životní směřování Mládí zastoupené vznešeným mladíkem Adolphem.

Hra je rozdělena do 15 scén (*inductiones*), které tři chory (po 3., 8. a 10. scéně) dělí na čtyři celky, rámuje ji předehra (*prolusio*) a epilog. Námět představuje Jana jako učitele, který má urozeného mladíka Adolpha odvrátit od nástrah světské marnosti. V předehře začíná boj Marnosti a Ctnosti o Mládí. První tři scény slouží k uvedení do děje: dvůr se připravuje na Adolphův příchod a v zajetí Marnosti plánuje Adolphův oslavný portrét. Mezitím se ale Jan ve snu dozvídá o svém poslání a vymýšlí důmyslnou lest, v níž využívá zmíněný obraz. V prvním choru se vrací Ctnost a Marnost, které hledají způsob, jak k sobě Mládí přilákat. V následujících pěti scénách sledujeme provedení Janova plánu a Adolphovo postupné poznávání pomíjivosti světských radostí. Ve druhém choru pokračuje soupeření Marnosti a Ctnosti. Devátá a desátá scéna přináší zápletku s krásným, ale červivým jablkem, které Jan využívá k varování před pomíjivostí světa. V posledním choru konečně vítězí Ctnost nad Marností a předznamenává tak Janův úspěch ve zbylých pěti scénách: je odhalen skrytý obsah Adolphova obrazu a Jan postupně dosáhne toho, že Adolphus začne žít pro nebe a ne pro světskou marnost. Epilog mu pak k tomu může gratulovat.

Jan je zde pojmenován přízviskem Hassil,[4] které hrou protikladů odkazuje na jeho vroucnost. Důvod volby jména Adolphus pro mladíka, jenž má být poučen o správné cestě životem, není zřejmý. Janův protivník, který chce, aby Adolphus světské radovánky neopouštěl, je nazván typickým mluvícím jménem pro postavy podléhající marnosti – Philocosmus (ten, kdo miluje svět). Na Janově straně naopak stojí dobru napomáhající Florillus, jehož jméno připomíná květiny a jemuž podobná známe ze všech Tillerových her. Ostatní dvořané ani malíř vlastní jméno nemají. S lidskými postavami se pak zřejmě setkávají bohyně Pomona a Flóra, které nabízejí

1 *Diarium Patris Ministri*, NA ČR, JS, sign. RKP 20, f. 206v, 31. 5. 1726.

2 K autorovi podrobněji viz s. 578–580.

3 NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 65.

4 Příjmení Hasil, Hasyl nebo též Hassil uvedl jeden ze svědků při pražské části kanonizačního procesu, jméno bylo také na nápisu ve věži žateckého kostela, kde se měl student Jan zvěčnit. Šlo o falzum odhalené už během procesu, v tradici se ale příjmení Hasil udrželo až do 19. století. Vlnas: *Jan Nepomucký*, s. 214–251.

Adolphovi symbolické dary: červivé jablko a trnitou růži. Personifikace Mládí (*Adolescentia*) a Ctnosti (*Virtus*) vystupují pouze ve vedlejších částech hry, u Marnosti (*Vanitas*) není zcela zřejmé, zda nezasahovala i do dějových výstupů.

Hra *Vanitas vanitatum* je velmi zajímavá a snad i ojedinělá výběrem vzoru, který tu Jan Nepomucký reprezentuje.[5] Není zde ani slavným mučedníkem či zpovědníkem, tedy světcem, ke kterému je vhodné se v modlitbách utíkat, ani idealizovaným vrstevníkem žáků, jehož jednání je třeba následovat, ale dokonalým (duchovním) učitelem, jehož je dobré poslouchat. Můžeme tedy říci, že hra mohla sloužit také k posílení autority jezuitských učitelů před dospívajícími žáky pokukujícími po radostech života.

[5] Ke hře viz též Bobková, K.: Jezuitské školské divadlo v pražské klementinské koleji ve 20. letech 18. století. In: *Pražský sborník historický 32*, 2003, s. 134–135.

[1]

Nobilissima sapientis lectio
Vanitas vanitatum,[a]
ex libro aeternae veritatis desumpta
et pro fundamento Coelestis in terra occupationis
Adolpho, illustri stirpis avitae surculo,
per sacratiorem Magistrum
Joannem Nepomucenum
quondam recitata

Hodie in theatro repetita
agente Celsissima, Illustrissima, Perillustri, Praenobili, Nobili et Ingenua syntaxi Pragena ad S. Clementem anno 1726, mense ..., die ...

Argumentum

Sanctus Joannes, paterno cognomento Hassil (quo nos cognomine zelum Joannis ardentissimum proponimus), Nepomuci ad summam aliorum et praeprimis suam sanctitatem prodigiose natus, ut erat vitae sanctioris Magister dexterrimus, adolescentem illustri prosapia oriundum (nobis Adolphum), in sectandas vanitatum illecebras cereum, docuit, fluxae non inhaerendum vanitati, sed intra exiguos mortalitatis limites Coeli amplissimae vacandum immortalitati. In Actis canonizationis.[b] Reliqua poësis.

Prolusio

Vanitas[c] honori mundano, mammonae et voluptati militans, Adolescentiam in bivio consistentem illo: *Venite fruamur bonis in adolescentia*,[d] ad sua castra provocat. Virtus ex adverso honori Divino, regno Coelesti et ingenuis Paradisi voluptatibus obtinendis vacans, eandem monet: *Ne respexeris in vanitates et insanias falsas*;[e] quibus denique confusis Adolescentia Coelo vacatura ad Virtutis vexillum provolat.

Inductio I.

Adolpho, ditionis amplissimae haeredi, aula nobiles parat applausus. Philocosmus vero eidem author est, ut vanitatem sectaturus, quo illustrior majorum ectypis accenseatur, ex pusilla sui effigie in majorem artifice penicillo assurgat adjecta epi-

---

[a] Ecl 1,2: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum et omnia vanitas.*

[b] *Acta utriusque processus*, 1722.

[c] *Vanitas* je ve vedlejších částech alegorickou postavou, jinde je zřejmě výraz užíván v obecném významu.

[d] Sap 2,6: *Venite ergo et fruamur bonis, quae sunt, et utamur creaturam tamquam in iuventute celeriter.*

[e] Ps 39,5: *Beatus vir cuius est nomen Domini spes ipsius et non respexit in vanitates et insanias falsas* (Weber/Gryson iuxta LXX emendatus); *Beatus vir, qui posuit Dominum confidentiam suam et non est aversus ad superbias pompasque mendacii* (Weber/Gryson iuxta Hebraicum translatus).

Nejušlechtilejší lekce od moudrého člověka
Marnost nad marnost,[1]
přejatá z knihy věčné pravdy a jako základ toho,
jak se na zemi zaobírat nebeskými věcmi,
Adolphovi, potomkovi slavného prastarého rodu,
svatým učitelem
Janem Nepomuckým
kdysi přednesená

Dnes v divadle zopakovaná v podání
nejvyšší, nejslavnější, přeslavné, převznešené, vznešené a urozené
syntaxe pražské u sv. Klimenta roku 1726, měsíce ..., dne ...

Námět

Svatý Jan, otcovským příjmením Hassil (tímto jménem ukazujeme Janovu vroucí lásku), se zázračně narodil v Nepomuku, aby přiváděl k dokonalé svatosti jiné, ale především aby svatě žil sám. Jelikož byl velmi obratným učitelem zbožného života, poučil mladíka pocházejícího ze slavné rodiny (pro nás Adolpha), který snadno podléhal pachtění se za nástrahami marnosti, že nemá lpět na pomíjivých marnostech, ale má se i v úzkých mezích smrtelného života věnovat bezmezné nebeské nesmrtelnosti. Z kanonizačních akt. Ostatní je dílem básnické fantazie.

Předehra

Marnost bojující za pozemské pocty, mamon a rozkoš, láká Mládí stojící na rozcestí do svého tábora těmito slovy: *Pojďme a užívejme dobrých věcí v mládí.*[2] Naopak Ctnost, která se snaží získat Boží pocty, nebeské království a rozkoše vlastní ráji, ho nabádá: *Nehleď na marnosti a na falešné bláznění.*[3] Mládí nakonec tyto věci zavrhne a spěchá pod prapor Ctnosti, aby se věnovalo duchovnímu životu.

1. scéna

Dvůr připravuje vznešené pocty pro Adolpha, dědice rozlehlého panství. Philocosmus[4] ho podnítí, aby se přidal k Marnosti tím, že připojí k obrazům svých předků vlastní, skvostnější, podle své malé podobizny nechá umělcovým štětcem

---

1 Kaz 1,2.

2 Mdr 2,6.

3 Ž 40,5: *Blaze muži, který doufá v Hospodina, k obludám se neobrací, ani k těm, kteří se uchylují ke lži.* Ekumenický překlad vychází z verze Žalmů *iuxta Hebraeos*, zatímco citát v textu – stejně jako v ostatních synopsích – pochází z překladu řecké *Septuaginty*.

4 Philocosmus – jméno odvozené z řec. *filó* – milovat a *kosmos* – svět, tj. „milovník (pozemského) světa", zde zejména jeho pomíjivé marnosti.

graphe: *Flos vitae nobilissimus ad avitam majorum gloriam*;[f] cui novos interim honores nobilior juventus gratulatur.

Inductio II.

Hassillus somni symbolo edocetur adolescentem nobilissimum a liberiore ad coelestem vitam sibi esse manuducendum. Animi dubius ephebulos Domini effigiem pictori deferentes offendit, ex qua faciem et mores Adolphi per somnium sibi depictos intelligit; eaque propter illius Coelo aucupandi gratia ex occasione epigraphes, ingenioso Florillum, sibi familiarem ephebulum, imbuit stratagemate.

Inductio III.

Adolphus triumphali magnificentia in ditionem paternam haeres inducitur, ubi e sententia Vanitatis dominium et silvas praeprimis lustrare constituit, Philocosmo loci inter nemora amoenissimi exquirendi causa eo provolante. De quo Hassillus factus certior, ad silvas praeit Adolphum caute allocuturus.

Chorus

Dum Virtus coelestes meditatur triumphos pro Adolescentia, Vanitas pro eadem blandas struit insidias.

Inductio IV.

Florillus, ingenioso Hassilli commento imbutus, illud pictori communicat.
[2]

Inductio V.

Delicias silvarum morosius exquirente Philocosmo Adolphus vanitati propediem vacaturus, interim taedium fallit; et inopine fluxam rerum omnium esse vicissitudinem intelligens, aliquantum perplectitur.

Inductio VI.

Perplexum Adolphi animum sedaturi, aulici eum ad silvas jam invisendas avocant. Eo concedenti Pomona domestica candido-rubicunda praesentat munera, siti inter nemora levandae subservitura; inter quae vitii ignara, fallente manu pomum quidem pulcherrimum, sed verminans in donum offert.

Inductio VII.

Hassillus ad deliciosum silvae fontem praecurrit eumque vani inter poëses Narcissi fabula ad fugiendam ab Adolpho Vanitatem aptissima subornat. Quo perfecto abit

[f] Nápis připojený k obrazu pravděpodobně není přímým citátem, ale je složen ze známých slovních spojení. *Flos vitae* nalezneme jak u Cicerona, tak mezi osloveními Panny Marie, slovy *avita majorum gloria* bývá nazýván portrétovaný na dedikacích či nápisech na rytinách. Cf. Cicero, De oratore 3,12: [...] *cui quidem ad summam gloriam eloquentiae florescenti ferro erepta vita est et poena temeritatis non sine magno rei publicae malo constituta. Ego vero te, Crasse, cum vitae flore tum mortis oportunitate divino consilio et ornatum et extincum esse arbitror*. Pro oslovení Panny Marie např. *flos vitae immaculatus* – srov. Raynaudus, Th.: *Nomenclator Marianus*. Lugduni 1639, s. 22; zde citát přiřazen Georgiu Thaumaturgovi.

zhotovit větší a připojit k ní nápis: *Nejvznešenější květ života pro zděděnou slávu předků*. Vznešená mládež mu zatím blahopřeje k novým poctám.

2. SCÉNA

Hassil se ve snu dozví, že má přivést jistého vznešeného mladíka od příliš nevázaného života k životu nebeskému. Když o tom rozvažuje, potká pážata nesoucí malíři pánův obraz. Podle tváře a způsobů pozná v Adolphovi mladíka ze snu. Aby ho získal pro nebe, využije příležitosti, kterou mu poskytne nápis na obraze, a do svého důmyslného plánu zasvětí svého známého, mladého dvořana Florilla.

3. SCÉNA

Adolphus je s velkou slávou a pompou přiveden jako dědic na otcovské panství, kde se na radu Marnosti rozhodne prohlédnout si pozemky, především lesy. Philocosmus tam spěchá, aby v hájích vyhledal nejpříjemnější místo. Hassil se o tom dozví a jde napřed k lesu, aby tam Adolpha obezřetně oslovil.

Chorus

Zatímco Ctnost uvažuje, jak Mládí triumfálně přivést do nebe, Marnost mu strojí vábné nástrahy.

4. SCÉNA

Florillus, zasvěcený do Hassilova důvtipného nápadu, ho sděluje malíři.

5. SCÉNA

Zatímco Philocosmus až příliš důkladně zkoumá krásy lesa, Adolphus, který už už propadá Marnosti, skrývá svou rozmrzelost. Když nenadále pozná nestálou pomíjivost všech věcí, je poněkud zaskočen.

6. SCÉNA

Dvořané chtějí uklidnit Adolphovu zmatenou duši a zavolají ho, že již může jít do lesa. Cestou mu v blízkém sadu Pomona[5] nabízí své červenobílé dary, aby jimi v lese mohl utišit žízeň. Ačkoli je hříchu neznalá, oklame ho, když mu mezi dary nabídne také jablko, které je sice překrásné, ale plné červů.

7. SCÉNA

Hassil běží napřed k půvabnému lesnímu prameni. K němu umístí báseň o povrchním Narcisovi,[6] velmi vhodnou k zahnání Marnosti od Adolpha. Když vše dokončí,

[5] *Pomona, ae, f.* – bohyně ovoce a zahradních plodin.

[6] *Narcissus, i, m.* – krásný mladík, který se zamiloval do vlastního obrazu zrcadlícího se na hladině jezírka; pozdní poznání, že miluje jen vidinu sebe sama, ho připravilo o život. Byl proměněn v narcis, křehkou, krásnou, ale nevonící jarní květinu, jež je symbolem bezcitné krásy.

Adolphum inter nemora quaesiturus et ad fontis locum sub amoenitatis specie perducturus, pictore in perficiendum stratagema suae domi sedulo incumbente.

Inductio VIII.

Interim per deliciosos silvarum maeandros Adolphus deducitur. Subinde feram venabulo petiturus, aberrat ad fontem fabula Narcissi subornatum. Hassillus vero Adolphum inter nemora requirens, eundem ad fontem offendit. Ejusque tam fontis, quam Narcissi symbolo vanos aestus mitigat, in utroque fluxam rerum vanitatem exhibens.

Chorus

Blandas Vanitatis insidias Virtus Adolescentiae detegit et docet ne momento quidem lubricae Vanitati insistendum. Vanitas ex adverso, quo fortius et suavius apud se detineat Adolescentiam, novis ipsam irretit laqueis.

Inductio IX.

Quaerentibus Adolphum aulicis Philocosmus fonti propior totum, quod res est, indignabundus observat. Tum praepropere oblatis Pomonae muneribus Adolpho blanditur. Vitii ignarus pomum pulcherrimum, intus verminans palato deserviturum eligit. In quo latentem putredinem animadvertenti Adolpho symbolum vanitatis fraudolentae Hassillus explicat. Hinc fremitus Philocosmi, secutura deliberatio Adolphi.

Inductio X.

Sed ut vafro est Philocosmus ingenio, deliberaturum quantocyus distrahit in silva primum, hortorum deinde offert illecebras; Joannes vero, ut in floribus mundi legat vanitatem, Adolpho dat in documentis.

Chorus

Novos Vanitatis laqueos eludit Virtus et Adolescentiam aureo Divinae Charitatis vinculo sibi unitam, in gloriosam Dei filiorum libertatem manuducit, Adolescentia coelestem in terris vitam auspicante.

Inductio XI.

Paratam Adolphi effigiem pictor ad aulam defert. Adolphus vero venustum Florae emporium invisit. Rosam incaute decerpturus pungitur et Hassilli documento fraudulente pungentis indolem vanitatis intelligit. Ex ipsis deinde floribus sensim arescentibus fluxam rerum vicissitudinem condiscit.

Inductio XII.

Allatam a pictore imaginem nobilior juventus, lusui interea vacans, diligentius considerat et perennem Adolpho, licet absenti, formae gratiam apprecatur.

odchází do lesa hledat Adolpha, aby ho mohl pod záminkou nalezení příjemného místa přivést k prameni. Malíř zatím doma pilně pracuje na dokončení plánu.

8. SCÉNA

Mezitím se Adolphus prochází po půvabných lesních zákoutích. Náhle, když s oštěpem v ruce pronásleduje divou zvěř, zabloudí k prameni, u nějž je umístěno vyobrazení Narcisova příběhu. U pramene ho najde Hassil, který Adolpha v lese hledal. Mírní jeho povrchní vzplanutí pro pramen i pro Narcisovu podobu a ukazuje mu na obojím pomíjivou marnost věcí.

Chorus

Ctnost odhalí Mládí vábné nástrahy Marnosti a poučuje ho, že kluzké Marnosti se nesmí podlehnout ani na okamžik. Marnost naopak splétá kolem Mládí nové smyčky, aby ho k sobě svou vlídností ještě pevněji připoutala.

9. SCÉNA

Zatímco dvořané hledají Adolpha, Philocosmus blízko u pramene rozhořčeně pozoruje vše, co se děje. Spěšně tedy Adolphovi nabízí Pomoniny dary a lichotí mu. Adolphus si volí nejkrásnější, avšak uvnitř červivé jablko a chystá se ho sníst, protože neví, že je zkažené. Když si všimne jeho skryté zkaženosti, Hassil mu vysvětluje, že jde o symbol úskočné Marnosti. To Philocosma rozběsní, Adolphus o tom pak rozvažuje.

10. SCÉNA

Ale jelikož je Philocosmus vychytralý, co nejrychleji mu od rozjímání nabídne rozptýlení, nejprve v lese, potom v lákavé zahradě. Jan však Adolphovi ukáže, jak v květech světa poznat příklad světské marnosti.

Chorus

Ctnost obelstí nové nástrahy Marnosti a vede Mládí, které k sobě připoutala zlatým poutem Božské lásky, ke slavné svobodě Božích dětí. Mládí začíná vést na zemi nebeský život.

11. SCÉNA

Malíř nese ke dvoru hotový Adolphův obraz. Adolphus však navštěvuje půvabnou zahradu Flóry.[7] Když chce neopatrně utrhnout růži, bodne se a z Hassilova poučení pochopí povahu lstivě bodající Marnosti. Přímo na vadnoucích květech se pak poučí o nestálé pomíjivosti věcí.

12. SCÉNA

Vznešená mládež, oddávající se zatím zábavě, pečlivě zkoumá obraz, který přinesl malíř. I když je Adolphus nepřítomný, obdivuje jeho zvěčněnou krásu.

---

[7] *Flora, ae, f.* – staroitalská bohyně květů.

Inductio XIII.

Adolphus speciose fessus vanitate ad aulam redux eandem transitoriam manifeste comperit. Ex quo Hassillus cum Philocosmo et aliis vitae liberioris asseclis pro eadem deserenda in certamen descendit. Demum ex allata a pictore imagine et detecto, quod latebat, ingenio campum pro sanctitate et Coelo feliciter obtinet.

Inductio XIV.

Nobilior juventus Adolpho de honoribus et hilariis gratulatura vanamque imposterum vitam ad solatium successuram apprecatura, rei seriem a furente inaudit Philocosmo, unde et ipsa plurimum Adolpho succenset.

Inductio XV.

Adolphus vero, duce Hassillo mundi vanitatem continuo reprobante, coelestis vitae normam amplectitur decusque aeviternae gloriae auspicatur.

Epilogus

Coelicae in terris vitae primordium et felix auspicium gratulatur Adolescentiae. Simul omnibus ad Vanitatem inclinantibus illud Ecclesiae et Divi Hipponensium Praesulis instillat documentum: *Sic transeamus per temporalia, ut non amittamus aeterna.*[g]

A. M. D. G. et aeternum S. Joannis Nepomuceni honorem

[g] Součást proměnlivé hlavní mešní modlitby před čtením (kolekty), předepsané tridentským misálem pro 3. neděli po Letnicích. Připisováno sv. Augustinovi.

13. scéna

Marností značně znavený Adolphus se vrací zpět ke dvoru a jasně spatří pomíjivost jeho nádhery. Na to se Hassil dá s Philocosmem a jinými příznivci příliš volného života do soupeření o to, kdo z nich dvůr opustí. Když je nakonec odhalen nápad skrytý v obraze,[8] který přinesl malíř, Hassil bitvu šťastně vybojuje pro svatost a nebe.

14. scéna

Vznešení mladíci se chystají Adolphovi blahopřát k poctám a budoucím radostem a poté vzývat povrchní život mířící za potěšením. Když si od zuřícího Philocosma vyslechnou, co se stalo, i oni se na Adolpha velmi rozhněvají.

15. scéna

Adolphus však pod vedením Hassila, který neustále kárá světskou marnost, přijímá pravidla nebeského života a začíná žít pouze pro poklad věčné slávy.

Epilog

Blahopřeje Mládí k šťastnému začátku a příslibu nebeského života na zemi. Zároveň pro všechny, kdo jsou nakloněni Marnosti, dodává tento výrok církve a svatého biskupa z Hipponu:[9] *Tak přejděme přes dočasné, abychom neztratili věčné*.

K větší slávě Boží a věčné poctě sv. Jana Nepomuckého

[8] Obraz byl pravděpodobně namalovaný tak, aby z něj byla patrná pomíjivost krásy.

[9] Sv. Augustin (354–430), biskup v Hippo Regius, jeden ze čtyř nejznámějších církevních otců západní církve.

II.3.5 Sacratior Gratiarum trias

Sacratior Gratiarum trias[1] je první hrou ze série nepomucenských představení, která předvedli žáci gymnázia v Opoli k poctě světce v samotném roce kanonizace, tedy 1729.[2] Tuto hru připravil s žáky třetího ročníku, tj. gramatiky, jejich učitel Carolus Walhoffen.[3] Hra patří mezi ty, jež se týkají posmrtné oslavy Jana Nepomuckého, konkrétně jeho kanonizace. Jedná se o při dvou římských papežských bazilik, lateránské a svatopetrské, v které z nich svatořečení proběhne. Celá hra se tak logicky odehrává v alegorické rovině. Titulní trojice Grácií (Milostí) představuje patrony Lateránu Jana Křtitele a Jana Evangelistu doplněné právě o Jana Nepomuckého.[4]

Fiktivní děj hry se odvíjí od papežského rozhodnutí uspořádat kanonizaci Jana Nepomuckého netradičně v Lateránu, jak to dosvědčují kanonizační akta, na něž odkazuje *fundamentum*, které v synopsi nahrazuje obvyklé *argumentum*. Hra sama se dělí na tři jednání (*actus*), která se skládají ze tří, resp. čtyř scén (*scenae*) a jsou oddělena chory.

Hru jako obvykle zahajuje předehra (*praeludium*), která vysvětluje nutnost doplnit dvojici lateránských Janů. V prvním jednání nejprve dobré vlastnosti povzbuzují Čechy ve snaze o svatořečení, špatné v čele se Svárem se jim v něm sice snaží zabránit, ale jejich nástrahy jsou překonány. V prvním choru sledujeme spěch Zvyku, který zdržují Milosti. Ve druhém jednání se Čechy setkávají s Lateránem, do Vatikánu ale mezitím dorazí první Janovi příznivci, kteří zase zklamaně odcházejí. V druhém choru Vatikán oplakává ztracenou možnost uspořádat Janovu kanonizaci. Třetí dějství přináší konečné rozhodnutí ve prospěch Lateránu, které vyvolá silné emoce u odpůrců, svatořečení ale slavnostně vyvrcholí v epilogu.

V této hře plní scénu zejména alegorické postavy, ožívají Čechy (*Bohemia*) i řeka Vltava, stejně jako římský Laterán a Vatikán. Zásadní roli sehrávají personifikovaný

---

1 NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 78.

2 LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 250, ke hrám velmi stručně též Mykita-Glensk: *Z dziejów szkolnego teatru*, s. 316.

3 Carolus Walhoffen, * 21. 10. 1706 Wintzkovicensis, ingr. 24. 10. 1722, p4v 25. 3. 1740, † po 1770. Učitelství se věnoval jen v obvyklé míře, z jeho působení v uherskohradišťské poetice se dochovala dvojdílná hra *Portentosum verae Pietatis exemplar S. Gualbertus* a poetické cvičení k poctě Jana Nepomuckého (NA ČR, JS, sign. IIIo-446, kart. 175, f. 262r–285v). Mimořádně dobré jazykové vybavení (krom rodné polštiny zvládl dobře němčinu i češtinu a k tomu též základy italštiny a francouzštiny) ho zavedlo především na kazatelnu a do misijních domů, po roce 1755 byl přidělen do slezské provincie, kde působil dále zejména jako misionář. Walhoffen, Carolus SJ, 1706-post 1770, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000128310, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

4 Obraz těchto Janů jako Charitek – tří Grácií, jenž opět vychází z významu jména Jan, pravděpodobně nebyl dobově nijak neobvyklý. Dokládá to i tisk kázání proneseného Janem Rochem Proskovským ve Svatovítské katedrále během výroční slavnosti 16. 5. 1734, Proskovsky, J. R.: *Sanctus Joannes Nepomucenus pro Caelo, pro Caesare, pro Patria orator silentiarius, triumphali silentio, sago et toga Tullius laureatus.* Pragae 1734: [...] *In Pathmo* [...] *Joannes Evangelista Divino propemodum lacomismo in Verbo dixit omnia,* [...] *In Bohemiae regno facundus arcanorum propugnator Papyrius noster, pro Verbo verba pressit singula, una subinde in Lingua elocatus omnia. Hoc novam, nata in Baptista Vox clamantis vocem dedit, emortua in Nepomuceno velut silentii victima,* [...] *et binae illi Gratiae tertiam addam Charitem Sanctum Joannem Nepomucenum* [...].

Zvyk (*Consuetudo*) a Spor (*Lis*), kterým sekundují i další vlastnosti: Nevinnost (*Innocentia*), Mlčenlivost (*Taciturnitas*), Láska k vlasti (*Amor patriae*) a Horlivost (*Zelus*) na jedné straně, Svár (*Simultas*), Závist (*Invidia*), Pomluva (*Detractio*) a Domýšlivost (*Arrogantia*) na straně druhé. V neposlední řadě do děje zasahují i lateránští patroni, kteří se v chorech objevují jako Milosti (*Gratiae*) a v dějových scénách jako ochránci (*gratiosi Protectores*).

Hra *Sacratior Gratiarum trias* představuje velmi pozoruhodnou bezprostřední reakci na kanonizaci a možná i na ohlasy jejího uskutečnění v lateránské bazilice.[5] Je možné, že ji můžeme vnímat jako vtipné, stěží však zcela originální zdůvodnění místa konání slavnosti.

[5] Pokud dnes shrnujeme důvody konání slavnosti v Lateránu jako upřednostnění menší finanční nákladnosti, nemůžeme být na pochybách, že se o takových příčinách hovořilo i mezi současníky. Viz Vlnas: *Jan Nepomucký*, s. 161–162.

[1]

Sacratior Gratiarum trias sive S. Joannes Nepomucenus in basilica Lateranensi D. Joanni Baptistae et Evangelistae sacra gratioso litigio Sanctorum fastis adscriptus

Scenice celebratus a Perillustri, Nobili, Praenobili ac Ingenua juventute mediae classis grammaticae
Oppolii anno 1729, die ..., mense ...

Fundamentum

Veterana consvetudo supremos canonizandorum applausus Vaticanae D. Petri a seculis adscribebat. Aliud sibi arrogare visa est S. Joannis Nepomuceni apotheosis, quae oraculo pontificio (veluti consvetudine major) Laterano adjudicata ibique solenniter habita est. Ita fere nova de canonizatione,[a] reliqua poësis.

Praeludium

In ectypo, gloriosae apotheosi destinato, Consvetudo Joannem Petrinum effingit et ita Vaticanae defert. Sed Lis Moldavae suffragio gratiosum probat, et pro Lateranis Gratiis ut debitum sacratioris numeri complementum eripiendum censens, repressa Consvetudine justam Gratiarum sedem exhibet.

Actus I.

Scena I.

Innocentia, Taciturnitas et Amor patriae Bohemiam ferventioribus stimulis incitant, ut Joanneum ectypon pro imminente solennitate ad Vaticanam deferat.

Scena II.

Simultas, Invidia, Detractio et Arrogantia, futura apotheosi excruciatae, technas cogitant, ut vel moram injiciant.

Scena III.

Discussis adversantium dolis properat Bohemia cum asseclis efformatum authore Zelo iconismum Vaticanae pro more praesentare.

---

[a] Rozhodnutí komise kardinálů o kanonizaci Jana Nepomuckého z 15. 2. schválil papež následujícího dne. Cf. *Decretum Pragensis canonizationis B. Joannis Nepomuceni, Canonici ecclesiae metropolitanae Pragae*. NA ČR, APA I, sign. C 143/6, kart. 2234.

Přesvatá trojice Milostí[1] čili Svatý Jan Nepomucký v lateránské bazilice zasvěcené sv. Janu Křtiteli a sv. Janu Evangelistovi milostivým výsledkem sporu připsaný mezi svaté

Na jevišti oslavený přeslavnou, vznešenou, převznešenou a urozenou mládeží střední gramatikální třídy v Opoli roku 1729, dne ..., měsíce ...

Náměť

Starý zvyk po staletí připisoval největší oslavu nových svatých vatikánskému sv. Petru. Svatořečení Jana Nepomuckého si ale vyžádalo něco jiného. Papežským rozhodnutím (což má větší váhu než zvyklosti) bylo přisouzeno Lateránu a tam se také slavnostně odehrálo. Tak praví zprávy o kanonizaci, ostatní je dílem básnické fantazie.

Předehra

Na obraze určeném ke slavnému svatořečení zpodobní Zvyk Jana u sv. Petra, a tak ho nese do Vatikánu. Spor však na popud Vltavy uzná obraz za půvabný,[2] a proto usoudí, že je nutné ho ukořistit pro lateránské Milosti a doplnit tak jejich počet na náležité svaté číslo.[3] Porazí tedy Zvyk a pak ukazuje správné sídlo pro Milosti.

1. jednání

1. scéna

Nevinnost, Mlčenlivost a Láska k vlasti velmi usilovně povzbuzují Čechy, aby Janův obraz donesly kvůli blížícím se slavnostem do Vatikánu.

2. scéna

Svár, Závist, Pomluva a Domýšlivost, mučené pomyšlením na budoucí svatořečení, uvažují, jakou lstí by ho zdržely.

3. scéna

Když zmaří nepřátelské lsti, pospíchají Čechy se svými průvodci do Vatikánu, aby tam představily obraz, který vytvořila Horlivost.

---

1 Lat. *Gratiae, arum, f.* – Milosti zde označují lateránské patrony Jana Křtitele, Jana Evangelistu a Jana Nepomuckého.

2 Lat. *gratiosus, a, um* – půvabný, milý, milostivý. Zde opět hra se slovem odvozeným od slova *gratia*.

3 Dva Janové, patroni Lateránu, mají s pomocí Jana Nepomuckého vytvořit svatou trojici, proto má svatořečení proběhnout oproti zažitému zvyku v Lateránu a ne ve sv. Petru.

[2] **Chorus**

Properantem Consvetudinem praeter alia remorantur Gratiae.

Actus II.

Scena I.

Fama praetensionis ignara Lateranae obviat fidenterque aperit, quid de Joannea apotheosi moliatur Bohemia, sed mox ut juris alieni rea repellitur.

Scena II.

Simultas cum corrivalibus delusas fraudes cumulatis fraudibus ulcisci parat.

Scena III.

Interim Bohemiae concepta vota maturanti ex improviso venit in occursum Laterana cum gratiosis Protectoribus, et asserta pro se negotii summa, casso conatu Consvetudinem occinentem ad Litem provocat.

Scena IV.

Clientelaris cohors ad Vaticanam properat, munera pro Joannea solennitate datura, sed intellecta lite moesta revertitur.

Chorus

Vaticana in Petro lachrimis innatat, ereptam sibi Gratiam deplorans.

Actus III.

Scena I.

Detractio falso rumore ex Simultate intelligit actum esse de Joannea apotheosi, cujus ergo genialem diem instituit.

Scena II.

Laterana vero secundum votorum successum gaudens Gratiis promulgat litemque calculo Pontificio sibi acciduam asserit.

Scena III.

Unde decretum valvis publicandum imperat, quod inimicos in furorem, Vaticanam in lachrimas agit.

Scena IV.

Tandem Bohemia cum suo comitatu Joannis ectypon Laterano defert, quod ejusdem Protectores gratulabundi festivos inter sonos acceptant.

Chorus

Spěchající Zvyk zdržují kromě jiného i Milosti.

2. jednání

1. scéna

Pověst potká Laterán, o jehož nároku na kanonizaci neví, a důvěřivě mu oznamuje, o co ohledně Janova svatořečení usilují Čechy; brzy je ale obviněna z nesvéprávnosti a odehnána.

2. scéna

Svár a jeho společníci se chystají pomstít za zmařené úklady dalšími lstmi.

3. scéna

Mezitím Čechám, které spěchají uskutečnit své přání, náhle přichází do cesty Laterán se svými milostivými ochránci.[4] Když se dozví, že záležitost má být přiřčena jemu, předvolává před Spor Zvyk, bědující nad svým zmařeným úsilím.

4. scéna

Skupina Janových ctitelů spěchá do Vatikánu, aby přinesla dary pro jeho oslavu. Když se dozví o sporu, smutně se vrací zpět.

Chorus

Vatikán se v chrámu sv. Petra topí v slzách a oplakává ztracenou Milost.[5]

3. jednání

1. scéna

Pomluva soudí z falešné zprávy Sváru, že ohledně Janova svatořečení už je rozhodnuto. Stanoví mu tedy slavnostní den.

2. scéna

Laterán radostně oznamuje Milostem příznivý výsledek svých modliteb a prohlašuje, že spor dopadl papežovým rozhodnutím nečekaně v jeho prospěch.

3. scéna

Proto rozkazuje zveřejnit dekret na svých vratech, což nepřátele rozzuří, Vatikán rozpláče.

4. scéna

Nakonec Čechy se svým doprovodem donesou Janův obraz do Lateránu, kde ho za doprovodu slavnostní hudby a s blahopřáním přijmou jeho ochránci.

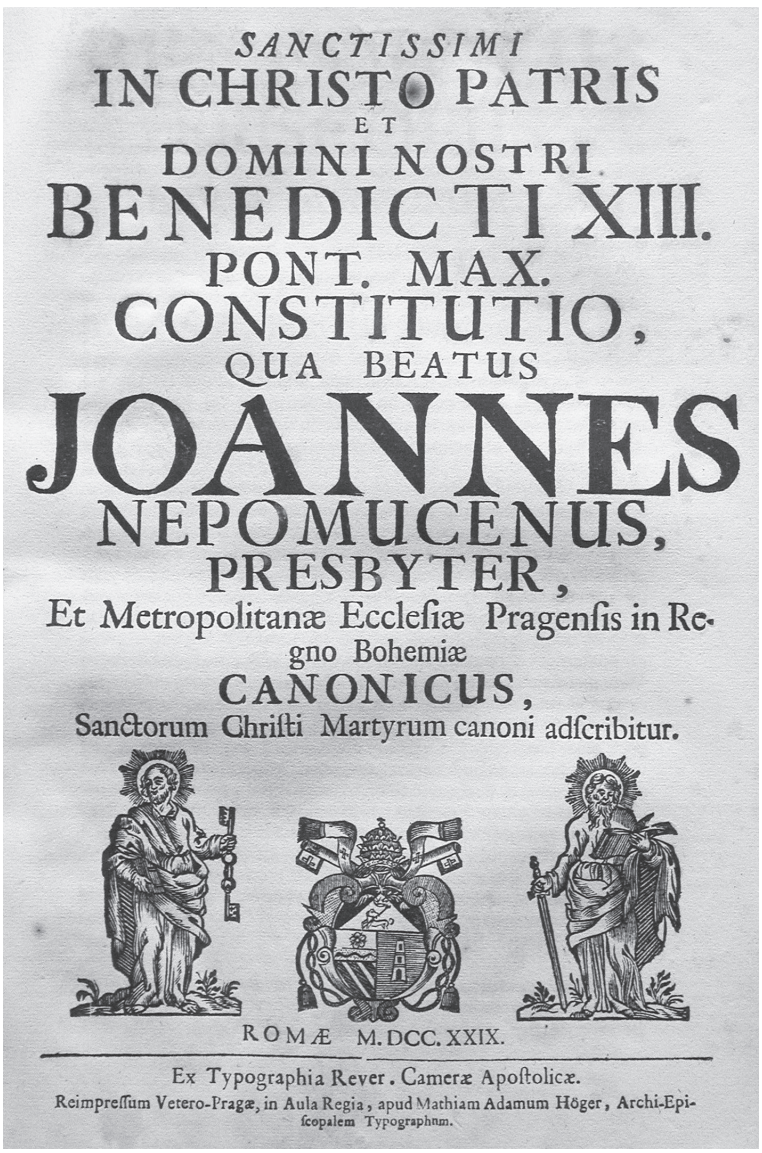
4 Lat. *gratiosi Protectores* – Jan Křtitel a Jan Evangelista, podobně 3. jednání, 4. scéna.

5 Jan Nepomucký.

Epilogus

Detriumphata Consvetudine Joanneum ectypon ut debitum Gratiarum complementum triumphali pompa Gratiae inter se constituunt, Lite triumphum accinente.

O. A. M. D. G.

SANCTISSIMI
IN CHRISTO PATRIS
ET
DOMINI NOSTRI
BENEDICTI XIII.
PONT. MAX.
CONSTITUTIO,
QUA BEATUS
JOANNES
NEPOMUCENUS,
PRESBYTER,
Et Metropolitanæ Eccleſiæ Pragenſis in Regno Bohemiæ
CANONICUS,
Sanctorum Chriſti Martyrum canoni adſcribitur.
ROMÆ M. DCC. XXIX.
Ex Typographia Rever. Cameræ Apoſtolicæ.
Reimpreſſum Vetero-Pragæ, in Aula Regia, apud Mathiam Adamum Höger, Archi-Epiſcopalem Typographum.

Titulní list kanonizační buly *Christus Dominus.*

Epilog

Když je Zvyk poražen, postaví Milosti[6] s triumfální pompou Janův obraz mezi sebe, aby náležitě doplnil jejich počet. Spor přitom opěvuje svůj triumf.

Vše k větší slávě Boží

Sv. Jan Nepomucký povznesen mezi sv. Jany.

[6] Jan Křtitel a Jan Evangelista.

II.3.6 Pietas spectata

Druhou doloženou hrou[1] z opolského gymnázia je *Pietas spectata*, která byla představena v červnu kanonizačního roku 1729, a to nejvyšší gramatikální třídou (syntaxí), pro jejíž žáky ji sepsal Joannes Braun.[2] Hra zpracovává jak historické (i když fantazií doplněné) události předcházející Janově smrti, tak posmrtnou oslavu světce prezentovanou v alegorické rovině.

Námět představený v *perioche argumenti* se odvolává na Balbínův text začleněný do kanonizačních akt a tvoří podklad pro první část hry. Tu otevírá alegorická předehra (*prolusio*), ve které Zbožnost věnčí Jana růžemi jako mučedníka a Mlčení ho jako ctitele Panny Marie zdobí hvězdami. Pak už na scénu vstupuje zuřící král Václav, který k sobě chce povolat Jana – ten je však na pouti do Staré Boleslavi. Proto se ho dva zbožní dvořané vydají varovat, zatímco zlí služebníci si plánují bezuzdný život, až se jim podaří vydat Jana na smrt. Po návratu z Boleslavi je Jan utopen ve Vltavě. Následující chorus komentuje objevení se hvězd na místě světcova utonutí.

Druhá část hry je čistě alegorická a pracuje s motivem řeky Vltavy, která šíří Janovu slávu nejprve po českých řekách a ty ji pak předávají Tiberu. Díky němu se sláva může šířit dál a řeky, zastupující celý svět, ctí Jana jako svého nebeského ochránce. Závěrečný epilog gratuluje sv. Janu ke kanonizaci.

Na jeviště vstupovaly, jak se zdá, v každé části zcela rozdílné skupiny postav. Za reálné můžeme vedle Jana a krále Václava považovat dva dvořany, jejichž jména (*Philotheus* a *Siopus*) poukazují na jejich zbožnost, a blíže neurčený počet služebníků. Ve druhé části zjevně měly hlavní úlohu alegorie řek, ve vedlejších částech pak personifikace Zbožnosti a Mlčení a také Trítón.

Hra *Pietas spectata* je ve vydávaném korpusu mimořádná, protože u ní odhalujeme zjevné souvislosti s téměř o třicet let starší hrou *Divus Joannes invictus* B. Pannagla (viz s. 466–475). Hry se podobají výstavbou a částečně i obsahem.[3] V první části obě zobrazují fatální konflikt Jana s králem, který končí světcovým svržením do Vltavy, obě přivádějí na scénu královský dvůr a nechávají jednat fiktivní dvořany a služebníky. Zatímco Pannagl se více věnuje intrikám a peripetiím králova nátlaku na Jana, Braun do děje vnáší epizodu o pouti světce do Staré Boleslavi. V obou hrách je Jan zázračně posílen před mučednickou smrtí, v *Pietas spectata* mu však útěchu poskytuje Panna Marie, nikoli zemští patroni jako ve hře B. Pannagla (I/8).

---

1 NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 114, ke všem opolským hrám LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 250, velmi stručně též Mykita-Glensk: *Z dziejów szkolnego teatru*, s. 316.

2 Joannes Braun (Praun), * 20. 1. 1701 Nýrsko?, ingr. 9. 10. 1724 Praha, p4v 2. 2. 1739 Chomutov, † 24. 3. 1758 Bielsko (PL). Za katedrou strávil jen obvyklá léta po filozofii a terciátu. Pro jeho literární vlohy nemáme žádné doklady, předpokládáme pouze určité hudební nadání, jež uplatnil jako *prefectus musicae* právě během působení na gymnáziu v Opoli. Od roku 1739 působil jako arcibiskupský misionář a u této služby setrval až do konce života. Braun, Joannes SJ, 1701–1758, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000101094, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

3 Např. pohoršování zbožných dvořanů nad dvorem (I/3) u Brauna a vzdychání Pannaglova Paciana nad jednáním krále (I/7).

Styčné body najdeme i v alegorické části hry. Znamením nebeské slávy jsou v obou hrách Vltavu ozařující hvězdy, jež šíří Janovu slávu do okolních měst (Pannagl) nebo řek (Braun). Šestá scéna hry *Divus Joannes invictus*, ve které Vltava vyslovuje svou touhu po zasazení Jana do papežského prstenu, tj. po svatořečení, nachází svůj protějšek ve 3. scéně v *Pietas spectata*, kde Tiber šíří slávu Jana zpečetěnou právě papežským prstenem. Odpovídají si také epilogy: Pannagl nechává Janovy příznivce žádat Řím o pozornost, tj. zahájení kanonizačního procesu, a Braun už Janovi gratuluje ke svatořečení.

Další spojovací článek obou her můžeme najít v názvu opolské hry, který připomíná, že Janova zbožnost byla prověřena ohněm a vodou. A právě spojení těchto živlů je obsahem Merkurova proroctví o šťastné době pro Čechy, které otvírá Pannaglovu hru.

Z výše uvedeného je zřejmé, že podobnost her není náhodná, ale spíše záměrná. Otázkou však zůstává, jak mohl J. Braun znát Pannaglovu hru. Nejjednodušší by bylo předpokládat, že měl k dispozici čerstvě vydaný sborník *Musa Panagaea,* jehož tisk byl představenými schválen už na samém počátku roku 1729.[4] Nelze se ovšem domnívat, že se kniha stihla po provincii rozšířit již během jarních měsíců téhož roku, kdy Braun *Pietas spectata* psal. Musíme se tedy přiklonit k hypotéze, že jako inspirační zdroj Braunovi posloužil výtisk synopse či nějaký nám neznámý rukopis hry *Divus Joannes invictus*, který se náhodně zatoulal do knihovny koleje v Opoli.

[4] Potvrzení generálova schválení najdeme v listu provinciálovi z 15. 1. (Epp. Gen., ARSI, sign. Boh. 7/II, f. 281r, P. Julio Zwicker Provinciali 15. Januarii 1729: [...] *Librum, qui inscribitur Musa Panagea, cum Revisorum plerique omnes ita censuerint, typis mandandum permitto.* Provinciálova aprobace tisku je ovšem datována již 3. lednem.

[1]

Pietas spectata per ignes[a] et aquas, historico-ideali dramate honorI et VeneratIonI DIVI IoannIs NepoMVCenI affeCtVose proposIta[b]

A Perillustri, Praenobili ac Ingenua suprema grammatices classe Oppolii, mense Junio, die ...

Perioche argumenti

Saeculo aerae Christianae decimo quarto (ut sunt noctuae solis impatientes) splendidissimum Ecclesiae Pragensis lumen, Joannem Nepomucenum ad S. Vitum Canonicum, quod sacram Joannae Reginae confessionem sibi aperire constanter detrectaret, inter Moldavae undas extingvere tentavit zelotypus Rex Wenceslaus, cognomento Piger; at Coelestes flammae et intumescentes circum aquae, ab attactu sacri corporis velut prohibitae, magis conspicuum reddidere. Ita fere P. Balbinus in processu canonizationis, Summarium, n. 7.[c] Reliqua poësis, cui pro ulteriori fundamento est nuperrima gloriosi Martyris canonizatio.

Praeludium partis I.

Pietas et Silentium detriumphatis vitiis sibi oppositis Joannem Nepomucenum coronant, hoc rosis ut Martyrem, illa stellis ut Mariophilum.

Pars I. historica

Inductio I.

Wenceslaus Piger recrudescente furore ultimum ad se acciri Joannem jubet.

Inductio II.

Sed ad Thaumaturgam Veteroboleslaviensem abiisse intelligit et continuo satellites ablegat, qui reducem de ponte agant praecipitem.

Titulus per ignes] *seq. inter lineas* Ovid. 4. Fast. *PS.*

---

[a] *Inter lineas* Ovid 4. Fast. – Ovidius, Fasti 4,37–38: *Hinc satus Aeneas; pietas spectata, per ignes / sacra patremque humeris, altera sacra, tulit.*

[b] Chronogram = 1729.

[c] *Acta utriusque processus*, 1722, s. 61–68.

Zbožnost prověřená ohněm a vodou, v historicko-alegorickém dramatu k poctě a oslavě Svatého Jana Nepomuckého s láskou předvedená

Přeslavnou, převznešenou a urozenou nejvyšší gramatikální třídou v Opoli, v měsíci červnu, dne ...

Náměť

Ve čtrnáctém století křesťanské doby se žárlivý král Václav přezdívaný Lenivý pokusil (podobný sovám, které nemohou snést slunce) uhasit ve vodách Vltavy nejjasnější světlo pražské církve, kanovníka u sv. Víta Jana Nepomuckého, protože se vytrvale vzpěčoval prozradit mu obsah posvátné zpovědi královny Johany. Ale nebeské plameny a vody pěnící kolem svatého těla, aniž by se ho dotkly, ho učinily ještě viditelnějším. Tak podle otce B. v kanonizačních aktech, Sumář, č. 7. Ostatní je dílem básnické fantazie, která volně vychází z nedávné kanonizace slavného mučedníka.

Předehra 1. části

Zbožnost a Mlčení věnčí Jana Nepomuckého poté, co triumfoval nad hříchy, které se stavěly proti němu. Mlčení ho věnčí růžemi jako mučedníka, Zbožnost hvězdami jako Mariina ctitele.

1. část historická

1. scéna

Václav Lenivý v novém výbuchu vzteku přikazuje, aby k němu byl Jan naposledy povolán.

2. scéna

Dozvídá se však, že Jan odešel do Staré Boleslavi k zázračnému obrazu Panny Marie,[1] a ihned posílá stráže, aby ho při návratu svrhly z mostu.

[1] Jedná se o pouť ke Staroboleslavskému Palladiu. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 672.

Inductio III.

Philotheus et Siopus, aulae impietatem detestantes, obviam procedunt Joanni.

Inductio IV.

Exultant voluptatum mancipia ob nascituram sibi ex morte Joannis quidvis agendi licentiam, milites necem meditantur.

[2] **Inductio V.**

Redit Joannes a Martyrum fortitudine,[d] Maria, et ut martyrii desiderio ardet, in Moldavam praecipitatur, festivis stellarum ignibus celebrandus.

Chorus

Stellis tanquam coeli oculis subscribit sacrum psalmistae carmen: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum Ejus.* Psalmus 115.[e] Idque symbolice repraesentat.

Praeludium partis II.

Triton emergens Moldava, seposito conchae buccinatoriae cornu, tubam Famae arripit et Joannis Nepomuceni gloriam vulgat orbis fluminibus.

Pars II. idealis

Inductio I.

Stelleo jubare decorum Moldavam mirantur Albis, Sazava, Egra, fluvii conterranei.

Inductio II.

Inde Tyberi Romano rei novitatem aperiunt, venientibus ultro in testes quatuor elementis.

Inductio III.

Tyberis Joannaeae sanctitatis famam in omnem orbis partem diffundit, sub annulo Piscatoris Benedicti XIII., cujus gentilitia rosa rosis martyrii et silentii, stella vero stellarum honori suffragatur.

Inductio IV.

Moldava imprimis de novo decore sibi gratulatur, accitis in partem gaudii praecipuis regionum fluminibus.

---

[d] Bonaventura de Bagnoreggio, hymnus Te, Matrem Dei, laudamus: [...] *Tu fortitudo Martyrum;* cf. další podobné mariánské invokace v litaniích, Litaniae Dominae nostrae Dolorum: *fortitudo debilium*, [...] *corona Martyrum*; Litaniae Lauretanae: [...] *Regina Martyrum.*

[e] Ps 115,15: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius* (Weber/Gryson – iuxta LXX emendatus); *gloriosa in conspectu Domini mors sanctorum eius* (Weber/Gryson – iuxta Hebraicum translatus).

3. scéna

Philotheus[2] a Siopus,[3] kteří si oškliví bezbožnost dvora, jdou Janovi naproti.

4. scéna

Služebníci rozkoše jásají nad tím, že Janovou smrtí získají volnost dělat si, co je jim libo; vojáci uvažují, jak Jana zabijí.

5. scéna

Jan se vrací od Marie, která dodává statečnost mučedníkům. Zatímco plane touhou po mučednictví, je svržen do Vltavy a oslavován slavnostními ohni hvězd.

Chorus

Připisuje hvězdám jako očím nebe tuto žalmistovu svatou píseň: *Velkou cenu má v Hospodinových očích oddanost jeho věrných až k smrti*. Žalm 115.[4] To také symbolicky představuje.

Předehra 2. části

Trítón[5] se vynoří z Vltavy, odloží svůj trubačský roh z lastury, chopí se trouby patřící Pověsti a šíří slávu Jana Nepomuckého po všech řekách světa.

2. část alegorická

1. scéna

Nad Vltavou, ozdobenou hvězdnou září, žasnou další české řeky, Labe, Sázava a Ohře.

2. scéna

Proto tento nezvyklý úkaz líčí římskému Tiberu, jako svědci navíc přicházejí čtyři živly.

3. scéna

Tiber roznáší zvěst o Janově svatosti do všech koutů světa. Činí tak pod pečetí papežského prstenu Benedikta XIII., jehož rodová růže se přimlouvá, aby Jan získal růže mučednictví a mlčení, hvězda pro něj žádá poctu hvězd.[6]

4. scéna

K nové poctě si blahopřeje zejména Vltava, která přizvala přední řeky různých krajů, aby sdílely její radost.

---

[2] Philotheus – jméno odvozeno z řec. *filó* – milovat a *theos* – bůh, tedy „ten, kdo miluje Boha".

[3] Siopus – jméno odvozeno snad z řec. *siós* – bůh.

[4] Ž 116,15.

[5] *Triton, onis, m.* – mořský bůh, Poseidónův syn, posel moře.

[6] Papež Benedikt XIII., vlastním jménem Pietro Francesco (řádovým Vincenzo Maria, OP) Orsini (1650–1730, papežem od 1724), pocházel z významné italské šlechtické rodiny, v jejímž znaku se nachází jedna červená růže, kterou převzal do svého papežského znaku a připojil k ní mj. jednu stříbrnou hvězdu.

Inductio V.

Quae totius orbis personas sustinendo Joannem Nepomucenum, ut suum in Coelis Patronum, devenerantur.

Epilogus

Votivus fluviorum strepitus applaudit neocanonizato Joanni Virgiliano chromate: *Fluvios dum piscis amabit, semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.* Ecloga 5.[f]

A. M. D. G.

Sv. Jan Nepomucký odmítá králi vyzradit zpovědní tajemství.

[f] Vergilius, Bucolica 5,76–78: *Dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit, / dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae, / semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.*

5. SCÉNA

Řeky na sebe berou úlohu celého světa, když Jana Nepomuckého uctívají jako svého patrona na nebesích.

EPILOG

Řeky oddaným hlaholem opěvují nově svatořečeného Jana Vergiliovým veršem: *Dokud budou mít ryby rády řeky, bude trvat tvá sláva, jméno a chvály.* 5. ekloga.

K větší slávě Boží

Uctívání relikvie světcovy jako symbolu jeho mlčenlivosti.

II.3.7 Supremi honores

Poslední a z pohledu tvůrců pravděpodobně i nejvýznamnější a nejvýpravnější z her předvedených v Opoli v kanonizačním roce 1729 připravili žáci rétoriky a poetiky.[1] Vyučujícím této spojené třídy, a tedy autorem textu hry *Supremi honores* byl začínající, ale velmi nadaný učitel Josephus Werner.[2] Podle synopse[3] jde o další z her pojednávajících o dění po Janově smrti, tentokrát ztvárněném prostřednictvím hvězd, které vedou spor o způsob, jakým světci vzdají hold.

Hru uvádí stručné *argumentum* odvolávající se velmi nekonkrétně na historická svědectví o zjevení světel na místě Janova utonutí.[4] Po předehře (*prolusio*) následuje 13 scén (*inductiones*), které výjimečně neprokládají žádné chory. Hra je zakončena epilogem.

V předehře hvězdné nebe a řeka Vltava společně oslavují triumf Jana Nepomuckého. Přípravy těchto oslav jsou potom rozvedeny v následujících scénách. Apollón nejprve rozhoduje, že učenému Janovi náleží pocty mudrců. Pallas při trhání vavřínového listí narazí na nezvyklý úkaz: z rostlin prýští tekutiny podobné vodě a krvi. Zatímco se tomu všichni diví, přichází Pověst se zprávou o Janově smrti. Probuzený Mars burcuje ostatní do boje proti Václavovi, jen Venuše je od toho marně zrazuje. Od bojovných úmyslů je odradí až Nesmrtelnost zprávou, že Jan získal život věčný, a ujištěním, že král bude potrestán. Nadále je tak pozornost věnována jen oslavě Jana, všichni se shodnou na osvětlení jeho ostatků. Venuše za tím účelem musí přijmout jméno Jitřenka (*Phosphorus*), což ráda činí. Pro osvětlení místa Janovy smrti je vybráno pět hvězd (planet): Jupiter, Mars, Venuše-Jitřenka, Merkur a Saturn. Slunce dodává světci paprsky k hlavě a Měsíc uléhá k jeho nohám. V poslední scéně se z Vltavy vynořuje pomník s veršem z Homérovy Odysseie a epilog už jen korunuje Janův triumf zpěvem.

Podle synopse ve hře nevystupuje žádná reálná postava, převládají personifikované planety, resp. hvězdy, které zároveň přejímají atributy antických božstev, která jim dala jména (bojovný Mars, Jupiter s bleskem, Merkur jako posel zpráv atd.). Vedle nich do děje zasahují personifikovaná Pověst (*Fama*) a Nesmrtelnost *(Immortalitas*), stejně jako řeka Vltava (*Moldava*).

---

1 Ke všem opolským hrám LA 1729, ARSI, sign. Boh. 145, p. 250, stručně též Mykita-Glensk: *Z dziejów szkolnego teatru*, s. 316.

2 Josephus Werner, *24. 11. 1697 Šumperk, ingr. 27. 10. 1714 Olomouc, p4v 2. 2. 1732 Wrocław, † 24. 3. 1756 Olomouc. Působení za katedrou poetiky a rétoriky v Opoli bylo počátkem jeho celoživotní dráhy učitele rétoriky a školského prefekta, která vyvrcholila roku 1753 udělením katedry církevního řečnictví na olomoucké akademii. Na konci života působil jako historik provincie, byl literárně činný a známý jako autor chvalořečí, dochoval se např. tisk řeči k slávě Jana Nepomuckého z roku 1743. Werner, Josephus SJ, 1697–1756, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000107327, zpracovaly Anna Fechtnerová a Markéta Holubová; Čornejová – Fechtnerová: *Životopisný slovník*, s. 510–511; Sommervogel: *Bibliothèque* VIII, col. 1077.

3 NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 113.

4 Úryvky o Janově smrti, její příčině a také zázračných světlech jsou shromážděny v kanonizačních aktech. Ztotožnění světel s hvězdami se poprvé objevuje ve spise *Fama posthuma* Jiřího Plachého-Fera (Ferus: *Fama posthuma*, s. E3c-d–Fa).

Hra *Supremi honores* byla, jak se ze synopse zdá, poměrně zajímavou alegorickou hříčkou. Konkrétní pojmenování hvězd, které se objevily na místě Janova utopení, jejich spojení s nejznámějšími antickými božstvy i výrazné zapojení prvků mariánské ikonografie, to vše společně přináší neobvyklý koncept, pro nějž zatím nenacházíme žádnou paralelu. Vzhledem k prokazatelnému literárnímu nadání J. Wernera ho snad můžeme považovat za dílo autorovy invence.

Světla objevující se na Vltavě v místě utopení sv. Jana Nepomuckého.

[1]

Supremi honores sacerrimis exuviis Divi Joannis Nepomuceni ad festivas stellarum faces devoto planetarum studio peracti

Oratoriae et poëticae facultatis opera in scenam dati
Oppolii in gymnasio Societatis Jesu anno 1729

Argumentum

Poësis fundat in collucente super undis Moldavae stellarum quinario, illustri Nepomucenae gloriae argumento. Histor[ici].[a]

Prolusio

Coelum sidereum et Moldava sibi amice foederantur et conspirant in triumphos glorioso Christi athletae Nepomuceno adornandos; illo interim festivis ignibus suis praeludente, isto rosetum ac lilietum irrigante, quo plectendis subinde aureolis servitura utriusque florum germina foecundius excrescant.

Inductio I.

Apollo (idem, qui Sol, planetarum Princeps) Doctori Nepomuceno commerita destinat sapientum praemia, Pallade interim in Parnassi laureto frondes carpente, erudito vertici adaptandas.

Inductio II.

Hoc dum Dea nominata agit, en tibi! Ex avulsarum frondium vulnere hinc cruentum, inde aqueum humorem ominose stillare cernit, quo prodigio perculsa totum Parnassum reddit attonitum.

Inductio III.

Insolito hoc portento obstupescentibus singulis, adest Fama, triste nuncium buccinans Joannem a coronata Czechiae tyrannide in Moldavam esse praecipitatum. Unde luctuosa Parnassi facies.

Inductio IV.

Famae tuba excitus inter arma sopitus ac Wenceslai Pigri segnitie pene contabescens Mars expergiscitur, seque in Pharsaliam evocari autumans, rara animositate pugnae sese accingit. At cognito atroci Regis facinore eam impietatem detestans, in ipsum-

[a] Obecně svědectví historiků nebo např. *Acta utriusque processus*, 1722, s. 318–330, n. 5: *Scriptores historici agentes de Martyrio B. Joannis et ejus causa* (srov. Ferus: *Fama posthuma*, s. E3c-d–Fa).

Nejvyšší pocty přesvatým ostatkům svatého Jana Nepomuckého vykonané při slavnostním světle hvězd péčí oddaných planet

Předvedené na scéně přičiněním tříd rétoriky a poetiky v Opoli na gymnáziu Tovaryšstva Ježíšova roku 1729

Námět

Básnický námět nachází základ v pětici hvězd zářící nad vlnami Vltavy, slavném důkazu nepomucenské slávy. Z děl dějepisců.

Předehra

Hvězdné nebe a Vltava se přátelsky spojí a svorně chystají triumf pro slavného Kristova bojovníka[1] Jana Nepomuckého. Zatímco Nebe oslavy předznamená svými světly, řeka zavlažuje růžovou a liliovou zahradu, aby z výhonků obou rostlin vyrostly hojné květy, z nichž má být rychle uvita svatozář.

1. scéna

Apollón (tedy Slunce, vládce planet) rozhodne, že učenému Nepomukovi patří odměny, jaké si zaslouží mudrci. Pallas zatím na Parnasu[2] trhá z vavřínového keře listí na věnec, který má ozdobit učencovu hlavu.

2. scéna

Zatímco zmíněná bohyně toto činí, hle! Spatří zvláštní znamení: z rány po vytrženém listí vytéká tu krev, tu voda. Tento div ji zaskočí a zpráva o něm uvede v úžas celý Parnas.

3. scéna

Všichni žasnou nad tímto nezvyklým jevem, když přichází Pověst a hlásá smutnou zprávu, že tyran, korunovaný vládce Čech, dal svrhnout Jana do Vltavy. Proto Parnas zachvátí žal.

4. scéna

Pověst svou trubkou vzburcuje Marta, který spal mezi svými zbraněmi a chřadl kvůli nečinnosti Václava Lenivého. Nyní se Mars domnívá, že ho volají do boje,[3] a s nevídaným zápalem se chápe zbraní. Když se však dozví o králově strašlivém zločinu, zne-

---

1 Lat. *athleta, ae, m.* – zápasník, přeborník, zde ve smyslu „(Kristův) bojovník".

2 *Parnassus, i, m.* – pohoří zasvěcené Apollónovi a Múzám.

3 Lat. *in Pharsaliam* – na bojiště u Farsálu, zde obecně „bitevní pole, bojiště, bitva".

met tyrannum arma convertere ac de patrato scelere ultionem sumere statuit, accersitis in belli partem planetis caeteris corrivalibus.

Inductio V.

Adsunt extemplo auxiliarium planetarum copiae, suis quaelibet instructa armis inque unam omnes tyranni necem conspirant, sola **[2]** Venere partes adversas tutante et intentum pro causae Joanneae aequitate susceptum dissvadente, sed frustra.

Inductio VI.

Nam imbecillioris Svadae argumentis minime persvasi, caedis Joanneae vindices conceptam semel animo ultionem ulteriore constantia machinantur.

Inductio VII.

Horum intentum interturbat Immortalitas, laeto nuntio advolans Joannem Coeli gratia immortalitatis privilegio donatum esse; qua de causa eos potius ad triumphos festive agendos animat, quam ultionem de tyrannide sumendam, utpote quae purpuratum interfectorem jam a tergo sequatur.

Inductio VIII.

Eo nuntio recreati ultricia arma seponunt, in id unum posthac intenti, quibus triumphis Nepomucenae gloriae splendorem adaugeant.

Inductio IX.

Unanimes tandem statuunt sacras D. Martyris exuvias undis Moldavae mersas festivis ignibus esse collustrandas.

Inductio X.

Quorum sententiae ipsa etiam Venus accedit, sed in eorum societatem non admittitur, nisi mutato Veneris nomine Phosphorum (idem enim est astrologis) posthac se velle compellari polliceatur.

Inductio XI.

Quod dum illa haud gravate praestat, unanimes nova metamorphosi in serenos planetas abeunt, mersas Moldava Nepomuceni exuvias suo fulgore collustraturi. Non tamen abs singulari aemulatione, uter prae altero.

Inductio XII.

Convenitur tandem pacifice, ut planetarum quinarius illustria Joanni deferat officia. Jupiter fulmen, Mars ensem vindicandis honoribus praesentant. Phosphorus auro-

chucen tímto hanebným skutkem se rozhodne obrátit zbraně proti samotnému tyranovi a pomstít spáchaný zločin. Jako spolubojovníky povolá do bitvy i ostatní planety.

5. SCÉNA

Vojsko planet okamžitě přichází na pomoc. Každá je vyzbrojena svými zbraněmi a všechny společně plánují smrt tyrana. Jen Venuše stojí na opačné straně a odrazuje je od jejich záměru v zájmu spravedlivého projednání Janova případu, ale marně.

6. SCÉNA

Argumenty slabé řečnice[4] totiž nepřesvědčily mstitele Janovy vraždy, kteří dál vytrvale plánují pomstu, pro niž se jednou rozhodli.

7. SCÉNA

Jejich záměr naruší Nesmrtelnost přilétající se šťastnou zprávou, že Jan byl z milosti nebes obdarován výsadou nesmrtelnosti. Proto je povzbuzuje, aby raději chystali slavnostní triumf, než pomstu na tyranovi; ta se totiž k nachem oděnému vrahovi již blíží z týlu.

8. SCÉNA

Planety uklidněné touto zprávou odkládají zbraně připravené k pomstě a nadále se zaměstnávají pouze tím, jakými oslavami by zvětšily lesk nepomucenské slávy.

9. SCÉNA

Konečně se jednomyslně dohodnou, že ozáří mučedníkovy svaté ostatky ponořené ve vodách Vltavy slavnostními ohni.

10. SCÉNA

K jejich úmyslu se přidá i sama Venuše, kterou však mezi sebe přijmou až poté, co slíbí, že změní své jméno a bude nadále nazývána Jitřenkou (což používají znalci hvězd).[5]

11. SCÉNA

Venuše to bez okolků učiní a všichni, proměněni opět v laskavé planety, svorně odcházejí osvítit svou září Nepomukovy ostatky ponořené ve Vltavě. Přece se to však neobejde bez vzájemného soupeření, kdo půjde jako první.

12. SCÉNA

Nakonec se pokojně usnesou, že slavnou službu Janovi prokáže pětice planet. Jupiter předkládá jako náležitou poctu blesk, Mars meč. Jitřenka provázející svítání mu vě-

---

4 Lat. *Suada*, *ae*, *f.* – bohyně výmluvnosti, zde obecně „výmluvnost, řečnické umění".

5 Lat. *Phosphorus*, řec. *Fósforos* – jedno z řec. jmen pro Jitřenku. Spojení opravdu vychází ze skutečnosti, že Jitřenkou se nazývá planeta Venuše.

rae comes ruborem suum, Mercurius nunciandae bonae famae promptitudinem commendant. Saturnus aureum clientibus Joanneis promittit saeculum. Ne vero quid devotionis in residuis duobus requiratur, Sol capiti Martyris dabit radios, Luna autem ad dilectissimos Joanni pedes Marianos jacebit, ejus vicario functura munere.

Inductio XIII.

Ita conjuratis in supremos honores Joanneos astrorum studiis ad festivas planetarum faces, e Moldava Nepomucenae gloriae emergit monumentum inscriptum Homeri disticho: *Coelum mea gloria tangit.*[b]

Epilogus

Victori glorioso triplici laurea decorato triumphum accinit et pio spectatori ejus duliam[c] commendat.

A. M. D. G.

[b] Homér, Odysseia 9,19–20: *eim' Odyseus Laertiadés, hos pasi doloisin / anthrópoisi meló, kai meu kleos úranon hikei*.

[c] *Dulia* (z řec. *dúleia*) označuje kult svatých. K pojmu více předmluva ke hře *Vindex duliae*, s. 306, pozn. 11.

nuje svou červeň, Merkur rychlost v hlásání dobré pověsti. Saturn slibuje Janovým příznivcům zlatý věk. Aby však svou zbožnost projevily i zbylé dvě, dá Slunce mučedníkově hlavě paprsky, Měsíc si pak lehne k milovaným nohám Jana, Mariina ctitele, a bere na sebe jeho úlohu.[6]

13. scéna

Poté, co planety takto společným úsilím stvořily slavnostní hvězdné pochodně, aby Janovi vzdaly nejvyšší poctu, vynoří se z Vltavy pomník nepomucenské slávy, na němž je napsán Homérův verš: *Má sláva se dotýká hvězd.*

Epilog

Opěvuje triumf vítěze ověnčeného trojím vavřínem a zbožnému divákovi doporučuje, aby ho ctil.

K větší slávě Boží

[6] Zářící Slunce jako svatozář a Měsíc u nohou jsou podobně jako hvězdy typickými prvky mariánské ikonografie a je jich užíváno v ikonografickém typu *Immaculata* (Zj 12,1–2). Můžeme je považovat za zřetelné vyjádření spojení Jana Nepomuckého s Pannou Marií.

II.3.8 Gloriosus agon

Gloriosus agon byl předveden v Klatovech v květnu 1730, tedy rok po Janově kanonizaci. Jediným dokladem o hře je tištěná synopse,[1] která má obvyklou podobu i rozsah, datum provedení hry není doplněno. Synopse byla vytištěna v Jindřichově Hradci (u tiskaře J. P. Kinczla), tudíž autor nemohl bezprostředně dohlížet na provedení práce, a snad proto v ní zaznamenáváme více tiskových chyb[2] než v pražských synopsích.

Synopse uvádí, že hru provedli žáci nejvyšší třídy, což můžeme pokládat buď za poněkud neobvyklé pojmenování studentů rétoriky, nebo za chybně vytištěné označení žáků nejvyšší gramatikální třídy. Učitelem syntaxe byl Joannes Winkler,[3] který napsal předchozího roku pro žáky střední gramatiky v Uherském Hradišti nepomucenskou hru *Divus Joannes Martyr*.[4] Na základě porovnání obou her se přikláníme k jeho autorství a určení hry nejvyšší gramatikální třídě. Obě hry zpracovávají události předcházející světcově smrti. *Divus Joannes Martyr* oživuje historické líčení, které je ve hře *Gloriosus agon* převedeno do alegorické roviny, reálné postavy jsou nahrazeny personifikovanými vlastnostmi, jež je charakterizují. Hry navíc spojuje postava Zbožnosti (*Pietas*). V hradišťské hře se do ní náhle převtělí královna Johana, v klatovské hře Zbožnost královnu přímo zastupuje.

Krátké *argumentum* neuvádí žádné zdroje a pouze konstatuje, že předmětem hry bude Janova statečnost, s níž zachoval mlčení, a vysvětluje zastoupení hlavních postav personifikovanými vlastnostmi. Po předehře (*prolusio*) následuje 16 scén (*inductiones*) proložených jedním chorem (po 6. scéně) a uzavřených opět epilogem.

V předehře se Víra chystá rozšířit počet mučedníků a poté se představují hlavní postavy: královna zastoupená Zbožností je zklamaná Leností (králem) a útěchu nalézá u Svatosti (Jana). V dalších scénách se Lenost snaží zjistit, z čeho se Zbožnost zpovídá, a proto lstivě povolá Svatost na hostinu, ta však odmítá mluvit. Lenost se na chvíli zalekne, ale brzy se snaží dosáhnout svého výhrůžkami. Nakonec neoblomnou Svatost uvrhne do vězení a dá mučit. Po choru dvořan Fidinus přichází za Svatostí do vězení a snaží se ji (stále marně) přesvědčit, aby promluvila a zachránila se. Lenost, kterou ve spánku vyděsilo Svědomí, znovu Svatost dočasně propouští. Fidinus mezitím řekl Zbožnosti o strastech Svatosti, původce však zamlčel. Svatost zatím pospíchá k Panně Marii upevnit svou sílu, což odkazuje na světcovu pouť do Staré Boleslavi, která se objevuje také v Braunově hře *Pietas spectata*. Zbožnost pak prosí o pomoc Lenost, která jí chce naoko vyhovět, brzy však opět převáží zlost. Fidinus se snaží odradit Svatost od cesty k Lenosti, ale marně. Nakonec je Svatost odsouzena ke smrti ve vodě a tam přijímá vavřín svého triumfu, což ztělesňuje poslední scéna i epilog.

---

1 NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 59.

2 Nejzávažnější je chybné opakování závěru 12. scény v popisu 13. scény.

3 K autorovi podrobněji viz s. 580–582.

4 Edici hry *Divus Joannes Martyr* viz s. 258–303.

Vedle tří hlavních protagonistů Svatosti (*Sanctitas*), Zbožnosti (*Pietas*) a Lenosti (*Desidia*), které ale jen zastupují reálné aktéry událostí – Jana Nepomuckého, královnu a krále, vystupují ve hře snad ještě personifikace Zvědavosti (*Curiositas*), Svědomí (*Synteresis*) a spravedlivé Odplaty (*Nemesis*), ze synopse ale není možné bezpečně určit, zda jde skutečně o jednající postavy. Jistotu můžeme mít u Víry (*Fides*) objevující se v předehře. Z lidských postav je doplňují vlastnostmi protichůdní dvořané, Fidinus a Andinus, a snad i Parthenius, který se svým jménem řadí k Mariiným ctitelům, vystupujícím i v jiných hrách.[5]

Jak už bylo výše řečeno, je velmi pravděpodobné, že hry *Gloriosus agon* a *Divus Joannes Martyr* byly dílem téhož autora. Ač je text synopse klatovské hry formulačně zcela jiný než obsahy uvádějící jednotlivé scény uherskohradišťského rukopisu, jejich porovnáním zjišťujeme, že výstavbou i některými užitými motivy se obě hry velmi podobají. Zvlášť výrazné jsou dějové shody na počátku her, kde si prakticky odpovídá obsah scén 1–5 v *Gloriosus agon* a 1–6 v *Divus Joannes Martyr.* V předehrách obou her se navíc objevuje týž motiv Víry chlubící se svým nepřemožitelným štítem. Další vývoj děje byl poněkud odlišný, i když dospěl pochopitelně ke stejnému závěru – tedy světcově smrti ve vlnách Vltavy. V hradišťské hře chybí Janova pouť do Staré Boleslavi a světce před mučednickou smrtí posiluje anděl, v klatovské hře naopak nenalezneme scénu světcova věšteckého vytržení. Společný je oběma hrám velký prostor věnovaný Zbožnosti, resp. královně Johaně, která velmi aktivně vstupuje do děje, což není u jiných zpracování Janova příběhu zcela obvyklé. Klatovská hra patrně dávala více prostoru dvořanům a snad zapojuje do dějových částí také alegorické postavy.[6]

Na základě tohoto porovnání se nabízí otázka, zda můžeme hru *Gloriosus agon* považovat skutečně za alegorickou hru, jak by se na první pohled zdálo, nebo zda ji nemáme zařadit spíše mezi hry historické, kde autor pouze hlavní hrdiny oblékl do alegorických šatů jejich dominantních vlastností.

[5] Srov. *Vox clamantis*, *Gratia indeptae rea gratiae*.

[6] Zapojení postav Svědomí, Odplaty a Zvědavosti je ovšem sporné. K tomuto zpochybnění jejich reálné účasti nás vede porovnání shrnutí obsahu 14. scény a jejího vlastního textu ve hře *Divus Joannes Martyr.* Ač obsah hovoří o tom, že Zbožnost vyzývá božskou Odplatu (*Nemesis*) k pomstě, v textu najdeme jen monolog Zbožnosti a Nemesis se na scéně nikdy neobjeví.

[1]

Gloriosus Divi Joannis Nepomuceni pro sigillo poenitentiae agon, venerationi Sancti Protomartyris scenice adumbratus anno ab apotheosI DeCVrsoqVe soLennIVM eIVs IVbILo[a]

Agente pro theatro Perillustri, Nobili ac Ingenua supremae classis [grammaticae] juventute Glattoviae die ..., mense Majo

Argumentum

Suppeditat D. Joannis Nepomuceni in tuendo ad mortem usque confessionis arcano invicta fortitudo. Poesis Joannae Pietatem, Wenceslao Desidiam, Sanctitatem denique Joanni subrogavit.

Prolusio

Novam trophaeis Martyrum additura lauream Fides, cum inexpugnabile sui clypei robur praedicat, una arcanorum Dei sigillum praeferens illud commendat. Tobias 12.: *Sacramentum Regis abscondere bonum est.*[b]

Inductio I.

Coronatae Desidiae contubernium pertaesa Pietas in uno Coelestium rerum studio delectaeque morum arbitrae Sanctitatis aethereo ductu mali levamen reponit. *Fecitque eum sibi auricularium a secreto.* 2. Regum c. 23.[c]

Inductio II.

Nefaria coronatam Desidiam incessit Curiositas: quid piaculari in seipsum actione Pietas arbitrae Sanctitati identidem judicandum deferret? Ejus suscitandi causa Andino internuntio Sanctitatem epulis adesse jubet.

Titulus Majo] Maji *GA*.
Inductio II. quid piaculari] quidpiaculari *GA*.

---

[a] Chronogram = 1730.

[b] Tb 12,7: *Etenim sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est.*

[c] II Sm 23,23: *et ipse nominatus inter tres robustos qui erant inter triginta nobiliores verumtamen usque ad tres non pervenerat fecitque eum David sibi auricularium a secreto.*

Slavný zápas Svatého Jana Nepomuckého o pečeť zpovědního tajemství, předvedený na jevišti k poctě svatého Prvomučedníka[1] rok po jeho svatořečení a oslavném opěvování

Divadlo sehrála přeslavná, vznešená a urozená mládež nejvyšší gramatikální třídy v Klatovech dne ..., v měsíci květnu

Náměť

Poskytla nezdolná statečnost svatého Jana Nepomuckého, který chránil zpovědní tajemství i za cenu smrti. Básnická fantazie nahradila Johanu Zbožností, Václava Leností a Jana Svatostí.

Předehra

Víra se chystá přidat k trofejím mučedníků nový vavřín, a když vychvaluje nezlomnou pevnost svého štítu a zároveň staví na odiv pečeť Božího tajemství, doporučuje tato slova z 12. kapitoly z knihy Tóbijáš: *Je dobré zachovávat Královo tajemství.*[2]

1. scéna

Zbožnost rozmrzelá ze společnosti korunované Lenosti nachází útěchu jen v tom, že se zabývá záležitostmi nebes a nechá se vést k nebi Svatostí, svou drahou soudkyní mravů. *A učinil ho svým důvěrným rádcem.* 2. Samuelova kniha, kap. 23.[3]

2. scéna

Bezbožná Zvědavost naléhá na korunovanou Lenost: co asi Zbožnost při každém očistném aktu zpovědi předkládá k posouzení své soudkyni Svatosti? Aby ji přiměla mluvit, posílá Lenost ke Svatosti Andina s rozkazem zúčastnit se hostiny.

---

[1] Užití slova Prvomučedník (*Protomartyr*) vychází z tradičního oslovení sv. Jana Nepomuckého *Protomartyr poenitentiae* (Prvomučedník svaté zpovědi). Toto označení vyjadřuje, že Jan byl prvním mučedníkem, který zemřel právě kvůli řádnému vysluhování této svátosti, konkrétně kvůli dodržení zpovědního tajemství.

[2] Tób 12,7.

[3] 2 S 23, 23.

Inductio III.

Divino admonitu impendentem praesagiens pugnam Sanctitas ad adipiscendam lauream Sacro incitatur oraculo: *in silentio et spe erit fortitudo.* Isaias 30.[d] Sub haec ad symposium accersit Andinus.

Inductio IV.

In oblata amystide mulsi vice commissum syngraphe impium desiderium Sanctitati propinat Desidia. Exhorrescit ad id Sanctitas atque ita nervose rejicit, ut praeferens discessum a proposito Desidia Sanctitatem dimittat.

[2]

Inductio V.

At recrudescit ocyus sacrilegae Curiositatis aestus. Quapropter revocata Sanctitate, ut voto Desidia potiatur, preces minis armat et blanditiis; atque nil utrimque proficiens, cruciatibus cogendam ad loquendum in carcerem amandat.

Inductio VI.

Necquiquam e Pietatis jussu Sanctitatem perquirens Fidinus, inspecto forte carcere distentam in equuleo attonitus contuetur, dataque secreti fide, ex Andino causam elicit.

Chorus

Ignarae corrumpi linguae ominatur futurum praemium: *ut non videat corruptionem*. Psalmus 15. v. 10.[e]

Inductio VII.

Impetrato Fidinus in ergastulum aditu, fingit a Pietate ferre, quidquid Desidia cuperet, dicendi facultatem. Sed firmandae in silentio fortitudinis memor Sanctitas, a commentitia loquendi libertate abhorret.

Inductio VIII.

Imperio Nemesis novo intentam facinori Desidiam praeteritorum mole per quietem Synteresis exterret. Aliquo exinde metu perstricta Desidia vinculis absolvit Sanctitatem.

Inductio V. armat] amat *GA*.
Inductio VI. Necquiquam] Nec quiquam *GA*.

---

[d] Is 30,15: *Quia haec dicit Dominus Deus, Sanctus Israel, si revertamini et quiescatis salvi eritis in silentio et in spe erit fortitudo vestra.*

[e] Ps 15,10: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno non dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

3. SCÉNA

Svatost Božím vnuknutím vytuší, jaký zápas jí hrozí. K získání vavřínu ji povzbuzují tato svatá slova Proroka: *v klidu a důvěře bude síla vaše.* Izajáš 30.[4] Nato přichází Andinus s pozváním na hostinu.

4. SCÉNA

Při nemístném pití medoviny předkládá Lenost Svatosti svou hanebnou touhu získat soupis královniných hříchů. Toho se Svatost zdělí a odmítne tak důrazně, že Lenost raději od návrhu ustoupí a Svatost propouští.

5. SCÉNA

Avšak žár vznícený svatokrádežnou Zvědavostí velmi rychle propuká znovu. Proto je Svatost povolána zpět. Aby se Lenost zmocnila toho, po čem touží, dodává svým prosbám sílu hrozbami i lichotkami, a když ani jedním nic nezmůže, pošle Svatost do vězení, kde ji chce mučením přinutit mluvit.

6. SCÉNA

Fidinus na rozkaz Zbožnosti marně hledá Svatost. Náhodou přitom nahlédne do vězení a ke svému úžasu ji tam spatří napjatou na mučidlech. Když slíbí, že nic neprozradí, vyláká z Andina příčinu.

CHORUS

Předpovídá jazyku neschopnému poskvrny budoucí odměnu: *aby nepoznal zkázu.*[5] Žalm 15, v. 10.[6]

7. SCÉNA

Fidinus[7] dosáhne vstupu do káznice a předstírá, že přináší vzkaz od Zbožnosti. Prý je možné prozradit cokoli, co si bude Lenost přát. Ale Svatost má na paměti, že mlčení dodává sílu, a odmítne svolení vymýšlet si.

8. SCÉNA

Svědomí na rozkaz Odplaty vyděsí ve spánku Lenost, která chystá další zločin, když jí předvede množství jejích předchozích zločinů. Lenost se toho zalekne a zbaví Svatost pout.

---

4 Iz 30,15.

5 Hra s latinskými slovy *corrumpere* a *corruptio,* která znamenají jak fyzickou zkázu, tak morální zvrácenost. Jedná se tedy o připomínku toho, že zázračné zachování Janova jazyka (*lingua incorrupta*) je odměnou za jeho mlčenlivost, srov. předmluva ke hře *Mysterium a seculis tacitum*, s. 359–360, 362.

6 Ž 16,10.

7 Fidinus – jméno odvozeno z lat. *fides*, *ei*, *f.* – víra, důvěra.

Inductio IX.

Facti ignarus Fidinus quaerentique de Sanctitate Pietati totum, quod compererat, patefacere veritus, narrat a gravi adversario apud Desidiam urgeri.

Inductio X.

Asserta licet in Pietatem Sanctitas e forti tamen silentio relatam integre palmam nondum rata, authore Parthenio robur confirmare properat apud Virginem: *quae conservabat omnia verba in corde suo*. Lucas 2.[e]

Inductio XI.

Haec inter supplex fit Desidiae Pietas, ut contra protervum hostem Sanctitatis tutelam suscipiat. Sentit ab ignara Pietate seipsam peti Desidia atque simulate facturam appromittit.

Inductio XII.

Sed mox a dimissa Pietate in suae improbitatis indicem excandescens ejus inquirendi sistendaeque denuo Sanctitatis munus imponit Andino.

Inductio XIII.

Conjectae in novum discrimen Sanctitatis [...].[f]

Inductio XIV.

Ea de causa Fidinus jussam iterato Desidiae mandato adesse Sanctitatem efflictim a comparendo deterret, sed incassum.

Inductio XV.

Sacri rursum secreti fidem convellere laborat Desidia frustrantemque invicto silentio conamina Sanctitatem aquis funerandam addicit.

Inductio XVI.

In liquido elemento solidi triumphi lauream Sanctitas gloriose consummat.

Inductio X. verba] verbum *GA*.
Inductio XIII. *om.*] munus imponit Andino *GA*.

---

[e] Lc 2,19: *Maria autem conservabat omnia verba haec conferens in corde suo.*
[f] Po slově *Sanctitatis* pravděpodobně chybně vytištěná stejná slova jako na konci předchozí scény.

9. SCÉNA

Fidinus o tomto činu neví. Když se Zbožnost ptá po Svatosti, bojí se odhalit vše, co zjistil, a vypráví jen to, že ji u Lenosti pronásleduje jakýsi krutý protivník.[8]

10. SCÉNA

Svatost se sice vrátí zpět ke Zbožnosti, protože se však domnívá, že svým statečným mlčením ještě nedosáhla úplného vítězství, pospíchá na popud Parthenia upevnit svou sílu k Panně,[9] *která to všechno v mysli zachovávala*. Lukáš, 2. kapitola.[10]

11. SCÉNA

Mezitím jde Zbožnost poprosit Lenost, aby se zastala Svatosti proti krutému nepříteli. Lenost pochopí, že prosící Zbožnost neví, že mluví o ní samé. Naoko tedy slíbí pomoc.

12. SCÉNA

Brzy po odchodu Zbožnosti však opět vzplane proti tomu, kdo poukázal na její vlastní hanebnost. Uloží proto Andinovi úkol Svatost nalézt a znovu přivést.

13. SCÉNA

Fidinus se dozví, že Svatosti hrozí nové nebezpečí.[11]

14. SCÉNA

Proto Fidinus horlivě odrazuje Svatost od toho, aby poslechla příkaz znovu se dostavit k Lenosti, ale marně.

15. SCÉNA

Lenost se opět snaží prolomit hradbu svátostného tajemství a odsoudí Svatost, která maří její úsilí nezlomným mlčením, ke smrti ve vodách.

16. SCÉNA

V plynoucím živlu Svatost slavně přijímá vavřín trvalého triumfu.

---

8 Neprozradí jí ovšem, že tím protivníkem je sám král, resp. Lenost.

9 Odkaz na Janovu pouť do Staré Boleslavi k Palladiu země české, kterou měl Jan vykonat před svou mučednickou smrtí. Balbinus: *Acta Sanctorum*, s. 672. O posile, kterou mu Panna Marie poskytla, se zmiňuje také hra *Pietas spectata.*

10 L 2,19.

11 Vzhledem k chybě v latinském textu není obsah 13. scény jistýa byl doplněn podle kontextu.

Epilogus

Sancto sigilli poenitentiae Protomartyri super relata e forti silentio palma verbis Isaiae exultanti: *Silui, patiens fui.* c. 42. v. 14.[g] Cum eodem Propheta applaudit: *Dominus voluit, ut sanctificaret eum.* Ibid. v. 21.[h]

O. A. M. D. G.

Typis Novae-Domi, Joannis Petri Kinczl

[g] Is 42,14: *Tacui semper, silui, patiens fui; sicut pariens loquar, dissipabo et absorbebo simul.*
[h] Is 42,21: *Dominus voluit, ut sanctificaret eum et magnificaret legem et extolleret.*

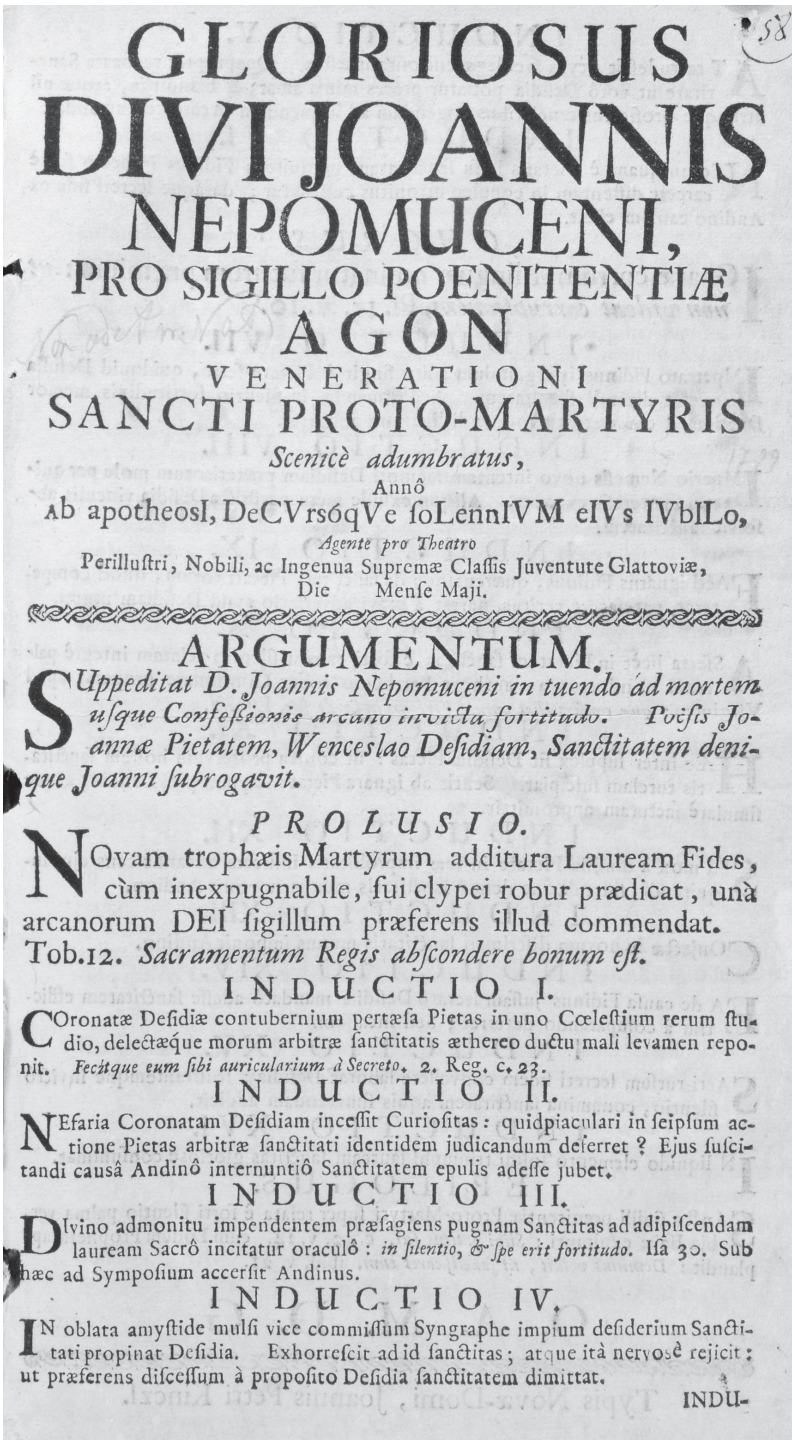
Epilog

Opěvuje svatého prvomučedníka zpovědní pečeti, kterému je za statečné mlčení předána palmová ratolest, slovy jásajícího Izajáše: *Mlčel jsem, přemáhal se*[12] a výrokem téhož proroka: *Hospodin chtěl, aby ho posvětil*.[13]

Vše k větší slávě Boží

Tiskem v Jindřichově Hradci, u Jana Petra Kinczla

[12] Iz 42,14.
[13] Iz 42,21.

GLORIOSUS
DIVI JOANNIS
NEPOMUCENI,
PRO SIGILLO POENITENTIÆ
AGON
VENERATIONI
SANCTI PROTO-MARTYRIS
Scenicè adumbratus,
Annô
Ab apotheosI, DeCVrsóqVe soLennIVM eIVs IVbILo,
Agente pro Theatro
Perilluſtri, Nobili, ac Ingenua Supremæ Claſſis Juventute Glattoviæ,
Die Menſe Maji.

ARGUMENTUM.

SUppeditat D. Joannis Nepomuceni in tuendo ad mortem uſque Confeſſionis arcano invicta fortitudo. Poëſis Joannæ Pietatem, Wenceslao Deſidiam, Sanctitatem denique Joanni ſubrogavit.

PROLUSIO.

NOvam trophæis Martyrum additura Lauream Fides, cùm inexpugnabile, ſui clypei robur prædicat, unà arcanorum DEI ſigillum præferens illud commendat. Tob.12. *Sacramentum Regis abſcondere bonum eſt.*

INDUCTIO I.

COronatæ Deſidiæ contubernium pertæſa Pietas in uno Cœleſtium rerum ſtudio, delectæque morum arbitræ ſanctitatis æthereo ductu mali levamen reponit. *Fecitque eum ſibi auricularium à Secreto.* 2. Reg. c. 23.

INDUCTIO II.

NEfaria Coronatam Deſidiam inceſſit Curioſitas: quidpiaculari in ſeipſum actione Pietas arbitræ ſanctitati identidem judicandum deferret? Ejus ſuſcitandi causâ Andinô internuntiô Sanctitatem epulis adeſſe jubet.

INDUCTIO III.

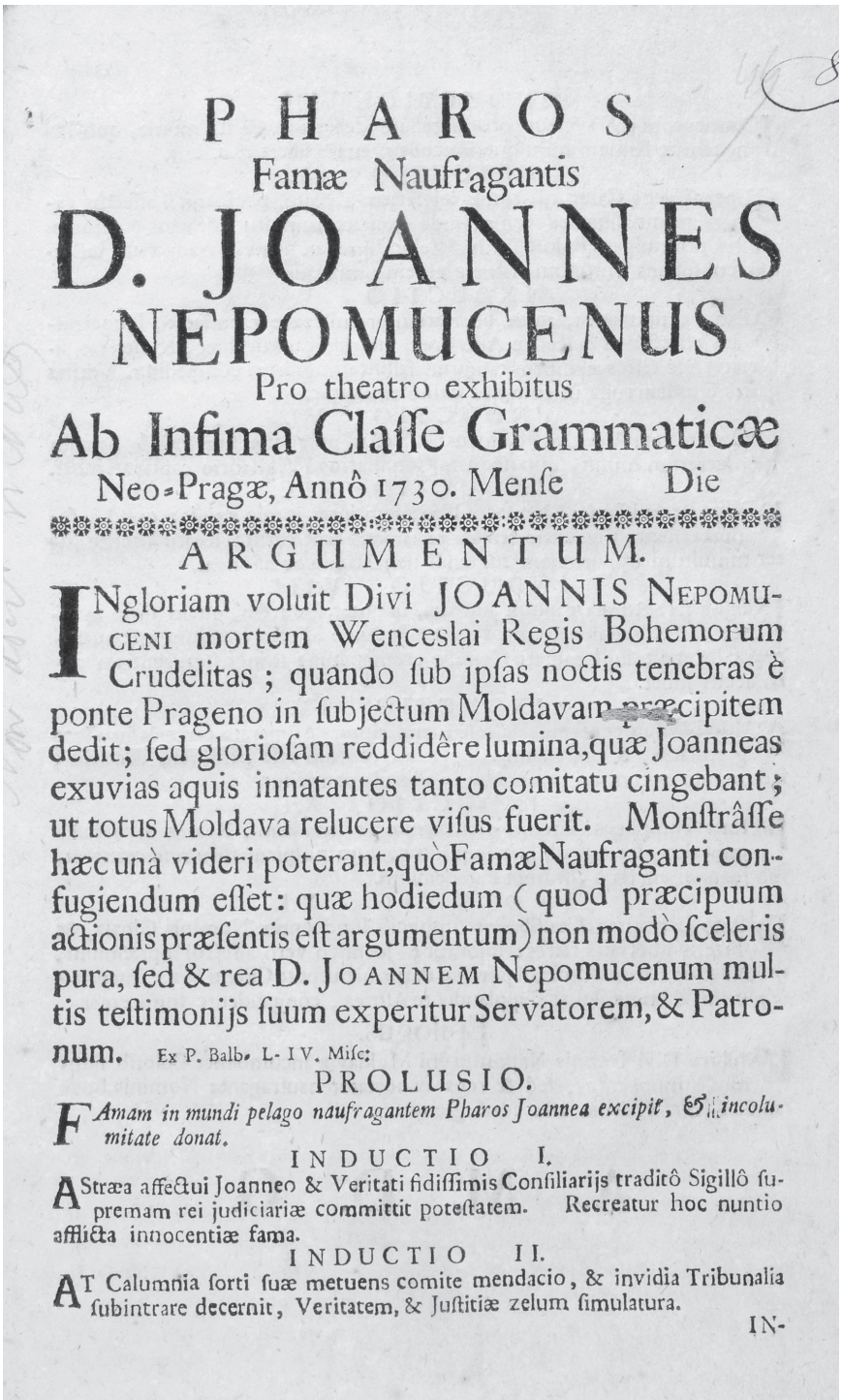
DIvino admonitu impendentem præſagiens pugnam Sanctitas ad adipiſcendam lauream Sacrô incitatur oraculô: *in ſilentio, & ſpe erit fortitudo.* Iſa 30. Sub hæc ad Sympoſium accerſit Andinus.

INDUCTIO IV.

IN oblata amyſtide mulſi vice commiſſum Syngraphe impium deſiderium Sanctitati propinat Deſidia. Exhorreſcit ad id ſanctitas; atque ità nervosè rejicit: ut præferens diſceſſum à propoſito Deſidia ſanctitatem dimittat.

INDU-

Titulní list hry *Gloriosus agon.*

PHAROS
Famæ Naufragantis
D. JOANNES
NEPOMUCENUS
Pro theatro exhibitus
Ab Infima Claſſe Grammaticæ
Neo-Pragæ, Annô 1730. Menſe Die

ARGUMENTUM.

INgloriam voluit Divi JOANNIS NEPOMUCENI mortem Wenceslai Regis Bohemorum Crudelitas ; quando ſub ipſas noctis tenebras è ponte Prageno in ſubjectum Moldavam præcipitem dedit; ſed glorioſam reddidêre lumina, quæ Joanneas exuvias aquis innatantes tanto comitatu cingebant; ut totus Moldava relucere viſus fuerit. Monſtrâſſe hæc unà videri poterant, quòFamæNaufraganti confugiendum eſſet: quæ hodiedum (quod præcipuum actionis præſentis eſt argumentum) non modò ſceleris pura, ſed & rea D. JOANNEM Nepomucenum multis teſtimonijs ſuum experitur Servatorem, & Patronum. Ex P. Balb. L. IV. Miſc:

PROLUSIO.

FAmam in mundi pelago naufragantem Pharos Joannea excipit, & incolumitate donat.

INDUCTIO I.

ASträa affectui Joanneo & Veritati fidiſſimis Conſiliarijs traditô Sigillô ſupremam rei judiciariæ committit poteſtatem. Recreatur hoc nuntio afflicta innocentiæ fama.

INDUCTIO II.

AT Calumnia ſorti ſuæ metuens comite mendacio, & invidia Tribunalia ſubintrare decernit, Veritatem, & Juſtitiæ zelum ſimulatura.

IN-

Titulní list synopse hry A. Machka *Pharos famae naufragantis*.

II.3.9 Pharos famae naufragantis

Pharos famae naufragantis předvedli novoměstští principisté, žáci druhého ročníku nejnižší gramatiky, v roce 1730, bližší datum bohužel v synopsi není uvedeno. Hru pro žáky sepsal Antonius Machek.[1] Z dochované synopse[2] vyplývá, že se děj zcela odehrává v alegorické rovině. Postavy se v ní dopouštějí četných intrik a vzájemných převleků, které značně ztěžují pochopení děje.

Hru uvádí poměrně rozsáhlé *argumentum*, které čerpá opět z Balbínovy legendy a odkazuje stejně jako ve hře *Angelus ad aras* na její druhé zveřejnění ve čtvrté knize *Miscellaneí*.[3] Vysvětluje, že Jan pomáhá těm, jejichž pověst je neprávem očerněna nebo i proviněním pošpiněna, a poukazuje na světla, která nedovolila, aby světcovo dobré jméno bylo potupně utopeno ve Vltavě. A. Machek rozdělil hru na 11 scén (*inductiones*), které nejsou přerušované chory, ale pouze ohraničeny předehrou (*prolusio*) a epilogem. Předehra shrnuje smysl hry a pro jeho ztvárnění volí obraz Jana jako majáku.

Ve scénách samotných nejprve Astraia předává moc nad soudy Janově lásce a Pravdě, což znepokojuje Pomluvu, která se spolu se Lží a Závistí rozhodne jít k soudu a vydávat se za Pravdu a Lásku ke spravedlnosti. Janova láska osvobozuje Nevinnou pověst, po čemž zatouží i Provinilec, který vyvolá zmatek, vydává se za Lásku ke spravedlnosti a obviní Nevinnou pověst z vylomení dveří věznice. Pověst je tak zatčena a spolu s ní i Pravda, která ji hájila. Janova láska pak rozhoduje o zajetí ničemných rádců, chycen má být i Provinilec, kterému se nicméně podaří utéci. Astraia je sklíčená kvůli domnělému zajetí Lásky ke spravedlnosti, kterou chce k sobě povolat, dozvídá se ale o převlecích a intrikách, takže nakonec povolává skutečnou Nevinnost. Té blahopřeje Pomluva považující ji za Lež a je tak sama uvržena do okovů. Na mučení vše přizná, stejně jako Provinilec, který se však uchyluje pod ochranu Janovy lásky. Ničemní rádci jsou potrestáni, ale Provinilci Janova láska věnuje svobodu a navrací dobré jméno. Epilog představuje Janovu sochu tyčící se nad Vltavou, která připomíná, že se k ní tonoucí pověst všech může obrátit o pomoc.

Titulní maják (*Pharos*) se vyskytuje pouze ve vedlejších částech hry, přičemž lze z formulací usuzovat, že se nejednalo o skutečnou postavu. Jana ve hře zastupuje Janova láska (*Affectus Joanneus*), s níž do děje kromě bohyně spravedlnosti Astraie zasahují i další personifikované vlastnosti, a to kladné, Pravda (*Veritas*) a Nevinná pověst (*Innocentiae fama*), i záporné, Pomluva (*Calumnia*), Lež (*Mendacium*) a Zá-

---

1 K autorovi podrobněji viz s. 573–576.

2 NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 82.

3 Jan jako ochránce dobré pověsti je připomínán hned v titulatuře (Balbinus: *Bohemia Sancta,* s. 94) a pak na s. 110–111, kde je též citována tištěná modlitba ke světci: *Praecipuus B. Ioannes Patronus et Tutator eorum habetur, qui cum infamia conflictantur, et ne scelus aliquod suum in lucem veniat, pertimescunt: occurit enim mirabiliter periculis et factum abscondit aut etiam lingvis hominum laesos absolvit et restituit in integrum* [...]. *Praesta quaesumus, Omnipotens Deus, precibus nostris, quas in Beati Joannis, Confessoris Tui, veneratione deferimus, pium benignus auditum, ut ejus meritis et intercessione suffulti, ab infamia et confusione temporalis liberati, ante mortem reatus nostros syncera confessione expiare, salutari poenitentia delere et portum aeternae salutis contingere faeliciter valeamus.*

vist (*Invidia*), které se ovšem zároveň vydávají za Pravdu a Lásku ke spravedlnosti (*Justitiae zelus*). Také dvě lidské postavy, které se v synopsi objevují, mají symbolickou funkci: intrikující Provinilec (*Reatus*) je obrazem hříšného člověka, který se nejprve snaží uniknout trestu za svá provinění vršením lží a podvodů, ale nakonec díky zpovědníku Janovi, k němuž se uteče, získá svobodu. U okrajové postavy *Vigilantia* (z lat. *vigilans* – bdělý), který představuje strážného, je symbolická úloha méně zřejmá a můžeme ji spatřovat v bdělosti při rozlišování pravdy a klamu.

Hra *Pharos famae naufragantis* je poměrně nepřehlednou alegorií vystavěnou na obrazu Jana jako majáku, který zachraňuje dobré jméno člověka tonoucího v moři pomluv a lží. Jak se zdá, tento obraz nemusel sloužit pouze k oslavě světce jako ochránce proti pošlapání cti v lidské společnosti, ale mohl odkazovat také na Jana jako zpovědníka, jehož úlohou je zprostředkovat hříšníkovi odpuštění a vlastně „vrácení dobrého jména" před Bohem.

[1]

Pharos famae naufragantis
D. Joannes Nepomucenus

Pro theatro exhibitus ab infima classe grammaticae
Neo-Pragae anno 1730, mense ..., die ...

Argumentum

Ingloriam voluit Divi Joannis Nepomuceni mortem Wenceslai Regis Bohemorum crudelitas, quando sub ipsas noctis tenebras e ponte Prageno in subjectum Moldavam praecipitem dedit; sed gloriosam reddidere lumina, quae Joanneas exuvias aquis innatantes tanto comitatu cingebant, ut totus Moldava relucere visus fuerit. Monstrasse haec una videri poterant, quo famae naufraganti confugiendum esset, quae hodiedum (quod praecipuum actionis praesentis est argumentum) non modo sceleris pura, sed et rea D. Joannem Nepomucenum multis testimoniis suum experitur Servatorem et Patronum. Ex P. Balbino, l. IV. Miscellaneorum.[a]

Prolusio

Famam in mundi pelago naufragantem Pharos Joannes excipit et incolumitate donat.

Inductio I.

Astraea Affectui Joanneo et Veritati, fidissimis consiliariis, tradito sigillo supremam rei judiciariae committit potestatem. Recreatur hoc nuntio afflicta Innocentiae fama.

Inductio II.

At Calumnia sorti suae metuens comite Mendacio et Invidia tribunalia subintrare decernit, Veritatem et Justitiae zelum simulatura.

[2]

Inductio III.

Joanneus porro Affectus pro potestate decretum sigillo munit, quo Innocentiae famam hucusque vinculis pressam libertati afferit.

Inductio IV.

Superveniens Calumnia totius rei seriem a Reatu par Joannei Affectus expetente auxilium edocetur; inde excitato tumultu effractos custodiae postes promulgans, do-

Inductio III. hucusque] hujusque *PFN.*

[a] Balbinus: *Bohemia Sancta*, s. 94–113.

Maják[1] tonoucí pověsti
Sv. Jan Nepomucký

Na divadle předvedený nejnižší gramatikální třídou novoměstské koleje roku 1730, v měsíci ..., dne ...

Námět

Krutý český král Václav si přál pro svatého Jana Nepomuckého neslavnou smrt, proto ho nechal za hluboké noci shodit z pražského mostu do Vltavy, která teče pod ním. Janovu smrt však proslavila světla, která ověnčila Janovy ostatky plovoucí ve vodě takovým průvodem, až se zdálo, že celá Vltava září. Ta světla také jako by ukazovala, kam se má uchýlit tonoucí pověst, kterou svatý Jan Nepomucký dodnes zachraňuje a střeží (což je hlavní námět tohoto představení), a to nejen pověst neposkvrněnou zločinem, ale i pošpiněnou, jak dokazují mnohá svědectví. Podle otce Balbína, Miscellanea, 4. kniha.

Předehra

Jan jako maják zachraňuje Pověst tonoucí v moři světa a daruje jí nedotčenost.

1. scéna

Astraia[2] svěřuje předáním pečeti nejvyšší moc nad soudy Janově Lásce a Pravdě, svým nejvěrnějším rádcům. Tato zpráva potěší sklíčenou Nevinnou pověst.

2. scéna

Pomluva se však obává o svůj osud, a tak se rozhodne jít v doprovodu Lži a Závisti k soudu a vydávat se za Pravdu[3] a Lásku ke spravedlnosti.

3. scéna

Janova Láska pak ze své moci opatřuje pečetí dekret, kterým osvobozuje Nevinnou pověst, dosud drženou v poutech.

4. scéna

Přicházející Pomluva se o tom dozvídá od Provinilce,[4] který od Janovy lásky očekává stejnou pomoc. Proto vyvolá zmatek, prohlásí, že dveře věznice byly vylomené,

---

1 Lat. *Pharos*, tj. maják na ostrově Faros, zde ve významu „(nejlepší) maják".

2 *Astraia, ae, f.* – vládkyně nad spravedlností ve zlatém věku (chodila na Olymp žalovat každou nespravedlnost, jež se stala na zemi), v železném věku svůj trůn kvůli zločinnosti lidstva opustila. S tím snad souvisí jedna ze zápletek hry, tj. výběr jejího nástupce – soudce lidí.

3 Podle dalšího kontextu se zdá, že Pomluva se vydává pouze za Lásku ke spravedlnosti, a je otázkou, kdo a zda vůbec někdo ze jmenovaných se vydává za Pravdu.

4 Lat. *reatus, us, m.* – provinění, obžaloba, hřích nebo synonymum k *reus, i, m.* – provinilec, viník.

lose Justitiae zelum simulat. Invidia adversus Justitiam conspirans thronum Astraeae eidem ominatur.

Inductio V.

Reatus, extimulante atque libertatem promittente Mendacio, Innocentiam effractae vi custodiae authorem asserit; capitur haec et litteras libertatis suae testes exhibens tamquam falsificati sigilli rea compeditur. Veritas partes ejusdem tuita ut complex exilio multatur.

Inductio VI.

Condemnata Veritate Joanneus Affectus potestatis suae sigillo novum decretum munit, quo nequam consiliarios a Vigilantio captivari jubet.

Inductio VII.

Reatus promissam a Mendacio libertatem inter jurgia exigit, quod a superveniente Vigilantio frustra reclamans, captivatur, Reatu interim inter tumultum opportunam fugiendi nanciscente occasionem.

Inductio VIII.

Indigne fert Astraea captum Justitiae, ut putat, zelotem, quem dum revocat, ab interveniente cum Veritate Joanneo Affectu fraudum esse auctorem edocetur, inde mutato consilio artius hunc stringi, Innocentiam vero acciri jubet.

Inductio IX.

Calumnia Innocentiam, rata esse Mendacium, de superato carceris squallore gratulatur et extremam Astraeae inferendam esse perniciem decernit; sed incaute exitum rei praestolans, in vincula conjicitur.

Inductio X.

Ibi torta complices fatetur Mendacium et Invidiam, Reatus falsa testimonia detegit; qui ubique inquisitus, dum nuspiam tutum se cerneret, sub Joannei Affectus confugit patrocinium.

Inductio XI.

Dictato in nequam consiliarios supplicio Innocentiae nominis gloria et litterae libertatis testes redduntur, Joanneo vero Affectui inpraemium, quidlibet de Reatu statuendi potestas datur; hic utpote clienti famae integritatem cum libertate donat, applaudente Astraea, congaudente Innocentia.

a lstivě se vydává za Lásku ke spravedlnosti. Závist kuje pikle proti Spravedlnosti a prorokuje jí, že získá Astrain trůn.

5. SCÉNA

Provinilec na popud Lži, která mu slibuje svobodu, prohlásí Nevinnost za původce násilného vpadnutí do věznice. Nevinnost je zajata, a i když ukazuje dopisy svědčící o její svobodě, je obžalována z falšování pečeti a uvězněna. Pravda, která se ujala její obhajoby, je jako komplic potrestána vyhnanstvím.

6. SCÉNA

Po odsouzení Pravdy opatřuje Janova Láska pečetí své moci nový dekret, kterým přikazuje Vigilantiovi[5] ty ničemné rádce zatknout.

7. SCÉNA

Provinilec se pře se Lží a žádá slíbené propuštění, kterého se marně dožaduje i u přicházejícího Vigilantia. Je zajat, ve vzniklé vřavě však nalézá vhodnou příležitost k útěku.

8. SCÉNA

Astraia těžce nese zajetí domnělé Lásky ke spravedlnosti. Když si ji chce nechat zavolat, dozvídá se od přicházející Janovy Lásky s Pravdou, že právě ona je původcem podvodu. Proto změní úmysl, rozkáže ji ještě pevněji spoutat a povolává k sobě Nevinnost.

9. SCÉNA

Pomluva blahopřeje Nevinnosti, o které se domnívá, že je to Lež,[6] k vyváznutí z temného žaláře. Rozhodne, že je třeba Astraiu zcela zničit. Když však čeká, jak věc dopadne, nemá se na pozoru a je uvržena do okovů.

10. SCÉNA

Ve vězení na mučidlech pak prozradí své komplice, Lež a Závist, a odhalí Provinilcovo falešné svědectví. Jakmile Provinilec zjistí, že se po něm všude pátrá a nikde není v bezpečí, uchýlí se pod ochranu Janovy Lásky.

11. SCÉNA

Po vyřčení trestu pro ničemné rádce získává Nevinnost zpátky slávu svého jména a listiny potvrzující její svobodu, Janova Láska pak za odměnu dostává možnost jakkoli rozhodnout o Provinilci. Daruje mu jako svému ctiteli se svobodou i neposkvrněnou pověst. Nad tím Astraia jásá a Nevinnost se raduje s ní.

---

[5] Jméno odvozené z lat. *vigilans* – bdělý, s nímž také souvisí římské označení pro hlídku (*vigil*).

[6] Tuto záměnu si na základě synopse vysvětlujeme jen těžko. Může buď vyjadřovat, že Pomluva není s to rozlišit pravou podstatu věcí od předstírané, nebo naznačovat, že synopse nezachycuje všechny převleky a úklady a Lež se v nějakou chvíli na jevišti opravdu za Nevinnost vydávala.

Epilogus

Exhibito Divi Joannis Nepomuceni Moldavae incumbente colosso, non modo innocentes, sed et reos exhortatur, naufragante nominis boni fama, ad hanc Pharum esse confugiendum.

A. M. D. G.

Sv. Jan Nepomucký jako patron Čech a Říše.

Epilog

Ukáže sochu svatého Jana Nepomuckého tyčící se nad Vltavou a povzbuzuje nejen nevinné, ale i viníky, aby se uchýlili k tomuto majáku, když pověst jejich dobrého jména tone.

K větší slávě Boží

Světec rozjímá o Kristově utrpení.

II.3.10 Sanctus Joannes athleta

Hra *Sanctus Joannes athleta* stojí na hranici školských a slavnostních představení, jak dosvědčuje i dochovaná synopse,[1] která obsahuje vzletnou dedikaci rektorovi litoměřické mariánské družiny, proboštu doksanského kláštera premonstrátek Josefu Míkovi (1669–1733). Autorem hry byl profesor rétoriky Augustus Grewer (1699–1762)[2] a jeho studenti ji sehráli v dubnu 1732 zároveň ke dvěma příležitostem: k oslavě nedávno kanonizovaného světce a jako velikonoční hru, kterou prováděli studenti nejvyšší třídy jménem latinské mariánské družiny, jejímiž byli členy. Aby hra splnila obě tyto funkce, nechává v ní autor v různých okamžicích děje rozjímat Jana nad Kristovým spasitelným utrpením, což pak světce posiluje v jeho vlastních strastech a dává mu sílu až k mučednictví.

Argumentum hry sice odkazuje na kanonizační bulu *Christus Dominus*, ale námět shrnuje vlastními slovy. Obsahově se *argumentum* nápadně podobá námětu slavnostní hry *S. Joannes astrum inextinctum*, provedené roku 1731 v Olomouci, a také v celkovém rozvíjení děje mezi nimi najdeme řadu shod.[3]

Hra *Sanctus Joannes athleta* je členěna do tří jednání s pěti, resp. sedmi scénami, které jsou všechny dějové. Alegorické postavy se prokazatelně objevují jen v předehře, podoba chorů oddělujících jednání není ze synopse zřejmá, protože shrnutí jejich obsahu se omezuje na citát, nad nímž byl chorus vystavěn. V synopsi chybí epilog a závěrečné poselství je připojeno přímo za poslední scénu třetího jednání. Jeho jevištní ztvárnění se však od obvyklých epilogů nemuselo nijak lišit.

Na začátku zastihujeme krále Václava zmítaného žárlivostí, jehož ve snaze zjistit královnino tajemství podporuje dvořan Remondus, který proto povolá před krále Jana. Ten se domnívá, že jde o záležitost týkající se úřadu almužníka, a bez otálení přichází. Když zjistí pravý důvod předvolání, odmítne vyzradit obsah královniny zpovědi a navíc krále kárá za nepřiměřené potrestání kuchaře. Král zahoří hněvem a nechá Jana uvrhnout do žaláře. U dvora vyvolá Janovo zmizení rozruch, a proto ho král propustí a snaží se získat jeho povolnost lichotkami a sliby. Když Jan odpovídá mlčením, je podroben mučení. Mezi dvořany má Jan řadu příznivců, kteří nehodlají tomuto dění přihlížet: nejhorlivější z nich Richardus se dokonce marně pokouší vyvolat proti králi povstání. Jan tušící svou blízkou smrt je znovu povolán před krále, a když nehodlá odpovídat na vladařovy dotazy, je svržen do řeky.

Hlavní jednající postavy této hry jsou velmi podobné protagonistům ostatních her, které líčí konflikt světce a krále Václava. Zajímavostí Grewerovy hry je ale zpodobnění dvora, kde mají jednoznačně navrch Janovi příznivci, z nichž dvořan

---

1 NK ČR, sign. 52 A 19, adl. 80.

2 Augustus Grewer (Grever), * 8. 9. 1700 Lipsko, ingr. 17. 10. 1717 Wrocław, p4v 15. 8. 1735 Opava, † 1. 3. 1762 Znojmo. V řádu vystřídal řadu běžných činností – od učitelství přes duchovní správu u armády a kazatelství až po praktickou správu koleje (*Minister*). Z jeho literární tvorby jsou známa dvě německy psaná díla s náboženským obsahem. Grewer, Augustus SJ, 1717–1762, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000128308, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

3 Obsah hry *S. Joannes astrum inextinctum* viz Kraus: *Husitství v literatuře* II, s. 90.

Monredus se mohl podobat Pacianovi ze hry B. Pannagla či Philotheovi a Siopovi ze hry *Pietas spectata*, bojovný Richardus však nemá obdoby. Zlé dvořany zastupuje jen vznětlivý Remondus, jasný protiklad Monreda, jak ukazuje důvtipné prohození slabik jejich jmen, na které poukázal už A. Kraus.[4]

Ačkoliv se ve hře objevují motivy a situace známé z námětově podobných her, mohl s nimi autor nakládat neobvykle. Příkladem může být motiv lidových bouří, které vypuknou kvůli všeobecné nespokojenosti se způsobem vlády tyranského krále (nepokojů se obává král ve hře *Divus Joannes invictus* a přímo k nim dochází ve hře *S. Joannes astrum inextinctum*). U A. Grewera se ke vzpouře odhodlávají samotní Janovi příznivci, a Richardus se dokonce pokouší podnítit lid proti králi, aby Jana osvobodil, leč marně. Jan takové osvobození odmítá a podstupuje mučednickou smrt.

Specifický charakter vtiskly hře *Sanctus Joannes athleta* výstupy Janova rozjímání nad utrpením Páně, vložené mezi dějové scény. Ty sice zpomalovaly děj, ale především přinášely určité zvnitřnění a vnášely do hry meditační prvek, který byl pravděpodobně vlastní hrám a oratoriím prováděným o Velikonocích. Hra pak mohla mísit prvky dvou žánrů jezuitského divadla: hagiograficko-historického dramatu a meditativní deklamace. Inspirační zdroje hry můžeme hledat jak v jiných historizujících zpracováních nepomucenské legendy, zejména ve hře B. Pannagla, tak ve velkopátečních oratoriích a textově prakticky nedoložených hrách prováděných rétory o Velikonocích jménem latinských mariánských kongregací.

[4] Kraus: *Husitství v literatuře* II, s. 91, zde též shrnutí obsahu.

[1]

S. Joannes Nepomucenus invictus sacramentalis silentii athleta, fidelis Jesu Christi ad iniqua praesidum tribunalia silentis et patientis ad mortem usque aemulator

Piae Excellentissimorum, Illustrissimorum, Reverendissimorum, Perillustrium,
Reverendorum et Praecellentium D. Sodalium
meditationi, imprimis honori et venerationi Reverendissimi,
Perillustris ac Amplissimi Domini, Domini Josephi Mika,
Sacri, Candidissimi, Canonici ac Exempti Praemonstratensium ordinis
in Celeberrimo ac Regio Doxanensi Parthenone Praepositi infulati,
Sacrae, Caesareae, Regiae ac Catholicae Majestatis Consiliarii
ac Regni Bohemiae Praelati Dignissimi,
Almae Sodalitatis B. V. Mariae ab Archangelo Salutatae
Rectoris Meritissimi,
et Reverendissimorum, Amplissimorum Assistentium et Benefactorum
lugubri scena sub Patientis Domini ferias
ab eadem Sodalitate propositus et dicatus
agentibus pro theatro facultatis oratoriae studiosis ejusdem
Congregationis sodalibus in Regio-Caesareo Litomericensi gymnasio
anno 1732, mense Aprili

[2] **Argumentum**

Sanctus Joannes, Nepomuco Bohemorum oppido oriundus, a sublimioribus scientiis et praeclaris virtutibus copiose celebratus, cum Wenceslaus, Caroli IV. filius, Romanorum et Bohemiae Rex IV., paternae virtutis immemor, eo dementiae prolapsus esset, ut piis regiae conjugis suae officiis in furorem actus, quae illa in sacramentali confessione aperuit sibi ab illo patefieri debere, nefario ausu, blanditiis magnisque pollicitationibus contenderet, constanti animo sacrilegum facinus abhorruit; imo nec carceris squallore, nec catastae impositus, tormentis et facibus ad latera admotis emolitus, donec tandem invictus Christi et sacramentalis silentii athleta jussu regio in Moldavae flumen praecipitaretur. Ita Bulla canonizationis Benedicti XIII.[a] Quod

[a] Cf. *Christus Dominus*.

Svatý Jan Nepomucký
nepřemožený hrdina svátostného mlčení, až k smrti věrný následovník Ježíše Krista, jenž před nespravedlivým soudem panovníkovým mlčky trpěl

Ke zbožnému rozjímání vynikajících, skvělých, úctyhodných,
slovutných, vážených a výtečných pánů, pánů sodálů,[1]
obzvláště ke cti a chvále vynikajícího, slovutného
a velkodušného pána, pana Josefa Miky,
infulovaného[2] probošta
svatého, jasného, kanonického exemptního[3] řádu premonstrátského
ve slavném královském ženském klášteře v Doksanech,
rady posvátného císařského a královského katolického Majestátu
a důstojného preláta Království českého,
zasloužilého rektora laskavého bratrstva Blahoslavené Panny Marie
od Archanděla pozdravené,
a úctyhodných a velkodušných pomocníků a dobrodinců
Jana v truchlohře o svátcích utrpení Páně
představili a slavnostně o něm promluvili
studenti rétoriky, sodálové zmíněné kongregace, kteří ho předvedli
na scéně v královsko-císařském gymnáziu v Litoměřicích,
roku 1732 v měsíci dubnu

Náměť

Svatý Jan, původem z českého městečka Nepomuku, byl široko daleko proslulý znalostí vyšších nauk i svými mimořádnými ctnostmi. Václav, syn Karla IV., římský a český král toho jména čtvrtý, zapomněl na ctnost svého otce a ve svém šílenství zašel tak daleko, že se rozzuřil kvůli zbožným skutkům své královské manželky a se zločinnou opovážlivostí se lichotkami a velkorysými sliby pokoušel Jana přimět, aby mu prozradil, co mu královna vyjevila ve svátostné zpovědi. Jan tento bezbožný zločin s pevnou myslí důrazně odmítl; nedal se zlomit ani ohavným žalářem, ani položením na mučidla, ani trýzněním a pochodněmi, které mu přikládali k bokům, až byl nakonec coby nepřemožený bojovník Krista i svátostného mlčení z králova roz-

[1] Lat. *Sodales*, sodálové, označení členů jezuitských mariánských družin. V tomto případě se jednalo o členy Latinské kongregace Zvěstování Panny Marie (zal. 1637), která sdružovala studenty vyšších ročníků gymnázia (nejčastěji od syntaxe či gramatiky) a jejímiž čestnými členy byli často představitelé intelektuální elity města, rektorem obvykle doksanský probošt.

[2] Infulovaní preláti měli právo nosit mitru a berlu, aniž přijali biskupské svěcení.

[3] Nezávislý, vyňatý z pravomoci diecézní správy, platilo pro celý premonstrátský řád.

vero praesens argumentum Dominicae passioni aemulum peculiari studio sacra poësis accomodarit,[b] singularis fecit praerogativa Martyris, qui Mellifluo teste 5. in Cantico 61.: *Cujus languore sanatus est, gloriosam repraesentat similitudinem mortis ejus – stat Martyr tripudians, toto licet lacero corpore – ubi ergo anima Martyris? Nempe in tuto, nempe in visceribus Jesu.*[c] Et praecipue quidem compertum est Sanctum Joannem pio meditandi studio jam a primordio sacerdotii sui deditum fuisse, qui et inter tormenta ad majorem Divini Magistri sui imitationem toto animo in passionem ejus defixus erat; cujus identidem sanctissimum nomen invocavit et hodiedum piis Christianorum penicillis in Crucifixi amplexu visitur adumbratus.

Prolusio

Ut devota sacratiori sub rosa Taciturnitas ampliori sanctitatis gloriae illius ectypa, qui *quasi agnus coram tondente se obmutuit*. Isaias c. 53. v. 7.,[d] subinde splendesceret, acerbis eandem spinis coronat Amor Theandricus; imo superni amoris flamma animatam inter undas eam sibi holocaustum immolari deposcit.

Actus primus

Scena I.

Wenceslaus zelotypiae stimulis in regiam conjugem multum agitatus, sacrilego tandem, quod Remondus, paris cum Rege sortis aulicus, probat, consilio Reginae intima ab ejusdem conscientiae arbitro Joanne sciscitari statuit.

Scena II.

Dum interim Joannes pro more suo passionem Dominicam meditari coepit et Salvatori suo conformari ardentius avet, adest Remondus a Rege ablegatus, qui eum ad aulam citat.

---

[b] *Accomodarit,* stažený tvar perf. kmene od *accomodaverit* (v rkp. je stažený tvar naznačený přízvukem *accomodârit*).

[c] Bernard z Clairvaux: Sermones in Cantica Canticorum, Sermo LXI (Migne, Patrologia Latina 183, col. 1074): [...] *Non est quod vereatur martyr exsanguem lividamque levare ad eum faciem, cujus livore sanatus est, gloriosam repraesentare similitudinem mortis ejus, utique in pallore auri. Quid vereatur cui etiam a Domino dicitur: „Ostende mihi faciem tuam?" Ad quid? Ut mihi videtur, se magis ostendere vult. Ita est: videri vult, non videre. Quid enim ille non videt? Non est ei opus ut quis se ostendat, a quo nil non videtur, nec si se abscondat. Vult ergo videri, vult benignus dux devoti militis vultum et oculos in sua sustolli vulnera, ut illius ex hoc animum erigat, et exemplo sui reddat ad tolerandum fortiorem. 8. Enimvero non sentiet sua, dum illius vulnera intuebitur. Stat martyr tripudians et triumphans, toto licet lacero corpore et rimante latera ferro, non modo fortiter, sed et alacriter sacrum e carne sua circumspicit ebullire cruorem. Ubi ergo tunc anima martyris? Nempe in tuto, nempe in petra, nempe in visceribus Jesu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum.*

[d] Is 53,7: *Oblatus est quia ipse voluit et non aperuit os suum sicut ovis ad occisionem ducetur et quasi agnus coram tondente obmutescet et non aperiet os suum.*

kazu svržen do řeky Vltavy. Tak praví kanonizační bula Benedikta XIII. Tomuto příběhu, jenž napodobuje příběh utrpení Páně a jehož se s neobyčejnou horlivostí chopilo posvátné básnické umění, propůjčila mimořádnou pozoruhodnost obzvláštní výsada mučedníků; jak se praví v 5. svazku v 61. kázání sv. Bernarda z Clairvaux[4] na Píseň písní: *Jeho zesláblostí je uzdraven a představuje slavnou podobnost s jeho smrtí – mučedník stále plesá, třebaže má zcela rozdrásané tělo – kde je tedy mučedníkova duše? Zajisté na bezpečném místě, v Ježíšově nitru.* A především bylo potvrzeno, že svatý Jan, který se již od začátku svého kněžství horlivě oddával zbožnému rozjímání, se i uprostřed útrap celou svou myslí upínal k umučení svého Božského Učitele, aby ho ještě více napodobil. Proto vždy znovu a znovu vzýval jeho svaté jméno a až do dnešní doby je štětci zbožných křesťanů zobrazován, jak objímá Ukřižovaného.

Předehra

Aby zbožná Mlčenlivost, zahalená svatým tajemstvím, zazářila posléze k větší slávě jako obraz toho, jenž *jako beránek před střihači zůstal němý*. Izaiáš kap. 53, v. 7,[5] korunuje ji Láska Kristova[6] ostrými trny, a dokonce žádá, aby se tato Mlčenlivost, živená plamenem nebeské lásky, pro ni obětovala ve vlnách jako zápalná oběť.

První jednání

1. scéna

Václav, kterého prudké ostny žárlivosti ženou proti jeho královské manželce, pojme bezbožný úmysl, který podporuje i Remondus, dvořan stejné povahy jako on. Rozhodne se vyzvědět královnino nejdůvěrnější tajemství od Jana, soudce jejího svědomí.

2. scéna

Když se Jan podle svého zvyku pohrouží do rozjímání nad utrpením Páně a plane touhou ještě více se připodobnit svému Spasiteli, přichází králem vyslaný Remondus a povolá ho ke dvoru.

---

4 Lat. *Mellifluus*, medotekoucí, je jeden z obvyklých přídomků Bernarda z Clairvaux, odkazující na „sladkost" a plynulost jeho řeči.

5 Iz 53,7.

6 Lat. *Amor Theandricus* – Láska Bohočlověka. Theander (z řec. *theos* – Bůh, *anér* – muž, člověk) je přízviskem Krista.

Scena III.

Paret promptus Joannes, secum quidpiam de commisso sibi Eleemosynarii munere tractandum ratus; ut vero sacrilegum Wenceslai petitum intelligit, exhorrescens devotum silentii sacramentum violare animose detrectat.

Scena IV.

Wenceslaus renixu Joannis utut commotus, simulat sub speciosae amicitiae larva furoris oestrum; cum vero ob crimen in cocum adversus humanitatis legem commissum leniter ab eo objurgatur, in transversum actus Joannem de crimine laesae Majestatis reum carceri mancipat.

[3]

Scena V.

Joannes inter squallores carceris, aulicorum sannas et satellitum opprobria hilari prorsus animo persistit, illo sese consolans, quod aliquo tandem modo conformis fieri valeat imagini Filii Dei ad Annae tribunal impie caesi, in domo Caiphae inique delusi.

Chorus

Veritas claudi et ligari potest, vinci non potest, quae et suorum paucitate contenta est, et multitudine hostium non terretur. S. Hieronymus in Proaemio Commentariorum in Hieremiam l. 5.[e]

Actus secundus

Scena I.

Diversa aulicorum de Joanne an aeque, an inique vinculis addicto sensa. Cum autem Monredus pro Joannis innocentia instat fortius, perfidiae reus insimulatur.

Scena II.

Accedit familiarium de longiori absentia Joannis sollicita inquisitio.

Scena III.

Remondus proinde in Monredum sufflammat aulicos, quod ipsum apud Regem perficere contendit.

Scena IV.

Verum Rex quasi paenitudine ductus Joannem carcere solutum ultra pene, quam regiae Majestati par est, amica benevolentia palam complectitur. Inde Monredi de Remondo ejusque minis, ut retur, frustra intentatis plausus.

---

[e] Hieronymus, Commentariorum in Jeremiam Prophetam, lib. V (Migne, Patrologia Latina 24, 1009–1010, col. 829): *tamen veritas claudi et ligari potest, vinci non potest; quae et suorum paucitate contenta est et multitudine hostium non terretur.*

3. scéna

Jan se domnívá, že s ním král chce něco projednat v souvislosti s úřadem almužníka, jímž byl pověřen, a okamžitě uposlechne. Jakmile však pochopí Václavovu bezbožnou žádost, zhrozí se a rozhořčeně odmítne porušit zbožné svátostné mlčení.

4. scéna

Ačkoliv Václava Janovo odmítnutí rozlítilo, skrývá bodání zběsilého hněvu pod maskou přívětivého přátelství. Když ho však Jan mírně pokárá za zločin proti zákonu lidskosti, kterého se dopustil na kuchaři, naprosto obrátí, obviní Jana ze zločinu urážky panovníkova majestátu[7] a nechá ho uvrhnout do žaláře.

5. scéna

I v krutém žaláři, mezi posměšky dvořanů a urážkami strážných, zůstává Jan veselé mysli. Utěšuje sám sebe tím, že se tak dokáže poněkud připodobnit obrazu Syna Božího, jehož u Annášova soudu bezbožně zbičovali a jemuž se v domě Kaifášově nespravedlivě posmívali.

Chorus

Pravda může být uvězněna a spoutána, ale nikoli přemožena, neboť se spokojí i s malým počtem stoupenců a nedá se zastrašit množstvím nepřátel. Sv. Jeroným v předmluvě komentářů ke knize Jeremiáš, 5. kniha.

Druhé jednání

1. scéna

Dvořané mají různé názory na to, zda byl Jan do vězení uvržen po právu či nespravedlivě. Když však Monredus pevně trvá na Janově nevině, je křivě obviněn ze zrady.

2. scéna

Janovi přátelé, znepokojeni jeho příliš dlouhou nepřítomností, po něm pátrají.

3. scéna

Remondus dále popouzí dvořany proti Monredovi; téhož se snaží dosáhnout i u samotného krále.

4. scéna

Král však, jako kdyby se ho zmocnila lítost, otevřeně usiluje – z přátelské laskavosti, téměř větší, než sluší královskému majestátu – o Janovo propuštění ze žaláře. Proto se Monredus raduje, neboť se domnívá, že Remondovy výhrůžky byly plané.

---

[7] Lat. *crimen laesae Majestatis* – urážka hlavy státu, tj. panovníka. V římském právu šlo o jeden z nejtěžších zločinů, který splýval s velezradou a trestal se obvykle smrtí. To platilo i v době vzniku hry.

Scena V.

Cum autem Wenceslaus Joannem in conclave abductum ad eliciendum ex eo conscientiae arcana novo rursus, sed casso tentat ariete, furore percitus lictorum cohorti torquendum tradit.

Scena VI.

Joannes, quid rabida haec hominum faex secum actura sit, probe dispiciens, Salvatorem suum in Pilati domo flagris immane caesum et spinis coronatum ut pio ruminat animo, ita sese generose obarmat et silentium ejusdem plusquam humanum deinceps imitari altum proponit.

Scena VII.

Qvare catastae impositus, urentibus faculis excruciatus, Salvatoris sui pro se patientis memor, dulce in doloribus ejusdem nomen inclamat.

Chorus

Tam fortis invictaque res est virtus! Dum patitur, se affligentes vincit. S. Chrysostomus homilia 23. in Genesin.[f] Veram ergo Christianus virtutem colat.

[4] Actus tertius

Scena I.

Monredus, ex aulae susurris comperto Joannis statu, benevolum Wenceslai in Joannem animum latentis in corde rabiei larvam fuisse ediscit; ne simile quidpiam, perfidiae aliunde insimulatus, in pelle sua persentiat, clam se aula subtrahit.

Scena II.

Familiaribus Joannis subinde obvius, quae in aula imperio Regis gesta exponit eosque ad facinus in Patre illorum sacrilege patratum animose vindicandum stimulat.

Scena III.

Illis se armantibus et mutuo animantibus, inopine et Divina non nisi ope incolumis rursus palam apparet Joannes; inde communis plausus.

Scena IV.

Richardus inter suos longe animosior intellecta morte, quam sibi proximam imminere praedicit Joannes, juramento statuit vindictam in Wenceslaum et tutelam adversus illum promptus offert; sed vanos reprehendit conatus pius Sacerdos docetque, quam muneri suo competat ad majorem Divini Magistri, a Pilati jure et Judaeorum

[f] Cf. Joannes Chrysostomus, Homiliae in Genesin 23 (Migne, Patrologia Graeca 53, col. 199): *Tam fortis invictaque res est virtus et um patitur, laedentes vincit*; Divi Joannis Chrysostomi archioepiscopi Constantinopolitani Opera omnia, Parisii 1687, col. 66: *Tam fortis invictaque res est virtus et dum patitur, affligentes vincit.*

5. scéna

Když ale Jana přivedou do sálu, aby z něj vylákali tajemství svědomí, Václav na něj znovu doráží jako beranidlem, ale nadarmo; v návalu šíleného vzteku ho předá družině stráží.

6. scéna

Jan jasně prohlédne, co s ním ta zuřivá sběř hodlá udělat. Zbožně přemítá o svém Spasiteli, jak byl v domě Pilátově hrozně zbičován a korunován trním. Tím si ušlechtile dodává síly a umiňuje si, že následně bude napodobovat jeho hluboké a nadlidské mlčení.

7. scéna

A proto, i když ho položí na mučidla a trýzní planoucími pochodněmi, je pamětliv Spasitele, který za něj trpěl, a v bolestech vzývá jeho sladké jméno.

Chorus

Tak pevná a nepřemožitelná je ctnost! Když trpí, vítězí tím nad svými trýzniteli. Sv. Jan Zlatoústý, kázání 23 na knihu Genesis. Ať tedy křesťan pěstuje pravou ctnost.

Třetí jednání

1. scéna

Monredus zjistí z řečí dvořanů, co se s Janem stalo, a pochopí, že Václavovo přívětivé chování vůči Janovi bylo jen maskou zběsilosti skryté v srdci. Aby na vlastní kůži nepocítil něco podobného, pokud by ho křivě obvinili ze zrady, potají se ode dvora vytratí.

2. scéna

Hned poté potká Janovy přátele a vyloží jim, co se stalo u dvora z králova rozkazu. Horlivě je pobízí, aby pomstili zločin bezbožně spáchaný na jejich knězi.

3. scéna

Chápou se zbraní a navzájem se povzbuzují, když tu se před nimi nenadále objeví Jan. Je opět zcela zdráv, což se mohlo stát jedině Božím zásahem. Nastane všeobecný jásot.

4. scéna

Ze všech druhů je zdaleka nejrozhorlenější Richardus. Když pochopí, že Jan předpovídá svou blížící se smrt, přísahá pomstu Václavovi a okamžitě Janovi nabízí ochranu proti němu. Zbožný kněz mu ale vytýká jeho marné snahy a vysvětluje: Jako se Božský Učitel mohl snadno osvobodit od Pilátova rozsudku a zloby Židů, ale přesto ne-

rabie se facile potentis vindicare, nolentis tamen, imitationem, mortem sibi praestitutam obire.

Scena V.

Richardus nihilominus nimio in Joannem amore ductus, unde unde adversus Wenceslaum turbas concitat; sed incassum.

Scena VI.

Vix enim piis et anhelis ad Christum a Pilato cruci inique addictum votis mortem operitur, illico pluribus ab aula ablegatis ad Regem cogitur.

Scena VII.

Joannes, invicto prorsus silentio, improbum dedignatus Wenceslai desiderium, Regis tandem imperio inter amorosos Salvatoris crucifixi amplexus praeceps in flumen agitur.

Spectator!
Animo imprime.
Satis / Jam parta nobis gloria est, Prudentius in hymnis,[g] Joannis,
nam
Tacere adversus inimicos inter calumnias et dolores Divinissima Christi virtus est.
Baëza, l. 4. c. 3.[h]
Sic nempe
Christiano contemnenda mors est, ubi Christus pro salute nostra occisus est.
D. Cyprianus de laude martyrii.[i]

Litomericii, typis Francisci Skrochowsky, Episcopalis typographi

[g] Prudentius, Peristephanon, Hymnus X,767–768.

[h] Cf. de Baeza Ponferradiensis, D.: *Commentariorum moraliorum in Evangelicam historiam. Pars prima*. Lugduni 1631, lib. IV, c. III, § XVIII, s. 240: *Maxima et divinissima Christi Domini virtus adversus inimicos, quod inter calumnias taceat, nec proferat dignum suae divinitatis.*

[i] Cf. pseudo-Cyprianus Carthaginensis, Liber de laude martyrii XI (Migne, Patrologia Latina 4, col. 793): *Porro autem contemnenda tibi mors est, cui Christus occisus est.*

Book 1.indb 558 25.1.2016 10:04:03

chtěl, tak on, věrný svému povolání, chce ve svém údělu ještě více následovat Ježíše a podstoupit smrt, která mu byla předurčena.

5. SCÉNA

Richardus, kterého pohání až příliš silná náklonnost k Janovi, přesto ze všech stran burcuje davy proti Václavovi, avšak marně.

6. SCÉNA

Jan očekává smrt uprostřed zbožných modliteb a vzdechů ke Kristu, jehož Pilát nespravedlivě odsoudil na kříž. Vzápětí přichází několik vyslanců od dvora a odvedou ho ke králi.

7. SCÉNA

Jan, jehož mlčení zůstalo nepřemožené, naposledy zavrhne nepřístojné přání krále Václava a svíraje láskyplně v objetí ukřižovaného Spasitele je podle rozkazu svržen do řeky.

Diváku!

Vtiskni si do mysli.

Dosti / Již nám povstala Janova *sláva*, Prudentius v hymnech,

neboť

Mlčet před tváří nepřítele uprostřed urážek a útrap je svatá ctnost Kristova.

Didacus de Baëza, 4. kniha, 3. kapitola.

A zajisté

Křesťan má pohrdat smrtí, neboť Kristus byl zabit pro naši spásu.

Sv. Cyprianus, Chvála mučednictví.

V Litoměřicích, tiskem Františka Škrochovského, biskupského tiskaře

II.3.11 Divus Joannes coronatus

Divus Joannes coronatus byl předveden až v roce 1748 malostranskou rétorikou a představuje tak nejmladší hru našeho souboru synopsí. Jedná se pravděpodobně o jediný doklad[1] dramatické tvorby významného učitele rétoriky a řádového historika Antonia Sindta.[2]

Oproti ostatním synopsím má tato hra zdaleka nejdelší *argumentum* a nejdůkladnější odkazy na použité prameny, kromě Balbínovy legendy se odvolává také na Pontana a další historiky. Pestrá je i její struktura, vedle obligátního prologu a epilogu nacházíme 16 scén (*numeri*) proložených nejen jedním chorem, ale i jednou hudební mezihrou (*intermedium melodicum*), která měla stejnou funkci jako chorus.

Námět poměrně barvitě popisuje okolnosti, které předcházely Janově smrti, i ty, které ji provázely a následovaly. Nevyhýbá se ani morálním poučením, jako například že ctnost trpí, vládne-li tyran. Popis prologu je ve srovnání s námětem velmi strohý, obsahuje pouze sdělení, že v něm je představen sled událostí.

Dvořané Tarentus a Agilbertus v obavách z Janova narůstajícího vlivu začnou proti němu intrikovat. Martianus Bellidux zároveň k Janovi odesílá své bojechtivé syny, aby se od něj učili životu vedoucímu ke spáse. Jan vykonává úřad almužníka a svou přísnou spravedlností si znepřátelí opilého Vulpina. V hudební mezihře se Závist snaží poskvrnit Nevinnost, ale neuspěje. Intriky proti Janovi nicméně pokračují: Vulpinus ho obviňuje ze špatného vykonávání úřadu, s čímž sice neuspěje u Philandra, Tarentovi to ale přijde vhod a donáší to králi; Janova nevinnost je však prokázána. Mstít se chce i Libertinus, vyhnaný ode dvora pro špatné mravy, který si troufá obvinit i samotnou královnu. Král pomalu podléhá podezření a na Agilbertovu radu chce pravdu zjistit od Jana, královnina zpovědníka. O tom všem Jana zpravuje Tarentus. Chorus povzbuzuje Janova Genia k nezlomné stálosti. Král dále vyzvídá, střídá lichotky i výhrůžky – tento motiv známe již ze hry *Gloriosus agon* – a nakonec nechá Jana uvěznit a mučit. Za Jana prosí Martianovi synové, zastávají se ho i Philander a Theoctistus, ale marně. Král nakonec ustoupí až strachu z povstání. Jan však předvídá svou smrt, kterou nalézá ve Vltavě. Králova hanebnost je alespoň částečně zmírněna výčitkami, které jsou v rámci nepomucenských her ojedinělé. V epilogu Pověst staví vítěznému Janovi pomník a věnčí ho vavřínem.

Ve vedlejších částech se objevují alegorické postavy Závist (*Invidia*), Nevinnost (*Innocentia*), Genius Jana Nepomuckého (*Genius Joannis Nepomuceni*) a Pověst (*Fama*). V samotných scénách pak vystupují pouze postavy lidské, z historických však pouze Jan a král Václav, neboť královna, která je významnou součástí děje, na scénu – podobně jako ve většině jezuitských nepomucenských her – nevstupuje. Klí-

[1] Křižovnická knihovna, sign. XVIII G 10, sv. 9, adl. 63.

[2] Antonius Sindt (Sündt), * 13. 12. 1704 Brno, ingr. 21. 10. 1730 Brno, p4v 2. 2. 1748 Praha, Malá Strana, † 20. 10. 1766 Praha, Klementinum. V řádu se věnoval zejména vyučování na gymnáziích a od 50. let 18. století pak v nově zřízených opakovacích kurzech gymnaziální látky pro řádové novice, od roku 1762 působil jako historik provincie. Sindt, Antonius SJ, 1704–1766, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000120611, zpracovaly Anna Fechtnerová a Markéta Holubová.

čovou roli hrají dvořané, jejichž jména o svých nositelích ledacos prozrazují. Zatímco jména kladných dvořanů (Philander a Theoctistus) jsou vytvořena z řeckých slov způsobem v jezuitských hrách obvyklým, označení kladných postav jmény spojenými s válčením a slávou (statečný a řádný vojevůdce Martianus Bellidux a jeho bojechtiví, ale zbožně vychovaní synové Armindus a Cleobulus) není zcela běžné. V případě postav záporných není autorova práce se jmény vždy tak zřetelná a pro nás srozumitelná. Za jednoznačné můžeme ale považovat odvození jména lstivého žebráka Vulpinus od latinského slova *vulpes* – liška. Stejně tak není troufalé předpokládat, že Libertinus představuje vyznavače příliš volných mravů – jako v moderních jazycích.

Hra *Divus Joannes coronatus* je snad nejspletitější z historických her v korpusu, byť zpracovává stejný úsek světcova života a užívá stejných motivů jako řada jiných her. Ve srovnání s nimi se jasně ukazují rozdíly, vzniklé zejména oslabením prvků zdůrazňujících Janovu zbožnost (vypuštění pouti do Staré Boleslavi nebo nahrazení nebeského posílení světce loučením s přáteli) a výrazným rozvinutím obrazu králova dvora. Na základě dochované synopse dokonce můžeme získat dojem, že autor předkládal divákovi spíše jednání dvořanů k zamyšlení, než Janovu svatost k rozjímání.

Tento posun je dobře postřehnutelný ve srovnání s hrou *Divus Joannes invictus*, v níž B. Pannagl také obratně využil stejných drobných zmínek z legendy (o Janově vlivu u dvora a o snahách vysvětlit jeho smrt falešným obviněním z přečinu), ale světci ponechal přesvědčivější úlohu.[3] Způsob, který (jak se zdá) A. Sindt při zpracování nepomucenské látky využil, a akcenty, které příběhu dal, mohou vypovídat o proměnách, které kolem poloviny 18. století nastávaly jak v ideálech morálního profilu společnosti, tak ve formách a estetických kvalitách umělecké tvorby.

[3] Můžeme předpokládat, že Sindt Pannaglovu hru znal z vydání v sborníku *Musa Panagaea*.

[1]

Divus Joannes Nepomucenus virescente inter undas laurea Martyr gloriose coronatus

Dramate exhibitus a rhetorica Micropragena 1748

Argumentum

Non modo armorum fragor, sed et invictum silentium quandoque lauros gignit. Expertus id Joannes, cum regni gubernacula teneret Wenceslaus, quem vitae licentia eo adduxit, ut impudens non vereretur a Joanne petere illa sibi manifestari, quae conjux regia sub sacramenti sigillo Confessarii auribus concredidit. Obsurduit ad iniqua postulata Joannes, instabat Wenceslaus, modo in vota sua pertrahere satagendo blanditiis, modo terrendo minis. Utrasque Joannes vicit, sed silendo. Novum vincendi genus Rex nefarius ferre non poterat, inde cum ad manifestanda confessionis secreta flectere non posset, e ponte Prageno in Moldavam praecipitari jubet Martyrem si-**[2]**lentiarium, ut infracta virtus, quam exosam habuit, undis penitus sepeliretur. Adeo illa patitur, cum tyrannis imperat. Innocentia in praeceps agitur, cum ad clavum consident scelera, quae jura dictant. Sed occultam non sivit Coelum, quod flammas vel inter undas excitavit, ut glorioso Martyri collucerent, silentiario tacite applauderent virtutemque infractam orbi palam facerent. Balbinus in Miscellaneis historicis Bohemiae, Pontanus aliique historici.[a]

Fundamento huic historico poësis innititur.

Prologus

Rei tractandae seriem exponit.

Numerus I.

Tarentus queritur Agilberto, hic Tarento, Wenceslai in se favorem imminui, a quo Joannes Regis gratia prae aliis potitur. Inde suspiciones.

Numerus II.

Martianus Bellidux filios suos Armindum et Cleobulum, Martem sequendi praecoci fervore avidos, e consilio Philandri ac Theoctisti Magnatum ad Joannem ablegat, ut ex eo prius salutaria vitae documenta capiant.

[a] Balbinus: *Bohemia Sancta*, s. 94–113; Pontanus: *Bohemia pia*, s. 50. Ostatní díla, která tvoří základ nepomucenské tradice, viz s. 26–27.

Svatý Jan Nepomucký mučedník slavně ověnčený vavřínem zelenajícím se ve vlnách

Předvedený v divadelní hře malostranskou rétorikou 1748

Námět

Nejen hřmot zbraní, ale i nepřemožitelné mlčení někdy plodí vavříny. Zakusil to Jan, když kormidlo království svíral Václav, kterého nevázanost života přivedla až k tomu, že se neostýchal od Jana hanebně žádat, aby mu prozradil, co královská manželka pod pečetí svátosti při zpovědi svěřila jeho uším. Jan tuto nemístnou žádost oslyšel, Václav naléhal a snažil se ho tu pochlebováním a lichotkami, tu strašením a hrozbami donutit, aby vyhověl jeho přání. Jan však oboje překonal mlčením. Tento nezvyklý druh vítězství zločinný král nemohl snést. Když tedy nemohl mlčenlivého mučedníka přimět k odhalení zpovědního tajemství, rozkázal ho svrhnout z pražského mostu do Vltavy, aby byla nezlomná ctnost, kterou měl v nenávisti, pohřbena hluboko ve vlnách. Tak totiž ctnost trpí vždy, když rozkazuje tyranie; nevinnost se řítí do záhuby, když ke kormidlu usednou zločiny a diktují zákony. Nebesa však nestrpěla, aby tato ctnost zůstala skryta. Dokonce ve vlnách vznítila plameny, aby slavnému mučedníkovi posvítily, nad mlčenlivým mlčky zajásaly a ukázaly jeho nezlomnou ctnost světu. Balbín v Rozmanitostech z dějin Království českého, Pontanus a další historikové.

O tento historický základ se opírá básnický námět.

Prolog

Předkládá sled pojednávaných událostí.

1. scéna

Tarentus si stěžuje Agilbertovi[1] a ten zase Tarentovi, že Václavova přízeň vůči nim se zmenšuje, čímž Jan nabývá větší královy milosti než jiní. To vyvolává podezření.

2. scéna

Martianus Bellidux[2] odesílá na radu šlechticů Philandra[3] a Theoctista[4] své syny Arminda a Cleobula,[5] kteří v zápalu mládí touží následovat Marta, k Janovi. Chce, aby v něm nejdříve získali příklad života vedoucího ke spáse.

---

1 U jmen dvořanů není zřejmé, zda měla nějakou souvislost s jejich charaktery nebo nikoli.

2 Jméno je odvozeno od boha války Marta a jeho druhá část se skládá z latinských výrazů pro válku (*bellum*) a vojevůdce (*dux*). Naznačuje zdatnost v boji i velitelské schopnosti svého nositele.

3 Jméno odvozené od řec. *filó* – milovat a *anér* – muž, člověk. Vyjadřuje snad to, že tento dvořan často prokazoval svou lásku k bližnímu.

4 Jméno odvozené z řec. *theos* – bůh a *ktistés* – zakladatel, obnovitel, vyjadřuje zbožnost svého nositele.

5 Jména chlapců patrně souvisejí s jejich touhou po vojenské slávě (lat. *arma* – zbraň a řec. *kleos* – sláva).

Numerus III.

Joannes interea ex commisso sibi Eleemosynarii munere numos inter egenos erogat. Accedit Vulpinus, pariter mendicus, sed insigni crapula temulentus, quem severe Joannes redarguit et in intemperantiae poenam ab eleemosyna excludit.

Numerus IV.

Tarentus ac Agilbertus Joannem conveniunt, gratiam illius simulate captant, re ejus in se animum explorant. Colloquentes interpellat Aristus, qui Joannem ad Reginam evocat.

Numerus V.

Interim a Tarento ac Agilberto iniqua adversus absentem cuduntur consilia.

[3] **Intermedium melodicum**

Candidae Innocentiae vesti maculas aspergere conatur Invidia, sed arcetur.

Numerus VI.

Vulpinus aedes Philandri adit, non tam, ut stipem postularet, quam ut Joannem Eleemosynarii munere inique fungi falso quereretur, sed fuste a foribus repellitur. Inde repulsus, apud obvium sibi Tarentum aurem invenit.

Numerus VII.

Tarentus Wenceslao fit author, Eleemosynarii munus perperam administrari. Accersitur Joannes, inquiritur, sinistre accusatus deprehenditur. Quare Wenceslaus rigidius in Tarentum animadvertit. Joannes eundem excusat veniamque impetrat. Hac ratione Tarenti vetus in se odium vertit in benevolentiam.

Numerus VIII.

Libertinus ob morum pravitatem proxime e Reginae gratiis ac aula exclusus, ut malum suum vindicta leniat, eam infida in Wenceslaum meditari consilia nefarie comminiscitur. Commenta ad Regem deferre parat, stimulante Agilberto, dehortante Aristo.

Numerus IX.

Exequitur Libertinus meditata. Reginam perfidiae insimulat. Wenceslaus nondum fidem dare, sed suspicionibus agi occipit. Qua ratione vero rei certior fiat, consilium explorat Agilberti. Impius Consiliarius suadet, ut Rex ex Joanne, cui per conscien-

3. SCÉNA

Jan mezitím vykonává úřad almužníka,[6] který mu byl svěřen, a vyplácí peníze potřebným. Přichází Vulpinus,[7] také žebrák, ale značně opilý. Jan ho přísně odhání a jako trest za nezdrženlivost mu odepře almužnu.

4. SCÉNA

Tarentus a Agilbertus se scházejí s Janem a předstírají, že touží po jeho přízni. Ve skutečnosti však zkoumají, jaké má o nich mínění. V rozmluvě je vyruší Aristus,[8] který Jana povolává ke královně.

5. SCÉNA

Mezitím Tarentus a Agilbertus ze závisti kují proti nepřítomnému Janovi pikle.

HUDEBNÍ MEZIHRA

Závist se snaží poskvrnit šat poctivé Nevinnosti, ale nepodaří se jí to.

6. SCÉNA

Vulpinus přichází do Philandrova domu, ani ne tak proto, aby žádal peníze, jako aby si falešně postěžoval na Jana, že úřad almužníka vykonává nespravedlivě. Je však ode dveří odehnán holí. Když ho odsud odeženou, dojde sluchu u Tarenta, který mu přichází do cesty.

7. SCÉNA

Tarentus donáší Václavovi, že almužník svůj úřad zastává špatně. Jan je předvolán, vyslýchán a prokáže se, že byl křivě obviněn. Václav se tedy přísně obrací na Tarenta. Jan ho omlouvá a dosahuje pro něj milosti. Proto se Tarentova bývalá nenávist vůči Janovi mění v přízeň.

8. SCÉNA

Libertinus,[9] který byl nedávno kvůli hanebným mravům vyloučený z přízně královny i ode dvora, chce zmírnit svou špatnou situaci pomstou. Proto si hanebně vymýšlí, že má královna vůči Václavovi nevěrné úmysly. Hodlá tyto výmysly donést králi, k čemuž ho vybízí Agilbertus a povzbuzuje Aristus.

9. SCÉNA

Libertinus udělá, co zamýšlel. Obviní královnu z nevěrnosti. Václav tomu ještě nevěří, ale začíná podléhat podezření. Proto, aby získal opravdu jistotu, ptá se Agilberta na jeho názor. Zločinný rádce doporučuje, aby král královnina tajemství vyzvěděl od

---

6 Dle legendy král Janovi svěřil dvorský úřad nejvyššího almužníka, jehož úkolem byla péče o chudé realizovaná rozdělováním almužen. Balbinus: *Bohemia Sancta*, s. 98.

7 Jméno odvozeno z lat. *vulpes, is, f.* – liška. Označuje lstivého člověka.

8 Vzhledem k tomu, že se pravděpodobně jedná o negativní postavu, může jeho jméno souviset s Aristem, jenž byl podle Beyerlincka spartským poslem k tyranu Dionýsiovi, zapletl se do dvorských intrik a zrazoval svou vlast (srov. heslo *proditio, proditor* v Beyerlinck: *Magnum theatrum*, 1665, tom. 6, s. 669F).

9 Jméno odvozené od lat. *libertas, atis, f.* – svoboda. Odkazuje na volné mravy.

tiae tribunal perspecta intima, Reginae arcana sciscitetur eumque prodere cogat. Haec clam auscultat Tarentus.

Numerus X.

Tarentus Joannem ea de re edocet, quo jacula praevisa minus feriant.

Chorus

Joannis Nepomuceni Genium ad infractam animat constantiam.

[4] Numerus XI.

Wenceslaus Joannem ad se accersitum blanditiis ad propalanda confessionis secreta allicere conatur, sed incassum. Tandem supplicia intentat, sed irrito conatu, quare in carcerem conjici ac torqueri jubet.

Numerus XII.

Armindus et Cleobulus vinculis mancipatum Joannem intelligunt, idcirco pro ejus libertate primum Martiano, demum ipsi Wenceslao supplices fiunt, verum ad pias preces obsurdescit Rex impius.

Numerus XIII.

Iniqua Wenceslai postulata damnat Philander ac Theoctistus, quin tanquam Deo adversa eidem exaggerant, at illico conspectu Regis exesse jubentur. Suadente demum Martiano, metu, ne innocentis nefaria oppressio in plebem sparsa tumultum cieat, Joannes vinculis eximi jubetur.

Numerus XIV.

Utut vero libertati redditus, mortem sibi tamen vicinam praesagit, quare amicis populoque valedicit.

Numerus XV.

Wenceslaus ob irritos suos conatus in rabiem actus, jubet Joannem e ponte in subjectum Moldavam praecipitem dari.

Numerus XVI.

Satelles crudeli imperio parere festinat, imo exequitur. Flumine merso Joanni Coelestes parentant ignes. Populus interea fama increbrescente undis praefocatum ubertim deplorat, Wenceslaus vero acerbis conscientiae angoribus discruciatus, fugam e solio meditatur.

Epilogus

Fama Victori silentiario inter aquas tumulato gloriae erigit monumentum ac lauro coronat.

O. A. M. D. G.

Jana, kterému bylo při soudu svědomí dáno poznat nejdůvěrnější záležitosti, a aby ho přiměl je vyzradit. To tajně vyslechne Tarentus.

10. SCÉNA

Tarentus o tom Jana zpraví, aby ho rány, o nichž bude předem vědět, nezasáhly tak prudce.

Chorus

Povzbuzuje Genia Jana Nepomuckého k nezlomné stálosti.

11. SCÉNA

Václav k sobě povolá Jana a snaží se ho lichotkami přimět k vyzrazení zpovědního tajemství, ale marně. Nakonec vyhrožuje mučením, jeho snaha je však zbytečná. Rozkáže proto Jana uvrhnout do žaláře a mučit.

12. SCÉNA

Armindus a Cleobulus se dozvídají, že je Jan držený v poutech, proto za jeho svobodu přicházejí prosit nejprve k Martianovi, potom k samotnému Václavovi. Avšak bezbožný král zůstává ke zbožným prosbám hluchý.

13. SCÉNA

Václavovu nemístnou žádost odsuzují Philander i Theoctistus, a dokonce ji před samotným Václavem prohlašují za protivnou Bohu, ale je jim ihned rozkázáno odejít králi z očí. Ze strachu, aby se zpráva o zločinném zadržení nevinného neroznesla mezi lid a nevyvolala pozdvižení, nakonec na radu Martiana padne rozkaz zbavit Jana pout.

14. SCÉNA

Janovi je sice navrácena svoboda, on však přece předvídá svou blízkou smrt, proto se loučí s přáteli i s lidem.

15. SCÉNA

Václava dožene marné snažení k zuřivosti a rozkazuje svrhnout Jana z mostu do Vltavy, která teče pod ním.

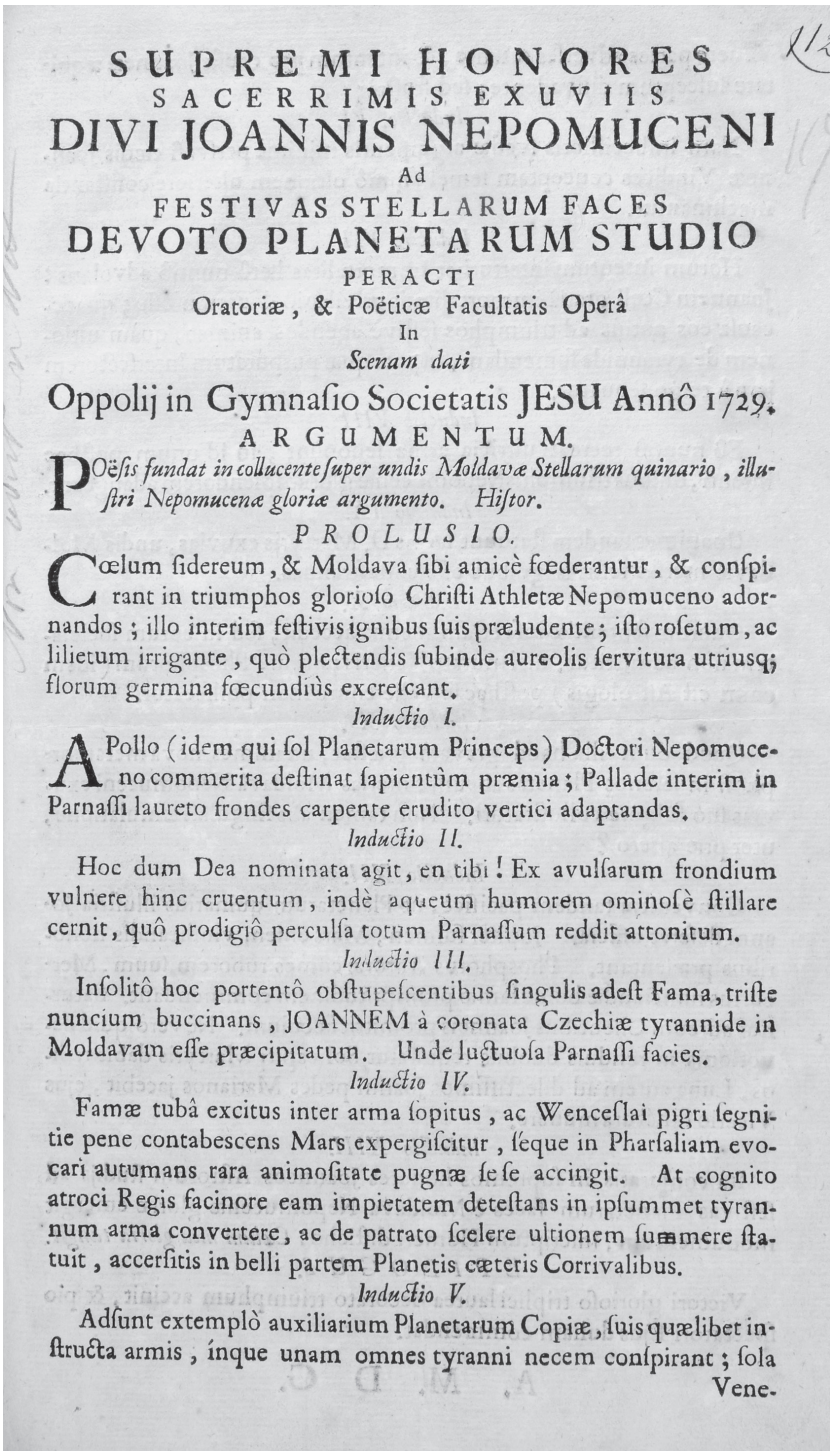
16. SCÉNA

Stráž spěchá poslechnout krutý rozkaz a nakonec ho vykonává. Janovi pohlcenému řekou vzdávají poctu nebeské ohně. Zatímco se ta zpráva šíří, lid Jana zardoušeného vlnami hojně oplakává. Václav, kterého mučí kruté výčitky svědomí, uvažuje o opuštění královského trůnu.

Epilog

Pověst staví mlčenlivému Vítězi pohřbenému ve vodách k jeho slávě pomník a věnčí ho vavřínem.

Vše k větší slávě Boží

SUPREMI HONORES
SACERRIMIS EXUVIIS
DIVI JOANNIS NEPOMUCENI
Ad
FESTIVAS STELLARUM FACES
DEVOTO PLANETARUM STUDIO
PERACTI
Oratoriæ, & Poëticæ Facultatis Operâ
In
Scenam dati
Oppolij in Gymnaſio Societatis JESU Annô 1729.

ARGUMENTUM.

POëſis fundat in collucente ſuper undis Moldavæ Stellarum quinario, illuſtri Nepomucenæ gloriæ argumento. Hiſtor.

PROLUSIO.

Cœlum ſidereum, & Moldava ſibi amicè fœderantur, & conſpirant in triumphos glorioſo Chriſti Athletæ Nepomuceno adornandos; illo interim feſtivis ignibus ſuis præludente; iſto roſetum, ac lilietum irrigante, quò plectendis ſubinde aureolis ſervitura utriusq; florum germina fœcundiùs excreſcant.

Inductio I.

APollo (idem qui ſol Planetarum Princeps) Doctori Nepomuceno commerita deſtinat ſapientûm præmia; Pallade interim in Parnaſſi laureto frondes carpente erudito vertici adaptandas.

Inductio II.

Hoc dum Dea nominata agit, en tibi! Ex avulſarum frondium vulnere hinc cruentum, indè aqueum humorem ominoſè ſtillare cernit, quô prodigiô perculſa totum Parnaſſum reddit attonitum.

Inductio III.

Inſolitô hoc portentô obſtupeſcentibus ſingulis adeſt Fama, triſte nuncium buccinans, JOANNEM à coronata Czechiæ tyrannide in Moldavam eſſe præcipitatum. Unde luctuoſa Parnaſſi facies.

Inductio IV.

Famæ tubâ excitus inter arma ſopitus, ac Wenceſlai pigri ſegnitie pene contabescens Mars expergiſcitur, ſeque in Pharſaliam evocari autumans rara animoſitate pugnæ ſeſe accingit. At cognito atroci Regis facinore eam impietatem deteſtans in ipſummet tyrannum arma convertere, ac de patrato ſcelere ultionem ſummere ſtatuit, accerſitis in belli partem Planetis cæteris Corrivalibus.

Inductio V.

Adſunt extemplô auxiliarium Planetarum Copiæ, ſuis quælibet inſtructa armis, ínque unam omnes tyranni necem conſpirant; ſola Vene-

Titulní list hry *Supremi honores*.

III. Medailony autorů her

III.1 ANTONIUS JENISCH

Jméno Antonia Jenische nenajdeme ve slovnících řádových spisovatelů ani hodnostářů, přesto jej můžeme považovat za poměrně výraznou osobnost dobového Tovaryšstva.[1] Uplatnění nalezl ve dvou oblastech působení: ve škole a v hospodářské správě řádových domů. Podle tříletých katalogů se zdá, že projevoval zřetelné nadání pro obě tato povolání.[2] Jeho vyučování rétorice bylo hodnoceno jako výborné,[3] snad proto u něj setrval dlouhých osm let. Jakmile však katedru opustil, představení zdůrazňují už jen jeho vlohy pro ekonomické a řídící funkce. Elogium pak připomíná Jenischovo umění řešit spravedlivě a jednoduše obchodní spory i znalost sepisování účetních písemností, nikoli pedagogické nadání.[4] Byl téměř s jistotou německé národnosti, přičemž základy češtiny během svého života zvládl, při práci je však patrně příliš nepotřeboval. Jako prokurátor hojně využíval svého rodného jazyka a pro učení potřeboval především dokonalou latinu, která byla pro jezuity samozřejmostí, a řečtinu, již na gymnaziální úrovni rovněž ovládal. Měl pravděpodobně i větší hudební schopnosti i vzdělání – jak je užíval, bohužel nevíme.[5] Jeho povahu odhadneme jen stěží, ale pokud se necháme inspirovat slovy elogia, můžeme mu snad přisoudit nejen vzdělanost a skromnost, ale i schopnost diplomatického jednání podpořenou znalostí práva i „zkušenostmi dějin".[6]

---

1 Valentová, K.: P. Antonius Jenisch S.I. Životopis jednoho z mnoha jezuitských učitelů. *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis (Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy. Sborník k životnímu jubileu PhDr. Michala Svatoše, CSc.) 47*, 2007, č. 1–2, s. 197–205.

2 CT 1734/II, ARSI, sign. Boh. 55, f. 108r, Nové Město pražské, n. 3: *Ad qvae ministeria talenta habeat: ad officium Professoris rhetoricae, Praefecti scholarum, Ministri.*

3 CT 1730/II, ARSI, sign. Boh. 52, f. 38r, Jihlava, n. IV: *Ad qvae ministeria talenta habeat: pro docenda optime rhetorica, Praefecto scholarum, Conversatore*; *Experientia*: *bona praecipue in historicis et humanistis.*

4 APB 1754, Caput XXI – Elogia defunctorum, ARSI, sign. Boh. 172, p. 174: [...] *polleret* [...] *egregia in utroqve jure peritia, forensi lites tractandi dexteritate ac facilitate* [...] *et styli curialis experientia.*

5 *Informatio de Professoribus Collegii S. J. Hradistii 1732*. NA ČR, JS, sign. IIIo-445, kart. 174, f. 169r: *Linguae et an callet musicam: callet Germanicam, infra mediocritatem Bohemicam et Graecam, callet musicam*.

6 APB 1754, ARSI, sign. Boh. 172, p. 174: *Fuit P. Antonius vir Deo conjunctus, Superiorum peculiariter observans, rigidus paupertatis custos, insignis sui neglector et commoditatum ofer, et qvamvis praeclaris polleret naturae dotibus, qvas studiis suis solertia impense excoluit, ingenio cumprimis excellenti ac perspicaci, egregia in utroqve jure peritia, forensi lites tractandi dexteritate ac facilitate, historiae notitia et styli curialis experientia, nunquam tamen intus aut gloriari visus aut auditus est. Sed dona haec sibi a Deo liberaliter concessa profunda animi sui demissione, veraqve humilitate tegere studuit ad omne munus sibi ab obedientia impositum paratissimus cujus praemium post multiplicem sui victoriam jam recepisse in caelis creditur.*

Book 1.indb 569 25.1.2016 10:04:04

Životopis[7]

Antonius Jenisch se narodil 6. 7. 1698 ve slezské Svídnici pravděpodobně v katolické rodině. Základy „latinské" vzdělanosti si osvojil snad na jezuitském gymnáziu v rodném městě. Poté zamířil na kurz filozofie, který mohl absolvovat ve Vratislavi, ale nelze vyloučit ani pobyt na olomoucké či pražské akademii. Po získání titulu magistra filozofie se rozhodl spolu se svým bratrem Joannem (1700–1730) vstoupit do jezuitského řádu. Slib noviců složili v Brně společně 17. 10. 1717. Antonius patřil jistě ke starším, vzdělanějším a duchovně vyspělejším novicům, ačkoli mu bylo pouhých devatenáct let. O tom, že teze o Antoniově brzké způsobilosti pro život v řádu není neoprávněná, svědčí i to, že v tištěném katalogu provincie pro rok 1719 ho nenajdeme, jak bychom čekali, mezi novici (*secundi anni*), ale je zapsán jako učitel nejmladších žáků telčského gymnázia rudimentistů a principistů. U učení ale celý rok nezůstal. Školu mohl opustit v pololetí, jak nasvědčují údaje elogia i katalogů triennales,[8] které uvádějí, že v gramatikálních třídách učil čtyři a půl roku, i rukopisné úpravy zmíněného katalogu. Zde totiž najdeme Jenischovo jméno připsané k novicům, zatímco mezi magistry v Telči jej nahradil Franciscus Lemert (1694–1745), původně zapsaný mezi klementinskými metafyziky.

Dráhu učitele nastoupil Antonius Jenisch na nižším gymnáziu v říjnu 1719 v Klatovech, kde také 18. 10. složil sliby scholastiků a týž den se ujal výuky více než šedesáti nových žáků školy – rudimentistů, které vyučoval už jako principisty i v roce následujícím. Během podzimu roku 1721 se přestěhoval do Telče, kde mu byla svěřena oddělení gramatiků a syntaxistů druhé třídy malého gymnázia. Čtyřleté období „první služby Tovaryšstvu" uzavřel jako učitel v nejvyšší gramatikální třídě (syntaxi) na škole v Hradci Králové, kde se na duchovním růstu a náboženském vzdělávání studentů podílel také jako exhortátor.

Následující čtyři roky strávil v Praze a věnoval se zcela v souladu s obvyklou řádovou praxí studiu teologie. Podjáhenské, jáhenské i kněžské svěcení přijal na konci září roku 1726 v kapli sv. Václava Svatovítské katedrály z rukou světícího biskupa Daniela Mayera. Po ukončení fakulty odešel do terciátu v Chomutově, aby zde třetí probací ukončil první etapu svého života v řádu, tedy dobu vzdělávání a formace.

Plně se pak do činnosti Tovaryšstva zapojil vyučováním rétoriky, které se stalo na osm let jeho řádovým povoláním. Ve školním roce 1728/1729 učil ve Znojmě, kde se též staral o katechezi studentů a jako subregent vypomáhal v semináři. Hned v říjnu roku 1729 se odstěhoval do Jihlavy, kde po dva roky vedl též sváteční exhortace a působil podle běžné praxe také jako preses latinské mariánské sodality.

---

[7] Biografické údaje včetně odkazů na příslušné prameny viz Jenisch, Antonius SJ, 1698–1754, http://rehol-nici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000100372, zpracovaly Markéta Holubová, Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

[8] APB 1754, ARSI, sign. Boh. 172, p. 174; CT 1749/I, ARSI, sign. Boh. 69, p. 170, Olomouc, n. 3: *Docuit classes gramaticae annis 4 cum dimidio*.

Rok 1732, strávený za katedrou uherskohradišťské rétoriky, byl pro Jenische jistě významný. Představení totiž usoudili, že dozrál natolik, že může přistoupit ke čtyřem posledním slibům, ona *quatuor vota* složil o svátku Očišťování Panny Marie (2. února).

U učitelského povolání setrval otec Antonius i nadále. Nejprve zamířil do Litoměřic, kde se věnoval nejen mládeži (jako učitel, preses studentské kongregace a katecheta), ale také připravoval exhortace pro sváteční odpoledne v katedrále. Po roce byl poslán do Prahy do koleje sv. Ignáce, kde svou kariéru učitele rétoriky na podzim roku 1736 také završil.

Na podzim roku 1736 tedy Jenisch definitivně opustil rušné prostředí gymnázia, aby pracoval na jednom z nejtišších míst jezuitských kolejí, v knihovně, a stal se klementinským knihovníkem.[9] Vedle toho se staral o duchovní růst bratří laiků a vypomáhal otci archiváři, výtečnému exhortátorovi Andreovi Freybergerovi, jenž vážně onemocněl († 31. 3. 1738). Proto také v následujícím roce 1738 přibral ke svým i jeho úkoly, včetně práce prokurátora *in curialibus* a zpovědníka spolubratří. Kumulace tolika rozdílných officií byla pravděpodobně jen dočasným řešením vzniklé situace a v následujícím roce se A. Jenisch začal zcela věnovat svému druhému „řádovému povolání" (moderně řečeno) ekonoma a hospodářského správce řádových domů. Ještě dva roky byl prokurátorem a archivářem v Klementinu. Další čtyři roky byl prokurátorem a samozřejmě i ekonomickým poradcem superiora košumberské rezidence (Chlum u Luže), stejné funkce zastával i v letech 1745–1746 v jihlavské koleji. Jeho posledním působištěm byla Olomouc, kde jako subregent řídil hospodářské záležitosti zdejšího konviktu. Zemřel ve věku 55 let 3. 1. 1754 přemožen nemocemi, které ho už celý rok trápily.[10]

Dramatická tvorba a jiná literární činnost

Jediná doložená literární tvorba A. Jenische je bezprostředně spojena s jeho učitelským povoláním, spadá tedy do 20. a první poloviny 30. let 18. století. Zahrnovala pravděpodobně minimálně dvanáct her a řečí a vedle toho kolem dvaceti týdenních a měsíčních cvičení. O jeho tvorbě pro gramatikální třídy nemáme žádné zprávy, pravděpodobně se nezachovaly ani texty či synopse her psaných pro znojemské, jihlavské a litoměřické rétory. O to cennější je tedy dochování rukopisů dvou dvojic her vzniklých v Uherském Hradišti a na Novém Městě pražském, které ještě doplňují dvě synopse týdenních cvičení.

Během školního roku 1731/1732 Jenisch napsal a se studenty nastudoval dvě hry. Ku příležitosti otevření nového divadelního sálu a k oslavě sv. Jana Nepomuckého byla v květnu provedena slavnostní hra *Mysterium a seculis tacitum*, která je zahrnuta do naší edice (s. 364–463). Druhou Jenischovu hru *Primum supplicium culpae,*

[9] Fechtnerová, A.: Klementinští knihovníci od roku 1609 do roku 1773. *Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků 2*, 1985, s. 103–104.

[10] Jednalo se pravděpodobně o nějakou chorobu žaludku či zažívacího traktu obecně. Elogium (APB 1754, ARSI, sign. Boh. 172, p. 173–174) ji nazývá *nausea ventriculi* a *gangraena stomachi*.

gloria justitiae[11] provedli hradišťští rétoři patrně o několik týdnů později. Jde o alegorii vycházející z příběhu Kaina a Ábela. Z hlediska divadelní praxe jsou nesmírně zajímavé marginální scénické poznámky týkající se otevírání a zavírání částí scény, čímž byly patrně realizovány její proměny.[12]

Zatímco u uherskohradišťských her Jenischovo autorství dokládá jméno či podpis připsaný na konci textů, rukopisy vzniklé pro novoměstské rétory mu lze atribuovat pouze na základě obvyklé praxe. Obě hry jsou klasickými příklady tzv. panovnických her zasazených do historického či pseudohistorického prostředí a nabádajících k pěstování „vladařských" i „poddanských" ctností. Námět hry z roku 1734 *Fidelitas ambitionis victrix*[13] pochází z druhé kapitoly dvacáté knihy Židovských starožitností Josepha Flavia, ale autor jej, jak sám přiznává, přejal ze zdroje pro něj rozhodně bližšího, ze snad největší sbírky kazatelských exempel, nazvané svým sestavovatelem Laurentiem Beyerlinckem *Theatrum vitae humanae*.[14] Jde o příběh parthského krále Artabana, jenž je vyhnán vzbouřenci, kteří si zvolí za panovníka jeho rivala Cinnama. Ten se však nakonec rozhodne vrátit korunu vracejícímu se Artabanovi. Jenisch zpracoval téma dosti věrně, jen v duchu dobové dramatiky akcentoval osobní postoj Cinnamův a použil jej jako příklad věrnosti královskému majestátu, kterou nedokáže zadusit ani rivalství, ani moc.[15]

Exemplum,[16] ve kterém král vybírá mezi syny svého nástupce podle toho, jakou vlastnost či schopnost považují pro vládce za nejdůležitější, inspirovalo Jenische ke hře *Prudens optio sui in regnum adoptio*.[17] Děj hry je zcela smyšlený, ale jeho konstrukce plná dvorských intrik i bratrských rozepří opět prozrazuje, že autor byl nejen zkušeným, byť rutinním dramatikem, ale i milovníkem a znalcem historie. Rukopis jako jediný z Jenischových textů obsahuje nejen vlastní text hry, ale i texty zpěvů, které sloužily jako prolog, epilog a chorus. To ovšem domněnku, že by je Jenisch,

---

11 *Primum supplicium culpae, gloria justitiae seu Abel primogenitus justorum injuste a morte per Cainum occupatus incarnatae justitiae Jesu proto-typus fide jussor*. Text NA ČR, JS, sign. IIIo-448, kart. 177, f. 474r–483v, synopse je dnes pravděpodobně ztracená.

12 Jakékoliv scénické poznámky se v rukopisech jezuitských dramat vyskytují jen ojediněle a jejich užití v této hře může souviset s dosud nevžitým provozem nového divadelního sálu a zde instalovaných dekorací.

13 *Fidelitas ambitionis victrix in Cinnamo a rhetorica Neopragensi exhibita*. Text NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 270r–284v; *Fidelitas ambitionis victrix in Cinnamo exhibita pro scenis a Perillustri, Praenobili ac Nobili facultate oratoria Neopragena, anno 1734, mense ..., die ...* Synopse ibidem f. 269r–v a též NK ČR, sign. 52 A 39, adl. 98.

14 Beyerlinck: *Magnum theatrum*, 1631; Jenischův způsob citace (*cit. à Bayerl. lit. G. f. 848*) však neodpovídá studovanému vydání, zde příběh o Cinnamovi najdeme v tom. I (A) s. 717g, tom. III (D) s. 67f, (P) s. 592ab.

15 Ke hře blíže Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*, s. 174–175.

16 *Ita dist. 9 exemplum 105, Speculum exemplorum.* Jde snad o odkaz na *Speculum exemplorum* vydané 1485 – část 9, heslo *Locutio,* exemplum CV, text je jen drobně upraven. Téměř totožný text najdeme i v neustále doplňovaném díle jezuity Joanna Majora *Magnum speculum exemplorum* (Coloniae Agrippinae 1717), ve kterém však uspořádání exempel neodpovídá Jenischově způsobu odkazování: heslo *Loqui*, exemplum V, s. 434: *Loqui prudenter cupiens filius regis Angliae, collum gruis petiit et ob id regnum accepit.*

17 Text NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 245r–254v: *Prudens optio sui in regnum adoptio oratoriae facultatis Neo-Pragae anno 1735, mense ... die ...* Synopse ibidem f. 244r–v; ke hře blíže Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*, s. 65–66 a 160–161.

jenž podle katalogů triennales určité hudební schopnosti měl, též sám zhudebnil, ani nepotvrzuje, ani nevylučuje.

Z doby Jenischova působení v novoměstské rétorice se dochovaly také dvě synopse deklamačních cvičení. Na jaře 1735 provedli rétoři dvoudílné týdenní cvičení o bohatém Midovi a chudém Irovi. Zdá se, že se jednalo o komedii, jejíž poučení formulované v epilogu nabádalo studenty k řádné správě a užívání majetku.[18] Synopse druhého cvičení, zpracovávající téma dosti podobné, sice není vročena, ale s ohledem na umístění ve složce i na její strukturu můžeme předpokládat, že vznikla právě v letech 1734–1736.[19]

III.2 ANTONIUS MACHEK

Antonius Machek nepatří mezi známé a výrazné osobnosti Tovaryšstva. Jeho hlavním řádovým povoláním bylo především kazatelství, které však ze zdravotních důvodů musel opustit a věnovat se zpovídání. Služba zpovědníka mu vynesla velkou místní oblibu a obětavost jejího vykonávání zdůrazňuje i elogium[20] jako vzor pro spolubratry. Jak dokládají řádové katalogy, nevynikal Machek žádným zvláštním nadáním ani schopnostmi. Jeho největší předností byla patrně příjemná a nekonfliktní povaha. V rozmanitějším uplatnění ve větším počtu řádových domů mu patrně bránila jednak nedostatečná jazyková vybavenost (jako rodilému Čechovi mu totiž dělala němčina po celý život značné problémy), jednak chatrné zdraví, které ho už po čtyřicítce začalo trápit a jež bylo patrně hlavní příčinou jeho dlouhého setrvávání v jediné koleji v Kutné Hoře.[21]

Životopis[22]

Antonius Machek se narodil 28. 8. 1705 v Pardubicích. Studoval na královéhradeckém jezuitském gymnáziu, kde se během posledního ročníku také rozhodl pro vstup

---

18 Výstavba děje je poněkud nejasná, protože se nám dochovala pouze synopse druhé části cvičení. *Antipathia divitis et pauperis ethopoetice inducta in Mida et Iro como hebdomadario facultatis oratoriae Neopragenae 1735 mense Martio die 30.* Rukopisná synopse NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 2r–v; Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*, s. 44–45.

19 *Christiana pauperis proscholastici humanitas, quondam Euclioni Mediolanensi extemporanea liberalitatis magistra, hodie como scholastico facultatis oratoriae Neopragenae liberale argumentum*. Synopse NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 3r–v.

20 Machkovo elogium se dochovalo ve dvou verzích: kratší tištěná vznikla záhy po jeho smrti (tisk je datován přímo 2. 1. 1760, NA ČR, JS, sign. IIIo-479, kart. 208, s.f. – dále jen Elogium NA), mladší, značně rozšířená, avšak využívající formulací obsažených ve starší verzi, je součástí výroční zprávy české provincie (APB 1760, Caput XXI Commemoratio defunctorum, ARSI, sign. Boh. 179, p. 123–125, p. 124: *Mirum itaqve non videbatur, qvod Pater Confessarius per execellentiam nominaretur, hac enim voce (qvasi in agnomen transiisset) etiam noti eum vel compellare, vel in alloqvium vocitari petivere.*

21 CT 1730/I, ARSI, sign. Boh. 51, p. 263; CT 1740/I, ARSI, sign. Boh. 60, p. 273; CT 1746/ I, ARSI, sign. Boh. 66, p. 112; CT 1749/I, ARSI, sign. Boh. 69, p. 131; CT 1730/II, ARSI, sign. Boh. 52, f. 106v; CT 1749/II, ARSI, sign. Boh. 70, f. 49v.

22 Biografické údaje včetně odkazů na příslušné prameny viz Machek, Antonius SJ, 1705–1760. http://rehol-nici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000099989, zpracovaly Anna Fechtnerová a Markéta Holubová.

do Tovaryšstva. Po základním vstupním pohovoru byl z hradecké koleje poslán do Brna, kde 20. 10. 1723 nastoupil dvouletý noviciát. Od podzimu roku 1725 studoval filozofii na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze.

Po jejím dokončení se věnoval učitelství na nižším gymnáziu, jak bylo ostatně nedílnou součástí řádové kariéry. Jeho školské působení trvalo tři roky a funkci magistra zastával pouze v pražské novoměstské koleji u sv. Ignáce. V letech 1729 učil nejmenší gymnazisty základům latiny. V následujícím roce pokročil se svými studenty do třídy principistů. Poslední rok učitelské dráhy mu však byli svěřeni jiní chlapci, studenti nejvyšší gramatikální třídy – syntaxisté.

Teologická studia na pražské univerzitě nastoupil A. Machek roku 1732. Během čtyř let zastával vedle školních povinností též funkci katechety a v roce 1733 byl socius prefekta klementinské Větší latinské mariánské kongregace (*Congregatio Latina major*). Podjáhenské, jáhenské i kněžské svěcení přijal v říjnu 1734 z rukou biskupa Rudolfa Šporka. Rok věnovaný třetí probaci strávil v Jičíně, kam se z Prahy přestěhoval spolu s některými ze svých spolužáků z teologie na podzim roku 1735.

V říjnu 1736 se vrátil do Prahy do koleje sv. Ignáce na Novém Městě. Nestanul však za katedrou poetiky či rétoriky, jak bychom podle zvyklostí očekávali, ale stal se exhortátorem a operářem. Neznáme důvody, proč se nevrátil k učení ani na jediný rok, který v kariérách jeho spolubratří můžeme vnímat téměř jako povinný. Můžeme se stejně tak dobře domnívat, že neměl dostatečné učitelské schopnosti či že si nedokázal zjednat autoritu u žáků, jako vidět příčiny jiného uplatnění v dostatku učitelů a potřebě obsadit prioritně místo exhortátora, ke kterému Machka předurčovaly kazatelské schopnosti.

Ty potvrzuje i další Machkovo působení. Byl totiž povolán na Svatou Horu, aby na tomto významném poutním místě o svátcích kázal, zpovídal poutníky a pronášel exhortace pro přicházející procesí. Hned na počátku zdejšího pobytu definitivně ukončil své řádové mládí, tedy formační údobí řádového života, kdy jsou otcové nazýváni *juniores*, a na Hromnice (2. 2.) roku 1741 složil v mateřské koleji svatohorské rezidence v Březnici poslední řádové sliby. Náročnou službu na Svaté Hoře vykonával tři roky a odnesl si z ní cenné zkušenosti (jak k lidem promlouvat i jak jim naslouchat), ale také podlomené zdraví.

Jeho další životní osudy svědčí o obojím. Na podzim roku 1744 totiž Machek odešel do Kutné Hory a v této koleji setrval až do své náhlé smrti na počátku roku 1760. První dva roky působil pouze jako školský prefekt zdejší malé školy, z čehož lze soudit, že byl unavený a nemocný a na náročnější funkci či přibrání dalších obvyklých služeb, jako bylo vedení kongregací, exhortací či katechezí, neměl dost sil. Po dvou letech se však zdálo, že se bude moci věnovat i náročnějším úkolům, a tak se měl vrátit ke kazatelství, pronášení exhortací i jiným veřejným duchovním službám. Jak dlouho byl schopen těmto úkolům dostát, nevíme. Je však pravděpodobné, že se u něho již (nebo opět) projevila dechová nedostatečnost či jiné onemocnění plic, o němž jako o příčině odchodu z kazatelny hovoří elogium.[23] V následujícím roce

[23] APB 1760, ARSI, sign. Boh. 179, p. 123: [...] *A pulpiti ascensione infesta pectoris aegrotatione prohibitus* [...].

totiž z veřejného působení zcela zmizel a stanul jako ministr po boku rektora Joanna Klausala (ustanoven 18. 10. 1746, 1687–1768).

Tento úřad však po roce opustil, jak bylo v komunitách ostatně dosti obvyklé, a opět se začal věnovat duchovní službě. Po následujících deset let pravidelně usedal do zpovědnice a naslouchal kajícníkům. Ke své službě přistupoval velmi zodpovědně a věnoval jí maximum svého času, sil i duchovního zápalu. Chvála takového jednání je sice pro elogia typická, ale přesto snad můžeme z jeho textu vytušit jistou výjimečnost Machkova přístupu k věřícím, a to i v poněkud nesmělém zdůraznění faktu, že se věnoval zpovídání žen.[24] Mimořádnou oblibu tohoto zpovědníka ve městě může dokládat i líčení pohřbu: účastnili se ho významní měšťané, ženy ho oplakávaly a představitelé města nechali zvonit na umíráček u městského kostela svatého Jakuba. A to už Machek přes tři roky nebyl schopen pravidelně zpovídat a kajícníkům byl k dispozici jen o svátcích!

V posledních letech života mu síly pravděpodobně rychle ubývaly, v koleji vykonával jen službu historika a domácího zpovědníka. Přesto zemřel náhle.[25] Na Nový rok 1760 ještě usedl do zpovědnice v kostele, jedl s komunitou, a druhý den ráno byl nalezen mrtvý.[26]

Dramatická tvorba a jiná literární činnost

Literární tvorba pravděpodobně nebyla A. Machkovi nijak blízká a dostal se k ní vždy jen v souvislosti s jinými povinnostmi.

Dramatické tvorbě se věnoval pochopitelně během svého učitelského působení, které však bylo neobvykle krátké. O to je zajímavější, že máme doloženy všechny jím vytvořené hry, a to dvě plným textem a jednu pouze synopsí. Všechny tři hry měly nepomucenský námět, a proto jsou všechny přiblíženy a zpřístupněny v této edici: *Angelus ad aras* (s. 78–139), *Pharos famae naufragantis* (s. 542–547), *Vindex duliae* (s. 310–353). Pro léta 1729 a 1731 se dochovaly také Machkovy řeči pronášené před studenty.[27] Za další literární činnost, opět vyplývající ze svěřené funkce, lze považo-

[24] APB 1760, ARSI, sign. Boh. 179, p. 124: [...] *tribunali sacro affixus a prima luce usqve ad diei medium, imo cum fert opportunitas, etiam horis meridianis usqve ad solis occasum confitentes peccatorum vinculis exsolvit et ad leges Christianas formavit. Nec vere solum et aestate, sed nec rigidissima hyeme tremens prae frigore, aut prope concidens prae virium infirmitate a labore isthoc poterat avocari.* [...] *Qua ratione teneram etiam aetatem et literariam juventutem ad vitae integritatem excoluit et conservavit innocens omnium fere conscientiarum arbiter, virtute clarus animarum medicus ac potens.* [...] *Aderat* [funeri] *at honestissimus qvisqve civium ac praecipue muliebris sexus, qvi conscientiae moderatori et Patri suo dilectissimo fusis largiter lacrymis parentavit.*

[25] Elogium NA: *Mors haec, ut ut nobis non praevisa, qvia subita, illi tamen minus improvisa* [...].

[26] Elogium NA (podobě APB 1760, ARSI, sign. Boh. 179, p. 123): [...] *qvi ipsa Circumcisione Domini sacra die paenitentibus pro more suo, ut ut viris imbecillis, operam in templo dedit et nobiscum mensae cum meridianae, tum vespertinae accubuit* [...]. *Mane enim in lecto suo examinis, qvantum conjicere licuit crassiore qvadam pituita, cujus molesta ejectione a longo tempore laborabat, suffocatus inventus est!*
1729 *Orator pro domo sua seu pro ignotis Sanctis Bohemiae ad Benedictum XIII. Pontificem Maximum*. NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 1000, f. 1471r–1474v; 1731 *Vigil Mars seu Militis Saxonici ad Mühlbergam exercitium, pacis in Europa hucusqve servatae praesidium*. Tamtéž, f. 1521r–1524v.

vat sepisování podkladů pro výroční zprávy, v nichž však nemůžeme autorský podíl Machka identifikovat.[28] Je možné, že jako *historicus domus* kutnohorské koleje vytvořil také jiné texty o jejích dějinách, ale zatím se je nepodařilo zachytit.

III.3 JOANNES RIRENSCHOPFF

Joanna Rirenschopffa bychom mohli zařadit mezi elitu Tovaryšstva, kam počítáme představené řádových domů, přednášející na univerzitách a akademiích, případně významné literáty či misionáře. Po tři funkční období disponoval rektorskou pečetí, vedl přípravu noviců, měl za sebou dráhu úspěšného kazatele – o to těžší pro něj jistě bylo vyrovnat se se zrušením řádu, navíc v situaci, kdy už nebyl mlád ani zcela zdráv.

Měl jistě dobré řídící schopnosti, dokázal vycházet s podřízenými a měl i určité charisma, jež bylo potřebné pro duchovní vedení, zejména v noviciátu, ale také duchovní autoritu, která by ho byla mohla při delším trvání řádu dovést mezi instruktory třetí probace nebo spirituály.[29] Jeho předností byla pravděpodobně i dobrá znalost obou zemských jazyků, kterou postupně získal. Ač jeho rodnou řečí byla němčina, dokázal si připravovat kázání i v češtině.

Životopis[30]

Joannes Rirenschopff se narodil v Benešově nad Černou tamnímu radnímu Albertu Rirenschopfovi a jeho ženě Anně Kateřině. Rodina patřila k místní elitě, o čemž svědčí i to, že jeho kmotrem byl při křtu 9. 1. 1710 sám primátor města.[31] O chlapcově gymnaziálním studiu nemáme žádné zprávy, ale víme, že se v 17 letech zapsal na pražskou univerzitu, aby navštěvoval kurz filozofie, který zakončil magisterskou promocí. Až během těchto studií se rozhodoval o své životní dráze a zvolil si vstup do jezuitského řádu. Po základním pohovoru byl v Klementinu 21. 10. 1730 přijat do Tovaryšstva a poslán do noviciátu v Jičíně.

Vzhledem k tomu, že potřebného vzdělání dosáhl už před vstupem do řádu, byl po dvouletém noviciátu zakončeném složením slibů řádových scholastiků (21. 10. 1732) rovnou poslán vyučovat na nižší gymnázium. Nejprve se věnoval nejnižší gramatikální třídě v Březnici, kde pracoval jak s úplnými začátečníky, tak s těmi, kteří

---

28 Provinciální zprávy jsou v této době vytvářeny centrálně a sestavovány tematicky, takže texty z kolejí už nefungují jako samostatné části, ale jen jako podklady pro autora análů.

29 CT 1770/II, ARSI, sign. Boh. 87, f. 43r, Klatovy, n. 1: *Ad qvae ministeria talenta habeat: ad regendum collegia, ad munus Instructoris tertiae probationis et Magistri Novitiorum*.

30 Biografické údaje včetně odkazů na příslušné prameny viz Rirenschopff, Joannes SJ, 1710–1782, http://rehol-nici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000100369, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

31 Byl pokřtěn jménem Johanes Antonin, Matrika římskokatolické farnosti v Benešově nad Černou, NOZ 1703–1763, SOA Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587–1949 (1952), p. 60. O rodinných vazbách svědčí i to, že Albert Rirenschopf byl 22. 1. 1712 kmotrem syna primátora Johana Grosschopfa (tamtéž, p. 77). Příbuzenství s P. Andreasem Rirenschopfem († 13. 2. 1766), děkanem v Bechyni a majitelem rozsáhlé knihovny, kterou odkázal tamním františkánům, se nepodařilo potvrdit.

měli už rok studia latiny za sebou. Na podzim roku 1733 byl přeložen do Prahy do novoměstské koleje, aby dva roky vyučoval žáky ve třetí a posléze čtvrté třídě nižšího gymnázia (gramatika a syntax). Na obou působištích také pro žáky připravoval svátební exhortace.

Se studiem teologie začal v listopadu roku 1735 na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze a zároveň, jak bylo obvyklé, působil jako katecheta (1734/35 ve Vršovicích a 1737/38 u sv. Bartoloměje). Podjáhenské, jáhenské i kněžské svěcení přijal v italské kapli Klementina z rukou biskupa Rudolfa Šporka postupně 12., 19. a 28. 10. 1738. Třetí probaci, která bezprostředně navazovala na studia teologie, absolvoval v Telči.

Telčský rektor, jenž hodnotil jeho schopnosti, ho viděl jako velmi všestranně disponovaného jezuitu se širokou škálou možností působení – od vyučování na vyšším gymnáziu přes kázání až po zajišťování praktického chodu komunity.[32] Představení však poněkud překvapivě Rirenschopffa neposlali za katedru poetiky či rétoriky, ale nechali jej nabírat zkušenosti v duchovní službě v Kutné Hoře, kde byl svátečním exhortátorem, katechetou u sv. Barbory a operářem. Na podzim roku 1744 se přestěhoval do Opavy, kde byl kromě podobných služeb též po tři roky svátečním kazatelem v kostele sv. Jana Křtitele. Během zdejšího pobytu dosáhl pětatřiceti let, z nichž téměř patnáct prožil v Tovaryšstvu, a proto mohl 2. 2. 1745 přistoupit k posledním řádovým slibům.

Zdá se, že jeho zkušenosti i kazatelské schopnosti se zdárně rozvíjely, a tak se mohl na svém dalším působišti v Olomouci uplatnit jako jeden z významných kazatelů v kostele Panny Marie. Vedle toho také spravoval jako preses venkovskou družinu sv. Isidora.

Další úkol, jímž byl Rirenschopff na prahu třetího desetiletí pobytu v řádu pověřen, už předjímal hlavní část jeho kariéry. Na podzim 1750 se stal ministrem koleje v Litoměřicích, dostal se tedy do funkce, která mohla prověřit jako organizační a řídící schopnosti. Zdá se, že se svých úkolů zhostil dobře, a proto byl pověřen vedením těšínské rezidence spadající pod kolej v Opavě. Pracoval zde deset let a kromě řízení a ekonomické správy rezidence a jejích statků vedl i malou školu, kázal česky a duchovně působil v okolí. Jak svědčí každoroční reakce generála řádu na Rirenschopffovy zprávy o stavu rezidence, úspěšně se jako superior vypořádal se zadlužením domu.[33] Když provinciál Franciscus Wissenger (1696–1773) koncem roku 1760 vybíral nového rektora opavské koleje, zvolil právě Rirenschopffa a byl se svým rozhodnutím patrně spokojen.[34] Když končilo tříleté funkční období představeného koleje, stál už v čele provincie Petrus Janowka (1704–1784), který byl s Rirenschopffem jistě v úzkých stycích, když byl jeho předchůdcem na postu rektora opavské koleje. Jako provinciál hodlal využít zku-

[32] CT 1740/II, ARSI, sign. Boh. 61, f. 129r, Telč, n. 20: *Ad qvae ministeria talenta habeat: pro officio Professoris humaniorum, Concionatoris, Conversatoris, Missionarii, praesidis nobilium, Subministri ac subinde Ministri.*

[33] Srov. Epp, Gen., ARSI, sign. Boh 9, f. 173v, 186r, 205r, 221r, 245r, 257r, 277r.

[34] CT 1761/II, ARSI, sign. Boh. 78, f. 58r, Opava, n. 1: *Ad qvae ministeria talenta habeat: ad gubernandum collegia et regenda seminaria externorum, ad praefecturam spiritus*.

šenosti zralého jezuity ve formační práci,[35] a proto jej pověřil vedením noviců v probačním domě v Brně.

Poté se Rirenschopff opět vrátil k řízení kolejí: 6. 1. 1768 byl ustanoven rektorem v Klatovech a posléze 17. 3. 1771 v Jindřichově Hradci, kde ho zastihlo zrušení řádu vyhlášené 17. 9. 1773. Jemu tedy připadla také smutná povinnost předat komisařům kolej a 5. 10. ji jen s osobními věcmi navždy opustit. V době zrušení řádu byl již poněkud zesláblý, zdá se, že ho nemoci trápily po řadu let, a proto si přál zůstat na penzi v Jindřichově Hradci a vypomáhat jako zpovědník, což se mu také splnilo. Jeho zdravotní stav se patrně nadále zhoršoval, v roce 1780 se přestěhoval do Českých Budějovic, kde 24. 9. 1782 zemřel.[36]

Dramatická tvorba a jiná literární činnost

Doklady o literární činnost J. Rirenschopffa máme jen pro krátkou dobu jeho školního působení. Zachovaly se nám texty dvou her pro studenty pražského novoměstského gymnázia. První, napsaná roku 1734, má nepomucenskou tematiku (*Divus Joannes Nepomucenus*, s. 196–249), a proto ji zpřístupňujeme v této edici, druhá, o rok mladší, avšak určená stejným žákům, nese název *Victoria ad votum*[37] a zpracovává příběh obrácení Galikana, pohanského vojevůdce ve službách císaře Konstantina. Spolu s hrami se dochovaly i dvě řeči pro potřeby školy,[38] které mají jiný námět a pravděpodobně byly proneseny při jiných příležitostech, než se provozovalo divadlo.

III.4 JOANNES TILLER

Joannes Tiller patří k těm jezuitům, jejichž řádová kariéra byla přerušena smrtí dříve, než se mohla plně rozvinout. Proto můžeme pouze odhadovat její potenciální vyhlídky a posuzovat její předpoklady. J. Tiller pravděpodobně od počátku prokazoval studijní nadání přesahující průměr elitního Tovaryšstva, což mu umožnilo mj. dosažení doktorského gradu ve filozofii. Kromě toho měl, zdá se, vlohy i potřebný zápal pro duchovní působení včetně misijního, neboť dovedl adekvátně jednat se

[35] CT 1764/II, ARSI, sign. Boh. 81, f. 66r, Opava, n. 1: *Ad qvae ministeria talenta habeat: ad nostros in spiritu regendos, etiam tyrones, ad gubernandum*. O jeho schopnostech pro formaci hovoří už roku 1749 rektor olomoucké koleje – CT 1749/II, ARSI, sign. Boh. 70, f. 70v, Olomouc, n. 31: [...] *ad concionandum, agendum Missionarium, Operarium, Socium Magistri Novitiorum et subinde Magistrum ipsorum, ad gubernandum*.

[36] Šotola, J.: *Zrušení jezuitského řádu v českých zemích. Kolektivní biografie bývalé elity (1773–1800)*. Disertační práce FHS UK, Praha 2005, Tabulkové přílohy, s. 42.

[37] *Victoria ad votum Gallicano, glorioso sui et Scytharum victori, a Deo olim collata, hodie pro theatro exhibita*. NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 64 r–v (latinsko-česká synopse), 71v–81r (text).

[38] *Oratio generis deliberativi in qva Orator perorat apud Sanctissimum D.D. Nostrum Clementem duodecimum Pontificem pro subsidio opportuno Ecclesiae Sinensi conferendo*. NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998, f. 83r–85v; *Oratio generis exhortativi in laudem Divorum Tutelarium Bohemiae, qva dulcis pacis exoptatae fructus in palma Martyrum inter Martis undiqve desaevientis tempestates a belli corruptione hucusqve illaesus excrevisse et immunis hodiedum conservari ostenditur.* Tamtéž, f. 66r–71r.

vzdělanými i prostými věřícími.[39] Jeho rodným jazykem byla čeština, ale i v němčině se rychle zlepšoval.[40] Můžeme jej pokládat za velmi perspektivního člena řádu, do nějž představení vkládali naděje jak v akademickém, tak v pastoračním působení. Jeho náhlé smrti litovala ústy elogisty nejen olomoucká komunita, ale v korespondenci i provinciál Norbertus Streer (1664–1735) a generál řádu Franciscus Retz (1673–1750), který jako bývalý český provinciál Tillera jistě znal.[41]

Joannes Tiller je znám také jako zakladatel studijní nadace pro chlapce z vlastní rodiny, kterou zřídil z dědictví po svém otci Linhartu Tillerovi († 5. 5. 1733)[42] v Horažďovicích.[43]

Životopis[44]

Joannes Tiller se narodil 31. 12. 1701 v Horažďovicích v přední měšťanské rodině mydláře Linharta Tillera.[45] Podrobnosti nabývání základního ani „latinského" vzdělání neznáme, ale je možné, že studoval na jezuitském gymnáziu v Klatovech. Pro vstup do Tovaryšstva se rozhodl již v necelých šestnácti letech a 27. 10. 1717 započal dvouletý noviciát v Brně. Na podzim roku 1719 odešel do Olomouce, kde do rukou rektora složil 18. 10. sliby scholastiků a počátkem listopadu začal studovat filozofii na řádové akademii.

---

39 LA 1735, ARSI, sign. Boh. 153, p. 171: *Eminuit in P. Joanne peculiaris qvidam animarum Deo lucrandarum zelus, qvo accensus id operose agere conatus est, ut qvo divini amoris igne ipsemet exarserat, eodem aliorum etiam pectora inflammaret.* [...] *Cum campos obiret et prata, neminem facile colonorum aut pastorum sibi obvium habere passus est, qvem non ad amorem Dei animasset* [...]. *Subtilioris ingenii praestantia P. Joannem nostris cumprimis aestimatum fecit, nec minorem illi apud externos famam conciliavit svavis ipsius indoles, oris affabilitas et apertus qvidam animi candor, qvibus aliorum animos in eum traxit sui amorem, ut ob amoenam conversandi methodum ultro amabilis genii ipsius exposcerent consuetudinem.*

40 CT 1723/I, ARSI, sign. Boh. 46, p. 88, Klatovy, n. 15: *Lingvae et musica: callet Bohemicam, Germanicam mediocriter*; CT 1726/I, ARSI, sign. Boh. 48, p. 209, Klementinum, n. 145: *Lingvae et musica: Bohemicam, Germanicam commode*; CT 1734/I, ARSI, sign. Boh. 54, p. 164, Olomouc, n. 31: *Lingvae et musica: callet Bohemicam, Germanicam supra mediocritatem.*

41 LA 1735, ARSI, sign. Boh. 153, p. 171–172: *Libitina* [...] *P. Joannem Tiller, Philosophiae naturalis Professorem, sub ipsum anni scholastici principium nobis eripuit, virum longiore vita dignissimum ob praeclaras animi dotes, qvibus eum natura et gratia instruxisse visae sunt.* [...] *Majoribus spe nostra subinde destinandus officiis, nisi beatam praeelegisset aeternitatem, in qva Deo amori suo intimius jungeretur, cui per decursum vitae suae semper vixerat conjunctissimus*; Epp. Gen, ARSI, sign. Boh. 8/I, Pragam P. Norberto Streer Provinciali 24. Decembris [1735]: *Praematuro P. Joannis Tiller funeri vehementer indoleo, voluntati tamen Divinae me conformo* [...] (N. Streer tento list již nečetl, zemřel totiž 25. 12. 1735).

42 SOA Plzeň, Sbírka matrik, Horažďovice 06, N 1725–1740, Z 1732–1740, s.f.

43 Nadace vznikla složením jistiny 650 zl. městské obci Horažďovice, magistrát města měl k ní prezentační právo a měla sloužit výhradně Tillerovým příbuzným po mužské i ženské linii. Nebyla vázána na konkrétní školu ani místo studia, fundátor však doporučuje – snad na základě svých zkušeností – pobyt v německy mluvícím městě a na jezuitské škole. Nadační listina je známa ze zápisu v horažďovické městské knize, provedeného až po Tillerově smrti dne 13. 8. 1736. Je tedy pravděpodobné, že nadace začala fungovat až po tomto datu. *Studien-Stiftungen in Königreiche Böhme*n II (1700–1754). Prag 1895, s. 205–206.

44 Biografické údaje včetně odkazů na příslušné prameny viz Tiller, Joannes SJ, 1701–1735, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000099903, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

45 Údaje nelze ověřit, protože příslušná matrika je v místě pravděpodobného záznamu poškozena. SOA Plzeň, Sbírka matrik, Horažďovice 05, NOZ 1699–1747, p. 8.

Po jejím dokončení se podle řádových zvyklostí čtyři roky věnoval učitelství na nižším gymnáziu. Pořadí škol, které za tu dobu vystřídal, může být jasným dokladem jeho mimořádných schopností. Za katedrou poprvé stanul v Klatovech, kde možná o vstup do řádu před lety žádal, po roce se přesunul do Prahy do novoměstské koleje u sv. Ignáce a gramatiku a syntax pak učil na prestižním klementinském gymnáziu.

V největší koleji provincie zůstal i během dalších čtyř let, kdy studoval teologii. Vedle školních povinností zastával též funkci katechety v Podolí (1726/27) a v Týnském chrámu (1729/30). Podjáhenské, jáhenské i kněžské svěcení přijal ve svatováclavské kapli pražské katedrály na přelomu září a října roku 1729 z rukou biskupa Daniela Mayera. Po dokončení studia na podzim roku 1730 odjel do Telče, kde strávil poslední formační rok v domě třetí probace.

V říjnu 1731 se vydal do Olomouce a následující rok zasvětil prohlubování znalostí církevního práva, v dalším roce vyučoval poetiku. Poté už zahájil akademickou dráhu postupnou výukou jednotlivých filozofických disciplín: etiky, logiky a přírodní filozofie. Tento kurz však pravděpodobně vůbec nezačal přednášet, protože na počátku školního roku onemocněl horečkou a po několika dnech 9. 11. 1735 zemřel.

Dramatická tvorba a jiná literární činnost

Literární a vědecká činnost měla provázet Joanna Tillera po celý život, ale naše informace o realizovaných počátcích nejsou příliš podrobné. Dramatické tvorbě se musel věnovat pochopitelně během svého učitelského působení, kdy vytvořil minimálně pět her a několik kratších cvičení. Doloženy máme však jen pražské hry, které – podobně jako o několik let později tvorba A. Machka – všechny zpracovávají nepomucenské téma a jejich texty i synopse jsou tedy součástí této edice (*Vox clamantis*, s. 146–187; *Gratia indeptae rea gratiae*, s. 478–483; *Vanitas vanitatum*, s. 496–503).

Další literární tvorba je nejasná, pomineme-li školské řeči[46] a u všech učitelů předpokládanou příležitostnou poezii. Elogium sice hovoří o nespecifikovaných *Hymni Divini Amoris*, ale zdůrazňuje finanční podporu jejich několikajazyčného vydání a iniciativu v jejich šíření, nikoli autorský či překladatelský podíl Tillerův.[47] Akademickou činnost by mohly reprezentovat doktorské filozofické teze obhájené v Olomouci, které se však dosud nepodařilo identifikovat.

III.5 JOANNES WINKLER

Joannes Winkler patří k poměrně úzké skupině jezuitů, jejichž řádová povolání jsou stabilní a jednoznačně charakterizovatelná: byl to misionář, resp. duchovní působící

[46] Pro stejné studenty jako hra *Vox clamantis* vznikla řeč *Augustissimus Carolus VI. per vestigia majorum ascendit ad gloriam*. NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 1000, f. 1394r–1399r.

[47] LA 1735, ARSI, sign. Boh. 153, p. 171: [...] *Eum in finem Hymnos Divini Amoris sui cum facultate sumptibus vario idiomate typis mandari fecit, qvibus copiose in populum distributis legentium animi caelesti amore succenderentur.*

mezi zemědělskou chudinou žijící za hradbami Prahy,[48] a zejména po více než dvacet let správce různých řádových statků. Měl pravděpodobně talent ekonoma i jisté řídící schopnosti, které ho v očích některých činily vhodným kandidátem na funkci představeného,[49] bohužel se nikdy nedozvíme, proč se nestal rektorem žádné koleje a zůstal pouze u řízení drobných rezidencí a správy majetku. Na Winklerově kariéře je zajímavé i to, že většinu života spojil se službou pro pražskou klementinskou kolej, nebyl však dlouhodobě součástí této elitní komunity, nýbrž pobýval na venkovských rezidencích nebo přímo na řádových statcích (Chotoviny).

Životopis[50]

Joannes Winkler se narodil počátkem roku 1705[51] v Přešticích, snad v rodině Andrease Winklera[52] a jeho druhé manželky Barbory, rozené Řezníkové, jako třetí dítě. Je pravděpodobné, že studoval na jezuitském gymnáziu v nedalekých Klatovech. Po jeho absolvování pokračoval kurzem filozofie na pražské univerzitě. Právě během prvního roku studia uzrálo jeho rozhodnutí vstoupit do Tovaryšstva. Jako kandidát byl v Klementinu přijat do řádu 24. 10. 1722 a poslán do noviciátu v Brně. Na podzim roku 1724 se vrátil do Prahy a pokračoval ještě dva roky ve studiu filozofie.

Další jeho cesta vedla pochopitelně za katedru nižšího gymnázia. Po tři roky učil základy latiny na gymnáziu v Uherském Hradišti. Syntax pak vyučoval na gymnáziu v Klatovech.

Teologii studoval na Karlo-Ferdinandově univerzitě a vedle školních povinností zastával po celé čtyři roky též funkci katechety na různých místech (např. v Podolí či Holešovicích). Podjáhenské, jáhenské i kněžské svěcení přijal v kapli sv. Václava v katedrále z rukou biskupa Rudolfa Šporka ve třech po sobě jdoucích dnech na konci října roku 1733. Po dokončení studia na podzim roku 1734 se spolu s některými spolužáky odebral do Jičína, kde se naposledy věnoval vlastní formaci ve zdejším domě třetí probace.

Potom se vrátil do Prahy, aby své schopnosti propůjčil komunitě klementinské koleje, která jich užívala více než třicet let. V prvních třech letech se Winkler profiloval především jako český kazatel (Tuchoměřice – sváteční kazatel, Klementinum – kazatel v Betlémské kapli, Stará Boleslav – sváteční kazatel). Na podzim roku 1738

---

48 CT 1740/II, ARSI, sign. Boh. 61, f. 91v, Klementinum, n. 39: *Ad qvae ministeria talenta habeat: ad missiones intra regnum cum fructu*.

49 CT 1754/II, ARSI, sign. Boh. 73, f. 87r, Klementinum, n. 59: *Ad qvae ministeria talenta habeat: ad munus Superioris oeconomici*; CT 1764/II, ARSI, sign. Boh. 81, f. 75v, Klementinum, n. 35: *Ad qvae ministeria talenta habeat: ad procurandam rem oeconomicam, ad officium Ministri, Rectoris, Praefecti spiritus*.

50 Biografické údaje včetně odkazů na příslušné prameny Winkler, Joannes SJ, 1705–1772, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000109764, zpracovaly Anna Fechtnerová a Kateřina Bobková-Valentová.

51 Řádové prameny shodně uvádějí 9. 3. 1705, avšak přeštická matrika eviduje křest Jana Francze Wynklera k 20. 1. 1705. SOA Plzeň, Sbírka matrik, Přeštice 01, N 1675–1721, s.f.

52 Andreas Winkler byl ve 20. letech 18. století starostou a členem magistrátu mariánského bratrstva, vzniklého ke cti milostného obrazu Panny Marie v přeštickém kostele. Tejček, M.: Barokní poutní místo Přeštice. In: Ottová, M. (ed.): *Divotvůrkyně Přeštická. 300 let obrazu a poutí*. Halama, České Budějovice 2012, s. 110.

mu však byl svěřen poněkud jiný úkol: duchovní péče o venkovany v okolí Prahy (*missionarius in vineis*), kterou vykonával osm let. Poté však již aktivní a systematickou pastorační práci zcela opustil a začal se věnovat hospodářské správě: nejprve deset let řídil chod rezidence i hospodářského komplexu v Tuchoměřicích, na podzim roku 1756 se na čtyři roky přestěhoval do menší rezidence klementinské koleje v Opařanech. V době pobytu na klementinských rezidencích vykonával též funkci představeného malé místní komunity.

V posledních letech aktivního života se pak zabýval pouze řízením řádového hospodářství, když spravoval nejvýznamnější statek provincie v Chotovinách (1760–1768) a posléze statek Melč, který od roku 1754 sloužil opavské koleji. Poslední měsíce života strávil v rezidenci na Košumberku nebo na venkovském statku kutnohorské koleje v Úmoníně, kde také 23. 8. 1772 zemřel.[53]

Dramatická tvorba a jiná literární činnost

Literární činnost pravděpodobně nebyla Winklerovou doménou. Přesto musel napsat minimálně čtyři školské hry a stejný počet slavnostních řečí pro potřeby školy. Z této tvorby se dochovala hra o mučednické smrti sv. Jana Nepomuckého, provedená v březnu 1729 gramatiky gymnázia v Uherském Hradišti, a synopse o rok mladší hry k poctě téhož světce, provedené v Klatovech (oba texty jsou obsaženy v této edici: *Divus Joannes Martyr*, s. 258–303, *Gloriosus agon*, s. 530–537).

[53] Do Košumberka měl Winkler jít už na podzim 1768, ale jeho nastoupení do funkce zastupujícího superiora a ekonoma rezidence není zcela jisté, jeho příchod na podzim 1771 předpokládáme pouze podle výročních katalogů, ale místo úmrtí ho poněkud zpochybňuje.

IV. Summary

The present book is the first volume in the planned series of publications *Theatrum Neolatinum: Latinské divadlo v českých zemích* (Latin Theatre in the Bohemian Lands). Primarily, the series wishes to introduce a selection of hitherto unpublished texts of Jesuit school plays. In the future, it shall expand its attention to other Early Modern dramatic texts produced in Bohemia, especially those linked to the intellectual and scholastic circles.

Contents of the First Volume

The first volume focuses on the preserved texts and synopses (periochas) of Jesuit school plays pertaining to St. John of Nepomuk. The publication opens with three studies focusing on the Jesuit schools and theatre in general, which reflect the Nepomucene cult and its forms at the time the presented plays were created. These also summarize information about the edited textual corpus, placing it within the context of other theatrical manifestations of Nepomucene reverence. The studies are followed by editor's notes, which specify transcription rules used in the edition. The main principle of the edition was to make the reading comfortable for the contemporary reader, while preserving the specifics caused by the time of the texts' making, their purpose or the nationality of their authors.

The manuscript of a school play is a very specific type of text, unparalleled in both Czech and foreign editions. The plays in question were customarily performed once a year by the students of Jesuit colleges and it was mandatory to hand in one copy of the "screenplay" for archiving. These texts were numerous, however, and considering the quality of the dramatic productions, long-term archiving was neither necessary nor practical. The character of the examined texts led the research team to focus more on the content than on their formal specifics. Hence, the texts in this edition have been consolidated in terms of form – the changes, nevertheless, concern mostly the graphic form, while the phonetic form has been preserved and the texts did not undergo unnecessary classicization.

The core of this book is the edition of six manuscripts of plays and fourteen printed synopses, complete with critical apparatus and mirror translation in prose with added factual information. Each of the edited texts is equipped with an introduction, which summarizes the information about the genesis and preservation of the text and comments on its contents, style and language. The edition is completed by profiles of the authors, a lexicon of mythology, a list of abbreviations and an index of places and persons.

School Plays in Jesuit Schools and the Bohemian Province

The project stems from the long-term theoretical and practical interest of the editors in the Jesuit school plays within the Bohemian territory. Not only many synopses but also a large number of complete texts of Jesuit plays have been preserved here. These materials represent a unique textual corpus in the European context – one, which contains not only artistically ambitious texts but also common school production, i.e. routine works intended for a single performance. This type of dramatic text has not been (with few exceptions) preserved anywhere else, hence the relative lack of mention in theoretical literature.

School theatre, in fact, represents the share of Jesuit theatrical production which is perhaps the least attractive and least known but at the same time most numerous. While Jesuits are not a teaching order and perceive the involvement with the education of youth only as a means to the right formation of the future generations of the Catholic society, in the time after the Battle of White Mountain they assumed a major role in the emerging educational system of the Bohemian and Moravian lands. They provided education in colleges but also in the faculties of arts and theology of the universities of the time. In the years the corpus in our edition originated, i.e. in the 1720s and 1730s, Jesuits were in charge of approximately thirty schools, attended by roughly 9.500 boys every year. Graduation from a Jesuit college was at the time a standard level of education for the major part of the middle class, especially the townspeople, who formed the largest part of the student body.

The educational model of Jesuit schooling, formulated in the basic set of regulations *Ratio studiorum*, was practically identical in all schools run by the order. Jesuit colleges were supposed to have five classes, named according to the degree of knowledge of Latin the students reached in the particular year: *infima grammatica*, *media grammatica* (*grammatica*), *suprema grammatica* (*syntax*), *poetica* and *rhetorica*. In practice, however, schooling was often prolonged to six years in order to give more attention to the basics of Latin language. The lowest grammar class was thus divided into two classes, students of which were called *rudimentistae* and *principistae*. In the Bohemian province, the six-class colleges prevailed, with rather large classes (40–100 students); smaller schools with joint classes (Telč, Świdnica) or schools with grammar classes only (Bohosudov, Cieszyn) also existed. Some schools worked in bilingual regime, using both official languages – German and Czech – in class.

The Jesuit educational model played a crucial role in the Bohemian environment not only thanks to the number of students and sound funding, but also thanks to its influence on the organization of more schools of the same type in Bohemia. For a number of prevailingly religious institutions, whose involvement with education was only marginal, it had a formative function and essentially set the outline for future teaching activities – including school theatre.

The development of the school system within the Bohemian Jesuit province can be divided into four or five fundamental stages; the same can be said about school

theatre, which experienced the same changes. The first of these phases is the entire period before the Battle of White Mountain, characterized by the struggle to set up schools and acquire prestige also in the non-Catholic environment. At the start of this period, schools followed the common practice of staging adapted classical plays (Plautus' *Aulularia*, 1570, Olomouc; Seneca's *Thyestes*, 1574, Olomouc) or plays by contemporary playwrights (Livinus Brecht, *Euripus*); plays written specifically for local colleges appear since the 1580s (e.g. Edmund Campion's works), documented mostly by rarely preserved synopses.

The second stage comprises approximately the time from the birth of an independent Bohemian province (1623) to the late 1670s. These were turbulent years of war but also of a precipitous boom of Jesuit houses and increase in the number of their members. Speaking of theatre, schools most likely focused on one festive theatrical production a year, which would be performed at the ceremony of awards for best academic achievements. The performance was probably prepared by the rhetoric teacher – either with the students of his class, or with pupils chosen from the entire college. This practice, still well documented in the 1650s, was gradually replaced by the custom when each class prepared its own performance. The reason for the implementation of this change, which occurred also in the neighbouring Austrian province, has not been researched yet. The increasing number of students must have played its role, as well as the ambition to present the school in best possible light before the sponsors. This period in the development of school theatre is mainly documented by synopses, with the exception of a unique collection of six plays by Arnold Engel (1620–1690).

The following third and fourth stages are characterized by an annual theatrical production by each of the college classes at the end of every school year. The huge boom of school theatre meant among other a quantitative increase in production; at the same time, there were efforts to ensure that college theatre stayed in the established time and financial limits. These requirements become more common and pronounced in the fourth period (starting around the 1720s). The pressure to increase the quality of teaching augmented, and simultaneously the theatrical activities of Jesuit schools reached a certain peak. Indeed, the largest preserved textual corpuses from Kłodzko, Český Krumlov, Uherské Hradiště and Saint Ignatius College in Prague come from the first half of the 18th century; the entire corpus comprises around 250 plays. Most texts presented in this book come from this period between the 1720s and 1730s. It is in these twenty years, moreover, that the operation of Jesuit colleges is best documented – by the large number of preserved dramatic texts but also thanks to sets of rules and regulations and other auxiliary sources. Many college complexes were finished in this period, with constructed or renewed theatrical halls (now mostly defunct).

The last stage of the development of the Jesuit school system and school theatre in our environment is a short period from early 1750s to 1763, when theatrical production was forbidden in the colleges of the order. Higher professionalization of teachers was being implemented, which meant they stayed in one college for a longer

time. Theatre practice was further restricted and ceased to be the main representative means of the schools. This was manifested both by the abandoning of the custom to perform a festive play in every class, as well as lower frequency of printing synopses for the performances. The form of school plays at this time is documented mostly by the corpus of plays by Wenceslaus Lachatsch from 1743–1763.

As follows, the theatrical productions were an indispensable part of life of the Jesuit school. For thousands of students, Jesuit college was a place which formed their first ideas about theatre. In the regions where secondary education was actually monopolized by the Jesuit order (i.e. also in the Bohemian lands), these students were virtually the complete educated social group. Jesuit theatre had another important function: it is only a slight overstatement to say that until the founding of the first steady and universally accessible theatres at the beginning of the 18th century, the only place to attend a theatrical performance in the Bohemian lands were the school functions – unquestionably, this was the only publicly accessible theatre which performed regularly at the same place.

Types of Theatre in Jesuit Schools, Structure and Typology of School Plays

Theatre in Jesuit colleges had a number of forms. The simplest of these were the so-called exercises (*exercitationes*) and declamations (*declamationes*), semi-public performances presented to a restricted audience – usually the students of a certain class, which did not necessarily have the form of a play. The theatrical performance could also be a part of the so-called academy of grammatical classes, held from January to March. Originally, the regular occasions for the preparation of school performances came at two main times: carnival, and the end of the school year in September. In the first half of the 18th century, the main season of performances open to the public started in late May with the performances of the lowest classes and ended in June or early July with the performance of the rhetoric class.

The authors of the texts and directors of their staging were class teachers, whose names we can supply with the aid of the catalogues of persons, and sometimes further prove by the inscriptions in the text or analysis of the handwriting. The preparations for the performance would take several months. The text of the play was based on a previously approved story (*argumentum*), handed in with sufficient advance to pass the approval of the heads (*praefectus scholarum*, Rector etc.) both in terms of ideology (suitability of the story, quality of dramatic treatment) and practicality (costs of the stage design) – about two months before the planned production date. After the incorporation of changes, roles were distributed and rehearsals started – these went on for about six weeks, outside school lessons. At some point during this process, a parallel to the contemporary playbill was composed in the form of a synopsis or periocha.

In terms of structure, Jesuit school plays are divided into scenes commonly referred to as *inductiones*, but sometimes also as *scenae* or *numeri*. The scenes could be

assembled into larger units called parts (*partes*) or acts (*actus*). There are however very few plays with a marked division into acts. Mostly, the texts are divided by one or two choruses into two or three unnamed parts.

Apart from the classical plays with a gradually developing plot, different dramatic structures were also common in the first part of the 18th century. These were for instance the epic-novelistic plays, whose style of narration resembles a novella or another epic genre rather than drama. One more type had the so-called conflict structure, where two adversaries or conflicting principles collide. This construction of plays drew from medieval moralities based on the *psychomachia* principle, where both adversaries tried to trick or coax the prey (usually the human soul or an actual person, usually a young man) to their side. Lastly, confrontational plays can be found among the school plays. Also in these, the spectator is confronted with two conflicting principles, i.e. ways of behaviour or lifestyle – however, the two do not collide directly.

The plays typically contain also secondary parts such as prologue, epilogue and chorus. Their number fluctuates, however we can say that a typical school play from the first half of the 18th century contains a prologue, one to two choruses (i.e. scenes dividing individual acts or parts of the drama) and an epilogue. The purpose of these parts is to briefly introduce the main idea of the play and the main turns of the plot, but above all to raise the plot onto symbolical level, to instil the individual story with universal value and show its timeless meaning. This is why these scenes remain populated by allegorical characters, who would typically not play an active role in the plot in the 18th century anymore (unless the play was fully allegorical).

Apart from the choruses, many other interludes appear in Jesuit drama: *intermedia*, *interludia* and so forth. Their form, content and relevance for the main plot differ; essentially we can classify them into two main groups. The first are ballet scenes, usually – albeit freely – connected to the plot. The second type are dramatic, prevailingly comical numbers. Their relationship to the main storyline differs – they can relate to the plot through a particular character or place, but wholly independent *intermedia* appear, too, sometimes creating an autonomous play within a play. These interludes, however, are not particularly common in the surviving texts from the Bohemian province.

Regarding the formal characteristics of these secondary parts, it seems that in the first half of the 18th century these passages were mostly sung. In the prologues and choruses, arias alternated with recitative parts (as documented e.g. in the play *Angelus ad aras*), composed in the accented rhymed verse in the style of Italian opera; in the epilogues, choruses prevailed. The versing of these scenes therefore also differs from the main text of the plays, which was largely – after Seneca – composed in iambic trimeter.

We only know few details about the stage design of the productions. From the texts themselves, use of props can be deduced (book, sheets of paper, various instruments), but scenic notes are rare. The stage design as a whole, especially costumes,

ought to be merely hinted – individual characters were recognized with the help of items of clothing or other objects serving as attributes.

Plays about John of Nepomuk in the Context of Nepomucene Reverence in the Bohemian Lands

The first volume of the *Theatrum Neolatinum* series is interested in Jesuit plays concerning one of the most popular Czech saints, the nation's patron saint John of Nepomuk. He was the canon of the Vyšehrad Chapter and vicar general of the Prague Archbishop Jan of Jenštejn; at the time of turbulent conflict between the Archbishop and King Wenceslas IV, he was taken captive and tortured to death on March 20, 1393. The real cause of his death later fell into oblivion and a complicated web of legendist accounts of his death slowly emerged – further complicated by the mistaken placing of Nepomuk's death to 1383. The personality of John of Nepomuk was thus separated from the real person of the vicar general and his martyrdom was interpreted as a result of the conflict between a furious King and John as a virtuous confessor of the Queen, who refused to disclose the details of her confession.

The cult of John of Nepomuk spread rapidly within the Bohemian lands. Soon, he was unofficially considered saint and the number of miracles attributed to him grew rapidly. First unfruitful attempts to start his canonization (or, more precisely, beatification) occurred already in the second half of the 17th century; however, the process only began in 1715. In its course, another miracle occurred: upon the opening of John's tomb, his tongue was found intact, later swelled up and became red again. The tongue later became one of the Saint's attributes and the symbol of his discretion. John of Nepomuk was finally beatified on May 31, 1721 and canonized eight years later on March 19, 1729.

The Prague canonization ceremony took place in October 1729; it was at once the peak of the celebrations and a start of festivities, which would run on for more than a year. Prague was filled with both Czech and foreign pilgrims, triumphal arches were erected in front of St. Vitus cathedral and elsewhere, spectacular constructions and sophisticated scaffoldings were richly decorated by statues, allegorical paintings, emblems and allusive inscriptions, quotes, chronograms etc. There were various types of festive events, which included the common components of religious celebrations (masses, numerous worships, processions or festive sermons pronounced in different languages) but also elements known from worldly celebrations, from illusive architecture to illuminations to music or theatrical productions of all forms and qualities. In all lands of the Bohemian Crown, ceremonial processions with pegmas and banners were held and spectacular fireworks were displayed. In the dioceses of Hradec Králové and Litoměřice, the canonization celebrations peaked in 1730, in Moravia they were set for 1731. In the following years, the celebrations still resonated in the echoes of magnificent official productions. A whole

array of poetry and prose was created as a tribute to the new Saint, together with occasional prints, festive sermons in many languages and naturally also drama.

Plays on John of Nepomuk, however, emerged already before his canonization. One of these was written by Karel Kolčava (1656–1717) – the only Czech Jesuit whose dramatic works were published in full. The six volumes of his twenty-three plays *Exercitationes drammaticae* were published gradually in 1703–1716 and the play *Joannes Nepomucenus*, *Ecclesiae Metropolitanae Pragensis Canonicus*, *per quatuor elementa honoratus* (John of Nepomuk, the Canon of Prague Metropolitan Church, Revered by the Four Elements) is included in the sixth volume. The play is divided into four parts, each of which is dedicated to one element: *Elementum terrae*, *Elementum aquae*, *Elementum ignis* and *Elementum aëris*. The influence of conceptual poetry is evident in the play: each of the elements appears in varying contexts, allusions and so forth. The first two parts principally recount John's journey to Prague. John first travels on dryland, in the forest, mountains and country landscape. Here, he is welcomed by the inhabitants (satyrs, mountain guardians and peasants led by Pan) who offer him various riches of the land (crop but also gold and silver), and nature itself salutes him (trees bend before him etc.) The second part finds John travelling on water (the Vltava river). The water settings again serve as an allusion to his future – John refuses to listen to the eulogies of the Sirens and prefers mute fish. There are also numerous references to his imminent death: John "plays" with the waves on the river and predicts that he will soon come to rest in them, then Charon appears in the last scene of the act. The third part depicts John's martyrdom. Here as well, the motive of fire appears in various forms: John "burns with the fire of holy zeal against vice" and with this fire expels Idolatry (*Idololatria*) from Bohemia; Acherillus, banished from hell, sets a spark of hatred in the King's heart against John. During his torture, John is burned by torches, while the unfortunate cook who did not cook the meat properly turns on the grill; the site of John's death is illuminated with heavenly fire – the stars. In the last part, dedicated to air, Jupiter, enraged by John's death, plagues Bohemia with famine, plague, war and libel. John, however, prevents all these catastrophes.

Another Jesuit play on John of Nepomuk was written in 1701 by Bernard Pannagl (1666–1734), who wrote it for the students of rhetoric class in the Clementinum college: *Divus Joannes Nepomucenus invictus Christi Martyr*, *in silentio secreti confessionis et in spe publicae canonizationis gloriosus* (St. John of Nepomuk, the Invincible Martyr of Christ, Glorious in his Silence Regarding the Seal of Confession and his Hope of the Public Canonization, 1701, rhetoric, Prague – Clementinum college, synopsis). Its synopsis is published in this edition, but the play itself also came out in print: in 1729, the author incorporated its revised version into his collection of exemplary school plays and declamations *Musa Panagaea*. Pannagl divided his play into two parts: *Joannes in silentio* and *Joannes in spe*. The first part relates the story of John's martyrdom and death. This rather grave plot is interspersed with comical interludes (*extrarium*), not included in the synopsis. It is therefore possible that Pannagl only added these to the version intended for publication. They feature a pair of

"parasites", Boniscus and Coniscus. Coniscus, unlike his companion (and unlike John of Nepomuk), does not know the right moment to keep his mouth shut and ends in prison together with John. He is threatened to be drowned but it is not clear whether this really happens. The second part of the play takes place after John's death and its main subject is spreading of his fame and struggle for his canonization. Mainly allegorical characters appear here, e.g. Impiety, Night, Heaven, Prague or Vltava River.

The third known play on John of Nepomuk written by a Jesuit author, which has come out in print, is the melodrama *Fama sancta vocali Vaticanae Gloriae tuba orbe resona universo* (The Saint Legend Spread All Over the World by the Mouthpiece of Vatican Glory), which was performed by the students of the Clementinum college in October 1729. Antonius Saletka (1689–1730) was long considered to be the composer of music for this play, however, there are no relevant proofs for this hypothesis and latest research shows that the music is probably the work of Simon Brixi (1693–1735). Saletka could be the author of the libretto, but even this is not satisfactorily proved. *Fama sancta* belongs in the category of tributary drama, where a monument for the honouree (e.g. a saint but also a prominent figure of some kind) is being constructed and individual characters discuss its form. In this case, the monument in question is obviously intended for John of Nepomuk. First, the place is chosen: Prague, or literally the Prague Tricity, which forms the heart of Europe. Individual countries (Silesia, Moravia, Italy, France, Spain, the Austrian lands and the Kingdom of Hungary) then present their suggestions. Hagiophila (Love for Saints) finally chooses the monument designed by Trigonianus (the name derived from Latin *trigonum* – triangle), a heart-shaped trihedrons whose three planes symbolize virtue, fame and erudition.

Corpus of Published Plays

Apart from the three mentioned prints, six more manuscripts of Nepomucene plays were preserved. These have never been published and are therefore – together with the known synopses – the main focus of this edition. According to the treatment of the protagonist we can divide them into three types: plays portraying John as a boy or a young man, plays depicting his martyred death and plays taking place already after his death.

The motives from the childhood and youth of the Saint were often chosen by the teachers of the lower classes. Antonius Machek (1705–1760) alludes to Bohuslaus Balbinus in his *argumentum* of *Angelus ad aras Divus Joannes Nepomucenus* (Angel at the Altar, St. John of Nepomuk, 1729, *rudimentistae*, Prague – Nové Město, text). From the Nepomucene legend, he chooses a motive from the Saint's childhood: as soon as John learned to speak, he would study the acolyte rules and assist diligently during Mass. This motive is further developed: older boys rob John of a sheet with the acolyte rules, so that he cannot learn them and compete with them. When John

luckily regains the rules, his adversaries try to prevent him by all means from arriving in church. John overcomes all the obstructions, however, and forgives his penitent enemies. In this play, John represents an exemplary altar boy, whose main virtues are listed in the prologue: modesty, humility, piety and utter concentration of the mind on God. His adversaries, on the other hand, embody all the vices an altar boy can possibly have. Above all, they are not interested in the service to God, but in the gifts they receive as a reward.

We can find a similar subject in a play five years older than *Angelus ad aras*: Joannes Tiller's *Vox clamantis Mariae amantis echo* (The Voice of the Caller as an Echo of the Loving Mary, 1724, lowest grammar class, Prague – Nové Město, text). Here, the stolen object is a medallion with the likeness of Virgin Mary, which was given to John by his protector Mariophilus (admirer of Mary). John's peer Rosilus is envious of both the gift and Mariophilus' affection. He manages to steal the medallion from John but immediately loses it while escaping from a band of robbers. One of the robbers, however, repents and hangs the medallion on the branch of a tree, where it is discovered by John himself. The culprit confesses and repents, which allows the play to end in conciliation and universal celebration of Virgin Mary. While in the previous play John was above all an exemplary altar boy, now his deep devotion to Virgin Mary is emphasized. The Marian topic is reflected in the character's dialogues (most of John's lines are addressed to the Virgin), names (Mariophilus), respect for the Virgin is shared by most characters (including one of the robbers) etc.

Another Tiller's play on the Nepomucene topic, *Gratia indeptae rea gratiae* (Grace Indebted to Grace Received, 1725, middle grammar class Prague – Clementinum, synopsis) is in many ways similar to the previous play. John undertakes a pilgrimage to the altar of the Virgin to dedicate his life to her and present her with his likeness to express his thanks for curing him of a grave disease. Again, John is presented as a worshipper of Mary, who is also loved by his peers.

Joannes Rirenschopff (1710–1782) in his *Divus Joannes Nepomucenus, tenera in aetate virtutis et scientiae illustris idea* (St. John of Nepomuk, Since his Youth Famous as an Example of Virtue and Scholarship, 1734, middle grammar class, Prague – Nové Město, text and synopsis) chose to present John as an exemplary student. The play is based on the principle of *psychomachia*, where two groups of characters clash: Theolater and his aids Eusebius, Philotheus and Palladius lead young people to virtuous life in their school, while Philocosmus and his courtiers Eleutherius, Cosmogenes, Vanophilus etc. tempt young men to be idle and enjoy the pleasures of life. The latter try to win John over, but he unwaveringly resists their decoys.

The *psychomachia* principle appears also in Joannes Tiller's third Nepomucene play, *Vanitas Vanitatum* (Vanity of Vanities, 1726, highest grammar class, Prague – Clementinum, synopsis). John is presented here as a "spiritual teacher" (*sacratior magister*, *vitae sanctioris magister*) – apparently already as a young man, who with the help of the usual symbols of vanity (apple ridden with worms, rose hiding its thorn etc.) saves the soul of a noble youth from the seduction of Philocosmus.

Numerous plays depict the Saint's martyrdom and death; in these, the character of John is not very different from the protagonists of other plays about martyrs. He appears above all as a good Christian, who respects and honours his sovereign but still considers Christ to be the supreme ruler. King Wenceslas, on the other hand, is depicted as a cruel tyrant prone to angry outbursts. With their portrayal of the courtly ambience, some of the plays come close to historical or pseudohistorical drama.

A typical example of a martyrdom play is *Divus Joannes Nepomucenus patiendo Martyr gloriosissimus* (St. John of Nepomuk, Through his Suffering the Most Glorious Martyr, 1729, middle grammar class, Uherské Hradiště, text), composed by Joannes Winkler (1705–1772). Here, all key points of the legend are covered; in contrast to other plays, the author does not add anything from his own imagination. John of Nepomuk, the confessor of Queen Johanna, refuses to share her confession with her husband King Wenceslas. The King summons him to a feast, tries to persuade John with flattery, promises, money, and in the end – threats and torture. John does not waver, keeps silent and chooses a martyred death instead. At night he is thrown from the Prague Bridge and drowned. The play ends in a lamentation over John's death and the fate of the Bohemian lands, and holds John as an example to the whole world. Winkler's play is the only one from the corpus where Queen Johanna actually appears; still, the author intertwines her with allegorical Piety (*Pietas*), probably to avoid major participation of a female character, which were very rare in Jesuit school drama.

The same storyline, i.e. the last days of John's life and his death, are treated in *Gloriosus Divi Joannis Nepomuceni pro sigillo poenitentiae agon* (The Famous Fight of St. John of Nepomuk for the Seal of Confession, 1730, highest grammar class, Klatovy, synopsis) by the same author. Instead of realistic historical characters, remarkably, allegorical personae appear here – Queen Johanna, similarly to the preceding play, is transformed into Piety (*Pietas*), King Wenceslas into Laziness (*Desidia*), and John of Nepomuk into Holiness (*Sanctitas*). Unfortunately, the synopsis does not provide enough information as to whether the use of a similar plot meant also using identical means of expression or even parts of the text of the older play.

The conflict of John and the King, which ended in the Saint's incarceration, torture and death, is colourfully depicted in two plays – together with the portrayal of the royal court and the activities of John's supporters and adversaries. *Sanctus Joannes Nepomucenus, invictus sacramentalis silentii athleta* (St. John of Nepomuk, the Unvanquished Hero of Holy Silence, 1732, rhetoric, Litoměřice, synopsis) is a school play bordering on festive drama. It was written by Augustus Grewer (1699–1762) as a celebration of the newly canonized Saint to be performed as an Easter play by the Latin Marian societies. John's meditations about Christ's redemptory suffering, which are incorporated into the play, reinforce the Saint in his own tribulations and give him strength to face his martyrdom.

In the newest play of the presented corpus, *Divus Joannes Nepomucenus, virescente inter undas laurea Martyr gloriose coronatus* (Saint John of Nepomuk, the Martyr Gloriously Crowned with Verdant Laurel in the Waves, 1748, rhetoric, Prague –

Malá Strana, synopsis) by Antonius Sindt (1704–1766), the role of the entourage of the weak King Wenceslas IV is reinforced and courtly intrigue is directly responsible for John's downfall. Courtiers Tarentus and Agilbertus dislike that the King bestows more attention on John than on anybody else. John manages to win Tarentus to his side but the intrigue of the second courtier still brings about John's death.

In two plays, the historical account of John's martyrdom is combined with an allegory about spreading the fame of the Saint. These plays are composed of two strictly separated parts: the first part narrates the plot, while the second one mostly employs allegorical characters. The aforementioned *Divus Joannes Nepomucenus, invictus Christi Martyr* by Bernard Pannagl is constructed in this way; so is Joannes Braun's (1701–1758) *Pietas spectata per ignes et aquas* (Piety Tested by Fire and Water, 1729, higher grammar, Opole, synopsis). The author divides the story into two parts, the historical (*pars historica*) and the allegorical one (*pars idealis*). In the first part, King Wenceslas wants to summon John again, but finds he has left for Stará Boleslav to pray before the miraculous picture of Virgin Mary. The King thus sends his guards to throw John from the bridge on his way back, and his orders are fulfilled. In the second part, the rivers Vltava, Labe, Sázava and Ohře appear; they give the news of John's martyred death to the Tiber, who then spreads John's fame throughout the world.

Obviously, John of Nepomuk almost never appears in the plays that take place after his death. Essentially, the authors had two possibilities: to replace John by an allegorical alternative, or to write a Nepomucene drama without Nepomuk. Antonius Machek chose the first approach in his play *Pharos famae naufragantis* (Lighthouse of the Drowning Reputation, 1730, lowest grammar class, Prague – Nové Město, synopsis). John appears here in the form of John's Love (*Joanneus Affectus*), who liberates unjustly condemned Innocent Reputation (*Innocentiae Fama*) from prison, defending it against Libel (*Calumnia*), Lie (*Mendacium*) and Envy (*Invidia*). At the same time, John's Love restores freedom and reputation to the Offender (*Reatus*), who was earlier forced to help Libel.

The same author used the second mentioned approach in his third Nepomucene play, *Vindex duliae Divus Joannes Nepomucenus* (St. John of Nepomuk as an Advocate of the Veneration of Saints, 1731, highest grammar class, Prague – Nové Město, text). Its plot centres around the battle of John's worshippers and their adversaries: the worshippers strive to promote the cult of the Saint and probably also his canonization (even though the play was written two years after the event). The first group is led by John's worshipper (*Joanneus Cultor*), but Veneration of Saints (*Dulia*) or Faith (*Religio*) also belong here. The adversaries are led by Iconoclast (*Iconoclasta*) and Heresy (*Haeresis*), who hide their evil doings under the guise of true faith, arguing that reverence only pertains to God and not to saints. At the beginning, Scrupulous Worshipper of God (*Scrupulosus Latriae Zelotes*) also belongs in their camp but later converts. *Vindex duliae* might well be regarded as a veiled polemic with non-Catholic Christianity and a defence of the veneration of saints.

The melodrama by Joannes Pelletius (1695–1754) *Unio sexaginta elegantiarum* (A Pearl of Sixty Beauties, 1725, rhetoric, Prague – Nové Město, synopsis) also refers

to the canonization, which it preceded by four years. John is compared to a precious pearl and the Bohemian lands are trying to get him fitted in the papal ring (i.e. canonized).

The canonization celebration itself – or, more precisely, its preparation – is the subject of *Sacratior Gratiarum trias* (The Holiest Trinity of Graces, 1729, middle grammar class, Opole, synopsis) by Carol Walhoffen (1706– after 1770). The main inspiration for the plot was the fact that the canonization of John of Nepomuk did not take place – as was customary – in the Vatican, but in the Lateran basilica. Hence, allegorical representatives of Vatican and Lateran are the protagonists of the play; besides, Custom (*Consuetudo*) appears, and above all the supporters of John's canonization (Innocence, Silence and Love) together with its opponents (Conflict, Envy, Libel and Pride).

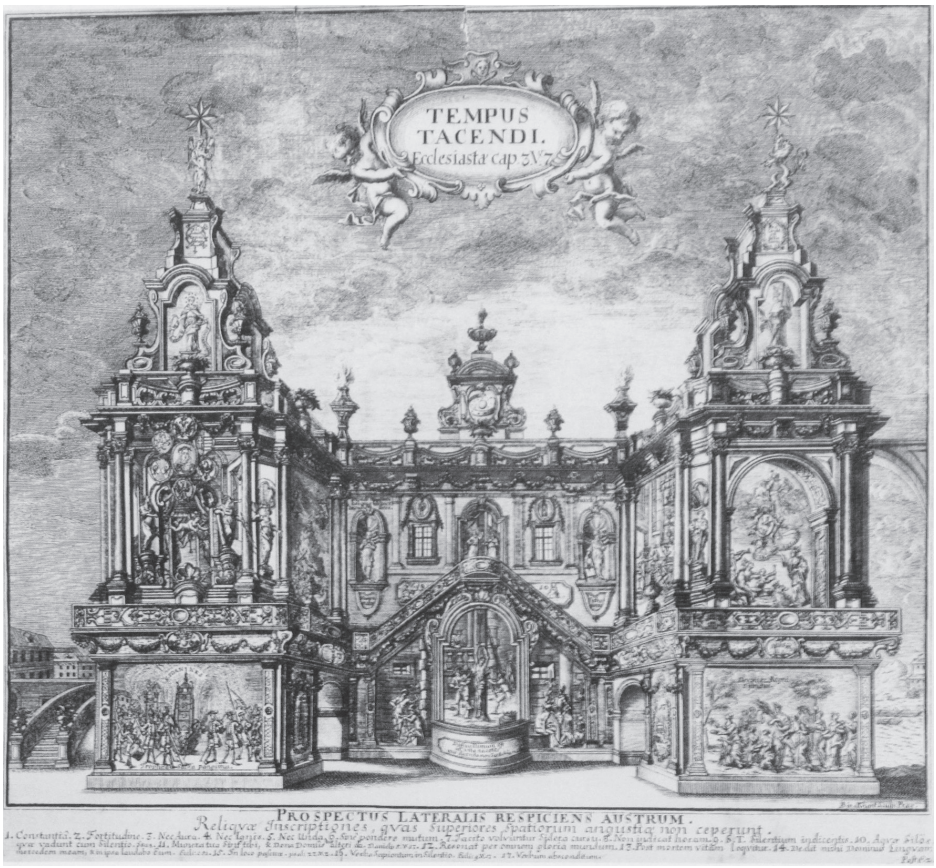
The play *Supremi honores sacerrimis exuviis Divi Joannis Nepomuceni peracti* (The Utmost Honours Paid to Holy Relics of St. John of Nepomuk, 1729, poetic and rhetoric, Opole, synopsis) was also created in the canonization year. Its author Josephus Werner (1697–1756) wrote an allegorical story with planets and celestial bodies in the principal roles, based on the legendist mention of five stars that shone around John's dead body in the Vltava river. The deities of Parnassus, who are the patrons of individual planets, led by Apollo (the Sun), prepare a revenge on the tyrant Wenceslas after John's death. When they find out that John was granted immortal glory by divine grace, they lay down their weapons and start to prepare the celebration of his martyred death. This includes arranging festive lighting of his remains in the river or bringing him presents; in the end, a monument of Nepomucene glory emerges from the water.

John has a rather atypical role in the last of the presented plays, *Mysterium a seculis tacitum*, *lingva incorrupta sacramentalis merces silentii* (A Mystery Kept Secret for Ages, Uncorrupted Language as a Reward for Keeping the Holy Silence of Confession): rather paradoxically, he becomes the patron of theatre. The play was composed in 1732 by Antonius Jenisch (1698–1754) as a representative performance of the entire college in Uherské Hradiště on the occasion of the festive opening of its new assembly hall, renewed after the damaging fire of the previous year. Two central narrative lines intertwine here: in the main narrative, Athenarchus wants to choose a patron deity for the new theatre whose construction he had summoned. The task is however entrusted to Mythosophus, who chooses Harpocratus, the god of silence. Hagiophylactus opposes: theatre should not be dedicated to pagan idols. He arranges for Philologus to make the choice, who, under the guidance of Eudoxus and Polyhistor, kindles an affection for John of Nepomuk. Even Mythosophus becomes a worshipper of the Saint and the theatre is dedicated to John. The secondary narrative features a pair of servants, Musellus and Fusculus, whose scenes provide comic relief. The text is replete with allusions to the Prague canonization celebration, which were understandable for the viewers and enabled the author to recreate the atmosphere of the occasion and bring some of its glamour to a small theatre hall in Uherské Hradiště.

Book 1.indb 594 25.1.2016 10:04:05

The present corpus of plays can be considered a representative survey of school theatrical production. The edited plays allow us to observe how Jesuits worked with the character of the Saint in their plays, using dramatic patterns that can also be witnessed in different dramatic works with different topics. They demonstrate that the Jesuit playwright who selected a saint as his protagonist could choose from a variety of ways to portray him in the text with respect to the age of his pupils and to the three main goals he wanted to achieve – not only to teach the actors and spectators but also to entertain and move them: *docere, delectare, movere*.

přeložila Klára Mathé

Tempus tacendi. Rytina jižní strany příležitostné architektury postavené před Svatovítskou katedrálou pro kanonizační slavnost v říjnu 1729.

V. Rejstříky a seznamy

V.1 PŘEHLED HER A SYNOPSÍ

dochování textu: T = rukopisný text celé hry, S = tištěná synopse; čísla stránek odkazují na edice her v této publikaci

zkr.	*zkrácený název*	*autor*	*třída*	*místo*	*dat.*	*text*	*s.*
DJI	*Divus Joannes invictus*	Bernardus Pannagl	rétorika	Praha, Klementinum	1701	S	468–475
VC	*Vox clamantis*	Joannes Tiller	principisté (nejnižší gramatika)	Praha, Nové Město	1724	T	146–187
GR	*Gratia indeptae rea gratiae*	Joannes Tiller	střední gramatika	Praha, Klementinum	1725	S	478–483
USE	*Unio sexaginta elegantiarum*	Joannes Pelletius	rétorika	Praha, Nové Město	1725	S	486–493
VV	*Vanitas vanitatum*	Joannes Tiller	syntax (nejvyšší gramatika)	Praha, Klementinum	1726	S	496–503
DJM	*Divus Joannes Martyr*	Joannes Winkler	střední gramatika	Uherské Hradiště	1729	T	257–303
AA(s)	*Angelus ad aras*	Antonius Machek	rudimentisté (nejnižší gramatika)	Praha, Nové Město	1729	T,S	78–139
SGT	*Sacratior Gratiarum trias*	Carolus Walhoffen	střední gramatika	Opole	1729	S	506–511
PS	*Pietas spectata*	Joannes Braun	syntax (nejvyšší gramatika)	Opole	1729	S	514–519
SH	*Supremi honores*	Josephus Werner	poetika a rétorika	Opole	1729	S	522–527
GA	*Gloriosus agon*	Joannes Winkler	syntax (nejvyšší gramatika)	Klatovy	1730	S	530–537
PFN	*Pharos famae naufragantis*	Antonius Machek	principisté (nejnižší gramatika)	Praha, Nové Město	1730	S	542–547
VD	*Vindex duliae*	Antonius Machek	syntax (nejvyšší gramatika)	Praha, Nové Město	1731	T	310–353

Book 1.indb 597 25.1.2016 10:04:05

zkr.	*zkrácený název*	*autor*	*třída*	*místo*	*dat.*	*text*	*s.*
SJA	*Sanctus Joannes athleta*	Augustus Grewer	rétorika	Litoměřice	1732	S	550–559
MM(s)	*Mysterium a seculis tacitum*	Antonius Jenisch	celá škola	Uherské Hradiště	1732	T,S	364–463
DJN(s)	*Divus Joannes Nepomucenus*	Joannes Rirenschopff	střední gramatika	Praha, Nové Město	1734	T,S	196–249
DJC	*Divus Joannes coronatus*	Antonius Sindt	rétorika	Praha, Malá Strana	1748	S	562–567

V.2 SLOVNÍČEK ANTICKÝCH JMEN

Stručný výklad jmen a pojmů z antické mytologie a reálií vychází z hesel elektronické verze příručky Brill's New Pauly[1] a zohledňuje ty významy, s kterými vydávané texty pracují.
Odkazy na výskyt využívají zkratek uvedených v tabulce Přehled her a synopsí (s. 597–598).

jméno	*výklad*	*hra*	*verše, scény*
Aeneas	Aeneas, Trójan, syn Trójana Anchísa a bohyně Afrodíté. Podle Homérovy Íliady statečný bojovník podporovaný mnoha bohy, bájný prapředek Římanů.	**DJN**	128
Aeolus Aeolius	Aiolos, vládce větrů žijící v Aiolii, tj. na bájném ostrově, známém z Homérovy *Odysseie*, dnes ztotožňovaným s Liparskými ostrovy; aiolský, adj. – pocházející od Aiola.	**DJM** **MM**	381 43
Achates	Achátés, Aeneův přítel a průvodce, jehož věrnost se stala příslovečnou. Známý především z Vergiliovy *Aeneidy*. Zde se objevuje v obecném významu *přítel, ochránce*.	**AA** **VC** **GR** **DJN**	608 183 VII 128
Acheron	Acherón, jedna z podsvětních řek, vyznačující hranice říše mrtvých. Na loďce s vesly a bidlem ji přeplouvá *Charón. Podle Homéra se do ní vlévá Pyriflegethón a Kókytos, podle Vergilia je naopak přítokem Kókytu. Podle některých verzí se vlévá do Acherontského jezera, považovaného za vstup do podsvětí.	**DJN**	590
Alexis	Alexis, sličný mladík vystupující v 2. ekloze Vergiliových *Zpěvů pastýřských.*	**VC**	16
Apelles	Apellés, řecký malíř narozený v Kolofónu v Iónii kolem r. 380/375 př. Kr. Působil na makedonském dvoře za vlády Filippa II. a Alexandra Velikého. Jeho díla se nedochovala, ale jsou hojně oslavována v literatuře.	**AA**	195

[1] Cancik, H. – Schneider, H. (eds.): *Brill's New Pauly* [online]. *Antiquity volumes*. Brill Online 2014, http://referenceworks.brillonline.com/browse/brill-s-new-pauly (cit. 18.1.2015).

Apollo	Apollón, věčně mladý řecký bůh léčení, věštění a hudby, syn Dia (*Jup(p)iter) a Létó, narozený jako mladší dvojče bohyně lovu Artemidy (*Diana). Od Titánky Foibé (*Phoebe) získal přízvisko Foibos (*Phoebus), „jasný", odtud ztotožnění se Sluncem (*Sol).	**MM** **DJN** **SH**	244 255, 259 I
Argolicus	Argolský, adj. od města Argos na východním Peloponnésu. Zde obecně *řecký*.	**DJN**	55
Ariadne (Ariadna)	Ariadné (dcera krále Mínóa a Pásifaé), která pomohla Théseovi, poslanému na Krétu jako oběť pro Mínótaura, nalézt cestu z labyrintu pomocí klubka nití. Zde ve významu *bezpečný průvodce*.	**USE**	III/I
Astraea	Astraia, dcera Titána Astraia, u římských básníků ztotožněna s Diké, dcerou Dia (*Jup(p)iter) a *Themidy, která ztělesňovala lidské právo (oproti božskému řádu). Ve zlatém věku vládkyně nad spravedlností (chodila na Olymp žalovat každou nespravedlnost, jež se stala na zemi), v železném věku svůj trůn i zemi opustila kvůli zločinnosti lidstva. Vergilius ve *Zpěvech pastýřských* slibuje její návrat na začátku nového zlatého věku.	**DJM** **USE** **PFN**	17 II/I I, IV, VIII, IX, XI
Atlantes	Atlanti, sg. Atlás, mytický obr, syn Titána Íapeta a Klymené, bratr Prométheův, který střežil hranici země a podpíral svými rameny nebesa. Zde zřejmě *svatí* jako *opora nebes*.	**DJN**	620
Aurora	Aurora, též Éós, tedy Zora, Jitřenka, bohyně svítání, dcera Titánů Hyperióna a Theie, sestra Seléné a Hélia (*Sol). Každé ráno vyráží na voze taženém koňmi z Oceánu. Je též matkou větrů a hvězd. Vyskytuje se i v obecném významu *rozbřesk, svítání*.	**AA** **AAs** **SH**	argumentum, 95, 591 argumentum XII
Ausonius	Ausonský, adj. od Ausonie, kraje v jižní Itálii, odvozující své jméno od Ausona, syna Odyssea a Kirké (*Circe) či Kalypsó.	**MM**	663
Auster	Auster, též *Notus, jižní vítr. V zimě vál z různých směrů a byl popisován jako vítr bouřlivý, přinášející déšť a šero.	**MM**	554
Avernus Avernalis	Avernské jezero, sopečné jezero poblíž Baií v Kampánii, z nějž stoupaly sirné páry. Bylo považováno za vstup do podsvětí, odtud meton. *podsvětí, říše stínů*.	**VC** **DJM** **VD**	433 11, 39, 275, 424 398
Baccuvius	C. Atteius Baccuvius, málo známý římský právník předjustiniánovského období.	**MM**	179
Boreas	Boreás, silný severní vítr vanoucí na jih z Thrákie (*Thracia). Opačným směrem vál *Notus.	**MM**	555

Cacus	Kákos, v jeskyni žijící netvor, který ukradl Herkulův dobytek, za což zaplatil životem. Souboj Káka a Herkula byl důležitou součástí římské mytologie, zejména za Augusta. Zde v obecném významu *lupič, zloděj.*	**AA**	604
Castalis Castalius	Kastalský, adj. od Kastalie, nymfy, podle níž byl nazván velmi vydatný pramen v Delfách, zasvěcený *Apollónovi a *Múzám. Jeho voda byla proslulá čerstvostí a údajně dodávala věštecké a básnické schopnosti. V literatuře též jako synonymum pro Delfy.	**MM** **MMs**	763 chorus ante IX, XVIII
Cerberus	Kerberos, pes hlídající vstup do podsvětí, zobrazovaný nejčastěji jako tříhlavý (podle Hésioda měl ovšem hlav padesát). Narozen ze spojení Týfóna a Echidny, stejně jako Chiméra (*Chimaera).	**VD** **DJN** **MM**	380 589 160, 679
Ceres	Ceres, italská bohyně úrody, ale i smrti, ztotožněná záhy s řeckou Démétér. V Římě spojována též s Liberem a Liberou, s nimiž tvořila božskou trojici. Často úzce spojena také s *Tellus.	**DJN**	605
Cinthius (Cynthius)	Kynthský, adj. od Kynthu, hory na Délu, kde se podle homérské tradice narodili *Apollón a Artemis (*Diana). Odtud přízvisko Apollóna doložené ve Vergiliových *Zpěvech pastýřských*. Zde ve významu *slunce* (podobně *Phoebus).	**VC**	83
Circe, Circeus	Kirké, nesmrtelná bohyně a kouzelnice, dcera Hélia (*Sol) a Ókeanovny Persé nebo Aiéta a Hekaté (*Hecate), sestra Médeie. Žila na ostrově Aiaia, kam připlul Odysseus na cestě z Tróje. Kouzlem proměnila jeho společníky v prasata, ale O. ji přelstil. Zde obecně *čaroděj/ka*.	**VD** **DJN**	426, 435, 479 308
Clotho	Klóthó, „předoucí", jedna ze tří starobylých a mocných bohyní osudu, Moir (spolu s *Lachesis a Atropos).	**DJN**	525
Codrus	Kodros, mytický král Athén, proslavený tím, že se obětoval pro záchranu města. Podle věštby mohli na Athény útočící Dórové zvítězit jen tehdy, když se zmocní krále živého. Proto se K. přestrojil za žebráka, vyprovokoval hádku s obléhateli a nechal se zabít. Zde přeneseně *žebrák*.	**AA**	234sqq.
Colchicus	Kolchidský, adj. od Kolchidy, oblasti na východním pobřeží Černého moře. Podle řecké mytologie země bohatá na zlato, odkud pocházela mj. Médeia – odtud spojení Kolchidy s čarodějnictvím.	**VD**	423
Coum	Kojské víno, pojmenované podle ostrova Kós v jižních Sporadách, proslulého vývozem vína, nejprve do oblasti *Pontu, od 1. stol. př. Kr. hojně i do Itálie.	**DJN**	478

Craesus (Croesus) Craeseus	Kroisos, král v maloasijské Lýdii (asi 560–547 př. Kr.), poslední z mermnadské dynastie, známý především díky Hérodotovi. Jako první přiměl řecká města v Malé Asii platit daně, své příslovečné bohatství získal z dolů v Pergamu. Zde symbol *bohatství*.	**DJN**	54, 588
Cypris	Kyperská, „Kypřanka". Přízvisko Úranovy či Diovy (*Jup(p)iter) dcery Afrodíté, bohyně lásky, jež byla v Řecku neodmyslitelně spojená s Kyprem, se později přeneslo i na římskou *Venuši.	**DJN**	440
Diana	Diana, římská bohyně ztotožněná s Artemidou a s Hekaté (*Hecate). Byla spojována s měsícem a nespoutanou přírodou, uctívaná jako lovkyně a přemožitelka divokých zvířat, ale též ochránkyně dívek a žen či bohyně porodu.	**VC** **DJN**	298, 432 485
Elysium Elysius	Élysion, sídlo blažených v podsvětí, původně „ráj" pro hrdiny, postupně pro všechny, které podsvětní soudcové Rhadamanthys a Mínós uznali za spravedlivé. Od soudu vedly dvě stezky, jedna do Élysia, druhá do *Tartaru. Élysejský, adj. od Élysion.	**DJN**	495
Eous	Jitřenka, přeneseně východ či adj. východní.	**DJN**	81, 502, 547
Erebus	Erebos, podsvětí, případně jeho od *Tartaru oddělená část. Objevuje se též jako označení pro Háda, podsvětního vládce.	**DJM**	458
Erythraeus	Erythrejský, adj. od Erythreie, jednoho z dvanácti iónských měst na západním pobřeží Malé Asie, které bylo podle závratné výše poplatků zjevně bohaté, a to ještě ve 4. století. *Erythraeum mare* označovalo Arabské (či Rudé) moře.	**DJN**	57
Eumenides	Eumenidy, bohyně milosti, již v antice běžné eufemistické označení pro Erínye (Lítice), bohyně pomsty a osudu, v římských mýtech vystupující jako *Fúrie. Nesou též jednotlivá jména Megaira (*Megaera), Tísifoné a Alléktó.	**DJM**	457
Euphrates	Eufrat, řeka, nejdelší na Středním východě.	**DJN**	80
Eurus	Euros, východní či jihovýchodní vítr, často zmiňován ve spojení s jižním větrem. Opačným směrem vál *Zephyrus.	**DJN**	83, 322
Euryalus	Euryalos, druh Aeneův, proslulý mladistvou krásou. Díky pomoci přítele *Nísa zvítězil v závodu v běhu. Zahynuli společně při odvážném pokusu o noční útok na nepřátele.	**DJN**	129

Euripus	Eurípos, mořská úžina, konkrétně nejužší místo úžiny mezi Boiótií a Euboiou, kde se několikrát za den měnil proud.	**DJN**	297
Falernum	Falernské víno, pojmenované podle území na hranicích Kampánie a Latia. Za římského císařství patřilo k nejproslulejším a nejlepším vínům, která zrála min. 10–20 let.	**DJN** **MM**	478 851
Faunullus	Faunullus, zdrobnělina od Faunus, tedy římský bůh přírody, ztotožněný s řeckým Panem. Spojován s lesy, horami, kozami a ovcemi, milovník nymf.	**VC**	412–419
Favonius	Favonius, západní vítr, též *Zephyrus. Obecně také *vlahý, jarní vítr*.	**VC**	145
Flora	Flóra, italská bohyně květeny, obilí a vína, úzce spojená s *Cerés. Podle Ovidiova *Kalendáře* z ní bohyni květin učinil její manžel *Zephyrus. Zde v obecném významu *květena, příroda.*	**VC** **DJN** **VV** **GR**	136, 141, 174 398 XI II
Fortuna	Štěstěna, bohyně štěstí, jejíž kult měl v Itálii dlouhou tradici. Jejím typickým atributem je točící se kolo, poukazující na její nestálost. Jindy však drží např. roh hojnosti. U křesťanských autorů převažuje negativní vnímání. Běžně v obecném významu štěstí, osud.	**AA** **VC** **DJN** **VD**	243, 303, 582 288 54, 501, 600 415, 542
Furiae	Fúrie (Lítice), bohyně pomsty, spojené s *Eumenidami (Erínyemi), ale též po vzoru Vergilia s Harpyjemi. Už římská etymologie je spojuje se slovesem *furere* – zuřit.	**AA** **DJM** **VD**	709 11, 434, 442 381
Ganges	Ganga, indická řeka.	**DJN**	92
Genius	Genius, původně ochranné božstvo člověka či jeho vnitřní síla. Vždy spojen s lidmi, nikoli s místy jako *Lárové. V křesťanském kontextu částečně splynul se strážným andělem. Později v literatuře a výtvarném umění obecně alegorická postava, která zastupuje jakoukoli osobu, věc nebo abstraktum či duchovní rozměr postavy.	**AA** **MMs** **DJC**	passim clavis chorus post X
Gratiae	viz Charites	**SGT**	passim
Harpocrates	Harpokratés, egyptský bůh mlčenlivosti.	**MM** **MMs**	passim clavis, II, IV, VIII, chorus ante XV
Hecate	Hekaté, bohyně duchů, měsíce a kouzel, ztotožňovaná někdy s Artemidou či Seléné, jindy s Persefoné. Zejména v pozdní antice vnímána jako děsivá postava.	**DJM** **MM**	288 370

Helena	Helena Trójská, dcera Dia (*Jup(p)iter) a *Nemesis, vychovaná Lédou a Tyndareem, podle nějž bývá též nazývána *Tyndaris. Její pověstná krása se stala osudnou Tróji: Afrodíté ji přislíbila Paridovi, který ji unesl od manžela Menelóa a vyvolal tak válku.	**DJN**	605
Helicon	Helikón, pohoří v Boiótii, bohaté na prameny, lesy a byliny, v němž stál *Apollónův chrám a háj zasvěcený *Múzám, které se zde setkávaly s básníky (podobně *Parnassus).	**MM** **MMs**	74, 133, 918 II
Hercynia	Hercynia silva, Hercynský les, dnešní Schwarzwald (Černý les) v jihozápadním Německu, obecněji středoevropská pohoří, střední Evropa.	**MM**	522, 664
Hermus	Hermos, zlatonosná řeka v Lýdii, v západní části Malé Asie.	**MM**	566
Hesperia	Hesperia, staré jméno Itálie, charakterizované z řeckého pohledu jako „země na západě“ podle umístění poloostrova.	**VD**	76
Hippocrene	Hippokréné, pramen u východního vrcholu Helikónu. V období hellénismu byl jeho vznik připisován Pégasovu kopnutí.	**MMs**	XV, XXIV
Hyppolitus (Hippolytus)	Hippolytos, syn Thésea a jedné z Amazonek (Antiopé či Hippolyté). Odmítl lásku své macechy Faidry (*Phaedra), která se mu pomstila obviněním ze znásilnění. Rozzuřený Théseus ho nechal usmýkat koňmi. Příběh známý z antických tragédií (Sofoklés, Eurípidés, Seneca).	**DJN**	441
Charites	Charitky, bohyně ztělesňující krásu, štěstí a hojnost, známé již z Homéra. Až Hésiodos uvádí jejich tradiční počet tři, původ odvozený od Dia (*Jup(p)iter) a Eurynomé a jména Aglaiá, Eufrosyné a Thaleia (*Thalia).	**VC**	13
Charon	Charón, převozník, který na své loďce přepravoval duše zemřelých do podsvětí přes Acherontské jezero či řeku *Acherón. Původně pravděpodobně eufemismus pro smrt.	**DJM**	433
Charybdis	Charybda, útes s nebezpečným vírem, který spolu se Skyllou (*Scylla) žijící v protější jeskyni tvořil past na proplouvající lodě. Úspěšně jím proplula loď Argó i Odysseus. *Aeneas se mu raději vyhnul obeplutím Sicílie.	**DJN**	10, 323
Chiron	Cheirón, Kentaur vynikající vzděláním, zejména v hudbě a lékařství, později též v astronomii, právu a pravidlech obětí. Syn Krona a nymfy Filyry, učitel Achilleův. Proměněn v souhvězdí Střelce.	**MM**	238

Chymaera (Chimaera)	Chiméra, bájná nestvůra chrlící oheň, kterou zabil Bellerofontés. Měla vepředu podobu lva, vzadu hada a uprostřed kozy, narodila se ze spojení Týfóna a Echidny, stejně jako Kerberos (*Cerberus). Zde meton. *vybájené nebezpečí.*	**MM**	150
Ilium	Ílion, Trója, město v Malé Asii, odkud pocházel Paris, který unesl Helenu ze Sparty. Dějiště trójské války.	**DJN**	604
Irus	Íros, posměšné jméno žebráka Arnaia, který vykonával různé pochůzky (odvozené od Íris, jež plnila funkci posla bohů). Drzý a zbabělý zároveň, pokusil se zpochybnit pozici „žebráka" Odyssea, ale byl v zápase poražen. Zde v obecném významu žebrák.	**AA**	353, 366
Jup(p)iter	Jupiter, nejvyšší římský bůh, ztotožněný s řeckým Diem. Jako vládce nebe a deště metonymicky označuje *nebe*, *počasí*, jeho blesk se stává symbolem zkázy. Jeho jméno nese také planeta.	**AA** **MM** **SH**	143 102, 688, 866 XII
	Infernus Juppiter – vládce podsvětí, pekel, tedy Hádés, resp. Plútos.	**DJN**	590
Lachesis	Lachesis, druhá ze tří starobylých a mocných bohyní osudu, Moir (spolu s Klóthó (*Clotho) a Atropos).	**DJN**	525
Lares	Lárové, římští duchové uctívaní v domech, na ulicích a křižovatkách (též Mánové), ztotožňovaní s dušemi zemřelých. Ochránci domů, čtvrtí, obcí, cest i plaveb. Často zaměňováni za *Penáty.	**MM**	134
	Zde převažuje běžný přenesený význam *dům, domov.*	**AA** **VC** **DJN** **VD** **MM**	307, 351, 466 173 86, 157, 246, 498 254, 292, 505 passim
Lernaea Hydra	Lernská hydra, v bažinách žijící nestvůra narozená Týfónovi a Echidně, vychovaná Hérou rozzlobenou na Dia (*Jup(p)iter). Usmrcovala dobytek i lidi, dokud ji nezabil Héraklés. Počet jejích hlav, které po useknutí opět narůstaly, se v literatuře liší (devět, padesát, sto).	**DJN**	290–291
Libitina	Libitína, staroitalská bohyně smrti dohlížející na vykonání pohřebních povinností. V poezii často metaforicky ztělesňuje smrt.	**VD**	412
Luna	Luna, římská bohyně měsíce i nebeské těleso, považovaná za podřízený protějšek Slunce (*Sol).	**SH**	XII
Lydius	Lýdský, adj. od Lýdie, oblasti na západě Malé Asie, jejíž jižní hranici tvoří mj. řeka *Hermos.	**MM**	566

Marpessus Marpes(s)ius	Marpéssos, hora na ostrově Paros v Egejském moři, kde se těžil zvlášť kvalitní parský mramor. Marpesský, adj. od Marpéssos.	**DJN**	407
Mars Martius	Mars, bůh války, jedno z nejstarších italických a římských božstev, ztotožněný s řeckým Areem. Zde představuje *válku*, *bojechtivost*. Jeho jméno nese také planeta.	**DJN** **VD** **MM** **SH** **DJC**	511, 514 113 19 IV, XII II
Medusa Medusaeus	Medúza, jediná smrtelná ze tří Gorgon, strašlivých dcer Forkyových, které svým děsivým vzhledem s hadími vlasy a tesáky měnily lidi v kámen. Medúzu zabil s pomoci bohů Perseus.	**DJM**	279
Megera (Megaera)	Megaira, jedna z Erínyí (*Eumenides, *Furiae).	**DJM**	457
Mercurius	Merkur, římský bůh, tradičně ztotožňovaný s řeckým Hermem, v poezii Augustovy doby zobrazovaný v souladu se svým řeckým protějškem jako posel, průvodce, řečník, ochránce poezie a nového začátku, s typickou okřídlenou přilbou a sandály.	**DJI** **SH**	prolusio XII
Minerva	Minerva, římská bohyně, patřící do původní kapitolské trojice (s *Jup(p)iterem a Juno). Ztotožňována s *Pallas Athénou, bohyní moudrosti a války, ochránkyní měst a řemeslníků.	**DJN**	241
Morpheus Morfeus	Morfeus, jeden z mnoha synů Hypna (lat. Somnus, Sopor), boha Spánku, ztělesňujícího lidské sny. Zodpovědný za realistickou podobu obrazů viděných ve snu. Běžně v obecném významu *spánek*.	**AA** **VC** **MM** **VD**	75, 81, 141 211, 250, 252, 491 99, 563, 717 405, 406
Mulciber	Mulciber, Vulkánův (*Vulcanus) přívlastek, vycházející z destruktivní síly ohně a zdůrazňující Vulkánovu práci s kovem.	**VD**	6
Musa / Musae	Múzy, bohyně paměti, znalostí a umění, považované za dcery Dia (*Jup(p)iter) a Mnémosyné. Jejich pojetí výrazně ovlivnil Hésiodos, který určil jejich tradiční počet (devět), jména (např. *Thalia, *Urania) i oblasti zájmu.	**MM** **MMs**	passim clavis, epilogus
Mydas (Midas)	Midás, fryžský král, Gordiův syn, žijící v 8. stol. př. Kr. Stal se významnou postavou literární. Dionýsos Midovi splnil přání, aby se cokoli, čeho se dotkne, měnilo ve zlato. Nemohl tudíž jíst ani pít a „daru" se raději zbavil očistnou koupelí v řece Paktólu (*Pactolus). *Apollón mu za trest, že v hudební soutěži přisoudil vítězství Panovi, přičaroval oslí uši.	**MM** **DJN**	567 503, 527, 587

Narcissus	Narcis, půvabný mladík, který odmítal všechny nápadníky včetně Eróta. Po sebevraždě ctitele Amiana byl potrestán tím, že se zamiloval do své vlastní podoby na hladině studánky a nakonec také spáchal sebevraždu. Na místě, kde zemřel, vyrostla květina nesoucí jeho jméno. V řeckém kontextu souvisí odmítání milence s odmítáním dospělosti a smysluplného vztahu.	**VC** **VV**	22 VII, VIII
Nemesis	Nemesis, řecká bohyně, ztělesňující odplatu a pomstu za lidskou zpupnost a provinění vůči bohům i lidem. Dcera Noci (Nyx), matka trójské *Heleny, která se zrodila ze spojení s Diem (*Jup(p)iter) a kterou vychovala Léda jako svou.	**DJM**	inductio XIV
Neptunus	Neptun, římský bůh oceánů a moří, záhy ztotožněný s Poseidónem. Za císařství byl jeho kultu přikládán velký význam. Běžně v obecném významu *moře*.	**MM**	550
Nero	Nero, římský císař vládnoucí 54–68, pověstný vraždami rodinných příslušníků, potrestáním Pisonova spiknutí, v jehož důsledku musel zemřít i jeho vychovatel Seneca, ukřižováním křesťanů jako trest za údajné založení požáru Říma, který ovšem využil pro stavbu nového paláce, tzv. *domus aurea*.	**DJN**	596
Nestor Nestoreus	Nestór, významný vojevůdce z trójské války, svou fyzickou slabost plynoucí ze stáří bohatě vyrovnával zkušenostmi. Vládce v Pylu (západní Peloponnésos), proslulý moudrostí a výmluvností. V literatuře četné odkazy na jeho dlouhověkost, odtud přeneseně *stařešina*.	**DJM** **VC**	261 4
Notus	Notos, jižní vítr, často stejně bouřlivý jako *Boreás.	**DJN**	2, 332, 408
Nysus (Nisus)	Nísos, trójský hrdina, který se objevuje až u Vergilia. S *Euryalem představuje nejznámější přátelskou dvojici v Aeneidě.	**DJN**	129
Oceanus	Ókeanos, božské ztělesnění světové řeky, později moře obklopujícího zemi. Podle Homéra žil s manželkou Téthys na zemských hranicích. Jako jediný se neúčastní setkání na Olympu. Na římských zobrazeních často společně s *Tellus.	**DJN**	322
Orcus	Orcus, říše mrtvých, později i personifikovaná smrt, původní římské božstvo uctívané lidem víc než přejatý řecký Plútos (Hádés), s nímž byl postupně ztotožňován. Neměl vlastní kult ani svatyně. Přeneseně *peklo.*	**DJM**	331, 434
Orestes	Orestés, syn Agamemnóna a Klytaiméstry, známý vraždou matky a jejího milence Aigistha, kterou pomstil vraždu svého otce. Za trest pronásledován *Fúriemi. Jeho věrným přítelem byl *Pyladés.	**DJN**	128

Orfeus (Orpheus)	Orfeus, mytický zpěvák thrácké ho původu, považován za syna *Múzy Kalliopé. Známý magickou silou své hudby, díky níž směl z podsvětí vyvést milovanou Eurydiké, kterou ale opět ztratil, protože se nedokázal cestou neotočit. Zde spíš obecně ve významu *hudba*, *hudebníci*.	**VC**	210, 418
Pactolus	Paktólos, zlatonosná řeka v Lýdii, v níž se vykoupal král *Midás, aby se zbavil schopnosti proměňovat věci ve zlato.	**MM**	565
Pallas	Pallas, poetické přízvisko Athény (*Minerva), které této bohyni nepřipisuje žádnou konkrétní funkci. Souvisí snad s obrem, jejž zabila. Od jména Pallas odvozeno palladium, socha zajišťující ochranu města. Athéna byla bohyně moudrosti a války, ochránkyně měst a řemeslníků, v Římě ztotožněna s Minervou.	**MM** **SH**	passim I
	Zde také v obecném významu *vzdělanost*, *gymnázium*, *škola*.	**DJN**	passim
Parnassus	Parnas, nejvyšší řecké pohoří, zasvěcené *Apollónovi a *Múzám. Místo spojené s básníky a básnickou tvorbou, v římské poezii zastupuje i pod ním ležící Delfy.	**MM** **MMs** **SH**	23, 76 I, XII, XXII I, II, III
Parrhasius	Parrhasios, slavný řecký malíř z Efesu, působící zhruba 440–380 př. Kr., proslulý „symetrií", tedy původně asi vyvážeností kompozice. Používáno jako mluvící jméno pro postavu malíře.	**MM** **MMs**	passim
Penates	Penáti, římští domácí bůžkové, také bohové vlasti a přísahy a ochránci zásob. Často spojováni či zaměňováni s *Láry. Běžně v metonymickém užití pro *domov*, *dům*.	**AA** **VC** **MM**	139 178 229, 256, 332, 373
Phaebus	viz Phoebus		
Phaedra	Faidra, dcera Mínóa a Pásifaé, druhá manželka Thésea, macecha *Hippolyta, kterého se marně snažila svést a poté ho obvinila ze znásilnění. Když Théseus nechal Hippolyta za trest usmýkat koňmi, Faidra spáchala sebevraždu.	**DJN**	442
Pharos	Faros, ostrov u Alexandrie, na němž stál vysoký maják, který je počítán mezi sedm divů antického světa. Zde v obecném významu *maják*.	**DJN** **PFN**	647 titulus, prolusio, epilogus
Pharsalia	Thessalský kraj v okolí Farsálu, kde se v roce 48 př. Kr. odehrála rozhodující bitva občanské války mezi Caesarem a Pompeiem, námět Lucanova stejnojmenného díla. Zde v obecném významu *válečné pole*, *válka* a *boje*.	**SH**	IV

Phidias	Feidiás, slavný řecký sochař Periklova období, nejproduktivnější v letech 448–445 př. Kr., v antice považovaný za vizionářského umělce. Proslavily ho kolosální sochy Athény (*Minerva) a Dia (*Jup(p)iter) v Olympii. Obecně též *sochař*, zde jako mluvící jméno sochaře.	**MM** **MMs**	passim
Phlegeton	Flegethón, též Pyriflegethón, jedna z podsvětních řek vlévající se do *Acherontu či Acherontského jezera. U Vergilia je zobrazena jako hořící proud obklopující podsvětní pevnost.	**DJN**	88
Phoebe	Foibé, Titánka, praměti *Apollóna a Artemidy. Zejména u římských básníků poetické jméno pro Artemidu, v Římě ztotožněnou s *Dianou, bohyní měsíce. Zde metaforicky *luna, noc.*	**AA**	80
Phoebus Phaebus	Foibos, přízvisko *Apollóna získané od Foibé (*Phoebe) jako dar. Souvisí s jasným světlem, odtud ztotožnění se Sluncem (*Sol). Obecně ve významu *slunce*, přeneseně pak i *den.*	**AA** **VC** **MM**	68, 694 286, 369, 468 93
	Phoebea tela – smrtonosné, morové šípy, které podle Homéra sesílal *Apollón.	**MM**	102
Phosphorus	Fósforos, lat. Lucifer, tedy Jitřenka, ranní hvězda, planeta Venuše.	**AA** **SH**	109 X, XII
Phryges	Trójané.	**DJN**	293
Pierides	Píeridy, přízvisko *Múz podle jejich sídla (*Pierius). Též devět Píerových dcer, které vyzvaly *Múzy k umělecké soutěži, byly v ní poraženy a proměněny ve straky.	**MM**	80
Pierius	Pierský, adj. od hory Píeros na hranicích *Thessalie a Makedonie, která byla zasvěcena *Múzám. Odtud metonymicky *zasvěcený Múzám, básnický.*	**MM**	39
Pindus	Pindos, řecké pohoří mezi Épeirem a *Thessalií, oddělující povodí Péneiu, protékajícího údolím *Tempé, a Acheóu. U Vergilia zasvěceno *Múzám a *Apollónovi, podobně jako Píeros, *Helikón a *Parnas.	**MM**	passim
Polycletus	Polykleitos, řecký sochař z 5. či 4. stol. př. Kr., autor bronzových soch zejména nahých mladíků. Jeho díla proslula dokonalostí provedení. Obecně používáno jako mluvící jméno pro sochaře.	**MM** **MMs**	passim
Pomona	Pomona, římská bohyně ovoce a zahradních plodin.	**VV**	VI, IX
Pontus	Pontos (Euxeinos), dnešní Černé moře. Též oblast jižního pobřeží Černého moře mezi Paflagonií na západě, Kolchidou na východě a Kappadokií na jihu.	**DJN**	4

Procrustes	Prokrústés, attický lupič mučící pocestné k smrti tím, že je natahoval a bil do nich kladivem, dokud nevyplnili jeho obří lože. Představoval pohromu pro zemi, dokud ho nezabil Théseus. Na starých zobrazeních nepřevládá dnes příslovečné lože, ale kladivo. Zde v obecném významu *ničitel, sužovatel.*	**DJN** **DJM**	438 22, 291, 502
Prometheus	Prométheus, syn Títána Íapeta a Klyméné či Gáie nebo Themis, mytický původce řeckého způsobu obětovat bohům kosti a nechat lidem maso, čímž zkoušel vševědoucnost Dia (*Jup(p)iter). Bůh lest prohlédl a za trest vzal lidem oheň, který P. následně ukradl. Lidé byli potrestáni Pandořinou skříňkou plnou neštěstí a P. připoutáním ke kavkazské hoře, kde mu orel denně vyklovával játra, dokud ho nevysvobodil Héraklés.	**DJN**	381
Proteus	Próteus, mořský bůh, Poseidónův pasák tuleňů, někdy i jeho syn, k jeho charakteristikám patří stáří, věštecký dar a schopnost se proměňovat.	**DJN**	8
Pylades	Pyladés, přítel *Oresta, s nímž vyrůstal a pomáhal mu při pomstě na matce a Aigisthovi. Jejich přátelství se stalo příslovečným.	**DJN**	129
Saturnus	Saturnus, římský bůh, zřejmě záhy ztotožněný s Kronem, vůdcem *Titánů, vládcem bohů ve zlatém věku. Od doby císařství bůh času, který může vše přivést k životu, ale také zničit. Jméno nese také planeta.	**SH**	XII
Sciron	Skírón, od rozkvětu Théseovy legendy převažuje pojetí, v němž je S. zrůdou, která nutí pocestné mýt mu nohy a hází je ze skály do propasti, kde číhá lidožravá želva. Théseus ho porazil a svrhl do moře.	**DJN**	439
Scylla	Skylla, mořská nestvůra, dcera Kratéi nebo Hekaté (*Hecate). Původně mladá žena proměněná bohy v příšeru. Žila v jeskyni naproti *Charybdě, s níž tvořila past na námořníky, kterou s božskou pomocí propluli Argonauti a Odysseus.	**DJN**	10
Sinon	Sinón, Odysseův bratranec. Podle Vergilia se nechal u Tróje zajmout a navedl Trójany, aby do svého města vtáhli dřevěného koně, čímž způsobili zkázu Tróje.	**VD**	360
Sirenes	Sirény, mytické bytosti (napůl ženy, napůl ptáci), lákající svým zpěvem námořníky, aby zapomněli na své domovy. Sváděly je tak ze správné cesty a přiváděly do záhuby. Na radu Kirké (*Circe) jim Odysseus odolal tak, že svým druhům zalil uši voskem a sebe nechal přivázat ke stěžni.	**DJNs** **DJN**	prolusio 291
Sol	Sol, římský bůh slunce, jehož uctívání nabylo většího významu až po sblížení s konceptem panovnického kultu. V řecké verzi Hélios.	**SH**	I, XII

Solon	Solón, athénský básník a zákonodárce, narozen kolem r. 640 př. Kr. Jeho reformy se dotkly všech oblastí politického, sociálního, ekonomického i náboženského života. Jeden ze Sedmi mudrců, u Hérodota se nacházejí jeho rozmluvy s Kroisem (*Croesus).	**MM**	740
Styx Stix Stygius	Styx, řeka v podsvětí, nejmocnější božstvo dosvědčující přísahy, dcera *Ókeana a Téthys, v některých verzích i matka Persefoné. Přeneseně též *podsvětí, peklo.* Styžský, adj. od Styx.	**VC** **DJN** **DJM** **VD**	434 26, 40, 290, 339, 483 passim 99
Suada Svada	Sváda, bohyně výmluvnosti, překlad řeckého jména Peithó. Zde ve významu *řečnictví*, *výmluvnost*, *řečnické schopnosti*.	**MM** **MMs** **SH**	597 clavis, chorus ante IX, XV VI
Syrtes	Syrtes, tedy Syrtis maior a Syrtis minor, starověké označení dvou zálivů na severním pobřeží Afriky, Námořníci se tohoto místa obávali kvůli nepředvídatelným proudům a proměnlivým mělčinám.	**VD**	257
Tagus	Tagos, zlatonosná řeka na Iberském poloostrově, dnešní Tajo. První zmínky o ní pocházejí z vyprávění o Hannibalově tažení.	**DJN**	93
Tartarus Tartareus	Tartaros, podle Homéra i Hésioda temné vězení, kam byli po porážce Diem (*Jup(p)iter) uvrženi Titáni; nejhrozivější část podsvětí, kde trpěli hříšníci, protějšek *Élysia. V křesťanském kontextu ve významu *peklo*.	**DJN** **DJM** **VD**	355 6, 315, 370, 422, 427 461
Tellus	Tellus, Země, římská bohyně země, původně snad i úrody a zemědělství, spojována s Matkou Zemí (Terra Mater), i když zřejmě nikdy nebyly ztotožněny. Za Augusta hrála významnou roli v rámci *Ludi saeculares*. Zobrazována s Ókeanem (*Oceanus).	**DJN**	512
Tempe	Tempé, thessalské údolí mezi Olympem na severu a Ossou na jihu, známé z mýtu o nymfě Dafné, která se zde na útěku před *Apollónem změnila ve vavřín. Přeneseně *půvabné údolí.*	**DJN**	496
Thalia	Thálie, nejčastěji jedna z *Múz, spojovaná s komedií a menšími literárními žánry, a tudíž zobrazovaná s divadelní maskou. Také jedna z Néreoven a *Charitek.	**MM** **MMs**	passim
Themis	Themis, dcera Úrana a Gáie, řecká bohyně a ztělesnění spravedlnosti a práva, zastánkyně tradičního řádu, založeného na lidských zvyklostech či přírodě.	**DJM**	90, 501

Thessalus	Thessalan, obyvatel Thessalie, oblasti v severním Řecku, obklopené mohutnými pohořími (na západě *Pindem). Známým thessalským hrdinou byl Iásón, manžel kouzelnice Médeie, odtud snad spojení Thessalie s kouzelnictvím. Zde ve významu *kouzelník*, *čaroděj*.	**VD**	424, 429
Thracia	Thrákie, římská provincie na severu Balkánského poloostrova, založena r. 45 po Kr., východní hranici tvořilo Černé moře (*Pontos Euxeinos).	**VC**	130
Tindaris (Tyndaris)	Tyndaris, dcera Tyndarea, spartského krále. Zpravidla míněna *Helena Trójská, kterou Tyndareos vychoval.	**VC**	16
Titan	Titán, jeden z potomků Úrana a Gáie, poražených Diem (*Jup(p)iter) a svržených do *Tartaru, či někdo z jejich potomků, často Hyperión či Hélios (*Sol), bůh slunce, odtud též obecný význam *slunce*.	**AA**	57
Tonans	*Jupiterovo přízvisko, Hromovládce. V Římě měl Jupiter Tonans svůj chrám na Kapitolu. Též ve významu Nejvyšší, Všemohoucí, odtud převzato pro křesťanského Boha.	**DJM**	95, 228
Triton	Trítón, mořský bůh, syn Poseidóna a Amfitríté, s lidskou horní částí těla a rybím ocasem, případně předními nohama koně. Svou mocí bouří a uklidňuje vody. Oblíbený motiv v literatuře i výtvarném umění (převzat např. na barokních fontánách).	**PS**	praeludium II
Troës	Trójané, obyvatelé Tróje (*Ilium).	**DJN**	604
Ulisses (Ulixes)	Odysseus, syn Láerta a Antikley, manžel věrné Pénelopé, otec Télemacha. Hrdina Homérovy *Odysseie*, v níž na dlouhé cestě z Tróje na Ithaku překonává díky své chytrosti četné nástrahy.	**DJN**	292
Uranie (Urania)	Úraniá, jedna z *Múz, matka Lina a Hymenaia, patronka astronomie a astrologie, zobrazovaná s glóbem, někdy spojována s *Astraiou.	**MMs**	clavis, chorus ante IX
Venus	Venuše, italo-římská bohyně lásky a erotické touhy, ztotožňovaná s řeckou Afrodíté. Jako matka *Aenea získávala od 3. stol. př. Kr. pro Římany na významu. Původ jejího kultu je nejistý, ale svatyně uvnitř hradeb napovídají, že byl vnímán jako původně římský. Jméno od ní získala i planeta.	**SH**	V, X, XII
Venusia	Venusia, dnešní Venosa, město v Apulii, Horatiovo rodiště, odtud *Poeta Venusinus* = Horatius.	**MM**	114, 163, 328, 330
Vulcanus	Vulkán, římský bůh ohně, ztotožněný s řeckým Héfaistem, vzýván s různými přízvisky, např. *Mulciber. Označován jako otec Káka (*Cacus) či krále Servia Tullia zrozených z ohně. Metonymicky *oheň*.	**MM**	816

Zephyrus	Zefyros, personifikovaný západní vítr, syn Títána Astraia a Éós. Též *Favonius. Obecně *mírný západní vítr*, zde též *vánek*.	**VC** **DJN** **MM**	309 262, 409, 547 44
Zoilus	Zóilos, řecký sofista z Amfipole, 4. stol. př. Kr., historiograf, řečník, filolog, učitel např. Démosthena. Proslavil se jako kritik Homéra, čímž si vysloužil přízvisko *Homéromastix* („Bič na Homéra"). Jméno zobecnělo ve významu *nactiutrhač*, *řevnivec*, *závistivec*.	**VD**	306

V.3 REJSTŘÍK[1]

A

Albis > Labe
Albrecht II. Bavorský, 1368–1397, bratr královny Johany Bavorské 48
Alpes > Alpy
Alpy, alpský 30, 416, 417
z Althanu, Michael Friedrich, 1680–1734, kníže-biskup ve Vácu 1718–1734, kardinál, promotor kanonizačního procesu 29, 30
Alžběta Kristýna, 1691–1750, římskoněmecká císařovna, uherská a česká královna, choť Karla VI. 28
Ambrosius > Ambrož
Ambrož, svatý, 339–397, latinský církevní otec 210, 484, 490, 491
Angelus ad aras, školská divadelní hra, Praha, Nové Město, 1729 18, 20, 30, 39, 40, 43, 45, 46, 54–62, 65–69, 72–139, 140, 141, 191, 193–195, 250, 304, 309, 312, 313, 322, 344, 477, 540, 575, 587, 590, 591
Augustin, svatý, 354–430, latinský církevní otec 52, 190, 200, 201,412, 414, 502, 503
Austria > Rakousko
Avancini, Nicolaus, SJ, 1611–1686, řádový pedagog, básník a dramatik 15, 17, 52, 176

B

Balbín, Bohuslav, SJ, 1621–1688, historik a spisovatel 26, 27, 38–40, 55, 61, 73, 78, 82, 83, 87, 191, 253, 255, 256, 258, 259, 262, 266, 270, 274, 276, 278, 282, 286, 288, 289, 294, 296, 300, 306, 307, 324, 327, 352, 361, 393, 397, 403, 415, 478, 491, 512, 514, 515, 535, 540, 542, 543, 560, 562, 563, 565, 590
Becket, Tomáš, svatý, 1118–1170, lord kancléř, arcibiskup z Canterbury 1162–1170, mučedník 47
Benedictus XIII. > Benedikt XIII.
Benedikt XIII., Orsini, Pietro Francesco (resp. Vincenzo Maria), OP, 1649–1730, papež 1724–1730 28, 30, 485, 487, 492, 493, 516, 517, 550, 553
Bohemia, Bohemus, Bohemi > Čechy
Bolland, Joannes, SJ, 1596–1665, historik a hagiograf 258, 259
Braun (Praun), Joannes, SJ, 1701–1758 43, 71, 467, 512, 513, 528, 593
Brecht, Livinus, OFM, † 1560, humanistický básník a dramatik 14, 585
Brixi, Šimon, 1693–1735, barokní hudebník a hudební skladatel 33, 590

[1] Osoby uvedené v rejstříku pouze jménem, zkratkou řádové příslušnosti a životními daty bez další bližší charakteristiky jsou členové jezuitského řádu, kteří působili ve více oblastech (pedagogická činnost, psaní divadelních her, historiografická práce, kazatelství atd.), aniž by v nějaké výrazněji vynikli.

Broumov 10
Březnice 31, 574, 576

C
Campion, Edmund, SJ, svatý, 1540–1581, teolog, dramatik, mučedník 14, 585
Carolus > Karel IV.
Carolus > Karel VI.
Cicero, Marcus Tullius, 106–43 př. Kr., římský politik a spisovatel 170, 172, 214, 396, 399, 498
(ad S.) Clementem, Pragae > Praha, Klementinum
Collegium Romanum > Řím, Collegium Romanum
Czechia, Czechicus, Czechus > Čechy

Č
Čechy, český, Čech 7–10, 12, 15, 24–28, 31, 36, 37, 41, 43, 44, 47, 51, 56, 61–63, 71–72, 73,110, 252, 264, 265, 272, 273, 286–289, 292, 293, 298–301, 305–307, 309, 312–317, 320–325, 328, 329, 332, 333, 336, 337, 340, 341, 344, 345, 350, 351, 361, 363, 369, 390–393, 396, 398, 399, 402, 403, 410–421, 460, 461, 466–469, 474, 475, 484, 486–493, 504, 506–509, 512, 513, 517, 522, 523, 535, 542, 543, 550, 551, 563, 573, 579, 581, 583, 584, 586, 588, 589, 592, 594
česká (jezuitská) provincie 13, 14, 16, 19, 33, 47, 585, 587
České království 31, 551, 563
Český Krumlov, krumlovský 16, 34, 466, 585

D
Divus Joannes coronatus, školská divadelní hra, Praha, Malá Strana, 1748 38, 42, 46, 47, 68–70, 560–567, 592
Divus Joannes invictus, školská divadelní hra, Praha, Klementinum, 1701 37, 43, 46–48, 68, 70, 466–475, 512, 513, 549, 561
Divus Joannes Martyr, školská divadelní hra, Uherské Hradiště, 1729 18, 29, 41, 45, 47, 54–56, 59–61, 67, 68, 250–303, 528, 529, 582, 592
Divus Joannes Nepomucenus, školská divadelní hra, Praha, Nové Město, 1734 40, 41, 45, 46, 54–56, 59, 66–68, 188–249, 578, 591
Divus Joannes Nepomucenus invictus Christi Martyr, vzorové školské drama, B. Pannagl, Praha 1729 37, 589, 593
Dlouhoveský, z Dlouhé Vsi, Jan Ignác, 1638–1701, pražský světící biskup, český barokní spisovatel 26
Dreyhausen, Joannes, SJ, 1697–1775, řádový historiograf 35
Dubravius, Jan, cca 1486–1553, olomoucký biskup 1541–1553, český humanistický historik 25

E
Ebendorfer z Haselbachu, Tomáš, 1388–1464, teolog a historik 24
Egra > Ohře
Engel, Arnoldus, SJ, 1620–1690, dramatik 15, 585
Europa > Evropa
Evropa, evropský 7, 13, 14, 17, 33, 55, 306, 370, 371, 424, 425, 584, 590

F
Fama sancta, melodrama, A. Saletka, Praha 1729 32, 33, 39, 358, 361, 590
Ferus, Georgius > Plachý-Ferus, Jiří
Francie 33, 425

G
Ganga 208, 209, 360, 418–421
Ganges > Ganga
Germánie 306, 308, 316, 317, 417
Gerzabek, Carolus Josephus > Jeřábek, Karel Josef
Glattoviae > Klatovy
Gloriosus agon, školská divadelní hra, Klatovy, 1730 34, 42, 45, 62, 68, 528–538, 560, 582, 592
Gonzaga, Aloysius > Gonzaga, Alois
Gonzaga, Alois, SJ, svatý, 1568–1591, školský patron 23
Gratia indeptae rea gratiae, školská divadelní hra, Praha, Klementinum, 1725 36, 40, 45, 46, 48, 68, 70, 476–483, 529, 580, 591
Grewer, Augustus, SJ, 1699–1762 42, 69, 548, 549, 592

H
Hájek z Libočan, Václav, 1499–1553, český humanistický historik 25, 26
z Harrachu, Arnošt Vojtěch, 1598–1667, pražský arcibiskup 1623–1667, kardinál 27
Hipponensium Praesul > Augustin
z Hipponu, biskup > Augustin
Homér, 8. stol. př. Kr., řecký epik 11, 197, 221, 320, 333, 383, 526, 527
Horatius Flaccus, Quintus, 65–8 př. Kr., římský básník 56, 357, 360–363, 366, 367, 384, 385, 389, 404
Hradec Králové 29, 33, 570, 573, 588
Hradistiensis > Uherské Hradiště
hradišťský > Uherské Hradiště

CH
Chanovský z Dlouhé Vsi, Albert, SJ, 1581–1643, misionář a spisovatel 26
Chomutov, chomutovský 31, 570

I
(sv.) Ignác > Praha, Nové Město
(ad S.) Ignatium, Pragae > Praha, Nové Město
Indus 360, 420, 421
Inocenc XIII., dei Conti, Michelangelo, 1655–1724, papež 1721–1724 28
Itálie, italský 20, 30, 31, 33, 316, 317, 425, 458, 577, 587, 590

J
Jan Křtitel, prorok 48, 141, 147, 473, 504, 507, 509, 511, 577
Jenisch, Antonius, SJ, 1698–1754 44, 67–70, 354, 355, 357, 359, 361–383, 462, 464, 569–573, 594
z Jenštejna, Jan, 1347/1350–1400, pražský arcibiskup 1379–1396 24, 588
Jeřábek, Karel Josef, pražský tiskař působící v první třetině 18. stol. 68, 492, 493
Ježíš Kristus 69, 164, 166, 167, 224, 240, 264, 284–286, 306, 470, 522, 550–553, 558, 559
Jindřich II. Plantagenet, 1133–1189, anglický král 1154–1189 47
Jindřich VIII., 1491–1547, král Anglie a Irska 1509–1547, zakladatel samostatné anglikánské církve 47
Jindřichův Hradec 31, 68, 528, 536, 537, 558
Joannes Nepomucenus per quatuor elementa honoratus, vzorové školské drama, K. Kolčava, Praha 1717 36, 48, 589
Johana Bavorská, cca 1356/1362–1386, česká a římská královna, manželka Václava IV. 25, 41, 42, 45, 250–255, 258–271, 276, 277, 288–291, 392, 393, 414, 415, 514, 515, 528, 530, 531, 592

K
Karel IV., 1316–1378, český král 1346–1378, římský císař 1355–1378 416, 417, 489, 550, 551
Karel VI., 1685–1740, český a uherský král, římskoněmecký císař 1711–1740 44, 417, 484, 486, 487–491
Karlo-Ferdinandova univerzita 32, 574, 576, 577, 581
z Khünburgu, Ferdinand, 1651–1731, pražský arcibiskup 1713–1731 27
Kinczl, Jan Petr, tiskař působící v Českých Budějovicích a Jindřichově Hradci, činný 1728–1736 68, 528, 536, 537
Klatovy, klatovský 12, 34, 38, 42, 68, 70, 528–531, 570, 578–582, 592
Klementinum, klementinský > Praha, Klementinum
Kliment XI., Albani, Giovanni Francesco, 1649–1721, papež 1700–1721 27
Kolčava, Karel, SJ, 1656–1717, dramatik, básník a teoretik řečnictví 36, 48, 589
Koruna česká 9, 28
Kostka, Stanislav, SJ, svatý, 1550–1568, školský patron 23
královéhradecký > Hradec Králové
Kutná Hora 12, 573, 574, 576, 577, 582

L
Labe 33, 43, 71, 486, 487, 516, 517, 593
Lachatsch, Wenceslaus, SJ, 1718–1789, řádový profesor rétoriky a dramatik 16, 586
Laterán, lateránská bazilika 28, 30, 44, 45, 504–509, 594
Lateranus, Laterana > Laterán
z Lichtenštejna-Kastelkornu, Jakub Arnošt, 1690–1747, seckavský biskup 1728–1745, olomoucký biskup 1738–1745, arcibiskup salcburský 1745–1747 30
Litoměřice, litoměřický 29, 33, 35, 38, 42, 68, 548, 550, 551, 558, 559, 571, 577, 588, 592
Lux gemmae celsissima, gratulační hra, Telč, 1729 30, 48, 197

M
Machek, Antonius, SJ, 1705–1760, autor školských dramat 34, 35, 39, 43, 65–67, 69, 71, 72, 81, 140, 304, 308–311, 540, 573–576, 590, 593
Malá Strana, malostranský > Praha, Malá Strana
Mantuanus > Spagnoli
Micropragena > Malá Strana
Míča, František Václav, 1696–1744, barokní hudební skladatel a kapelník 33
Míka, Josef, OPraem, 1669–1733, probošt kláštera premonstrátek v Doksanech 69, 548, 550, 551
Ministra Magni Caesaris ales, gratulační hra, Praha, Klementinum, 1728 30
Moldava > Vltava
Mons Viridis > Zelená hora
Morava, moravský 10, 12, 29, 33–35, 56, 390, 391, 398, 399, 460, 461, 584, 588, 590
Moravané > Morava
Moravus > Morava
More, Tomáš, svatý, 1478–1535, lord kancléř, anglický politik, spisovatel, mučedník 47
Mysterium a seculis tacitum, školská divadelní hra, Uherské Hradiště, 1732 33, 35, 44, 45, 48, 49, 54–56, 61, 67–70, 195, 354–464, 531, 571, 594

N
Neo-Praga > Praha, Nové Město
Neopragensis > Praha, Nové Město
Nepomucký, Jan, svatý, 1340/1350–1393, mučedník – passim
Nepomucum > Nepomuk
Nepomuk 56, 71, 75, 106, 107, 191, 309, 403, 410, 411, 478, 479, 486, 487, 496, 497, 550, 551
Niger 360, 420, 421
Nil 360, 420, 421
Novae-Domi > Jindřichův Hradec
Nové Město (Praha), Nové Město pražské, novoměstský > Praha, Nové Město

O
Ohře 43, 516, 517, 593
Olomouc, olomoucký 14, 25, 34, 548, 570, 571, 577, 579, 580, 585
Opava 34, 577, 582
Opole, opolský 30, 38, 43, 44, 68, 71, 504, 506, 507, 512, 513–515, 520, 522, 523, 593
Oppolium > Opole

P
Padova 24, 398, 399
Padua > Padova
Panna Marie (Maria), mariánský 22, 33, 35, 39, 40, 42–44, 46, 48, 49, 57, 67, 70, 140–143, 146, 147, 150–155, 158, 159, 164–167, 172, 173, 176, 177, 180–185, 192, 193, 228–231, 244, 245, 253, 284, 285, 356, 476–483, 494, 512, 515–517, 521, 526–529, 548–551, 570, 571, 574, 577, 591, 593
Pannagl, Bernard, SJ, 1666–1734, dramatik a teoretik řečnictví 37, 43, 47, 70, 141, 465–467, 512, 513, 549, 561, 589, 593
Paraguay 71, 486, 487
Paraquaria > Paraguay
Pelletius, Joannes, SJ, 1685–1754 44, 71, 484, 593
Pešina z Čechorodu, Tomáš, 1629–1680, český barokní historik a duchovní 26, 306
(sv.) Petr > Vatikán
Petr Klarifikátor, činný 1382–1406, převor augustiniánů v Roudnici, autor životopisu Jana z Jenštejna 24
(D.) Petrus > Vatikán
Pfeffel, Johann Andreas, 1674–1748, mědirytec a nakladatel 27
Pharos famae naufragantis, školská divadelní hra, Praha, Nové Město, 1730 34, 43, 45, 49, 68, 71, 194, 304, 539–547, 575, 593
Pietas spectata, školská divadelní hra, Opole, 1729 30, 43, 46–48, 71, 467, 512–519, 528, 549, 593
Plachý-Ferus, Jiří, SJ, 1585–1655, řádový spisovatel 26, 287, 306, 399, 520, 522
Plautus, Titus Maccius, cca 251–cca 184 př. Kr., římský dramatik 14, 585
Pomuk > Nepomuk
z Pomuku, Jan > Nepomucký, Jan
Pontanus z Breitenberka, Jiří Barthold, 1550–1614, český humanistický spisovatel a duchovní 28, 38, 489, 560, 562, 563
Pragena Tripolis > Praha
Pragensis > Praha
Pragenus > Praha
Pragenus, ad S. Clementem > Praha, Klementinum
Praha, pražský 14, 24–26, 29, 31–33, 35, 36, 41, 259, 306, 324, 325, 358, 360, 361, 363, 392, 393, 396, 397, 402, 403, 414, 415, 472, 473, 476, 485, 514, 515, 528, 542, 543, 562, 563, 570, 574, 576, 580, 581, 582

Praha, Klementinum 12, 16, 29, 31, 32, 37, 40, 41, 43, 68, 70, 466, 468, 469, 476, 478, 479, 494, 496, 497, 560, 570, 571, 574, 576, 577, 581, 582, 589–591
Praha, Malá Strana 42, 560, 562, 563, 593
Praha, Nové Město 12, 16, 30, 34, 38–40, 43, 44, 58, 65, 66, 68, 72, 78, 83, 140, 146, 147, 190, 196, 197, 202, 203, 304, 311, 484, 486, 487, 540, 542, 543, 571–574, 577, 578, 580, 585, 590, 591, 593
Praha, Staré Město 24, 68, 493
Praha u sv. Klimenta > Praha, Klementinum
Pražský hrad 25, 32
Pretlik, Benedictus Josephus, 1704–1757, cyriak, kazatel, spisovatel 362, 485

Q

z Questenbergu, Jan Adam, 1678–1752, barokní šlechtic a mecenáš 33

R

rakouská (jezuitská) provincie 15
Rakousko, rakouské země, rakouský 33, 229, 416, 417, 585, 590
Regis, Jan František, SJ, svatý, 1597–1640, misionář a kazatel 23
Retz, Franciscus, SJ, 1673–1750, řádový generál 1730–1750 21, 33, 579
Rirenschopff, Joannes, SJ, 1710–1782, řádový představený 40, 66, 67, 69, 189, 190, 193, 576–578, 591
Roma, (Urbs) Romana > Řím

Ř

Řím, římský 28, 29, 43, 56, 60, 71, 308, 317, 372, 390, 391, 394, 395, 416, 417, 460, 461, 467, 474, 475, 485–488, 490, 491, 504, 513, 516, 517, 550, 551
Řím, Collegium Romanum 19, 254
(Svatá) říše římská 28, 317, 389, 425, 489

S

Sacratior Gratiarum trias, školská divadelní hra, Opole, 1729 30, 44, 45, 48, 71, 504–511, 594
Saletka, Antonius, SJ, 1689–1730, autor školských dramat a textů melodramat 32, 33, 590
Sanctus Joannes astrum inextinctum, slavnostní divadelní hra, Olomouc, 1731 34, 548, 549
Sanctus Joannes athleta, školská divadelní hra, Litoměřice, 1732 35, 42, 45, 47, 48, 68, 69, 548–559, 592
Sarbievius, Mathias Casimir, 1593/1595–1640, lyrický básník, „polský Horatius“ 488
Sasko, saský 31, 305
Sazava > Sázava
Sázava 43, 516, 517, 593
Seneca, Lucius Annaeus, cca 4 př. Kr.–65 po Kr., římský filozof, spisovatel a dramatik 14, 20, 47, 251, 256, 263, 267, 297, 363, 490, 585, 587
ze Schrattenbachu, Wolfgang Hannibal, 1660–1738, olomoucký biskup 1711–1738, kardinál 34
Simon, Joseph, SJ, 1593–1671, dramatik a spisovatel 18, 208, 210, 254, 255, 285
Sindt (Sündt), Antonius, SJ, 1704–1766, řádový historik 42, 71, 560, 561, 593
Slezsko 30, 33, 570
Sobek z Bílenberka, Matouš Ferdinand, OSB, 1618–1675, královéhradecký biskup 1659–1668, pražský arcibiskup 1668–1675 27

Solón, 7.–6. stol. př. Kr., řecký reformátor a básník 430, 431
Spagnoli, Giovanni Battista, OCarm, 1448–1516, italský humanistický básník 488
Stará Boleslav, staroboleslavský 42, 43, 47, 253, 369, 512, 514, 515, 528, 529, 535, 561, 581, 593
Staré Město pražské, staroměstský > Praha, Staré Město
Statius, Publius Papinius, 45–96, římský básník 474, 475, 488, 490
Supremi honores, školská divadelní hra, Opole, 1729 30, 44, 45, 48, 71, 520–527, 568, 594

Š
Škréta, Karel, 1610–1674, český barokní malíř 36
Španělsko 33, 425

T
z Talmberka, Jan František Kryštof, 1644–1698, královéhradecký biskup 1676–1698 27
Tanner, Jan Bartoloměj, SJ, 1623–1694, teolog a spisovatel 26
Telč, telčský 30, 31, 34, 570, 577, 580, 584
Teutus > Germánie
Tiber 43, 512, 513, 516, 517, 593
Tiller, Joannes, SJ, 1701–1735 39–41, 67, 70, 140–145, 186, 476, 477, 494, 578–580, 591
Tyberis > Tiber

U
Uherské Hradiště, uherskohradišťský 12, 16, 29, 35, 38, 41, 44, 66, 68, 250, 251, 258, 259, 354–356, 364, 365, 372, 373, 504, 528, 529, 571, 572, 581, 582, 585, 592, 594
Uhry 14, 33, 53, 306, 308, 316, 317, 590
Ungaria > Uhry
Unio sexaginta elegantiarum, školská divadelní hra, Praha, Nové Město, 1725 28, 44, 48, 68, 71, 484–493, 593

V
Václav IV., 1361–1419, král český 1378–1419, král římský 1376–1400 24, 29, 34, 41–45, 47, 250–256, 258, 259, 266–271, 276–297, 392, 393, 466–469, 484, 486–491, 512, 514, 515, 520, 522, 523, 530, 531, 542, 543, 548, 550–560, 562–567, 588, 592–594
Vanitas vanitatum, školská divadelní hra, Praha, Klementinum, 1726 41, 45, 46, 68, 70, 191, 195, 484–503, 580, 591
Vaticana > Vatikán
Vatikán, vatikánský 28, 30, 32, 44, 45, 71, 504–509, 594
Vergilius Maro, Publius, 70–19 př. Kr., římský epik 92, 149, 194, 211, 232, 238, 242, 352, 362, 518, 519
Veteroboleslaviensis > Stará Boleslav
Vetus Praga > Praha, Staré Město
Vindex duliae, školská divadelní hra, Praha, Nové Město, 1729 18, 35, 43, 45, 49, 50, 54–56, 61, 65–67, 195, 304–353, 526, 575, 593
Virgilianus > Vergilius
(sv.) Vít, katedrála 29, 31, 415, 580, 581
(ad S.) Vitum > (sv.) Vít, katedrála
Vltava, vltavský 36, 37, 43, 44, 48, 252, 258, 259, 288, 291–293, 296–301, 360, 398, 399, 402, 403, 414, 415, 418, 419, 424, 425, 466, 467, 470–473, 486, 487, 504, 506, 507, 512–517, 520–527, 529, 540, 542, 543, 546, 547, 550, 553, 560, 562, 563, 566, 567, 589, 590, 593, 594

Vox clamantis, školská divadelní hra, Praha, Nové Město, 1724 39, 40, 45, 46, 48, 54–56, 61, 65, 67, 140–187, 191, 195, 473, 476, 477, 529, 580, 591
Vratislav 31, 570
Vyšehrad, vyšehradský 24, 393, 588

W
Walhoffen, Carolus, SJ, 1706–po 1770 44, 71, 504, 594
Wenceslaus > Václav IV.
Werner, Josephus, SJ, 1697–1756, řádový historik 44, 71, 520, 521, 594
Winkler, Joannes, SJ, 1705–1772 18, 29, 34, 41, 42, 67, 68, 70, 250, 251, 253–255, 257, 528, 580–582, 592

Z
Zelená hora 46, 56, 75, 117, 191, 192, 200, 201, 230, 231, 402, 403, 479

Ž
Žatec, žatecký 191, 484
Želivský, Jakub, 1. pol. 18. stol., kněz, autor libreta 33
Žídek, Pavel, 1413–1471, český učenec 24

V.4 SEZNAM ZKRATEK

V.4.1 Zkratky v editovaném textu rozepsané i ponechané

zkratka	*výklad*	*hra*	*výskyt*
a.	anno (annus)	**DJN, MM**	titulus
Act. canoniz.	Acta canonizationis	**VD**	argumentum
Aen.	Aeneis	**VD**	in fine
A. M. D. G.	Ad majorem Dei Gloriam	**DJNs, DJI, USE, PS, SH, PFN**	in fine
A. M. D. G. et S. J. N. H.	Ad majorem Dei Gloriam et Sancti Joannis Nepomuceni honorem	**DJN, VD**	in fine
A. M. D. G. et S. Joan. Nep. honorem	Ad majorem Dei Gloriam et Sancti Joannis Nepomuceni honorem	**GR**	in fine
A. M. D. G. et aeternum S. Joan. Nepom. honorem	Ad majorem Dei Gloriam et aeternum Sancti Joannis Nepomuceni honorem	**VV**	in fine
August.	Augustissimus	**USE**	clavis
B.	Beatus	**DJM**	inductio X
B. V.	Beata Virgo	**SJA**	titulus
Baëz.	Baeza	**SJA**	in fine
Balb.	Balbinus	**PFN, DJC**	argumentum
Bolan.	Bollandus	**DJM**	argumentum
Bul. Canoniz.	Bulla canonizationis	**SJA**	argumentum
c., cap.	caput	**DJNs**	IX
		MMs	prologus, chorus ante IX, epilogus
		USE	in fine
		GA	I, epilogus
		SJA	prolusio, in fine
canoniz.	canonizatio	**VV, SGT, PS**	argumentum (fundamentum)
Cant.	Canticum [canticorum]	**DJNs**	chorus post VI
		SJA	argumentum

zkratka	*výklad*	*hra*	*výskyt*
Claud.	Claudianus	**USE**	in fine
		DJNs	chorus
cont.	continuatores	**DJM**	argumentum
Cypri.	Cyprianus	**SJA**	in fine
D.	Divus, Diva	**AA, AAs**	titulus
		DJM	argumentum, inductio II, XII, XIII, XIV
		SGT	titulus, argumentum (fundamentum)
		SH	IX
		GA	argumentum
		PFN	argumentum
		SJA	in fine
D.	Dominus (Christus), Domini	**DJM**	inductio VIII
		SJA	titulus
elegant.	elegantiarum	**USE**	clavis
Herc. furent.	Hercules furens (Herculis furentis)	**USE**	in fine
Histor.	Historici nebo Historia	**SH**	argumentum
ibid.	ibidem	**GA**	epilogus
Isa.	Isaias propheta	**GA**	III
Joan. Nep.	Joannes Nepomucenus	**GR**	argumentum
l., lib., li.	liber	**AA, AAs**	argumentum (L, ČJ)
		MMs	II
		DJI	epilogus
		USE	in fine
		PFN	argumentum
		SJA	chorus post V, in fine
Luc.	[Evangelium secundum] Lucam	**GA**	X
Lucan.	Lucanus	**USE**	in fine
M.	Magister	**VD**	post titulum
Mant.	Mantuanus	**USE**	in fine
mart.	martyrium	**SJA**	in fine
Martial.	Martialis	**USE**	in fine
Metamor.	Metamorphoses	**USE**	in fine

zkratka	*výklad*	*hra*	*výskyt*
Miscel., Misc.	Miscellanea	**AA, AAs**	argumentum (L, ČJ)
		PFN	argumentum
Miscell. hist. Bohem.	Miscellanea historica [Regni] Bohemiae	**DJC**	argumentum
n.	numerus	**PS**	argumentum
O. A. M. D. G.	Omnia ad majorem Dei Gloriam	**SGT, GA, DJC**	in fine
O. A. M. D. G. et H. S. J. N.	Omnia ad majorem Dei Gloriam et honorem Sancti Joannis Nepomuceni	**AA**	in fine
od.	oda	**DJI**	epilogus
Ovid.	Ovidius	**USE**	in fine
P.	pater	**AA, AAs**	argumentum (L, ČJ)
		DJM	inductio IV
		PS	argumentum
		PFN	argumentum
Pont. aliique hist.	Pontanus aliique historici	**DJC**	argumentum
Prov., Proverb.	Proverbia	**MMs**	chorus ante IX, chorus ante XV
		USE	in fine
Pruden. in hymn.	Prudentius in hymnis	**SJA**	in fine
Ps., Psal.	Psalmus	**DJI**	II/IX
		PS	chorus post V
		GA	chorus post VI
recit.	recitativus	**AA**	prolusio
Reg.	Regum (=Liber Samuhelis)	**GA**	I
S.	Sanctus	**VC**	titulus
		DJN, DJNs	titulus
		MMs	titulus, V, XI
		DJI	titulus
		GR	titulus, argumentum
		VV	titulus
		SGT	titulus, fundamentum
		PS	argumentum
		SJA	titulus

zkratka	*výklad*	*hra*	*výskyt*
S. Hiero. in Proaem. Comment. in Hierem.	Sanctus Hieronymus in Proaemio Comment[ariorum] in Hieremiam	**SJA**	chorus post V
S. Chrysost. hom. 23. in Gen.	Sanctus Chrysostomus homilia 23. in Genesin	**SJA**	chorus post VII
Sarbiev.	Sarbievius	**USE**	in fine
Sen.	Seneca	**USE**	in fine
serm.	sermones	**DJNs**	epilogus
sexag.	sexaginta	**USE**	clavis
Soc.	Societas	**DJI**	titulus
Stat.	Statius	**DJI**	epilogus
Summar.	Summarium	**PS**	argumentum
sv.	svatý	**AAs**	titulus (ČJ)
Sylv.	Silvae	**DJI**	epilogus
t.	tomus	**DJM**	argumentum
Tob.	[Liber] Tobiae	**GA**	prolusio
v.	versus	**DJNs**	chorus post VI, IX
		MMs	chorus ante IX, chorus ante XV, epilogus
		DJI	titulus (in margine)
		GA	chorus post VI, epilogus
		SJA	prolusio

V.4.2 Editorské zkratky

add.	addidit
adl.	adligatum
cca	circa
cf.	confer
col.	columna
corr.	correxit
del.	delevit, deletum
f.	folium
ingr.	ingressus
in marg.	in margine
m2, m3	manus secunda, manus tertia
n.	numerus
om.	omisit, omissum
p.	pagina
p4v	professus quatuor votorum
s.a.	sine anno
s.f.	sine folio
seq.	sequitur, sequens
sign.	signatura
sqq.	sequentes
tom.	tomus
v.	versus

V.4.3 Archivní zkratky

APA I	fond Archiv pražského arcibiskupství NA ČR
APB	Annales provinciae Bohemiae
ARSI	Archivum Romanum Societatis Iesu, Řím
BUW	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu
CT	Catalogi triennales
Epp. Gen.	Epistulae Generalium ad nostros
JS	fond Jesuitica NA ČR
LA	Literae annuae / Annuae literae provinciae Bohemiae
MZA	Moravský zemský archiv v Brně
MZK, HF	Moravská zemská knihovna v Brně, Historický fond
NA ČR	Národní archiv, Praha
NK ČR	Národní knihovna České republiky, Praha
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek, Vídeň
SM	fond Stará manipulace NA ČR
STT	databáze Prvotisky, staré tisky a mapy NK ČR
VKOL	Vědecká knihovna v Olomouci
Křižovnická knihovna	Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou – knihovna
Strahovská knihovna	Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna

V.5 SEZNAM CITACÍ UŽITÝCH V EDITOVANÝCH TEXTECH

V.5.1 Citace antických autorů

Cicero, De oratore 3,12
Cicero, Oratio in Catilinam 1; 2,1
Cicero, Pro Milone 13,35
Claudianus, Panegyricus dictus Olybrio et Probino consulibus 65–66
Homér, Odysseia 9,19–20
Horatius, Carmina 3,1,1–4[1]
Lucanus, Pharsalia 1,135
Ovidius, Fasti 4,37–38
Ovidius, Metamorphoses 14
Propertius, Elegiae 4,5,57
Prudentius, Peristephanon, Hymnus X,767–768
pseudo-Cato, Dicta Catonis, Collectio monostichorum 40
Publilius Syrus, Sententiae 235, 295, 747
Quintilianus, Institutiones oratoriae 12,8
Seneca, De ira 1,3,4
Seneca, Hercules furens 476
Statius, Silvae 5,1,217
Statius, Thebais 1,322–323; 9,738
Vergilius, Aeneis 1,520; 1,672; 2,325–326; 3,571–574; 6,620; 11,248
Vergilius, Bucolica 2; 5,76–78
Vergilius, Georgica 1,472–473

V.5.2 Citace patristických a středověkých autorů

Augustinus, Confessiones 1,1,6
Augustinus, Sermones 225
Bernard z Clairvaux, Sermones in Cantica Canticorum, Sermo LXI
Bernard z Clairvaux, Jesu dulcis memoria
Bonaventura de Bagnoreggio, hymnus Te, Matrem Dei, laudamus
Hermanus Reichenauensis, hymnus Salve Regina

[1] Český překlad citován dle Horatius Flaccus, Q.: *Vavřín a réva*. Odeon, Praha 1972, s. 72.

Hieronymus, Commentariorum in Jeremiam Prophetam lib. V
Joannes Chrysostomus, Homiliae in Genesin 23
Litaniae Dominae nostrae Dolorum
Litaniae Lauretanae
pseudo-Ambrosius, hymnus O lux beata Trinitas
pseudo-Ambrosius, Te Deum
pseudo-Cyprianus Carthaginensis, Liber de laude martyrii XI
Thomas a Kempis, De resurrectione orationes in duas partes sectae 5,1,14

V.5.3 Biblické citace

Latinské citace uvádíme podle moderní edice Vulgaty, versio veterior (*Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, eds. Weber, R. – Gryson, R., 4. vyd., Stuttgart 1994), u Žalmů citujeme verzi překladu podle Septuaginty (*iuxta LXX emendatus*) a verzi podle hebrejského znění (*iuxta Hebraicum translatus*) uvádíme pouze v relevantních případech. Pod českým textem odkazujeme a citujeme podle Ekumenického překladu (Praha 1985).

Vulgata	***Ekumenický překlad***
II Sm 23,23	2 S 23, 23
Ps 4,10; 15,10; 39,5; 115,15	Ž 4,9; 16,10; 40,5; 116,15
Prv 13,12; 15,4; 15,2	Př 13,12; 15,4; 15,2
Ecl 1,2; 9,17a; 9,17	Kaz 1,2; 9,17a; 9,17
Ct 2,12	Pís 2,12
Is 30,15; 40,3; 42,14; 42,21; 53,7	Iz 30,15; 40,3; 42,14; 42,21; 53,7
Mt 3,3; 7,15	Mt 3,3; 7,15
Mc 1,3	Mk 1,3
Lc 2,19; 3,4	L 2,19; 3,4
Io 1,23; 8,44	J 1,23; 8,44
Deuterokanonické knihy	
Tb 12,7	Tób 12,7
Sap 2,6	Mdr 2,6
Sir 6,5; 6,13; 24,18; 51,30	Sír 6,5; 6,13; 24,18; 51,22

V.6 SEZNAM LITERATURY[1]

V.6.1 Rukopisné prameny

Acta processus apostolici in causa canonizationis B. Joannis Nepomuceni, completa 22. Junii 1725. NA ČR, APA I, sign. B 60/1–2, B 61/1–3; APA I, sign. C 143/4–6, C 144/1–5, C 145/1, kart. 2232–2240 (*Acta processus apostolici*).

Annales provinciae Bohemiae Societatis Jesu ad annum 1754, 1760. ARSI, sign. Boh. 172, 179 (APB).

Annuae literae provinciae Bohemiae Societatis Jesu ad annum 1720, 1728–1732, 1735. ARSI, sign. Boh. 135, 144–149, 153; LA 1728–1731, ÖNB, Cod. 12 314–12 316; LA 1730–1732, ÖNB, Cod. 11 974–11 975 (LA).

[Archiv koleje v Uherském Hradišti, hry, básně a řeči]. NA ČR, JS, sign. IIIo-446, 447, 448, kart. 175–177.

Catalogi triennales provinciae Bohemiae 1723/I, 1726/I, 1730/I–II, 1734/I–II, 1740/I–II, 1746/I, 1749/I–II, 1754/II, 1761/II, 1764/II, 1770/II. ARSI, sign. Boh. 46, 48, 51, 52, 54, 55, 60, 61, 66, 69, 70, 73, 78, 81, 87 (CT I, II).

Decretum Pragensis canonizationis B. Joannis Nepomuceni, Canonici ecclesiae metropolitanae Pragae. NA ČR, APA I, sign. C 143/6, kart. 2234.

Diarium Patris Ministri collegii Clementini Pragae 1713–1738. NA ČR, JS, sign. RKP 20–21 (*Diarium Patris Ministri*).

Epistolae Generalium ad nostros 1715–1758. ARSI, sign. Boh. 7/I–II, 8/I, 9 (*Epp. Gen.*).

[Hry, řeči z gymnázia v Praze na Novém Městě]. NA ČR, SM, sign. J 20/17/18, kart. 998–1000.

[Hry, řeči z gymnázia v Českém Krumlově]. Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Velkostatek Český Krumlov, sign. I 3Sα 3–4.

Jura compulsata in processu canonizationis B. Joannis Nepomuceni. Authoritate apostolica fabricata, completa 22. Junii 1725. NA ČR, APA I, sign. B 61/1.

Lateinische Schuldramen aus Glatzer Jesuiten-Kollegiums I, II, III. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Oddział Rękopisów, sign. Akc. 1949 KN 125, Akc. 1949 KN 238, Akc. 1949 KN 180.

Liber votorum tam solemnium quam simplicium. NK ČR, sign. XXIII C 110/2.

Professi quatuor votorum. ARSI, sign. Germ. 44/II, Germ. 45, Germ. 47.

[1] U prvního výskytu citovaného díla v textu uvádíme plný odkaz na literaturu, u dalších výskytů už jen zkrácenou citaci – zde v závorce za bibliografickým údajem.

V.6.2 Tištěné prameny

Acta utriusque processus in causa canonisationis Beati Joannis Nepomuceni Martyris super fama sanctitatis, virtutum et miraculorum, uti et super casu excepto seu cultu publico, huic Beato ab immemorabili tempore ante bullam Urbani VIII. Pontif. Max. exhibito, Pragae constructa, Romae examinata et secuta beatificatione approbata. Viennae 1721, 1722, Veronae 1725 (*Acta utriusque processus*, 1722).

Agnus Dei e cera virgine virgineo immaculatae semper Virginis patrocinio in sterili parentum senectute circumfusus, jam tunc caelesti lumine super Monte Viridi in lucem editus, subinde coram tondente se sine voce innocens victima ab Innocentio XIII. Summo Pontifice cum Beatis benedictus, a Sanctissimo Papa Benedicto XIII. canonica apotheosi festo S. Nutritii Agni Dei, de quo Joannes Praecursor Domini: ecce Agnus Dei, gloria et honore in splendoribus Sanctorum coronatus, S. Joannes Nepomucenus ... Anno apotheoseos, qVaM haCtenVs DeVote sVspIrabat orbIs ChrIstIanVs. Pragae 1729.

Avancini, N.: *Tragoediae*. Coloniae Agrippinae 1679.

de Baeza Ponferradiensis, D.: *Commentariorum moraliorum in Evangelicam historiam. Pars prima*. Lugduni 1631.

Balbinus, B.: De B. Joanne Nepomuceno, ecclesiae metropol. Pragensis S. Viti Canonico, Presb., Martyre Pragae et Nepomuci in Bohemia. In: Henschenius, G. – Papebrochius, D. (eds.): *Acta Sanctorum. Tom. III. Maji*. Antverpiae 1680, s. 667–680 (Balbinus: *Acta Sanctorum*).

Balbinus, B.: Vita Sancti Joannis Nepomuceni. In: Balbinus, B.: *Miscellanea historica Regni Bohemiae decadis I., liber IV. hagiographicus seu Bohemia Sancta.* Pragae 1682, s. 94–113 (Balbinus: *Bohemia Sancta*).

Balbinus, B.: *Vita B. Joannis Nepomuceni Martyris, authore P. Bohuslao Balbino Soc. Jesu conscripta, nunc denuo edita et iconismis praecipua Beati acta exhibentibus illustrata.* Augustae Vindelicorum 1725 (Balbinus: *Vita B. Joannis Nepomuceni Martyris*).

Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino S.J., nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque*. Augustae Vindelicorum 1729.

Beckovský, J. F.: *Druhý sloup nepohnutelnýho základu katolického živobytí*. Praha 1707 (Beckovský: *Druhý sloup*).

Benedictus XIII.: *Constitutio, qua Beatus Joannes Nepomucenus ... Sanctorum Christi Martyrum Canoni adscribitur*. Romae et Pragae 1729; viz též Benedictus XIII.: Bulla Christus Dominus (19. 3. 1729). In: *Magnum Bullarium Romanum, seu ejusdem Continuatio. Tom. 10.* Luxemburgii 1741, s. 334–336 (*Christus Dominus*).

Beyerlinck, L.: *Magnum theatrum vitae humanae, hoc est rerum divinarum humanarumque syntagma catholicum, historicum et dogmaticum*. Coloniae Agrippinae

1631, Lugduni 1665–1666, 1678, Venetii 1707 (Beyerlinck: *Magnum theatrum*, 1631; Beyerlinck: *Magnum theatrum*, 1665).

Decretum Pragensis canonizationis B. Joannis Nepomuceni, Canonici ecclesiae metropolitanae Pragae [1729].

Dubravius, J.: *Historiae Regni Boiemiae, de rebus memoria dignis in illa gestis, ab initio Boiemorum, qui ex Illyria venientes, eandem Boiemiam, in medio propemodum superioris Germaniae sitam, occupaverunt, libri XXXIII*. Prostannae 1552.

Fama sancta vocali Vaticanae gloriae tuba orbe resona universo. [Pragae] 1729.

[Ferus, G.]: *Fama posthuma Joannis Nepomuceni, cathedralis ecclesiae S. Viti in Arce Pragensi Canonici, Universitatis Caroli IV. studiosi et Magistri, laude sanctitatis et miraculorum apud suos et exteros clari*. Pragae 1641 (Ferus: *Fama posthuma*).

Galluzzi, F. M.: *Vita di San Giovanni Nepomuceno, Canonico della Metropolitana di Praga e Martire glorioso*. Roma 1729.

Gruterus, J.: *Bibliotheca exulum seu Enchiridion Divinae humanaeque prudentiae*. Francofurti 1625.

Hájek z Libočan, V.: *Kronika česká, to jest Sepsání a vypsání počátků a pojití národu českého, jeho rozmnožení a všech příběhův v české zemi zběhlých od léta šestistého čtyrycátého čtvrtého až do léta 1527*. Praha 1541.

Kapihorský, Š.: *Historie sedleckého kláštera*. Praha 1630.

Kolczawa, C.: *Exercitationes drammaticae. Pars VI*. Pragae 1716.

[Konvoluty příležitostných tisků]. Křižovnická knihovna, sign. XVIII G 10, sv. 9; NK ČR, sign. 46 A 81, 51 A 14, 52 A 19, 52 A 39, 52 A 40, 52 A 44, 52 B 44, 52 C 32; Strahovská knihovna, sign. AB XII 18/53, AB XII 22; VKOL, sign. II 23220.

Niesus, J.: Aeterna beatorum gaudia. In: Hugo, H.: *Pia desideria*. Coloniae 1694.

Pannagl, B.: *Musa Panagaea, diversa cum thematum, tum carminum genera pererrans, poëticen docentibus in subsidium, discentibus in proludium proposita*. Pragae 1729 (Pannagl: *Musa Panagaea*).

Pessina, T. J.: *Phosphorus septicornis, stella alias matutina, hoc est Sanctae metropolitanae D. Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria*. Pragae 1673.

Pexenfelder, M.: *Apparatus eruditionis tam rerum quam verborum per omnes artes et scientias*. Norimbergae 1670.

Pexenfelder, M.: *Florus Biblicus et Concionator historicus tomi duo*. Monachii 1683, Augustae Vindelicorum 1747.

Pontanus, G. B.: *Bohemia pia, hoc est Historia brevis pietatem avitam Boëmiae e miraculis, Ducibus et Regibus, Sanctis quoque Episcopis et Archiepiscopis et ex alliis ostendens*. Francofurti 1608 (Pontanus: *Bohemia pia*).

Pontanus, G. B.: De S. Ioanne Nepomuceno Canonico Pragensi, Martyre. In: Pontanus, G. B.: *Hymnorum sacrorum de Beatissima Virgine Maria et S. Patronis S. R. Bohoemiae libri tres*. Pragae 1602, s. 203–206 (Pontanus: *De S. Ioanne Nepomuceno*).

Pretlik, B. J.: *Unio sexaginta elegantiarum Paraquariam nactus Nepomuci Sanctus Joannes Nepomucenus*. Pragae 1729.

Proskovsky, J. R.: *Sanctus Joannes Nepomucenus pro Caelo, pro Caesare, pro Patria orator silentiarius triumphali silentio, sago et toga Tullius laureatus*. Pragae 1734.

Raschdorff, B.: *Sacrosanctum silentium incorruptae linguae*. Pragae [1729].

Ravisius Textor, J.: *Epithetorum Ioannis Ravisii Textoris Opus Absolutissimum: Iam Denuo Post Ultimam ... recognitionem ... repurgatum ...* Duaci 1607.

Ravisius Textor, J.: *Epithetorum opus perfectissimum ...: accesserunt eiusdem Ravisii Synonyma, et diversorum authorum, poeticarum admonitionum libelli tres utilissimi*. Basileae 1635.

Raynaudus, Th.: *Nomenclator Marianus*. Lugduni 1639.

Reyher, S.: *Historia iurium universalis*. Kiliae 1711.

Ribadineira, P.: *Flos Sanctorum seu Vitae et res gestae Sanctorum ex probatis scriptoribus selectae et in formam concionum singulari cura ad usum concionatorum accommodatae*. Coloniae Agrippinae 1630.

Sarbiewski, M. K.: *Horatius Sarmaticus sive R. P. Mathiae Casimiri Sarbievii ... lyricorum libri IV*. Coloniae Agrippinae 1721.

Simon, J.: Theoctistus sive Constans in aula Virtus. Tragoedia. Romae sub ferias Bacchanales anni 1654 a Nobilissima juventute Italica Seminarii Romani saepius cum plausu data. In: *Tragoediae quinque*. Leodii 1656, 1657, Coloniae Agrippinae 1680, 1697.

Strassmayr, H.: *Gemma admirabilis seu Unio sexaginta elegantiarum. Tausent schöner Wunderstein oder Lieb- und Lebhafftes Tugendkleynod ... Annae Mariae Gazinin deß Adelichen Stiffts und Hochllöbl. Jungfrauen Closters Geisenfeldt S. Benedicti Ordens ... Abbtissin, welche nach dero hochseeligen Ableiben durch ein Lob- und Leich-Predig ... vorgestellt*. Ingolstatt 1694.

Sutor, A.: *Latinum Chaos u.s.w. Ein Teutsches durcheinander von unterschiedlichen Sachen u.s.w. von D. Andr. Sutor*. Augsburg 1716.

Tanner, J.: *Vir apostolicus seu Vita et virtutes R. P. Alberti Chanovsky e Societate Jesu in Provincia Boemiae*. Coloniae Agrippinae 1660.

Vaenius, O.: *Amorum emblemata*. Antverpiae 1608.

Vodňanský, J. E. – Birckhart, A.: *Tempus tacendi*. Praha 1729, grafický list, Strahovská knihovna, Grafická sbírka, sign. 40/65–7215.

Wietrowsky, M.: *Historia de vita, martyrio et miraculis S. Joannis Nepomuceni, Canonici Pragensis, ob sacramentalis confessionis secretum invicta constantia servatum in Moldavam fluvium dejecti et submersi*. Vetero-Pragae 1729.

Woita, J. W.: *Unio Coelicus a candore, luce et splendore conspicuus, in annulo Piscatoris subinde praefulgidus atque ad nuptias Agni Immaculati quaesitus terque beate in gazophylacio Bohemiae repertus sive Sanctus Joannes Nepomucenus, invictus a taciturnitate Martyr, a virtute, scientia et vitae sanctimonia orbe universo celeberrimus*. Pragae 1735.

Život s. Jana Nepomucenského. Praha 1684, 1698, 1710 (*Život s. Jana Nepomucenského*, 1684).

V.6.3 Edice, soupisy a databáze

Bauer, B. – Leonhardt, J. (eds.): *Triumphus Divi Michaelis Archangeli Bavarici – Triumph des Heiligen Michael, Patron Bayerns. München 1597. Einleitung, Text und Übersetzung, Kommentar*. Schnell & Steiner, Regensburg 2000 (Bauer – Leonhardt: *Triumphus Divi Michaelis*).

Bio-bibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku. Biografická databáze, http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/clpr54.htm (cit. 18.1.2015), jednotlivá hesla citována přes vlastní trvalé odkazy s uvedením zpracovatelů.

Cancik, H. – Schneider, H. (eds.): *Brill's New Pauly* [online]. *Antiquity volumes*. Brill Online 2014, http://referenceworks.brillonline.com/browse/brill-s-new-pauly (cit. 18.1.2014).

Filippi, B.: *Il teatro degli argomenti, gli scenari seicenteschi del teatro gesuitico romano*. Institutum Historicum Societatis Iesu, Roma 2001 (Filippi: *Il teatro degli argomenti*).

Gier, H. (ed.): *Jakob Bidermann und sein Cenodoxus. Der bedeutendste Dramatiker aus dem Jesuitenorden und sein erfolgreichstes Stück*. Schnell & Steiner, Regensburg 2005.

Jordan, R.: Dramatische Strebungen der Jesuiten in Krumau. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 54*, 1916, s. 141–189.

Kaňák, M. – Šimek, F. (eds.): *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*. SNKLHU, Praha 1959.

Linka, J. (ed.): *Václav Hájek z Libočan*, *Kronika česká*. Academia, Praha 2013.

Lukacs, L. (ed.): *Monumenta Paedagogica Societatis Jesu* V. *Monumenta Historica Societatis Jesu* 129. Institutum Historicum Societatis Iesu, Romae 1986.

Menčík, F.: *Příspěvky k dějinám českého divadla*. Česká akademie, Praha 1895.

Mundt, L. – Seelbach, U. (eds.): *Nicolaus Avancini S.J.: Pietas victrix – Der Sieg der Pietas*. Niemeyer, Tübingen 2002 (Mundt – Seelbach: *Nicolaus Avancini*).

Saulini, M. (ed.): *Stephanus Tuccius S.J., Christus Nascens, Christus Patiens, Christus Iudex, Tragoediae*. Institutum Historicum Societatis Iesu, Roma 2011 (Saulini: *Stephanus Tuccius*).

Spevak, O. (ed.): *Bohuslai Balbini Verisimilia humaniorum disciplinarum*. Koniasch Latin Press, Praha 2006.

Staud, G.: *A magyarországi jezsuita iskolai szinjátékok forrásai 1561–1773. Fontes ludorum scenicorum in scholis S.J. Hungariae* I–IV. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadása, Budapest 1984–1994 (Staud: *A magyarországi jezsuita iskolai szinjátékok forrásai*).

Stich, A. – Lunga, R. (eds.): *Jan Kořínek, Staré paměti kutnohorské*. Lidové noviny, Praha 2000.

Studien-Stiftungen im Königreiche Böhmen II (1700–1754). Prag 1895.

Sutton, D. F. (ed.): *Joseph Simon, Theoctistus (1654)* – el. zdroj http://www.philological.bham.ac.uk/theo/ (cit. 10.1.2015) (*Theoctistus*).

Sutton, D. F. (ed.): *Joseph Simon, Vitus (1656)* – el. zdroj http://www.philological.bham.ac.uk/vitus/ (cit. 16.1.2015).

Sutton, D. F. (ed.): The Anonymous Jesuit Play *Ananias, Azarias, Mizael* – el. zdroj http://www.philological.bham.ac.uk/ananias/ (cit. 16.1.2015).

Szarota, E. M.: *Das Jesuitendrama im deutschen Sprachgebiet. Eine Periochen-Edition. Texte und Kommentare* I/1–2, II/1–2, III/1–2. *Indices* IV. Fink, München 1979–1987 (Szarota: *Das Jesuitendrama*).

Tarot, R. (ed.): *Jakob Bidermann: Cenodoxus*. Niemeyer, Tübingen 1963.

Tilg, S. (ed.): *Die Hl. Katharina von Alexandria auf der Jesuitenbühne: drei Innsbrucker Dramen aus den Jahren 1576, 1577 und 1606*. Niemeyer, Tübingen 2005 (Tilg: *Die Hl. Katharina*).

Tobolka, Z. (ed.): *M. Pavla Židka Spravovna*. Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění 33. Česká akademie, Praha 1908.

Truhlář, J. (ed.): *Vita domini Joannis Pragensis Archiepiscopi tertii, post Patriarchae Alexandrini*. Fontes rerum Bohemicarum I. Museum království Českého, Praha 1873.

Valentin, J.-M.: *Le théâtre des jésuites dans les pays de langue allemande : Répertoire chronologique des pièces représentées et des documents conservés (1555–1723)* 1, 2. Hiersemann, Stuttgart 1983, 1984 (Valentin: *Le théâtre des jésuites*).

Vašica, J. (ed.): *Bohuslava Balbína kněze Tovaryšstva Ježíšova Život svatého Jana Nepomuckého*. Kuncíř, Praha 1940.

Weber, D. (ed.): *Augustinus conversus. Ein Drama von Jakob Gretser. Einleitug, Text, Übersetzung und Kommentar*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 2000.

Zimmermann, H. (ed.): *Thomas Ebendorfer*, *Chronica Regum Romanorum* I. Hahnsche Buchhandlung, Hannover 2003.

V.6.4 Sekundární literatura

Bartůšek, V.: Šíření piaristických kolejí a škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století. *Paginae historiae 11*, 2003, s. 32–68.

Bloemendal, J. – Ford, P. (eds.): *Neo-Latin Drama. Forms, Functions, Receptions*. Olms, Hildesheim – Zürich – New York 2008.

Bloemendal, J. – Norland, H. B. (eds.): *Neo-Latin Drama and Theatre in Early Modern Europe*. Brill, Leiden – Boston 2013 (Bloemendal – Norland: *Neo-Latin Drama and Theatre*).

Bloemendal, J.: Central and Eastern European Countries. In: Bloemendal, J. – Norland, H. B. (eds.): *Neo-Latin Drama and Theatre in Early Modern Europe*. Brill, Leiden – Boston 2013, s. 633–656.

Bloemendal, J.: Neo-Latin Drama. In: Ford, P. – Bloemendal, J. – Fantazzi, Ch. (eds.): *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Brill, Leiden – Boston 2014, s. 473–484.

Bobková, K. – Bočková, A.: Antonín Machek – Angelus ad aras D. Joannes Nepomucenus. Jezuitská školská hra k oslavě sv. Jana Nepomuckého. In: *Barokní Praha* –

Barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách. Archiv hl. m. Prahy a Scriptorium, Praha 2004, s. 955–974.

Bobková, K.: Jezuitské školské divadlo v pražské klementinské koleji ve 20. letech 18. století. In: *Pražský sborník historický 32*, 2003, s. 105–168.

Bobková, K.: Profesoři rétoriky na chomutovském gymnáziu 1711–1740. In: *Comotovia 2002. Sborník příspěvků z konference věnované výročí 750 let první písemné zmínky o existenci Chomutova (1252–2002)*. Albis international, Ústí nad Labem 2003, s. 89–101.

Bobková, K.: Profesoři rétoriky na klatovském gymnáziu 1711–1740. In: *Balbínovská Miscellanea*. Městská knihovna Klatovy, Klatovy 2001, s. 62–76.

Bobková-Valentová, K. – Bočková, A. – Bažil, M.: Bodnutí laskavosti. Elegie na rozloučenou studenta klatovské rétoriky Tomáše Bodla. In: Förster, J. – Kitzler, P. – Petrbok, V. – Svatošová, H. (eds.): *Musarum socius jinak též Malý Slavnospis ku cti Martina Svatoše.* KKS FÚ AV ČR, Praha 2011, s. 231–266.

Bobková-Valentová, K. – Jacková, M.: Úvod do kapitoly: Jesuitské divadlo v Čechách. = Einleitung in das Kapitel: Jesuitentheater in Böhmen. In: Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010, s. 895–908.

Bobková-Valentová, K.: Das Bild des Herrschers auf der Jesuitenbühne. In: Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010, s. 925–934.

Bobková-Valentová, K.: Divadlo na žateckém gymnáziu. In: Polehla, P. – Hojda, J. (eds.): *Náboženské divadlo v raném novověku*. OFTIS, Ústí nad Orlicí 2011, s. 43–59.

Bobková-Valentová, K.: In theatralibus exercitiis unum fere quaeri popularem plausum. Towards the Mechanisms of Curbing Theatrical Practices at Jesuit Schools in the Early 18th Century. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica, Graecolatina Pragensia 24*, 2012 (Verbi gratia. In honorem Eva Kuťáková), s. 147–158.

Bobková-Valentová, K.: *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Karolinum, Praha 2006 (Bobková-Valentová: *Každodenní život*).

Bobková-Valentová, K.: Literární činnost jezuitských gymnaziálních učitelů určená škole (na příkladu uherskohradišťského gymnázia ve 30. letech 18. století). *Studia Comeniana et historica 36*, 2006, č. 75–76, s. 179–186 (Bobková-Valentová: *Literární činnost*).

Bobková-Valentová, K.: Raro habeantur comoediae vel tragoediae. In: Bobková-Valentová, K. – Doležalová, E. – Chodějovská, E. – Hojda, Z. – Svatoš, M. (eds.): *Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková*. Scriptorium, Praha 2009, s. 409–423.

Bočková, A. – Zdichynec, J.: Der heilige Nepomuk auf der Jesuitenbühne – ein Editionsprojekt. In: Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010, s. 947–962.

Bočková, A.: From *sanctulus* to *sacer*: Suggested Typology of Jesuit School Plays Featuring St. John of Nepomuk in the Czech Province. *Acta Universitatis Carolinae – Philologica, Graecolatina Pragensia 25,* 2015, s. 113–133.

Bočková, A.: *Historia S. Joannis Nepomuceni / Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého aneb Podoby barokního překladu*. Scriptorium, Praha 2015 (v tisku).

Bočková, A.: *Historia S. Joannis Nepomuceni z roku 1729 a její dobové překlady*. Disertační práce, ÚŘLS FF UK, Praha 2010 (Bočková: *Historia S. Joannis Nepomuceni*).

Bok, V.: Poznámky k jezuitským hrám dedikovaným posledním českokrumlovským Eggenberkům (1665–1719). In: Císařová Smítková, A. – Jelínková, A. – Svobodová, M., *Libri magistri muti sunt: pocta Jaroslavě Kašparové*. Knihovna AV ČR, Praha 2013, s. 401–413. [Obsahuje přílohu: Soupis dochovaných her českokrumlovské jezuitské koleje.]

Buben, M. M.: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích* III/4. *Řeholní klerikové (jezuité)*. Libri, Praha 2012.

Catalano, A.: *Zápas o svědomí: kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. Lidové noviny, Praha 2008.

Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010 (Cemus: *Bohemia Jesuitica*).

Čornejová, I. – Fechtnerová, A.: *Životopisný slovník pražské univerzity*. Univerzita Karlova, Praha 1986 (Čornejová – Fechtnerová: *Životopisný slovník*).

Čornejová, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. 2. vyd., Hart, Praha 2002.

Demeter, J. (ed.): *Baroque Theatre in Hungary. Education and Entertainment*. Protea Cultural Association, Budapest 2015.

Deneire, T.: Editing Neo-Latin Texts: Editorial Principles; Spelling and Punctuation. In: Ford, P. – Bloemendal, J. – Fantazzi, Ch. (eds.): *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Brill, Leiden – Boston 2014, s. 959–962.

Dienstbier, P.: *Damone gaudens Pythias vivat suo – P. Placidus Scharls Visitationsdrama über die Amicitia Coronata. Einleitung, Text, Übersetzung und Analyse*. Disertační práce, Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2010.

Fechtnerová, A.: Klementinští knihovníci od roku 1609 do roku 1773. *Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků 2*, 1985, s. 77–153.

Ford, P. – Bloemendal, J. – Fantazzi, Ch. (eds.): *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Brill, Leiden – Boston 2014 (Ford – Bloemendal – Fantazzi: *Brill's Encyclopaedia*).

Ford, P. – Taylor, A. (eds.): *The Early Modern Cultures of Neo-Latin Drama*. Leuven University Press, Leuven 2013.

Hashemi, M.: *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*. Tribun, Brno 2007.

Helfert, V.: *Hudba na jaroměřickém zámku. František Václav Míča 1694–1744*. Česká akademie věd a umění, Praha 1924.

Horáček, F. – Chlup, R.: Přepis a skloňování řeckých vlastních jmen. In: Horáček, F. – Chlup, R.: *Učebnice klasické řečtiny*. Academia, Praha 2012, s. 370–372.

Charvátová, K.: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 1. svazek. *Fundace 12. století*. Karolinum, Praha 1998.

Ijsewijn, J. – Sacré, D.: *Companion to Neo-Latin Studies* II. *Literary, Linguistic, Philological and Editorial Questions*. Leuven University Press, Leuven 1998.

Jacková, M.: Arnold Engel a jeho tři tragédie pro zakončení školního roku na jezuitských gymnáziích. *Divadelní revue 17*, 2006, č. 2, s. 14–20.

Jacková, M.: *Divadlo jako škola ctnosti a zbožnosti. Jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století*. FF UK, Praha 2011 (Jacková: *Divadlo jako škola ctnosti*).

Jacková, M.: Divadlo v jezuitských školách. *Studia Comeniana et Historica 36*, 2006, č. 75–76, s. 187–191.

Jacková, M.: Franciscus Lang a jezuitské divadlo (překlad části pojednání „Dissertatio de actione scenica" a úvodní studie). *Disk 18*, 2006, s. 95–116.

Jacková, M.: Jak se smáli netopýři + překlad části hry „Saeculum coronatum...". *Divadelní revue 18*, 2007, č. 1, s. 53–60 a 93–97.

Jacková, M.: Komische Elemente im Jesuitendrama. In: Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010, s. 935–945.

Jacková, M.: Korunované století – deklamační drama, melodrama a komedie v jednom. In: Šormová, E. – Kuklová, M. (eds.): *Miscellanea Theatralia, sborník Adolfu Scherlovi k osmdesátinám*. Divadelní ústav, Praha 2005, s. 81–88.

Jacková, M.: Mezi duchovním a světským. Jezuitské školské drama v Praze kolem poloviny 18. století. *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2*, 2012, č. 1, s. 49–64.

Jacková, M.: Od alegorií k závistivým vrstevníkům (Postava světce ve vybraných jezuitských hrách). In: Polehla, P. – Hojda, J. (eds.): *Náboženské divadlo v raném novověku*. OFTIS, Ústí nad Orlicí 2011, s. 43–59.

Jacková, M.: Zrcadlo ctnosti, zázrak výmluvnosti, věštírna moudrosti (Jezuitské hry o sv. Kateřině Alexandrijské). *Divadelní revue 19*, 2008, č. 4, s. 15–24.

Jakubcová, A. – Pernerstorfer, M. J. (eds.): *Theater in Böhmen, Mähren und Schlesien. Von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts. Ein Lexikon.* Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien – Praha 2013 (Jakubcová – Pernerstorfer: *Theater in Böhmen*).

Jakubcová, A. (ed.): *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*. Academia, Praha 2007 (Jakubcová: *Starší divadlo*).

Kadulska, I.: *Komedia w polskim teatrze jezuickim XVII wieku*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków 1993.

Kindig, W.: *Franz Lang. Ein Jesuitendramatiker des Spätbarock*. Disertační práce, Graz 1965.

Koláček, J.: Ratio studiorum. Geneze, struktura a hlavní cíle. In: Novotný, V. (ed.): *Všechno je milost. Sborník k poctě 80. narozenin Ludvíka Ambrustera*. Karolinum, Praha 2008, s. 428–440.

Koláček, J.: Ratio studiorum a jeho historické pozadí. *Studia Comeniana et historica 36*, 2006, č. 75–76, s. 19–31.

Kovács, E.: Charintus, a gyermeki szeretet példája: Nagyszombatban nyomtatott iskoladráma-program az Uherské Hradiště-i jezsuita kollégium számára. In: Czibula, K. – Demeter, J. – Pintér, M. Z. (eds.): *Szín – játék – költészet : tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére*. Partium Kiadó Protea Kiadó, Nagyvárad Budapest 2013, s. 270–275.

Kramář, V.: *Zpustošení Chrámu svatého Víta v roce 1619*. Artefactum, Praha 1998.

Kraus, A.: *Husitství v literatuře, zejména německé* II. *Husitství v literatuře barokní a osvícenské*. Česká akademie, Praha 1918 (Kraus: *Husitství v literatuře* II).

Kroess, A.: *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu* III. Refugium Velehrad – Roma, Olomouc 2012.

Kuťáková, E. – Marek, V. – Zachová, J.: *Moudrost věků. Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení*. 4. vyd., Leda, Praha 2002 (*Moudrost věků*).

Kuťáková, E. – Vidmanová, A. a kol.: *Slovník latinských spisovatelů*. 2. vyd., Leda, Praha 2004.

Merta, B. – Sommerlechner, A. – Weigl, H. (eds.): *Vom Nutzen des Edierens. Akten des internationalen Kongresses zum 150-jährigen Bestehen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Wien, 3.–5. Juni 2004*. Oldenbourg Wissenschaftsverlag, Wien – München – Oldenbourg 2005.

Mikulec, J. a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Historický ústav, Praha 2013.

Mundt, L. – Roloff, H.-G. – Seelbach, U. (eds.): *Probleme der Edition von Texten der Frühen Neuzeit. Beiträge zur Arbeitstagung der Kommission für die Edition von Texten der Frühen Neuzeit*. Niemeyer, Tübingen 1992.

Mykita-Glensk, C.: Z dziejów szkolnego teatru jezuickiego w Opolu w latach 1670–1754. *Studia Theologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego 6*, 1978, s. 309–317 (Mykita-Glensk: *Z dziejów szkolnego teatru*).

Novák, V.: Fama Sancta aneb Dostaveníčko pražských muzikantů. In: Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010, s. 1095–1103.

Nováková, J.: *Edičně textologická pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského*. Strojopis, s.a.

Oberparleiter, V.: *Simon Rettenpacher: Judicium Phoebi, De nostri saeculi Vatibus. Lateinischer Text, Übersetzung, Kommentar*. Disertační práce, Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2002.

Pauerová, E.: Senekovo pojetí hněvu v díle jezuitského dramatika Karla Kolčavy. *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 4*, 2014, č. 1, s. 31–39.

Polc, J. V.: *Svatý Jan Nepomucký*. Zvon, Praha 1993.

Polehla, P.: *Edmund Campion o vzdělání, rétorice a jeho drama Ambrosia*. Disertační práce, FF MU, Brno 2009.

Polehla, P.: *Jezuitské divadlo ve službě zbožnosti a vzdělanosti*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2011.

Polehla, P. – Hojda, J. (eds.): *Náboženské divadlo v raném novověku*. OFTIS, Ústí nad Orlicí 2011 (Polehla – Hojda: *Náboženské divadlo*).

Poplatek, J.: *Studia z dziejów jezuickiego teatru szkolnego w Polsce*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1957.

Port, J.: Divadlo řádových škol a náboženských bratrstev. In: Černý, F. (ed.): *Dějiny českého divadla* I. Academia, Praha 1968, s. 167–196.

Rettenegger, P.: *Boni, ecce, natum, rex, tibi donant dii – P. Marian Wimmers Drama Idomeneus Cretensium rex. Einleitung, Text, Übersetzung und Analysen.* Disertační práce, Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Salzburg 2011.

Ryba, B.: Literární činnost Karla Kolčavy. *Časopis Matice Moravské 50*, 1926, s. 434–565.

Ryba, B.: *Pravidla pro transkripci latinských rukopisných textů*. Přepis ze strojopisu a grafická úprava Centrum medievistických studií, Praha 2000.

Ryneš, V.: *Svatý Jan Nepomucký* II. *Úcta*. Křesťanská akademie, Řím 1972.

Shore, P.: Baroque Drama in Jesuit Schools of Central Europe, 1700–1773. In: *History of Universities XX/1*. Oxford University Press, Oxford – New York 2005, s. 146–179.

Scherl, A.: Zur Geschichte der Erforschung des Jesuitentheaters in der böhmischen Ordensprovinz. In: Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010, s. 909–915.

Schultze, J.: Richtlinien für die äußere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte. In: Heinemeyer, W. (ed.): *Richtlinien für die Edition landesgeschichtlicher Quellen*. Selbstverlag des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine, Marburg – Köln 1978, s. 25–36.

Sommervogel, C.: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Nouvelle édition par Carlos Sommervogel S.J. Première partie. Bibliographie*. Schepens, Bruxelles 1890–1913 (Sommervogel: *Bibliothèque*).

Steiner, M.: Ediční pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského. *Listy filologické 122*, 1999, č. 3–4, s. 232–240.

Steiner, M.: Kritische Editionen des komplexen Werkes J. A. Komenskýs. *Acta Comeniana 9 (33)*, 1991, s. 175–188.

Stejskal, F. X.: *Svatý Jan Nepomucký* I, II. Dědictví sv. J. Nepomuckého, Praha 1921, 1922.

Svatoš, M.: Balbínova legenda a svatojánský kult v 17. století (Poznámky na okraj Vlnasovy antilegendy). *Listy filologické 116*, 1993, č. 1, s. 59–76.

Svatoš, M.: Bernardus Pannagl. In: Kuťáková, E. – Vidmanová, A. a kol.: *Slovník latinských spisovatelů.* 2. vyd., Leda, Praha 2004, s. 441–442.

Svatoš, M.: *Doporučení pro vydávání latinských pramenů v ediční řadě Fontes rerum Bohemicarum recentioris aevi (FRBRAE)*. Strojopis, s.a.

Svatoš, M.: Současná praxe ve vydávání raněnovověkých latinských textů a otázky z ní vyplývající. *Listy filologické 122*, 1999, č. 3–4, s. 222–231.

Šotola, J.: *Zrušení jezuitského řádu v českých zemích. Kolektivní biografie bývalé elity (1773–1800).* Disertační práce, FHS UK, Praha 2005.

Šroněk, M.: Kalvinisté v Čechách. In: Šroněk, M. – Horníčková, K. (eds.): *Umění české reformace 1380–1620*. Academia, Praha 2010, s. 355–363.

Šťovíček, I. a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, Praha 2002.

Tejček, M.: Barokní poutní místo Přeštice. In: Ottová, M. (ed.): *Divotvůrkyně Přeštická. 300 let obrazu a poutí*. Halama, České Budějovice 2012, s. 69–116.

Valentin, J.-M.: Zu den Anfängen des Jesuitentheaters in Prag: Der Euripus, tragoedia christiana des Livinus Brechtus OFM († 1558 oder 1560). In: Cemus, P. a kol. (eds.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. Karolinum, Praha 2010, s. 917–924.

Valentová, K.: P. Antonius Jenisch S.I. Životopis jednoho z mnoha jezuitských učitelů. *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis (Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy. Sborník k životnímu jubileu PhDr. Michala Svatoše, CSc.) 47*, 2007, č. 1–2, s. 197–205.

Vintr, J.: Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické 121*, 1998, č. 3–4, s. 341–346.

Vlnas, V.: *Jan Nepomucký, česká legenda*. 2. vyd., Paseka, Praha 2013 (Vlnas: *Jan Nepomucký*).

Zárybnický, Z.: *Musa panagaea Bernarda Pannagla.* Diplomová práce, ÚŘLS FF UK, Praha 2007.

Zeidler, J.: *Studien und Beiträge zur Geschichte der Jesuitenkomödie und des Klosterdramas*. Theatergeschichtliche Forschungen 4. Voss, Hamburg – Leipzig 1891 (Zeidler: *Geschichte der Jesuitenkomödie*).

Zemek, M.: Dějiny jesuitské koleje v Uherském Hradišti. Reprint. In: *Kniha o Redutě.* Ottobre 12, Uherské Hradiště 2001, s. 5–238 (Zemek: *Dějiny, Kniha o Redutě*).

V.7 SEZNAM VYOBRAZENÍ

s. 2 – Sv. Jan Nepomucký.
Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou – knihovna, sign. XVIII G 10, sv. 9.

s. 8 – Rytina stylizované apoteózy sv. Jana Nepomuckého.
Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. FY II 39, adl. 19, výřez.

s. 50 – Ukázka rukopisu hry *Vindex duliae*, na níž je vidět střídání ruky nedbalého písaře a autora hry.
Antonius Machek: *Vindex duliae Divus Joannes Nepomucenus*. Pro theatro exhibitus ab academica syntaxi Neo-Pragae 1731, 21. Maji. Národní archiv ČR, fond Stará manipulace, kart. 999, f. 588r.

s. 81 – Titulní list latinsko-české synopse hry A. Machka *Angelus ad aras*.
[Antonius Machek]: *Angelus ad aras D. Joannes Nepomucenus.* Pro theatro exhibitus a rudimentistis Neopragensibus anno 1729 / *Anjel při oltáři Svatý Jan Nepomucký.* Na lešení školním představený od mladeže první školy v Praze u sv. Ignatia léta 1729. Národní archiv ČR, fond Stará manipulace, kart. 998, f. 329r.

s. 145 – Titulní list rukopisu hry J. Tillera *Vox clamantis*.
[Joannes Tiller]: *Vox clamantis, Mariae amantis echo sive S. Joannes Nepomucenus, qvondam dilectus a Matre pulchrae dilectionis, eidem tenerrima dilectione correspondens.* Hodie in theatro propositus ab infima grammatices classe Neo-Pragae 1724. Národní archiv ČR, fond Stará manipulace, kart. 998, f. 299v.

s. 188 – Sv. Jan Nepomucký jako student.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, n. 5. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XIII 15.

s. 189 – Titulní list synopse hry J. Rirenschopffa *Divus Joannes Nepomucenus.*
[Joannes Rirenschopff]: *Divus Joannes Nepomucenus tenera in aetate virtutis et scientiae illustris idea, imitationi studiosae juventuti propositus.* Agente pro theatro

Perillustri, Nobili, Ingenua et academica mediae classis grammaticae juventute Pragae ad S. Ignatium anno 1734, mense ..., die ... Národní archiv ČR, fond Stará manipulace, kart. 998, f. 82r.

s. 257 – Titulní list rukopisu hry J. Winklera *Divus Joannes Martyr*, kde lze rozeznat základní ruku studentského opisovače a vpisky či opravy provedené autorem hry.
[Joannes Winkler]: *Divus Joannes Nepomucenus patiendo Martyr gloriosissimus.* A media classe grammatices Hradistii cothurnum induta pro scena exhibitus anno 1729, die 21. Martii. Národní archiv ČR, fond Jesuitica, sign. IIIo-446, kart. 175, f. 56r.

s. 352 – Poutníci uctívají hrob světce.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, n. 26, výřez. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XII 15.

s. 353 – Potrestání znesvětitelů hrobu sv. Jana Nepomuckého.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, n. 27, výřez. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XII 15.

s. 363 – Rytina stylizovaného hrobu sv. Jana Nepomuckého. Národní knihovna ČR, sign. 52 A 39, adl. 122, výřez.

s. 464 – Poslední stránka rukopisu hry *Mysterium a seculis tacitum* s podpisem autora hry A. Jenische.
Antonius Jenisch: *Mysterium a seculis tacitum, lingva incorrupta sacramentalis merces silentii.* A. 1732. Národní archiv ČR, fond Jesuitica, sign. IIIo-447, kart.175, f. 66v.

s. 465 – Titulní list synopse hry B. Pannagla *Divus Joannes invictus.*
[Bernardus Pannagl]: *Divus Joannes Nepomucenus invictus Christi Martyr, in silentio secreti confessionis et in spe publicae canonizationis gloriosus.* Actione theatrali honoratus ab Illustrissima, Perillustri, Nobili ac Ingenua juventute facultatis oratoriae in collegio academico Soc. Jesu Pragae ad S. Clementem anno 1701, mense Majo. Národní knihovna ČR, sign. 52 A 39, adl. 11.

s. 510 – Titulní list kanonizační buly *Christus Dominus.*
Sanctissimi in Christo Patris et Domini Nostri Benedicti XIII. Pont. Max. constitutio, qua Beatus Joannes Nepomucenus, Presbyter et metropolitanae ecclesiae Pragensis in Regno Bohemiae Canonicus, Sanctorum Christi Martyrum canoni adscribitur. Romae 1729. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. FY II 39, adl. 27.

s. 511 – Sv. Jan Nepomucký povznesen mezi sv. Jany.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, titulní rytina LX. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XIII 15.

s. 518 – Sv. Jan Nepomucký odmítá králi vyzradit zpovědní tajemství.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, n. 18, výřez. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XII 15.

s. 519 – Uctívání relikvie světcovy jako symbolu jeho mlčenlivosti.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, n. 31. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XII 15.

s. 521 – Světla objevující se na Vltavě v místě utopení sv. Jana Nepomuckého.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, n. 23, výřez. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XII 15.

s. 538 – Titulní list synopse hry *Gloriosus agon.*
[Joannes Winkler]: *Gloriosus Divi Joannis Nepomuceni pro sigillo poenitentiae agon, venerationi Sancti Protomartyris scenice adumbratus.* Anno ab apotheosI DeCVrsoqVe soLennIVM eIVs IVbILo, agente pro theatro Perillustri, Nobili ac Ingenua

supremae classis juventute Glattoviae, die ..., mense Majo. Národní knihovna ČR, sign. 52 A 39, adl. 59.

s. 539 – Titulní list synopse hry A. Machka *Pharos famae naufragantis*.
[Antonius Machek]: *Pharos famae naufragantis D. Joannes Nepomucenus.* Pro theatro exhibitus ab infima classe grammaticae Neo-Pragae anno 1730, mense ..., die ... Národní knihovna ČR, sign. 52 A 39, adl. 82.

s. 546 – Sv. Jan Nepomucký jako patron Čech a Říše.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, n. 29, výřez. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XII 15.

s. 547 – Světec rozjímá o Kristově utrpení.
Balbinus, B.: *Vita S. Joannis Nepomuceni, sigilli sacramentalis Protomartyris, conscripta primum a P. Bohuslao Balbino SJ, nunc aucta ex Actis Processuum ipsaque solemnitate canonizationis ejusdem S. Martyris, illustrata iconismis XXXIII praecipua divi acta exhibentibus, secundo incisis auctisque.* Augustae Vindelicorum 1730, n. 18, výřez. Královská kanonie premonstrátů na Strahově – Strahovská knihovna, sign. AX XII 15.

s. 568 – Titulní list hry *Supremi honores*.
[Josephus Werner]: *Supremi honores sacerrimis exuviis Divi Joannis Nepomuceni ad festivas stellarum faces devoto planetarum studio peracti.* Oratoriae et poëticae facultatis opera in scenam dati Oppolii in gymnasio Societatis Jesu anno 1729. Národní knihovna ČR, sign. 52 A 39, adl. 113.

s. 596 – *Tempus tacendi*. Rytina jižní strany příležitostné architektury postavené před Svatovítskou katedrálou pro kanonizační slavnost v říjnu 1729.
Vodňanský, J. E. – Birckhart, A.: *Tempus tacendi.* Praha 1729. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Strahovská knihovna, Grafická sbírka, sign. GS 9269.

Autorský kolektiv

Vzhledem ke svému poměrně novátorskému charakteru a interdisciplinárnímu založení vznikala předkládaná publikace po relativně dlouhou dobu, během níž autorský tým prošel výraznou obměnou. Jednotlivé části knihy nejsou klasickými autorskými příspěvky, ale jejich definitivní podoba vznikla na základě diskuse mezi hlavním autorem a ostatními členy autorského týmu s cílem dát celé publikaci jednotnou podobu. Následující seznam tak vyjadřuje podíl jednotlivých autorů na knize pouze v hlavních rysech.

Kateřina Bobková-Valentová – kapitola I.1 a I.3, spolupráce na kapitole I.2, popis rukopisů a tisků, edice a komentář hry *Mysterium a seculis tacitum*, komentáře k synopsím, medailony autorů
Alena Bočková – koordinace, supervize edic, kapitola I.2 a I.3, ediční poznámka, edice, překlad a komentář her *Angelus ad aras* a *Divus Joannes Martyr*
Magdaléna Jacková – kapitola I.1 a I.3, spolupráce na kapitole I.2, edice, překlad a komentář hry *Vox clamantis*, překlad hry *Mysterium a seculis tacitum*, spolupráce na překladech synopsí
Martin Bažil – supervize překladů, spolupráce na úvodních kapitolách, spolupráce na hrách i synopsích
Eva Pauerová – edice, překlady a komentáře synopsí, slovníček antických jmen, seznamy a rejstříky
Jan Zdichynec – edice, překlad a komentář hry *Divus Joannes Nepomucenus*, spolupráce na rejstříku
Zdeněk Žalud – edice, překlad a komentář hry *Vindex duliae*

Eva Chodějovská – spolupráce na hře *Divus Joannes Nepomucenus*
Jana Desenská Ciglerová – spolupráce na hře *Vindex duliae* a synopsi *Sanctus Joannes athleta*
Zuzana Adamaitis – spolupráce na hře *Divus Joannes Martyr*
Kateřina Hrbková – spolupráce na hře *Divus Joannes Martyr*
Kateřina Řezníčková – spolupráce na hře *Vox clamantis*
Jakub Žytek – spolupráce na překladu hry *Divus Joannes Martyr*

Book 1.indb 647 25.1.2016 10:04:07

Theatrum Neolatinum
Latinské divadlo v českých zemích

svazek I.

Ediční řadu vedou
Kateřina Bobková-Valentová, Alena Bočková, Magdaléna Jacková

Sv. Jan Nepomucký
na jezuitských školních scénách

K vydání připravili:
Kateřina Bobková-Valentová, Alena Bočková, Magdaléna Jacková,
Martin Bažil, Eva Pauerová, Jan Zdichynec, Zdeněk Žalud

Na vydání spolupracovali:
Eva Chodějovská, Jana Desenská Ciglerová,
Zuzana Adamaitis, Kateřina Hrbková, Kateřina Řezníčková, Jakub Žytek

Vydalo Nakladatelství Academia
Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.
Vodičkova 40, 110 00 Praha 1

Grafickou úpravu a obálku navrhl Petr Čížek
Odpovědná redaktorka Zuzana Vaněčková
Technická redaktorka Monika Chomiaková

Vydání první, Praha 2015
Ediční číslo 11673

Sazba a zlom Petr Čížek
Tisk Těšínská tiskárna, a.s., Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

ISBN 978-80-200-2515-9

Knihy Nakladatelství Academia zakoupíte také na:
www.academiaknihy.cz
www.academiabooks.com
www.eknihy.academia.cz

Book 1.indb 648 25.1.2016 10:04:07